lyuerispr —

IHS

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
5 C
M

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

13. 8. e. 54 bis

~~16 e 5~~

16
e
5

Auctor fin. regund. Rigaltij

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

I

IV

Digitized by Google

Auctores Finium regundorum.

NICOLAI RIGALTII
OBSERVATIONES
ET NOTAE,
Item
GLOSSAE AGRIMENSORIAE.

Βασιλεύς τ' ἀγαθὸς κρατερός τ' αἰχμητής.

LVTETIAE,
APVD IOANNEM LIBERTVM.
via D. Ioan. Later. è regione Auditorij Regij.

CIↃ IↃC XIV.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

Collig. Rom. Soc. Jesu
Catalog. Inscript.
B. S

[illegible]

[illegible]

[illegible]

LVDOVICO
REGI CHRISTIANISSIMO.

INter principia condendae Vrbis aeternae, cum ceterorum quidem Deorum turba Ioui Capitolino cederet, Terminum in fano ſuo reſtitiſſe, nullaque exauguratione ſacratis ſibi finibus euocari potuiſſe, fauſtum fuit Romanae perennitatis augurium. Accipe omen, DOMINE, Iuris Terminalis prudentiam, hoc eſt finium arte menſoria regundorum diſciplinam, quae non ſolum finalia priuatorum jurgia compeſcit, ſed etiam coloniarum deductionibus imperij fines latius occupandos conſtituit, appetente tui principatus initio inſtauratam tuoque nomini conſecratam.

Pacem altiſſimam boni omnes, quibus cordi eſt publica ſalus, quamdiu poterit honeſtiſſime retineri, conſeruandam eſſe profitentur; neque fas exiſtimant, conterminos principes, qui ſibi regna ſua legitima poſſeſſorum ſerie longi temporis vetuſtate defendũt, laceſſere: quum tu potius inter illos, ſi quid forte ambiguum incidat, ſedere debeas finium arbiter & diſceptator; ſicut regem addecet inter omnes toto orbe Chriſtiano principes Chriſtianiſſimum. Sed vt plenam & ſolidam pugilum valetudinem palaeſtrici campidoctores non probant, adeoq. cibum deducunt, ne ſi in habitiorem ſtatum procedere natura nequeat, in maciem ſublapſa referatur: ſic & regna quantumuis licet optime conſtituta, quum ad ſummum tranquillae felicitatis gradum aſcenderint, minime conſiſtunt: ac, niſi velut de liberaliore ſucco paullatim aliquid deducatur, quum iam in

melius proficere non poſſint, in deterrima quaeq. pernicioſiſſime deficiunt. Imperij Gallici robur multiplici generoſiſſimae propaginis ſobole foecundum in tantam eſt euectum potentiam, vt quum ſupra nihil adijci poſſe videatur, iam ipſae vires, ipſique adeo toroſiſſimi lacerti corpori ſuo incipiant eſſe formidabiles, gliſcente ſenſim ſine ſenſu rabie rixarum & litium internecina. Deducendum igitur aliquid de glorioſiſsimo robore. Deducendum, inquam, non in foederatas aut amicas prouincias: verum in ſemiferas illas nationes & gentes immanitate barbaras ſparſis colonijs maiorum tuorum exemplo ſigna Chriſtianiſſima protollenda: nouae ſedes exundanti Franciae quaerendae: vaſtae ſolitudines confertis oppidis frequentandae. Praeſto tibi ſunt ecce Gromatici, qui tuis auſpicijs, conditorum arbitratu agros occupatorios

aſſignent, ac diuiſos terminorum artificio regant & cenſeant. Sic DOMINE ſedendo vinces: ſic barbari poſita feritate fient homines: ſic iterum Helleſpontici Galatae, ſic Aſiani Tectoſages: ſic Ioppenſes prodigioſam Derceto, pudenda turpium myſteriorum initia, deteſtabuntur: ſic denique Sidonij, Aſtarten Muhammedicam exſecrati, ritus Chriſtianiſsimos addiſcent & obſeruabunt. Vale Domine, & multis annis impera feliciter. A. Chr. *CIϽ IϽC XIV.*

HOC VOLVMINE CONTINENTVR

Fragmenta

LEGIS MAMILIAE,
LEGIS AGRARIAE SERVILIANAE:

Excerpta varia

DE CONDITIONIBVS AGRORVM ET CONSTITVTIONIBVS LIMITVM, DEQ. TERMINORVM INSCRIPTIONIBVS ET FORMIS,

Ex auctoribus;

BALBO MENSORE,
SICVLO FLACCO,
IVLIO FRONTINO,
HYGENO AVG. LIB.
AGGENO VRBICO,
INNOCENTIO V. P.
VITALI,
ARCADIO,
LATINO TOG. AVG. V. P.
MYRSONTIO TOG.
MAGONE,
VEGOIA,
FAVSTO V. P.
VALERIO V. P.
DOLABELLA,
CAIO V. P.
ISIDORO,
INCERTIS.

SVMMA PRIVILEGII REGII.

Regiae Majeſtatis priuilegio cautum eſt, Ne quis in regno Franciae intra nouennium *Auctores Finium regundorum*, & *Nicolai Rigaltij Obſeruationes*, &c. citra voluntatem Ioannis Liberti typographi Pariſienſis vllo modo imprimat, impreſſos importet, venaléſue habeat: Qui ſecus faxit, confiſcatione exemplarium & graui poena multabitur, vt latius patet in litteris datis Lutetiae   Febr. M. DC. XIV.

In Obſeruationibus, ad pag. XII. poſt haec verba: Etſi regio quandam virgulam non habeat. Haec lectio ferri poteſt: Adde, Quum in Pandectis Florentinis illud Vlpiani legatur: Ofilius libro quinto Iuris partiti ſcripſit, nec ſarmenta ligni appellatione contineri. Sed, ſi voluntas non refragatur, & virgulae & gremia, & ſarmenta, & ſuperamenta materiarum, & vitium ſtirpes atque radices continebuntur. Ad pag. XXXIII. Adde: IVLIVS FRONTINVS CELSO. Editio Baſilienſis An. 1528. CELSO PENESTO. Nimirum in hallucinationem ſane ridiculam librarios induxit quod ſequitur: Notum eſt omnibus, Celſe, penes te ſtudiorum noſtrorum manere ſummam. Et conſimili hallucinatione confictum fuiſſe opinor illud Simplicij nomen, ex ijs quae apud Aggenum leguntur pag. LXXIX. Nam & Simplicius enarrare conditiones ea rum exiſtimaui. Vide quae ad eam pag.

Lex Mamilia, Roſcia, Peducia, Alliena, Fabia.

. . . .

. . . .

K. L. III.

QVAE. COLONIA. HAC. LEGE. DEDVCTA. QVODVE. MVNICIPIVM. PRAEFECTVRA. FORVM. CONCILIABVLVM. CONSTITVTVM. ERIT. QVI. AGER. INTRA. FINES. EORVM. ERIT. QVI. TERMINI. IN. EO. AGRO. STATVTI. ERVNT. QVO. IN. LOCO. TERMINVS. NON. EXTABIT. IN. EO. LOCO. IS. CVIVS. IS. AGER. ERIT. TERMINVM. RESTITVENDVM. CVRATO. VTQVE. RECTE. FACTVM. ESSE. VELIT. IDQVE. MAGISTRATVS. QVI. IN. EA. COLONIA. MVNICIPIO. PRAEFECTVRA. FORO. CONCILIABVLO. IVRE. DICVNDO. PRAEERIT. FACITO. VT. FIAT.

*

Fragmenta Legis Mamiliæ.

K. L. IIII.

QVI. LIMITES. DECVMANI. QVI. HAC. LEGE. DEDVCTI. ERVNT. QVAE. EVMQ. FOSSAE. LIMITES. IN. EO. AGRO. ERVNT. QVI. AGER. HAC. LEGE. DATVS. ASSIGNATVS. ERIT. NE. QVIS. EOS. LIMITES. DECVMANOS. NE. OBSEPTOS. NEVE. QVID. IN. EIS. IMMOLITVM. NEVE. QVID. IBI. POSITVM. HABETO. NEVE. EOS. ARATO. NEVE. EAS. FOSSAS. OBTVRATO. NEVE. QVIS. SEPITO. QVO. MINVS. SVO. ITINERE. AQVA. IRE. FLVERE. POSSIT. SI. QVIS. ADVERSVS. EA. QVID. FECERIT. IN. RES. SINGVLAS. QVOTIESCVMQ. FECERIT. HS. IIII. COLONIS. MVNICIPIBVSVE. IIS. IN. QVORVM. AGRO. ID. FACTVM. ERIT. DARE. DAMNAS. ESTO. PECVNIAEQ. QVI. VOLET. PETITIO. HAC. LEGE. ESTO.

K. L. V.

QVI. HAC. LEGE. COLONIAM. DEDVXERIT. MVNICIPIVM. PRAEFECTVRAM. FORVM. CONCILIABVLVM. CONSTITVERIT. IN. EO. AGRO. QVI. AGER. INTRA. FINES. EIVS. COLONIAE. MVNI-

Fragmenta Legis Mamiliæ.

CIPII. FORI. CONCILIABVLI. PRAEFE-
CTVRAE. ERIT. LIMITES. DECVMANI-
QVE. VT. FIANT. TERMINIQ. STA-
TVANTVR. CVRATO. QVIQVE. FINES.
ITA. STATVERIT. SI. FINES. EORVM.
SVNT. DVM. NE. EXTRA. AGRVM. CO-
LONICVM. TERRITORIVMVE. FINES.
DVCAT. QVIQ. TERMINI. HAC. LEGE.
STATVTI. ERVNT. NE. QVIS. EORVM.
QVEM. EIICITO. NEVE. COMMOVETO.
SCIENS. DOLO. MALO. SI. QVIS. ADVER-
SVS. EA. FECERIT. IS. IN. TERMINOS.
SINGVLOS. QVOS. EIECERIT. LOCOVE.
MOVERIT. SCIENS. DOLO. MALO.
H-S. XXV. IN. PVBLICVM. EORVM. QVO-
RVM. INTRA. FINES. IS. AGER. ERIT.
DARE. DAMNAS. ESTO. DEQVE. EA.
RE. CVRATORIS. QVI. HAC. LEGE. ERIT.
IVRISDICTIO. RECIPERATORVMQ.
DATIO. ADDICTIO. ESTO. CVM. CVRA-
TOR. HAC. LEGE. NON. ERIT. TVNC.
QVICVNQ. MAGISTRATVS. IN. EA.
COLONIA. MVNICIPIO. PRAEFECTVRA.
FORO. CONCILIABVLO. IVRE. DICVNDO.
PRAEERIT. EIVS. MAGISTRATVS. EA.

Fragmenta Legis Mamiliæ.

DE. RE. IVRISDICTIO. IVDICISQVE DATIO. ADDICTIO. ESTO. IN QVE. EAM. REM. IS. QVI. HAC. LEGE. IVDICIVM. DEDERIT. TESTIBVS. PVBLICE. DVNTAXAT. IN RES. SINGVLAS. X. DENVNTIANDI. POTESTATEM. FACITO. ITA. VT. E. REPVBLICA. FIDEQ. SVA. VIDEBITVR. ET. SI. IS. VNDE. EA. PECVNIA. PETITA. ERIT. CONDEMNATVS. ERIT. EAM. PECVNIAM. AB. EO. DEVE. BONIS. EIVS. PRIMO. QVOQ. DIE. EXIGITO. EIVSQ. PECVNIAE. QVOD. RECEPTVM. ERIT. PARTEM. DIMIDIAM. EI. CVIVS. VNIVS. OPERA. MAXIME. IS. CONDEMNATVS. ERIT. PARTEM. DIMIDIAM. IN. PVBLICVM. REDIGITO. QVO. EX. LOCO. TERMINVS. ABERIT. SI. QVIS. IN. EVM. LOCVM. TERMINVM. RESTITVERE. VOLET. SINE. SVA. FRAVDE. LICETO. FACERE. NEVE. QVID. CVI. IS. OB. EAM. REM. HAC. LEGE. DAMNAS. ESTO.

Capita Legis Agrariæ

QVAM PROPOSVIT P.
SERVILIVS RVLLVS
TRIB. PL.

M. TVL. CICERONE
C. ANTONIO COSS.

TRIBVNI. PLEBIS. QVI. LEGEM. AGRARIAM. TVLERINT. HABEANT. COMITIA. X.VIRIS. CREANDIS. ISQ. X.VIR. SIT. QVEM. NOVEM. TRIBVS. * EX. XVII. TRIBVB. SORTE. DVCTIS. FECERINT.

ITEM. EODEMQ. MODO. VT. COMITIIS. PONTIFICIS. MAXIMI.

PRAESENTES. PROFITEANTVR.

DECEMVIRIS. CREATIS. LEGE. CVRIATA. MAGISTRATVS. DETVR.

QVI. PRIMVS. PRAETOR. FACTVS. ERIT. IS. LEGEM. CVRIATAM. FERAT. SIN. IS. FERRE. NON. POSSIT. QVI. POSTREMVS.

SI. EIA. LATA. NON. ERIT. TVM. II. X. VIRI. EODEM. IVRE. SINT. QVO. QVI. OPTIMA. LEGE.

PVLLARIOS. HABEANT. AVSPICII. DEDVCENDARVM. COLONIARVM. CAVSA. EODEM. IVRE. QVO. HABVERVNT. III. VIRI. LEGE. SEMPRONIA. POTESTATE. PRAETORIA. IN. QVINQVENNIVM. VTANTVR.

HABEANT. APPARITORES. SCRIBAS. LIBRARIOS. PRAECONES. ARCHITECTOS. ITEM. MVLOS. TABERNACVLA. SVPELLECTILEM. ITEM. EX. EQVESTRI. LOCO. CC. IN. ANNOS. SINGVLOS.

FINITOREM. MITTANT. . . . . . .

. . . .

OMNIA. EA. DE. QVIB. VENDVNDIS. SC. FACTA. SVNT. M. TVLLIO. CN. CORNELIO. COSS. EXCEPTIS. AGRIS. DE. QVIB. FOEDERE. CAVTVM. EST. VENDANT.

QVI. AGRI. QVAE. LOCA. QVAE. AEDIFICIA. ALIVDVE. QVID. EXTRA. ITALIAM. ERIT. QVOD. L. SYLLA. Q. POMPEIO.

COSS. AVT. POSTEA. PVBLICVM PO. R. FACTVM. ERIT. PER. X. VIROS. VENEAT. EXCEPTO. AGRO. IN. SICILIA. RECENTORICO.

AVCTIO. VECTIGALIVM. POPVLI. R. IN. IANVARIVM. PROXIMVM. QVIBVSCVMQ. LOCIS. X. VIRI. VOLENT. CONSTITVATVR.

AVRVM. ARGENTVM. EX. PRAEDA. EX. MANVBIIS. EX. AVRO. CORONARIO. QVOD. AD. QVEMQ. PRAETERQVAM. SI. QVID. AD. CN. POMPEIVM. PERVENIT. PERVENERIT. QVOD. NEQVE. RELATVM. ERIT. IN. PVBLICVM. NEQ. IN. MONVMENTO. CONSVMPTVM. ID. PROFITEANTVR. APVD. X. VIROS. ET. AD. EOS. REFERANT.

SI. QVA. EX. NOVIS. VECTIGALIBVS. PECVNIA. RECIPIATVR. EA. X. VIRI. VTANTVR. AGROS. A. PRIVATIS. IN. ITALIA. EMANT. DVM. NE. AB. INVITIS. IN. EOSQ. AGROS. ET. IN. QVAE. LOCA. PRAETEREA. VIDEBITVR. PLEBS. PVBLICE. A. X. VIRIS. DEDVCATVR.

QVINQ. MILLIA. COLONORVM. CAPVAM. SCRIBANTVR. DENA. AGRI. IVGERA. SINGVLIS. DENTVR. ASSIGNENTVR. STELLATIS. CAMPI. AGRO. CAMPANO. DVODENA. IN. SING. IVGERA.

QVAE. POST. C. MARIVM. CN. PAPIRIVM. CARBONEM. COSS. DATA. DONATA. ASSIGNATA. VENDITA. CONCESSA. POSSESSA. SVNT. EA. OMNIA. EO. IVRE. SINT. VT. QVAE. OPTIMO. IVRE. PRIVATA. SVNT.

SICVLI FLACCI DE CONDITIONIBVS AGRORVM.

CONDITIONES Agrorum per totam Italiam diuerſas eſſe, plerisq; etiã remotis à profeſſione noſtra hominibus notum eſt: quod etiam in prouinciis frequenter inuenimus. Accidit autem vt ex ſimilibus cauſis ſimiles haberent cõditiones. Ciuitates enim, quarum conditiones aliæ ſunt, coloniæ dicuntur, municipia, quædam præfecturæ, habent vocabulorũ differentias: quæ verò non, liceat earum diuerſas eſſe conditiones. Regiones autem dicimus, intra quarum fines ſingularum coloniarum, aut municipiorum magiſtratibus ius dicendi coërcendique eſt libera poteſtas. Ergo hæc vocabula non ſine cauſa acciderunt: quidam enim populi pertinaciter aduerſus Romanos bella geſſerunt: quidam experti virtutem eorum, ſeruauerunt pacem: quidam, cognita fide & iuſtitia eorum, ſe eis addixerunt, & frequenter aduerſus hoſtes eorum arma tulerunt: leges itaque pro ſuo quiſque merito acceperunt: neque enim erat iuſtum, his qui toties admiſſo periurio rupêre

pacem, ac bellum intulêre Romanis, idem præſtari quod fidelibus populis. Primum ergo referendum eſt, appellationes vt fierent coloniæ aut præfectu-ræ. Municipia quidam putant à munitionibus dicta, alij à munificentia, eò quod munificæ eſſent ciuitates. Coloniæ autem inde dictæ ſunt, quòd populi Romani in ea municipia miſerint colonos, vel ad ipſos priores municipiorum populos coërcendos, vel ad hoſtium incurſus repellendos. Colonias autem omnes maritimas appellauerunt, vel quòd mare in his deduceretur, vel, quod pluribus placet, maritimas appellari exiſtimant, ideo quòd Italia ab Alpibus in mare porrigatur, à tribus lateribus exteras gentes intueatur: à Sicilia vſque ad Galliam, omne litus Africum eſt contrarium: rurſus à Leucopetra pars quæ ad mare attingit, Macedoniæ, & aliquam Epiri partem ſpectat: Hadriaticum verò litus Illyricum contra ſe habet. In his ergo litoribus Romani colonos miſerunt, vt ſupra diximus, qui ora Italiæ tuerentur. Aliæ deinde cauſæ creuerunt. Gracchus colonos dedit municipiis, vel ad ſupplendum ciuium numerum, vel, vt ſupra dictum eſt, ad coërcendos tumultus, qui ſubinde mouebantur. Præterea legem tulit, ne quis in Italia amplius quàm duocenta iugera poſſideret: intelligebat enim contra ius eſſe, maiorem modum poſſidere, quàm qui ab ipſo poſſidente coli poſſit. Vt verò Romani omnium gentium potiti ſunt, agros ex hoſte captos in victorem populum partiti ſunt: alios verò agros vendi-

derunt, vt Sabinorum ager qui dicitur quæſtorius, eum limitibus actis diuiſerunt, & denis quibuſque actibus laterculi quinquagena iugera incluſerunt, atque ita per quæſtores populo Romano vendiderunt. Poſtquam ergo maiores regiones ex hoſte captæ vacaræ ceperunt, alios agros diuiſerunt, aſſignauerunt: ac ita remanſerunt, vt tamen populi Romani eſſent, vt eſt in Piceno, in regione Reatina, in quibus regionibus montes Romani appellantur. nam ſunt P. R. quorum vectigal ad ærarium pertinet. De municipiis itaque tractandum eſt. Prima origo oppidorum, quæ ciuitates dictæ ſunt, municipia ex cauſa ſupra dicta nominata ſunt. Accidit autem infeſſarum earum gentium populis ſæpe mutantibus id in Italia & in prouinciis: vt Phryges in Latio, vt Diomedes cum Galliss in Apulia, vt Macedones in Libya, Tyrreni qui dicuntur Hetrurij, in Gallia: in Aſiæ finibus ſocij Gallorum inſedere: & in aliquibus Phrygis Diomedis finibus, qui etiam ſocij conſtituere ciuitates, atque in eas partiti ſunt, hi ciues dicuntur quidem vltro citroque aut bello repuliſſe, aut indigenas: præmenſumque quod vniuerſis ſuffecturum videbatur ſolum, territis fugatiſque inde ciuibus, territoria dixerunt. contra hoc aliud de quo ſuo loco referemus, ſingulis: deinde terræ nec tantum occupauerunt quod colere potuiſſent, ſed quantum in ſpe colendi reſeruauere. Hi ergo agri occupatorij dicuntur: arcendo enim vicinos hanc appellationem finxit quiſque. Hi agri à quibuſdam ſoluti

appellantur: ſoluti autem non ſunt quorum fines deprehendi poſſunt & finiuntur, quos quidam arcifinales vocant: hi autem arcifinales dicuntur. Conditiones autem agrorum variæ ſunt ac diuerſæ, quæ aut caſibus bellorum, aut vtilitatibus populi Romani, aut ab iuſtitia, vt dicunt, inæquali ſunt. Occupatorij autem dicuntur agri quos quidam arcifinales vocant: hi autem arcifinales dici debent, quibus agris victor populus occupando nomen dedit. Bellis enim geſtis victores populi terras omnes ex quibus victos eiecerunt, publicè atque vniuerſaliter territorium dixerunt, intra quos fines ius ducendi eſſet: deinde vt quiſque virtute colendi occupauit, arcendo vicinum, arcifinalem dixit. Horum ergo agrorum nullum æs, nulla forma, quæ publicæ fidei poſſeſſoribus teſtimonium reddat: quoniam non ex menſuris actis vnuſquiſque miles modum accepit, ſed quòd aut excoluit, aut in ſpe colendi occupauit. Quidam vero poſſeſſionum ſuarum priuatim formas fecerunt, quæ nec ipſos vicinis, nec ſibi vicinos obligant, quoniam res eſt voluntaria: hi tamen finiuntur terminis, & arboribus notatis & antemiſſis, & ſuperciliis, & vepribus, & viis, & riuis, & foſſis: in quibuſdam vero regionibus palos pro terminis obſeruant: alij iliceos, alij oleagineos, alij verò iuniperos, alij congeries lapidum pro terminis obſeruant, & ſcorpiones appellant: aut in ſpecie maceriarum congerunt lapides & attinas appellant, quæ pro terminis etiam in vno agro obſeruant. Hæc tamen omnia genera finitionum non ſolum

in diuerſis pluribúſve regionibus, verumetiam in vno agro inueniri poſſunt. Nam vbi ſupercilia finem præſtant, deficientibus eis, neceſſe eſt aut terminum, aut arbores, aut aliquid ex ss. generibus incipiat obſeruari: quidquid autem horum fuerit, ex conuenienti ad conuenientem rectus finis obſeruari debet. Maximè autem intuendæ erunt conſuetudines regionum, & ex vicinis exempla ſumenda. In quibuſdam regionibus alij terminos ſiliceos ponunt: alij diuerſarum materiarum: quidam vero curant inuehere Q. L. C. Q. peregrinos lapides, vt manifeſtum ſit ex induſtria terminos finales poſitos: quidam etiam politos, alij vero inſcriptos, alij etiam numeri ordine notatos diſponunt: alij tantummodo in flexis verſuris, alij in longioribus ſpatiis, complures etiam æqualibus interuallis. In quibuſdam vero regionibus in verſuris omnibus binos poſuerunt, ita vt ſuum quiſque rigorem intueretur. nam & variis regionibus ſigna defodiunt pro terminis. Ergo, vt ſupra dixi, conſuetudines maximè regionum intuendæ, & ex vicinis exempla ſumenda ſunt. Inſpiciendum erit & illud, ne, quoniam ſepulcra in extremis finibus facere ſoluti ſunt, & cippos ponere, aliquando cippus pro termino errorem faciat. Nam in locis ſaxuoſis & in ſterilibus etiam in mediis poſſeſſionibus ſepulcra faciunt. Omnia ergo, vt ſupra diximus diligenti cura exquirenda erunt, vt ſecundum conſuetudinem regionum & terminorum fidem conſtent fines. Aliquando etiam petras occurrentes in finibus no-

tatas inuenimus, & quaſdam, ſi perſeueret rigor, notas habentes, in verſuris verò gammas, ſed ſpectantes ſuos rigores: aliquas etiam decuſſatas inuenimus. Quibuſdam placet & videtur, vti ſub omnibus ſignum inueniri oporteat, quod ipſum voluntarium, non neceſſarium eſt. Si enim eſſent certæ leges, aut conſuetudines aut obſeruationes, ſemper ſimile ſignum ſub omnibus inueniretur. nunc quoniam voluntarium eſt, aliquibus terminis nihil ſubditum eſt: aliquibus verò aut cineres, aut carbones, aut teſtas, aut vitrea fracta, aut oſſa ſubcenſa, aut calcem aut gypſum inuenimus: quæ res tamen, vt ſupra diximus, voluntaria eſt. Carbo autem aut cinis quare inueniatur, vna certa ratio, quæ apud antiquos quidem obſeruata eſt, poſtea vero neglecta: ſic aut diuerſa, aut nulla ſigna inuenerimus. Cum enim terminos diſponerent, ipſos quidem lapides in ſolidam terram conlocabant, proximè ea loca quibus foſſis factis defixuri eos erant, vnguento velaminibuſque & coronis eos coronabant: in foſſis autem quibus poſituri eos erant, ſacrificio facto, hoſtiáque immaculata cæſa, facibus ardentibus, in foſſa cooperti ſanguinem inſtillabant, eóque thura & fruges iactabant: fauos quoque & vinum, aliáq; quibus conſuetudo eſt terminis ſacrum fieri, in foſſa adiciebant, conſumptiſque omnibus dapibus igne, ſuper calentes reliquias lapides conlocabant, atque ita diligenti cura confirmabant: adiectis etiam quibuſdam ſaxorum fragminibus circumcalcabant, quo firmius ſtarent Tale ergo ſacrificium,

domini inter quos fines dirimebantur, faciebant. Nam & ſi in trifinium, id eſt in eum locum in quem tres poſſeſſores attingebant, termini ponebantur, omnes tres ſacrum faciebant: quique alij in confinio domini erant, omnes ex conuenientia terminos ponebant, & ſacrum faciebant: terminos autem conuenientia poſſeſſorum confirmabat. Nam in quibuſdam regionibus iubemur vertices amphorarum defixos inuerſos obſeruare pro terminis. Ergo conuenientia, vt ſupra diximus, poſſeſſorum terminos conſecrat, qui, vt ante dixeramus, omnibus angulis coxiſque poſiti eſſe debent. In quibuſdam verò regionibus ſæpe per longum ſpatium, & inter multos poſſeſſores, rigores dumique finem faciunt, vt aliquando tantummodo per ſingulorum poſſeſſorum ſpatia, id eſt à capite vſque ad caput, poſiti inueniuntur termini, hoc eſt à fine incipiente, vſque ad finē deficientem, vnde alterius poſſeſſionis finis incipiat obſeruari. Quidam vero in mediis ſpatijs plures interpoſitos habent: quorum ſi quiſquam per longum ſpatium moueatur, inter longum tractum & inter plures poſſeſſores rigor durare debet: qui ſi non eſt: totæ regioni errorem quendam incutit: nec ei tantum intra cuius fines motus eſt, calumniam introducit, ſed vltro citròque confundi fines neceſſe eſt. Illa omnia quæ ſuprà diximus, quæ ad terminos lapideos pertinent, ſiue ſigna ſubdita requirantur, ſiue notæ aut literæ aut numeri, quam maximè ſecundū conſuetudinem regionum omnia intuenda ſunt: tamen & nobilitatæ hæ, quæ manu

fiunt, fidem habere debent: quo modo intellegitur ea induſtria conuenientiáque poſſeſſorum fieri. Si vero pali lignei pro terminis diſpoſiti ſunt, aut congeries lapidum aceruatim congeſtæ ſunt, quos ſcorpiones appellant, aut in effigie maceriarum, quæ attinæ appellantur, aut vertices amphorarum defixi, aut petræ naturales notatæ, aliúdve quod loco termini obſeruari videbitur, ex conſuetudine regionis & ex vicis exempla ſumenda ſunt. Supercilia de quibus mentionem habui, ſi finem facient, intuendum erit in quantum ſpatium deuexitas ſupercilij extendatur, ne mons ſupercilium ſit: intra paucos enim pedes ſupercilia vocabula accipiunt, quæ tamen vſque in planitiam ex ſuperiori vergunt, ad ſuperiores poſſeſſores pertinent. Quidquid enim inferior poſſeſſor in ſolo ſuo agit, damno ſuperioris fit: ſiue aret, ſiue fodiat, detrahit pendentes ex ſuperiori terras: ſi verò congerat, aut adiciat quid, ad ſuperiora non aſcendit: ita hæc cauſa efficit vt ſuperioribus poſſeſſoribus vſque in planitiam ſupercilia cedant. Si arbores finales obſeruabuntur, videndum erit quæ ſint arborum genera. nam quidam in finibus naturales qualeſcunque arbores intactas finales obſeruant: alij diuerſas: quidam de cunctis ex ipſis arborum generibus vnum tantum genus in finibus relinquunt, quo manifeſtum ius appareat, finales loca munierunt, vt materiæ differentia argumento ſit: quædam ex conuentione in ipſis finibus communes erunt: aliqui priuatim intra ſuum ſolum in extremis finibus ponunt, &, vt ſupra diximus, diuerſa

ıerſa arborum genera. Alicubi enim pinos inuenimus, alicubi cypreſſos, alibi fraxinos, aut vlmos, aut populos, quæq; alia ipſis poſſeſſoribus placuerunt, & ſi intercultis finibus, aut propè fines, diſponuntur ſpiſſioribus & diſconuenientes ordinibus arbuſtorum, ſi tamen arbuſta ſint. quæ ſi communes ſunt, ſemper vtrinque intactas quidam ſeruant, quidam durantibus ſtirpibus, earum ſummas frodes ac virgulta communiter cædunt: ſi propriæ alterius partis ſint, vt domino libuit, aut cædit, aut remittit: ex quibus tamen ſæpe & materias deiciunt & alias ſubſtituunt: hoc etiam in communibus arboribus ſæpe accidit. Si enim vtriſque poſſeſſoribus conueniat, vt finales arbores deiciant, aut vt precio taxent, aut alterna ſibi ſorte habeant, ſubſtituantq; in deiectarum locum alias, aut ſi nihil placuerit ſubſtitui, differentiæ æqualitatum indicio erunt. Si vero notatas arbores in regionibus finales obſeruabuntur, intuendæ ſunt notæ: ſi enim communes ſint, mediæ vtrinq; notatæ per totas eſſe debebunt, ſi partium frondes ſpectant, in alios fines plagis, i. latis cicatricibus ſignatæ inueniri debent: vt intellegantur eorum eſſe dominorum, in quas partes integræ erunt, intactæ reſeruabuntur. Signantur autem vtrinque, id eſt ex vtraq; poſſeſſione intra pedes quinos, vt legis Mamiliæ commemorationem habeant. In verſuris quæ notatæ ſunt, aut decuſſes inueniuntur, aut gammæ, vt manifeſtum ſit verſuras ſuis ſignis obſeruari debere. Quidam ſatis putant omiſſas intactaſque pati creſcere, ſi magnitudine

cæteras ſuperent. de qua argumentum capere quæſtui ducimus: cæteræ diſſimiles ſunt. videtur aliquod his teſtimonium per eas præſtare. Præterea ſiue in cultis, ſiue in ſiluoſis, & in incultis locis agatur, reſpiciendum erit vtrum hæ quæ finales videbuntur arbores, habeant in alterutras partes ſimiles, quę vtrinque tales habeant: vna res videbitur, ſi notatæ ſint. Si vero altera pars habeat quo loco deficiant, ibi ipſæ partes earum videbuntur eſſe finales, in qua ſimiles eis erunt. Si neutra parte ſunt ſimiles, & illæ ſolæ videantur, finales communeſque eſſe videbuntur: ſi autem vt ſæpe fit, vnus poſſeſſor diuerſum vtriſq; partibus genus arborum per omnem finium ſuorum ambitum poſuerit, vt inter alios agros quaque confines, non ſolum inter eos in quibus controuerſiæ erunt, finem faciant, diligenti cura videndum erit ne proprias alterius arborum partes communes oſtendantur. Quidam tamen quoties circa extremos fines ſuos alicuius generis arbores diſponunt, quæ ſignificant differentes ab cæteris fines vicinorum. nam & per errorem incidunt: de qua re diligentius inſpiciendum erit, vt poſſeſſores ſuos fines teneant, non alienos laceſſant. Viæ autem ſi finem faciant, adtendendum erit quales viæ, & quomodo. nam & ſæpe incidunt in finibus, & ſæpe trans viam aliqui poſſeſſores particulas habent. Quædam ergo viæ aliquando fines tranſeunt poſſeſſionum, quarum tamen non omnium vna eadémque eſt conditio. Nam ſunt viæ publicæ regales, quæ publicè muniuntur, & auctorum no-

mina obtinent: nam & curatores accipiunt, & per redemptores muniuntur. in quarundam tutelam à poſſeſſoribus per tempora ſumma certa exigitur. Vicinales autem viæ de publicis quę diuertuntur in agros, & ſæpe ad alteras publicas perueniunt. aliter muniuntur per pagos, id eſt per magiſtros pagorum qui operas à poſſeſſoribus ad eas tuendas exigere ſoliti ſunt, aut, vt comperimus, vnicuique poſſeſſori per ſingulos agros certa ſpatia aſſignantur quæ ſuis impenſis tuentur: etiam titulos finitis ſpatijs poſitos habent, qui indicent cuius agri quis dominus quod ſpatium tueatur. Ad omnes autem agros ſemper iter liberum eſt. nam aliquando deficientibus vijs vicinalibus per agros alienos iter præſtatur, quæ etiam conueniunt precariò, vti ſeruitutem præſtent his agris ad quos neceſſe habent tranſmittere peruium. Nam & in his verbis comprehenditur, Ita vt optimus maximus ſit. nam & aquarum ductus ſolent per alienos agros iure tranſmittere. Itaque, vt diximus, viæ ſæpe neceſſario per alienos agros tranſeunt: qua non vniuerſo populo itinera præſtari videntur: ſed eis ad quorum onera & eis ad quorum agros per eas vias peruenire neceſſe eſt. Hæc ergo de vicinalibus ſolent naſci: nam & omnes viæ ex vicinalibus naſcuntur, quę aliquando inter binos poſſeſſores in extremis finibus, pari vtrimque modo, ſumptu, communiq; impenſa iter præſtant. Priuatæ itaque viæ ad finitiones agrorum non pertinent, ſed ad itinera eis præſtanda, quæ ſub exceptione nominari in emptionibus agrorum ſolent:

ergo viæ & vicinales & communes in finibus inci-
piunt. non enim finium cauſa diriguntur, ſed itine-
rum: ita tam fas eſt finem facere quam & tranſire
viam. Vepres ſi finem facient, videndum quales, & ſi
tantummodo in extremis finibus ſint, quo modo
per neglegentiam colentium & in medijs ſolent eſſe
agris, ſiue vepres ſatæ manu ſint. nam etſi regio
quandam virgulam non habeat, quę tutelam vineis
aut hortis præſtet, afferuntur ex peregrinis regioni-
bus & ſeruntur & arbores ſolent antemiſſæ in vepri-
bus inueniri. Si foſſis fines obſeruabuntur, inſpi-
ciendum vtique in omnibus, regionum quę ſit con-
ſuetudo: & videndum quales foſſæ, ne ſi quis ſic-
candorum agrorum cauſa aliquando fecerit, finales
eſſe videantur. Nam & intellegi poteſt aliquando ex
ipſarum foſſarum poſitione, vtrum propriæ an fi-
nales ſint, quomodo tranſuerſæ quædam aut obli-
quę à finibus recedunt. Ita vt ſupra dictum eſt, ex
ipſorum locorum neceſſitate, & ex ipſarum poſitio-
ne colligi debebit quæ ſint finales: aliæ tamen quæ
finales ſunt, cùm videntur eſſe communes, inſpi-
ciendum erit an ita ſit. Nam quidem in extremis fi-
nibus in ſolo ſuo faciunt foſſas, & de ſuperioribus
viciniſque agris defluentes aquas excipiunt, ne infe-
riores terræ laborent. Ita quod in ſolo ſuo quis fece-
rit, non ſtatim commune, ſed circa fines eſſe vide-
bitur, quod reſpiciendum quoque erit: nam & in
alijs lateribus ſimiliter fines obſeruabuntur. ſed &
qui proprias faciunt ad expediendas aquas, aliquid
ſoli ſui extra foſſam ſolent relinquere, aliquando

etiam terminos extra foſſam ſolent relinquere, & extra foſſam eos poſitos inuenimus, qui & ipſas foſſas ex ſoli relicti parte diſcernant cuius domini ſint. Quidam vero etiam arbores antemiſſas finales extra foſſas habent, & in controuerſiam ſæpe deducuntur, quòd credatur foſſas finem facere debere: propter quod ſicut in alijs generibus finitionum, ſic & in hoc quoque conſuetudines regionum intuendæ erunt. etenim dum terminis aut arboribus finis obſeruari conſuetudo ſit, non oportere foſſas quæ propè fines erunt, finales obſeruari. Si vero ſubſtructionibus & macerijs finientur agri, videre quales ſubſtructiones & maceriæ, & quomodo quidam congeſtionibus lapidũ, ripis, ſubſtructionibus terras ne dilabantur excipiunt. Ita ſi ad tutelam terrarum extruantur, videndum an & finitiones præſtare debeant. Nam quidam tranſuerſas & obliquas macerias ripis ſubſtructionibus factas volunt videri finales, quod ex ipſa facie aliquando intellegitur. Si enim proprias quis faciat in terris ſuis ad ſuſtinendos ſeruandoſque agros ſuos, non poſſe eas eſſe finales. Nam quædam quæ fines præſtant, maiori opere extructæ inueniuntur, quam hæ quæ priuatæ ſunt: nihilominus & in hoc genere finitionum conſuetudines regionum intuendæ erunt. Sed & ex ipſorum locorum natura aliquando aliquid colligi poteſt. ſi enim non expetent terræ quarum ſuſtinendarum cauſa videatur maceria eſſe facta, poterit finalis videri: ſed in planis locis ſi ſaxuoſus ſit ager, repurgatur, & ex congeſtione maceriæ fiunt.

Ita & ex ipſius loci qualitate aliquid colligi poteſt. ſi enim non ſit ager ſaxuoſus, cuius repurgandi cauſa congeſtio in ſpeciem maceriæ facta videatur, poterit videri finalis. Ergo, vt ſæpe diximus, quædam ex conſuetudine regionum, quædam ex natura loci colligi poſſunt. Nam & de foſſis idem ſentimus. ſi enim non ſit neceſſitas agri ſiccandi, nec in vicinis foſſæ inueniantur, poſſunt videri finales, non interuenientibus quę erunt vijs, quibus ambigatur ſecundum regionum conſuetudinem eſſe finales: ſed ſi in regione non ſit conſuetudo, foſſis finem obſeruari. Ea ergo quæ quaſi nouum exemplum afferre videbuntur, intuendum vtrum ex neceſſitate loci agros ſiccent, an finem præſtent. Maceriæ quoque & quę ex congeſtione lapidum fiunt, & quę manu inſtruuntur, non ſemper aut terrarum excipiendarum cauſa, aut repurgandi agri, aut finem præſtandi fiunt. Aliquãdo enim per magnum ſpatium aut viuaria, aut pomaria, aut vineas, aut oliueta, aut arbuſta macerijs ſupra dictis includunt, & ab incurſionibus beſtiarũ defendunt. Ita diligenter omnia exquiri debebunt, ne qua ratione fallamur. Riuis ſi fines obſeruabuntur, qui non ſemper ſingulorum agrorum extremitates ambire poſſunt, ſed per aliquod ſpatium lateribus quibuſdam poſſeſſionum fine præſtare, intuendum erit an ſit conſuetudo vltro citroque riuorum, aliquas partes agrorum poſſideri ab his qui trans riuum contrarios agros habebunt. Quidam enim riui ab origine, id eſt à capite, donec in mari defluant, fines poſſeſ-

ſionibus præſtant: quidam verò vltro citróq; tranſmittunt poſſeſſores, quod ipſum requirendum erit, an in cõſuetudine regionum ſit. comperimus enim quibuſdam locis per omnem tractum riuifinem aliquas particulas agrorum ab eis qui contrarios trans riuum habent agros, emptas iunctaſque eis agris qui riuo finirentur: quod ipſum non debet nocere exemplo, quoniam emptæ particulæ alijs agris iungantur, ita tranſeundi riui non debet hæc conditio confundere poſſeſſores: quod etiam in foſſarum conditione euenire poteſt, itemque viarum. Riuus autem quoties finem facit, appellatur riuo recto curuóque, quaſi alicuius terras minutatim ex alia parte abſtrahat, & alij contrario relinquat, quod vocant alluuionem, & alluuionum repetitio finium addatur. Indicit enim neceſſitatem riparum tuendarum: quod iuſtè videtur proſpectum, vt terræ poſſeſſoribus ſaluæ ſint, etiam publicæ vtilitatis cauſa, quod vi tempeſtatum riui torrentes ſubito alueo curſuque munientes: tum, vt noſtro fert opinio, erit vt aluei veteris fines ſuos quiſque obtineat. In aliquibus regionibus ita fines inter poſſeſſores ordinati ſunt, vt rigores durent per longũ tractum, incedenteſque in vijs aut riuis, aut in ſubſtructionibus, aut rigoribus, aliiſque finitionum generibus definient ſupra dicti rigores. Inde in quo incederint genere fines obſeruabuntur, donec & illud ipſum genus aliquod incedat quo finiantur agri. ergo & rigores & viæ & riui, & ſubſtructiones, alij alijs incedentibus inter ſe inuicem ſuccedunt. Nam

& in ipſis generibus ſicubi coxæ ſunt, terminos inuenimus frequenter: ſed & petras naturales quæ in finibus incedunt, ſæpe notatas inuenimus. Omnia autem finitionum genera quę in occupatorijs agris videntur inueniri poſſe, in quæſtorijs, & diuiſis, & aſſignatis agris frequenter inueniuntur, quoniam emendo vendendóque aut cambiendo mutandoq; ſimilia finitionum genera inueniri poſſunt. Sed & vnius agri extremitas poteſt multis finiri generibus, cum ex vno latere finiatur terminis, ex alio arboribus, ex alio ſupercilio, ex alio riuo, quæque alia obſeruabilia in finibus ſunt. Ita non vno genere quaſi lege data fines obſeruabuntur, quæ etiam in omnibus agrorum conditionibus euenire poſſunt. Illud verò inuenimus aliquibus locis, vt inter arua vicini arceantur confundere fines, eóque vſque aratrum perducere, vt in finibus ſolidam marginem non relinquant, quò diſcerni poſſint fines. Præterea & in multis regionibus comperimus quoſdam poſſeſſores non continuas habere terras, ſed particulas quaſdam in diuerſis locis, interuenientibus complurimùm poſſeſſoribus, propter quod etiam cõplures vicinales viæ ſint, vt vnuſquiſque poſſit ad particulas ſuas iure peruenire Sed & de viarum conditionibus locuti ſumus. quorumdam agri ſeruitutem poſſeſſoribus ad particulas ſuas eundi redeundiq; præſtant: quorundam etiam vicinorum aliquas ſiluas quaſi publicas, immo proprias quaſi vicinorum eſſe comperimus: nec quemquam in eis cædendi paſcendique ius habere, niſi vicinos quorum ſint: at qui

ſint

ſint intra, ſæpe, vt ſupra diximus, per alienos agros dantur. Sed & in vineis alijſque culturarum generibus ſimile quid inueniatur. Si enim duo poſſeſſores extremis finibus vias habent, cum fodiunt, finem ſolidum relinquunt. Nam & ſigna defodiunt propter quæſtorios agros.

DE QVÆSTORIIS AGRIS.

Quæſtorij dicuntur agri quos ex hoſte captos P.R. per quæſtores vendidit. Hi autem limitibus inſtitutis laterculis quinquagenum iugerum effectis, venierunt. Quem modum decem actus in quadratū per limites demenſi efficiunt: vnde etiam limites decumani ſunt dicti. Horum verò agrorū pene iam obliterata ſunt ſigna. nam aliquibus locis etiam lapides qui in limitibus de nouis actibus emenſi poſiti erant, interciderunt, & limites ipſi, id eſt rigores, non parentibus lapidibus difficilè inueniuntur. pene iam itaque fit vt occupatoria conditione recedant, in quibus alia ſimilia in finibus obſeruabuntur. Limites autem ab liminibus vocabula acceperunt: quomodo limina introitus exituſque locis præſtant, limites agris ſimiliter introitus exituſque: qui in agris diuiſis & aſſignatis ſemper peruij eſſe debebunt, tam itineribus quam & menſuris agendis. Cum ergo omnes limites à menſura denûm actuum decimani dicti ſint, hi qui orientem occidentemque intuentur, qui meridianum & ſeptentrionem tenent, vnum vocabulum illis erat, decumanum nuncupabant matutini & veſpertini & me-

ridiani & ſeptentrionis cardinem: alij verò ob regionum poſitionem & naturam appellauerunt maritimos & montanos. Poſtea verò cum agri diuiderentur & aſſignarentur, decimani quidem vocabulum permanſit, vt hi qui orientem occidentemq; intuentur, decimani dicerentur: hi vero qui meridianum & ſeptentionem, quoniam cardinem mundi tenerent, cardines ſunt appellati. Et omnes limites dirimunt agros, centuriaſque deſignant: qui, vt ſupra diximus, in agris diuiſis & aſſignatis ſemper peruij eſſe debebunt, & itineribus & menſuris agendis. Centuriis, quarum mentionem nunc facimus, vocabulum datum eſt ex eo: cum antiqui Romanorum agrum ex hoſte captum victori populo per bina iugera partiti ſunt, centenis hominibus ducentena iugera dederunt, & ex hoc facto centuria iuſtè appellata eſt. Ergo in quæſtorijs agris adhuc in regionibus quibuſdam manentibus lapidibus, quibus limites inueniri poſſunt, aliqua veſtigia reſeruant: ſed, vt ſupra diximus, emendo vendendóque aliquas particulas, ita confuderunt poſſeſſores, vt ad occupatoriorum conditionem reciderint: tamen, vt ſupra diximus, in aliquibus & lapides, & rigores aliqui inueniuntur, & fines præſtant.

DE DIVISIS ET ASSIGNATIS.

Diuiſi & aſſignati agri vnius ſunt conditionis. Nam & diuiduntur ſine aſſignatione, & redduntur ſine diuiſione. Diuiduntur ergo agri limitibus inſtitutis per centurias, aſſignantur viritim nomini-

bus. Ergo agrorum diuiſorum, qui inſtitutis limitibus diuiſi ſunt, & formæ varias appellationes accipiunt: quidam arbores finales, alij in venis, alij in membris ſcripſerunt: & quamuis vna res ſit forma, alij dicunt perticam, alij centuriationem, alij metationem, alij limitationem, alij cancellationem, alij typon, quod, vt ſupra diximus, vna res eſt forma. Quidam formas quorum mentio habita eſt, in ære ſcalpſerunt, id eſt in æreis tabulis ſcripſerunt. Hi tamen quicquid inſtituerunt, curandum erit vt fide æſtimetur, ne quis voluntariò finem proferat: illa tantum fides videatur quæ æreis tabulis manifeſtata eſt. Quòd ſi quis contradicat, ſanctuarium Cæſaris reſpici ſolet. omnium enim agrorum & diuiſorum & aſſignatorum formas, ſed & diuiſionem, & commentarius & principatus in ſanctuario habet. qualeſcunque enim formæ fuerint, ſi ambigatur de earum fide, ad ſanctuarium principis reuertendum erit. Cauſam autem diuidendorum agrorum bella fecerunt. captus enim ager ex hoſte victori militi veteranoque eſt aſſignatus: hoſtibus pulſis æqualis in modo manipuli datus eſt. Nec tamen omnibus perſonis victis ablati ſunt agri. nam quorumdam dignitas, aut gratia, aut amicitia victorem ducem mouit, vt eis concederet agros ſuos. Itaque limitibus actis cum centuriæ eximerentur, eorum quorum nomina continent agri notabantur, quantum in quaque centuria haberent. Inſcriptiones itaque in centurijs ſunt tales, dextra aut ſiniſtra, decimanum totum, vltra citraque, cardinem totum, aſſignatum

illi tantum: inde ſubſcriptum eſt nomen cui conceſſum eſt inſcriptione tali, redditum illi tantum. præterea ſcriptum eſt, & redditum & commutatum pro ſuo: quod ideo fit, quoniam particulas quaſdam agrorum in diuerſis locis habentes duo, quibus agri reddebantur, vt continuam poſſeſſionem haberent, modum pro modo ſecundum bonitatem taxabant, & in locum eius quod in diuerſo erat maiorem partem accipiebant. Itaque, ſicut ſupra diximus, qui hanc inſcriptionem accepit, id eſt redditum commutatum pro ſuo. Inſcriptiones ergo diligenti cura intuendæ erunt, vt ſciamus quantum dati aſſignati ſit, quantum redditi, & quantum commutati: qua computatione facta, quantominus fuerit quam centuriæ modus eſſe debet, ſubſeciuum vocatur. Subſeciuorum verò genera ſunt duo: vnum eſt quod à ſubſecante linea menſura quadratum excedet: alterum eſt autem quod ſubſecantis aſſignationes lineæ etiam in medijs centurijs relinquetur. Euenit hoc autem ideo, quoniam militi veteranoq; cultura aſſignatur: ſi quid enim amari & incerti ſoli eſt, id aſſignatione non datur. Inſcriptiones in centurijs frequenter inuenimus tales, datum aſſignatum, ſingulis perſonis certum modum: aliquando verò compluribus vnum modum. De qua re diligenter inquirendum erit, vtrum æqualiter modus ille pluribus adſcriptus diuidi debeat: an aliquibus perſonis, & alicui plus debeatur. non enim omnibus æqualiter datus, ſed & ſecundum militiam modus eſt datus. Manipulus ergo ſingulas acceptas acci-

pient, aliqui gradus ſingulas & dimidias, aliqui binas. Pluribus ergo, vt ſupra diximus, perſonis æqualiter aſſignatur modus, ſed nec ſingulis acceptis modi per omnes regiones æqualitas eſt. Nam ſecundum bonitatem agrorum computatione facta acceptas partiti ſunt: melioris itaque agri minorem modum acceperunt. Ergo acceptiones in centurijs, vt cœperamus, explicandæ ſunt. diximus enim aſſignatum compluribus aliquando vnum modum adſcribi, ſed & redditum ſuum aliquando pluribus perſonis vnus modus adſcribitur: quædam aliquando aliter partiri debeant. inde colligere poterimus, vt reſpiciamus profeſſiones. Si enim quibus agris viæ reddantur, iuſſi profeſſi ſunt quantum modum quoque loco poſſiderent. Præterea inuenimus ſubſcriptiones tales, datum, aſſignatum, adſcriptum: ſic ſubiectum, redditum ſuum vni aut duobus, pluribuſque perſonis eſt modus nullus adſcriptus, quod noſtra fert opinio, quod datum aſſignatum, computatum ſit: reliquum quicquid erit ex centuria eius eorúmve erit, quorum nomina ſine modo inueniuntur. Aliquando integras plenaſque centurias binas pluréſve continuas vni nomini redditas inuenimus: ex quo intellegitur redditum ſuum: lati fundi per continuationem ſeruantur centurijs. Inſcribuntur quædam excepta, quæ aut ſibi reſeruauit auctor diuiſionis & aſſignationis, aut alij conceſſit. Inſcribuntur compaſcua quod eſt genus quaſi ſubſeciuorum, ſiue loca quæ proximi quique vicini, id eſt qui ea contingunt paſcua. Illud vero auctores

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

diuiſionis aſſignationiſque leges quaſdam colonis deſcribunt, vt qui agri delubris ſepulcriſve publicis, qui ſolis itineris, viæ, actus, ambitus, ductuſque aquarum, qui publicis vtilitatibus ſeruierint ad id vſque tempus quo agri diuiſiones fierent, in eadem conditione eſſent qua ante fuerant: nec quicquam vtilitatibus publicis derogauerunt. In quibuſdam regionibus fluminum modus aſſignationi ceſſit: in quibuſdam vero tanquam ſubſeciuus relictus eſt: alijs autem exceptus, inſcriptumque, flumini illi tantum, vt in Piſaurenſi comperimus, datum aſſignatumque, vt veterano: deinde redditum ſuum veteri poſſeſſori: flumini Piſauro tantum, ne quo alueus: deinceps & vltra ripas vtrinque aliquando adſcriptum modum per omnes centurias per quas id flumen decurret: quod factum auctor diuiſionis aſſignationiſque iuſtiſſimè proſpexit. Subitis enim violentiſque imbribus excedens ripas defluet, quod etiam vltra modum ſibi adſcriptum egrediatur, viuorumque vexet terras. Cum ergo poſſeſſores hoc incommodum patiantur, aſſiduitate tempeſtatum, contemptóque flumine, alueo ripiſque ſuis, æquum videatur iniuriam paſſos ſubſequi terras vſque ad alueum fluminis, has tamen terras Piſaurenſes publicè vendiderunt, quas credendum eſt proximos quoſque contingentes eas emiſſe vicinos. Limitum quoque modus in quibuſdam regionibus per amplum ſpatium exceptus eſt: in quibuſdā verò modo aſſignationis ceſſit. Ergo centuriæ limitibus clauſæ qui à limitibus excipiuntur, ad præſcripta lege lati-

tudinis datæ incipiant menſuræ oportet: & centuriarum in his quibus non excipiuntur, ad præſcripta lege latitudinis ab linea menſurali per limitē omnis modus in menſuram centuriæ cadit: qui tamen, vt ſupra diximus, ſemper itineribus & menſuris agendis perui oportet vt ſint. ſpatium autem intra quod ſors verſari debeat, quaſi dignationes dat. Decimano verò & cardini maximis maximus latitudinis modus præſcribi debet: deinde quintam quamque centuriam includens per decimanos cardineſque, cum viginti & quinque centurias includant, ſaltus appellatur. quibuſdam regionibus cum in ipſis incedant villis, portas domini villarū faciunt, ianuaſq; imponunt, & ſeruos huic negotio ad tranſmittendum populum applicant, quomodo vtiliſſimum iter populo ſeruari debeat. Datur autem via à poſſeſſoribus vt ſimiles occupent: hac tamen conditione, vt ſi illæ in limitibus poſitæ ſint, id eſt limites in quibus incedunt, dent per agros ſuos iter populo, dum non deterius quàm per illas tranſeant: ſed quædam ita poſitæ ſunt, vt quantumcumque de limite deflectere velint, incommodum iter patiantur: ita neceſſariò per ipſas tranſeunt villas. Limitem autem non puto quemquam occupare debere colendo, vt per agrum iter reddere mallet: alioqui deflexus illi qui de limite detorquentur, multo maiorem occupant modum. Centuriæ autem non per omnes regiones ducenta iugera obtinent, in quibuſdam ducentenadena, quadragena: ita diligenti cura & hæc erunt inſpicienda, quoniam & limitum

non æquale ſpatium inter lapides ſit oportet. Si amplius quã ducentena iugera centuriæ habent, vt puta ſi habet centuria ccxl. iugera, ſint oportet per decimanum aut cardinem ab lapide ad lapidem actus xxiiij. & per alterum limitem actus xx. tot enim actus numerum per decimanum ac per cardinem datos inter ſe multiplicatos facient cccclxxx. Itaque diligenter id ſcrutandum, quanta per decimanum, & quanta per cardinem ſpatia inter lapides obſeruari debeant. Comperimus in quibuſdam perticis cum centuria ducentena iugera haberet, non viginti actus æqualiter per limites inter lapides datos. In Beneuentano actus vigintiquinque per decimanos, & actus ſedecim per cardines: qua menſura iugera ducentena quidem includuntur, centuriæ quadratæ non exprimuntur. Illud præterea comperimus, deficiente numero militum veteranorum agro, qui territorio eius loci continetur, in quo veterani milites deducebantur, ſumptos agros ex vicinis territorijs diuiſiſſe & aſſignaſſe. Horum etiam agrorum qui ex vicinis populis ſumpti ſunt, proprias factas eſſe formas, id eſt ſuis limitibus quæque regio diuiſa eſt, & non ab vno puncto omnes limites facti ſunt: ſed, vt ſupra dictum eſt, ſua quæque regio formam habet, quæ ſingulæ præfecturæ appellantur, ideo, quoniam ſingularum regionum diuiſiones alij præferunt: vel ex eo quòd in diuerſis regionibus magiſtratus coloniarum iuriſdictionem mittere ſoliti ſunt. attamen omnes quarum coloniarum ciues acceperunt, eius perticæ appellabuntur. Ergo præfe-

ctura

ctura illa dicitur, cuius territorio ager ſumptus finierit perticam illam, tanquam coloniam illam, vbi ciuis deductus fuerit. nec tamen ſemper vniuerſa territoria, quoties ager coloniæ deficit, vicinis auferuntur, ſed ſolum quod aſſignare neceſſe fuit, quod ipſum legis præſcriptio declarat. Aliquando verò in limitationibus ager etiam ex vicinis territorijs ſumptus non ſuffecit, ſed & auctor diuiſionis aſſignationiſque quoſdam ciues colonis dare velit, agros eis aſſignare, voluntate ſua è dictis commentariis, aut in formis extra limitationem, monte illo, pago illo, illi iugera tot, aut illi agrum illum qui fuit illius. Hoc ergo genus fuit aſſignationis ſine diuiſione, cum, vt ſupra dictum eſt, agri diuiduntur limitibus ſtructis per centurias, aſſignantur viritim nominibus. Sunt verò diuiſi nec aſſignati, vt etiam in aliquibus regionibus cõperimus. Quibus, vt ſupra diximus, redditi ſunt agri, iuſſi profeſſi ſunt, quantum, quoque loco poſſiderent. Aliquibus vero ita contigit, vt iuſſi æſtimatione facta profiterentur, quibus ſecundum æſtimationem, quomodo data eſt, pulſique agris ſuis ſunt, veteranuſq; victor eò deductus eſt. Illud verò quod ſæpe reſpicimus, quòd ſimilitudines culturarum comparemus, poteſt quidem fieri, vt ſimiles conuenienteſq; culturæ, etſi vna facies, plures tamen domini. Nam cum pulſi ſunt populi, poteſtatique locupletiorum fuiſſent lati fundi, in cuius agro fuiſſent plures perſonæ, hic diuiſus vt aſſignatus eſt. Ita quamuis ille habuerit culturæ faciem, quam plures domini acce-

perunt, erit quidem inter plures ſimilis facies, tamen quiſque ſuum ſecundum acceptas habere debebit. Item contrariò euenit, vt quod pluribus aſſignatum eſt, ad vnum perueniat dominum: & quàm diſſimiles ſint culturæ, vt etiam finitiones appareant, quæ erant inter eos, item quibus aſſignati erant agri tum, quoniam, vt ſæpe inuenimus, vni foco territoria complurium acceptarum attribuantur. Nihil ergo nocere debebunt varietates & diſſimilitudines culturarum, ex quibus vt noſtra fert opinio, naſcuntur ſæpe controuerſiæ, & æs reſpicitur, id eſt quas quique acceptas defendant, quibuſq; perſonis redditum aut commutatum ſit pro ſuo. Sæpe etiam vnius eiuſdemque hominis duo domini acceptam ſibi defendunt. Quæ res quamuis ſit confuſa, tamen modus minor in poſſeſſione maiorem modum ſequitur. Aliquando autem monumenta eorum quibus aſſignati ſunt agri, aut vocabula villarum agrorúmque quamuis iuxta videntur, tamen vt ſupra & ſæpe commemorauimus, potuerunt aliquando aliqui aliquem numerum, id eſt, aliquantas particulas remiſiſſe aut vendidiſſe. Euenit aliquando, vt in Nolano comperimus, idem: quæ diuiſio non ab vno puncto conceſſit, ſed ex diuerſis limitibus qui obliquè inter ſe concurrunt. Ergo videndum eſt qua ſignificantia quarum regio dignoſci poſſit, vt intelligi poſſit dextra aut ſiniſtra decimanum dexteriorem: aut dextra aut ſiniſtrà decimanum ſiniſteriorem. Præterea dicuntur & æs miſcellum: ita eueniunt, vt qui à diuo Iulio de-

ducti erant, temporibus Auguſti militiam repetierunt, conſumptíque bellis victores terras ſuas repetierunt: in locum tamen defunctorum alij agros acceperunt, ex quo fit vt his centurijs inueniantur & eorum nomina qui deducti erant, & eorum qui poſtea in locum ſucceſſerunt: quod tamen hac ſuſpicione nos inuenimus, ſic, cum data aſſignata nos computaremus, & excederent centuriæ modum, reuerſi ad originem primam aſſignationis, inuenimus poſtea adiecta eſſe nomina in hac conditione qua ſupra opinati ſumus. Subſeciuorum mentio repetenda eſt: auctores finem diuiſionis aſſignationiſque aliquando ſubſeciua Reipublicæ coloniarum conceſſerunt, aliquando in conditione illorum remanſerunt: quæ quidam, id eſt coloni, ſibi donata vendiderunt, aliqui vectigalibus proximis quibuſq; adſcripſerunt: alij per ſingula luſtra locare ſoliti, per mancipes reditus percipiunt, alij in plures annos: quæ ex monumentis publicis cognoſci poſſunt. Collegia ſacerdotum, item quos virgines habent agros, & territoria, quædam etiam determinata, & quædam aliquibus ſacris dedicata, in eis etiam lucos, in quibuſdam etiam ædes templaque· quos agros quaſve territoriorum formas aliquoties comperimus extremis finibus comprehenſas ſine vlla menſurali linea, modum tamen ineſſe ſcriptum. Præterea cum ex alijs territorijs ager ſumptus eſt, & ſubſeciua & vacuæ centuriæ quæ in aſſignationem non ceciderant, redditæ ſunt, eis ex quorum territorio agri ſumpti erant, quæ & ipſi aut vendide-

runt, aut vectigalibus ſubiectum habuerunt, ſicut & aliarum rerum publicarum comperimus, vt vt ſupra commemorauimus. Non enim omnis ager centuriatus in aſsignationem cecidit, ſed & multa vacua relicta ſunt, quorum ea conditio eſt quæ ſubſeciuorum. de quibus Domitianus finem ſtatuit, id eſt poſſeſſoribus ea conceſsit. Subſeciuorum diximus hanc conditionem eſſe factam, quod ſiluæ & loca aſpera in aſsignationem non venerunt. Comperimus verò in aliquibus regionibus & paſcua & ſiluas aſsignatas eſſe, adſcriptumque in formis ita illi, & ille tot ſiluas & paſcua, iugera tot. Territoria inter ciuitates, id eſt inter municipia & colonias, & præfecturas, alia fluminibus finiuntur, alia ſummis montium iugis ac diuergijs aquarum, alia etiam lapidibus poſitis præſignibus, qui à priuatorum terminorum forma differunt: alia etiam inter binas colonias limitibus perpetuis diriguntur. De quibus id eſt territorijs, ſi quando quæſtio mouetur, reſpiciuntur leges ciuibus datæ, id eſt colonijs municipijſque & præfecturis. Nam inuenimus ſæpe in publicis inſtrumentis ſignificanter deſcripta territoria vocabulis enim aliquorum locorum comprehenſis, incipiunt ambire territoria. Illud verò compertum eſt, pluribus municipijs ita fines datos, vt cum pulſi eſſent populi, & deducerentur coloniæ in vnam aliquam electam ciuitatem, multis, vt ſupra & ſæpe commemorauimus, erepta ſint territoria & diuiſi ſint complurium municipiorum agri, & in vna limitatione comprehenſi ſint, factáque eſt per-

tica omnis, id eſt omnium territorium coloniæ eius in qua colonia deducti ſunt. Ergo fit, vt plura territoria confuſa vnam faciem limitationis accipiant: aliquibus verò auctores diuiſionis reliquerunt aliquid agri eis quibus abſtulerunt, quatinus haberent iuriſdictionem: aliquos intra muros cohibuerunt. Itaque, vt frequenter diximus, leges datæ colonijs municipijſque intuendæ erunt. Nam & compluribus locis certos dederunt fines, intra quos iuriſdictionem habere deberent, cum non potuerit vniuerſus ager in aſſignationem cadere, propter aut aſperitatem locorum, aut prærupta montium: quamuis excederent fines lege datos, tamen quoniam vacabant, conceſſi ſunt his quorum finibus ſumpti erant. Nec tantum iuriſdictio conceſſa eſt: ſæpe etiam R. P. ager donatus eſt: ſi quando tamen, vt ſupra diximus, quæſtio de his moueatur, leges coloniarum aut municipiorum reſpiciendæ erunt. Sed & pagi ſæpe ſignificanter finiuntur, de quibus non puto quæſtionem futuram, quorum territoriorum ipſi pagi ſint, ſed quatinus territoria: quod tamen intellegi poteſt, vel ex hoc magiſtri pagorum quod pagos luſtrare ſoliti ſunt, vti trahamus quatinus luſtrarent. Si verò de ipſis pagis quæſtionem quis moueat, amplæ rei negotium mouebitur. reſpiciendum tamen, vt ſæpe diximus, quibus ex vtroque locantur. Nam & quoties militi prætereunti alijve cui comitatui annona publica præſtanda eſt, ſi ligna aut ſtramenta deportanda, quærendum quæ ciuitates quibus pagis huiuſmodi munera præbere ſolitæ

ſint. Præterea & regiones ſolent etiam diuerſa ſacra facere. Ita videndum erit, qualiter pagi ſacra faciant. Gracchanorum & Sillanorum limitationum mentio habenda eſt. in quibuſdam etiam regionibus, vt opinamur, ijſdem lapidibus limitibuſque manentibus poſt aſſignationes poſteriores, duces facti ſunt: quibuſdam autem limitibus inſtitutis, alij lapides ſunt poſiti, etiam eis manentibus quos Gracchani aut Sillani poſuerunt. De qua re diligenter intuendum erit, vt eos lapides eoſque limites comprehendamus, qui poſtremò per auctores diuiſionis poſiti ſunt. Præterea auctores aſſignationis diuiſioniſque non ſufficientibus agris coloniarum, quos ex vicinis territorijs ſumpſiſſent, aſſignauerunt quidem futuris ciuibus coloniarum, ſed iuriſdictio eis agris qui aſſignati ſunt per eos remanſit, ex quorum territorio ſumppti erant, quod ipſum diligenter intuendum erit, & leges reſpiciendæ.

INCIPIVNT NOMINA AGRORVM.

Ager	Aſſignatus.
Ager	Centuriatus.
Ager	Subſiciuus.
Ager	Dextratus.
Ager	Siniſtratus.
Ager	Citratus.
Ager	Vltratus.
Ager	Tetragonus.
Ager	Teſſellatus.
Ager	Cultellatus.
Ager	Normalis.
Ager	Epipedonicus.
Ager	Triumuiralis.
Ager	Solitarius Syllanus.
Ager	Neronianus podiſmatus.
Ager	Cæſarianus adſignatus.
Ager	Iugarius in quinquagenis jugeribus.
Ager	Meridianus in xxv. jugeribus.
Ager	Commutatus ex beneficio Auguſti.

INCIPIVNT NOMINA LIMITVM.

Limites	Orientales.
Limites	Septentrionales.
Limites	Maximi.
Limites	Actuarij.
Limites	Interciſiui.
Limites	Quintani.

Limites Cultellati.
Limites Nonani.
Limites Maritimi.
Limites Gallici.
Limites Temporales.
Limites Regales.
Limites Subrunciui.
Limites Lineares.
Limites Sextanei.
Limites Teſſellati.
Limites Diagonales.
Limites Montani.
Limites Auſtrinales.
Limites Præfecturales.
Limites Vndecimani.
Limites Colonici.
Limites Paſſiui.
Limites Hypotenuſſales.
Limites Duodecimani.
Limites Egregij.
Limites Solitarij.
Limites Perpetui.
Limites qui antica & poſtica diuidunt.

SVNT LIMITES N. XXVIIII. AGR. N. XVIIII.

IVLII FRONTINI DE AGRORVM QVALITATE.

IVLIVS FRONTINVS CELSO.

NOTVM eſt omnibus, Celſe, penes te ſtudiorum noſtrorum manere ſummam. Ideoq́; primum ſedulitatis meæ impēdium iudicijs tuis offerre propoſui. Nam cum ſibi inter æquales quemdam locum depoſcat æmulatio, neminem magis conatibus noſtris profuturum credidi, quàm qui inter eos in hac parte plurimum poſſit. Itaque quo cultior in quorundam notitiam veniat, omnia tibi nota perlaturus ad te primum liber iſte feſtinat, vt apud te tyrocinij rudimenta deponat, tecum conferat, quicquid à me inter ipſas armorum exercitationes accipere potuit. Nam & ſi meretur publica conuerſatione ſufferre vniuerſorum oculos, à te potiſſimum incipiat. quòd ſi illi parum diligentem adhibitam curam eſſe credideris, & ſi in paruo in aliqua ceſſaſſe videamur parte, non exiguum laboris mei conſequar fructum, quòd te monente malignorum lucri fecerim exiſtimationem. Quæſo itaque, ſi non eſt improbum, habeat apud te quandam excuſationem, quòd non potuerit eo tempore conſummari, quo genus hoc feruentibus ſtudijs noſtris diſputatum eſt. Omnium enim, vt puto, liberalium ſtudiorum ars, ampla materia eſt, cui ne quid deſit in hac modica re ingenti animo admo-

ueram vires. Interuenit clara ſacratiſſimi Imperatoris noſtri expeditio, quæ me in ipſa ſcribendi feſtinatione præpedijt. Nam dum armorum magis exerceor curis, totum hoc negocium velut oblitus intermiſeram, nec quicquam aliud quàm belli gloriam cogitabam: at poſtquam primum hoſticam terram intrauimus, ſtatim celſi Cæſaris noſtri opera menſurarum ratione exercere cœpi. Erant dandi interueniente certo itineris ſpatio duo rigores ordinati, quibus in tutelam commeandi ingens vallorum adſurgeret moles: mox interuentu operis deciſa parte ferramenti vſus explicuit. Nam quod ad notitiam pontium pertinet, & fluminum latitudinem dicere, etiam ſi hoſtis infeſtare voluiſſet, ex proxima ripa poteramus. Expugnandorum deinde montium altitudines vt ſcirem, hanc mihi venerabiles dij rationem monſtrabant, quos ego in omnibus templis adorabam. At poſtquam magnorum deorum experimenta religioſius colere cœpi, ad conſummandum hunc librum, velut ad vota reddenda properaui. Poſtquam ergo maximus Imperator victoriam Dacicam proximè reſerauit, ſtatim ad ſeptentrionalem plagam tranſire permiſit. ego ad ſtudium meum tanquam ad otium ſum reuerſus, & multa velut ſcripta folijs & ſparſa, in artis ordinem laturus, recollegi. Fœdum enim mihi videbatur, ſi genera angulorum, quot ſint interrogatus, reſponderem multa: ideóque rerum ad profeſſionem noſtram pertinentium inquantum potui occupatus, ſpecies, qualitates, conditiones, modum,

& numerum excuſſi: per quæ ſatis ampla mediocritatis meæ opinio ſeruabitur, ſi illa vir tantæ auctoritatis iudicaueris ſtudentibus profutura. Ergo ne quid nos præterijſſe videamur, omnium menſurarum appellationes conferamus. Nam menſura non tantùm iſta de qua loquimur appellatur: ſed & quicquid pondere, aut capacitate, aut animo finitur, menſuram æquè quàm longitudinem appellant. quid ergo menſura ſit, de qua quæritur, tractemus. Menſura eſt complurium, & inter ſe æqualium interuallorum longitudo finita, vt pes per vnciam, per pedem decempeda, per decempedam actus, per actum paſſus, per paſſus ſtadium, per ſtadium miliarium. Minima harum menſurarum pars eſt digitus. ſi quid enim intra digitum metiamur, partibus reſpondemus, vt dimidiam aut tertiam. Vncia habet digitum vnum & tertiam partem digiti. Palmus habet digitos IIII. vncias III. Sextans, quæ eadem dodrans appellatur, habet vncias VIIII. dig. XII. In pede porrecto ſemipedes IIII. palm. XVIII. vnc. CXLIIII. dig. CCLVI. in conſtrato ſemip. IIII. pal. VIII. vnc. XXIIII. dig. XXXV. in pede quadrato ſemip. VIII. pal. LXIIII. * * * Cubitus habet ſeſquipedem, ſext. II. pal. VI vnc. XVIII. Gradus habet ped. II. s. Paſſus habet pedes V. Decempeda, quæ eadem pertica appellatur; habet ped X. Actus habet in longitudinem p. CXX. Stadium habet p. DCXXV. paſ. CXXV. Milliarium habet paſs. M. ped V. ſtad. VIII. Menſuræ aguntur generibus duodecim: digitis, vncijs, palmis, ſextantibus, pedibus, cubitis, gradibus, paſſibus, decempeda, actibus, ſtadijs,

milliar. Digitus eſt in pede pars XVI. Vncia eſt in pede pars XII. Palmus III. Sextans, quæ eadem dodrans appellatur, habet vncias VIIII. dig. XII. Pes palmos IIII. Cubitus pedem s. Gradus habet p. II. s. Paſſus habet p. s. Decempeda p. x. Actus p. cxx. Stadium habet p. DCXXV. Milliarium habet p. v. Pes proſtratus ſic obſeruatur. longitudinem per latitudinem metiemur, deinde craſſitudinem, & ſic efficit p. * * ſolidos. Pes quadratus concauus capit amphora trimodia * * * Centuria agri jugera cc. mod. DC. in circuitu ped. VIII. DC. * * * * * * * * * * * *

Menſuræ aguntur generibus tribus per longitudinem, latitudinem & craſſitudinem: hoc eſt, rectum, planum, ſolidum. Rectum eſt, cuius longitudinem ſine latitudine metimur, vt lineas, porticus, ſtadia, miliaria, fluminum longitudines, & his ſimilia.

Planum eſt, quod Græci ἐπίπεδον appellant, nos conſtratos pedes, in quo longitudinem & latitudinem habeamus: per quæ etiam agros, ædificiorum ſola, ex quibus altitudo aut craſſitudo non proponitur, vt opera tectoria, inauraturas, tabulas, & his ſimilia.

Solidum eſt, quod Græci στερεὸν appellant, nos quadratos pedes appellamus: cuius longitudinem & latitudinem & craſſitudinem metimur, vt parietum ſtructuras, pilarum, pyramidum, aut lapidum macerias, & his ſimilia. Omnis autem menſurarum obſeruatio & oritur & deſinit in ſigno. Signum eſt, cuius pars nulla eſt. hæc omnium extremitatum finitima contemplatio. Signum autem ſuæ partis eſt

initium, à quo omnia incipiunt. Extremitas eſt quouſque vnicuique poſſidendi jus conceſſum eſt: aut quouſq. quiſque ſuum ſeruat. Extremitatum genera ſunt duo: vnum quod per rigores obſeruatur; alterum quod per flexus. Rigor eſt, quicquid inter duo ſigna vel in medio lineæ rectum perſpicitur per flexus qui ſecundum locorum naturam curuantur, vt in agris arcifinijs ſolet. Decumani eſt longitudo rationalis it.q. cardo conſtitui ſi omnē binis rigoribus ſingulis ſpatijs interuenientibus, per quos itinera plerumque pergunt. Nam quicquid in agro menſori operis cauſa ad finem rectum fuerit, rigor appellatur: quicquid ad horum imitationem in forma ſcribitur, linea appellatur.

Linea eſt longitudo ſine latitudine, lineæ autem fines, ſigna ordinata. Rectæ lineæ ſunt, quæ in eadem planitie poſitæ eiectæ in vtramque partem in infinitum, non concurrunt. Linearum genera ſunt tria, rectum, circumferens, flexuoſum. Recta linea eſt, quæ æqualiter ſuis ſignis poſita eſt. Circumferens, cuius inceſſus à conſpectu ſignorum ſuorum diſtabit. Flexuoſa linea eſt multiformis, velut arborum, aut ſignorum, aut fluminum: in quorum ſimilitudine & arcifiniorum agrorum extremitas finitur, & multorum ſimiliter quæ natura inæquali linea formata ſunt.

Summitas eſt ſecundum geometricam appellationem, quæ longitudinem & latitudinem habet tantummodo. ſummitatis fines, lineæ. Plana ſummitas eſt, quæ æqualiter rectis lineis eſt poſita.

Omnium autem ſummitatum metiundi obſeruationes ſunt duæ, enormis & liquis. Enormis, quæ in omnem actum rectis angulis continetur. Liquis, quæ minuendi laboris cauſa, & ſalua rectorum ratione angulorum ſecundum ipſas extremitates ſubtenditur.

Genera angulorum rationalium ſunt tria, rectum, hebes, & acutum Hæc habent ſpecies viiij. rectarum linearum iij. rectarum & circumferentium iij. circumferentium iij. Rectarum ergo linearum ſpecies angulorum tres, recta, hebes, acuta. Rectus angulus eſt ἀθύγραμμος, id eſt ex rectis lineis comprehenſus, qui Latinè normalis appellatur. Quoties autem recta ſuper rectam lineam ſtans ordine angulos pares fecerit, & ſinguli anguli recti ſunt, & ſtans perpendicularis eius lineæ ſuper quam inſiſtit, eſt: cuius ſede ſi ſubtendens linea perpendicularis fuerit iniuncta, efficit triangulum recto angulo. Hebes angulus eſt plus normalis, hoc eſt excedens recti anguli poſitionem: & qui triangulus ſecundum hanc poſitionem conſtitutus fuerit, perpendicularem extra finitimas lineas habebit. Acutus angulus eſt compreſſior recto: qui ſi à recta linea quæ ſedis loco fuerit, rectam lineam ſecundum ſuam inclinationem emiſerit, ſimilique cohibitione rectam lineam in occurſum exceperit, efficiet triangulum qui perpendicularem intra tres lineas habebit. Rectus ergo angulus eſt normalis, hebes plus normalis, acutus minus normalis.

Rectarum linearum & circumferentium ſpecies

angulorum tres generis ſui, recta, hebes, acuta. Quæcumq; autem linea in dimenſionem medium ſecans circulũ, punctum transferet ad circumferentem lineam, pares alteros ſecundum ſuam ſpeciem rectos angulos faciet. Hebetes angulos faciet generis ſui, quæcumque ordinata dimenſione linea intra ſemicirculum erit: in eo tamen ſpatio quod inter ſe & lineam quæ per punctum ſemicirculi tranſiet, interiacebit. Quoties infra ſemicirculum in ea fuerit ordinata dimenſione, acutos angulos faciet generis ſui, quos in circumferentia cludet. Rectarum ergo & circumferentium linearum anguli, rectus, hebes, acutus. Rectus quoniam recta linea quæ per punctum ad circumferentiam peruenit, medium ſecat circulum, & vtraque parte pares angulos diuidit: ideo quod ordinata dimenſione à recta linea intra ſemicirculũ inferiores facit angulos maiores. nam quos intra circumferentiam cludit, minores.

Circumferentium linearum ſpecies angulorum generis ſui tres, recta, hebes, acuta. Quoties ex vno duorum punctorum diaſtemate duo pares circuli exeunt, ad connexionem circumferentiarum interiores rectos angulos faciunt, hebetes exteriores, qui ſunt contrarij rectis. Acuti anguli ſunt lunati, hi inter rectos & hebetes includuntur. Circumferentium linearum rectus angulus, ideo quòd ſi tres circuli pares fuerint inter ſe æquali diaſtemate connexi, intra ſe ſcriptos angulos pares alteri habebũt, per quorum ſigna ſi rectæ lineæ intra ſcribantur, in partes quas circulorum connexio conſumet, medias

diuident. Hebetes anguli exteriores, quòd ſunt omnibus intra ſcriptis maiores. lunati autem acuti, quod exiliſſima tenuitate finiuntur. Rationalium linearum genera angulorum hæc ſunt quibus ſi flexuoſa linea iniungatur, faciet ſpecies angulorum ſecundum ſuam inæqualitatem: omnes tamen illæ inæqualitates rationalibus lineis comprehendi & diuidi poſſunt. Flexuoſa autem linea, ſicut helicis aut cornualis.

Angulus autem omnis ſpecies capit duas, planam & ſolidam. Planus angulus eſt, in planitia duarum linearum attingentium ſed non in rectum poſitarum alterius ad alteram inclinatio. ſolidus angulus eſt, cuius planitiæ altitudo adiungitur aut æquatur.

Forma eſt, quæ ſub aliquo aut aliquibus finibus continetur. Formarum genera ſunt quinque, vnum quod ex flexuoſa linea continetur: alterum, quod flexuoſa & rationalibus: tertium: quod ex circumferentibus: quartum, quod ex circumferentibus & rectis: quintum, quod ex rectis. * * * *

Circumferentium formarum aliquæ ſint ſine angulo, aliquæ vnius, aliquæ duorum, aliquæ trium, aliquæ quatuor, aliquæ ſuper hunc numerum ſingulis angulis accedentibus vſq. in infinitum. Forma eſt ſine angulo circuli vnius pluriúmve. Circulus autem eſt plana forma ſub vna linea comprehenſa: ad quam ab vno ſigno intra formam poſitæ omnes accedentes rectæ lineæ ſunt inter ſe pares. Ex pluribus circulis forma ſine angulo, vt harenæ ex quatuor circulis Ex pluribus quàm quinque, vt in opere picturarum

picturarum aut architectura. Forma anguli vnius, ex tribus circinis. duorum angulorum formæ ex duobus circinis. trium ex tribus circinis. quatuor angulorum ex quatuor circinis. reliquæ ex multis in infinitum.

Rectarum linearum & circumferentium forma, ſine angulo. Duorum laterum totidemque angulorum forma eſt, ex recta linea & circumferenti ſemicirculi. Trilatera forma eſt, trium laterum totidémque angulorum, ex duabus rectis lineis & vna circumferenti, vel ex duabus circumferentibus & vna recta. Quadrilatera forma eſt, quatuor laterum totidemque angulorum, ex duabus circumferentibus, & duabus rectis.

Plurilatera forma eſt quæ plus quam quatuor lineis comprehenſa eſt, vt duorum laterum totidemq. angulorum ex duabus rectis & trib. circumferentibus. & quæcumq. huic formæ accidentibus angulis ſingulis & lateribus ſimilis fuerit, plurilatera appellatur.

Planarum autem & rectis lineis comprehenſarum alia erunt trilatera, alia quadrilatera, alia ſingulis adiectis ſuper hunc numerũ pluralitate in infinitũ.

Trilatera forma eſt, quæ tribus rectis lineis continetur. Trilaterarum formarum & ex rectis lineis comprehenſarum ſpecies ſunt quatuor. vna quæ rectis angulis continetur & efficit triangulum recto angulo quem græci orthogonion appellant.

Plurilatera forma eſt quæ plus quam quatuor rectis lineis ſub qualicunq. ſpecie continetur. * * *

Circuli ratio magis artificialis eſt quanquam numeros non præfinit. habemus enim apud Euclidem quinque quam formam Græci pentagonon appellant. ampliorib. quoque formis apud Græcos nomina angulis dãtur, vt hexagonon, heptagonon & ſuper hunc numerum complurib. hæc nos plurilatera appellamus adiecto angulorum numero, vt ſexangulorum & ſeptem. quantumcumque ſuper hunc numerum auxerit eadem appellatione metiamur.

Aliæ ſpecies & formæ per quas frequenter arcifiniorum agrorum quadratura concluditur, ex rectis angulis & pluribus quam quinque accidentibus ſuper hunc numerum in quantacunq. multitudine cogitaueris qualemcumque rectorum angulorum formam rectis lineis comprehendet.

Ex data recta linea ducere: poſito ſigno lato in vtraq. parte circino æquali iunctorum diaſtemate circulos ſcribere oportet, per quorum connexionem recta linea tranſeat factura normalis in recta linea angulos. ſed quoniam rectarum linearum forma circularis linea non interueniat rectis à circumferentiarum parte chiaſmis eiuſdem rationem vtamur. quæ ſi ab eadem recta linea ducenda fiunt quæ rectum angulũ faciat ex quolibet iuncto qui per caput recta linea tranſeat factura in data linea rectum angulum.

In hac autem ratione ſublata circumferentia chiaſmis vtendum eſt. nam quod ad extremã lineæ normationem pertinet, vulgaris conſuetudinis eſt ſex octo & decem. hæc de qua ſupra diſputauimus.

quocumq.loco ad circumferentem lineam ex ſignis dimenſionis duæ lineæ concurrunt normam factu-ras.

* * * * * * * * * * * * * * *

Pes habet palmos IIII. vncias XII. digitos XVI. Palmus habet digitos IIII. vncias III. Sextans quæ eadem drodans appellatur, habet palmos III. vncias VIIII. digitos XII. Hæc omnis menſura diligenter & fideliter exquirenda eſt. Ideóque monemus, vt vnus quiſque ſuos fines teneat, non alienos laceſſat. Nam ideo limes agro poſitus eſt, vt litem diſcerneret aruis. Nam ante Iouem limites non parebant, qui diuiderent agros. Vicinorum autem exempla ſu-mite, de quibus poſſitis inculpabiles proferre ſen-tentias. Nam ideo ager pedibus menſuratur, vt ve-ritas declaretur.

FINIVM REGVNDORVM.

IMP. CONSTANTINVS AVG. ad Tertulianum v. p. comitem diœceſeos Aſianæ.

SI quis ſuper inuaſis ſui iuris locis prior detulerit querimoniam, quæ finali cohæret cum proprietate controuerſiæ, prius ſuper poſſeſſione quæſtio finiatur: & tunc agrimenſor ire præcipiatur ad loca, vt patefacta veritate, huiuſmodi litigiũ terminetur. Quòd ſi altera pars locorum adepta dominiũ, ſubterfugiẽdo moras attulerit, ne poſſit controuerſia definiri, locorũ ordines, & directus agrimenſor dirigatur ad loca: vt ſi fidelis inſpectio tenentis locum eſſe probauerit, petitor victus abſcedat: & ſi controuerſia eius claruerit, qui primò detulerit cauſam, vt inuaſor ille pœna teneatur addictus: ſi tamen vi ea loca eundem inuaſiſſe conſtiterit. Nam ſi per errorem aut incuriam domini loca data ab alijs poſſeſſa ſunt, ipſis ſolis cedere debet. Dat. VIII. K. Mart. Gallicano & Symmacho conſulibus.

IDEM AVG. AD BASSVM. P. V.

SI conſtiterit eum qui finalem retulerit quæſtionem, priuſquam aliquid ſententia determinetur, rem ſibi alienam vſurpare voluiſſe, non ſolum id quod malè petebat amittat, ſed quo magis contentus ſuo, rem non expetat iuris alieni, is qui inreptor

agrorum fuerit in lite ſuperatus, tantum agri modum, quantum diripere tentauit, amittat. Lecta apud ſenatũ XII. K. Iul. Gallicano & Symmacho coſs.

IDEM AVG. AD VNIVERSOS prouinciales. poſt alia.

SI finalis controuerſia fuerit, tunc demum arbiter non negetur, cùm intra quinque pedes locum de quo agitur apud præſidem eſſe conſtiterit, cùm de maiore ſpatio cauſa quædam non finalis, ſed proprietatis, apud ipſum præſidem debeat terminari. Et ſi ſocius quid petat à ſocio, ante præſes iudicet an præſtari aliquid oporteat: & tunc demum illud per arbitros reſtituatur, quod conſtiterit eſſe ſoluendum. Dat. K. Auguſt. Baſſo & Abladio coss.

IMPPP. VALENTINIANVS, THEODOSIVS, & Arcadius AAA. Neoterio P. P. O. C. V.

QVINQVE pedum præſcriptione ſummota, finalis iurgij, vel locorum libera peragatur intentio. Sola ſit igitur huiuſmodi legis vna præſcriptio, quæ improbi petitoris refrænare poſſit inuidiam, ſi veteribus finem cum ſignis limes incluſus congruum eruditá arte præſtiterit. Nec verò prolixioris temporis in huiuſmodi locum habebit vlla præſcriptio, cùm diuturno otio alienum rus quiſque aſſerat ſe diligentiùs coluiſſe: quando omne huiuſmodi iurgium ſolo præcipimus iure diſcingi: quo artis huius peritis omne commiſimus ſub fideli arbitratione iudicium. Dat. VII. K. Aug. Auguſto & Bautone coss.

IMPPP. THEODOSIVS, ARCADIVS, Honorius, A A. Rufo P. P. C.

Cvnctis motionibus & machinis amputatis finalibus iurgijs, omnem modum, quem præſcribimus, ac de eo tantum ſpatio, hoc eſt pedum quinque, qui veteri iure præſcripti ſunt, ſine obſeruatione temporis arbitros iuſſimus iudicare. Quòd ſi loca in controuerſiam veniant, ſolenniter iudica recognoſcens. Et ſeu ciuilis, ſeu criminalis actio competet, tribuetur, ita vt cauſa cognita & redhibitione, obnoxius decernatur, nec pœnam conuictus effugiat. Dat. prid. non. Nouemb. Conſtantinopoli, Arcadio II. & Rufino coss.

EX LIBRO QVINTO SENTENtiarum Pauli.

DE POENIS.

Qvi terminos effodiunt, vel exarant, arboréſve terminales ſubuertunt, ſi quidem ſerui ſua ſponte faciunt, in metallum damnabuntur: humiliores, in opus publicum: honeſtiores in inſulam, amiſſa tertia parte bonorum, relegabuntur.

DE SEPVLCRIS.

IMP. TIBERIVS CÆSAR.

De ea lege agrorum cuſtodienda & limitum, fidem ſtare oportet, qua ad non * anitum decuma-

nis antehac adſignatum eſt, cùm ager diuiſus militi traderetur, vt extremis à compaginantibus agris limitibúſve ſuis monumenta ſepulchráve ſacrarentur. Nam quidam rationem agrorum per eas recturas putant obſeruari, quo viæ & itinera ante colonias nominata, in quibus monumenta conſtituta inueniuntur, vel conſtituuntur, putent eſſe finalia. Nam monumentum plurimis eſt conſtitutum rationibus. Eſt vnum quod ad itinera publica propter teſtimonium perennitatis eſt conſtitutum, vel quod conſtituitur, quod rationem finium non recipit: niſi fortè inter conuenientes ager diuiſus pactione fuerit. Eſt & aliud quod proximis ædibus vnus quiſque miles, vel conſors condidit in portionibus ſuis, vel ad progeniem futuram heredibúſve ſuis teſtis loco, vice inſtrumentorum tabellarúmve, poſſeſſionis cauſa monſtrauerit: quod æquè nullam limitum recipit rationem. Eſt & aliud quod longè ab ædibus, vel itinere publico conſtitutum, id eſt iuxta legem Semproniam & Iuliam, quod cardinibus & decumanis conſtitutum eſſe monſtratur: quod rationem finium recipere videtur, id eſt concurrentium linearum atque ſecantium ſe inuicem, & ordinem in vtroque cuſtodit, limitum rationem diſcernens. Nam & alia intra agros ſunt ſita quæ partes militum ſeruant, & iuxta perennem rationem vnam lineam mittunt. Hæc autem iugerationis modum ſeruandi cauſa ſunt ſita: quibus etiam termini lapidei adpoſiti certam diſtinctionem dant: quos oportet non ad fidem,

nec rationem eorum limitum, qui maiorem modum agri recipiunt, pertinere. Eorum igitur ſepulcrorum ſequenda eſt conſtitutio, quæ extremis finibus cõcurrentes plures curſus agrorum ſpectant, atque multo lõgiores diſcretiones linearum perennes admittunt. Sunt etiam monumenta in itineribus conſtituta, quæ fidem publicam tenent. ſi tamen eiuſdem viæ curſus finitimus reperitur, finalia eſſe arbitramur. Omne enim monumentum dominorum nomina teſtatur, quæ ad iura poſſeſſionum pertinere noſcuntur: & ideo hanc legem dedimus rationémve declarauimus, vt ære contineatur. Dat. Rom. K. April. Tiberio Cæſare coss.

IMPP. THEODOSIVS ET VALENTInianus. AA. Numo magiſtro officiorum. poſt alia.

PRÆCIPIMVS itaque agrimenſoribus, vt pro laborum viciſſitudine geometricæ artis, fundo cui finem reſtituens in trifinij rationem ſteterit, & conuenientiam trium centuriarum ibidem eſſe ſignauerit, tres aureos accipiat, abſque ſua pulueratica. quod ſi limitem direxerit, volumus vt per ſingulas poſſeſſionis vncias, ſingulos aureos accipiat, pro intentione quæ inter partes ſopietur, &c.

IIDEM AA. FLORENTINO P.P.O.

OPE atque auxilio noſtræ clementiæ, de magiſterijs agrorum geometriæ, vel de finium regundorum, vel maximè de diſcipulis eorum cura magna ſancimus, vt ſpectabiles ſcribantur, & vſque dum profeſſi fuerint, clariſſimi ſcribantur. Et poſt alia,

Quo-

Quoniam qui non fuerit profeſſus ſuper hac lege ſancimus damnari: ſi ſine profeſſione iudicauerit, capitali ſententia feriatur. Nam & vſu armorum diſcere compelluntur agrimenſores. Dat. V. K. Mar. Conſtantinopoli, Theodoſio A. coss.

IMPP. THEODOSIVS ET VALENTInianus A A. Cyro P.P. orientalium.

SVGGESTIONIBVS TVI CVLMINIS ſemper magnum aliquid reipublicæ cōferendi materia miniſtratur, ſemper nobis aliquid porrigitur emendandum. quanta itaque magnitudinis tuæ prouincialium cura eſt, per eas quoque indubiè declaratur. Alluuionum, quæ contingere ſolent in prædijs, quæ ripis quorundam fluminum terminantur, ea natura eſt, vt ſemper incerta poſſeſſio, incertum ſit eius dominium, quod poſſeſſori per alluuionem adcreſcit. Nam quod hodie poſſidemus, nonnunquam altero die vicini fundi dominio in alteram fluminis ripam tranſlatum adquiritur. Nec tamen apud quem adcreſcit, remanet, ſed plerumque redit ad priorem dominum cum augmento: ſæpè nec ad poſteriorem manet, nec redit ad priorem, ſed in harenam fluminis inundatione ſoluitur: ideóque ſuggeſtione culminis tui admittitur, vt iudicio agri menſoris finiatur. Non de Ægyptiis ſolis, nec de Nili tantum alluuionibus loquimur; ſed quod ſalubre eſt orbi terrarum atque omnibus prouincijs promulgamus, & ea quæ per alluuionem poſſeſſoribus adquiruntur, neque ab ærario vendi, neque à

quolibet peti, nec ſeparatim cenſeri, vel functiones exigi, hac perpetuo lege valitura ſancimus: ne vel alluuionum ignorare vitia, vel rem noxiam poſſeſſoribus indicere videamur. Similiter nec ea quidem quæ paludibus antea vel paſcuis videbantur adſcripta, ſi ſumptibus ac laboribus poſſeſſorum nunc ad frugum fertilitatem tranſlata ſunt, vel vendi, vel peti, vel quaſi fertilia ſeparatim cenſeri, vel functiones exigi concedimus: ne doleant diligenter operam ſuam agri dediſſe culturæ, nec diligentiam ſuam ſibi damnoſam intelligant. Huius legis temeratorem quinquaginta librarum auri condemnatione coërceri decernimus. Inter quos habendum eſt officium quoque tuæ ſedis excelſæ, ſi aliquid huiuſmodi ſuggeſſerit diſponendum, vel ſi preces inſtruxerit petitor. Inluſtris itaque ac magnifica auctoritas tua ſuggeſtione tui culminis ac diſpoſitione tua non admiſſa tantum, ſed laudata hanc legem edictis propoſitis ad omnium notitiam perferri præcipiat, hæc agrimenſorum ſemper eſſe iudicia.

PAVLVS LIBRO XXIII. AD edictum. Poſt alia.

SED & ſi menſor ab altero ſolo conductus ſit, condemnatio erit facienda eius qui non conduxit in partem mercedis.

ITEM POST ALIA.

SI dicantur termini deiecti vel exarati, iudex qui de crimine cognoſcit, etiam de finibus cognoſcere poteſt.

IVLII FRONTINI
DE AGRORVM QVALITATE.

AGRORVM qualitates ſunt tres. Vna agri diuiſi & aſſignati: altera menſura per extremitates comprehenſi: tertia arcifinij, qui nulla menſura continetur. Ager ergo diuiſus aſſignatus, eſt coloniarum. hic habet conditiones duas: vnam qua plerumque limitibus continetur: alteram qua per proximos poſſeſſionum rigores aſſignatus eſt: ſicut in Campania Sueſſæ, Auruncæ. Quicquid autem ſecundum hanc conditionem in longitudinem eſt delimitatum, per ſtrigas appellatur: quicquid per altitudinem, per ſcamna. Ager ergo limitatus, hac ſimilitudine decumanis & cardinibus continetur. Ager per ſtrigas & per ſcamna diuiſus & aſſignatus eſt more antiquo in hac ſimilitudine, qua in prouincijs arua publica coluntur. Ager eſt menſura comprehenſus, cuius modus vniuerſus ciuitati eſt aſſignatus: ſicut in Luſitania Salmaticenſibus: aut in Hiſpania citeriore Palatinis, & compluribus prouincijs, tributarium ſolum per vniuerſitatem populis eſt definitum. Eadem ratione & priuatorum agrorum menſuræ aguntur. Hunc agrum multis locis menſores, quamuis extremum menſura comprehenderint, in formam in modum limitum condiderunt. Ager eſt arcifinius, qui nulla menſura continetur: finitur ſecundum antiquam obſeruationem, fluminibus, foſſis, montibus, vijs, arboribus antemiſſis, aquarum diuergijs, & ſi qua

loca, hoc eſt quæ ante à poſſeſſore potuerunt obtineri. Nam ager arcifinius, ſicut ait Varro, ab arcendis hoſtibus eſt appellatus. qui poſtea interuentu litium, per ea loca quibus finit, terminos accipere cœpit. In his agris nullum ius ſubſeciuorum interuenit. Subſeciuum eſt quod à ſubſecante linea nomen accepit ſubſeciuum. Subſeciuorum genera ſunt duo: vnum quod in extremis aſſignatorum finium centuria expleri non potuit. Aliud genus ſubſeciuorum quod in mediis aſſignationibus, & integris centuriis interuenit: quicquid enim inter IIII. limites minus quàm interclusum eſt, fuerit aſſignatum, in hac remanet appellatione: ideo quòd is modus, qui aſſignationi ſupereſt, linea cludatur & ſubſecetur. Nam & reliquarum menſurarum actus, quicquid inter normalem lineam, & extremitatem intereſt, ſubſeciuum appellatur. Eſt ager ſimilis ſubſeciuorum conditioni extraclusus & non aſſignatus, qui ſi R. P. populi Romani, aut ipſius coloniæ, cuius fine circundatur, ſiue peregrinæ vrbi, aut locis ſacris, aut religioſis æquè ad populum Romanum pertinentibus datus non eſt, iure ſubſeciuorum, in eius qui aſſignare potuerit, remanet poteſtate. Ager extraclusus eſt, qui intra finitimam lineam & centurias interiacet: ideóque extraclusus, quia vltra limites finitima linea clauditur.

DE CONTROVERSIIS.

Materiæ controuerſiarum ſunt duæ, finis & locus: harum conditio alterutrâ continetur, quicquid ex agro de his interuenit. Sed quoniam in his

quoque partibus ſingulæ controuerſiæ diuerſas proprias habent conditiones, propriæ ſunt nominandæ. vt potui ergo comprehendere, genera ſunt controuerſiarum numero xv.

DE poſitione terminorum, De rigore, De fine, De loco, De modo, De proprietate, De poſſeſſione, De alluuione, De iure territorij, De ſubſeciuis, De locis publicis, De locis relictis & extracluſis, De locis ſacris & religioſis, De aqua pluuia arcenda, De itineribus.

DE poſitione terminorum controuerſia eſt inter duos pluréſve vicinos: inter duos, an in rigore ſit cæterorum ſiue rationis: inter plures, trifinium faciat, an quadrifinium. de horum opinione cùm conſtitit menſori, ſi ſecundum proximi temporis poſſeſſionem non conueniunt, diuerſas attiguis poſſeſſoribus faciunt controuerſias, ſed ab integro alius fortè de loco, alius de fine litigat.

DE rigore controuerſia eſt finitimæ conditionis, quoties inter duos pluréſve terminos ordinatos, ſiue quæ alia ſigna, ſecundum legem Mamiliam intra quinque pedes agitur.

DE fine ſimilis eſt controuerſia, nec dubium eſt quin ſupra de finis conditione dixerim. Nam & eadem lege continetur, & de quinque pedum agitur latitudine: ſed de fine quicquid per flexus quibus arcifinij agri continentur, vt per extrema compromontoria, aut ſumma montium, aut fluminum curſus, aut locorũ natura, quam ſupercilium appellant.

DE loco controuerſia eſt, quicquid excedit ſupra

ſcriptam latitudinem, cuius modus ad patentem non proponitur. Hæc autem controuerſia frequenter in arcifiniis agris variorum ſignorum demonſtrationibus exercetur, vt foſſis, fluminibus, arboribuſque antemiſſis, aut culturæ diſcrimine.

DE modo controuerſia eſt in agro aſſignato: agitur enim de antiquorum nominum propria defenſione, vt ſi L. Titius dextra decumanum tertium, citra cardinem quartum acceperit, ſortis ſuæ partes tres, ſiue quod huic ſimile, quartam habeat in quacunque proxima centuria. Huic enim vniuerſitati limes finem non facit, etiam ſi publico itineri ſeruiat. Nam in cæteris agris de modo fit controuerſia, quoties promiſſionis modus non quadrat.

DE proprietate controuerſia eſt plerumque, vt in Campania cultorum agrorum ſyluæ abſunt in montibus, vltra quartum aut quintum fortè vicinum. Propterea proprietas ad quos fundos pertinere debeat, diſcutiatur. Eſt & paſcuorum proprietas pertinens ad fundos, ſed in commune, propter quod ea compaſcua multis locis in Italia communia appellantur, quibuſdam prouincijs pro indiuiſo. Nam per hæreditates aut emptiones eius generis controuerſiæ fiunt, de quibus iure ordinario litigatur.

DE poſſeſſione controuerſia eſt, de qua ad interdictum, hoc eſt, iure ordinario litigatur.

DE alluuione fit controuerſia, fluminum infeſtatione hinc fundi multas habent conditiones.

DE iure territorij controuerſia eſt denique ad

ipſam vrbem pertinens, ſiue quòd intra pomerium eius vrbis erit, quod à priuatis operibus obtineri non oportebit: eum dico locum quem nec ordo nullo iure à publico poterit amouere. habet autem cõditiones duas: vnam vrbani ſoli, alteram agreſtis. Agreſtis, quod in tutela rei fuerat adſignatum vrbanæ: vrbani, quod operibus publicis datum fuerat aut deſtinatum. Huius ſoli ius quamuis habita ratione Diuus Auguſtus de ſtatu municipiorum tractauerit, in proximas vrbes peruenire dicitur, quarum ex voluntate conditoris maxima pars finium coloniæ eſt adtributa, aliqua portio mœnium extremæ perticæ aſſignationis incluſa, ſicut in Piceno fertur, inter montium Præcutianorum quandam oppidi partem Aſculanorum fine circundari. Quòd ſi ad hæc reuertamur, hoc conciliabulum fuiſſe fertur, & poſtea in municipij ius relatum. Nam non omnia antiqua municipia habent ſuum priuilegium. quicquid enim ad coloniæ municipiíve priuilegium pertinet, territorij iuris appellant. Sed ſi rationem appellationis huius tractemus, Territorium eſt quicquid hoſtis terrendi cauſa conſtitutum eſt.

DE ſubſeciuis controuerſia eſt, quoties aliqua pars centuriæ ſiue tota non eſt aſſignata, & poſſidetur: aut quicquid de extremitate perticæ poſſeſſor proximus aliúſve detinebit, ad ſubſeciuorum controuerſiam pertinebit.

DE locis publicis ſiue populi Romani ſiue coloniarum municipiorúmve controuerſia eſt, quoties

ea quæ neque aſſignata, neque vendita fuerint, aliquis poſſederit, vt alueum fluminis veterem populi Romani, quem vis aquæ interpoſita inſula, & diuiſi proximi poſſeſſores finibus reliquerint, aut ſyluæ quas ad populum Romanum multis locis pertinere ex veteribus inſtrumentis cognoſcimus, vt ex proximo in Sabinis in monte Mutela. Nam & coloniarum aut municipiorum ſimilis eſt conditio, quoties loca quæ R P. data aſſignata fuerant ab aliis obtinebuntur, vt ſubſeciua conceſſa.

DE locis relictis & extraclusis controuerſia eſt in agris aſſignatis. relicta autem loca ſunt, quæ ſiue locorum iniquitate, ſiue arbitrio conditoris relicta limites non acceperunt: hæc ſunt iuris ſubſeciuorum. Extracluſa loca ſunt æquè iuris ſubſeciuorum, quæ vltra limites, & vltra finitimam lineam erunt. finitima autem linea, aut menſuralis eſt, aut aliqua obſeruatione, aut terminorum ordine ſeruatur. Multis enim locis aſſignationi agrorum immunitas ſuperfuit, ſicut in Luſitania finibus Auguſtinorum.

DE locis ſacris & religioſis controuerſiæ plurimæ iure ordinario finiuntur: niſi ſi de locorum eorum modo agitur: vt locorum publicorum in montibus, aut ædium; quibus ſecundum inſtrumentum fines reſtituuntur. Similiter locorum religioſorum, quibus ſecundum cautiones modus eſt reſtituendus. Habent enim & Mœſilea iuris ſui hortorum modos circumiacentes, aut præſcriptum agri finem.

DE aquæ pluuiæ tranſitu controuerſia eſt, in qua ſi collectus pluuialis aquæ tranſuerſum ſecans finem

ſinem alterius fundi influit, & diſconuenit, ad ius ordinarium pertinebit. Quod ſi per ordinationem finis ipſius agitur, exigit menſoris interuentum.

DE itineribus controuerſia eſt, quæ in arcifinijs agris iure ordinario finitur: in aſſignatis, menſurarum ratione. Omnes enim limites ſecundum legem colonicam itineri publico ſeruire debent. Sed multi exigente ratione per deuia & confragoſa eunt, qua iter fieri non poteſt: & ſunt in vſu agrorum eorum locorum, vbi proximus poſſeſſor eſt, cuius fortè ſylua limitem detinet, & tranſitum inuerecundè denegat, cùm itineri limitem aut locum limiti debeat. Eſt & controuerſiæ genus quod ad ſolum non pertinet, de arborum fructibus earum quæ in fine ſunt, ſiue intra, nec vllam ad radicem habent controuerſiam, quoties inclinatæ in alterutrũ fructum iactauerint, inter affines mouent diſputationem. Sunt & aliæ limitum conditiones, quæ ad ſolum non pertinent, hoc eſt ad artem noſtram. ſolum autem quodcunque coloniæ eſt aſſignatum, id vniuerſum pertica appellatur. Quicquid enim huic vniuerſitati applicitum eſt, ex alterius ciuitatis fine, ſiue ſolidum, ſiue cultellatum fuerit, præfectura appellatur.

CVLTELLANDI ratio quæ ſit, ſæpe quæritur. cuius præmenſi ſoli ſpatium cõſummamus, & illam cliuorum inæqualitatem planam eſſe cogimus, dum menſuræ lateribus inſeruimus. Cultellamus ergo agrum eminentiorem, & ad planitiem redigimus; æqualitatem hanc nobis ratione ipſa ſeminum na-

tura monſtrauit. Omnis enim illa ſoli inæqualitas colligi poterit, niſi quod de terra quicquid naſcitur, in aërem rectum exit, & illam terræ obliquitatem creſcendo atterit, nec maius ſpatium occupat, quàm ſi ex plano naſcatur.

AGGENI VRBICI COMMENT.

SVSCEPIMVS qualitates agrorum tractandas, atque plano ſermone & lucido exponendas, & volumus, ea quæ à veteribus obſcuro ſermone conſcripta ſunt, apertiùs & intelligibilius exponere, ad erudiendam poſteritatis infantiam, & quo dulcius poſſint diſciplinam appetere quàm timere. Nam primæuæ ætati quàm ſint radices amariſſimæ literarum, ſcientes literas non ignorant. Ideóq; ita planum facimus iter, vt exeuntes à prioribus ſtudijs literarum, in his ſecundis ac liberalibus venientes, diſciplinam hanc velut ſuauitatem quandam poſt amaritudinem concupiſcant. Iam nunc ergo pergamus exponere. Agrorum qualitates tres eſſe Iulius Frontinus oſtendit dicens, „Vnam agri diuiſi & aſſignati. Videamus qui ſit hic ager diuiſus & aſſignatus. Sine dubio video alicuius formam agri magnam, quæ diuiſa eſt atq; aſſignata in tempore: & niſi eſſet quædam materialis agri forma, quomodo poterat diuidi? an totum mundum aut prouinciam totam vnius poſſumus agri qui ſit diuiſus qualitatem accipere? & quia hoc ita intelligere omnino mihi videtur abſurdũ, eo quod ſubiungit continuo idem Frontinus, Altera men-

ſura per extremitatem comprehenſi. Video ergo illum agrum qui dum in ſe ducenta, & eo amplius iugera contineret, poſtea iuſſu principum intercifiuis limitibus diſtributus quinquagenis iugeribus, vel amplius, vt qualitas locorum inuenta eſt. quæ intercisiones per trifinia & quadrifinia ſiue interuenientium, vel interpoſitorum ratione ſignorum cernuntur eſſe diſpoſitæ. Alteram qualitatem dicit menſuram per eiuſdem agri extremitatem comprehenſam. Iuxta hunc agrum de quo locuti ſumus, videmus confinem eſſe modum menſura comprehenſum ſubſeciui, qui frequenter in extremitatibus aſſignatorum agrorum incidens, menſura lineæ cernitur comprehenſus. De hoc inferius ſuo loco apertius diſputabimus. Nam quidam centuriam volunt intellegi menſuram dictam per extremitatem comprehenſam: quod & ipſum poteſt accipi, quia & ſi centenis hominibus duo centena iugera data legimus, quorum propter numerum fit appellata centuria: legimus in quibuſdam locis ab vno mille & trecenta iugera fuiſſe poſſeſſa. Tertiam arcifinij agri qualitatem aſſignat. Arcifinius ager, ab „
arcendis hoſtibus nuncupatur, ſicut paulo inferius „
ſubſequens lectio manifeſtat. Hic & occupatorius „
ager dicitur, eo quòd in tempore occupatus eſt à victore populo, territis exinde fugatiſque hoſtibus: quia non ſolùm tantùm occupabat vnuſquiſque, quantum colere præſenti tempore poterat, ſed quantum in ſpe colendi habuerat, ambiebat. Fines verò his ſignis inter ſe diuidebãt, foſſis manufactis,

arboribus antemiſſis, fluminum interuenientium curſu, iugis quoque montium, quæ ex eo nomine accipiuntur, quòd continuatione ipſa iungantur: ſupercilijs, necnon itineribus, vel diuergijs aquæ, quæ aut loci natura, aut ſolers procurauit antiquitas. Ager ergo diuiſus aſſignatus eſt colonijs ſiue municipijs vnicuique poſſeſſioni modus ſecundum
» terræ qualitatem. Hic ager habet conditiones duas:
» vnam, qua plerunq; limitibus continetur: alteram,
» qua per proximos poſſeſſionum rigores aſſignatus eſt. limes ergo eſt quodcunque in agro opera manuum factum eſt ad obſeruationem finium. rigor verò ſuæ rectitudinis naturalis nomē accepit. Quic-
» quid autem ſecundum hanc conditionem in longi-
» tudinem eſt delimatum, per ſtrigas appellatur: quic-
» quid per altitudinem, per ſcamna. Strigatus ager, eſt qui à ſeptentrione in longitudinem in meridianum decurrit. Scamnatus autem, qui eo modo ab occidente in orientem creſcit: & altitudinem hac ſecundum idioma artis voluit Frontinus in orientem intellegi. Nam dum ſuperficiales nunc qualitates tantummodo, vel menſuras exponat, quomodo nos poſſumus ſoliditatis corpus aduertere, in quo altitudo aut craſſitudo ponatur? Ager ergo limitatus hac ſimilitudine decumanis & cardinibus continetur. Ergo hic ager quem in hac ſimilitudine aſſerit contineri decumanis atque cardinibus, in re præſenti conſiderari poterit. Nam decumanum limitem traxerunt, ſicut Higenus deſcribit, ab occidente in orientem. Cardinem verò à meridiano in ſepten-

trionem duxerunt: quidam verò ex aduerſo eos aſſerunt conſtitutos. Nam & alibi limites facti ſunt ab his qui ſolis ortum & occaſum ſecuti ſunt, quos fefellit ratio geometriæ. mihi tamen ſicut Higenus conſtituti decreuit limites, ita rationabile videtur, vt decumanus maximus in orientem creſcat, & cardo maximus in meridianum. Ager per ſtrigas & per ſcamna diuiſus & aſſignatus eſt more antiquo in hac ſimilitudine, qua in prouincijs arua publica coluntur. Ager ergo ſiue per ſtrigas, ſiue per ſcamna diuiſus ſit, ſiue quocunque alio ordine ſuccedenti, aſſignatus eſt more antiquo, atque antiquo arbitrio in hac ſimilitudine, qua in diuerſis prouincijs arua publica coli perſpicimus. Nam quòd publica arua coli dicit, ne ammiremini. Nam ideo publica hoc loco eum dixiſſe æſtimo, quòd omnes etiam priuati agri tributa atque vectigalia perſoluant. Nam paulo inferius dicit, Eadem ratione, & priuatorum agrorum menſuræ aguntur, vt apertiùs oſtenderet publicum cum priuato eſſe conſortem: quia dum priuatus laborat in proprio, & tributum publico, & ſibi alimoniam arua excolendo procurat. Ager eſt men-« ſura comprehenſus, cuius modus vniuerſus ciuitati « eſt aſſignatus. Iſtius agri menſuram in vnum mo-« dum quodammodo video comprehendi. Nunc hic modus vniuerſalis ſagacius à nobis inueſtigari debet. Videmus igitur modum per terminos territoriales, & limitum curſus, & titulos, id eſt in ſcriptis lapidibus, plerumque fluminibus, nec non aris lapideis claudi territorium atque diuidi ab alterius terri-

torio ciuitatis. Idcirco quicquid intra hunc modum eſt menſura diuiſum, ſuæ conſtat ciuitati modis
» omnibus aſſignatum. Sicut in Luſitania Salmati-
» cenſibus. Luſitania prouinciæ nomen eſt. Salmaticenſes enim vicani propriè nuncupantur. Ita & in
» Hiſpania citeriore Palatinis & compluribus pro-
» uincijs tributarium ſolum per vniuerſitatem popu-
» lis eſt definitum eadem ratione & priuatorum agro-
» rum menſuræ aguntur. Hunc agrum multis locis
» menſores quamuis extremum menſura compre-
» henderint, in formam in modum limitum condi-
» derunt. Formarum quinque ſunt genera: vnum quod ex flexuoſa linea continetur: alterum quod ex flexuoſa & rationalibus: tertium quod ex circunferentibus: quartum quod ex circunferentibus & rectis: quintum quod ex rectis. horum ſunt ſpecies infinitæ Hunc ergo agrum ne in formis videamus tantummodo conditum continuo ſubiungit, In
» modum limitum, vt ſciamus pleniſſimè non poſſe formam cuiuſlibet agri, ſine limitum rectura ſubſiſtere: ſed præuidere formam diligentiùs admonemur, vt originem cuius interfuerit limitis efficaciter prædicemus. Seu. D M. ſeu K M. quinti quoque atque quintarij. Nec non & illos omnibus demonſtrare qui ſolis ortum & occaſum ſecuti ſunt, vt noſtra profeſſio coram artificibus integra, & omnem
» veritatem indagans approbetur. Eſt ager arcifinius,
» qui nulla menſura continetur. Hic eſt de quo ſuperius diximus, qui & arcifinius & occupatorius
» nominatur. Finitur ergo ſecundum antiquam

obſeruationem, fluminibus, foſſis, montibus, vijs, «
arboribus antemiſſis, aquarum diuergijs, & per ea «
loca quæ antiquitus à poſſeſſore potuerunt obtineri. «
Menſura ergo hunc agrum minimè actum eſſe conſpicimus, ſicut cæteros agros: interuentu verò litium poſtea per ea loca quibus nunc finitur, ex arbitrio terminos accepit. In his autem agris nullum «
ius ſubſeciuorum interuenit. Rectè ergo ſub- «
ſeciuum interuenire non potuit: quia menſura actus non eſt, de quo remanere aut ſubſecari aliquid potuiſſet. Subſeciuum eſt, quod à ſubſecante linea «
nomen accepit ſubſeciuum. horum ſubſeciuorum «
duo ſunt genera: vnum quod in extremis aſſigna- «
torum finium centuria expleri non potuit. Hoc in- «
uenitur L. & L X. contineri iugeribus: & quamuis exigua parte minore fuerit inuentum, de modo centuriæ ſubſeciuum dicitur. Ita tamen ſi ſpatium maius fuerit, nomine centuriæ non carebit. Nam hæc ſubſeciua & conceſſa plerunque inueniuntur, & reddita, aliqua aſſignata. nam & cenſum quædam pro ſuo modulo ſuſceperunt.

Secundum verò illam maiorem aſſignationem, ſubſeciuum maius centum iugera dictum eſt: ſubſeciuum minus L. iugera nuncupatum. In extremis verò aſſignatorum finium, vt ſit aſſignatum, aut quæ ſit extremitas videamus. Extremitas finitima linea eſt, quæ interuenit aut per iter publicum, quod tranſcendi non poteſt, ſecundum legem colonicam. quia omnis limes itineri publico ſeruire debet: aut per limites ſiue terminos aliáque

ſigna, quibus territoria finiuntur: aut vbi inſoluta loca remanſerunt. Hæc autem ſunt loca quæ inſoluta dicuntur: quæ aut in ſaxoſis & ſterilibus locis ſunt, aut in paludibus, vbi nulla potuit exerceri cultura: quia dum non eſſet quod excoli potuiſſet, nullis neceſſe fuit limitũ regulis obligari. propterea
» & ſoluta loca vocata ſunt. Aliud genus ſubſeciuo-
» rum, quod in medijs aſſignationibus, & integris
» centurijs interuenit. quicquid enim inter quatuor
» limites minus quàm intraclusum eſt, fuerit aſſigna-
» tum, in hac remanet appellatione. Benè igitur & rectè ſubſeciuum vocari debet, quicquid inter quatuor limites fuerit aſſign.tum, minus quàm intra eiſdem potuit claudi limitibus. quia vnuſquiſque limes centuriæ ſuæ modum claudẽs, adductus eſt. at vbi omnes quatuor æquis menſuris centurias continentes vno in loco conuenerunt, ſicut in ſubſequenti libello noſtro deſignauimus, quem diazographum nuncupauimus, poterit agnoſci: & minus clauſerunt agri ſpatium quàm quod centuriæ ſingulæ, quibus ſeruitutem præſtabant, poterant con-
» tinere, ſubſeciuum iuſtè meruit appellari. Ideo quòd
» is modus qui aſſignationi ſupereſt, linea claudatur
» & ſubſecetur. Nam & reliquarum menſurarum
» actus quid inter normalem lineam, & extremitatem
» intereſt, ſubſeciuum appellatur. De hoc ſuperius diſputauimus. Normalis linea menſuralis dicitur: extremitas vero, vbi centuria, vt expleretur, tranſire non potuit.

» Eſt ager ſimilis ſubſeciuorum conditioni extra-

cluſus, & non aſſignatus, qui ſi R. P. populi Rom. «
aut ipſius coloniæ cuius fine circundatur, ſiue pere- «
grinæ vrbi, aut locis ſacris & religioſis æquè ad po- «
pulum Romanum pertinentibus datus non eſt, iure «
ſubſeciuorum in eius qui aſſignare potuerit, rema- «
net poteſtate. In ambiguo videtur hic ager & velut indefinitè remanſiſſe. Si enim his omnibus supradictis datus non eſt, vtique in aſſignantis remanet poteſtate. Hunc agrum Frontinus ita remanſiſſe teſtatus eſt: ſed videamus ne fortè poſtea iuſſu principis alicui datus ſit qui terram metiri denuo præceperit, ſicut Cæſaris Auguſti temporibus factum eſt. Nam alia ſubſeciua Veſpaſianus vendidit: alia autem quæ remanſerunt, Domitianus donauit atque conceſſit. propterea hic ager ſuccedentibus hucuſq; temporibus, ita, hoc eſt in ambiguo, non potuit remanere: qui ſi remanſit, in eius poteſtate profectò, qui aſſignare potuerit, hoc eſt, qui acceperit à principe aſſignandi licentiam. Nam agrimenſor omnis doctus centurias delimitare poteſt, ac ſuis redintegrare limitibus: aſſignare autem nullo modo poteſt, niſi ſacra fuerit præceptione firmatus.

AGGENI VRBICI
COMMENTAR.

DE CONTROVERSIIS.

SVSCEPIMVS quoque tractandos controuerſiarum ſtatus cum diuino præſidio. Materiæ, inquit,

» controuerſiarum ſunt duæ, finis, & locus. harum » conditio alterutra continetur. ſed quoniam ſingulæ » controuerſiæ diuerſis conditionibus obligantur, » propriæ nominandæ ſunt. Genera autem controuerſiarum, vt ait Frontinus, ſunt numero XV. ſed quia his generibus ſpecies non dedit, & quia ſecundum regulam dialecticam, neque genus ſine ſpecie, neque ſine genere ſpecies poteſt dici, omnino dixit impropriè: nos tamē ſuum illi idioma relinquentes, ad intelligendas eas atque exponendas ſicut promiſimus tranſeamus.

» DE poſitione terminorum controuerſia eſt in- » ter duos pluréſve vicinos: inter duos, an in rigore » ſit poſitus terminus cæterorum, ſiue rationis: inter » plures, trifinium faciat, an quadrifinium. Cum ergo poſſeſſor inuenerit terminum in poſſeſſione ſua aliter formatum, aut aliter poſitum quàm cæteri qui in ea poſſeſſione ſunt, aut inſcriptum vt adſolet, agit de eo in qua ſit poſitus ratione, ſeu ipſe trifinium faciat, ſiue ab alio lineam procedentem excipiat. Dúmque vicinus poſſeſſor huic extiterit ambiguitati contrarius, magna inter vtroſque controuerſia agitatur. Solent enim hæ controuerſiæ de comportionalibus naſci terminis. Nam ſi de eorum latere linea quaſi ex artificis manu compoſita videatur exire, atque in vnius termini angulum impingere, qui in limite eſt poſitus, in iſtis vt ait Frontinus, velut inſtantium argumentorum opportunitas controuerſialis aptatur. hoc enim plerunque poteſt in limitibus inueniri. Nam ſi veteranus filijs

ſuis vnam poſſeſſionem diuidens in tres aut quatuor portiones, terminos voluit intereſſe, potuit quiddam tale contingere, vt ex multis quicunque reſpiceret angulum illius termini qui in maximo eſt limite conſtitutus. hos ſiquidem terminos qui intra poſſeſſionum fines inueniuntur, comportionales appellauit antiquitas: qui ſi ſecundum priſtini temporis poſſeſſionem non conueniunt, diuerſas attiguis poſſeſſoribus controuerſias generabunt. Sed alius fortè de loco, alius de fine litigat. Videndum hoc diligenti cura, & circuiri agrum ante omnia oportet, de quo intentio vertitur, & redintegrato ſuis fundo limitibus, per maximorum limitum rationem, tum de comportionalium terminorum poſitione, quos vice tabellarum antiqui intercidendis portiunculis inter filios ſuos defigebant, integra ab artifice ratio proferatur.

DE rigore atque de fine licet ſimilem poſuerit controuerſiam, vnámque eis conditionem eſſe firmauerit, tamen credo inter eos aliquid poſſe differre. Rigor enim naturalis eſt. qualiſcunque enim rigor interuenit conſtituentibus limites, rarioribus locis terminos poſuerunt, & ſeruari iubetur. rigor ſi inuentus fuerit de triginta pedum latitudine, vt ne ab vtroque poſſeſſore tangatur. quod ſi plus de xxx. pedibus patuerit, iam collis eſt: qui exigit vt ſuperior poſſeſſor in planum vſque deſcendat, & ſibi defendat omnem deuexum locum. Hoc enim lex propter malignitatem inferioris poſſeſſoris inſtituit: ne aut arando, aut fodiendo ſuperioris poſſeſſoris

terras inuaderet. Termini quoque quibuſdam locis poſiti ſunt, vt ab vno ad vnum dirigantur, per pedes à cccxx. & ſupra, vſque ad ccccLxxx. & infra hoc ſi licet. Nam Tiburtini diſtant à ſe in pedibus, à ccxl. & ſupra, vſque ad DcLx. & infra: quòd ſi ſpiſſiores non ſunt, riparum & rigorum curſus ſeruabunt. Harum tamen quæ per multa milia pedum rectu-ras, ſeparationéſve agrorum ab initio ſuo vſque ad occaſum cuſtodiunt, & ne eas ripas aut rigores ſequendos obſeruarent, quæ intra corpus agri naſcuntur, & in ſuo latere decidunt, lex limitum eas prædamnauit. ne id aliquando ſequamini, quod maior poteſtas limitum recturarúmve curſus non confirmat: ſed ſi conuentionis cauſa eas partes inter ſe conſeruandas cenſuerunt, non recturæ imputandum, ſed concurrenti definitioni fides eſt adhibenda.

DE fine enim lex Mamilia quinque aut ſex pedum latitudinem præſcribit. quoniam hanc latitudinem vel iter ad culturas accedentium occupat, vel circumactus aratri, quod vſu capi non poteſt. Iter enim non quâ ad culturas peruenitur, capitur vſu, ſed id quod in vſu biennio fuit. Finis enim multis documentis ſeruabitur, terminis & arboribus notatis, & foſſis, & vijs, & riuis, & vepribus, & ſæpe normalibus, &, vt comperi aliquibus locis, inter arua marginibus quibuſdam tanquã puluinis: ſæpe etiam limitibus: item petras notatas quæ in finibus ſunt, pro terminis habebitis. Si arboribus notatis fines obſeruabuntur, videndum quæ partes arborum

notatæ ſint. Notæ enim in proprijs arboribus à foras ponuntur, vt arbores liberas in parte à nota relinquat: ſi communes ſunt arbores, mediæ notantur, & ad vtrumque pertinent. Nam ſi foſſa erit finalis, videndum vtrum vnius, an vtriuſque ſit partis, & ſi in extremo fine facta. Itémque vtrum publica, an vicinalis: ſi iugis montium quæ ex eo nomine accipiuntur, quòd continuatione ipſa iungantur. Hæc autem omnia genera finitionum putato in vno agro poſſe ſine dubio reperiri.

DE loco ſi agitur, quæ res hanc habet quæſtionem, vt nec ad formam, nec ad vllum ſcripturæ reuertatur exemplum: niſi tantum hunc locum, hinc dico eſſe & alter è contrario ſimiliter. Quæ res ex ſimilitudine ferè culturæ comparationem accipit, id eſt ſi ſylua cuius ſit ætatis par cæſuræ, & ætas arborum, vt ſolent relinqui, quas antemiſſas vocant: & ſyluarum quoque ætates an ſint pares ſi vineæ ſimiles erunt in comparatione, an ordines æquidiſtantes, an pari conſtitutione, & an ſimile genus vitium: conſtabit tamen rem magis eſſe iuris, quàm noſtri operis, quoniam ferè vſucapiuntur loca quæ biennio poſſeſſa fuerint. Reſpiciendum erit, ne quemadmodum ſolemus videre quibuſdam regionibus particulas quaſdam in medijs aliorum agris, numquid ſimile huic interueniat, quod in agro diuiſo accidere non poteſt: quoniam continuæ poſſeſſiones & aſſignantur, & redduntur, & his fortè incidit, vt tale quid committeretur, vt locus pro loco, & continua ſit poſſeſſio. ita vt dixi in aſſignatis fieri

non poteſt. Argumentum itaque prudentiæ eſt, quam profeſſionis. Præterea ſolent quidam complurium fundorum continuorum domini duos aut tres agros vni villæ contribuere, terminos qui finiebant ſingulos agros relinquere. præterea cui contributi ſunt vicini, non contenti ſuis finibus, tollunt terminos quibus poſſeſſio eorum finitur, & eos qui inter fundos vnius domini ſunt, ſibi defendunt: ita & hæc diſpicienda erunt.

DE modo quæſtiones ferè in agris diuiſis & aſſignatis naſcuntur: item quæſtorijs & vectigalibus ſubiectis, quoniam ſcilicet in ære ſcripturæ modus comprehenſus eſt, quod ſemper erit ad formam reſpiciendum, & hoc ſi duobus poſſeſſoribus conueniat. alioqui ex modo illo qui ære ſcriptura continetur, forma liquebit, etiam ſi dominus aliquid vendidiſſet. Namque hoc cõperi in Samnio, vt agri quos diuus Veſpaſianus veteranis aſſignauerat, eos ab ipſis quibus aſſignati erant, iam aliter poſſideri. Quidam enim emerunt aliqua loca, adiecerúntque ſuis finibus, & ipſa vel via finiente, vel flumine, vel alio quolibet genere. ſed nec vendentes ex acceptis ſuis, aut ementes adijcienteſque ad acceptas ſuas certum modum taxauerunt: ſed vt quiſque modus aliqua vt dixi, aut via, aut flumine, aut aliquo genere finiri potuit: ita vendiderunt emerúntque. Ergo ad æs commodi reuocari poteſt, ſi duobus inter quos cõtrouerſia eſt conuenerit. In eis autem qui vectigalibus ſubiecti ſunt, proximus quiſque poſſeſſioni ſuæ iunxit. Nam ſoliti erant

antiqui in conductiones, & in emptiones modum comprehendere, atque ita cauere, fundum illum, iugera tot, in ſingulis iugeribus. Tantum itaque ſi in ea regione agitur, vbi hæc erit conſuetudo, aut cautiones ſcilicet, aut emptiones intuendæ erunt, inter quos diſputabitur acta vtriuſque menſura, ſi nihil ad cautionem conueniat, & neutrius poſſeſſio modum cautione comprehenſum impleat, magna erit rei confuſio, quærendúmque tunc, quomodo in vniuerſa regione magis opinione quàm menſura modum complecti ſoliti ſint.

DE proprietate controuerſia eſt plerumque, vt « in Campania cultorum agrorum ſyluæ abſunt in « montibus, vltra quartum aut quintum fortè vici- « num. Nam vbi mons fuit proximus aſper ſeu ſterilis, ſuper quo fundi conſtitui nequiuerunt, aut fortè aquæ inopia habitatio hominibus prorſus negata eſt: ſyluæ tamen dum eſſent glandiferæ, ne earum fructus perirent, diuiſo monte particulatim datæ ſunt proprietates quædam fundis in locis planis & vberibus conſtitutis, qui paruis finibus ſtringebantur. Nam & in Sueſſano culti ſunt, qui habent in monte Marico plagas ſyluarum determinatas, quarum proprietates ad quos fundos pertinere debeat, diſcutiatur. Nam & formæ antiquæ declarant ita eſſe. Reſpiciendum erit & illud, ſicut dixi ſuperius, quemadmodum ſolemus videre quibuſdam regionibus particulas in medijs aliorum agris: hoc argumentum prudentiæ eſt quod profeſſionis. Videndum quoque quoniam eſt & paſcuorum proprietas

pertinens ad fundos:ſed in communepropterquod ea compaſcua multis locis communia appellantur: in quibuſdam prouincijs pro indiuiſo hæc ferè paſcua certis perſonis data ſunt depaſcenda: ſed in communi quæ multi per potentiam inuaſerunt., & colunt, de eorum proprietate ius ordinarium ſolet moueri, atque interuentu menſurarum demonſtratur, vt ſit aſſignatus ager. Nam per emptiones vel hereditates huius generis controuerſiæ fiunt. Quædam loca feruntur ad perſonas publicas attinere. nam perſonæ publicæ etiam coloniæ appellantur, quæ habent aſſignata in alienis finibus quædam loca, quæ ſolemus præfecturas appellare. Harum præfecturarum proprietates manifeſtè ad colonos pertinent, non ad eos quorum fines ſunt diminuti. Solent & priuilegia quædam habere beneficia principum, quod longè & remotis locis ſaltus quoſdam reditus cauſa acceperunt. quæ proprietas ad eos quibus data eſt, indubitatè pertinet: ſunt & aliæ proprietates quæ municipijs à principibus ſunt cōceſſæ.

DE poſſeſſione fit controuerſia, quoties de totius fundi ſtatu per interdictum, hoc eſt iure ordinario litigatur. hoc non eſt diſciplinæ noſtræ iudicium, ſed apud præſidem prouinciæ agitur: & ex lege reſtituitur poſſeſſio cui poterit adtinere. In his ſecundum locum habet diſciplina noſtra, ſicut lex ait, niſi de poſſeſſionis ſtatu quæſtio fuerit terminata, non licet menſori præire ad loca.

DE alluuione obſeruatio eſt, ſi hæc in occupatorijs agitur agris: quicquid vis aquæ abſtulerit,

repeti-

repetitionem nemo habet, quæ res neceſſitatẽ ripæ muniendæ iniungit: ita tamẽ vt ſine alterius damno quicquam fiat. Si vero in diuiſa & aſſignata regione tractabitur, nihil amittet poſſeſſor. quoniam formis per centurias certus cuique modus adſcriptus eſt. circa Padum autem cum ageretur, quod flumen torrens, & aliquando tam violentũ decurrit, vt alueum mutet, & multorum latè agros trans ripam, vt ita dicam, transferat, ſæpe etiam inſulas efficiat, Caſſius Longinus vir prudentiſſimus iuris auctor hoc ſtatuit, vt quicquid aqua lambendo abſtulerit, id poſſeſſor amittat. quoniam ſcilicet ripam ſuam ſine alterius damno tueri debet. Si verò maiore vi decurrens alueum mutaſſet, ſuum quiſque modum agnoſceret: quia non poſſeſſoris neglegentia, ſed tempeſtatis violentia abreptum apparet. Si verò inſulam feciſſet à cuius agro feciſſet id poſſideret, at ſi ex communi quiſque ſuum reciperet. Scio enim quibuſdam regionibus cum aſſignarentur agri, adſcriptum aliquod per centurias flumini. hoc autem prouidit auctor diuidendorum agrorum: vt quoties tempeſtas fluuium concitaſſet, non per regionem excedens alueum vagaretur, ſed ſine iniuria cuiuſquam deflueret. hos tamẽ agros, id eſt hunc omnem modum qui flumini adſcriptus eſt, R. P. quibuſdam vendidit. Hæ quæſtiones maximè in Gallia tota mouentur, quæ multis contexta fluminibus immodicas Alpium niues in mare tranſmittit, & ſubitarum regelationum repentinas inundationes patitur. Aliquibus locis impetrauerunt poſſeſſores à

præſide prouinciæ, vt aliquam latitudinem flumini daret. Nam & in Italia Piſauro flumini latitudo eſt aſſignata eatenus quouſque alluebat.

DE Iure territorij controuerſia eſt, cum quidam priuatorum, aut pomerium eius vrbis priuatis operibus inuerecundè vult peruadere, aut arare de locis publicis, hoc eſt ad ipſam vrbem pertinentibus, quidam priuatorum vſurpare tentauerit. Pomerium autem vrbis eſt, quod ante muros ſpatium ſub certa menſura dimiſſum eſt. Sed & aliquibus vrbibus & intra muros ſimili modo eſt ſtatutum, propter cuſtodiam fundamentorum. quòd à priuatis operibus obtineri non oportebit. Hic locus eſt qui à publico „ nullo iure poterit amoueri. Habet autem conditio- „ nes duas: vnam vrbani ſoli, alteram agreſtis: Vrbani „ ſoli, quod in tutela rei vrbanæ aſſignatum eſt: „ agreſtis, quod publicis operibus datum eſt aut deſtinatum. In tutela rei vrbanæ aſſignatæ ſunt ſyluæ, de quibus ligna in reparationem publicorum mœnium traherentur: hoc genus agri tutelatum dicitur. Nam aliquarum vrbium maxima pars finium coloniæ eſt adtributa. Coloniæ ſunt, quæ ex eo nomine accipiuntur, quòd Romani in eiſdem ciuitatibus colonos miſerunt. Illarum ergo vrbium maxima finium pars data eſt colonijs, quæ in remotiora loca, & longè à mari poſitæ videbantur: vt numerus ciuium quem multiplicare diuus Auguſtus conabatur, haberet ſpatia in quæ ſubſiſtere potuiſſet. „ Nam & in Piceno fertur inter montium Præcutia- „ norum quandam partem oppidi Aſculanorum fine

circundari. Sed hoc conciliabulum fuiſſe, & poſtea ‹‹ fertur in municipij ius relatum. Nam omnia anti- ‹‹ qua municipia habent ſuum priuilegium, vt Tuder ‹‹ tini qui apud principes egerunt vt Faneſtres incolæ, ſi eſſent alienigenæ qui intra territorium incolerent, honoribus fungi in colonia non deberent: ſed Faneſtres hoc poſtea impetrauerunt, vt eis liceret fungi honoribus territorij. Æquè iuris controuerſia agitatur, quoties propter exigenda tributa de poſſeſſione litigatur: cùm dicat vna pars in ſui eam fine territorij conſtitutam: & altera è contrario ſimiliter quæret. Hæc autem controuerſia territorialibus eſt finienda terminis. Nam inuenimus ſæpe in publicis inſtrumentis ſignificanter inſcripta territoria: vt, ex collegio quod appellatur illorum ad flumen illud, & ſuper flumen illud, ad riuum illum, aut viam illam, & per viam illam, ad infima montis illius, qui locus appellatur ille: & inde per iugum montis illius, in ſummo, & per ſummum montis, per diuergia aquæ, ad locum qui appellatur ille: & inde deorſum verſus ad locum illum, & inde ad compitum illius, & inde per monumentum illius ad locum illum, vnde primum cœpit ſcriptura eſſe. Sæpe enim quorundam aut monumenta, aut foſſæ, aut quorundam ſacellorum, aut fontium, vnde riui fluminàque incipiunt, obſeruantur fines territoriorum. Si autem rationem appellationis huius tractemus, Territorium eſt quicquid hoſtis terrendi cauſa ‹‹ conſtitutum eſt. ‹‹

DE iure ſubſeciuorum ſubinde quæſtiones mo-

uentur. Subſeciua autem ea dicuntur quæ aſſignari non potuerunt, id eſt cum ſit ager centuriatus in loca culta diuiſus, quæ in centurias erant, cum centuria expleri non potuit, ſubſeciuum appellant. Hæc aliquibus auctor diuiſionis aut ſibi reſeruauit, aut aliquando conceſſit, aut R. P. aut priuatis perſonis, quæ ſubſeciua quidam vendiderunt, quidam vectigalibus certo tempore locant. Inſpectis igitur perſcrutatiſque omnibus conditionibus, inueniri poterit quid ſequi debeamus. Nam Domitianus per totam Italiam ſubſeciua poſſidentibus donauit: edictóque hoc vniuerſis notum fecit. leges itaque ſemper curioſè legendæ interpretandæque erunt.

» DE locis publicis ſiue populi Romani, ſiue colo-
» niarum municipiorúmve controuerſia eſt, quoties
» ea loca quæ neque aſſignata, neque vendita fuerint,
» ab alijs obtinebuntur, vt ſubſeciua conceſſa. Multis
» enim locis comperimus loca publica reperiri, vt ex
» proximo in Sabinis in monte Mutela, qui nunc à priuatis operibus obtinetur. Nam & regione Reatina itidem ſunt loca R. P. Loca autem quæ ſint publica videamus. Sunt ſyluæ, de quibus lignorum copia in lauacra publica miniſtranda cæduntur. Sunt & loca publica, quæ in paſcuis ſunt relicta quibuſcunque ad vrbem venientibus peregrinis. Sunt in ſuburbanis loca publica, inopum deſtinata funeribus, quæ loca culinas appellant. Sunt & loca noxiorum pœnis deſtinata. ex his locis cum ſint ſuburbana, ſine vlla religionis reuerentia, ſolent priuati aliquid vſurpare, atque hortis ſuis applicare. Sunt

autem loca publica coloniarum, vbi prius fuere conciliabula, & poſtea ſunt in municipij ius relata. Sunt & alia loca publica, quæ præfecturæ appellantur. Nam & pomeria vrbium, de quibus iam ſuperius ſuo loco diſputauimus, publica loca eſſe noſcuntur. Multis modis loca publica dici poſſunt: ſed dum diuerſis conditionibus conſtringuntur, non poſſunt niſi ſua ſuis locis incidere. Nam & vbi vis aquæ aluei Tiberis populi Romani tantummodo inſulam fecit. hunc alueum ſuis circundatæ terminis, quæ caſalia non vtuntur.

DE locis relictis & extracluſis controuerſia eſt in « agris aſſignatis. relicta autem ea loca ſunt, quæ ſiue « iniquitate locorum aſſignari nequiuerunt, ſiue ex « voluntate conditoris, hoc eſt menſoris relicta, limi- « tes minimè acceperunt. Dicuntur & ea relicta loca « quæ vis aquæ obtinuit. Hæc loca & inſoluta vocantur, & iuris ſubſeciuorum eſſe noſcuntur. Extracluſa loca ſunt æquè iuris ſubſeciuorum, quæ vltra limi- « tes, & vltra finitimam lineam erunt. finitima autem « linea, aut menſuralis eſt, aut aliqua obſeruatione, « aut terminorum ordine ſeruatur. Ergo fines colo- « niæ incluſi ſunt montibus. Propterea hæc loca, quòd aſſignata non ſint, relicta appellantur & extracluſa: quòd extra limitum ordinationes ſint, & tamen fine cludantur. Hæc plerunque proximi poſſeſſores inuadunt, & opportunitate loci irritati agrum obtinent, cum his controuerſiæ à rebus publicis ſolent moueri.

DE locis ſacris & religioſis controuerſiæ plurimæ «

iure ordinario finiuntur. Si enim loca ſacra ædificabantur, quam maximè apud antiquos in confinio conſtituebantur, vbi trium vel quatuor poſſeſſionum terminatio conueniret: & vnuſquiſque poſſeſſor donabat, certum modum ſacro illi ex agro ſuo: & quantum donaſſet ſcripto faciebat, vt per diem ſolennitatis eorum priuatorum agri, nullam moleſtiam inculcantis populi ſuſtinerent: ſed & ſi quid ſpatioſius cedebatur, ſacerdotibus templi illius proficiebat. In Italia autem multi creſcentè religione ſacratiſſima Chriſtiana, lucos profanos ſiue templorum loca occupauerunt, & ſerunt: ſed hoc ideo exiſtimaui dicendum, vt magiſterium ſuum ſi vult menſor oſtendere, modum conceſſum fano illi demonſtret: locorum autem religioſorum ſimilis eſt conditio. Et his namque ſecundum cautionem
» modus reſtituebatur antiquitus. Nam ſanctum eſt
» plerunque, vt incorruptum, & à ſanciendo ſanctum
» dicitur. religioſum à religando mentes, ne malè agant homines, vel à relinquendo. Sacrum autem proprè dei eſt: religioſum hominum. profanum autem, quod dum ſanctum fuiſſet, poſtea in vſu hominum factum, hoc eſt extra fanum, extra
» ſanctuarium profanum dictum eſt. Mœſilea verò
» habent iuris ſui hortorum modum circumiacen-
» tem, vel præſcriptum agri finem. Nam lucos frequenter in trifinio & quadrifinio inuenimus, ſicut in ſuburbanis & circa publica itinera conſtitutum eſſe perſpicimus.

» DE aquæ pluuiæ tranſitu controuerſia eſt, in

qua ſi collectus pluuialis aquæ tranſuerſum ſecans« finem alterius fundi influit, ſi aqua ex pluuia col-« lecta riuum fecerit, per longinquitatem temporum, & vt ſolet videri, ripam ex vtraque parte mediam ſecans erexerit: & hoc intra fines alterius, dumque riuus ille limite includitur, poſſeſſor vicini agri calumniosè ſibi velit fines ad riuum vſque defendere, non mediocris exinde controuerſiæ genus exoritur, ſed hoc menſoris eſt peritia finiendum.

DE itineribus controuerſia eſt, quæ in arcifinijs« agris iure ordinario finitur: in aſſignatis, menſura-« rum ratione: ſed multi limites exigente ratione per« deuia & confragoſa loca eunt, quâ iter fieri non po « teſt: & ſunt in vſu agrorum in eis locis, vbi proximus« poſſeſſor eſt, cuius fortè ſylua limitem detinet, &« tranſitum inuerecundè denegat, cum itineri limi « tem, aut locum limiti debeat. Nam plerumque via« dum cum limite currit, etiam ſi vicinalis eſt, aut lignaria, aut priuata, finem præſtat. regammante verò via vel limite dum à ſe vtrique diſceſſerint deſit via finem præſtare, erit controuerſia, ſed inſpectio artificis eam finiet. Satis vt puto dilucidè genera controuerſiarum, vel primùm agri qualitatem expoſui. nam & ſimplicius enarrare conditiones earum exiſtimaui, quo facilius ad intellectum peruenirent. Nunc quemadmodum ſingula pertractari debeant perſequendum eſt: vel quot ſint ſtatus eorum, id eſt iniectiuus, expoſitiuus, ſubiectiuus, recuperatiuus, aſſumptiuus, initialis, materialis, effectiuus. Sunt enim VIII. ex his omne genus con-

trouerſiarum exoritur. Iniectiuus ergo ſtatus eſt generalis. nam ſiue de poſſeſſione, ſiue de fine controuerſia naſcatur, per hoc repetitio iuſta iniuſtáq; i nijcitur. Expoſitiuus eſt ſtatus controuerſiæ, quoties finitimorum argumentorum caret demonſtratione, & partium magis exigit narrationem, per quam exponendum ſit, quo ſint genere terminandæ, aut perſuadendum iudici etiam ſi loci natura finitimam exhibeat ſimilitudinem. Subiectiuus ſtatus eſt controuerſiæ, cum relinquitur ſtatus generalis, & alio quolibet ſtatu controuerſia defenditur. Recuperatiuus eſt ſtatus, quoties non à trifinio, aut quadrifinio, ſed ex quolibet alio finis loco incipientis termini recturam dirigit, & per inceſſum definitionis loca quædam alteri fundo adquirit, aut ſolum auferet, & eius loco redditur. Aſſumptiuus primæ controuerſiæ ſtatus, qui eſt de poſitione terminorum, in rigorem aut in finem tranſcendit. Initialis controuerſiæ ſtatus de rigore pertinens ad materiam, tranſcendit in controuerſiam, quæ eſt loco tertio: de fine ſtatus materialis non conditionem mutat, neque materiam efficit. Materialis ſtatus eſt, ex quo omnes controuerſiæ incipiunt de loco duntaxat. nam tranſcendentiam non habet de hoc effectiuus, ſed dum conſummatus fuerit naſcitur. Nam effectiuus eſt, cum de loco litigatur, & idoneas partes ad litigium aduocationes inſtituunt. Reſpicio etenim quantum ſit quod menſoris prouidentiæ iniungatur: ſed nec minus aduocatis, quorum ars licet diuerſa ſit, prudentiam tamen & ſimplicitatem

citatem eandem habere debent & qui iudicaturi ſunt, & qui aduocationes ſunt præſtaturi. In iudicando autem menſor bonus vir & iuſtus agere debet, nulla ambitione aut ſordibus moueri, ſeruare opinionem, & arte & moribus omnis illi artificij veritas cuſtodienda eſt, excluſis illis ſimilitudinibus quæ falſæ pro veris ſubijciuntur. quidam enim per imperitiam, quidam per imprudentiam peccant. totum autem hoc iudicandi officium hominem bonum, iuſtum, ſobrium, caſtum, modeſtum, & artificem egregium exigit. Hoc autem poſſeſſores æquo animo ferre non poſſunt. Nam cum his veritas expoſita fuerit, aduerſus ſinceritatem artis facere cogunt. Multa ſunt enim in profeſſione quæ generaliter pro veris offerantur: multa quæ ſpecialiter, quædam quæ argumentaliter, quædam coniecturaliter etiam mentiri artifices coguntur.

IVLII FRONTINI DE COLONIIS LIBELLVS.

AQVINVM muro ducta colonia à III. viris deducta. Iter populo debetur pedibus xxx. Ager eius perennis limitibus eſt aſſignatus.

Abellino muro ducta colonia lege Sempronia deducta. Iter populo non debetur. Ager eius veteranis eſt aſſignatus.

Antium populus deduxit. Iter populo non debetur. Ager eius in lacinijs eſt aſſignatus.

Acerras muro ducta colonia. Diuus Auguſtus deduci iuſſit. Iter populo debetur pedibus LXXX. Ager eius in iugeribus eſt aſſignatus.

Atella muro ducta colonia deducta ab Auguſto. Iter populo debetur pedibus cxx. Ager eius in iugeribus eſt aſſignatus.

Atina muro ducta colonia. deduxit Nero Claudius Cæſar. Iter populo non debetur. Ager eius pro parte in lacinijs & ſtrigis eſt aſſignatus.

Alatrum muro ducta colonia. populus deduxit. Iter populo non debetur. Ager eius per centurias & ſtrigas eſt aſſignatus.

Arina oppidum lege Sullanâ eſt munitum. Iter populo non debetur. Ager eius in præciſuras eſt aſſignatus.

Arretium muro ducta colonia lege III.virali deducta. Iter populo non debetur. Ager eius militibus

eſt aſſignatus.

Anagnia muro ducta colonia Druſi Cæſaris populus deduxit. Iter populo non debetur. Ager eius per ſtrigas veteranis eſt aſſignatus.

Abella municipium coloni vel familia Imperatoris Veſpaſiani iuſſu acceperunt: Poſtea ager eius in iugeribus militi eſt aſſignatus. * * *

Athile oppidum lege Semproniâ. In centurijs & in lacinijs ager eius eſt aſſignatus. Iter populo non debetur.

Ardea oppidum Imperator Hadrianus cenſuit. Iter populo non debetur. Ager eius in lacinijs eſt aſſignatus.

Allife oppidum muro ductum. Ager eius lege III. virali eſt aſſignatus. Iter populo non debetur.

Æſernia colonia ducta lege Iuliâ. Iter populo [non] debetur pedibus x. Ager eius limitibus Auguſteis eſt aſſignatus.

Beneuentum muro ducta, colonia Concordia. Deduxit Nero Claudius Cæſar. Iter populo non debetur. Ager eius lege III. virali veteranis eſt aſſignat⁹.

Bouianum oppidum lege Iuliâ milites deduxerunt ſine colonis. Iter populo amplius non debetur quàm pedibus x Ager eius per centurias & ſcamna eſt aſſignatus.

Bouilla oppidum lege Sullanâ eſt circumductum. Iter populo non debetur. Agrum eius ex occupatione milites veterani tenuerunt in ſortem.

Caſentinum muro ducta colonia lege III. virali deducta. Iter populo * * * Ager eius militibus

eſt aſſignatus.

Calagna muro ducta colonia. Iuſſu Druſi Cæſaris populus deduxit. Iter populo non debetur. Ager eius veteranis eſt aſſignatus.

Capua muro ducta colonia Iulia Felix iuſſu Imperatoris Cæſaris à xx. viris eſt deducta. Iter populo [non] debetur pedibus c. Ager eius lege Sullanâ fuerat aſſignatus: Poſtea Cæſar in iugeribus militi pro merito diuidi iuſſit.

Calatia opidum muro ductum. Iter populo debetur pedibus LX, coloniæ Capuenſi à Sullâ Felice cum territorio ſuo adiudicatum olim hoſticam pugnam.

Caudinum oppidum muro ductum. Iter populo [non] debetur pedibus L. à Cæſare coloniæ Beneuentanæ cum territorio ſuo eſt adiudicata. Ager eius veteranis fuerat aſſignatus: Poſtea menſuratus limitibus eſt cenſitus.

Cumæ muro ducta colonia ab Auguſto deducta. Iter populo debetur pedibus LXXX. Ager eius in iugeribus pro merito eſt aſſignatus iuſſu Claudij Cæſaris.

Calis municipium muro ductum. Iter populo non debetur. Ager eius limitibus Gracchanis antea fuerat aſſignatus: Poſtea iuſſu Cæſaris Auguſti militi nomini ſui eſt reuocatus.

Caſinum oppidum milites legionarij deduxerunt. Iter populo non debetur. Et quiſque, prout agrum occupauit, tenet: Poſtea limites formari iuſſit pro merito.

Caſtrimonium oppidum lege Sullanâ eſt munitum. Iter populo non debetur. Ager eius ex occupatione tenebatur: Poſtea Nero Cæſar tribunis & militibus eum aſſignauit.

Cereate Marina municipium familia C. Marij obſidebat. Poſtea à Druſo Cæſare militibus & ipſi familiæ in iugeribus eſt aſſignatus. Iter populo non debetur.

Cadatia oppidum lege Gracchanâ eſt munitum. Ager eius veteranis eſt aſſignatus. Iter populo non debetur.

Dunos municipium familia Diui Auguſti condidit. Ager eius ijſdem eſt aſſignatus ſine lege.

Forum populi oppidum muro ductum. Iter populo [non] debetur pedibus xv. Limitibus Auguſteis ager eius in iugeribus eſt aſſignatus. Nam Imperator Veſpaſianus poſtea lege ſuâ agrum cenſeri iuſſit.

Ferentinum oppidum muro ductum. Iter populo non debetur. Ager eius præmij limitibus pro parte in iugeribus lacinijs eſt aſſignatus.

Fruſinone oppidum muro ductum. Iter populo non debetur. Ager eius veteranis eſt aſſignatus.

Frabateria muro ducta colonia Iter populo non debetur. Ager eius iure ordinario eſt diuiſus.

Fundi oppidum muro ductum. Iter populo non debetur. Ager eius iuſſu Auguſti veteranis eſt aſſignatus cum culturâ: Ceterùm in eius iure, & in publicum reſedit.

Formias oppidum III. viri ſine colonis deduxe-

runt. Iter populo non debetur. Ager eius in abſoluto reſedit. Pro parte in laciniis eſt aſſignatus. Finitur terminis ſiliceis & Tiburtinis.

Gabij oppidum lege Sullanâ munitum Ager eius militibus ex occupatione cenſitus. Iter populo non debetur. [Ager militis merito eſt aſſignatus in lacinijs limitibus interciſiuis.]

Interamne oppidum muro ductum à III. viris eſt munitum. Iter populo non debetur. Ager eius militis merito eſt aſſignatus in lacinijs limitibus interciſiuis.

Laurum-Lauinia lege & conſecratione veteri. Nam & ager eius ab Imperatoribus Veſpaſiano, Traiano & Hadriano in lacinijs eſt aſſignatus. Iter populo non debetur.

Liternum muro ductum colonia ab Auguſto deducta. Iter populo debetur pedibus cxx. Ager eius in iugeribus veteranis eſt aſſignatus.

Lauinium muro ducta colonia deducta eſt à Diuo Iulio. Ager eius limitibus Auguſteis pro parte eſt aſſignatus militibus veteranis: Et pro parte Virginum Veſtalium lege Auguſtanâ fuit aſſignatus. Sed poſtea Imperator Hadrianus colonis ſuis agrum aſſignari iuſſit.

Liguris Bæbianis & Corneliani muro ductis. III. virali lege. Iter populo non debetur. Ager eius poſt bellum Auguſtianum veteranis eſt aſſignatus.

Minturna muro ducta colonia deducta à C. Cæſare. Iter populo non debetur. Ager eius pro parte in iugeribus eſt aſſignatus: Ceterùm in abſoluto eſt relictus.

Neapolim muro ductam. Iter populo debetur pedibus xxx. Sed ager eius Syria Paleſtina à Græcis eſt in iugeribus aſſignatus, & limitibus interciſiuis ſunt conſtituti. Inter quos poſtea & miles Imperatoris Titi lege modum iugerationis ob meritum accepit.

Nuceria Conſtantia muro ducta colonia deducta iuſſu Imperatoris Auguſti. Iter populo debetur pedibus LX. Ager eius limitibus Iulianis, lege Auguſtanâ, militibus eſt aſſignatus, & alibi in abſoluto reſedit.

Nola muro ducta colonia Auguſta. Veſpaſianus Auguſtus deduxit. Iter populo debetur pedibus cxx. Ager eius limitibus Sullanis militi fuerat aſsignatus: Poſtea interciſiuis menſuris colonis & familiæ eſt adiudicatus.

Oſtienſis ager, ab Imperatoribus Veſpaſiano, Traiano, & Hadriano in præciſiuis in lacinijs, & per ſtrigas colonis eorum eſt aſsignatus: Sed poſtea Imperatores Seuerus, Antoninus, & Commodus aliqua priuatis conceſſerunt.

Puteolis colonia Auguſta. Auguſtus deduxit. Iter vno latere populo debetur pedibus xxx. Ager eius in iugeribus veteranis & tribunis legionarijs eſt aſsignatus.

Præneſte oppidum. Ager eius à v. viris pro parte in iugeribus eſt aſsignatus, vbi cultura eſt: Ceterùm in abſoluto eſt relictus circa montes. Iter populo non debetur.

Priuernum oppidum muro ductum colonia miles

deduxit ſine colonis. Iter populo debetur pedibus xxx. Ager eius pro parte cultus in iugeribus eſt aſſignatus: Ceterùm in lacineis, vel in ſoluto remanſit.

Surrentinum oppidum. Ager eius ex occupatione tenebatur à Græcis ob conſecrationem Neruæ: ſed & circa montes Syrenianos limitibus pro parte Auguſtanis eſt aſſignatus: Ceterum in ſoluto remanſit. Iter populo debetur pedibus xv. vbi Syrena.

Sueſſula oppidum muro ductum, colonia lege Sullanâ eſt deducta. Ager eius veteranis militibus Sullanis in iugeribus eſt aſſignatus. Iter populo non debetur.

Sinueſſa oppidum muro ductum colonia. Iter populo non debetur. Ager eius in limitibus intercisiuis militibus eſt aſsignatus.

Sueſſa Arunca muro ducta colonia lege Semproniâ eſt deducta. Iter populo non debetur. Ager eius pro parte limitibus intercisiuis & in lacinijs eſt aſsignatus.

Sæpinum oppinum muro ductum, colonia ab Imperatoribus Nerone & Claudio eſt deducta. Iter populo debetur pedibus L. Ager eius in Auguſteis centuriis eſt aſsignatus.

Sora muro ducta colonia deducta iuſſu Cæſaris Auguſti. Iter populo debetur pedibus xv. Ager eius limitibus Auguſteis veteranis eſt aſsignatus.

Signia muro ducta colonia à militibus & III. viris munita. Iter populo non debetur. Ager eius in præciſuris limitibus III. viralibus eſt aſsignatus.

Setia muro ducta colonia. III. viri munierunt. Iter

Iter populo debetur pedibus xxxv. Ager eius in ſoluto ex occupatione à militibus tenetur.

Teleſia muro ducta colonia à III. viris deducta. Iter populo debetur pedibus xxx. Ager eius militibus Auguſteis in nominibus eſt aſſignatus.

Teanum Sidicinum colonia Cæſaris Auguſti. Iter populo debetur pedibus LXXXV. Ager eius militibus metricis omnibus eſt aſſignatus.

Tuſculum oppidum muro ductum. Iter populo non debetur. Ager eius menſurâ Sullanâ eſt aſſignatus.

Terracina oppidum muro ductum. Iter populo non debetur. Ager eius in ſoluto eſt dimiſſus.

Tereuentum oppidum. Ager eius in præciſuras & ſtrigas eſt aſſignatus poſt tertiam obſidionem militibus Iulianis. Iter populo non debetur.

Trebula municipium [oppidum] Iter populo non debetur. Ager eius limitibus Auguſteis in nominibus eſt aſſignatus.

Velitræ oppidum lege Semproniâ fuerat deductum: Poſtea Claudius Cæſar agrum eius limitibus Auguſteis cenſitum militibus aſſignari iuſſit.

Vlubra oppidum à III. viris erat deductum: Poſtea à Druſo Cæſare exſtinctum. Ager eius in nominibus eſt aſſignatus. Iter populo non debetur.

Vulturnum muro ductum colonia iuſſu Imperatoris Cæſaris eſt deducta. Iter populo debetur pedibus xv. Ager eius in nominibus villarum & poſſeſſorum eſt aſſignatus.

Venafrum oppidum v. viri deduxerunt ſine

colonis. Iter populo debetur pedibus xx. Ager eius in lacinijs limitibus intercisiuis eſt aſſignatus : ſed ſumma montium iure templi Deæ ab Auguſto ſunt conceſſa.

Verule oppidum muro ductum. Ager eius limitibus Gracchanis in nominibus eſt adſignatus, ab Imperatore Neruâ colonis eſt redditus. * * *

Huic addendæ ſunt menſuræ Limitum & Terminorum, ex libris Auguſti & Neronis Cæſarum : ſed & Balbi menſoris, qui temporibus Auguſti omnium prouinciarum formas & Ciuitatum menſuras compertas in commentarios contulit, & legem Agrariam per vniuerſitatem prouinciarum diſtinxit ac declarauit.

PROVINCIA LVCANIA.

PRÆFECTVRÆ Vlciane, Pæſtana, Potentina, Athenas, & Conſiline, Tegenenſis quadratæ centuriæ in iugera N. CC. Grumentine limitibus Gracchanis quadratis in iugera N. CC. Decimanus in Orientem, Cardo in Meridianum. Velienſi actus N. X. G. P. XXV.

PROVINCIA BRITINORVM.

CENTVRIÆ quadratæ in iugera CC. & cetera in lacinijs ſunt præciſa poſt demortuos milites. Ager Buxentinus Sextertianus eſt aſsignatus in cancellationem limitibus maritimis.

Ager Conſtantinus ab Imperatore Auguſto aſsignatus limitibus Gracchanis in iugera N. CC. Cardo

in Orientem, Decimanus in Meridianum.

Ager Vibonenſis actus N. X. G. P. XXV. Cardo in Orientem, Decimanus in Meridianum.

Ager Campanus limitibus Gracchanis in iugera N. CC. Cardo in Orientem, Decimanus in Meridianum.

Ager Beneuentanus actus N. XC. P. XXV. Cardo in Orientem, Decimanus in Meridianum.

PROVINCIA APVLIA.

AGER Æclanenſis. Iter non debetur. actus N. XX. P. XXIV. in iugera N. CCXL. Decimanus in Orientem, Cardo in Meridianum.

Ager Venuſinus cum limitibus Gracchanis vnius ſcamni

Ager Canuſinus. Iter populo non debetur. in iugera N. CC. Item Eberdona, Auſcelinus, Arpanus, Collatinus, Sipontinus, Salpinus, & qui circa montem Garganum ſunt, centurijs quadratis in iugera N. CC. lege Semproniâ & Iuliâ. Cardo in Meridianum, Decimanus in Orientem. Item & Theatinus Apulus. Iter populo non debetur.

Ager Lucerinus Cardinibus & Decimanis eſt aſſignatus, ſed curſum Solis ſunt ſecuti, & conſtituerunt centurias contra curſum Orientalem actus N. LXXX. & contra Meridianum actus N. XC. efficiunt iugera N. DC. XL. Iter populo non debetur.

PROVINCIA CALABRIA.

TERRITORIVM Tarentinum, Lypienſe,

Auſtranum, Varium in iugera N. CC. limitibus Gracchanis. & cetera loca vel territoria in ſaltibus ſunt aſſignata, pro æſtimo vbertatis ſunt præciſa: Nam varijs locis menſuræ actæ ſunt, & iugerationis modus collectus eſt. Cetera autem prout quis occubuit poſteriore tempore cenſita ſunt, & ei poſſidenti aſſignata: ab Imperatore Veſpaſiano cenſita ex iuſſione. Iter populo non debetur. Nam eadem prouincia habet muros, macerias, corroſiones, congerias, & terminos Tiburtinos, ſicut in Piceno fertur.

PROVINCIA SICILIA.

TERRITORIVM Panormitanum Imperator Veſpaſianus aſſignauit militibus veteranis, & familiæ ſuæ. Ager eius finitur terminis Tiburtinis pro parte ſcripti: Nam ſunt & cippi oleaginei, qui loco termini obſeruantur, & diſtant à ſe P. CL. CC. CCL. CCCC. DL. prout ratio poſtulabit. Nam ſunt termini proportionales, quos milites inter ſe veterani poſuerunt, & cuſtodiunt lineas conſortales idem Sereſtanorum vt ſupra, vel ad Leucopetram.

PROVINCIA TVSCIA.

LEX agrorum ex commentario Claudij Cæſaris. Lex agris limitibus metiundis partis Tuſciæ priùs, & Campaniæ, Apuliæ, & Variæ regionis vel acta territoria. Variat autem regiones non habent æquales centurias vel menſuras. In agro Florentino in centurias ſingulas iugera CC. qui conduxerit Deci-

manum. latum P. XL. Cardinem latum P. XX. Facito & certos limites ſubrunciuos. latum G N. facito quos limites faciet in his limitibus recepiſſe. Terminos lapideos ponito ex ſaxo ſilice aut molari, aut deteriorem ſupra terram ſexquipedem facito craſſum pedem à Decimano & Cardinem quintum quemque facito (P. XLI. ceteros limites ſubrunciuos. Item politum rotundum facito) in terram dimittito ne minus P. III. ceteros terminos, qui in opus erunt, robuſtos ſtatuito ſuper terram P. II. craſſum pedem, ſi in terram dimitto, ne minus P. III. eoſque circumcalcatos ſcriptos ita vt iuſſiſſent quod ſubſiciuum minus iugera C. erit. per centuriam procedit. quod ſubſiciuum minus iugera L. id per dimidiam centuriam procedit. Hoc opus omne arbitratu OCTAVII CÆSARIS, ANTONII, ET LEPIDI III. VIRVM.

COLONIA Florentina deducta à III. viris, aſſignata lege Iuliâ centuriæ Cæſariana in iugera CC. per Cardines & Decumanos termini rotundi pedales. & diſtant à ſe P. IICCCC. Sunt & medij termini, qui dicuntur Epipedonici pedem longum craſſum, & diſtant à ſe P. ∞CC. Ceteri proportionales ſunt, qui non ad rationem vel recturas limitum pertinent, ſed ad modum iugerationis cuſtodiendum, & diſtant à ſe alius ab alio P. DC. Quorum limitum curſus nullâ intraiectâ diſtantiâ in vtroque laterum territorij concurrunt, in infra monſtraui, * * * & intercïſiuos limites ſeruant, quos veterani pro obſeruatione partium ſtatutos cuſtodiunt.

Colonia Fida Tuder eâ lege quâ & ager Floren-

tinus in centurijs ſingulis iugera cc. termini lapidei alij ſaxei, alij molares, craſſi ſemipedem longum dodrantem, diſtant à ſe P. DC. & DCCXX. Quod ſi fuerit craſſus GY. dodran. ʃIII. aut ʃ2y. deun. xi & alius ab alio P. DCCCCLX. ∞LXXX. ſcriptus tyſilogrammus fuerit terminus, & alius ab alio P. ∞CC.

Colonia Volaterana lege III. virali in centurias ſingulas iugera cc. Decimanis & Cardinibus eſt aſſignata, quam omnem veterani in portionibus diuiſa pro parte habent, in quos limites recepit interuallos P. II.CCCC. in quibus centurijs vnuſquiſque miles accepit iugera XXV. & LXXXV. & LX. termini eâ lege [ſunt conſtituti quâ] ſuperiùs diximus.

Colonia Arretium lege Auguſteâ cenſita limitibus Gracchanis, qui recturas maritimas & montanas ſpectabant: Poſtea per Cardinis, id eſt decimano & duodecimo eſt aſſignata. & numerus centuriarum manet. quæ quadratæ, ſunt in P. IICCCC quæ pro parte terminos lapideos recipit ſenis ſale. diſtant à ſe P. CCCL. III 22. diſtant à ſe P. CCXL. ſi fidrodam P. CCCCLXXX. fidodram P. DC. ſi ∞22. diſtant X. P. DCCCXL ſi P. ∞ vnus in P. ∞CXX. habet rationem in eadem regione numeri eſt pro parte enim pro modo iugerationis pedaturæ numerus eſt aſſignatus.

Colonia Ferentinenſis lege Semproniâ eſt aſſignata: ſed, quòd ante limitibus centuriatis eſt aſſignata: poſtea, deficientibus veteranis, iuxta fidem poſſeſſionis eſt recenſita numeris vncialis termini ſunt conſtituti: id eſt, alij ſilicei craſſi ∞CL, 22, longi. diſtant à ſe P. ∞CCCCXL. alij albi 22IIII. id eſt aut à

ſe P. DC. ceteros prout natura locorum inuenit, poſiti ſunt. Colonia Capis pro æſtimo vbertatis & naturâ locorum agri aſſignati ſunt. termini varijs locis ſunt depoſiti, id eſt, in planicie, vbi miles habuit proportionem qui termini diſtant à ſe in P. LX. LXXX. CXX. CXL. CL. CLX. CLXXX. CCXX. CCXL. CCC. &, ſi longiùs natura loci tendatur, ſunt in P. DC DCCCXL. DCCCL. ∞LXXX. CCCCXL. ∞D. ceteris autem locis vias cauas itinera coronium & ante coloniam coroninas nominata; quæ ſi ita ſunt, exſequi oportet, ne id ſequaris, quod aliqua pars poſteriori tempore, pacti dicisionisve cauſſa inter ſe ſunt ſenſiti.

COLONIA Iunonia, quæ appellatur Faliſcos, quæ à III. viris eſt aſſignata, & modus iugerationis eſt datus, in quâ limites interciſiui ſunt directi lege Agrariâ ſunt menſuræ collectæ. termini ſunt autem non omnibus cenſiti, ſed numero pedaturæ ſunt limites conſtituti in locis quibuſdam. riui finales, & cauæ, quæ ex pactione ſunt deſignatæ, hanc tamen quæ recturam limitum recipiunt. nam termini ſunt ſilicei pro parte, & diſtant à ſe P. CCXL CCC. CCCLX. & CCCCLX. & CCCCLXXX. & D C. ceterum normales longitudo per riuorum curſus ſeruatur.

COLONIA Nepis eadem lege ſeruatur, quâ & ager Faliſcorum.

COLONIA Sutrium ab oppidanis eſt deducta. ante limites contra Orientale rectura dirigebantur. Poſtea ex omni latere ſunt extenuati. &, licet omnes agri ad modum iugerationis ſint aſſignati: tamen, pro parte naturam loci ſecuti artifices agros cenſue-

runt, id eſt, fecerunt gannatos, & ſcamnatos riparum & coronarum natura, & iuga collium ſunt emenſi. terminos autem pro parte lapideos poſuerunt, alios verò ligneos, qui ſacrificales pali appellantur. qui diſtant à ſe P. CCCC. P. D. P. DC. P. DCC. P. DCCC. P. DCCCC. P. ∞. P. ∞ CC. ceterum pro naturâ loci deſignatum eſt in ripis.

CAMPI Tiberiani in iugeribus vicinis quenis xxy. ſunt aſſignati à Tiberio Cæſare, & termini Tiberiani nuncupantur. qui diſtant à ſe P. DC. P. ∞ CC. P. DCCC P CCC. P alibi P. DC alibi DC. P. D. P. DCCXX. qui recipiunt menſuram ſexenis P. CCL ij p. ij. 525 duaſela P. IIII ceterum limitibus normalibus recturæ concurrunt.

COLONIA Tarquinius lege Semproniâ eſt aſſignata, cuius agri menſura in tetragono varijs locis eſt collecta, & termini ſcilicet ſunt appoſiti, quorum menſura eſt deun. XXI. per longum 522. & diſtant à ſe in P. DCCLX alij longum trien III-III. diſtant à ſe P DCCCLXX. DCCCLX hoc in montibus, vel locis montanis, in quibus alij iuxta loci naturam ſpiſſiores ſunt ſiti, id eſt ne menſuræ ſiue numero podiſmati ſunt inter P. CXX. inter P CLX in P. CLXXX. in P. CC. & CCXL nam circa regionem maritimam limites rectos cenſuerunt, & lapidibus his compactis curſum demonſtrauerunt, alijs vero locis eſt conuallium ordinari diſpoſuerunt.

COLONIA Grauiſcos ab Auguſto deduci iuſſa eſt. nam ager eius in abſoluto tenebatur: Poſtea Imperator Tiberius Cæſar iugerationis modum

ſeruan-

ſeruandi cauſa lapidibus emenſis RP. loca aſſignauit. nam inter priuatos egregios terminos poſuit. qui ita à ſe diſtant, vt breui interuallo facilè inueniantur, reperiantur. nam ſunt & per recturas foſſæ inter rectæ, quæ communi ratione ſingulorum. * *

COLONIA Veius, priuſquam oppugnaretur, ager eius militibus eſt aſſignatus ex lege Iuliâ: Poſtea deficientibus his, ad vrbanam ciuitatem aſſociandos cenſuerat Diuus Auguſtus. Nam variis temporibus & à Diuis Imperatoribus agri ſunt aſſignati. Cuius ratio ſic oſtenditur.

Circa oppidum Veius ſunt naturæ locorum, quæ vice limitum ſeruant, ſed non per multa millia pedum concurrunt, in quibus etiam termini ſiti ſunt pro parte ſilicei, & alij Tiburtini. Silicei verò diſtant à ſe in P. CCXX. CCCLX. CCCCXX. CCCCLXXX. DLX. DC. Tiburtini verò in P. CCL. CCLXXX. CCCXL. CCCC CCCCXX. DC. quòd ſi ſpiſſiores, DLXXX. DCXL. DCLX non ſunt riparum curſus. ſeruantur harum tamen quæ per multa milia pedum recturas ſeparationéſve agrorum ab initio ſuo vſque ad occaſum cuſtodiunt, & ne eas ripas ſequendas perarent, quæ intra corpus agri naſcuntur, & in ſuo latere decidunt. Lex Limitum eas prædamnauit, ne id aliquando ſequamini, quod maior poteſtas limitum, recturarúmve non confirmat. Sed ſi conuentionis cauſſa eo partes inter ſe conſtituendas cenſuerunt, non recturæ imputandum eſt, ſed concurrenti definitione fides adhibenda. quod enim viarum, riparum, cauarum, multorum agrorum ſeparandorum permeantium cur-

ſus ſeruandus. Pars verò camporum & ſiluæ regionis Campaniæ, vel totius Aureliæ, ante Diuo Augusto veteranis pro parte data fuit. in quâ regione limites maritimi appellantur, vbi non ſunt termini lapidei, ſed lignei ſacrificales exordio ſunt conſtituti: Nam poſtea iuſſu Imperatoris Hadriani vice numero limitum termini poſiti ſunt lapidei, qui ab vno incipiunt numerum contineri: vt puta terminus I. in termini II. terminus III. quartus IV. terminus quintus V. vſque ad numerum ſuum facit, vel concluſionem angulorum agri aſſignati: quorum menſura licet aduerſa ſit, tamen diſtant à ſe in P. C. in CXL. in P. CC. in P. CCXL. in P. CCC. in P. CCCXL. in P. CCCC. in P. CCCCLXXX. in P. D. in P. DLX. in P. DC. [ſequitur extra ordinem ad latus. hoc ſequitur ex ordine quo infra eſt,] nam pars agri, quæ circa portum eſt Tiberi in iugeribus aſſignata, atque oppidanis eſt tradita, & pro æſtimo vbertatis profeſſionem acceperunt. media autem pars inter Romam & portum actis quidem menſuris eſt aſſignata, & ſtipitibus oleagineis affixi muneri ad ſingulos angulos ſunt aſſignati. ad quorum locorum poſtea lapides græcales ob numero podium cuſtodiendo ſunt appoſiti. quibus etiam præceptum eſt, vt pali annui ſacrificales renouarentur: Poſtea varijs locis, deficientibus iuſſu Imperatoris Cæſaris Traiani, agri terminis lapideis ſunt aſſignati: qui termini recipiunt menſurã parallelogrammam, & diſtant à ſe in P. DC. DCCCXL. DCCCCLX. ∞XX. ∞CC. ∞CCCCXL. ∞DLXXX. ∞DCCC. huius enim territorij forma in tabula æris

ab Imperatore Traiano iuſſa eſt deſcribi, quòd limitibus normalibus maritimiſque ſit aſſignatus. Pars autem intra Etruriam proximæ coloniæ Veios omnes limitibus interciſiuis eſt aſſignata, vt ſuprà oſtendi. in quo territorio omnis ager iugerationis modum habet collectũ, ſicut in ære eſt nominatum.

AGER Lunenſis ea lege, qua & ager Florentinus. limites in horam ſextam conuerſi ſunt, & ad occidentem plurimùm dirigunt curſum. termini aliqui ad diſtinctionem numeri poſiti ſunt: alij ad recturas linearum monſtrandas.

AGER Tiferinus in centurijs fuit aſſignatus: Poſtea, iuſſu Imperatoris Tiberij Cæſaris, quis prout occupauit miles, deficientibus his, alijs paucioribus eſt aſſignatus, termini pleurici qui rationem obſeruationis tantummodo oſtendunt quàm recturam militum.

AGER Speltinus lege aliâ eſt aſſignatus in modum iugerationis. termini lapidei diſtant à ſe P. ∞CC522. diſtant à ſe P. ∞DCCCCXXL, I. 5152. P. 11513. P.II diſtant à ſe P.IICCC. ea lege & menſura ſeruari à noſtris viſum eſt.

AGER Amerinus lege Imperatoris Auguſti eſt aſſignatus veteranis, eſt quidam adiudicatus, & pro æſtimo libertatis legem ſunt ſecuti, vbi termini ambiguum nunquam receperant circa ipſum oppidum, ſed extra tertium milliarium lex Cæſariana operata eſt. in abſoluto termini ſiti ſunt, id eſt 55. P. 3. P. DCCC. P. D22. ∞CC. alij 525. P. 522. P. ∞CCCCXL.

PARS PICENI EX LIBRO BALBI.

PROVINCIÆ PICENI.

AGER Spoletinus in iugeribus & limitibus eſt intercisiuis aſſignatus, vbi cultura eſt. ceterum in ſoluto eſt relictum in montibus vel ſubſiciuis, quæ Reipublicæ alij ceſſa cenſita ſunt. nam etiam multa loca hereditaria accepit eius populus.

AGER qui à fundo 3. vel 4. 5. cenſitus eſt, in iugeribus iure ordinario poſſidetur, ſicut eſt Interamna Flaminiæ, & inter Paletino Piceni.

AGER vrbis Sauienſis limitibus maritimis & montanis lege III. virali, & loca hereditaria populus accepit.

AGER Troentinus idem eſt aſſignatus.

AGER Firmo Piceno limitibus III. viralibus in centurijs per iugera CC. aſſignatus.

AGER Senogallienſis, & Putentinus, Recinenſis idem ſunt aſſignati.

AGER Cuprenſis, Truentinus, Caſtranus, Alternenſis, lege Auguſteâ ſunt aſſignati.

AGER Anconitanus limitibus Cracchanis in centurijs eſt aſſignatus.

AGER Aſculanus locis varijs limitibus intercisiuis & aſſignatus, & terminis Claudianis in modum arcellæ eſt demetitus, & alijs ligneis ſacrificalibus. Quorum limitum diſtantia eſt P. ∞CC, & infra. & ceterum in abſoluto remanſit; & III. virorum tenor finitimus obſeruabatur. Ager militibus eſt aſſignatus.

AGER Adrianus, idem & ager Falerionenſis.

limitibus maritimis, & Gallicis, quos dicimus Decimanus, & Cardinis. nam eorum delimatio eſt per rationem arcarum, vel canabula, vel nouerca, quod tegulis conſtituitur, alijs verò locis muros, macerias, corroſiones, congerias, carbunculos, & varijs locis terminos auguſtos, per quorum curſus in Piceno fines terminantur.

* * * * * * * * *

Adrianus ager, limitibus maritimis & Gallicis, quos nos Decumanos & Cardines appellamus. Finitur per rationem arcarum, riparum, canabularum, vel nouercarum, quod tegulis conſtruitur. Alijs verò locis muris, maccerijs, ſcoroſionibus, congerijs, carbunculis, terminis Auguſteis, fluminum curſibus.

Adteiatis oppidi ager aliquibus locis tribus limitibus eſt aſſignatus, in centurijs: quorum limitatio pedaturæ hæc eſt, à pedibus ∞ cccc. & ſupra vſque in pedes II. D. Nam aliorum curſus eſt per rationem arcarum, riparum, canabularum, vel nouercarum, & varijs locis terminis Auguſteis, ſed & alijs finitimis ſignis.

Aſculanus ager varijs locis limitibus interciſiuis eſt aſſignatus, & terminis Claudianis in modum arcellæ eſt demetitus, qui ſi tres fuerint in vnum, trifinium faciunt, & palis ligneis, ſiliceis, ſacrificalibus, per quos ratio limitum ſeruatur. qui diſtant à ſa pedibus cccc. & infrà. Ceterùm in abſoluto remanſit & riuorum tenor & viarum finitimus. obſeruantur maximè in his limitibus carbunculi. &

ſcoroſiones. Menſura verò acta eſt in ſeparationibus fundorum per Vectium Rufinum cohortis VI. PP. iugera IIII. CL accepit & XII. agros in montibus Romani acceperunt familiariter, qui montes Romani appellantur, per Manilium nepotem militem cohortis III. Pro conſule, & Cœnio Seuero & Stolâ Conſulibus.

Auximatis ager limitibus Gracchanis per centurias eſt aſſignatus.

Anconitanus ager ea lege continetur qua & ager Auximatis, limitibus Gracchanis in iugeribus.

Albenſis ager, locis varijs limitibus interciſiuis eſt aſſignatus: terminis verò Tiburtinis, qui Cilicij nuncupãtur, & in limitibus cõſtituti ſunt. Alijs verò locis ſacra ſepulcráve vel rigores, quorum ratio diſtat à ſe in pedes CCCCL & infra, & quàm maximè limitibus eſt aſſignatus. Terminatio autem eius facta eſt VI. Id. Octob. per cilicium Saturninum centurionem cohortis VII. & XX, menſoribus interuenientibus, & termini à Cilicio Cilicij nuncupantur. Hæc determinatio facta eſt Orfito ſeniore, & Quinto Scitio & Priſco Conſulibus.

Aternenſis ager lege Auguſteâ eſt aſſignatus: riuorum & viarum curſus ſeruatur.

Curium Sabinorum ager per Quæſtores eſt venundatus, & quibuſdam laterculis per quinquagena iugera incluſus eſt. Poſtea verò iuſſu Iulij Cæſaris per centurias & limites eſt demetitus. Termini verò Tiburtini affixi ſunt. Sed & lapides incores ſignati ſunt. Varijs autem locis muri, maceriæ, ſepulchra,

monumenta, riuorum vel fluminum curſus, arbores antemiſſæ vel peregrinæ, & putei finem faciunt. Sed & alia ſigna quæ in libris auctorum leguntur. Quòd ſi ſigna hæc non inueniantur, arbores oliuarum ſi ſibi in tranſuerſo occurrerint, pro rigore ſeruandum eſt qui rigor pinnalis dicitur. Si certè ordines ſibi conuenerint, & hic rigor iungatur cum pinnali, hebes appellantur. Sic enim colliges fines inter poſſeſſiones.

Campi Tiberiani qui inter Romam & Tibur eſſe videntur, à Tiberio Cæſare ſunt demetiti, in iugeribus xxv. & termini Tiberiani nuncupantur, qui diſtant à ſe in pedes D. & ſupra, vſque in pedes ∞ cc. Ceterùm verò limitibus normalibus recturæ concurrunt.

Carſeolis. Ager eius iter populo non debetur. Vſque ad muros priuati poſſident. Sunt etiam montes qui Romani appellantur, ea ratione qua in agro Aſculano ſuprà diximus. Qui montes ad ſuram finem habent. Finitur enim iugis montium, terminis Auguſteis, ripis per deuexa collium, arboribus, diuergijs aquarum: ſed & per alia finitima documenta. In campis verò terminos quadratos, Tiburtinos, ſpatulas curſorias, limitibus: interiectis verò locis per arcas inſtructas, & monumenta finitur.

Caſtranus ager lege Auguſteâ eſt aſſignatus.

Cyprenſis ager ea lege eſt aſſignatus quâ & ager Caſtranus.

Caſtellenſe municipium. * * *

Ager eius limitibus Decumanis & Cardinibus con-

tinetur. in centurijs eſt aſſignatus.

Cingulanus ager. Iter populo non debetur. Ea lege continetur quâ & ager Pontentinus: in iugeribus & limitibus interciſiuis eſt aſſignatus, vbi cultura. Cæterum verò in ſolutum eſt. reliqua in montibus idem cenſuerunt. Nam multa loca hereditaria accepit eorum populus Ager qui à fundo ſuo tertio vel quarto vicino ſitus eſt, in iugeribus iure ordinario poſſidetur, ſicut eſt Interamna Paleſtinæ Piceni.

Corfinius ager, limitibus maritimis & montanis in iugera cc. ſunt aſſignati, lege Auguſteâ ſunt cenſiti, & termini Auguſtei ibidem nuncupantur.

Caſentium muro ductum Ager eius lege III.virali eſt aſſignatus limitibus, per terminos & alia ſigna finalia. Iter populo non debetur.

Capenus. Ager eius finitur terminis Tiburtinis, ex aliâ parte ſiliceis, qui diſtant à ſe pedibus cc. vſque in pedes ccccL. habet ripas, vias, & riuos finales.

Corfinius ager lege Semproniâ eſt aſſignatus. Iter populo debetur pedibus LXXX. Ager eius in tetragonon eſt aſſignatus, & ſilicei termini ſunt appoſiti, qui diſtant à ſe in pedes ad cxx vſque in pedes DCCCLX. & alia ſigna ſecundum auctorum doctrinam.

Ecicylanus ager per ſtrigas & ſcamna in centurijs eſt aſſignatus: Termini verò rotundi & ſpatulæ curſoriæ conſtituti: per montes autem congeſtiones petrarum, & termini: ſed & ſigna quibus ager arcifinius finitur.

Foronouanus per limites & centurias eſt aſſignatus.

tus. Termini verò Tiburtini & Auguſtei, canabulæ, vel nouercæ, muri, maceriæ, putei: ſed & ſacrificales pali affixi ſunt, qui diſtant à ſe in pedes CCL. & ſupra vſque in pedes CCCC. Varijs autem locis per inſtructuras, arcas, riuorum vel fluminum curſus: ſed & iuga montium atque ſupercilia fines ſeruantur.

Fidenæ. Ager eius ea lege ſeruatur qua & ager Campi Tiberiani.

Ficilienſis ager ea lege ſeruatur qua & ager Curium Sabinorum.

Firmo Picenus. Ager eius lege III. virali in centurijs ſingulis iugera CC. Finitur ſicuti ager Foronouanus.

Falerionenſis ager limitibus maritimus & Gallicis eſt aſſignatus, quos nos Decumanos & Cardines appellamus. Finitur arcarum, riparum, canabularum, ſiue nouercarum muris, macerijs, ſcorofionibus, macerijs, carbunculis, terminis Auguſteis, riuis, fluminibus, arboribus antemiſſis, iugis montium, ſupercilijs, petris naturalibus ſignatis, ſicut in Piceno fines terminantur.

Faneſtris Fortunæ. Ager eius limitibus maritimis & montanis eſt aſſignatus, & per ea ſigna quibus Falerionenſis ager.

Camerinus. Iter populo non debetur. Ager eius limitibus maritimis & Gallicis continetur. Finitur enim ſicut ager Faneſtris Fortunæ.

Lucoferonia. Ager eius finitur arboribus antemiſſis, ſed & alijs ſignis, quibus fines ſeruantur in prouinciâ Piceni, terminis Tiburtinis, qui diſtant à

O

ſe in pedes XL. vſque in pedes CCCLXX.

Marſus Municipium licet conſecratione veteri maneat, tamen ager eius aliquibus locis in tribus limitibus lege Auguſteà eſt aſſignatus, limitibus maritimis & montanis. Ager eius aliquibus locis in iugeribus CC. continetur: terminis verò Tiburtinis & ſilicijs, & alijs documentis, quibus ager Falerionenſis finitur.

Matilica, oppidum. Iter populo debetur pedibus LXXX Ager eius eà lege cõtinetur qua & Camerinus.

Numentum. Ager eius ea lege continetur qua & ager Foronouanus.

Nurſia. Ager eius per ſtrigas & per ſcamna in cẽturijs eſt aſſignatus Finitur ſicuti ager Aſculanus.

Nomatis. Ager eius ea lege continetur qua & ager Auximatis.

Oſtrenſis ager ea lege continetur qua & ager Camerinus.

Pinnes. Ager eius ea lege continetur qua & ager Adrianus.

Pauſulenſis ager per limites in centurijs ſingulis iugera CC. eſt aſſignatus. Finitur ſicut ager Aſculanus:

Potentinus ager ea lege finitur qua & Pauſulẽſis.

Placentinus colonia. Iter populo debetur. Ager eius limitibus intercifiuis eſt aſſignatus. Finitur ſicut ager Aſculanus.

Potentinus ager in iugeribus & limitibus intercifiuis eſt aſſignatus, vbi cultura. Ceterùm in abſoluto remanſit, reliqua in montibus cenſuerunt, &

multa loca hereditaria accepit eorum populus.

Piſaurenſis ager finitur riuorum, riparum, fluminum curſu, terminorum fide, & palis ſacrificalibus, ſicut in prouinciâ Piceni.

Reate. Ager eius per ſtrigas & per ſcamna in centuriis eſt aſſignatus. Terminos verò rotundos & ſpatulas curſorias poſuimus: per montes autem foueas: ſed & aggeſtum petrarum, vt eſt in libro Regionum. Finitur enim ſicuti ager Foronouanus.

Ricinenſis ager limitibus & centurijs eſt aſsignatus. Finitur ſicut ager Aſculanus.

Sentis oppidum. Ager eius limitibus maritimis & montanis lege III. virali eſt aſsignatus, & loca hereditaria populus eius accepit. Finitur ſicuti conſuetudo eſt regioni Piceni.

Senogallienſis ager lege III. virali eſt aſsignatus, limitibus & centurijs terminis atque riuis: ſed & alijs ſignis, quæ in libro Conditionum Italiæ agrorum leguntur.

Septempeda oppidum. Iter populo non debetur. ea lege continetur qua & ager Cingulanus.

Superequum. Ager eius limitibus maritimis eſt aſſignatus. In centurijs ſingulis iugera CC. Finitur ſicuti ſupra legitur ager Marſenſis.

Tibur. Ager eius à Tiberio Cæſare eſt aſſignatus. ea lege continetur quâ & campi Tiberiani leguntur inter Tibur & Romam.

Tribule municipium. Iter populo non debetur. Limitibus Auguſteis eſt aſſignatus. Finitur ſicuti ager Curium Sabinorum.

Teate, qui Aternus. Ager eius lege Auguſteâ eſt aſſignatus. Finitur ſicuti conſuetudo eſt in regione Piceni.

Troento finitur ſicut ſupra diximus de agro Teatino.

Teramne Paleſtina Piceni. Ager eius in iugeribus & limitibus eſt aſſignatus, vbi cultura eſt: Nam ceterùm in abſoluto remanſit. Reliqua autem in montibus ſub ipſius Rep. cenſuerunt. nam multa loca hereditaria accepit eius populus. Tertio vel quarto vicino fundo ſuo ſitus eſt; iure ordinario poſſidetur.

Tuficum oppidum. Iter populo debetur pedibus LXXX. Ager eius ea lege continetur qua & ager Atteiatis.

Tolentinus ager limitibus maritimis & montanis eſt aſſignatus lege III. virali, & loca hereditaria accepit eius populus.

Treenſis ager. Iter populo non debetur. Ea lege continetur, qua & ager Potentinus.

Veragranus ager ea lege continetur qua & ager Teatinus.

CIVITATES REGIONIS SAMNII.

AVFIDENA muro ducta. Iter populo debetur pedibus X. milites eam lege Iuliâ ſine colonis deduxerunt. Ager eius per centurias & ſcamna eſt aſſignatus: termini Tiburtini ſunt appoſiti limitibus interſiciuis.

Antianus ager item eſt aſſignatus, vt ager Fidenatis.

Bobianus oppidũ. Iter populo debetur pedibus x. lege Iuliâ eſt deductum: termini rotundi ſunt appoſiti. Finitur teſtimonio arcarum, riparum, ſepulturarum, congeriarum, carbunculorum, riuorum, ſuperciliorum, & limitum Decumanorum & Cardinum.

Clibes. Ager eius lege Iuliâ eſt aſſignatus Finitur ſicut ager Bobianus.

Cornifius ager limitibus maritimis & mõtanis, in centurijs ſingulis iugera cc. Finitur terminis Tiburtinis, & riuis, arboribus peregrinis, vel antemiſsis, monimentis, vijs, nymphis. Ager eius in præciſuris eſt aſsignatus.

Eſernia oppidum muro ductum. iuſſu Neronis eſt deductum. Iter populo debetur pedibus L. in centurijs, & Auguſteis terminis eſt aſsignatus.

Iſtonijs colonia. Ager eius per centurias & ſcamna eſt aſsignatus. Finitur ſicuti ager Bobianus.

Iobanus. Ager eius ea lege continetur qua & ager Eſerniæ.

Larinus lege Iulia eſt aſsignatus. Iter populo debetur pedibus x. Finitur ſicut ager Corſinius.

Solmona ea lege eſt aſsignata qua & ager Eſerniæ.

NOMINA CIVITATVM APVLIÆ ET CALABRIÆ.

AGER Auſculinus lege Sempronia & Iulia eſt aſſignatus, vbi eſt Decimanus in Oriente, Kardo in Meridiano. Finitur per terminos & terrarum tumores: aliquibus locis arboribus antemiſſis, & vijs: ſed & collectione petrarũ. in centurijs ſingulis iugera cc.

Ardona & Aſpanus: Agri earum ea lege & diuiſione ſunt aſſignati qua & ager Auſculinus.

Canuſinus ager. Iter populo non debetur. Finitur vijs & ſignis quibus in libris deſcripſimus: in centurijs ſingulis iugera cc. Decimanus in Oriente.

Comſinus. Ager eius limitibus Gracchanis. Iter populo non debetur. Finitur ſicuti ager Canuſinus.

Conlatinus, & qui & Carmeianus, & qui circa montem Garganum ſunt, finiuntur ſicut ager Auſculinus.

Eclanenſis. Iter populo non debetur. Ager eius in centurijs ſingulis iugera ccxl. actus numero xx. & per xxiv. lege eſt aſſignatus qua & ager Canuſinus. Decumanus eſt in Oriente.

Lucerinus ager Cardinibus & Decimanis eſt aſſignatus, ſed curſum Solis ſunt ſecuti, & conſtituerunt centurias contra curſum Orientalem. Finitur ſicuti ager Auſculinus.

Salpis colonia littore terminatur. Finitur finitimis muris, vijs, aquarum ductibus, foſſis. In centurijs ſingulis iugera cc.

Sipontum ea lege & finitione eſt qua & ager Salpinus.

Teate. Iter populo debetur. Ager eius finitur vijs, ſepulturis, & ceteris ſignis, ſicut conſuetudo prouinciæ eſt.

Venuſinus. * * * * *

CIVITATES PROVINCIÆ CALABRIÆ.

QVANDO terminauimus prouinciam Apuliam

& Calabriam, ſecundum conſtitutionem & legem Diui Veſpaſiani, varijs locis menſuræ actæ ſunt, & iugerationis modus collectus eſt. Cetera autem prout quis occupauit, poſteriore tempore cenſita ſunt, & poſſidenti aſſignata. Alia loca pro æſtimio vbertatis præciſa ſunt. Finiuntur enim terminis, riuis, foſſis, arboribus antemiſſis, tumore terræ, collectione petrarum: ſed & naturalibus ſignatis lapidibus, vijs, ſepulchris, arboribus peregrinis: ſed & alijs ſignis, quibus ſuperiùs in libris docuimus.

Ciuitates autem hæ ſunt: Brondiſinus ager pro æſtimio vbertatis eſt diuiſus. Cetera in ſaltibus ſunt aſsignata. Diuiduntur ſicut ſupra legitur prouinciam eſſe diuiſam.

Botontinus, Cælinus, Genuſinus, Ignatinus, Lyppienſis, Metapontinus, Orianus, Rubuſtinus, Rodinus, Tarentinus, Varnus, Veretinus, Vritanus, Ydrontinus, ea lege & finitione finiuntur qua ſuprà diximus. Maximè autem vicinorum exempla ſumenda ſunt, & conſuetudines regionum intuendæ, vt ſecundum ſignorum ordinem atque rationem veritas declaretur.

IVLII FRONTINI SICVLI

PRÆFATIO.

IN lapidibus finalibus locandis, in limitibus diſponendis, in agris metiendis & aſſignandis, aduocatio præſtanda eſt. quamquam diuerſa ſit, & longè inter ſe diſcernere debeat. Prudentiam tamen eandem artifices habere debent qui iudicaturi ſunt, & qui aduocantur, vt præſtatores. In iudicando autem menſorem bonum virum & iuſtum agere, diuerſorum fides quærenda eſt, neq; vlla ambitione aut ſordibus moueri, ſeruare opinionem meritis & moribus. Omnis enim artificis veritas cuſtodienda eſt, excluſis illis ſimilitudinibus quæ falſa pro veris ſubijciunt. Quidam enim per imprudentiam, quidam per auaritiam peccant. Totum hoc iudicandi gratia hominem artificem exigent egregium. Erit enim æquiſſimum & in aduocationem, & in controuerſiam de eadem fide concordare menſoribus. Sed hoc poſſeſſores æquo animo ferre non poſſunt. Nam dum his veritas expoſita fuerit aduerſus ſinceritatem artis facere coguntur. Multa ſunt in profeſſione quæ generaliter pro veris ſubijciuntur, & quæ ſpecialiter & etiam coniecturaliter metiri artifices coguntur.

AVCIVS

AVCIVS ciuitas priuſquam oppugnaretur, ager eius limitibus eſt aſſignatus ex lege Iuliâ. Poſtea defectis his ad vrbanã ciuitatem aſſociandũ cenſuerat Diuus Auguſtus. Nam varijs tẽporibus & adeũdis in partibus breues agri ſunt adſignati. Cuius ratio rei hiſdem datur circa oppidum eius. Sunt enim naturæ locorum quæ vicem limitum ſeruant, ſed non per multa milia pedum concurrunt & termini ſiti ſunt pro parte Silicinei, alij Tiuortini. Tiuortini verò diſtant à ſe in pedes CCXL. in ped. CCLX. in pedes CCCCXX. in ped. DCC. in ped. DCCC. in pedes MXL. in pedes ICLX: Silicinei verò diſtant à ſe in pedes CCXL. CCCLX. CCCCLXX DLXXX. DCXL. DCCXV. Quòd ſi ſpiſſiores ſunt, riparum curſus ſeruatur, earum tamen quæ non per multa milia pedum concurrunt. Et ne eas ripas ſequendas ſperares quæ intra corpus agri naſcuntur, & vna quæque in ſuo latere decidunt, lex limitum eas prædamnauit. Et ne id aliquando ſequamini quod maior poteſtas limitum, recturarum, ripæ ve non confirmat. Sed ſi conuerſationis cauſæ eas partes inter ſe cuſtodiendas cenſuerunt, non rectori imputandum eſt, ſed concurrenti definitioni fides adhibenda eſt. Quicquid enim viarum, riparum, cauarum, multorum agrorum ſeparandorúmve fuerit, primi amnium curſus ratione ſeruatur. Pars verò camporum & ſiluæ regionis Campaniæ vel Aureliæ ante à Diuo Auguſto veteraneis data fuit. In quâ regione limites maritimi appellantur, vbi non ſunt termini lapidei, ſed lignei ſacrificales, qui ab exordio ſunt conſtituti Nam poſtea

iuſſu Imperatoris Adriani vice numerorum limitum termini ſunt poſiti, qui ab vno incipiunt ſcripturæ numero contineri, vt puta, terminus I. terminus II. terminus III. terminus quartus, terminus quintus, & ſic vſque ad numerum ſuum vel concluſionem agrorum agri ſunt aſſignati. Quorum menſura licet diuerſa ſit, ſed tamen diſtant à ſe in ped. c. in pedes CL. in pedes CC. in ped. CCC. in ped. CCCLX. in pedes CCCLXXX in ped. D. Nam pars agri quæ circa portum eſt Tyberis, in iugeribus eſt adſignata, atq; oppidanis tradita, & pro æſtimatione vbertatis profeſſionem acceperunt. Media autem pars inter Romam & portum, aptis quidem menſuris eſt aſſignata, & ſtipitibus oleaginis affixis, qui ad numerum ad ſingulos angulos ſunt aſſignati: quorum palorum loco poſtea lapides grecales ad ſuum numerum podiſmumque conſtituti ſunt & appoſiti: à quibus etiam præceptum eſt vt pali ſacrificales renouarentur: Poſtea varijs locis deficientibus veteranis iuſſu Imperatoris Cæſaris Traiani, agris termini lapidei ſunt aſſignati, qui termini recipiunt menſuram parallelogrammam, diſtantque à ſe in pedes CC. DCC. DCCCXL. DCCCCLX. MXX. MCC. MCCCCXL. MDC. MDCC. MDCCC. MDCCCC. Eius enim terræ forma in tabula ærea ab Imperatore Traiano iuſſa eſt ſcribi; quod limitibus normalibus maritimis eſt aſſignatum. quomodo & ſuprà hos id quod eſt iuxta portum, in quo terræ omnis ager iugerationis modum collectum habet, ſicut & in cæteris nominatur.

Colonia Iunonia à Tribus viris eſt aſſignata, in

qua limites intercifiui ſunt directi. Sed & numero pedaturæ limites ſunt conſtituti in locis quibuſdam riui finales, & cauæ quæ ex pactione ſunt aſſignatæ. Termini autem ſunt Silicinei pro parte, & diſtant à ſe in pedes CCXL. in ped. CCC. in ped. CCCLX. CCCCXX. CCCCLXXX. & DC. Cæteri normales riuorum curſus ſeruant.

Colonia Nepenſis, ea lege ſeruatur, qua & ager Faliſcorum Colonia oppidanis eſt deducta, ante limites qui contra Orientem per recturas deducebantur: Poſtea ex omni latere ſunt extenuati. licet autem omnes agri admodum iugerationis ſint aſſignati, tamen propter naturas locorum ſicuti artifices agrum cenſuerunt, fecerunt terminos grammatos, riparum & coronarum naturam ſaxis ſignantes, & iuga collium. Sunt & mixti termini, quos pro parte lapideos poſuerunt; alios ligneos, qui ſacrificales appellantur: qui diſtant à ſe in pedes CCCC in pedes DC. in ped DCC. in ped. DCCC. in ped DC CC. in pedes I. Cæteros normales, quorum longitudo per riuorum curſus ſeruatur.

Ager Armetillus, lege Imperatoris Auguſti eſt aſſignatus, & veteranis quidē adiudicatus, & æſtimatione vbertatis legem ſunt ſecuti, vbi termini iunguntur tam limitum quàm recturarum circa ipſum oppidum, ſed extra tertium miliariũ lex Cæſariana operata eſt in abſoluto. vbi termini ſunt aſſignati, qui diſtant à ſe alij in pedes ICC. alij in ped. MCCCCXL.

Colonia Spoletina lege Iulia eſt aſſignata, in modum iugerationis terminis lapideis longis quos

emiſſales vocant, qui diſtant à ſe in pedes ICCLI. ICCCCXX. ſemis. II. III. quorum ea lege menſuras ſeruari à noſtris iuſſum eſt.

Ager Tyberinus in centurijs eſt aſſignatus poſtea iuſſu Imperatoris in ſexagenos quinos prout occupauit miſſis. plebe deficiente alijs paucioribus eſt aſſignatus, terminis pleropicis, in qua obſeruatione rationem tantum oſtendunt quantum recturam limitum.

Colonia Ferenticenſis, lege Sophroniâ eſt aſſignata. ſed quod ante limitibus cēturiatis fuerat aſſignata, poſtea deficientibus veteraneis iuxta fidem poſſeſſionis eſt recenſita, ſed numeris vncialibus termini ſunt conſtituti: id eſt Silicinei, craſſi, longi, qui diſtant à ſe in pedes ICCCC alij ab alijs duplo longè, id eſt in pedes ICCCCLXXX. alij in pedes IDC. Cæteri, prout natura locorum inuenit, poſiti ſunt.

Colonia Grumentium lege Auguſti cenſita eſt limitibus grecanis, quæ recturas maritimas & montanas exſpectant: Poſtea per Cardines, id eſt Decumanos & Duodecumanos aſſignata eſt, & numerus centuriarum manet, quæ quadratæ in pedes IICCCC. expectant terminos lapideos, & arcus, vel ſerias quæ tegulis conſtruuntur. recipiunt ſemiſſale in pede quadrato. diſtant à ſe in pedes CCCVII. in pedes CCCCLXXX. in ped. DC ſemis. in ped. DCCCXL ſemis. in ped. IXX. Eadem ratione & Amerinos præparata: pro modo enim iugerationis per numeros eſt aſſignata.

Colonia Tarquinos lege ſemproniâ eſt aſſignata.

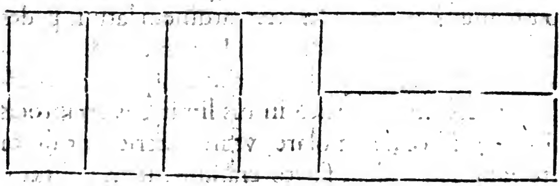
cuius agri menſura in Trigono varijs locis eſt collecta. Termini Silicinei ſunt appoſiti, quorum menſura eſt pedes duos longa, diſtans à ſe pedes DCC. alij pede ſemis longi, diſtantes à ſe pedes DCCCLX. hoc in locis montanis. Alij iuxta naturam loci ſpiſſiores ſunt, id eſt, ſine menſura vel numero podiſmati ſunt in pedes CCXL. in ped. CCLX. in pedes CCLXXX. in pedes CCCIII. in ped. CCCXL. Nam circa regiones maritimas limites rectos cenſuerunt, & lapidibus his compactis curſum demonſtrauerunt: agrum autem conuallium ordinariè diſpoſuerunt.

Colonia Fœdaturæ, ea lege qua ager Florentinus aſſignata eſt: in centurijs ſingulis iugera habens CC. Termini lapidei: alij ſaxiales: alij molares craſſi ſemipede, habentes longum Tetrantem. diſtant à ſe pedibus centenis, & DCCXX. Quòd ſi fuerit craſſus acutalis, diſtat alius alio pedibus CCCCLX. & IDC. Si verò longus craſſus fuerit terminus, pedes ICC.

Legem poſuerunt menſores agris limitandis metiendiſve partis Tuſciæ priùs & Campaniæ & Apuliæ. Variæ autem regiones non habent æquales centurias vel menſuras. In cingulo Florentino, in centurijs ſingulis ſunt pedes CC. Qui cum duxerint Decumanum latum pedes XL. Cardinem latum pedes XX, faciunt centurios limites à Decumano & Cardine, & quintum quemque faciunt in pedes XII. Cæteros verò limites facito in his limitibus reciprocis ex ſaxo ſilice aut molare, vt ne deteriorent ſupra terram. ſed pedem facito craſſum, item politum, rotundum. Iteratim dimittito minus pedes duos,

ceteros terminos qui in opus eorum ſunt, robuſtos ſupra terram pedes duos, craſſos pedes L. in terram dimittito pedes III, eoſque circum calcatos, & ſcriptos ita vt iuſſero. Quot ſubſiciuis amplius iugera erunt, pro centuriis procedent: quot ſubſiciuis minus iugera L. id pro dimidia centuria procedet. Hoc opus omne, arbitratu Claudij Cæſaris, & Marci Antonij, & Marci Lepidi per tres Imperatores actum atque aſſignatum eſt.

Colonia Florentina deducta per Tres viros, aſſignata lege Iulia centuriis Cæſarianis eſt in iugera CC. per Cardines & Decumanos Termini eius rotundi, pedales; & illi diſtant à ſe in pedes IICCCC. Sunt & medij termini, qui dicuntur Epydonici pede longi & craſſi; diſtantque à ſe pedes CC. Cæteris proportiones ſuæ ſunt, & inter ſe ſuos limites ſeruant: quos veterani pro obſeruatione partium ſtatuerunt cuſtodiendos, qui non ad rationem vel recturam limitum pertinent, ſed ad modum iugerationis cuſtodiuntur. & diſtant alius alio pedes DC. Quorum limitum curſus nulla interiecta diſtantia in vtraſque laterum partes ac territoria current, vt infrà monſtraui:

Ceretium municipium familia Marij obſidebant:

Poſtea à Druſo Cæſare militibus & ipſi familiæ in iugeribus eſt aſſignatum. Iter populo non debetur.

Amiternum oppidum muro ductum, à Tribus viris munitum. Iter populo non debetur. Ager eius militi modico eſt aſſignatus, in lacineis & limitibus intercisiuis.

Ager Lunenſis ea lege qua & ager Florentinus aſſignatus eſt. Limites eius in horam ſextam conuerſi ſunt, & ab Occidente plurimùm diriguntur. Sunt termini alij qui aſtant in centuriarum numero poſiti. Sunt & alij ad recturas linearum monſtrandas.

Caſſium oppidum militi regionarij diuiſerunt. Iter populo non debetur. Nam eidem militi ager eius in præcenſurâ eſt aſſignatus.

Frixinona oppidum muro ductum. Iter populo non debetur. Ager eius veteranis eſt aſſignatus.

Forum Popilij oppidum muro ductum. Iter populo debetur pedibus xv. Limitibus Auguſteis ager eius in iugeribus eſt aſſignatus: Nam Imperator Veſpaſianus poſtea lege ſua agrum cenſeri iuſſit.

Ferentinum oppidum muro ductum. Iter populo non debetur. Ager eius peregrinis militibus pro parte in iugeribus & lacineis eſt aſſignatus.

Hoſtenſis ager ab Imperatoribus Veſpaſiano, Traiano, & Adriano in præciſuris, & lacineis, & ſtrigis, colonis eorum eſt aſſignatus: Sed poſtea Seuerus & Antoninus & Commodus aliqua priuatis conceſſerunt.

Neapolis muro ducta. Iter populo debetur pe-

dibus LXXX. Sed ager eius vt Syriæ & Palæſtinæ à Græcis in iugeribus eſt aſsignatus, & limites interciſiui ſunt conſtituti. Inter quos & poſtea milites Imperatoris Titi legem modumque iugerationis ob meritum acceperunt.

Nuceria Conſtantina muro ducta iuſſu Imperaratoris Auguſti. Iter populo debetur pedibus LX. Ager eius limitibus Iulianis aſſignatus eſt. lege Auguſti limites aſſignati & alibi in abſoluto reſident.

Capite Veruani iugeribus quinis eſt aſſignatus à Teberio Cæſare. & termini Teberiani nuncupantur. qui diſtant à ſe per pedes IXX. per pedes ID. alibi per pedes DCCC. per DC. alibi per DCCXX. Qui termini recipiunt menſuram parallelogrammam. per pedes LXX. & C. ſemis. Cæteris limitibus normalibus recturæ concurrentibus.

Colonia Grauis ab Auguſto deduci iuſſa eſt. Nam ager eius in abſoluto tenebatur: Poſtea à Teberio Cæſare iugerationis modum ſeruandi cauſa. lapidum imminentium R. P. loca aſſignauit. Nam inter priuatos gregibus terminos poſuit, qui diſtant à ſe breui interuallo, & facilè reperiuntur. Sunt & per recturas poſitæ interiecturæ, quæ communi ratione Gallorũ in iugeribus limitibus interciſiuis ſunt aſſignatæ. vbi culturarum ceterarum in abſoluto eſt relictum in montibus, & ſubſiciuis quod reges cenſuerunt. Nam & inter multa hereditaria accepit eius populus agrum, qui in fundo ſuo ter vel quater vicenis ſitus eſt in iugeribus, & iure ordinario poſſidetur: ſicut Iteramne Fluminea, & Interamne Paleſtina Picenenſis.

Caſſinus muro ducta lege Triumuirali in iugeribus eſt aſſignata. Iter populo non debetur.

Aquinus muro ducta colonia lege Triumuirali deducta. Iter populo debetur pedibus LXXX. Ager eius peregrinis militibus eſt aſſignatus.

Auellinos muro ducta colonia lege Semproniâ. Iter populo non debetur. Ager eius veteranis eſt aſſignatus.

Antium populus deduxit. Iter populo non debetur. Ager eius in lacinijs eſt aſſignatus.

Nuceria muro ducta colonia. Diuus Auguſtus eam deduci iuſſit. Iter populo debetur pedibus LXXX. Ager eius in iugeribus eſt aſſignatus.

Atella muro ducta colonia. Nero Claudius eam deduxit. Iter populo non debetur. Ager eius per pedes in laciniis & ſtrigis eſt aſſignatus.

Alatrium muro ducta colonia. Auguſtus eam deduxit Iter populo non debetur. Ager eius per centurias & ſtrigas eſt aſsignatus.

Aricia oppidum: lege Syllana eſt munita. Iter populo non debetur. Ager eius in præciſuris eſt aſſignatus.

Ætium municipium coloniæ vel familiæ Imperatoris Veſpaſiani iuſſu acceperunt: Poſtea in laciniis ager eius eſt aſsignatus. Iter populo nō debetur.

Tamirum oppidum Imperator Adrianus cenſuit. Iter populo non debetur. Ager eius in laciniis eſt aſsignatus.

Allia oppidum muro ductum. lege Triumuirali ager eius eſt aſsignatus. Iter populo non debetur.

Beneuentum muro ducta colonia Concordia. deduxit Nero Claudius Cæſar. Iter populo non debetur. Ager eius lege Triumuirali veteranis eſt aſsignatus.

Bonianum oppidum lege Iulia milites deduxerunt colonis. Iter populo debetur pedibus x. Ager eius per centurias & ſcamna eſt aſsignatus.

Bobile oppidum lege Syllana eſt circumductum. Iter populo debetur. Agrum eius ex occupatione milites veterani tenuerunt in ſortem.

Capua muro ducta colonia felix. lege Iulia iuſſu Imperatoris Auguſti à Viginti viris eſt aſsignata. Iter populo debetur pedibus c. Ager eius lege Sublana fuerat aſsignatus à Cæſare Auguſto in iugeribus: Sed poſtea militibus diuidi iuſſus eſt pro merito.

Galatia oppidum muro ductum. Iter populo debetur pedibus LX. Coloniæ Capuenſi à Felice comite cum territorio ſuo adiudicata hoſtica pugna.

Claudium oppidum muro ductum. Iter populo debetur per pedes L. à Cæſare Auguſto coloniæ Beneuentanæ cum territorio ſuo ager eius veteranis eſt aſsignatus: Poſtea menſuratus limitibus eſt cenſiuis.

Cumis muro ducta colonia, ab Auguſto deducta. Iter populo debetur per pedes LXXX. Ager eius in iugeribus veteranis eſt aſsignatus iuſſu Cæſaris.

Gallis municipium muro ductum. Iter populo non debetur. Ager eius limitibus græcanis ante fuerat aſsignatus: Poſtea iuſſu Cæſaris Auguſti militib. eſt renormatus.

Capitolum oppidum lege Syllanâ eſt deductum. Iter populo non debetur. Agrum eius pro merito occupauit miles, & non tenuit: Sed poſtea Cæſar limites reformari iuſſit pro merito caſtri.

Lemonium oppidum lege Syllanâ eſt munitum. Iter populo non debetur. Ager eius ex occupatione tenebatur: Poſtea Nero Cæſar tribunis & militibus eum aſſignauit.

Catium oppidum lege græcana eſt munitum. Ager eius veteranis eſt aſſignatus. Iter populo non debetur.

Diuinos municipium familia Diui Auguſti condidit. Ager eius veteranis eſt aſſignatus ſine lege.

Eſernia colonia deducta lege Iuliâ. Iter populo debetur pedib x Limitibus Auguſteis eſt aſſignata.

Fruſinona oppidum muro ductum. Iter populo debetur. Ager eius veteranis eſt aſſignatus.

Forum Liuij oppidum muro ductum. Iter populo debetur pedibus xv. Limitibus Auguſteis ager eius in iugeribus eſt aſſignatus: Sed Imperator Veſpaſianus poſtea lege ſua agrum cenſeri iuſſit.

Colonia Volterrana lege Triumuirali eſt aſſignata. in centurias ſingulas iugera cc. Decumanis & Cardinibus aſſignata. quam omnem diuiſam, veterani pro parte habuere. in qua limites recipiunt interualla pedum ııcccc. in quibus centuriis vnuſquiſque miles accepit iugera xxv. & L. & xxxv. & LX. Termini ea lege ſunt conſtituti, qua ſuperiùs.

Colonia Capis pro æſtimatione vbertatis eſt aſſignata. & pro natura locorum ſunt agri aſſignati.

Nam termini in variis locis ſunt appoſiti. id eſt in planitie vbi miles portionem habuit. Qui termini. diſtant à ſe pedes LX. LXXX. C.CXX.CXL.CL.CLX.CLXXX. CC. CCXX. CCXL.CCC. Si longius natura loci tendatur, ſunt in pedibus DC. DCC. DCCCXL. DCCCCLX. MXX. MCC.MCCCCXL MD. Cæteris autem locis, vias, cauas, itinera, coronas, ſicut ante colonias nominatas exquiſita ſunt, exſequi oportet. ne id ſequaris quod aliqua pars poſteriori tempore, pacis deciſioniſve cauſa inter ſe cenſuerunt.

Frabateria muro ducta Iter populo non debetur. Ager eius iure ordinario eſt diuiſus.

Fundis oppidum muro ductum. Iter populo non debetur. Ager eius ſub Auguſto veteranis eſt cultura aſſignatus. Cæterum in eius iure & in publico reſidet.

Gauis oppidum lege Syllana munitus. Ager eius militi ex occupatione cenſitus eſt. Iter populo non debetur.

Lauro Lauinium lege & conſecratione veteri manet. Ager eius ab Imperatoribus Veſpaſiano, Traiano, & Adriano in laciniis eſt aſſignatus. Iter populo debetur pedibus CXX. Ager eius in iugeribus veteranis eſt aſſignatus.

Lanubium muro ductum. colonia deducta eſt à Diuo Iulio. Ager eius limitibus Auguſteis pro parte eſt aſſignatus militibus veteranis. & pro parte virginum Veſtalium poſſeſſioni lege Auguſtana datus fuit: Sed poſtea Imperator Adrianus colonis ſuis agrum aſsignari iuſsit.

Liguris Veuianus & Cornelianus muro ductus. Triumuirali lege. Iter populo non debetur. Ager eius poſt bellum Auguſtianum veteranis eſt aſſignatus.

Minturnæ muro ducta colonia à Caio Cæſare. Iter populo non debetur. Ager eius pro parte in iugeribus eſt aſſignatus. Cæterum in abſoluto eſt relictum.

Nola muro ducta, colonia Auguſta. Veſpaſianus Auguſtus deduxit. Iter populo debetur pedibus cxx. Ager eius limitibus Sublanis militibus fuerat aſſignatus: Poſtea intercifiuis menſuris familiæ eſt adiudicatus.

Puteolis colonia Auguſta. Auguſtus deduxit. Ex vno latere iter populo debetur pedibus xxx. Ager eius in iugeribus veteranis & tribunis legionariis eſt aſſignatus.

Preneſte oppidum. Ager eius à Quinquaginta viris pro parte in iugeribus eſt aſſignatus culturæ. Cæterùm in abſoluto eſt remiſſum circa montes. Iter populo non debetur.

Priuernum oppidum muro ductum. colonia militibus deducta ſine colonis. Iter populo debetur pedibus xx. Ager eius pro parte cultus, in iugeribus eſt aſſignatus. Cæterum in laciniis vel in abſoluto remanſit.

Surrentinum oppidum muro ductum. Ager eius ex occupatione tenebatur à Græcis abſconſæ ratione Mineruæ. ſed & circa montes Syrenianos limitibus Auguſteanis pro parte aſſignatus. Cæterum

in abſoluto remanſit. Iter populo debetur pedibus xv vbi Syrenæ.

Sueſſula oppidum muro ductum. Iter populo non debetur. Ager eius in iugeribus limitibus interciſiuis militibus eſt aſſignatus.

Sinueſſa oppidum muro ductum Iter populo non debetur. Ager eius in iugeribus limitibus interciſiuis eſt aſsignatus.

Sueſſa Aurunca muro ducta. lege Semproniâ eſt deducta Iter populo non debetur. Ager eius pro parte limitibus interciſiuis eſt aſsignatus.

Sora muro ducta colonia deducta iuſſu Cæſaris Auguſti. Iter populo debetur pedibus xv. Ager eius limitibus Auguſteis veteranis eſt aſsignatus.

Segnia muro ducta colonia à militibus & Triumuiris munita. Iter populo non debetur. Ager eius in præciſuras limitibus Triumuiralibus eſt aſsignatus.

Setia muro ducta colonia Triumuirali lege eſt munita. Iter populo debetur pedibus xv. Ager eius in abſoluto ex occupatione à militibus tenetur.

Teleſia muro ducta colonia à Triumuiris deducta. Iter populo debetur pedibus xx. Ager eius limitibus Auguſteis in omnibus eſt aſsignatus.

Teanum Syricinum colonia deducta à Cæſare Auguſto. Iter populo debetur pedibus LXXXV. Ager eius limitibus metricis. hominibus IIIICL. limitibus Auguſteis. eſt aſsignatus.

Tribulæ municipium. Iter populo non debetur. Ager eius limitibus Auguſteis in omnibus eſt aſsignatus.

Terracina oppidum. Iter populo non debetur. Ager eius in abſoluto eſt dimiſſus.

Tuſculi oppidum muro ductum. Iter populo non debetur. Ager eius menſura Syllana eſt aſſignatus.

Terebentum oppidum. Ager eius in præciſuras & ſtrigas eſt aſſignatus, poſt tertiam obſidionem limitibus Iulianis. Iter populo non debetur.

Bellitras oppidum lege Semproniana fuerat deductum: Poſtea Claudius Cæſar agrum limitibus Auguſteis cenſitum militibus aſſignari iuſſit.

Lubra oppidum à Triumuiris erat deductum: Poſtea à Druſo Cæſare eſt irruptum. Ager eius in omnibus eſt aſſignatus. Iter populo non debetur.

Vulturnum muro ductum colonia iuſſu Imperatoris Cæſaris eſt deductum. Iter populo debetur pedibus xx. Ager eius in omnibus eſt aſſignatus villarum poſſeſſoribus.

Venafrum oppidum Quinqueuiri deduxerunt ſine colonis. Iter populo debetur pedibus xx. Ager eius in laciniis limitibus interciſiuis eſt aſſignatus, ſed & ſumma montium iure templorum ſunt ab Auguſto cenſita.

Verulæ oppidum muro ductum. Ager eius limitibus græcanis in omnibus eſt aſsignatus, & ab Imperatore Nerua colonis redditus.

Ager Carſolis. Iter populo non debetur. Vſque ad muros agrum eius priuati poſſident. Montes poſſidentur nomine Romano, qui vſque ad Sura deficiunt. In quibus montibus poſiti ſunt rotundi

termini, iuga, limites, rupes, diuerſa loca arboribus diuerſis veſtita, aquarum diuergia, vel vniuerſa poſitio terminorum. In campis verò ſtatuerunt terminos quadratos curſorios, ſpatulas vel mœtas aſſignatas, & interiectis locis arcas & monumenta, vel alia teſtimonia.

Huic addendæ ſunt menſuræ limitum & terminorum, ex libris Auguſti & Neronis & Cæſarum: ſed & Balbi menſoris, qui temporibus Auguſti omnium prouinciarum formas, & ciuitatum menſuras compertas in commentarios contulit, & legem Agrariam per vniuerſitatem prouinciarum diſtinxit ac declarauit.

EX LIBRO BALBI PROVINCIA PICENI.

* * * * * * *

Picenenſis item ager determinatur limitibus maritimis & Gallicis, quos dicimus Decumanos & Cardines. Nam eorum delimitatio eſt per rationem arcarum, vel riparum, vel canalibus, & nouerca, quæ tegulis conſtruitur: aliis verò locis per muros, hermulas, macerias, ſcorpiones, congeries, carbunculos: & variis locis terminos Auguſteos. Fit & diuerſis metallis materiæ ligneæ vel ſaxorum, quorum curſus pedibus ıı cccc. fines in Piceno terminantur, licet generaliter requirendum eſt.

Ager Spoletinus in iugeribus & limitibus interciſiuis eſt aſſignatus, vbi cultura centuriarum in abſoluto eſt reliquum in montibus ſuoq; ipſo iure cenſuerunt. Nam & multa loca hereditario iure

accepit

accepit eius populus. & agrum qui à fundo ſuo tertio vel quater vicenis ſitus eſt in iugeribus iure ordinario poſſidetur: ſicut Interamne Flaminia, & Interamne Paleſtina Piceni.

Ager Lunenſis. ager Sentino oppidum, limitibus maritimis & montanis lege Triumuirali aſſignatus eſt, & loca eius hereditario iure populus accepit.

Ager Tolentinus ſimiliter eſt aſſignatus.

Ager Anconitanus limitibus Gracchanis per centurias eſt aſſignatus.

Ager Auſimatis itidem eſt aſſignatus.

Ager Firmanus Triumuiralibus limitibus in centuriis per iugera eſt aſſignatus.

Ager Senigallienſis, & Potentinus, Reginenſis, & Pauſulenſis itidem eſt aſſignatus.

Ager Aſculanus locis variis limitibus intercisiuis eſt aſſignatus, terminis Claudianis eſt limitibus, & aliis ligneis ſacrificalibus per quorum limitum interualla diſtant pedibus ICCV. & infrà. Cæterùm & riuorum tenor finitimus obſeruatur, & ager eius limitibus eſt aſſignatus.

Ager Cornelienſis, Trointanis, Caſtranus, Aternenſis lege Auguſtea eſt aſſignatus.

Ager Adrianus, Nurſinus, & Falerionenſis, & Pinnenſis limitibus maritimis & Gallicis, quos dicimus Decumanos & Cardines, aſſignantur. Nam eorum delimitatio eſt per rationem arcarum, riparum, vel canalibus, & nouerca, quæ tegulis conſtruitur. aliis verò locis habent muros, macerias, congeries, ſcorpiones, carbunculos. & variis locis

terminos Auguſteos, per quorum nomina in Piceno fines terminantur.

Camerina muro ducta. Iter populo non debetur.

Atelica oppidum. Iter populo debetur pedibus LXXX.

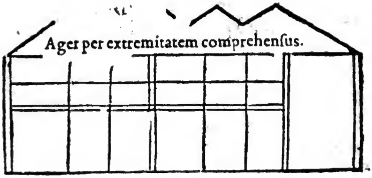
Septempedum oppidum. Iter populo non debetur.

Ager Atteiati oppidum. Iter populo non debetur. Nam agri eorum tribus limitibus ſunt aſſignati, & in centuriis; per quorum interualla ſunt pedes ICCCC. IDC IICC. IICCC. IID. Eorum curſus eſt per rationem arcarum, riparum, canabola, vel nouercas. & variis locis terminos Auguſteos.

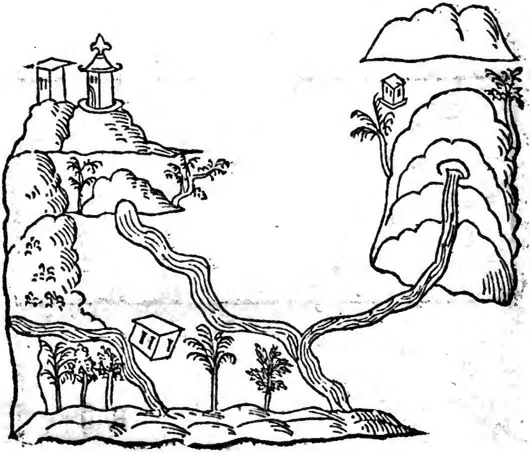
AGGENI VRBICI

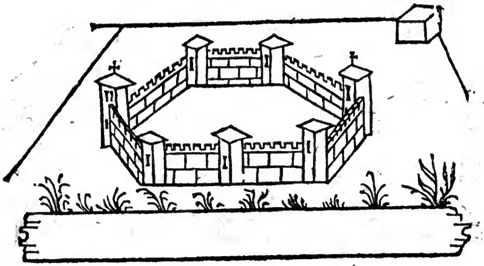
IN IVLIVM FRONTINVM Commentariorum Liber ſecundus, qui diazographus dicitur.

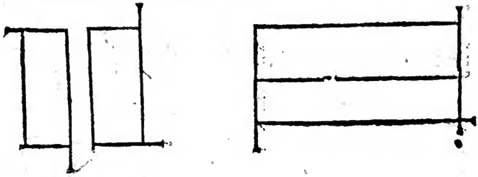

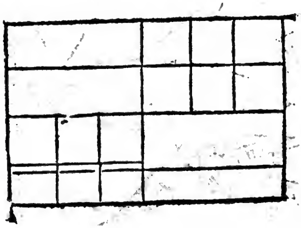

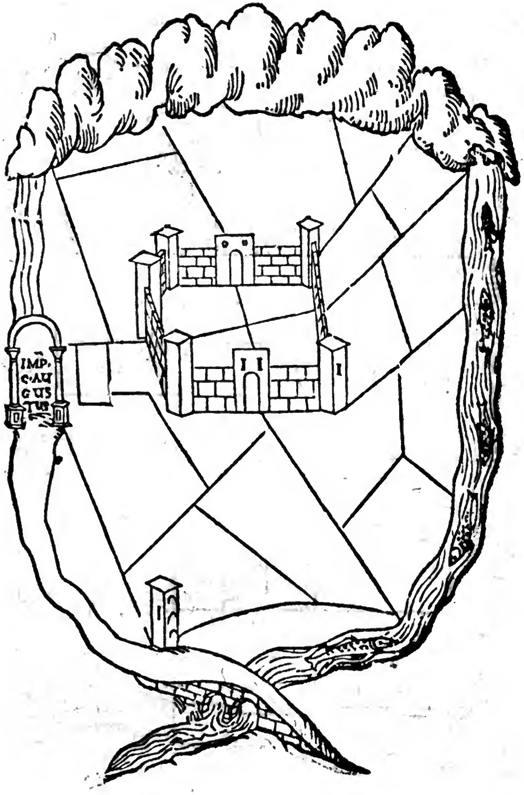
Ager diuiſus & aſſignatus.

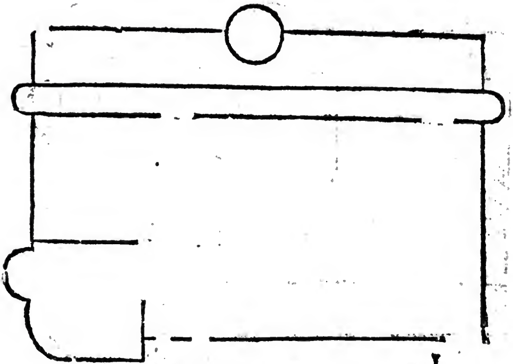

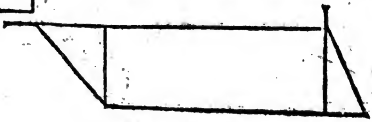

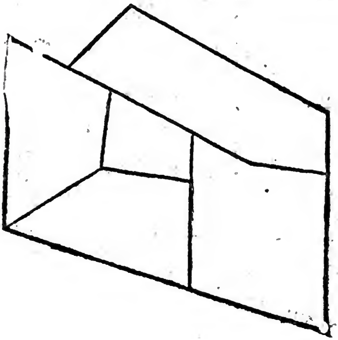

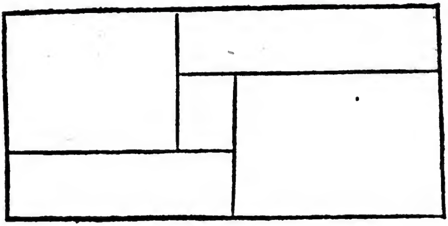

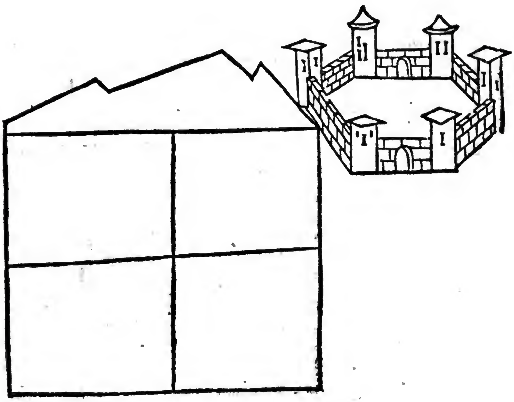

IMP.
C.AU
GUS
TUS

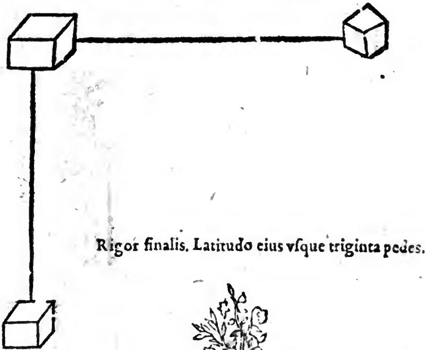

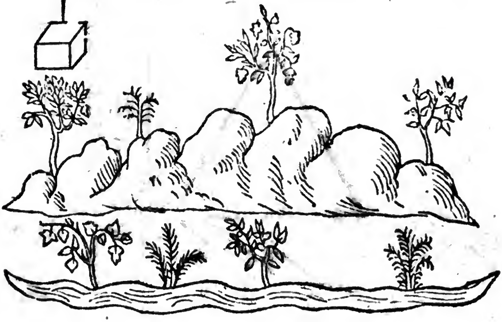

DE CON-

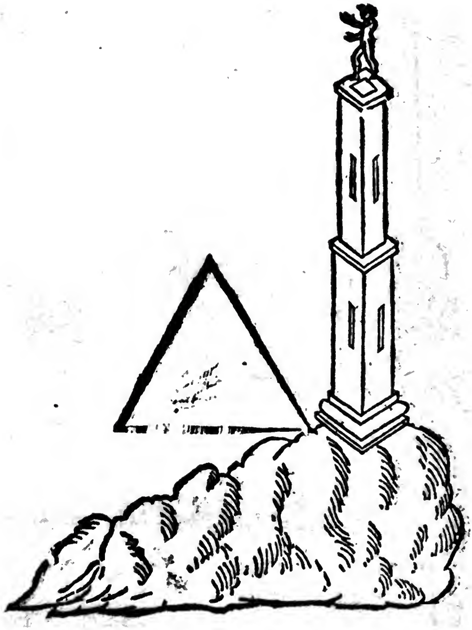
DE CONTROVERSIIS.

De poſitione terminorum controuerſia.

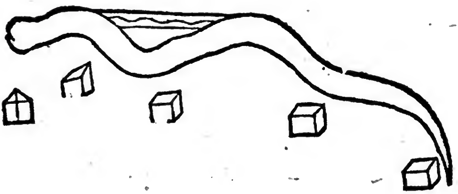

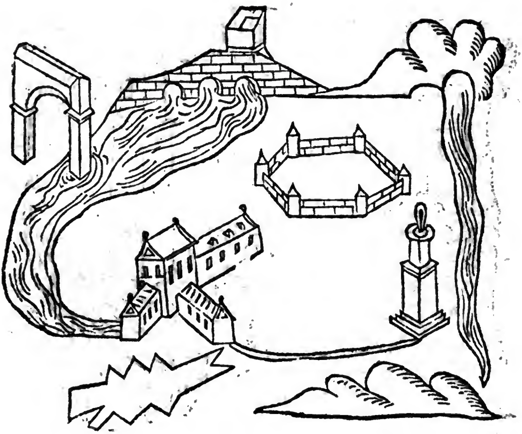

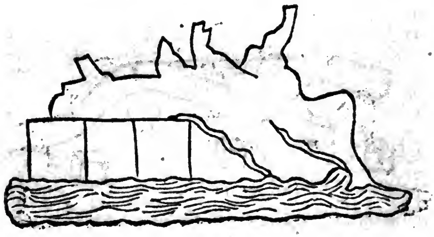

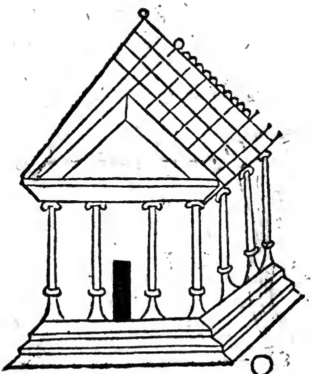

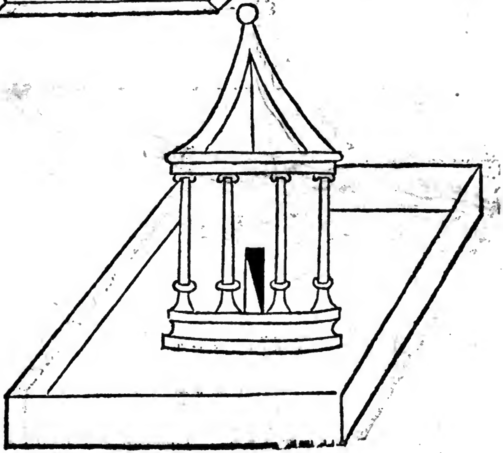

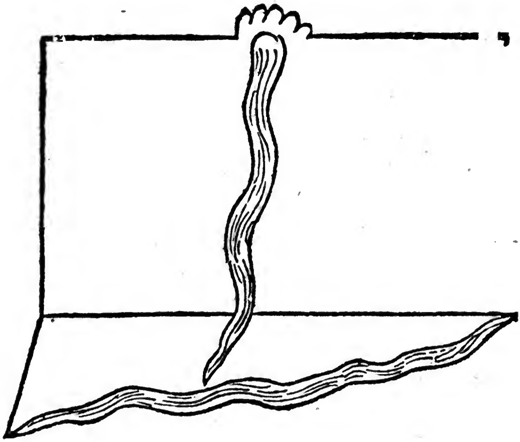

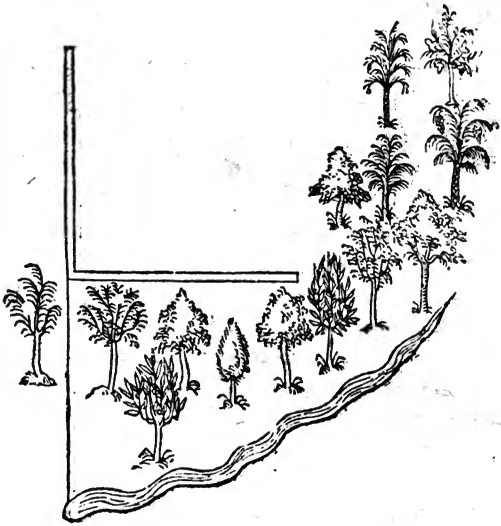

INCIPIT

AGGENI VRBICI

DE CONTROVERSIIS AGRORVM.

CVM per omnium Auguſtinorum iugerum hæc in diſcrimine euenerunt, omnia ſupradicta conuenienter habere debent illa ſit quæ ſecundùm formam proponitur, memini in prouincijs modus aliquo poſſidetur, ab alio ne quidem ſimplex. Quemadmodum autem fieri ſoleat tractare non alienum iudico. poteſt enim fieri vt illa mille iugera ſecundum ordinationem ſermonis à luco quidem incipiant & in diuerſam regionem. quod falſum manifeſto apparet demonſtratione imperitis obſcuriſſimum eſt dinoſcere an ſecundum formam regio conueniat præſens. itaq; diffusè regiones pateant vt argumentis aut arborum aut aliarum rerum careant: ſicut in Africa vbi ſpatioſitas & inundatio camporum eiuſmodi controuerſias facillimè in errorem deducit. quod ſi eadem mille iugera in eodem ſane loco formam dictat cohibiti angulis nihil deeſt in re præſenti minoribus lineamentis deformetur, aut modum non expleant, ſequitur falſum futurum, quando nihil amplius demonſtratione formæ quam locus conueniat & ſpecie diſconueniente velut ad procente adſcripta modus autem diſconueniat aut ſi in eodem loco velit in eodem mille iugera alijs lineamentis deſcribere conuenient quidem mille iugera, & ad lucum

Fero-

Feroniæ eſſe conueniet, ſed ſpecie diſconueniente inter peritos manifeſtè falſum apparebit. memineram & ſuperius vt aliquid verum adprobari poſſit, minimè ei quicquam falſi poſſe interuenire. Nam & hæc expoſitio declarat quamuis duæ conſentiant partes, ab vna diſſentiente vincantur. neque verum eſſe poſſit, niſi illis quoque tertia pars illa conſenſerit. conuenire autem omni homini reſtitutione formarum omnia debent, vt ſecundum ſigna in formis nominata locus quicunque erat reſtituatur, aut artificio ſignorum loca requirantur. ſi erunt (vt frequenter euenit) turbata, docere nos angulorum poſitiones poterant. ſic erit vt & artis ſinceritas ſeruetur, & ordo veteris adſignationis non prætermittatur.

DE PROPRIETATE.

Controuerſia eſt ſtatus effectiui. efficitur enim ex omnibus antedictis controuerſijs. ſed quarum ſtatus in hac propoſitione inriti habētur, dixi ſupra. De proprietate agitur plurimum iure ordinario. neque enim hic interuentu, niſi conqueritur quatenus agatur. Proprietas vno genere vindicatur. ea ſunt plerumq. agri vt in Campania in Sinueſſano culti qui habent in monte Marico plagas ſiluarum determinatas. quarum ſiluarum proprietas ad quos pertinere debeat vindicatur. Nam & formæ antiquæ declarant aut ita eſſe adſignatum, quoniam ſolo culto nihil fuit ſilueſtre iunctum quod adſignaretur. Relicta ſunt & multa loca quæ veteranis data

non ſunt. Hæc varijs appellationibus per regiones nominantur. in Etruria communalia vocantur. quibuſdã prouincijs, pro indiuiſo. hæc ferè paſcua certis perſonis data ſunt depaſcenda tunc cum agri adſignati ſunt. Hæc paſcua multi per potentiam inuaſerunt & colunt. & de eorum proprietate ſolet ius ordinarium moueri, non ſine interuentu menſurarum: quoniam demonſtrandum eſt quatenus ſit adſignatus ager. nam per emptiones quaſdam ſolet proprietas quarundam poſſeſſionum ad perſonas pertinere, quæ iure magis ordinario quam menſuris explicantur. Nunc vt ad publicas perſonas reſpiciamus, Coloniæ quoque loca quædam habent adſignata in alienis finibus: quæ loca ſolemus præfecturas appellare. Harum præfecturarum proprietas manifeſtè ad colonos pertinet, non ad eos quorum fines ſunt diminuti. Solent & priuilegia quædam habere beneficio principum, vt longè & à remotis locis ſaltus quoſdam reditus cauſa acceperint; quorum proprietas iudubitate ad eos pertinet, quib. eſt aſſignatum. alia beneficia etiam quædam municipia acceperunt, & priuatæ perſonæ, quæ de principibus illis temporibus bene meruerunt. In hac controuerſia plus poteſtatis habet ius ordinarium quam ars menſoria. ab eo enim ſtatu lis incipit, vt de proprietate agatur, non de loco. menſura autem nihil amplius quam ſecundum formam locum declarat. in hac autem controuerſia ars menſurarum locum ſecundum habet, quoniam prius alij vacandum eſt, quam agenda ſit menſura.

DE POSSESSIONE.

Controuerſia eſt ſtatus effectiui. quoniam primum poſſeſſio tempore efficitur. deinde vt ad ſolum reſpiciamus, omnes antedictas controuerſias capit. ſi enim ſolum cogitemus vt legitima poſſeſſio impleri poſſit, indubitate locus definiatur neceſſe eſt. & de hac controuerſia plurimum interdicti formula litigatur, de quo & in ſuperiore parte meminimus. ideoq; non puto eam iterum retractandam.

DE SVBSICIVIS.

Controuerſia eſt ſtatus effectiui. quoniam ſubſiciua nominari aut ſentiri ſine quadam loci latitudine aut modo non poſſunt. ideoque manifeſtè apparet ſupradictarum controuerſiarum ſtatus in locum. Subſiciuorum autem genera ſunt duo. vnum quod extremis adſignatorum agrorum finibus centuriam non explet. aliud etiam integris centurijs interuenit, de quo maximæ controuerſiæ agitantur. cum autem adſignatio in agro adſignato fieret, non potuit omnis modus intra quatuor limites veteranis adſignari. in ea remanſit aliquid quod à ſubſecante linea nomen accepit ſubſiciuum. In his ſubſiciuis quidam iterum miſerunt quibus agri aſſignarentur quidam & ſubſiciua colonis conceſſerunt ideoque ſemper hoc genus controuerſiæ à rebus publicis exercetur. Per longum enim tempus adtigui poſſeſſores vacantia loca, quaſi inuitante loci oportunitate inuaſerunt & per longum tempus impune commaluerunt. Horum ſubſiciuorum

multæ reſp. etſi ſero menſuram repetierint, non minimum ærario publico contulerunt. pecuniam etiam quarundam coloniarum Imp. Veſpaſianus exegit, quæ non habuerunt ſubſiciua conceſſa. non enim fieri poterat, vt ſolum illud, quod nemini erat adſignatum, alterius eſſe poſſet, quam qui poterat adſignare. non autem exiguum pecuniæ fiſco contulit venditis ſubſiciuis. ſed poſtquam legationum miſeratione commotus eſt, quia quaſſabatur vniuerſus Italiæ poſſeſſor, intermiſit, non conceſſit. æquè & Titus Imp. aliqua ſubſiciua in Italia recollegit. Præſtantiſſimus poſtea Domitianus ad hoc beneficium procurrit, & vno edicto totius Italiæ metum liberauit. Hæc controuerſia nunquam à priuatis exercetur.

DE ALLVVIONE.

Controuerſia eſt ſtatus effectiui. efficitur enim ſubinde, & per tempora mutatur. in hac controuerſia plurimum ſibi vindicat jus ordinarium. agitur enim de eo ſolo quod alluat flumen, & ſubtiles introducuntur quæſtiones, an ad eum pertinere debeat cui in altera ripa recedente aqua ſolum creuit: hic qui aliquid agri ſui deſiderat, tranſire, & poſſidere illa debeat quo flumen reliquit. niſi quod illud ſubtiliſſimè profertur, cuius ſolum amiſit, non ſtatum tranſire in alteram ripam, ſed abductum eſſet elotum. & illud contra, vicinum longè diſſimilem agrum habere. quod hic fortè cultum & pingue ſolum amiſerit, apud illum autem harenæ, lapides

& limus abluuio inuectum remanſerit. illud præterea, quem finem illis ſemper aqua fecerit,& nunc quoque facere debeat.ſunt &multa de quibus ſubtiliter tractatur. ſed nec vno tantum genere per alluuionem flumina poſſeſſoribus iniurias faciunt.ſicut palus relicto alueo ſuo per cuiuſlibet fundum medium irrumpit & facit inſulam inter nouum & veterem alueum. Item de hac re tractatur. ad quem pertinere debeat illud quod reliquerit cuius iniuriam proximus poſſeſſor non mediocrem patiatur, per cuius ſolum amnis publicus præfluat. niſi quod iuriſperiti aliter interpretantur, & negant illud ſolum quod ſolum P. R. eſſe cœpit, vllo modo vſucapi à quoquam mortalium poſſe:& eſt veriſſimile. ita neuter poſſeſſor excedere finem illum veteris aquæ vllo iure poteſt aut debet. Hæ quæſtiones maximè in Gallia tota mouentur, quæ multis contexta fluminibus immodicas Alpium nubes in mare tranſmittit & ſubitarum regelationum repentina inundatione patitur iniurias. quæritur tamen qualia quanta ſint flumina in quibus alluuio obſeruari debeat.Nam & iure continetur,ne quis ripam ſuam cum iniuria vicini munire velit. Multa flumina & non mediocria in adſignationem menſuræ antiquæ ceciderunt. Nam & deductarum coloniarum formæ ita dicant vt multis fluminibus nulla latitudo ſit relicta, ſequitur in his fluminibus artem menſuriam aliquem locum ſibi vindicare. quando exacto limite accepta finiatur quæ vel aquam vel agrum vel vtrumque habere debeat.vnus fuit enim fortaſſe

tunc ratio non ſimplex qua deberet quiſque deductorum etiam quam accipere primum quod exiguitas agrorum conditorem ita ſuadebat. deinde non erat ingratum poſſeſſori proximum eſſe aquæ commodo. tertio quod ſi ſors ita tulerat æquo animo ferendum habeat. In his agris exigitur ferè menſura ſecundum poſtulationem eius formarumque quo pertica cecidit eatenus acceptæ deſignantur. viderimus an inter menſores & iuriſperitos eſſe de hoc quæſtio debeat curſum an pretium etiam ſi qua vſque potuit veteranis eſt adſignatum ſcio in Luſitania finibus Emeritenſium non exiguam per mediam coloniæ perticã pro flumine. nam circa quod agri ſunt adſignati quouſq; tunc ſolum vtile viſum eſt. propter magnitudinem enim agrorum veteranos circa extremum ferè finem velut terminos diſpoſuit pauciſſimos, circa coloniam & circa flumina reliquum ita remanſerat, vt poſtea repleretur. nihilominus & ſecunda & tertia poſtea facta eſt adſignatio. nec tantum agrorum modus diuiſione vinci potuit, ſed ſuperfuit inadſignatus. In his agris cum ſubſiciua requirerentur, impetrauerunt poſſeſſores à præſide prouinciæ eius vt aliquem latitudinem & flumini daret. quoniam ſubſiciua quæ quis occupauerat redimere cogebatur, iniquum iudicatum eſt, vt quiſpiam emeret ſterilia, aut quæ amnis publicus alluebat. modus itaque flumini eſt conſtitutus. hoc exempli cauſa referendum exiſtimaui. nam & in Italia Piſauro flumini latitudo adſignata eſt eatenus quouſque allambebat.

DE IVRE TERRITORII.

Controuerſia eſt ſtatus iniectiui. inijcitur enim ſolo quædam controuerſia, perſonarum præcipuè, quidquid eſt illud de quo agitur aut locus aut modus regulam generalem ſtatus iure ordinario trahit. etiamſi multis locis menſurarum exigat interuentum. Hæc enim controuerſia non tantum inter reſpub. ſed & inter remp. & priuatos exercetur. nec tantum iure ordinario, ſed & arte menſuria componitur. inter reſp. autem controuerſiæ eius generis mouentur, vt quidam ſui territorij iuris eſſe dicant, quamuis ſint intra alienos fines. munificentia quoque coloniæ aut municipij ſibi locum deberi defendant. ſed & quædam coloniæ aut beneficia conditorum perceperunt, vt Tudertini, aut poſtea apud principes egerunt, vt Faneſtres, vt incolæ etiamſi eſſent alienigenæ qui intra territorium colerent, honoribus fungi in colonia deberēt. Hoc Faneſtres nuper impetrauerunt. Tudertini autem beneficium habent conditoris. Inter reſp. & priuatos non facilè tales in Italia controuerſiæ mouentur. ſed frequenter in prouincijs, præcipuè in Africa vbi ſaltus minores habent priuati quam reſp. territoria. quin imo multi ſaltus longè maiores ſunt territorijs. habent autem in ſaltibus priuati non exiguum populum plebem & vicos circa villam in modum municipiorum. R. P. controuerſias de iure territorij ſolet mouere, quod aut indici munera dicant oportere in ea parte ſoli, aut legere tironem ex vico, aut

vecturas aut copias deuehendas indicere, aliquando & ex quadam parte ſoli. quamuis alium ſtatum generalem controuerſiæ accipere debeant, quæ de loco non exiguo mouentur, res tamen publicæ cum priuatis ſi agunt, quaſi iure territorij ſolent vindicare, & hunc ſtatum generalem conſtituunt eis locis, quæ loca reb. p. adſerere conantur. eiuſmodi lites non tantum cum priuatis hominibus habent, ſed & plerumq. cum Cæſare. qui in prouincia non exiguum poſſidet. non eſt dubium neceſſarias eſſe menſuras in eiuſmodi controuerſia, quamuis alio nomine appellatur Locorum, tamen facit quæſtionem.

DE LOCIS PVBLICIS.

Controuerſia eſt ſtatus iniectiui. Sunt autem loca publica complura: ſed ex his quædam loca priuatam exigunt defenſionem. & quamuis hæc loca diuerſis appellationibus contineantur, vnam tamen habent controuerſiam cōditionis. Sunt autem loca publica hæc quæ inſcribuntur, vt ſiluæ & paſcua publica Auguſtinorum. hæc videntur hominibus data quæ etiam vendere poſſunt. eſt alia inſcriptio qua diuerſa ſignificatio videtur eſſe in quo loco inſcribitur, SILVA ET PASCVA AVT FVNDVS SEPTICIANVS COLONIÆ AVGVSTÆ CONCORDIÆ, hæc inſcriptio videtur ad perſonam coloniæ ipſius pertinere quæ nullo modo alienari poſsūt à Repub. vt ſi quid in tutelam aut templorū publicorum aut balnearum adiungitur. habent & Reſpublicæ loca ſubur-

ſuburbana inopum funeribus deſtinata; quæ loca culinas appellant. habent & loca noxiorum pœnis deſtinata. ex his locis cum ſint ſuburbana, ſine vlla religionis reuerentia ſolent priuati aliquid vſurpare & hortis ſuis applicare. & de his locis ſi Reſp. formas habet cum cõtrouerſia mota eſt, ad modum locum reſtituit. ſin autem, vtitur teſtimonijs & quibuſcunque poteſt argumentis.

DE LOCIS RELICTIS ET EXTRACLVSIS.

Controuerſia eſt ſtatus iniectiui. manifeſtum eſt enim de loco agi, ſed per aliam perſonam. Loca autem relicta & extracluſa non ſunt niſi in finibus coloniarum, vbi aſſignatio peruenit vſque qua cultum fuit quatenus ordinatio centuriarum intermiſſa finitur. vltra autem ſilueſtria ferè fuerunt & iuga quædam montium quæ viſa ſunt finem coloniæ non ſine magno argumento facere poſſe. Ergo fines coloniæ incluſi ſunt montibus: propter quod hæc loca quæ adſignata non ſunt, relicta appellantur: extracluſa, quod extra limitum ordinationem ſunt, & tamen fine clúdantur. Hæc plerunque proximi poſſeſſores inuadunt, & opportunitate loci inuitati agrum obtinent. cum his controuerſiæ à rebus pub. ſolent moueri.

DE LOCIS SACRIS ET RELIGIOSIS.

Controuerſia eſt ſtatus iniectiui. agitur enim de locis. ſed cum aut ſacra aut religioſa nominentur, ſtatum generalẽ iure ordinario accipiunt. Primum

enim quæritur an ea loca vllo modo vſucapi poſſint: deinde, quatenus poſſint. ſecundum locum habent menſuræ. Locorum autem ſacrorum ſecundum legem P. R. magna religio & cuſtodia haberi debet. nihil enim magis in mandatis etiam legati prouinciarum accipere ſolent, quam vt hæc loca quæ ſacra ſunt cuſtodiantur. hoc facilius in prouincijs ſeruatur. in Italia autem denſitas poſſeſſorum multum improbè facit & lucos ſacros occupant, quorum ſolum indubitate P. R. eſt, etiamſi in finibus coloniarum aut municipiorum. De his ſolet quæſtio non exigua moueri, inter P. R. & priuatos. ſed & inter reſpublicas frequenter huiuſmodi ſententia agitatur de his locis in quibus conuentus fiunt maiores, & aliquod genus vectigalis exigitur. nam & de rebus ſacris quæ conſtitutæ ſunt in agris mutata tantum perſona ſimiles oriuntur quæſtiones: ſicut in Africa inter Aſdrumentinos & Tiſdritanos de æde Mineruæ, de qua iam multis annis litigant. ſunt & loca ſacra, quæ re vera priuatis finibus P. R. coli debent. hæc plerumque interuentu longè obliuionis à priuatis obtinentur: quamquam in tabularijs formæ earum plurimæ extent: hæc maximè aut in loco vrbis aut ſuburbanis locis à priuatis detinentur.

DE AQVA PLVVIA ARCENDA.

Controuerſia eſt ſtatus iniectiui. per quodcunque enim ſolum tranſit. ad ius ordinarium magis reſpicit conditio eius quam ad menſuras, niſi ſi per

extremitatem finis vadat, propter quod ſtatum generalem etiam alium accerſire debet quaſi geminatione quadam defendendi, quod & per finem eat, & ſit lis de pluuia arcenda. hæc controuerſia per regiones varijs generibus exercetur, ſed quaſi ad eandem reſpicit conditionem. in Italia aut quibuſdam prouincijs, non exigua eſt iniuria ſi in alienum agrum aquam immittas: in prouincia autem Africa, ſi tranſire non patiaris. eiuſdem conditionis eſt controuerſia de cloacis ducendis & foſſis cæſis quod totum, niſi per finem agatur, ad ius ordinarium pertinet.

DE ITINERIBVS.

Controuerſia eſt ſtatus iniectiui. inijcitur enim loco quæſtio & defenditur populo quod fortè à priuatis poſſidetur hæc quæſtio multipliciter tractatur. nam in agris centuriatis excipitur limitum latitudo cauſa itineris. ſed cum illi recturas ſuas per qualiacunque loca extendant, hoc eſt, qua ratio dictauit per deuia & montuoſa qua iter nullo modo fieri poteſt: quæ loca fortaſſe poſſeſſoribus ſiluæ cauſa ſunt vtilia. horum loco non iniquè per quæ poſſunt loca commodiora iter commutant. nam quæ ſit conditio itinerum non exigua iuris tractatio eſt. agitur enim vtrúmne actus ſit, an iter ambitus per quæ loca quid liceat populo iure continetur. Satis vt puto dilucidè genera controuerſiarum expoſui. Nam & ſimplicius enarrare cõditiones earum exiſtimaui quo facilius ad intellectum pertinerent. Nunc quemadmodum ſingula pertractari debeant

perſequendum eſt. Reſpicio enim quantum quod menſori iniungatur. & puto diligentius exequenda quæ ad prouidentiam pertinent nunc artificis. difficillimus autem locus hic eſt, quod menſori iudicandum eſt. Sed nec minus ille exactus quod eſt aduocatio præſtanda, quanquam diuerſa ſint & longè inter ſe diſcernere debeant. prudentiam tamen eandem artifices habere debent, & qui iudicaturi ſunt, & qui aduocationes ſunt præſtaturi.

AGGENI VRBICI LIBER EXPLICIT.

FRAGMENTA
TERMINALIA.

* * * * currentis finem faciunt.

Etenim ſepulcra in extremis finibus facere ſoliti ſunt. quod rationes finium recipere videntur.

Item concurrentium linearum atque ſecantium ſe inuicem in vtriuſque cuſtodit limitum rationem diſcernit.

Sunt etiam monumenta in exterioribus conſtituta quæ fidem publicam tenent. finalia eſſe arbitramur.

Ideo ſepulcra ſequenda ſunt, quæ extremis finibus concurrentib. plures curſus agrorum expectant. omnia enim monumenta dominos teſtantur.

Sunt & termini curſorij in effigiem tituli conſtituti, rectitudinem tenentes, & inter ſe ſpatium habentes.

Sunt & mixti termini. pro parte lapideos poſuerunt: alios ligneos, qui ſacrificales appellantur.

Certa loca. riui. finales. canabulæ vel nouercæ. quod tegulis conſtituuntur.

Scurpiones, vbi duo fines cuneati ſe iungunt.

Si fortè in campeſtria loca, vbi agri in planitia ſunt conſtituti in iugeribus, & ſignata ſunt in quib. locis, vt ſupra diximus, ſimilia ſigna inueniuntur.

Item in terram voratos, riuis, arboribus, antemiſſis, intactis, vt ſupra diximus, ſacrificales.

Tumor terræ in effigiem limitis conſtitutus.

Petras maiores molares.

Foueas vel metas.

Lacos & legonatos ex fabricis conſtructos.

Calaſaſiones.

Alicotiens enim petras quadratas & ſcriptas, quæ indicant cuius agri quis dominus, quod ſpatium tueatur.

Non enim omnis titulus inſcriptionibus eſt inductus. quoniam aliquibus locis non ſunt lapides ſcripti ſed in effigiem terminorum poſiti, quos curſorios vocamus.

Nam & ipſi montes omnino loca determinant. Quod auctores in libro deſcripſerunt propoſitione litterarum ad ſingula nomina fundorum quæ expoſuerunt, ſine dubio erit obſeruandum.

Termini vero non vnam menſuram inter ſe continent.

Iubente Auguſto Cæſare Balbo menſore, qui omnium prouinciarum menſuras diſtinxit ac declarauit per quæ teſtimonia ſupraſcripta fines locorum terminantur.

Sunt enim termini quib. fides non eſt adhibenda. iſti dicuntur itineri. omnes limites itineri publico ſeruire debebant, qui dextra ac ſiniſtra fines priuatos diuidunt & in medio iter publicum. hij tales non ſunt in omnibus locis.

Vtique ſub omnes terminos ſignum inuenire oportet. Quod ergo fuerit inuentum pro loco termini obſeruentur, & cuſtodiri debet vt ab vno ad vnum dirigantur, & ſi nota ſit, ad notam.

Si enim ſunt certæ leges conſuetudines & obſeruationes. ſemper ſignum in omnibus finibus poſitum eſt. aut aliqui cineres: aut carbones· aut teſtæ: aut oſſa: aut vitrum : aut maſſæ ferri : aut aëreæ: aut calce: aut gypſo: aut vaſa fictilia inuenimus. & cum quibuſdam ſaxorum fragminibus conculcabant atque diligenti cura firmabant, vt firmius ſtarent. tale ergo ſignum inter dominos inter quos fines terminabantur, faciebant.

Termini vero non ſunt omnibus locis. ſed infinita alia multa ſunt teſtimonia.

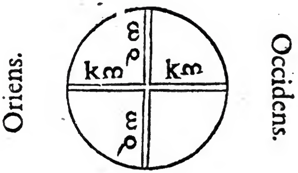
Sunt & medij termini dicti epidonici, longum & craſſum diſtant à ſe in pedes trecentos.

Ceteri propoſitionales ſunt, & inter ſe ſuos limites ſeruant, quos veterani per obſeruationem partium ſtatuerunt cuſtodiendo: qui non ad rationem vel recturam limitum pertinent; ſed modum iugerationis cuſtodiunt. aliqui diſtant à ſe in pedes DC. Hij tales diſpiciendi erunt, quia lex eadem limitum eos prædamnauit. FINIT.

HYGENI AVG. LIB.

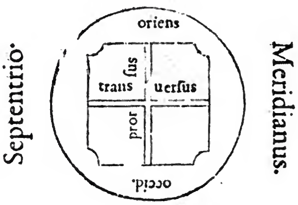
DE LIMITIBVS CONSTITVENDIS.

INTER omnes menſurarum ritus ſiue actus eminentiſſima traditur limitum conſtitutio. Eſt enim illi origo cœleſtis & perpetua continuatio cum quadam latitudine recturæ diuidens noſtra. hac forma ſoli pulcer habitus ſemper eſt, & agrorum ſpecioſa deſignatio. conſtituit enim limites non ſine mundi ratione. quoniam decumani ſecundum ſolis curſus diriguntur cardines à poli axe. Vnde primum hæc ratio contituta eſt ab Hetruſcorum aruſpicum diſciplina, qua illi orbem terrarum in duas partes ſecundum ſolis curſum diuiſerunt: dexteram appellauerunt, quæ ſeptentrioni ſubiacebat; ſiniſtram, quæ ad meridianum terrarum eſſet. ortum & occaſum, quod eo ſol & luna ſpectant, * alteram lineam duxerunt à meridiano in ſeptentrionem, & mediam vltra anticam, citra poſticam nominauerunt. ex quo hæc conſtitutio limitibus templorum adſcribitur. Ab hoc exemplo antiqui menſuras agrorum normalibus longitudinibus incluſerunt. Primum duos limites conſtituerunt: vnum, qui ab oriente in occidentem dirigeret: hunc appellauerunt duodecimanum, ideo quod terram in duas diuidat partes, & ab eo omnis ager nominetur. Alterum à meridiano ad Septentrionem,

trionem, quem Kardinem nominauerunt, à mundi Kardine.

Duodecimanum poſtea decimanum appellauerunt: quare à decem potius quam à duobus, ſicut duo pondo nunc dicimus dupondium, & quod dicebant antiqui duo vinginti: nunc dicimus viginti, ſimiliter duodecumanus, decumanus eſt factus.

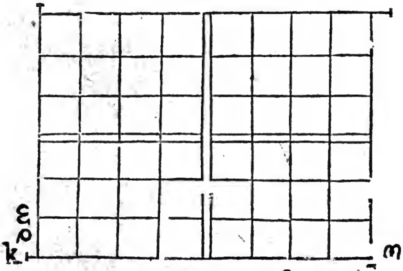
Reliquos limites fecerunt anguſtiores, & qui ſpectabant in orientem, prorſos: qui ad meridianum, tranſuerſos appellauerunt.

Limites autem appellati à limo, antiquo verbo, id eſt, tranſuerſi. Nam & limum cinctum, ideo quòd purpuram tranſuerſam habeat. item limina hoſtiorum. poſtea & prorſos & tranſuerſos limites

appellauerunt, à liminibus, quòd per eos agrorum itinera ſeruantur · poſtea apud quoſdam nomina à loci natura acceperunt: & qui ad mare ſpectant, maritimos: qui ad montem, montanos appellauerunt.

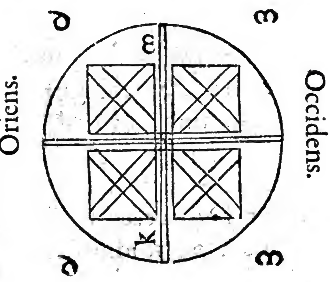
Omnis ergo huius recturæ longitudo rationalis, limes appellatur: nec intereſt quicquam, decumanum dicamus, an limitem. Decumanus autem primus, maximus appellatur, item Kardo: nam latitudine cæteros præcedunt. Sunt alij limites actuarij, alij linearij. Actuarius eſt limes, qui primus actus eſt, & ab eo quintus quiſque: quem ſi numeres cum primo, erit ſextus: quoniam quinque centurias ſex limites cludunt. Reliqui medij limites linearij appellantur, in Italia ſubrunciui. Actuarij autem extra maximos, D. & K. latitudinem habent ped. xij. Per hos iter populo, ſicut per viam publicam debetur. ita enim cautum eſt lege Sempronia & Cornelia & Iulia. Quidam ex his latiores ſunt xij. pedibus. vt hi qui ſunt per viam publicam militarem acti. habent enim latitudines viæ publicæ. linearij limites à quibuſdam menſuræ tantum diſterminandæ cauſa ſunt conſtituti: & ſi finitimi interueniunt, latitudinem ſecũdum legem Mamiliam accipiunt. In Italia itineri publico ſeruiunt ſub appellatione ſubrunciuorum. habent latitudinem pedum octonûm. Hos conditores coloniarum fructus aſportandi cauſa publicauerunt. Nam & poſſeſſiones pro æſtimio vbertatis anguſtiores ſunt aſſignatæ: ideoque limites omnes non ſolum menſuræ, ſed & publici itineris cauſa, latitudines acceperunt.

K Quintarius

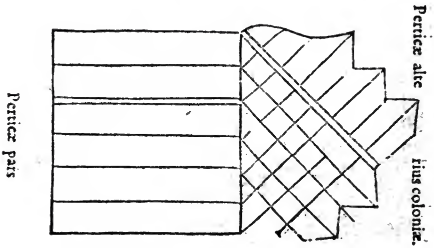

SECVNDVM antiquam conſtitutionem limites diriguntur: quare non omnis agrorum menſura in orientem potius quàm in occidentem ſpectat. In orientem, ſicut ædes ſacræ. Nam antiqui architecti in occidentem templa ſpectare rectè ſcripſerunt. poſtea placuit omnem religionem eô conuertere, ex qua parte cæli terra inluminatur. Sic & limites in orientem conſtituuntur.

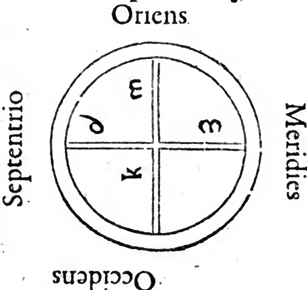
MVLTI ignorantes mundi rationem, ſolem ſunt ſecuti, hoc eſt ortum & occaſum, quod in ſemel ferramento comprehendi non poteſt. Quid ergo? poſita auſpicaliter groma, ipſo fortè conditore preſente. proximum vero ortum comprehenderunt, & in vtramq; partem limites duxerunt, quibus cardo in horam ſextam non conueniet.

E t quidam, ne proximarum coloniarum limitibus ordinatos limites mitterent, relicta cæli ratione menſuram conſtituerunt, qua tantum modus centuriarum, & longitudo conſtaret.

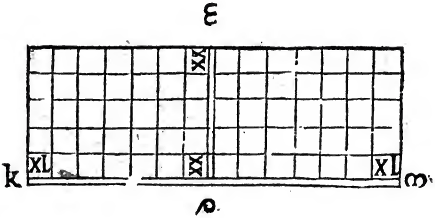

Quidam agri longitudinem ſequuti, & qua longior erat fecerunt decumanum: quidam in totum conuerterunt, & fecerunt decumanum in meridianum, & Kardinem in orientem, ſicuti in agro Campano, qui eſt circa Capuam.

M o d v m autem centuriis quidem ſecundum agri amplitudinem dederunt. In Italia triumuiri iugerum quinquagenûm, aliubi ducenûm: Cremonæ iugera. ccx. Diuus Auguſtus in Beturiæ Emerita iugera cccc. Quibus diuiſionibus decumani habent longitudinis actus x l. k. actus xx. Decu. eſt in oriente. Quibuſdam deinde coloniis perticæ

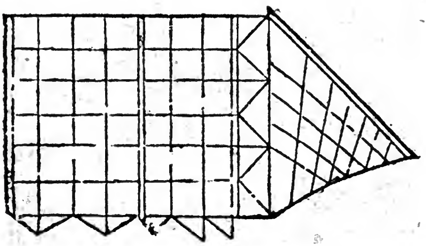
ſines, hoc eſt primæ aſſignationes aliis limitibus, aliis præfecturæ continentur. In Emeritenſium

ſinibus aliquæ ſunt præfecturæ, quarum decimani æquè in orientem diriguntur. cardines in meridianum. Sed in præfecturis Mullicienſis & Turgallienſis regionum, D. habent actus viginti, K. actus quadraginta.

Nam & alia præfectura aliter conuerſi ſunt limites, vt habeat in æris inſcriptionibus inter limitem nouum & veterem iugera forte ſeptuaginta, hæc ſunt alterius partis ſubſeciua.

Pertica.

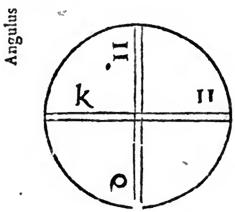

Hæ deinde agrorum diuiſiones lapidum inſcri-

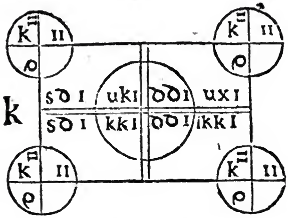
ptionibus tam variis continentur, quàm & limitum actibus: alij vertices, alij latera regionibus ſuis obſecundantes, tetrantum, maximè decumano & K. lapides inſcripſerunt, reliquos ſine inſcriptione ad parem appoſuerunt: quos ideo quia nulla ſignificatione apparent quoto loco numerentur, muros appellant. Diuus Auguſtus aſſignationibus ſuis numero limitum inſcriptos lapides omnibus centuriarum angulis defigi iuſſit. Nam locatione operis huiuſmodi non ſolum quod ad publicos limites pertineret iniunxit, verum etiam inter acceptas ne arbores deeſſent: tantum numerum ſignificauerunt: alij ipſarum centuriarum, ſic quemadmodum qui in lateribus inſcripſerunt, in vertice lapides ſic inſcripſerant, quemadmodum in decumano maximo & cardine ſolet: ſic & vlterioris ſecundum numerum ſuum poſtulationem inſcripſerunt. Voluerunt autem limites inſcriptionibus cludi, ita vt cuius centuriæ eſſet lapis intellegeretur: ſic quoque hæc inſcriptio obſcura eſt. lapis autem in regione prima & quinta. hac ratione ſic inſcribitur. quadrata enim illi portio cluſaris vacat ab inſcriptione. eſt ergo talis inſcriptio, S. D.V. K.

IN regione dextratæ & vltratæ eidem numeri ſic inſcribuntur: ſic & in regione ſiniſtra & citra: in regione dextra & citra eidem numeri inſcribuntur.

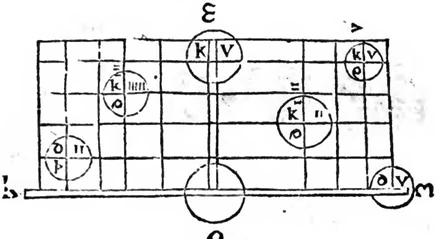
cluſarius

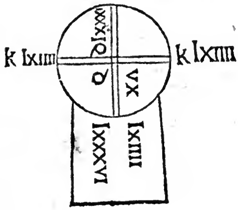
Comparemus nunc omnes quatuor lapides in vnum, & intueamur eorum quartas partes vacātes, quæ in ſuis regionibus centurias litteris intracludunt.

Sic & in ſuo interuallo diſtantes centurias his inſcriptionibus cludunt. inſpiciamus à maximo D. & K. ſingulorum lapidum inſcriptiones.

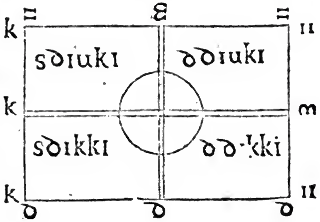

Latera autem lapidum rectè inſcribuntur, quoniam ampliores numeros capiunt. Nam in verticibus inſcribi non facilè omnia poſſunt. Inſcribitur enim lateribns ƆD. XCVIII. V K. LXXX. Quæ inſcriptio ſi ratione ponatur, erit

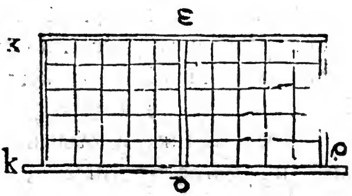
optima licet & quomodocunque inſcripta ſit, peritum menſorem non latebit, quoniam certus eſt lapis quo centuria cluditur.

Multos limitum conſtitutiones in errorem deducunt, dum aut inſcriptiones parum intellegunt, aut aliter limites numerant. volunt eſſe quidam decumanum, alij primum, alij maximum. Et cum exierint à decumano maximo, peractis centuriæ actibus, primum limitem numerant, qui eſt ſecundus: dein ad agrum de quo agitur, cum perueniunt, nouam inueniunt controuerſiam, & de aliis quàm quibus agitur acceptis litigant, dum volunt eſſe primos D D. duos, & duos K K. Hoc ſi ſic eſſet, inter DM. & quem volunt primum centuria aliter appellaretur: fortè diceretur inter DM. & primum: ſed quoniã ipſe primus eſt qui & maximus, continuo à D.M. & K. centuria inſcribitur, DD. I.V. K.I. & S. D. I. K .K.I. erit ergo nobis is prim⁹, qui & maximus.

Sic de limitibus quintariis, quintum quemque quintarium volunt. Porro autem inter quintum & quintarium intereſt aliquid. Quintus eſt, qui quinto loco numeratur: quintarius qui quinque centurias cludit. Hunc volunt eſſe quintum, qui eſt ſextus. Nam & legum latoribus, quemadmodum perlatum eſt, ſic cauerunt vt à D M. quintus quiſque ſpacio itineris

itineris ampliaretur. Erat ſanè interpretatio legis huius ambigua niſi eorum formæ ſextum quemq; limitem latiorem haberent, ſignificatione qua & minores. tractemus nunc diligentius quid dixerint, à DM. quintum quemque latiorem decumano. quum decumanus erat poſitus, poſiti ſunt deinde quinque limites, quorum nouiſſimus factus eſt latior: his decumanus acceſſit, ſex fiunt. eandem obſeruationem in reliqua limitum parte eſſe voluerunt, vt quemadmodum à DM. quinque limit-

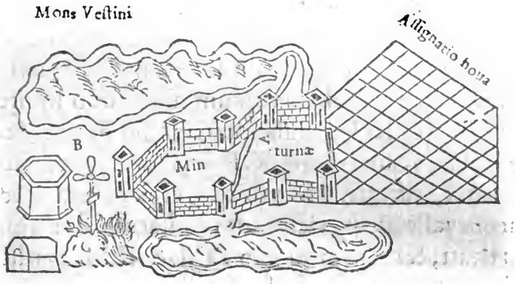

ducebantur, quorum eſſet ſummus latior, ſic & ab eo quintario, cum ſpatium definitum erat, quinque adiectis limitibus, ſummo, latitudinem ſuam ſeruari placuit.

Quemadmodum ab antiquis acti ſint limites, tractare incipimus: itaque perſequi omnia non alienum iudico. Fœda eſt enim neglegentiæ culpa, cùm de conſtitutione diſputemus, præterire tot operum exempla. Finitis ergo ampliorum bellorum operibus, augendæ R.P. cauſa, illuſtres Romanorum viri vrbes conſtituerunt, quas aut victoribus

P R. ciuibus, aut emeritis militibus aſſignauerunt, & ab agrorum noua dedicatione culturæ colonias appellauerunt. victoribus autem aſſignatæ coloniæ his qui temporis cauſa arma acceperant. Non enim tantum militum incremento R P. P R. habuit. erat tunc præmium terra, & pro emerito habebatur. Multis legionibus contigit bellum feliciter tranſigere, & ad laborioſam agriculturæ requiem primo tyrocinij gradu peruenire. Nam cum ſigna & aquilæ à primis ordinibus ac tribunis deducebantur, modus agri proportione officij datur. Ferunt quidam indictum poſtea modum belli, & expleta centeſima hoſtium congreſſione, ad colendarum reductos terrarum agros. Diuus Iulius vir acerrimus, & multarum gentium domitor, tam frequentibus bellis militem exercuit, vt dum victorias numerat, congreſſionum multitudines obliuiſceretur. Nam milites vltra ſtipendia emerita detinuit: recuſantes deinde veteranos dimiſit. mox eoſdem ipſos veniam cum milite rogantes recepit, & poſt aliquot bella facta in pace deduxit. Æquè Diuus Auguſtus in aſſignata orbi terrarum pace exercitus qui ſub Antonio aut Lepido militauerant, pariter & ſuarum legionum milites colonos fecit, alios in Italia, alios in prouinciis: quibuſdam deletis hoſtium ciuitatibus, nouas vrbes conſtituit: quoſdam in veteribus oppidis deduxit & colonos nominauit. Illas quoque vrbes, quæ deductæ à regibus aut dictatoribus fuerant, quas bellorum ciuilium interuentus exhauſerat, dato iterum coloniæ nomine, numero ciuium

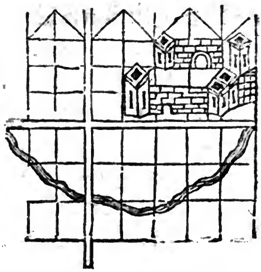
ampliauit: quaſdam & finibus: ideoque multis regionib. antiquæ menſuræ actus in diuerſum nouis limitibus inciditur. Nam tetrantum veterum lapides adhuc parent, ſicut in Campania finibus Minturnenſium, quorum noua aſſignatio trans fluuium Lirem limitibus continetur: citra Lirem poſtea aſſignatum per profeſſiones veterum poſſeſſionum, vbi iam opportunorum finium commutatione relictis primæ aſſignationis terminis, more arcifinio poſſidetur.

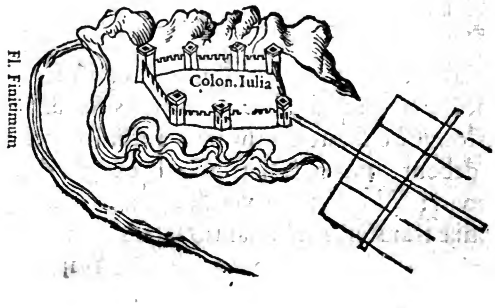
A Fluuius Liris
B Agri adſignati per profeſſiones
C Ætna.

Multis ergo generibus limitum conſtitutiones inchoatæ ſunt: quibuſdam coloniis KM. & DM. non longè à ciuitate oriuntur. Nam & in proximo eſſe debent, immo ſi fieri poteſt, ex ipſa colonia inchoari: ſed quoniam vetuſta municipia in ius coloniæ transferuntur, ſtantibus iam muris & cæ-

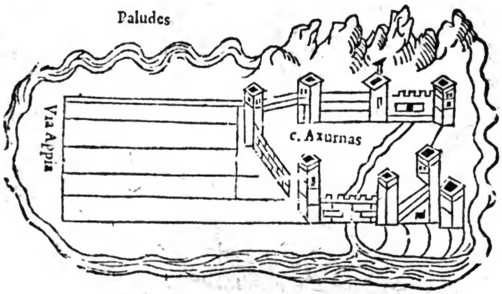
teris mœnib⁹ limites primos niſi à foris accipere non poſſunt.

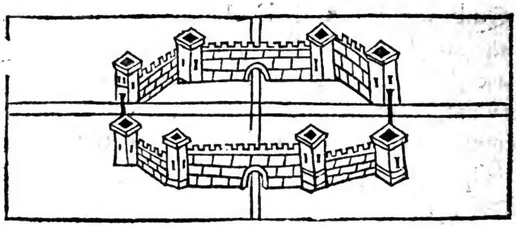
Multi agri facilitatem ſecuti, & vbi plurimum erant aſſignaturi, ibi DM. & KM. conſtituerunt. Antiqui enim propter ſubita bellorum pericula, non ſolùm erant contenti vrbes muris cingere, verumetiam loca aſpera & excelſa eligebant, vbi illis ampliſſimum propugnaculum eſſet ipſa loci natura. Hæc vicina vrbibus rupium multitudo limites accipere propter loci difficultatem non potuit. Sed relicta eſt, vt aut ſyluam R. P. præſtaret, aut ſi ſterilis eſſet, vacaret. His vrbibus, vt haberent coloniarum vaſtitatem, vicinarum ciuitatum fines ſunt adtributi, & in optimo ſolo DM. & KM. conſtituti, ſicut in Vmbria finibus Stellatium.

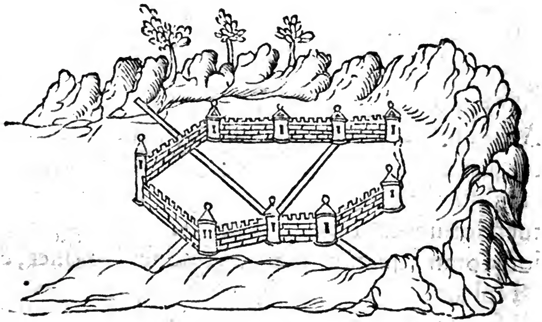
Quibuſdam coloniis D M. ita conſtituerunt, vti viam conſularem tranſeuntem per coloniam contineret, ſicut in Campania coloniæ Anxurnæ D M. per viam Appiam obſeruatur: fines qui culturam accipere potuerunt & limites acceperunt: reliqua pars aſperis rupibus continetur, terminata in extremitate, more arcifinio per demonſtrationes & locorum vocabula.

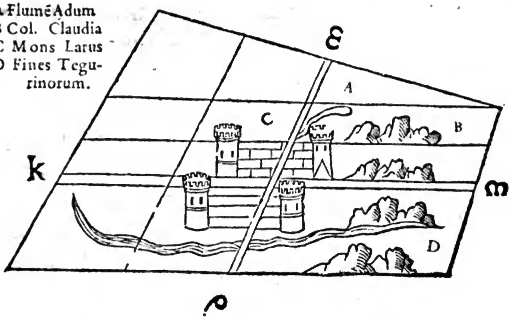
Quibuſdam coloniis poſtea conſtitutis, ſicut in Africa ad Medere, D M. & K. ex his à ciuitate oritur, & per quatuor portas in morem caſtrorum viæ ampliſſimis limitibus diriguntur. Hæc eſt conſtituendorum limitum ratio pulcherrima. Nam colonia omnis quatuor perticæ regiones continet, & eſt colentibus vicina vndique: incolis quoque iter ad forum ex omni parte æquale. ſic & in caſtris groma ponitur in tetrantem, quâ velut ad forum conuenitur.

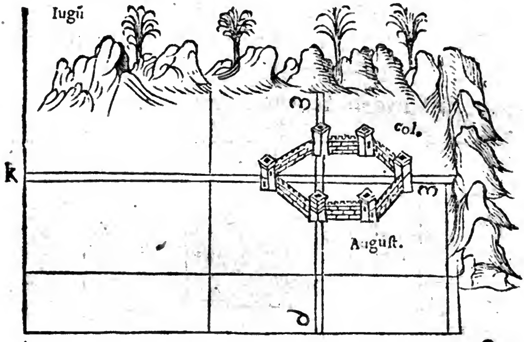
Hanc conſtituendorum limitum rationem ſeruare debemus, ſi huic poſtulationi & locorum natura ſuffragabitur. Sæpe enim propter portum colonia ad mare ponitur, cuius fines ad aquam non poſſunt excedere, hoc eſt litore terminantur, cum & ipſa colonia ſit in litore, fines à decumano maximo, & K omnes quatuor partes æqualiter accipere non poſſunt.

Quædam propter aquæ commodum monti applicantur quarum æquè D M. aut K M. relictis locis interciditur ita, ſi trans montem coloniæ fines perducuntur.

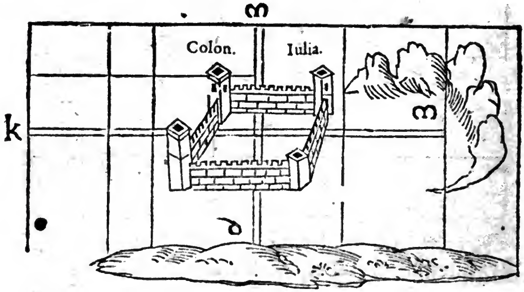

Multas colonias & ipſi montes efficiunt. propter quos quatuor regionibus æqualiter pertica non poteſt diuidi, ſed in alteram partem tota limitum rectura ſeruetur.

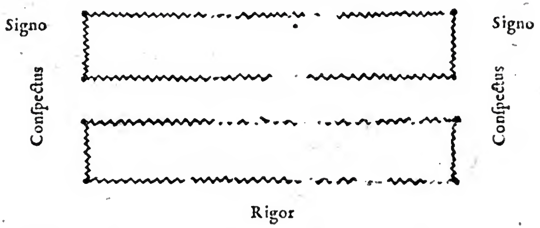
Itaque ſi loci natura permittit, rationem ſeruare debemus: ſin autem, proximum rationi, non quo minus aliquid de finibus fiat, aut amiſſionis peri-

culum habeat. Si aliter egerimus, menſura ſua vnicuique conſtabit, decumani ſuo nomine appellabuntur, tantundem K. fines terminis obligabuntur: nihil operi deerit niſi ratio, habebit tamen inter profeſſores exiſtimationem. Nam nec illis coloniis quicquam hoc nomine iniuriæ factum eſt, quod Kardines loco decumanorum obſeruantur,& decumani loco Kardinum: omnis limitum connexio rectis angulis continetur, extremitas menſuraliter obligata eſt, nihil reſp . nihil poſſeſſor de finibus queritur, conſtat illis ratio menſuræ, limitum ratio non conſtat:& poteſt dici menſura vrbis alterius, aut certè ſiniſtra, hoc eſt inuerſa, cum ipſa cardinum appellatio à mundi cardine nominetur, quæ ab oriente in occidentem dirigatur, nulla eſt ratio. Quid ergo? licet decumanus M. exitum non habeat, oppoſitis montibus aut mari, tamen rationem, & ab eo in eam partem qua defecerit, æquè in ſuo interuallo centuriæ nominentur.

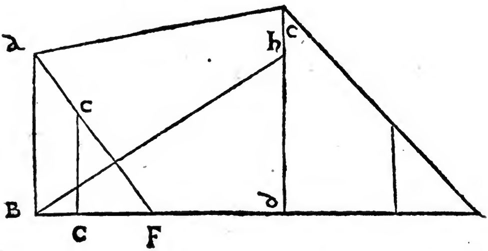
Quærenda eſt ergo huius rationis origo. Multi ita vt ſupra diximus, ſolis ortum & occaſum comprehen-

prehenderunt, qui eſt omni tempore mobilis, nec poteſt ſecundum curſum ſuum comprehendi, quoniam ortus & occaſus ſigna ad locorum naturam variè oſtenduntur. Sic & limitum ordinatio hac ratione comprehenſa, ſemper altera alteri diſconuenit, Si verò in propinquo ſint duo ſigna quæ ex relicta linea normaliter conſpici poſſint, vt excuſſis longitudinibus longiorem lineam breuioris longitudini ſigno oppoſito æquemus, ex quo ad interuerſuram breuioris lineæ rectam lineam iniungamus, quæ ſunt duorum ſignorum conſpectorum lineæ, ordinatè ferramento explicabitur.

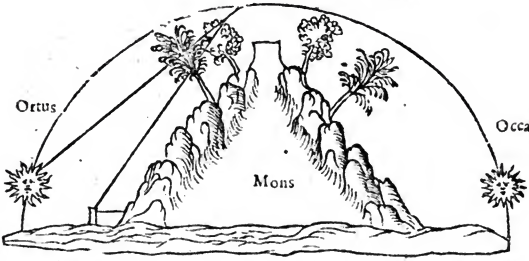
Sit ergo forma conſpectus, A B C D. Nunc linea primum conſtituta, quæ eſt inter B D. conſpiciamus ſignum quòd eſt inter B A. prolato exiguum per rigorem ferramento normaliter paucas dictabis metas ex ſigno E. prolato iterum exiguum ferramento in ſigno F. ſignum conſpiciemus. ita vt rigorem ex E miſſum, ſecet ſignum G. & quicumque numeri fuerint ſic obſeruabimus. quomodo fecerit, F E A D G, ſi G F E B tractabimus, erit longitudo conſpectus inter B A. eadem ratione, & alteram

partem conſpiciemus: quanto deinde longior fuerit ſigno notabimus H. ex ſigno hoc in B. rectam lineam iniungemus, quæ erit ordinata A. C.

Hos qui ad limites conſtituendos hac ratione vſi ſunt, fefellit mundi magnitudo, qui ſe ortum & occaſum peruidere crediderunt: aut fortè ſcierunt errorem, & neglexerunt, contenti ei tantum regioni ortum & occaſum demetiri: immo contendiſſe feruntur ortum ſingulis regionibus eum eſſe, vnde primum ſol appareat: occaſum, vbi nouiſſimè deſcendat. hactenus dirigere menſuram laborauerunt. Quid quod nec illa ipſa regione ſolis conſpectus rectè poteſt deprehendi, niſi æqualibus ab ortu & occaſu diaſtematibus ferramentum ponatur? quod in qua parte ſit, ſcire difficilè eſt, quia in diuerſis orbis terrarum partibus menſuræ aguntur: & illa ipſa regione ſi ſit, fortè ex altera parte campus per multa milia, mons ex altera, & propior ferramento, neceſſe eſt ex illa parte apertiori ſol longiùs conſpiciatur, ex hac deinde quâ mons imminet, parêre ciro deſinat; & ſi cardo non longè à monte naſca-

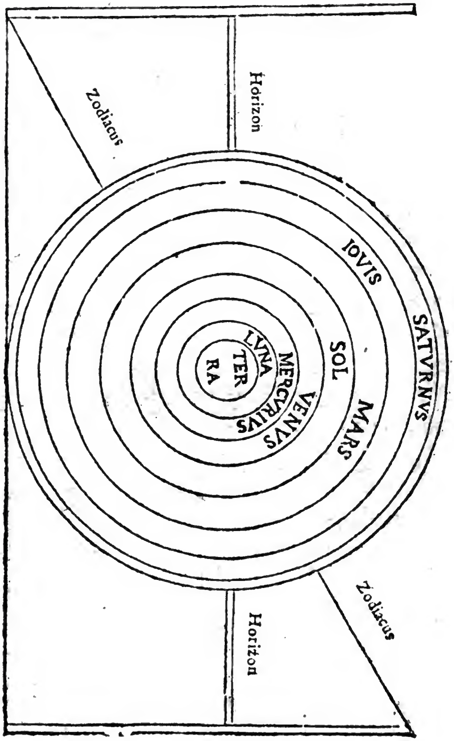
tur ſiue decumanus. quomodo poteſt curſus rectè

comprehendi, cum ferramento ſol occiderit, & trans montem adhuc luceat, & eiſdem ipſis adhuc campis in vlteriori parte replendeat?

Quærendum eſt primúm quæ ſit mundi magnitudo, quæ ſolis, quæ ratio oriundi aut occidendi, quanta ſit mundo terra: aduocandum eſt nobis gnomonices ſummæ ac diuinæ artis elementum. Explicari enim deſiderium noſtrum ad verum, niſi per vmbrarum momenta non poteſt. Ortum enim, aut occaſum ne ab extrema quidem orbis terrarum parte peruidere quiſquam poteſt, cùm à ſapientibus tradatur, terram punctum eſſe cæli, & infra ſolem amplo diaſtemate ſpiritus ſuſtineri. Nam & Archimedem virum præclari ingenij, & magnarum rerum inuentorem, ſcripſiſſe ferunt, quantum harenarum capere poſſit mundus, ſi repleretur. Credamus ergo illum diuinarum rerum magnitudinem ante oculos habuiſſe. qua ratione dicamus tot ſæculis vnus hoc mortalium ſcire potuerit. vnus propter hoc laborauit, & per vmbrarum incrementa depre-

hendit. Cæli autem punctum eſſe terram ſic deſcribunt, quòd dicant à polo ad Saturnini circulum interuallum eſſe, quod Græci hemitonion appellant: à Saturno deinde ad Iouem, hemitonion : ab hoc deinde ad Martem, tonum : à Marte deinde ad ſolem, ter tantum eſſe, quantum à polo ad Saturnum, hoc eſt trihemitonion. A ſole deinde tantum eſſe

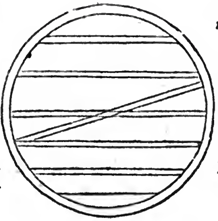
ad Venerem, quantum à Saturno ad Iouem, hemitonium. A venere deinde ad Mercurium, hemitonium: à Mercurio deinde ad lunam, tantundem, hemitonium. A luna ad terram, tantum quantum à polo ad Iouem, tonon. Sic terram punctum cæli eſſe oſtendunt, & ars muſica per hæc diaſtemata conſtare fertur.

Solem autem ampliorem aliquot partibus quàm terram deſcribunt, & quòd palam eſt ab eo diem inluminari, noctem eſſe in dimidium ipſius terræ obumbratione. polum ipſum quinque circulis diuidunt in ſex partes, ſicut Virgilius,

Quinque tenent cælum Zonæ, quarum vna coruſco
Semper ſole rubens & torrida ſemper ab igni.
Quam circum extremæ dextra læuáque trahuntur,
Cærulea glacie concretæ atque imbribus atris.
Has inter mediámque duæ mortalibus ægris,
Munere conceſſæ diuûm, & via ſecta per ambas,
Obliquus quâ ſe ſignorum verteret ordo.

Quinque ergo circulis hæc nomina aſſignant. Summum frigidiſſimæ partis finem, ſeptentrionalem appellant: ſecundum ab eo, ſolſtitialem, ab hoc deinde qui medium polum diuidit, æquinoctialem: quod in eo ſol diei & noctis horas æquet: ab hoc deinde qui eſt æquinoctiali proximus, brumalem appellant: nam & ſolſtitialis eſt ordinatus: ſeptentrionali deinde ſeſcontrarium auſtralem appellant. Circulus autem zodiacus, cuius fines ſol negatur excedere, ex circulo ſolſtitiali ad brumalem per diagonum oſtenditur: ita vt ex vtraque parte meridia-

num circulum medium ſecet. Per hunc ſol, hoc eſt infra, ire fertur, & orbem terrarum viginti & quatuor horis circumire. Harum ferunt XXIIII. horarum iunctarum ſemper vnum eſſe interuallum. Nam creſcendi aut deſcreſcendi inter ipſas horas alternam eſſe mutationem: hoc ipſum per vmbrarum motus deprehenditur. Nam cum ſol orbem medium conſcendit, vmbras omnium in hoc noſtro tetartemorij meridiano axi facit ordinatas. Ab hoc enim exemplo ſeſcontrariæ partis, quæ videtur eiſdem horis inluminari, vmbra deſcribitur.

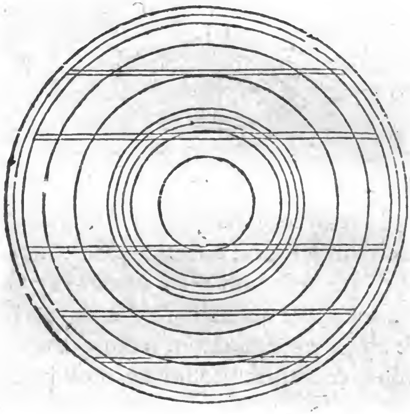

Dubium fortaſſe eſſet de parallelo noſtri tetartemorij, ſi ſecundum zodiaci circuli curſum oceanus meridianus interueniret. Nam totius terræ quatuor partes mari diuiduntur, nec hominibus vltra quartam partem ire permittitur. Sed quoniam oceanus meridiano ſubiacet circulo, quem zodiacus ſecat medium, apparet inter æquinoctialem & meridianum circulum, à media terra quicquid eſt in oriente, vltra curſum ſolis eſſe, quam regionem quidam ſeſcontrariæ partis appellant: & quicquid à media terra in occidentem inter brumalem & meridia-

num circulum ſubiacet, noſtræ eſſe partis, ſi ſolis curſum ſequamur. quoniam omnibus terris in hac parte in occidentē ſpectantibus, vmbras in dextrum emittit, exceptis illis quæ ſunt ab Ægypti fine vſque ad oceanum, quâ finit circulus æquinoctialis. Has terras fertur inhabitare Indos, & alias gentes. apud hos in occidentem ſpectantibus vmbræ in ſiniſtrum emittuntur, ex quo apparet eos vltra ſolis curſum poſitos, ſicut & Lucanus,

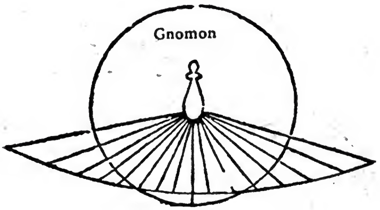
Inuiſum vobis Arabes veniſtis in orbem,
Vmbras mirati nemorum non ire ſiniſtras.

Nam & Ægypto medio die vmbra conſumitur: ex hoc ibidem mediam terram terræ partem eſſe comprehendimus.

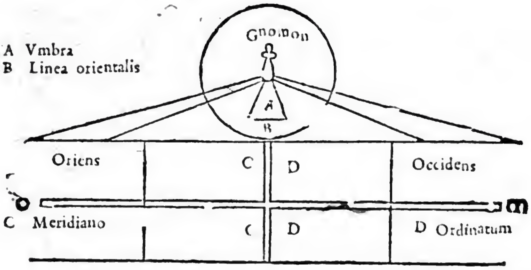
Optimum eſt ergo vmbram horæ ſextæ deprehendere, & ab ea limitem inchoare, vt ſint ſemper

meridiano ordinati. ſequitur vt & orientis occidentiſque linea huic normaliter conueniat. Scribemus primum circulum in terra loco plano, & in puncto eius ſcioterum ponemus, cuius vmbra & intra circulum aliquando intret. certius eſt enim, quàm orientis & occidentis deprehendere. adtendemus quemadmodum à primo ſolis ortu vmbra cohibeatur. Dein cum ad circuli lineam peruenerit, notabimus eum circunferentiæ locum. ſimiliter exeuntem vmbram è circulo adtendemus, & circunferentiam notabimus.

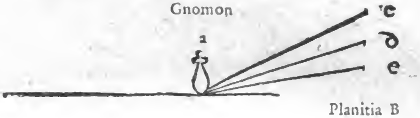

Notatis ergo duabus circuli partibus, intrantis vmbræ & exeuntis loco rectam lineam à ſigno ad ſignum circumferentiæ ducemus, & mediam notabimus per quem locum recta linea exire debet à puncto circuli, per quam lineam cardinem dirigemus, & ab ea normaliter in rectum decumanos emittemus, & ex quacunque eius lineæ parte normaliter inuenerimus, decumanum rectè conſtituemus.

Eſt &

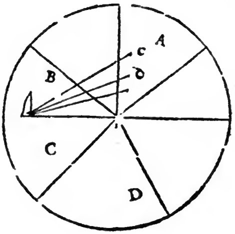
Eſt & alia ratio qua tribus vmbris comprehenſis meridianum deſcribimus. loco plano gnomonem conſtituemus, A. & vmbras eius, qualeſcunque tres enotabimus, C D E. Has vmbras normaliter comprehendemus, quanta latitudine altera ab altera diſtent. Si ante meridiem conſtituimus, prima vmbra erit longiſſima: ſi poſt meridem, nouiſſima.

Has deinde vmbras proportione ad multipedam in tabula deſcribimus: & ſic in terra ſeruabimus. Sit ergo gnomon, A. planitia, B. tollamus vmbram maximam, & in planitia notemus ſigno D. ſic & terram ſigno E. vt ſint in baſi proportione longitudinis ſuæ, B E D C eijciamus hypotenuſas ex C, in A, & ex D, in A. nunc puncto, A, & interuallo E, ſcribamus ordinatas: deinde lineas baſi, hoc eſt planitiæ eijciamus in cathetum ex præciſuris hypo-

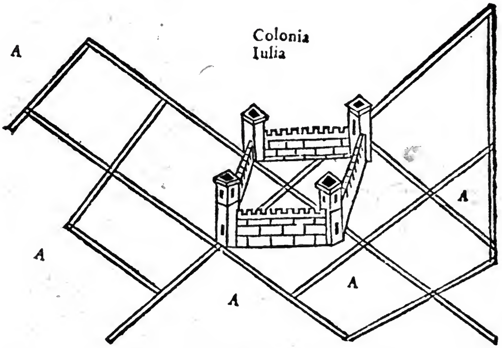
tenuſarum & circunferentiæ ex F, in G, & ex I, in K. longiſſimam deinde lineam maximæ vmbræ imprimemus, & à ſigno B, notabimus, G F. ſecundum lineam vmbræ ſecundæ notabimus, K I. deinde ex ſigno F, & in I, rectam lineam eijciemus: itémque ex C D, finibus vmbrarum. hæ duæ lineæ altera alteram compræcidĕt, ſigno I. eijciemus deinde rectam lineam ex I, & E, quæ erit ortus & occaſus. ex hac in rectum rectam lineam eijciemus, hoc eſt normaliter, hæc erit meridiano ordinata. Eiſdem ſignis id ipſum conſtituimus, & intuebimur quatuor cæli partes, quibus limitum ordinatio hac ratione conſtituta omni tempore conuenit.

A Meridianus
B Oriens
C Septentrio
D Occidens

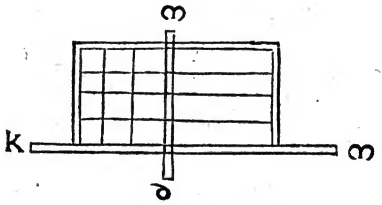
Si locus in quo colonia conſtituitur, cultus erit, ex ipſa ciuitate maximum D. & K. incipiemus: ita ſi colonia à ſolo conſtituitur, D M. autem & cardinem optimi menſores agere debebunt, eidem & quintarium ad ſingula cludere, nequis error operi fiat, quòd poſt amplum actum ſine rubore emendare difficile eſt. Quod ſi aut ferramenti vitium, aut conſpiciendi fuerit, vana contemplatio in vno

quintario ſtatim paret, & tolerabilem habet emendationem. Subrunciui minus erroris habent periculum. hos tamen æquè diligenter agi oportet, ne quam & hi recorrigendi moram præſtent.

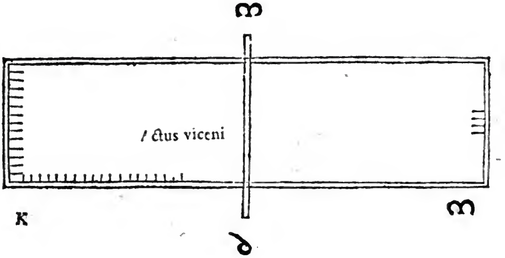
A Quintarius.

Multi perpetuos limites egerunt, & in illa operis perſeueratione peccauerunt, ſicut in veterum coloniarum finibus inuenimus, frequentiùs in prouinciis, vbi ferramento niſi ad interuerſuram non vtuntur.

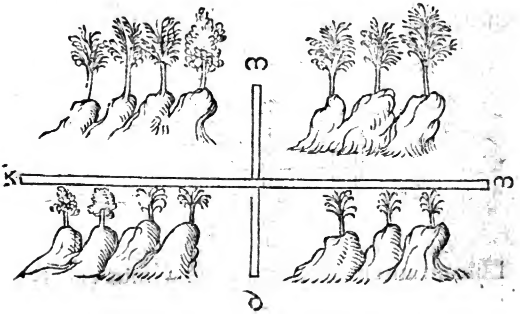

Lineam autem per metas extendemus, & per eam ad perpendiculum cultellabimus: actuarios palos

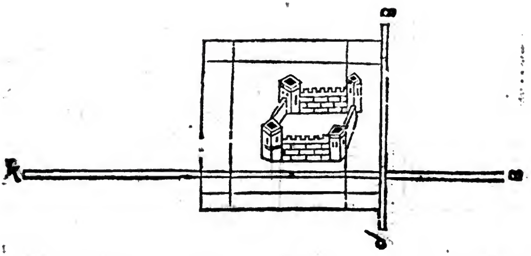
ſuo quemque numero inſcriptos, inter centenos vicenos pedes defigemus, vt ad partitionem acceptarum menſura acta appareat.

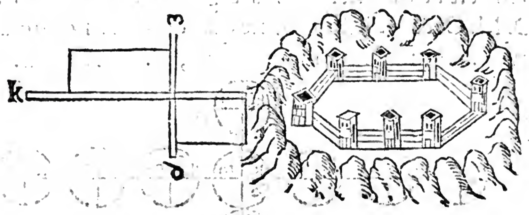
Limitibus ſecundum ſuam legem latitudines dabimus, & aperiri in perpetuum cogemus. plurimum enim agentibus præſtat acti limitis perpetua rectura. ex hoc diuerti, niſi per neglegentiam non poteſt. Cultis locis limitem ſulcis optimè ſeruabimus: prenſis tamen conſpectu longinquo ſignis limitem agemus.

Si limites poſt vrbem conditam inchoabimus, ex proximo decumanum maximum primum & K. incipiemus, eiſque latitudines ſecundum legem ſuam dabimus.

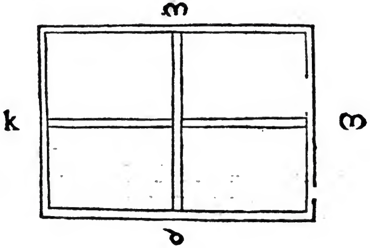

Si propter locorum difficultatem propè vrbem limites inchoari non potuerint, tunc in ea regione vbi aſſignaturi erimus, decumanum M. & K. conſtituemus, ſic vt decumani ordinationem ortus & occaſus teneant, cardinis meridianus & ſeptentrio.

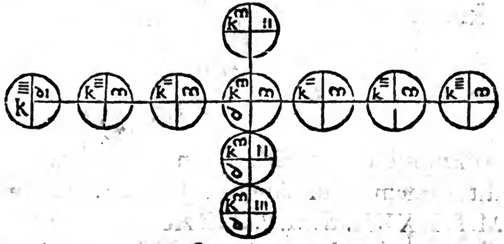

Limitibus latitudines ſecundum legem & conſtitutionem Diui Auguſti dabimus. decumano M. P. XXXX. K.M. P. XX. Actuariis autem limitibus omnibus decumanis, & cardinibus pedes xij. ſubrunciuis pedes viij. in mediis tetrantibus lapides

defigemus ex ſaxo ſilice, aut molari, aut ne deteriore, politos in rotundum, craſſos pedem, in terram ne minus habeant pedib. ii.s. ſuper terram ſeſquipedem.

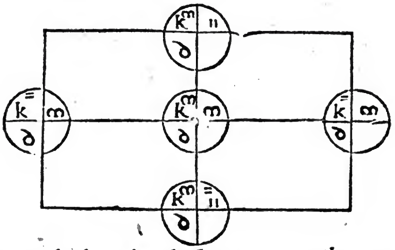

Inſcribendi nominis vna ſit ratio. hanc itaque ex omni opere certiſſimam eligamus, & hac potiſſimum vtamur. D.M.O. & cardinis omnes lapides in frontibus inſcribamus: reliquos in lateribus cluſaribus. Omnes enim centuriæ ſingulos angulos habent cluſares. Incipiamus ergo ponere lapides à D. M. O. & K. inſcriptione qua debent, Decumanus maximus, Decumanus totus, K. M. K. totus.

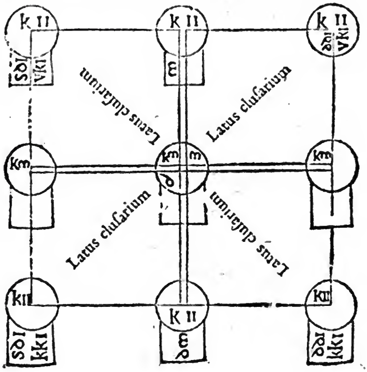

Applicemus nunc ſingulas centurias maxim. D. & K. hæ omnes iiij. quaternos lapides impoſitos

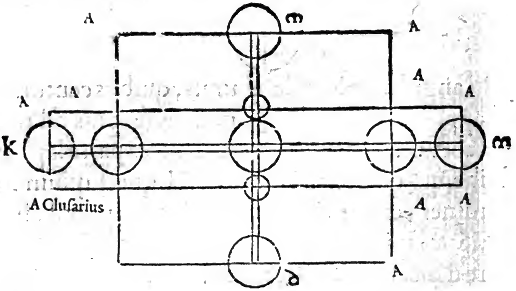
habent. ſequitur vt illis vnus tantum cluſaris angulus vacet, hoc eſt ſinguli, quibus debet inſcribi DD.I.VKI.& SDI.VKI.& DDI.KKI.& SDI.KKI. Sic & in ceteris obſeruare debebimus.

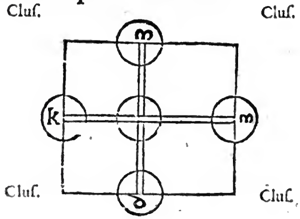
His angulis lapides defigamus, quibus centuriarum appellationes in lateribus deſcribemus ad terram deorſum verſus SDI.VKI. in ea parte lapidis inſcribemus quæ erit SDI. æquè VI. quod quum in altitudinem exponi in hac planitia non poteſt, inſcriptionē lapidi applicabimus, quam in re ipſa lapis habere debebit: ſic & DDI.VkI. ſic & SDI.KKI.

Quoniam ab vno vmbilico in quatuor partes omnis centuriarum ordo componitur, ab vnius primæ centuriæ incremento omnium inſcriptiones ſingulis angulis cluduntur. Quicquid enim vltra primum k. numeratur, perſeuerat vſque ad extremum finem, vltra primum vocari. ſic & k. ſimiliter D. aut S. Et cum D M. ſiue cardinis omnes lapides poſiti fuerint, per ſucceſſionem ſingulis centuriis quartus lapis deerit, cui poſito centuriarum appellationes inſcribere debemus.

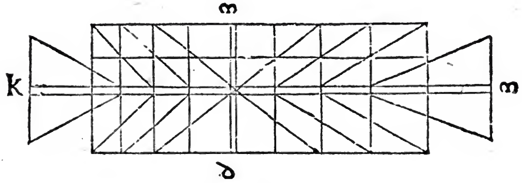

His deinde cum quartum lapidem poſuerimus, ſequenti loco centuriæ quartus angulus tantum vacabit, quo numerus ipſius inſcribatur. ad ſummam omnes cluſares angulos centuriarum lineis diagonalibus comprehendemus.

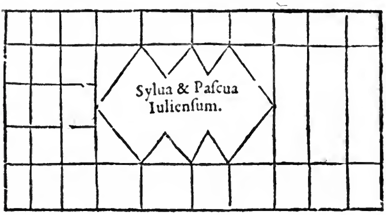

Sic &

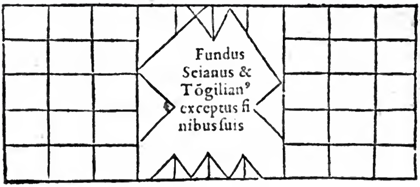
Sic & in toto opere exteriores anguli centurias cludunt, ab inſcriptione D M. & cardinis maximi.

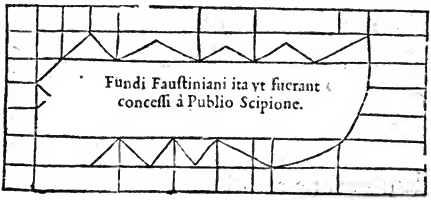
Cum centurias omnes inſcriptis lapidibus terminauerimus, illa quæ Reipublicæ aſſignabimus, quamuis limitibus hæreant, priuata terminatione circuibimus, & in forma ita vt erit, oſtendemus ſyluas, ſiue paſcua & vtrinque, quatinus fuerit, inſcriptione replebimus, vt & in forma loci latitudinem rarior literarum diſpoſitio demonſtret. harum ſyluarum extremitatem per omnes angulos terminabimus.

Eadem ratione terminabimus fundos exceptos ſiue conceſſos, & in forma, ſicut loca publica, inſcriptionibus demonſtrabimus.

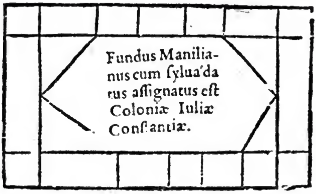

Conceſſos fundos æquè ſimiliter inſcribemus, vt fundus Seianus conceſſus L. Manilio C.F. In aſſignationibus enim Diui Auguſti diuerſas habent conditiones fundi excepti & conceſſi. Excepti ſunt fundi bene meritorum, vt in totum priuati iuris eſſent, ne coloniæ vllam munificentiam deberent, eſſent in ſolo populi Romani. Conceſſi ſunt fundi è quibus eſt indultum, cum poſſidere vnicuique plus quam edictum continebat non liceret. Quemmodum ergo eorum veterum poſſeſſorum relicta portio ad ius coloniæ reuocatur, ſic eorum quibus plus poſſidere permiſſum eſt. Omnium enim fundos ſecundum redditos coëmit, & militi aſſignauit. Inſcribemus ergo fundos ſic vt ære permaneat.

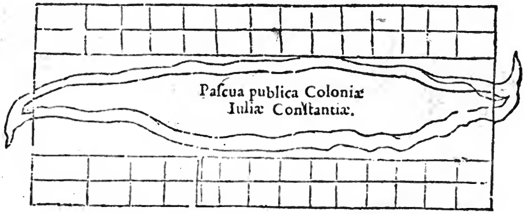

Æquè territorio ſi quid erit aſſignatum, id ad ipſam vrbem pertinebit, nec venire aut abalienari à

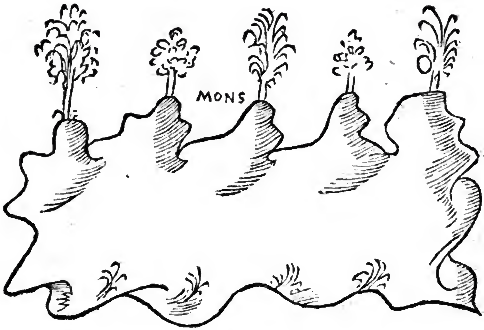
publico licebit: id datum in tutelam territorio adſcribemus, ſicut ſyluas & paſcua publica.

Quod ordini coloniæ datum fuerit, adſcribemus in forma: Sylua & paſcua, vt puta, Semproniana, ita vt fuerunt aſſignata Iulienſibus. Ex hoc apparebit hæc ad ordinem pertinere.

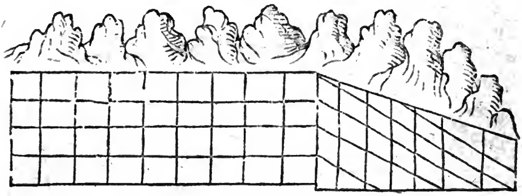
Æquè locus aut loca ſacra aut ædes quibus locis fuerint, menſura comprehendemus, & locorum vocabula inſcribemus. Non exiguum vetuſtatis ſolet eſſe inſtrumentum, ſi locorum inſignium menſuræ & vocabula æris inſcriptionib. conſtent.

Lucus Dianæ Iulienſium.

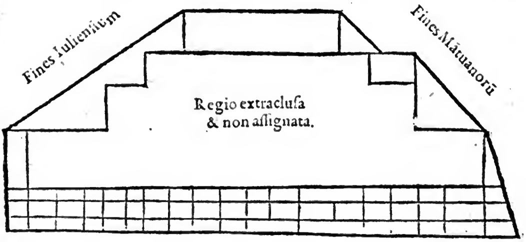
Si qua regio in extremitate limites non acceperit, eum locum vacantem ſignificabimus, hac inſcriptione, Locus extraclufus. extremitatem deinde terminis lapideis obligabimus, interpoſito ampliori ſpatio, & aris inſcriptis conditoris nomine & coloniæ finibus.

Mons Iulienſium.

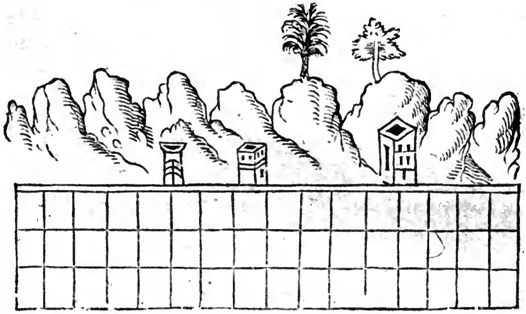
Regio extraclufa.

Extraclufa regio, ideo quod vltra limites finitima linea cluditur. Linea autem finitima ſi limitibus comprehenſa non fuerit, optimum erit extremitatem ad ferramentum rectis angulis obligare.

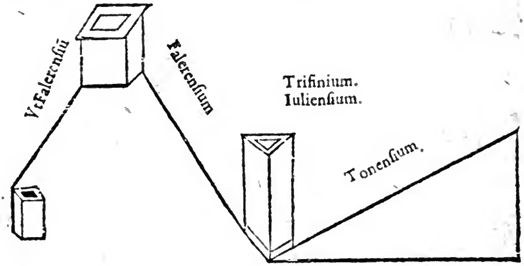
Si fuerit mons aſper & confragoſus, per ſingulas petras finitimas notas imponemus, & vbi potuerit, inſcriptiones: ſic & in forma ſignificabimus.

Lapides naturales inciſi notis finitimis.

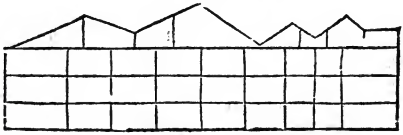
Mons lapideus

Nam in planitiis quanuis angulis omnium centuriarum in ſubſeciua lapidibus inſcriptis comprehendantur, certis tamen locis aras lapideas ponere debebimus, quarum inſcriptio ex vno latere perticæ applicito finem coloniæ demonſtrat, ex altero qua foras erit ad fines, vbi fines angulum facient & ternum angulorum aras ponemus, ſic & in locis montuoſis.

Has vtræque ciuitates conſtituant, ad fines enim eiſdem locis nomine imperatoris & finium ſuorum inſcriptionibus aras conſecrare debebunt.

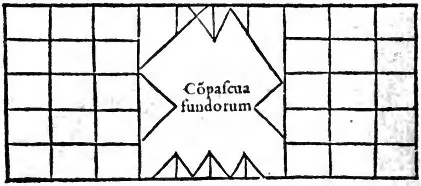
Terminatus per extremitatem.

Agro limitato accepturorum comparationem faciemus, ad modum accepturarum: quatinus centuria capere poſſit æſtimabimus, & in ſortem mittemus. Solent enim culti agri ad pretium emeritorum æſtimari. ſi in illa pertica centurias ducenenûm iugerum fecerimus, & accipientibus dabuntur iug. ſexagena ſena beſſes, vnam centuriam tres homines accipere debebunt: in qua illis tres partes æquis frontibus determinabimus. Omnium ergo nomina ſortibus inſcripta in vrnam deijciemus, & mota, primo quoque ternos comparabimus. Qui

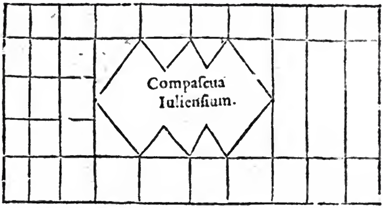
primi exierint,primam ſortem centuriarum ducere debebunt. eodem exẽplo & ceteri. Quòd ſi illis permiſſum erit,vt inter cõuenientes conternentur,conternati ſortiri debebunt, qui tres primam centuriæ ſortem accipere debeant. conternationum factarum ſingula ſortibus nomina inſcribemus, vt ſi conuenerit L. Titio L.F. & P.SEIO T.F. & AGGERIO A.F.veteranis. leg. quintæ Alaudæ, ex his vnum ſorti nomen inſcribemus,&quoto loco exierit notabimus. Si conternationem vrna faciet, ſingulis ſortibus ſingulorum nomina inſcribemus, & à primo vſque ad tertium qui exierit, prima conternatio. ſic & reliquæ· has conternationes ſublata ſorte quidam tabulas appellauerunt, quoniam cõdicibus excipiebantur, & à prima cera primam tabulam appellauerunt. Peracta deinde conternationum ſortitione, omnes centurias ſortibus per ſingulas inſcribemus, & in vrnam mittemus: inde quæ centuria primum exierit ad primam conternationem pertinebit. ſit fortè centuria DD. XXXV.V. K. XLVII. hanc ex prima tabula tres accipere debebunt. quod in æris libris ſic inſcribemus, tabula prima, DD. XXXV. V. K. XLVII. L. Terrentio. L. F. POL. iug. < LXI ᚴ s. CN. C. F. STEL. iug. LXVI ᚴ s. P. Tarquinio CN. F. ter. iug. LXVI ᚴ s. Eodem exemplo & cæteras ſortes aſſignare agrum ſecundum legem Diui Auguſti eatenus debebimus, quâ falx & aratrum exierit, niſi ex hoc conditor aliquid immutauerit. Primum aſſignare agrum circa extremitatem oportet, vt à poſſeſſoribus velut

terminis fines obtineantur. ex eo interiores perticæ partes. Si qua compaſcua aut ſyluæ fundis conceſſæ fuerint, quo iure data ſint formis inferemus. Multis coloniis immunitas agri vicit aſſignationem, & cum plus terræ quam datum erat ſupereſſet, proximis poſſeſſoribus datum eſt in commune nomine compaſcuorum. Hæc in forma menſuraliter comprehendimus.

Hæc amplius quam acceptas acceperunt, ſed vt in commune haberent multis locis quæ in aſſignatione ſunt conceſſa, & ex his compaſcua fundi acceperunt. Hæc beneficio coloniæ habent: in forma compaſcua publica Iulienſium inſcribi debent. Nam & vectigal quamuis exiguum præſtant.

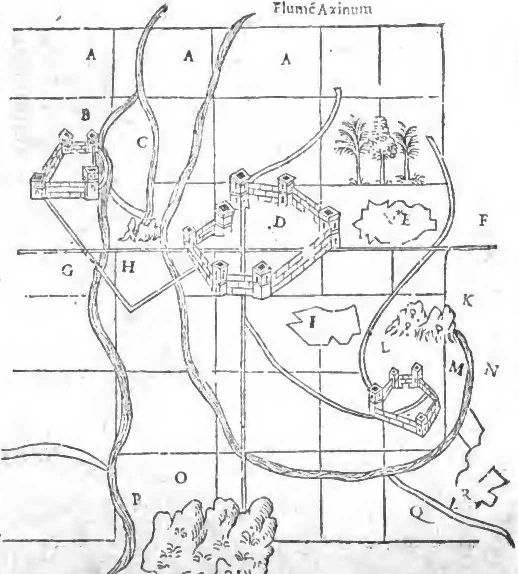
Subſeci-

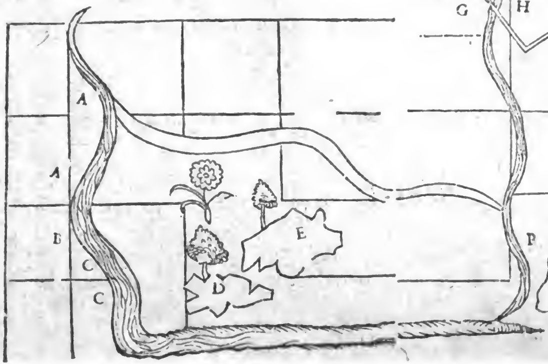
Subſeciuorum omnium librum facere debebimus, vt quando voluerit Imperator, ſciat quot in eum locum homines deduci poſſunt: aut ſi coloniæ conceſſa fuerint, conceſſa coloniæ in ære inſcribemus: ſi Reip. conceſſa fuerint, in ære ſubſeciua conceſſa, vt Iulienſibus, inſcribemus: omnes ſignificationes & formas æris tabulis inſcribemus: Data, aſſignata, conceſſa, excepta, reddita, commutata pro ſuo veteri poſſeſſori, & quæcunq. alia inſcriptio ſingularum literarum in vſu fuerit, & in ære permaneat. Libros æris & typum totius perticæ linteis deſcriptum ſecundum ſuas terminationes adſcriptis affinibus, tabulario Cæſaris inferemus: & ſi qua beneficio conceſſa aut aſſignata coloniæ fuerint, ſiue in proximo, ſiue inter alias ciuitates, in libro Beneficiorum adſcribemus. Et quicquid aliud ad inſtrumentum menſorum pertinebit, non ſolum colonia, ſed & tabularium Cæſaris manu conditoris ſubſcriptum habere debet.

Typum totius perticæ in hunc modum ordinare debemus, vt omnes menſuræ actæ limites, & ſubſeciuorum lineas oſtendamus.

A Fines Opulentinorum, Ceſienſium.
B Opulentia.
C Paſcua Coloniæ Iuliæ.
D Colonia Iulia Auguſt.
E Sylua publica Iulienſium.
F Ceſolentium.
G Opulentinorum.
H Fundus Seianus. datus in coloniæ Iuliæ tutela.
I Fundus conceſſus à Publ. Scipione.
K Mons Maſuinus Iulienſium.
L Haſta oppidum.
M Territorium.
N Fiſalota.
O Mons Geminus Oter.
P Mons Miça Iulienſium.
Q Fin. Vtiecenſiū.
R Ceſenſium.

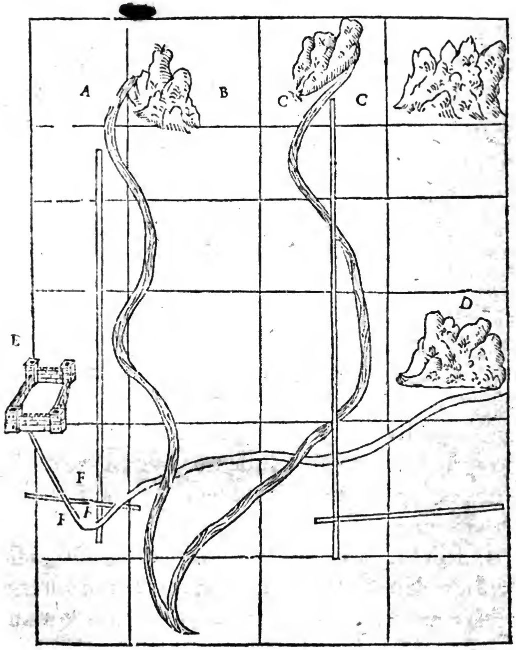
A Flumen Iumaro.
B Fines vtualenſium.
C Fines ſecuſterronenſium.
D Fundus finibus exceptus.
E Sylua & paſcua Iulienſium.

Agrum rudem prouincialem ſic aſſignabimus, quemadmodum ſuprà dixi. Si verò municipium in coloniam eius transferetur, conditionem regionis excutiemus, & ſecundum ſuam poſtulationem aſſignabimus. Multis locis cõditores vniuerſum locum coëmerunt: multis, malè meritos fundorum poſſeſſione priuauerunt: vbi tamen conceſſum eſt aliquid & gratiæ. In eiuſmodi enim aſſignationibus interuenit, CV. P.E.TRP.SVP. Agrum ſecundum datam legem, aut ſi placebit, ſecundum Diui Augusti, aſſignare debebimus, eatenus, quâ falx & aratrum exierit. hæc habent ſuam interpretationem. Quidam putant tantum cultum nominari: & mihi videtur, vtilem agrum aſſignari oportere: hoc eſt ne accipienti, ſyluæ vniuerſus modus aſſignetur, aut paſcui. Qui vero maiorem modum culti acceperit, optimè ſecundum legem accipiet aliquid ſyluæ ad implendum acceptæ modum. Hoc ipſo eueniet, vt alij ſyluas ſibi iunctas accipiant, alij in montibus vltra quartum fortè vicinum. Primum ergo agrum limitibus includemus, hoc eſt centuriabimus, ſeparabimus. Deinde acceptas terminabimus, quicunque modus limitem excedet commalliolari debebit, & ſic in ære incidi. Sortes autem ſic inſcribere debebimus, vt ſi vna accepta duas aut tres pluréſve centurias continebit, has centurias & quantum excepta habeant, in vna ſorte inſcribemus. vt ſi dabitur LXVII. beſſes, & per tres centurias ſeparabitur à DI. KK.I.iug.VI ⊢ s. & DD.I.KK.I.iug. XV. & DD.I.KK.I.iug.XXXV. Hæc vna ſors con-

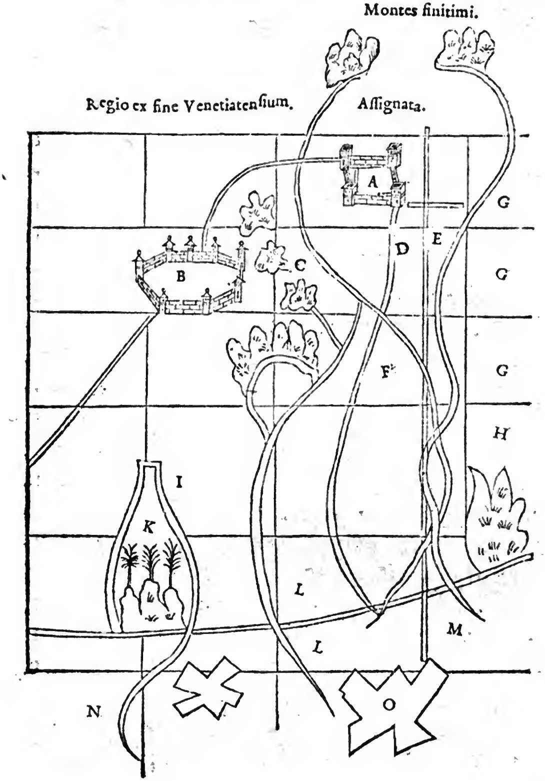
tinere debebit. ſub hoc exemplo & reliqua ſortitos in agrum deducemus,& fines aſſignabimus, formas & quæcunque ad menſuras pertinebunt, ita vt ſupra dixi.

VETERVM Mons Pecinarius. Mons Caruorum & Tacenſium.

FINES VT COTTIMORVM. FINES VT BITIVAMENSIVM.

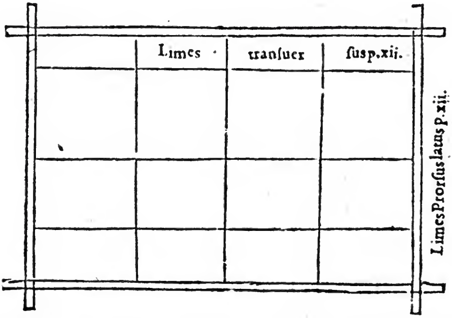
A Flumen Bodum,
B Mons, Andra publica Traianenſis.
C Flumen Renta.
D Mons, meta publica.
E Præfecturæ coloniæ
F Via conſularis.
Auguſtæ ex finibus Antemnatium.

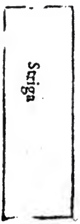
A Oppidum Atellæ.
B Colonia auguſta.
C Mons publicus & ſylua.
D Via conſularis.
E Fines Hirrenſium.
F Compaſcua publica.
G Prætenſuræ ex finibus Hirrenſium Ictillena-tium ad Catum.
H Mons Sacer Populi Romani.
I Via Lucſa.
K Mons & ſylua publica.
L Habita maior.
M Riuus Talio.
N Machartana.
O Conceſſum Lucio Titio Leſplæ.

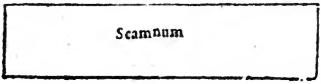
Agrum arcifinium vectigalem ad menſuram ſic redigere debemus, vt & recturis & quadam terminatione in perpetuum ſeruetur. Multi huius agri menſuram more colonico decumanis & cardinibus diuiſerunt, hoc eſt per centurias,ſicut in Pannonia: mihi autem videtur huius ſoli menſura alia ratione agenda. Debet enim aliquid intereſſe inter agrum immunem & vectigalem. Nam quemadmodum illis conditio diuerſa eſt,menſurarum quoque actus debet eſſe diſſimilis: nec tam anguſtè profeſſio noſtra concluditur,vt non etiam per ſingulas prouincias priuatas limitum obſeruationes dirigere poſſit. Agri autem vectigales multas habent conſtitutiones. In quibuſdam prouinciis fructus partem conſtitutam præſtant: alij quintas, alij ſeptimas: nunc multi pecuniam, & hanc per ſoli æſtimationem. Certa enim pretia agris conſtituta ſunt, vt in Pannonia arui primi, arui ſecundi, partis, ſyluæ glandiferæ, ſyluæ vulgaris paſcuæ: his omnibus agris vectigal ad modum vbertatis per ſingula iugera conſtitutum. harum æſtimatione ne qua vſurpatio per falſas profeſſiones fiat, adhibenda eſt menſuris diligentia. Nam & in Phrygia & tota Aſia ex huiuſmodi cauſis tam frequenter diſconuenit, quàm & in Pannonia. Propter quod huius agri vectigalis menſuram apertis rigoribus comprehendere oportet, & ad ſingula terminis fundare: quibuſdam interuerſuris lapides politos,quadratos, inſcriptos, & lineatos defigere in eam partem, qua res exiget, oportebit. Omnium rigorum latitudines

velut limitum ſeruabimus, interſtitioni limitari menſuram per ſtrigas & ſcamna agemus, ſicut antiqui latitudines dabimus, D. M.O. & K. pedes XX. & limitibus tranſuerſis, inter quos bina ſcamna, & ſingulæ ſtrigæ interueniunt, ped. duodenos. Itémq. prorſis limitibus, inter quos ſcamna quatuor, & quatuor ſtrigæ cluduntur, ped. duodenos: reliquis rigoribus lineariis ped. octonos.

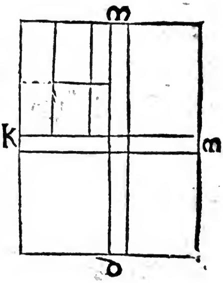

Omnem menſuræ huius quadraturam, dimidio longiorem ſiue latiorem facere debebimus, & quod in latitudinem longius fuerit, ſcamnum appellare: quod in longitudinem, ſtrigam.

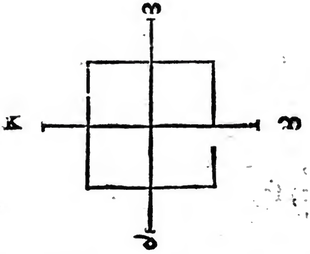

Primum conſtituemus decumanum maximum, & cardinem maximum, & ab eis ſtrigas & ſcamna cludemus.

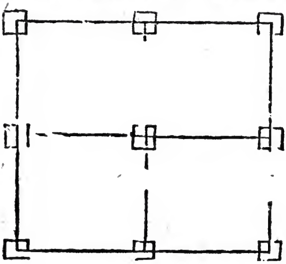

Actuarios autem limites diligentiſſimè agemus, & in eis lapides inſcriptos defigemus, adiecto ſcamnorum numero: primum à D. M. O. & K. incipiemus inſcriptiones, velut in quintariis ponere: primo lapidi inſcribemus D M. K M.

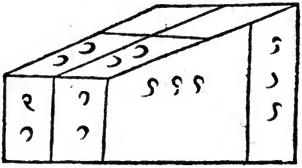

Ad hoc deinde ſingulis actuariis limitibus, ſimiliter per ipſos inſcribemus, D. M. limes II. K M. L M. II. Hac ſignificatione omnium quatuor regionum limites comprehendemus.

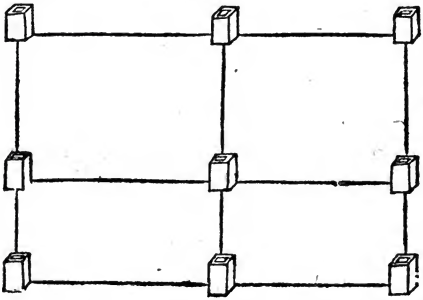
His

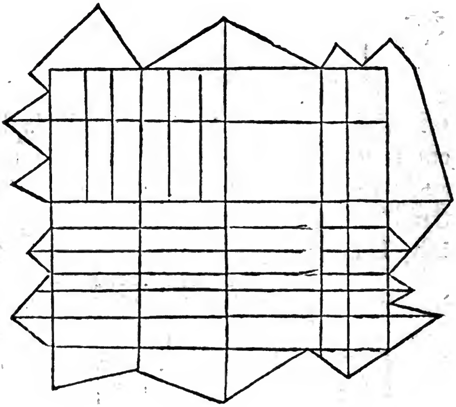
His deinde partitis quadrarum angulis lapides eius generis ponemus, ſub hac inſcriptione literis ſingularibus, DD. V. ſtrigam primam, ſcamno II. hoc in lateribus lapidum: in fronte autem, regionis indicium, DD. V. K.

Nunc quadrarum angulis lapides inſcriptos inſpiciamus.

Inter has ſtrigas & ſcamna omnem agrum ſeparabimus,cuius totam poſitionem adveram formam inſpiciamus,ſecundum quod rei præſentis formam deſcribamus.

EXPLICIT HYGENI LIB. GROMATICVS.

INCIPIT LIBER HYGENI DE LIMITIBVS.

LImites lege latè patere debent ſecundum conſtitutionem eorum qui agros diuidi iuſſerint. non quia modus vllus ex menſura limitibus adſcribatur; ſolum lex obſeruari debet. maximus decumanus & kardo plus patere debent, ſiue pedes xx, ſiue pedes xv, ſiue pedes xii, ſiue quod volet cuius auctoritate fit. cæteri autem limites qui ſubrunciui appellantur patere debent pedes viii. in maximo autem decumano lapidem ponis & inſcribis D. M. & K. M. forma autem ſic inſcribi debebit. D. D. & S. D. K. K. & V. K. lapides, ne minus, duodrantales poni oportet, altos ped. iii. inſcribi ſic debent, D D. quæ pars erit inſcripturæ ſurſum verſus, vt ad ſeptentrionem ſpectanti ſit K. K. I. Similiter dextra decumanum vltra cardinem ſic inſcribis vt D. D. I. ſpectanti ab occidente ſcriptura ſurſum verſus ſit. quæ pars ad cardinem ſpectat V. K. I. ſic inſcribi debet, vt inſpectanti meridie ſcriptura ſurſum verſus ſit citra cardinem primum. ſiniſtra autem D D. I. K. K. I. ſic inſcribi debent ſurſum verſus, vt ſeptentrio orientem ſiniſtra vndique autem pars ad cardinem ſic inſcribi debet, vt ſeptentrionem ſpectanti ſit totum ſurſum verſus inſcriptum K. K. I. vltra autem ſic inſcribi debet, vt quæ pars ad decimanum ſpectat, ſpectanti occidentem ſurſum verſus ſic inſcribitur S. D. I. quæ pars ad cardinem ſpecta, ſic inſcribi debet, vt meridie ſpectāti

ſit inſcriptum V. K. I. quintum quemque limitem diligenter agi oportet, & præcedere menſura cardinem, vt quadraturæ diligenter cludi poſſint. lapidem autem in quintarios poni oportet: reliquos autem roboreos. ſolet hac de re eſſe diſputatio, vt ſi inſcribatur D. M & K. ille qui à maximo proximus dicatur inſcribi oporteret ſiue dextra ſiue ſiniſtra D. D. ſiue primũ ſiue ſecundum. Quæſtio ergo hæc eſt. vtrum qui proximus maximo eſt, ſecundus inſcribi debeat, an vltra primum. vltra primum autem inſcribi debet, ideo quod hic qui maximus dicitur, & primus eſt. ita idem capit hic. qui vltra primum autem inſcribitur & ſecundus eſt & nouum quæ vltra ſolum obſeruare debet. ſed quacunque parte inſcribis ſiue vltra ſiue citra, ſiue dextra ſiue ſiniſtra menſura territorij vſque fieri debet ſecundum legem D. Auguſti QVA FALX ET ARATER IERIT. in forma generatim enotari debebit. LOCA CVLTA ET INCVLTA VILLÆ. menſura peracta ſorte diuidi debent, & inſcribi nomina per decurias per homines denos. ſed in formas ſectari denũ hominũ acceptas & quod ſinguli accipere debent. decem in vnum coniungantur & in ſortem inſcribi. Sors prima DDI. & II. & III. & IIII. & cardinem illum quouſque menſura expleri decem hominum debebit, id eſt in quot centurijs. Similiter omnium decuriarum nomina in ſortibus inſcripta & qua parte quæ aut quota ſors modum habeat, vtrum vltra & dextra, vtrum ſiniſtra, & vltra aut citra. deinde ex decurijs antequam ſortes tollant, ſingulorum no-

mina in pittacijs & in ſorticulis. & id ipſi ſortientur, vt ſciant quis primo aut quoto cumque loco exeant. Igitur omnem ſortem ponere debent, in qua totius pecuniæ modus adſcriptus erit. Hæc ſortitio ideo neceſſaria eſt, ne quis queri poſſit, ſe ante debuiſſe ſortem tollere, & in meliorem fortaſſe incedere agri modum: aut ſit diſceptatio, quis ante ſortem tollere debeat, cum omnes in æquo ſint. Quæſtorij autem dicuntur agri, quos populus Romanus deuictis pulſiſque hoſtibus poſſedit, mandauitque quæſtoribus, vt eos venundarent, quæ centuriæ nunc appellantur plinthi, id eſt laterculi. eaſdem in quinquagenis iugeribus quadratas cluſerunt limitibus, atque ita certum cuique modum vendiderunt. cuius agri ſunt conditiones vti populi Romani, quod etiam præſtitutum obſeruant. Vetuſtas tamen longi temporis plerunque penè ſimilem reddidit occupatorum agrorum conditionem, non tamen vniuerſi paruerunt legibus quas à venditoribus ſuis acceperunt. Vectigales autem agri ſunt obligati, quidam RP. PR. quidam coloniarum, aut municipiorum, aut ciuitatum aliquarum, qui & ipſi plerique ad R R. pertinentes, ex hoſte capti partitíque ac diuiſi ſunt per centurias, vt aſſignarentur militibus, quorum virtute capti erant, amplius quàm deſtinatio modi: quam vero militum exigebat numerus qui ſuperfuerant agri vectigalibus ſubiecti ſunt alij per annos, alij verò mancipibus ementibus, id eſt conducentibus in annos centenos. plures verò finito illo tempore, iterum venduntur

locantúrque ita vt vectigalibus eſt conſuetudo. In quo tamen genere agrorum ſunt aliquibus nominatim redditæ poſſeſſiones Id habeant ſcriptum in formis, quantum cuique eorum reſtitutum ſit. Hi agri qui redditi ſunt, non obligantur vectigalibus, quoniam ſcilicet prioribus dominis redditi ſunt. Mancipes autem qui emerunt lege dicta ius vectigalis, ipſi per centurias locauerunt aut vendiderunt proximis quibuſq; poſſeſſoribus. In his igitur agris quædam loca propter aſperitatem aut ſterilitatem non inuenerunt emptores Itaque in formis locorum talis adſcriptio, id eſt in modum compaſcuæ, aliquando facta eſt, ET TANTVM COMPASCVÆ, quæ pertineret ad proximos quoſque poſſeſſores qui ad ea adtingunt finibus ſuis. Quodque genus agrorum, id eſt compaſcuorum, etiam nunc in aſſignationibus quibuſdam incidere poteſt. Virginum quoque Veſtalium & ſacerdotum quidam agri vectigalibus redditi ſunt, & locati. Quorum agrorum formæ vt comperi, plerunque habent quendam modum adſcriptum: ſed in his extremis lineis comprehenſæ ſunt formæ, ſine vlla quidem norma rectóque angulo, ſolent vero & hi agri accipere per ſingula luſtra mancipem: ſed & annua conductione ſolent locari. Diuiſi & aſſignati agri ſunt, qui veteranis alijſve perſonis per centurias certo modo adſcripto aut dati ſunt, aut redditi, veteribus poſſeſſoribus redditi commutatique pro ſuis ſunt. Hi agri leges accipiunt ab his qui veteranos deducunt, & ita propriam obſeruationem eorum lex data

præſtat in his agris. Sed & ſubſeciua aliquando compaſcua, ſicut in his qui vectigalibus ſeruiunt, & in hoc genere ſunt. Quædam autem vectigalia, quæ intra perticam in eam regionem comprehenſa ſunt: aut ſi quid ſuperfuit quod non aſſignaretur, reſeruatum aut redditum relocatúmq; eſt cuiquam coloniæ. Hi autem quibus aſſignati ſunt, deducebantur intra centuriationem, & quæ ſuperfuerunt ſubſeciua eis conceſſa ſunt, id eſt eorum Reipublicæ ex quorum territorio ſumpſerunt agros: ita vt in eos quos donauerant agros, & in eos qui redditi erant veteribus poſſeſſoribus, iuriſdictio ſalua eſſet eis, ex quorum territorio ſumpti erant agri. ergo omnium coloniarũ municipiorúmq; leges ſemper reſpiciendæ erunt. Itemq; exquirendum nunquid poſt legem datam aliquid vt ſupra dixi commentariis, aut epiſtolis, aut edictis adiectum eſt, aut ablatum. ſed & hæc meminerimus in legibus ſæpe inueniri, cum ager eſt centuriatus ex alieno territorio paratuſque vt aſſignaretur inſcriptum, QVOS AGROS, QVÆVE LOCA, QVÆVE ÆDIFICIA INTRA FINES, puta illos, ET INTRA FLVMEN illud, INTRA VIAM illam, DEDERO, ASSIGNAVERO, IN EIS AGRIS IVRISDICTIO COERCITIOQ. ESTO COLONIÆ illius, CVIVS CIVIBVS AGRI ASSIGNABVNTVR. Volunt quidam ſic interpretari, quicquid intra fines ſuper nominatos fuerit, id iuriſdictioni coloniæ accedat. Quod non debet fieri. Neq; enim quid tum aliud defẽdi poteſt iuriſdictionis coloniæ, quàm quod datum aſſignatúmq; fuerit. Alioqui ſæpe & intra fines dictos &

oppidum eſt aliquid, quod non in ſua conditione remaneat. item eſt in ipſo ius quod ante fuit. ita illa interpretatione oppidum ciueſque coloniæ pariter aſſignaret: ſed nec fuiſſe, nec eſſe in legibus, nec ita complecti debet, Quos agros, quæ loca, quæve ædificia, ſi vniuerſa regio quæ cancellata erat, coloniæ iuriſdictioni accederet. Dixiſſet enim intra finem illum, & flumen illud, & viam illam iuriſdictio coërcitióque eſto coloniæ illius. ita excipitur, id quod non eſt aſſignatum, vocatúrque ſubſeciuum. Ergo vt ſæpius repetam, hoc ait. Quos agros, quæ loca, quæve ædificia dedero, aſſignauero, iuriſdictio coërcitióque eſto colonorum coloniæ illius, quorum ciuibus aſſignati erant agri. Item quidam putauerunt, quod iam quidem ſupra dixeram, ſed iterum repetendum arbitror, vt eis agris qui redditi ſunt veteribus poſſeſſoribus, iuriſdictio eſſet coloniæ eius, cuius ciues agros aſſignatos accipiebant. Non autem videtur. Quoniam, vt dixi, in lege: Quos agros, quæ loca, quæue ædificia dedero, aſſignauero, in eis iuriſdictio coërcitióque eſto, quô veterani deducti ſunt quibus hi agri aſſignati ſunt alioqui cum cæteros poſſeſſores expelleret & pararet agros, quos diuideret, quos dominos in poſſeſſionibus ſuis remanere paſſus eſt, eorum conditionem mutaſſe non videtur. namque ciues coloniæ accedere iuſſit. Hoc quoque aſpiciendum erit, quòd aliquibus locis inuenimus ex alieno territorio ſumpſiſſe agros, quos aſſignaret, proprietatem quidem dari, ſcilicet cui aſſignabat: ſed territorij intra quod adſignabat, ius non

non auferri. Et ſunt quoque quædam Diui Auguſti edicta, quibus ſignificat, quoties ex alienis territoriis agros ſumpſiſſet, & aſſignaſſet veteranis, nihil aliud ad coloniæ iuriſdictionem pertinere, quàm quod veteranis datum aſſignatumque ſit. Ita non ſemper quicquid centuriatum erit, ad coloniam accedit, ſed id tantum quod datum aſſignatumque fuerit. Sunt nihilominus quædam municipia quibus extra murum nulla ſit iuriſdictio. Fluminum autem modus in aliquibus regionibus intra centurias exceptus eſt, id eſt adſcriptum flumini tantum, quod alueus occuparet: aliquibus verò regionibus, non ſolum quod alueus occuparet, ſed etiam agrorum aliquem modum flumini adſcripſit, quoniam torrens violentior excedit frequenter circa alueum & centurias. Illud vero obſeruandum, quod ſemper auctores diuiſionum ſanxerunt, vti quæcunq; loca ſacra, ſepulchra, delubra, aquæ publicæ, aquæ vicinales, fontes, foſſæque publicæ vicinaleſque eſſent, item ſi qua compaſcua quamuis agri diuiderentur, ex omnibus eiuſdem conditionis eſſent, cuius ante fuiſſent. adiectúmq; ius vt limites eidem decumani & K. aperti populo eſſent: & ſtatuerunt decumanòs, & K· maximos patentiores cæteris: quintarios autem & ſubrunciuos minus patentes, non minus tamen quàm vehiculo iter agi poſſit. in quibuſdam regionibus, cùm limites latè patere iuberent, modus eorum limitum in aſſignationem non venit. Sæpè enim & viarum publicarum per centurias modus exceptus eſt. Item ſanxerunt, ſi-

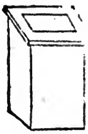
cubi limites in ædificium aliquod inciderent, is cuius ædificium eſſet, daret iter populo idoneum per agrum ſuum, quod ſemper eſſet peruium. In quorundam vero villis quâ limites tranſeunt, ianuæ ſunt ſemper patentes præſtanteſque populo iter. Nuper ecce quidam euocatus Auguſti vir militaris diſciplinæ, profeſſionis quoque noſtræ capaciſsimus, cum in Pannonia agros veteranis ex voluntate & liberalitate Imp. Traiani Auguſti aſsignaret, in ære, id eſt in formis, non tantum modum quem aſsignabat adſcripſit, aut notauit, ſed & extremam lineam vniuſcuiuſque modi comprehendit, vti acta eſt menſura aſsignationis, ita ſcripſit longitudinis. Quo facto nullæ inter veteranos lites contentioneſque ex his terris naſci potuerunt. Namque antiqui plurimum videbantur præſtitiſſe, quòd extremis finibus diuiſionis, non plenis centuriis modum formis adſcripſerunt. Paret autem quantum hóc plus ſit, quod vt ſuprà dixi, ſingularum aſſignationum longitudinem ſcripſerit ſubſeciuorum: cúmque in cæteris regionibus longitudo ab adſignatione diſcerni non poſſet, effecit diligentia & labore ſuo. Vnde nulla quæſtio eſt, quoniam vt ſupra dixi, aſſignationem extrema quoque linea demonſtrauit. Hoc quoque non prætermittam quòd pleriſque locis inueni, vt modum agri, non iugerum, ſed alio nomine appellent, vt puta in Campania quòd verſus appellant. Item verſus habet p. VIII. DC. XL. ita iugero ſunt verſus numero III. L. Longitudinem autem quoties egeram, ego ita

renuntiabam, iugera tot, vel verſus tot: vt ſi fortè controuerſia eſſet, verſus haberet pedes VIII. D C. X L. in iugeribus tamen fides conſtaret. In Prouincia quoque Narbonenſi varia ſunt vocabula. Alij appellant libram, alij parallelam: in Hiſpania centurias. ita ſi, vt dixi, conſuetudinem alicuius regionis inueniemus, ſicut videtur, ita renuntiabimus, iugera tot, verſus tot, ſiue libras tot, ſiue quodcunque aliud vocabulum aliquomodo comprehenſum fuerit. ita cum iugera adſcripta fuerint. licet peregrinis vocabulis poſita, quæ iugerum nobis ratio fuit, fidem ſeruabit. Neque hoc prætermittam, quod in prouincia Cyrenenſi comperi, in qua agri ſunt regij, id eſt illi quos Ptolomæus rex populo Romano reliquit. Sunt plinthi, id eſt laterculi quadrati, vti centuriæ per ſena milia pedum limitibus incluſi, habentes ſinguli laterculi iugera numero I. C C. L. Lapides quoque inſcripti nomine Diui Veſpaſiani ſub clauſula tali, Occupatos à priuatis fines, P. R. reſtituit. Præter ea pes eorum qui Ptolomeicus appellatur, habet monetalem pedem, & ſemunciam. ita iugeribus numero I. C C. L. quæ eorum menſura inuenitur, accedere debet ad effectum. iug. pars XXIIII. & P R. vniuerſo effectu monetali pede iug. XII. CCCLVIII. Hunc igitur modum quatuor limitibus menſura SS. incluſum, vocamus medipna, quo apparet medipnia eorum menſuram iugeri haberem: monetali autem menſura I. CC. L. Item dicitur in Germania in Tungris pes Druſianus, qui habet monetalem pedem & ſeſcunciam, ita vt

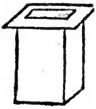
vbicumq; extra fines legeſq; Romanorum, id eſt vt ſoilicitius perferam, vbicunq' extra Italiam aliquid agitatur, inquirendum, & de hac ipſa conditione diligenter præmoneo, ne quid ſit quod præteriiſſe videamur. hæ ſunt conditiones agrorum quas cognoſcere potui.

Literæ ſingulares quæ in terminis prouinciæ Tuſciæ ſcriptæ ſunt, quammaximè in territorio Volaterrano, ſe inuicem oſtendentes, id eſt. ZA. VB. CX. TC. QR. SP. NO. QH. FG. TRO. MA. KA. NI. FY. PS. I. CO. H. HO. QA. RV. IS. RG. K. KM. PV. QH. ON. AR. FIL. GHO. CCX XA. PX. XP. FQ. K. KM. LN. AG. IO. SI. IS. FQ. PX.

Item aliæ literæ ſingulares, quæ in diuerſis territoriis Italiæ inueniuntur, maximè iuxta fluuium Nemus, ſicuti ſe ſequuntur, ita terminos oſtendunt. AI. AM. IN. KM. IK. DI. KO. MX. XM. YP. FI. HO. SV. VS. ZE. QP. PT. HN. GY. AB. CO. GH. RV. LM. RM. QP. VS. TV. GHI. RS. HO. IN. KM. RT. IO. FP. ZA. MK. NS. GP. XO. PR. HI. AC. FN. XV. XP. MXP. Hi autem termini diſtant à ſe in ped. XCIIII, & CCCLXXV, & in CCCCLXX, & in CCCLXI, in p. IIII. LXI.

Terminus egregius qui & robuſtus quinque pedalis.

Iſoſceles.

Terminus parallelogrammus.

Terminus Auguſteus

Trigonus orthogonius.

Sepultura militaris in finem.

Rhombos

Trapezius.

Auguſteus in trifinio.

Iſopleurus.

Trigonus oxygonius

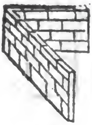

Rhomboides.

Scutellatus.

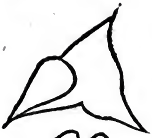

Trigonus amblygonius.

Scalenon.

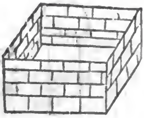

Spatula.

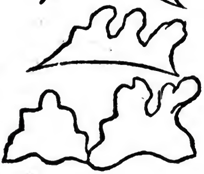
Epetecti calis in trifinio.

Scorofiones.

Arca in quadrifinio.

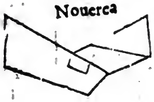

Bontontini.

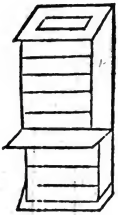

Sepultura finalis

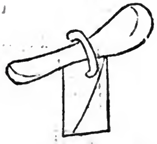
Nouerca

Canabula.

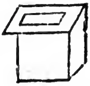

Monumentum.

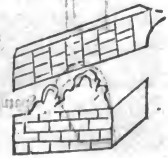

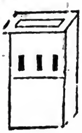
Formalis.

Terminus Aſpratilis.

Subſtructio ad terras excipiẽdas.

Terminus ſiliceus.

Hermula.

Maceria finalis.

Seria.

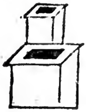
Puteus.

Lapis non dolatus in curſorio poſitus.

Terminus qui ſubſecivum demonſtrat.

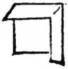
Lapis intra lapidem in triſinio.

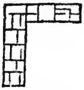
Termini gemelli.

Terminus qui fluuium demonſtrat

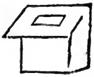
Lapis damnatus.

Gamma de petra ſicca conſtructa.

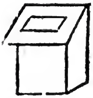

Lapis decuſſatus, qui agrum intraclusum & extraclusum ſignificat.

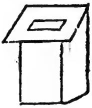

Terminus ante terminum in verſura poſitus.

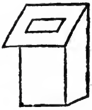

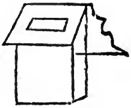
Lapis cultellatus, qui pentagoni recipit rationem.

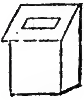
Lapis gammatus, qui trigoni recipit rationem.

Item lapis intra lapidem in curſorio.

Lapis qui flexuoſitatem limitis oſtendit.

Terminus qui riuum demonſtrat.

EX LIB. XII. INNOCENTII
DE LITTERIS NOTIS IVRIS EXPONENDIS.

CASA per A nomen habens, fines quam maximè paruos habet. ſi in monte fuerit, verum ſi in planis locis poſita fuerit, ſub ſe fines ſpatioſos habet. ſuper ſe proximos fines habet, ſub ſe alueum qui currens eius fines demonſtrat. & per pedes GA. G. p c ϖ. in omnes circumdantes per pedes cccel, ſicut ſuperius diximus. Caſa ſi in plano fuerit, fines ſub ſe, ſecundum quod in campo dixi. ſuper ſe paruos fines habet. & hæc ipſa loca macriora ſunt. Ab orientali parte aquam viuam ſignificat. A ſextanea parte riuum ſignificat. In fine ſuo monticellos,& ad pedem montis ſuperius arca conſtituta, quæ eſt in quadrifinio M A. grandes lapides in fine conſtituti ſunt tales ſigna in finibus habet caſa quæ per iſtam literam nomen habuerit.

Caſa nomen per B habens fines grandes habet delatus ſe in montem. Caſa ſi in plano loco poſita fuerit de vna parte limes proximum caſa venit, propè ſe aquam habet,& contrà ſextaneam partem maximè alueum in fine ſignificat. ſi in montanis fuerit,talia ſigna inuenies. ſi autem in planis fuerit, fines toti quam maximè in vna parte ei ſubiacent. per longitudinem limitis pedum cclij. Orientalis qui veniens in æqualibus lineis cohæret. Septentrio autem per pedes cl, deſcendit. Meridianus vero

ſimilis

ſimilis ſeptentrioni, & ipſe ſeptentrio proximum caſa, quæ re ſi ſemper normaturam ſuam conſequitur ſic vt per ſigna iſtius literæ inueniantur. ita capitulum ad notas iuris reuertatur, ſi ſuper ſe montem habuerit, limitem cuius per pedes ccl. conſequeris, & à ſiniſtra parte terminos quammaximè ſignificat. Caſa in arce conſtituta talia ſigna habet. Si autem in campis fuerit, limes eius à ſextanea parte proximus venit. ſuper ſe autem fines anguſtiores de ſiniſtra parte finiū limites in vno loco conueniunt.

Caſa per C nomen habens fines ante ſe habet. Orientalem quammaximè proximum venientem in alteros vicinos fines fontem habens, circa caſa fines maiores. ſub ſe alueum, & trans alueum tranſit finis eius, & delatus ſe in fine proxima aquam habens. Caſa in ſe ſiniſtris flaminiæ, indicat terminos trans alueum tranſit ſicut ſuprà diximus par diuiſis limitibus vias multas tranſit, limes eius per pedes ∞ cc. tranſit & lauacrum ſignificat, in quem collis recturam ſequeris lineæ deſcendentis per pedes ccl. & vſque in valle vbi eſt aqua viua in trifinio in termino in conſtituta ſub ſe flaminia. De latus ſe montem ſuper ſe, lacum in trifinio, delatus ſe vineam, à ſextanea alueum & fontem, quem in alia fine habet medius fons ad ipſam adpertinet. fines quammaximè grandes habens de vno latere finem habet proximum ſicut ſuperius diximus.

Caſa per D nomen habens fines ſuper ſe habet, & maximè deſuper ſe mittit, vſq; in vallem alueum habens, ſub ſe planum, delatus ſe monticellos,

arcam in quadrifinio conſtitutam,quæ mittit vſque in lauacrum quod eſt circa viam. Fontem de latus caſa habet, campum habens, ſub campo alueum via quæ mittit de trans alueum tranſit illa limitem eius. delatus ſe pratum verſus caſa vineam poſitam. proximum vineam caſalem habens, quæ premit finem eius. Caſalis ipſe in limite poſitus verſis finibus caſa hoc habens de lateris ipſius finem grandem habens, ſub ſe autem finem proximum cohærentem. Finis caſalis riuo deſcendens ſuper ſe alueum tranſit, trans alueum aqua viua in quadrifinio conſtituta, & ſuper aquá viuam ſi in monte fuerit, ſuper ipſum monté quadrifinalis arca conſtituta eſt circa viam, ſub ſe autem campicellum habens ſuperiorem rectuuram colli. nam limitem eius per pedes ccl. duco latus eius id eſt medietatem fiunt pedes ıxıccl. ſicut notis iuris expoſitum eſt.

Caſa per E nomenhabens alueum ſub ſe quammaximè ſignificat, de latus alueum tranſit. retranſit limitem ſextaneum ante ſe. ſub ſe finem maiorem habet. de latus ſe proximam arcam conſtitutam in quadrifinio,& ipſa arca ſignificat ſub ſe vallem quæ campicellum eſt. ſuper ſe montem qui explaïus eſt. delatus ſe aquam proximam habens ſub ſe collem via venit & retranſit limitem & deſcendit ipſa via,& venit ad ipſam caſam. itaque hæc ſigna inueniri oportet.

Caſa per F nomen habens, fines ante ſe habet grandes.Caſa in monte eſt poſita habens ſub ſe vallem, ſuper ſe montem. de latus ſe alueum ſignificat.

ſi in campo fuerit caſa de litera ss. fines maiores habet. proximum caſa venit fines quammaximè in longum habens, in latitia breuiores. & ipſos fines alueus tranſit. Limitem autem ſextaneum proximum habet ſigna requirenda oportet. Si ſic fuerit fundus conſtitutus, ſub ſe campum habet, extenſum, fines grandes ſignificat. Si in monte fuerit conſtitutus, excogimus finem habere contra duas paginas fundorum. & ſi ſigna ss. conueniunt excogimus obſeruare.

Caſa per G nomen habens fines fortes habet. Caſa ſi in monte fuerit latus ſe fontem proximum geret. ſub ſe vallem & alueum via, & ſub via aqua viua terminos decurſorios. ſuper ſe montem arca trifinij in arcem poſita trans alueum ſignificat in trifinio poſitam. ſi in campo fuerit limites quam maximè requirendos oportet ſecundum conſtitutionem, quam conſtituerint authores de aliis partibus, limitem limitem cohærentem. ſuper ſe arcam in monte conſtitutam. Ergo rariores terminos habet caſa ss. ſigna inuenies p.o.l.i.h.

Caſa per H. nomen habens montē, poſt montem m.k.u. montē ſuper alueum ſi in monte caſa fuerit fines quammaximè largiores habet. ſe ſub autem vallē. latus ſe per ſingula ſingulas habet lineas. ſiniſtra parte vinea poſita. ſi ab orientales partes fines fortiores habuerit, à ſextanea parte limitē proximū habet mons ipſe ſub ſe alueum habet à ſextaneo. ſi in planis locis caſa fuerit, maximè ab orientis parte limes proximus venit. ſub ſe fines ſpatioſos habet.

de latus ſe aquam viuam vſque in ipſos fines eius pertingunt.

Caſa per I nomen habens, ſed in longum, ſi ſextaneo pedes ixi ixiccc. ſi in campeſtribus locis finem habuerit, in latitia pedes clxii. ad arcam examinis hoc eſt legibus conſtitutam. & ſi fines per montem habuerit maiores, & graciliores habet de ſiniſtra parte terminus proximum caſa venit limes eius ſub ea per pedes ccl. ſuperius contra ſe vſque in triuium pedes ixi ixi. ſi ſuper ſe montes fuerint, permiſſa. linea rectis collibus oportet quæri ſecundum artificium agrimenſuræ.

Caſa per K nomen habens. Caſa in latere montis poſita eſt ante ſe finem habet. ſub ſe vallem. ſuper ſe montem. delatus ſe alueum & in valle duas aquas viuas habet. de ſub ſe campum extenſum, ſub campo alueum, & ipſe alueus finem facit; quoniam prolixiorem lineam ex cohærentibus ſignis habet ſub ſe duos alueos, habet & ſuper ſe duos montes inter montem & montem duæ congeriæ lapidum in fine conſtitutæ. ſuper ſe vero collinam extenſam. ſub ſe alueum, & proximum ſe pentagonum habet. in ſiniſtris pratum. per collinam autem via excurrit vſq; in trigonium conſtitutum. quæ de latere defiunt per ſingulos terminos ſi alueum ſuper ſe habuerit, finem tranſit eiuſdem caſæ. ſi montem deſuper ſe habuerit, arcam in latere montis habet, & cirea aquam viuam.

Caſa per L nomen habens ſub ſe finem proximum, & de ſecus aqua ſignificans. de latus alueum

tranſit limes ſextaneus. ſuper ſe fines proximos in vno loco in monte arcam conſtitutam habet. examine deinceps arca deſcendens per duas valles in vnam lineam pergens per duo genera montium ad ſingulos adſignauimus limitem per pedes cccclv. ſicut in notis iuris requirendum eſt.

Caſa per M nomen habens de ſiniſtra & dextra quammaximè aqua ſignificat, fines grandes habet. caſa in media fine poſita ſuper ſe interdum modicum proximiorem finem habens fines in quadro habens. limes maritimus Gallicum intercidet, ideo plerumque caſa aquam in curte habet aliquotiens ſuper ſe fines extenſos. ſub ſe autem proximiorem delatus ſe montem habens. ſuper alueum arcam conſtitutam in trifinium arca perget lxxx. per pligorias lineas oportet computare.

Caſa per N nomen habens de ſiniſtra parte fines paruos habet. Caſa ſi in eam poſita fuerit ſuper ſe fines modicos habet ante ſe alueum currentem. limes eius in longũ fit pedes cccl. & hoc in alio caſale impinget partiens miliarium in ſiniſtra cui mitto caſalibus accepta menſuris ad ſingulos fit pedes IIII. ſi ſuper ſe planum habuerit liberi fundi computatio ss. obſeruetur.

Caſa per O nomen habens interdum in monte poſita eſt. & ſi in monte fuerit in quo campus eſt fines rotundos habet, & cultos per mediam finem aquam ſignificat ſub ſe cannicias & res paluſtres habet, & foris aquiuergia. Arca in monticello conſtituta cuius caſalis alio caſali coniungit, ideo hæc arca

in trifinio ſita eſt, ſi in monte caſa conſtituta fuerit limitem proximum ſe habet ſuper ſe triuium & terminos habet. pedatura autẽ eius in pedes II. CCCLIIII.

Caſa per P nomen habens de latus ſe limitem ab orientali proximum caſa venientem, Multa caſalia fundum conſtituent. limes eius orientalis poſt caſa veniens proximam aquam habet. ſuper aqua memoria in arca, & ipſa arca de latus ſiniſtrum alias fontanas ſub ſe habens ſuper ſe montem, in triuio tres botontinos. in ſiniſtra parte arca conſtituta in trifinio inter arcam & caſam, & caſales. ideo multa caſalia fundum conſtituent. delatus ſe fines grandes habẽs ſuper ſe fines maiores. ſub ſe autem fines latiores in longitia breuiores. delatus ſe limitem proximum cohærentem ducere latus ad ſingulos quadrifinales per lineas fiunt pedes II. CCCL.

Caſa per Q nomen habens in plano poſita eſt. fines poſt ſe habens multos, & aquas multas aliquas vias tranſit limes eius de ſiniſtra parte in alio fine ſuper ſe montem habens ſubtus flaminia tranſiens, & ſub flaminia poſita vinea & ſubtus vinea alueum, infra vinea memoriæ ſunt ſupra ſe arcam habens. ſub ſe campos extenſos habet. videndum qualia loca. ſi foſſæ fuerint terminos rariores conſtituimus.

Caſa per R nomen habens, fines ante ſe habet grandes, ſub ſe campum & alueum & currens ſubtus flaminiam alueum trans pratum, ſuper flaminia nuces, ſuper ſe montes & deſcendentes in alueo vnde petent aquam & de ſub riuo latus riuum limitem tranſit qui venit ſuper ſextaneum. ſi ſuper ſe

montem habuerit, tales fines requirendæ ſunt, ſi autem in planis, ad notas iuris requirendum eſt. ſi in campeſtribus fuerint, talia ſigna requiris. fines ſub ſe habentem ſuper ſe flaminiam, & de latus ſe à meridiano venientem aliam in quadrifinio munimentum fines de caſa ss. quammaximè ſi in locis planis fuerit rectis lineis continentur ſicut auctores expoſuerunt.

Caſa per S nomen habens fines grandes habet. ſuper ſe aquam viuam ſignificat ſuper ſe montem habet caſam vmectis locis fines habet, & ſeptentrionalem limitem proximum habet ab orientali parte riuum ſignificat. ſuper riuum currentem tranſit, ſuper ſe fines grandes habet, & ſub ſe alios caſales, & in monte aluarium e. u. ſuper ſe montem. Inter montem & montem alueus deſcendit. ſuper ſe planum habet, delatus ſe vallem habet ab orientali parte limes in proximum concidet. à ſexta hora aquam viuam habet, & ipſa aqua viua in trigonium conſtituta eſt. In monte autem quem ſuprà ſe habet ſacra paganorum in ipſa O conſtituta ſunt, & in his ſicut in ſignis deputauimus. ſi in montibus fuerit, talia ſigna, ſi vero in campeſtribus, limites requirendos oportet.

Caſa per T nomen habens plerunque ſuper ſe fines paruos habet habens ſuper ſe montem, & in monte arcam. ſub ſe autem fines ſpatioſos mittit ad alueum aquam viuam vſque in trifinium conſtitutam. ſuper limites orientales proximum venientes terminos rariores conſtituimus. ſicut auctores

conſtituerunt, ſine dubio obſeruatur.

Caſa per V nomen habens fines grandes habet. ſuper ſe montem habet, montem qui planus eſt, & caſa plana loca poſſidet. ſiniſtra parte montem ſuper alueum habet tribus alueis deſcendens de ſiniſtra parte lapides grandes quæ in alueo ex duas ſerras habent cauas de vna caua ſacra paganorum. ſuper ſe autem quammaximè fines fortiores, & à ſexta hora, & ab oriente finis in proximum veniens ſub ſe aquã viuam habens. omnia hæc ita obſeruentur.

Caſa per X nomen habens fines in longum habet & ſpatioſos in campo poſitos non per omnes fines campum ſuper ſe montem habens, & alueum delatus ſe quattuor aluea habens. ſuper alueum alius riuus currit de ſiniſtra parte fines paruos habet. ab occidente autem quammaximè fines fortiores habet. Si in campeſtribus fundus conſtitutus fuerit, limites oportet requiri. Si in montanis locis terminos excogimus requirendos. Quoniam ſcio & ipſos terminos per pedes trecentenosdenos inuenies quos in alueum coniungis. arca ſuper ripa aluei conſtituta eſt, in quadrifinio, ideoque ſuper ſe montem aliquos fundos habere conſtat. qui fines ſtrictiores habent à duodecima parte limes maximus conſtitutus ſiniſtra parte alueum ſignificat.

Caſa per Y nomen habens fines grandes habet ſub ſe montem habens, ſuper ſe planum habet de latus ſe in ſiniſtris fontem de latere eodem mutabilis locus caſa in ſuis cæteris conſtituta ſuperius quæ proximũ caſa venientes duas aquas ſiue duos alueos habens

habens delatus ſe fines maiores, ſub ſe autem finem gracilem habet latus ſe proximum fontem ſub ſe vero pratum. de ſiniſtra parte vineas. ſuper ſe montem delatus ſe montem inter montem & montem viam. ſub via flumicellum & trans flumicellum aquam viuam. tales fines habet.

Caſa per Z nomen habens fines paruos habet ſecundum auctoritatem nominis ſui. Limes orientalis proximè concidens de ſiniſtris partibus proximum fontem habet ſi limiti proximo caſales impinget & orizontes (hoc eſt definitores) diuident lxi. venit computatio limitis.

ALIVD.

Caſa per A alpha nomen habens fines paruos habet. ſuper ſe montem. ſub ſe campum extenſum ab orientali parte alueum à ſextanea parte fines proximos habens à meridiano fines extenſos. contra auſtrum vero fines ſpatioſos ordinauimus. contra aquilonem fines fortiores inuenies. Inuentum vero qui occidaneus imputatur, ſemper fines curtiores habet. ſuper ſe montem. delatus ſe vallem. & in valle duas aquas viuas in finibus ſuis habens. ſub valle arca conſtituta in trifinio delatus ſe aquam viuam habens quæ in confinio eſt, & ipſa aqua viua terminus eſt. ſuper ſe montis iugum & in ipſum iugum flaminia excurrit, & ſuper viam terminus hoc eſt petra aſpratilis tales fines habet littera ss.

Caſa per B beta nomen habens fines grandes & ſpatioſos. ſub ſe campum. delatus ſe, alueum, & in

monticello arca conſtituta in quadrifinio. ſub ſe hoc eſt ad occaſum fines proximos habẽs,ab orientali parte fines extenſos, Ab aquilone fines ſpatioſos, & limes gammatus currit hoc eſt tortuoſus. A ſextanea parte aut caſa aut caſale qui eſt finis iſtius caſæ eum premit,& quoniam ſub alueo arca conſtituta eſt P L. M. P. C. de ripa aluei proximo de vna parte fines proximiores habens. In ſiniſtra parte pratum, delatus caſa vineam. Caſa vero aquam in proximo habet. de vna parte fines curtiores habet, quamplurimum terminos ſignificat, aut foſſis aut rigoribus tales fines habet.

Caſa per Γ gamma nomen habens fines ante ſe paruos habet. poſt ſe hoc eſt à ſextanea parte fines fortiores habet. A Meridiano fines extenſos habet. Super ſe vero montem collis rigorem ſequeris & per collem in lauacrum arca conſtituta. itaque quadrifinium à ſiniſtra parte quæ ſextanea aquã viuam requiris, quoniam ſuper alueum habet, & trans alueum fines eiuſdem tranſeunt amplius manuum paſſus mille rectum alueum finis excurrit. Latitia finium pedes cl. arca conſtituta ſuper ſe hoc eſt ab oriente fines fortiores habet. Pratum ſub ſe ſub prato. fontem, & ſub fonte aquam quæ in alueum mittit, & ipſa finem facit de vna parte caſalem qui in ſilua ad finem eius pertinet & ipſe caſalis fines graciles habet, & in ipſa caſa eſt caſalis ipſe.

Caſa per Δ delta nomen habens fines grandes habet. Orientalis finis in proximum venit, & à ſextanea parte finis in proximum venit. à Meri-

diano vero fines extenſos habet. Alueum circa ſe habet, & trans alueum caſa in monte habens, & ſuper montem memoria in arca & ſuper arcam aqua viua, & ſuper aqua viua terminum in trifinium, id eſt lapidem tiburtinum. quoniam ipſe inſpectis finit in cura conſtituimus. delatus ſe fines grandes habet, ſub ſe vineam, & ſub vinea pratum, & trans alueum montem, & ſuper montem arca conſtituta in trifinio quæ deſcendit circa vallem & in valle aqua viua & ipſa aqua viua trifinium facit, & ſub aqua viua terminus curſorius poſitus mittit in proximum caſalem.

Caſa per E e nomen habens fines bonos habet. poſt ſe finem nihil habet. ante ſe fines ſubiacentes, hoc eſt ab oriente. A ſextanea parte finem proximum habet. & ſub ſe alueus currit montem habet, & in ipſo monte aqua viua eſt. & ſub aqua viua terminum in trifinium ſignificat & deinceps ante ſe finem & campum habet & per medium campum limes excurrit. ſub ſe finem proximum, ante ſe fines ſubiacentes per conuallia. ſub ſe caſa flaminiam habet finem facientem. tales fines habet.

Caſa per Z zeta nomen habens, fines grandes atque compactiles, fines ſpatioſos non habet. ſub ſe campum. ſuper ſe montem. inter campum & montem alueus eſt, qui alueus finem facit. in ſiniſtra parte pratum, & ſub prato flaminia quæ via obſeruat. omnes fines aſpratiles F. D. habens de vna parte finem proximum habens quam partem aquilonis & ipſum orientem interpretemur quoniam finem

proximum habet. ſuper ſe autem finis iugalis excurrit & ipſe finis ſub ſe aquam viuam ſignificat. & ipſa aqua viua omni tempore non decurrit. de vna parte ſacra paganorum ſunt, & ita mittimus ſecundum fundi literam normam 23. terminos requirendos de litera caſæ ss.

Caſa per H heta. nomen habens fines in longum habet. quattuor limites fundum continent. Caſa in campo poſita eſt & per medium campum alueus eſt finem ſubter flaminia faciens & ipſe alueus de fonte deſcendit. de ſiniſtra parte fines fortiores habet. ſiniſtra quæ ſextaneam obſeruatur ab aquilone fines curtiores habet quod expectant orientales in rationem quammaximè collectacula aquæ oſtendens ſuper ſe montem. inter montem & montem: limes excurrit. de fonte excurrit limes eius qui mittit vſque in puteum & melum cotoneum. non quia puteus obſeruandus eſt ſed alia ratione. ſub ſe in campo limes excurrit extremus in longitia alienum eſt vallis vero de fundo SSo. eſt etiam montem in medio vſque in iugalem corrigiam permittit. ſuper caua in qua arca conſtituta eſt delatus via inde deſcendit limes qui finem facit de fundo ss.

Caſa per Θ Theta nomen habens fines grandes habet ſuper ſe montem, ſub ſe montem. inter montem & montem alueus currit & trans alueum campus extenſus & ſuper ipſum campum aqua & terminus conſtitutus eſt in trifinio qui habet decus & plumbum & quaternarios & calce quoniam miadiores hoc eſt minores inuenies ſtantes quotquot

fines oſtendunt. ſuper ſe autem fines curtiores habet hoc eſt ab oriente, à ſextanea fines extenſos. itineri montium hoc eſt pariis & irſis generis rationibus cognoſcendum exponimus ſubter ſe autem caſales multos inuenies & in lateribus montium limitem excurrere. exarte & opus factoris duo montes fundo cohærentes terminus plumbatus qui in via eſt huius linea excurrit per latus montium & alter cui acutum cyprinum ſuper inuenies expectantem montem ſubter oſtendere.

Caſa per I iota nomen habens in longum habet, in latitia breuis. ſuper ſe montem. ſub ſe campum, ſub campo alueus currit & circa alueum pratus, & trans pratum aqua viua quæ in finem conſtat & finem facit. de latus ſe vero caſa finem proximum habens, qui latus orientalis interpretatur. iſtius literæ caſa ſemper finem in longum habet, in latitia breuiores.

Caſa per K cappa nomen habens ab orientali parte finis proximus venit. ſuper ſe montem & de monte deſcendit alueus qui excurrit per finem de fundo ss. ſuper ſe autem vallem & in ipſa valle aqua viua circa flaminia & duas valles. inter vallem & vallem monticellus deſcendit, & de latere huius monticelli alueus & qui finem facit inter caſa & caſales & in ipſis locis aſpratiles ponuntur hæc littera fines grandes ſignificat.

Caſa per Λ lauta nomen habens fines grandes habet ſuper ſe montem de latus ſe alueum proximum. caſa venientem limitem orientalem concidet

ſub ſe & in longitudinem & in latitudinem finem habens grandem ſuper ſe nihil. terminos quammaximè requirendos oportet. In latitia autem pedes IIXCIIII. & in longitudinem fine idem ſicut auctores expoſuerunt.

Caſa per M mi nomen habens ſuper ſe vallem ſub ſe montem delatus ſe autem alueum contra ſextaneam autem partem fines anguſtos ſignificat. In ss. autem valle aquam viuam habet & eidem adpertinet quoniam quammaximè fontium ſublata ſtilla per finem aqua currit violentius ſuper eadem terminum conſtituimus qui eſt in trifinio diſcedente linea vſque quo ſanctio videtur in planis locis exquirendam. rationem terminis aliis ſubterioribus in ſiniſtra arbores delatus ſe hoc eſt ab aquilone. à dextra ſolis ſurgentis quo curſus obſeruat fines ampliores & caſale inuenies delatus ſe redeuntem gammatum limitem hoc eſt tortuoſum interpretamur.

Caſa per N ni nomen habens fines non ſemper grandes habens, ſuper ſe montem ſub ſe campum, delatus ſe alueum viam ab oriente & ipſa finem facit. à meridiano fines extenſos habet de vna parte limes proximum caſa venit aquam habens. ſub ſe vero caſalem qui eidem fundo adpertinet & ipſe caſalis ſuper ſe ſuos habet tales fines habet caſa ss.

Caſa per Ξ xi nomen habens ſuper ſe montem habet. delatus ſe valles tria aluea ſignificat campum inter alueum & alueum tres valles & in ipſa valle finem montanum habens qui excurrit vſque in viam

& ſubter terminum in quadrifinium conſtructum inuenies arca ſuper ripa de aluarium conſtituta in trifinio poſita ſuper ſe montem habet & trans montem alios caſales à duodecima parte limitem proximum de ſiniſtra parte riuum ſignificat.

Caſa per O nomen habens fines grandes habet ſuper ſe montem & caſa in plano loco poſita ſub ſe riuum, & de ſiniſtra parte alium riuum habet, tres riui deſcendent de ſiniſtra parte lapides grandes quæ in lauacro ſunt duas ſerras habet cauas de vna parte ſacra paganorum.

Caſa per pi Π nomen habens, fines ante ſe habet delatus limes orientalis proximum caſa venit multa caſalia fundum continens. limitem qui poſt orientalem venit proximum aqua habet & ſuper aquam arca, ſuper arcam memoria, delatus ſiniſtrum alias fontanas ſub ſe habet. ſub ſe montem. de latus montem in triuio tres botontinos in ſiniſtra parte arca conſtituta in trifinio poſita.

Caſa per ro P nomen habens fines ante ſe habet & grandes ſub ſe campum extenſum & per medium campum flumina currunt ſubtus flaminia alueum tranſit pratum ſuper flaminiam habens de latus flaminia pomaria ſunt. ſuper ſe montem & de monte deſcendit riuus qui venit proximum caſa. de riuo petent aquam & delatus riui limes tranſit ſextaneus.

Caſa per ſimma Σ nomen habens ſicut in S. latina litera.

Caſa per tau T nomen habens ſuper ſe fines paruos habet ſub ſe finem mittit vſque in riuum

qui currit ſubtus tranſit limitem eius trans finem aqua viua quæ vſque in aliam aquam viuam mittit. limitem eius ipſa aqua viua trifinium facit ſuper ſe limitem orientalem proximum caſa venientem.

Caſa per Υ nomen habens ſicut in latinis literis.

Caſa per Φ fi nomen habens poſt ſe fines habet multas aquas viuas tranſit riuus de ſiniſtra parte finem ſuper ſe montem habet ſubtus flaminia tranſit ſub flaminia vineam poſitam, ſub vinea riuum. intra vinea memoriæ ſunt. ſuper ſe loca macra habet. ſub ſe campum extenſum limitem eius p. ccl.

Caſa per X nomen habens fines ante ſe habet poſt orietales proximè venit in aliam finem aquam mittit fontē habet ſub flaminia indicæ caſam aqua viua. in ſiniſtris flaminiæ indicat terminum trans fluuium tranſit vias multas & limitem eius pedes ıxıc. tranſit & lauacrum ſignificat & collis rigorem.

Caſa per pſi Ψ nomen habens fines ante ſe habet caſa in monte poſita fluuium tranſit. limitem ſextaneum proximum habet.

Caſa per Ω nomen habens in monte poſita qui campus eſt fines rotundos habet & cultos per medium finem aqua viua ſignificat ſub ſe iunciua & furra aquucergiis arca in monticello poſita cui caſales conueniunt ideo arca trifinium ſignificat, & territoria diuidet.

INCIPIT

INCIPIT LIBER MARCI BARONIS DE GEOMETRIA.

AD RVFVM, FELICITER.

CAſa quæ per A nomen habet finis ſuper ſe montem habent è ſiniſtra partem aquam viuam ſignificat per borientales partes Rib. ſignificat.

Caſa per B nomen habet finis grandis habentes ante ſe finis ſubiacet contra ſextaneum riuum ſignificat finis circa ſe.

Caſa quæ per C nomen habet finis ſuper ſe non habentes proximum venit in alia finis fontem habentes ſubtus fluminia indicat, tranſit aqua viua in ſiniſtris flumini, indicat terminum tranſit fluuium tranſit vias multas tranſit limitem eius per ∞cc. tranſit labacrum ſignificat collis rigor aſſequeris.

Caſa quæ per D nomen habet finis poſt ſe habentes ſuper ſe mittit vſque in balle montem delatus habentem verſus finibus caſa hoc finis habentem.

Caſa quæ per E nomen habet fluuium ſub ſe ſignificat de latus riuum tranſit limitem ſextaneum ante ſe.

Caſa quæ per F nomen habet finis habentis caſa in monte poſita fluuium tranſit limitem ſextaneum proximum habentem.

Caſa quæ per G nomen habet tortas fines habentis in monte poſita tria riuora ſignificat in trifinio vineam poſitam.

Caſa quæ per H nomen habet multæ in monte poſitæ ſuper albarum fluuie ſuper ſe montem ſignificat à ſextaneo.

Caſa quæ per I nomen habet finis habentem & hoc in longum ſignificat ſi in ſextaneo per xxx. quod cumputum colligo ſi in orientale, ∞ cc.

Caſa quæ per K nomen habet finis ante ſe ſubiacet ſuper ſe montem habentem de latus ballem habentem & in vallem duas aquas viuas habentis caſa in lateremontis poſita ſuper ſe fines proximas habentem ſuper ſe riuum & cauam terminum iuxta ſub ipſo fluuium curret proximum habentem ſe triuium & caba terminum iuxta ſub ſe fluuium currit proximum ſe pentagonum habentem vineam in ſiniſtris pratum ſub ſe habentem & hoc caſa quæ per K nomen habuerit talis finis habentes.

Caſa quæ per L nomen habuerit fines ſub ſe proximum habentem proximum ſe aquam ſignificat limitem ſextaneo per ccl. de latus orientalis ſignificat trium quæ albiarum hoc legitur caſa per L cumplurimum terminum ſignificat.

Caſa quæ per M nomen habet dextra leuaque aquam vibam ſignificat finis egregios habentes caſam in medium finem poſita finis quadratos habentes limites maritimenſe gallicum intercidunt hoc caſa aquam in curtem habentem.

Caſa quæ per N nomen acciperit ſiniſtram partem finis nihil habet & hoc caſa in campo poſita ſuper ſe limitem proximum habētem ante ſe fluuium in ſiniſtro cui demitto ea ſalibus.

Caſa quæ per O nomen acceperit in monte poſita finem aquã viuam ſignificat ſub ſe iuncina & forra aqua vergens aream in monticulum conſtituta vbi caſa per O mittit caſalis quos demiſimus ideo hoc area trifinium facit in montemque campo finis rotundas habentem & culta per mediam tria riuora diſcindit, à ſiniſtra parte lapis grandis qui in albarum eſt duas ſerras ab eo caba de vna parte & ſerra paganarum appellatur.

Caſa quæ per P nomen habet finis ante ſe habentem ſignificat de latus limitem orientalem proximum caſa fines multas caſilicas fundum continet limitem eius poſt caſam orientalis qui fines proximum aquam habet ſuper aquam harcam. Super arcam memoriam de intus ſextanea parte alia fontana ſub ſe habentem ſuper ſe montem de latus monte in triuio tribototonis in ſiniſtra parte archa conſtituta in trifinio poſita inter opi multa caſalia.

Caſa quæ per Q nomen habet poſt ſe finem habet multas aquas viuas tranſeunt de ſiniſtram partem in alias fines montem ſemper ſe habentes ſubtus fluminia trans & ſubtus fluminia vinea poſita & circa vineam riuus currit & intra vineam memoriæ ſunt ſuper ſe loca macra habentem ſubtus ſe campum extenſum habentem limitem eius per ∞ccl.

Caſa quæ per R nomen habet finis ſuper ſe habentem & diffuſas campus ſub ſe habentem & per medium cãpum flumina current & ſubtus flumina malbarum tranſit oſſatum ſuper fluminia habentem delato fluminia indicat ſuper ſe montem ha-

bentem de montem exurget riuus qui deſcendit proximum caſa & de riuum petent aqua & de ſub riuum latus riuum limitem tranſit qui venit ex eſtaneo.

Caſa quæ per S nomen habet finis egregios habentes ſuper ſe aquam viuam ſignificat de orientalibus partibus riuum ſignificat ſuper riuum currentem tranſet ſuper ſe montem habentem caſam vmoroſo loco finis habet de ſeptentrionem proximum finem & ſuper ſe fines grandis habentes & ſubtus ſe alius caſilis intra limitem habentes & ſuper ſe montem & ſubtus ſe montem inter montem & montem albaria è eoreo hæc nomina & ſigna in ſaxa finies limitibus.

Caſa quæ per T nomen habet ſuper ſe finem nihil habentem ſub ſe mittet triuium qui curret ſubtus tranſit limitem eius & trans flumen aquam viuam vſque in aliam aquã viuam mittit limite eius & ipſa aqua viua trifinium facit ſuper ſe limitem orientalem proximum caſa venit hoc legitur.

Caſa quæ per V nomen habet fines egregios habentes ſuper ſe montem & caſa in plano loco poſita ſub ſe riuum diſcindit & de leua parte riuus alter.

Caſa quæ per X nomen habet finis in longo habentem & ipſa longa in campo poſita non per omnes fines nominatur campum ſuper ſe montem ſignificat delatus ſe albarum curret de ſub ſe aliam albarum pintagonem proximum ſe riuum delatus alium ribum quattuor riuora habentem in finibus ſuis & hoc in finiarum impinget, ſuper albarum

alium ribum curret. quod in albarum coniunget gurga. Super ipſa dealbarum conſtituta, ideo ſuper ſe montem habentem & trans montem alius caſalis conſtata duodecimani partes limitem proximum conſtata ſiniſtris partibus ribum ſignificat hoc legitur.

Caſa quæ per Y nomen habet finis grandis habentis montem ſuper ſe habētem ſuper ſe planum habentem delatus in ſiniſtris fontem mutabilis locus caſa in ſuis ſociteri è proximo venit caſa ſuper caſa dua riuora current hoc legitur.

Caſa quæ per Z nomen habet fines proximum ſe orientale ſuccedat de ſiniſtris partibus proximum fontanam habentes proximum ſe limitem caſalis impinget, orocite, diuidi, ∞ , venit computationis limites quæ, vſque, finibus, à littera prima A , vſque in Z, fines partire cuitu litteris, quia de litteris computare caſa, quæ nomen habuerit de iugum putare fines computum hoc eſt nominis deſignata computum, per ccc, cccl, hoc eſt in litteris quomodo in litteris computum colligo ab omnis cum pagina litterarum ab A, vſque in Z, fines qua legis hoc habebis.

DE CASIS LITERARVM,

Montium in ped. V. Fac. pede vno.

A caſa quæ per a nomen habuerit, fines grandes habens, & collem, in eodem monte per ipſum collem finis excurrit, ſub riuo terminum conſtituimus, fontanea parte requiras, & per aquam viuam deſcendentem limitem orientalem ſupra aquam viuam deſcendentem, vbi ipſum terminum in ipſo loco requiras, qui terminum mittit vſque ad riuum, & trans riuum requiras à ſextaneo limite arcam conſtitutam, quæ ad dexteram partem, hoc eſt contra orientem partem, limitem ſextaneum ſemper excurrit, vt ſuperius dixi, fines grandes habens, fundi S S T. ſi in montanioſo loco fuerit, ſi in campaneis, mediocrem.

B. caſa quæ per b nomen habuerit, fines grandes habens, ſi in campaneis locis hæc fuerit, conſtituta erit: ſi autem in montibus, finis contra orientalem nihil habens, & de ipſa parte ſignum termini requiras à meridiano extendens contra ſeptentrionem, limeſque fluuium, & de eadem parte via quæ venit, & ipſum riuum tranſit, & ſupra viam pratum, ſub prato aqua viua. Hæc ſi requiris in fundo ſupraſcripto ſigna finalia dinoſcuntur.

C. caſa quæ per c nomen habuerit, fines ſuperiores habens ſuper ſe, contra occidentis partes, fines ſuperiores oſtendit vſque ſub via. Lapidem, quem ibi inuenies, in quatrifinium conſtitutum dinoſcas: aquam id fine eius, quammaximè

peregimus tempore perfluentem dinoſcas, trium riuorum in fundo inuenies de ipſis vnum Auguſto menſe aquam habentem, ſuper vallem ſubrectiorem. Hæc ſignificamus in fundo SSTO.

D. caſa quæ per d nomen habuerit, fines grandes habens, ſuper ſe planitiem ſuper ſubrectiore loco ab orientali parte fines anguſtos, de contra ſextanea parte aquam viuam inuenies: contra meridianum terras cultiores, à dextra parte nigriores, & ſuper eum ſubrecto loco lauacrum, & circa lauacrum via, & per ipſam viam ſine dubio finalis cauſa dirigatur: quoniam non per omnes vias finis dinoſcitur, ſed requiri oportet incamarſum, qualis dicta, in eodem loco inueneris. Per hanc legem ſciatur intentio, & fines grandes habens fundus ſuperſcriptus.

E. caſa quæ per e nomen habuerit, fines grandes habens, & per mediam finem viam, aut riuum, aut flumen pergens, contra occidentis partes fines maiores extendens, eaque literis locum ſignificamus, & per eundem rigorem limes deſcendit à meridiano & ſeptentrione nigriores terras inuenies, ſi in campaniis fuerit, fines rotundos habentes: ſi autem montuoſum, ita conſequaris vt ſupra dixi, à ſeptentrionali parte aquam perennem inuenies, in fundo ſupraſcripto.

F. caſa quæ per f fines grandes habens, ab orientali ſignificamus colles, monticellos, rigorem, ampliores ab ipſa parte fines extenditur, ſub ſe fines nihil habens, hoc eſt ab occidentis parte fines curtiores habens: contra aquilonalem partem, aquam

& terminum in fundo, SSTO. Hæc ſigna requiras, finitima dinoſcitur.

G. caſa quæ per g nomen habuerit, fines extendens ad orientem grandes; quamplurimum terminos ſignificamus magnos, & foſſas in eiuſdem fine direximus. Talia ſigna inuenies in fundo SSTO.

H. caſa quæ per h nomen habuerit fines grandes habens culciores & latiores, ſub ſe humoroſa loca habens, quatuor limites fundum continent: finis in longitia extenditur à ſextaneo latere: ſuper ſe montem, ſub ſe vallem: & in ipſo fundo pro terminis coroneum & oliuaſtellum inuenies: & item lapides terminales poſuimus, & aquas viuas in fundo ſupraſcripto terminales inuenies.

I. caſa quæ per i nomen habuerit, fines longos habens & grandes, ſignificamus finem eius in longum ped. cccc. In ſextaneo latitia finium ped. ccl. ſub ſe flumen habet, & finem ſuper foſſas, & per eundem fundum direximus, ſuper ſe monticellos, limes currit finalis: in quo monticello certurium inuenies in ped. cl. arcam conſtitutam inuenies in fundo SSTO. exceptis aliis ſignis.

K. caſa quæ per k nomen habuerit, fines grandes habens, contra meridianum fines nihil habens, & contra ſextaneam partem fines ampliores extendit. Super ſe fluuiū, ſuper riuum, de quibus vnus eſt qui aquam perennem habet, ipſe finem exſolute facit: ſuper ſe montem, ſub ſe vallem, & in valle terras cultiores, ſuper ſe nigriores habēs fundus ſupraſcriptus.

L. caſa quæ per l nomen habuerit, fines grandes habens,

habens, ſub ſe vallem habens, & in ipſa valle alueus currit, & trans alueum limites eius tranſit, per ped. cc. De latus ſe aquam viuam habens, ab aquilonali parte fines ampliores habet, tres riuos fundus ſupra ſcriptus habet: de quibus vnus finalis eſt: contra occidentalem partem arca conſtituta teſtacia finis eius circundata per paſ. ii.ccl. Ideo caſa aquam in corte habens ſub ſe pratum flaminea, & ſub ipſa flaminea arca conſtituta in quadrifinio poſita.

M. caſa quæ per m nomen habuerit, fines quam maximè extenſos contra orientales partes, fines breuiores habet, per limitem maritimum excurrens, hoc eſt per orientalem, per ped. cccl, vſque in arcam quæ eſt circa viam in quadrifinio poſita, & per Gallicum limitem latitia ped. ccl. ſub ſe fluuius à ſextanea parte currit, quem fluuium finis tranſit: inſula trans fluuium ad fundum SSTM. pertinet. cectoria, hoc eſt rotundus eſt: ſicut modius. eſt foſſa circa publica: finem non facit ſub ſe modium habentem, & per modium alium terminum, qui mittit per ipſum modium habentem, qui riuus interpretatur, & in fluuium deſcendit: ſine dubio exſolute finem facit: aquam viuam contra orientalem partem in fundo SSTO. Hæc ſigna finitimam rationem oſtendunt.

N. caſa quæ per n nomen habuerit, fines magnas extenſas & cultas habens in fundo SSTO. contra occidentalem partem finem habens, à meridiano ampliores excurrens, à ſeptentrione arca conſtituta marmorea, fines compactiles habens & cultas: caſa

in latere montis, poſita, circa ipſam terminum inuenies, ſubter pratum caſa poſita, & ſuper pratum riuus riuus currit. Hæc ſigna in fundo S S T O.

O. caſa quæ per o nomen habet fines grandes habens, caſa in plano loco poſita ad orientales partes fines extendit: caſa in monte poſita fines cultas: à ſeptentrionali parte ſyluam habet, & ſuper ipſam ſyluam riuus currit, & trans riuum per ped. cc. limes ſextaneus currit. Super ſe verò fluuium, & trans fluuium fontem, & ſuper fontem terminum in monticello conſtitutum, qui tranſit à ſextanea parte requires, vt ſupra diximus: fines grandes ſignificauimus in fundo ſupraſcripto, tales fines extra Italiam legis vt ſubter adnecti.

P. caſa quæ per p nomen habet, fines grandes habens, ſuper ſe montem, ſuper vallem aut campum extenſum, & per ipſum campum via currit, ſub via ped. ccl. foſſatum qui riuus interpretatur, fines per ipſum conſtituimus exſolutè: & ſuper ipſum medium montem limes currit per lapidem decuſſatum, qui lapis eſt natiuus, & ipſe decus qui trifinium facit limitem eius, fundum ſub aqua viua ſuper via in collicello: ſigna quæ ibidem inueneris, in ipſo loco trifinium conſtituimus, fines grandes habentes in fundo S S T O.

Q. caſa quæ per q nomen habet, fines grandes habens, montem, vallem, ipſam finem conſtitutam, quas fines ſpatioſas ab orientali parte fines ſpatioſas & ampliores habens, poſt ſe à meridiano fine nihil habens, & ab ipſo limite riuus currit: ipſum riuum

limes tranſit & retranſit, ab occidente parte planitia dinoſcitur, & proximè villam aqua viua eſt: quam aquam viuam in finem conſtituimus: ſed infra fundum principalem ſuum aqua viua eſſe cognoſcitur, per ped.cccc. Limes qui currit pergens vſque ad maximum decimanum, qui cardo, amplius patere debet pedes cccc.fundo ſuper ſcripto terminatè finem conſtituimus Hæc ſigna ſuperius nominata in fundo, iuriſdictio coërcitio in examine carmaſis deducantur, in libro Hegeni requiris.

R. caſa quæ per r nomen habet, fines grandes habens ab orientali fine nihil habentes, contra ſextaneam partem fines ampliores oſtendit, contra occidentem aquam viuam in fine habentem ſubter aquam viuam, ſubter aquilonis partes arca conſtituta in ped.D C L, arca in monticello lapide Tiburtino: ſi quo alio vocabulo appellatur fundus SStus grandes fines habens, ibidem ſuper ſe circa riuum qui currit, trans ipſum riuum inuenies ſignum de terra manibus factum, & ibidem in ipſum ſignum quatrifinium cohæret, & ſuperius ipſum ſignum quem finitimum conſtituimus ſuperioris locum, hoc eſt cōtra orientalem. hæc ſigna inuenies fundo S S T O. limes eius circūndatus ped.ii. cclxx. hoc in fundo circundato limitibus inuenies.

S. caſa quæ per ſ nomen habet fines habens ſpatioſas, ſuper ſe finem habentes, & ſuper ſe habens multas aquas viuas habentem alueum, qui tranſit finem in latere montis arca conſtituta circa viam terminum habentem fundum S Stum. ſub ſe pra-

tum, de latus ſe vineam aquam in corte habentem, contra orientales partes terminum, qui modius appellatur, incurſorius appellatur: ipſum terminum & ipſum locum directura triſinium facit, circa muſileum in pedes lxx. amplius ped. minus inuenies. triſinium ſubter riuum ſignificat tales ſines habens fundus ſupraſcriptus.

T. caſa quæ per t nomen habet, quam plurimum terminum rariorem oſtendens, & foris aquiuergium, qui contra ſeptentrionem deſcendit, ibidem exſoluit, finem facit fundus SSus tales fines habens.

V. caſa quæ per v nomen habet, fines grandes habens, ſuper ſe finem mittit, vt in colle eum meridiano requiras, qui terminus conſtitutus: & ipſa pedatura pergens per limitem orientalem, qui venit in ſextaneum, & pertranſit, ibidem facit quadrifinium, quem locum ſubter ſignificabimus: ab auſtro lapides natiuos, quod eſt exſoluti cectoriales, in epitecticum adſignauimus, & in ipſo lapide deciſa eſt, & flumen tranſit, & lacunam quæ eſt ſubter viam, & per lacunam limes excurrens finalis, qui ex ipſo loco mittit vſque ad terminum, & in longitudine lxx. hoc eſt cectoria eccleſiæ eius. ſimiliter pedatura accepit templum eorum viuos, hæc fecerunt: aquam proximum inuenies in fundo ſupraſcripto.

X. caſa quæ per x nomen habet, fines grandes habens, de occidentis parte fines curtas in fundum ſignificamus: à meridiano verò fines extenſas habens, & de ea parte fluuium habentem, & ſuper ipſum alueum tranſit quammaximè habẽs, & ſuper

pratum ped. cc. in collicello circa viam orculam inuenies, in quadrifinio conſtitutam: ex eodem pergis recta valle, item per limitem orientalem ad fontem, quæ aqua viua interpretatur, in termino curſorio limitem eius per ped.iiii lxxviii. Idem ratione S S ta extra Italiam in fundo S S T O. inuenies.

Y. caſa quæ per y nomen habuerit, fines grandes habens, ſub ſe montem habentem, & de parte ſiniſtra mutabiles locos, caſa in ſuis fucitariis: proximum caſa venit de ſiniſtra parte, ſub ſe habet aliam fontanam, quæ interpretatur terminus curſorius: limes eius per ped. D. legitur in fundo S S T O.

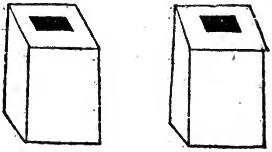
Z. caſa quæ per z nomen habet, fines nihil habens, proximum ſe orientalem concidet de ſiniſtris partibus fontem habentem: de ſextanea parte limitem proximum veniet, de meridiano latus riuus excurrit. limes eius pergens vſq; ad riuum, de ipſo deſcendens vſque in arcam quadrifinalem, quæ eſt in collicello circa viam, terminum quammaximè habens ſub via, hoc eſt ſub cectoria, quod eſt fouea rotunda: diuidit territoria. Sic à bonis compagina literarum, hoc eſt venit computationis, quod ſuperius ſcriptum eſt: limites quibuſque finalium explicuerunt, facit nomina fundorum SSTRM. de a vſque ad z fines parti recogito literis computare. Caſa quæ nomen habuerit de a, e, i, o, computare fines campum compotum, hoc eſt nomini deſignatum, compotum ped. ii. cccl. hoc eſt in literis computatum colligo. De a vſque ad z omnis compagina literarum fines quales leges hoc habebis: iactatio polico-

ni dictum numerum, fient ped. ccc. de arca vſque ad lapillum, hoc eſt terminum, fiunt pedes cc. vſque ad alium lapillum, fient ped. ſedecim. vbi ab alio latere trigonium ccc. ped. numerum pentagonum, id eſt ab arca rerum productum, fient iii. DCL, id eſt latus rectagoni ped. iii. ccc. latus terminatum vſque ad lapillum deciſum conſidera, quia diametrum, hoc eſt menſuratum eſt: locum quem demonſtrat conſidera, quia ſigna eius require latus pentagoni, quod habet ped. iiii. lviii.

ORDINES FINITIONVM

EX DIVERSIS AVCTORIBVS.

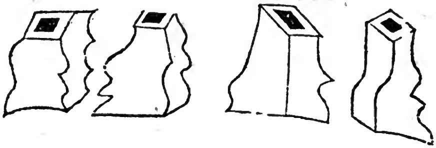
TErmini ſi duo in vnum fuerint, embadiam formam oſtendunt. Si autem ambo quadri fuerint, naturalem lapidem in XV, pedes oſtendunt, & in XXII, alium oportet inueniri.

Terminus ſi in modum colubri lineam ſuper ſe flexuoſam habuerit, alluuionem per flexum finalẽ ſignificat: ſi ante ipſam lineam foſſulam habuerit, lacum finalem ſignificat: in quo vſq; linea ipſa decurrit.

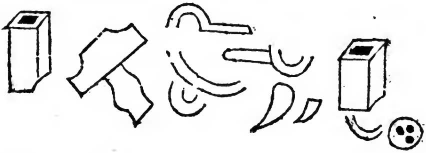

Petræ ſi duæ aut tres vel quatuor taxatæ,non per dolatæ à ferro, in quadrifinio inuentæ fuerint, ab oriente per conuallia limitem oſtendunt:à ſextanea

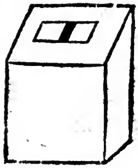

parte termini inueniuntur, & ad occidentem per ped. ccccl. excurrunt: à ſeptentrione per conuallia limitem oſtendunt.

Si teſtacios terminos,aut tegulas,aut imbrices inueneris, oſſibus incenſis probantur, ſi in terminatione ſunt conſtituta. Quod ſi ita inueneris, ab oriente eius linea pertranſit, & ab alia linea ped. cccclxxxii,ſiquidem talis centuria fuerit nam vnumquodque ſignum ſecundum ſtatum poſſeſſionis ſuæ, quam cludit, ita extenditur.

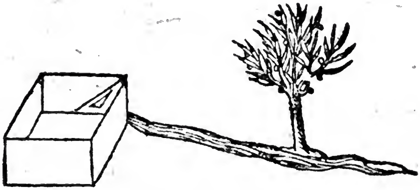

Termini ſunt maiores qui iuxta flumina poſiti ſunt : menſales vocantur : alij baſes eos dicunt , alij autem intra ametra. In quibus conſtat menſura aquæ , trapeadi vocantur; & in modum platumæ

eos poſuimus, vt qui neſciunt, miliarios eos putent: & ſi in quindecim pedes inuentus fuerit, in arcam mittit, quæ eſt ſuper Flaminiam, quæ habent inter ſe pedes ccccliiii, & ab arca ped. xliiii.

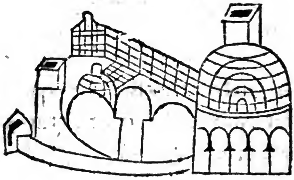
inueniri poteſt, quod plantauimus, & riuus per eorum limes currit, iuxta quem terminos poſuimus.

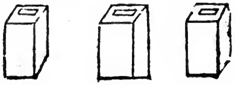
Oliuam fructiferam in lineam limitis poſuimus, quæ puteum oſtendit, aut certè alueum fluminis. Termini ſi tres fuerint in vnum, pentagoni vocantur: ſed in quadrifinio conſtant, in fronte conlimitare debent.

VITALIS ET ARCADIVS AVCTORES.

Lauarum pro termino occurrit. Nam & aliquoties in ipſo lauacro terminum poſuimus.

Terminus ſi ſingularis in trifinium fuerit, ab eo vſque ad alium, ped.cccl. & interdum Dxii Si autem in quadrifinio fuerit, vſque ad alium quadrifinium, addendum pedes ccxxv. à termino curſorio qui de quadrifinio egreditur, vſque in trifinium pedes cclxx. ſi tamen curſorius non eo lapide aut colore fuerit, quo & trifinius, aut quadrifinius, duos lapides inuenies finales, qui terminus dici non poteſt, eoquòd plus tres pedes habeat. ideóque termetis dici debet. Nam terminus pro hoc dicitur, quòd tres pedes non integros habeat. huius pedatura extenditur à ped.c, & ccl. vſque in ii. cccc. in Africa maximè, & in aliquibus locis vſque in iiij.

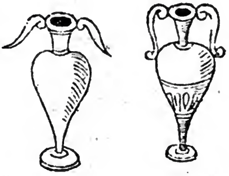
Terminus epetecticalis ſiue in finitione agri, ſiue præfecturæ, extenditur in pedes cccc, & pedes Dcccc. In quadrifinio verò ſi plus quatuor lapidibus fuerint inuenti, epetecticales vocantur. nam terminus iſte maximus appellatur.

Terminus ſi liuidum colorem habuerit, limitem oſtendit.

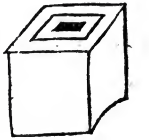
Terminus reprobus in fine ponitur: in trifinio autem reprobum non poſuimus. nam obtuſo angulo poſuimus in trifinio, non reproba acie.

Terminus hemicycliares vocauimus hos, quos in capitibus centuriarum ſub terra poſuimus. quam maximè diſtant à ſe & ab alio termino pedes cl, & ab eo iterum pedes ii.ccl. Qui ſi in curſoriis inuenti fuerint, diſtant à ſe in ped. ccl. & cccxcv.

Termini qui ſub forma agri fuerint, aut ſuper formam, diſtant à ſe in ped cccciiii, & in pedes Dccc, & in ped. ∞cclxxx. & ſi longius in ped ii. ccccxx. nam iſti ſingulares literas habere ſolent. Termini lagenares, vel orculares, à lagena, vel orcula, diſtant à ſe in ped. liii. ſi amplius in ped cl. & ſi plus in ped. ccclv. & ſi hoc non, velut regioni conſuetudo eſt: hæc tamen diſtantia, non ſemper ab hoc quod incipies, hoc inuenies: ſed & alia ſigna finalia occurrunt.

Terminus quadratus, ſimiles angulos habens, ſi nullum ſignum habuerit, per æqualia latera limitem demonſtrat: ipſe acies extenduntur. nam ſine dubio finem faciunt: & habet initium pedaturæ, ped. cccl, & ccccl. & Dcl. & Dccl. & Dccc. & ſimultum, in ped. ∞L.

Termini quos in planis locis poſuimus, diſtant à ſe in ped. ccclx.

Termini quos in vallibus poſuimus, diſtant à ſe in ped. ccclxxv. Si imbricem ante arcam inueneris conſtitutam, vel tubulum in modum curſorij, riuum ſignificat: ſi verò tegulæ, ſi tres inuentæ fuerint, trifinium faciunt.

Terminus à ferro taxatus ſi fuerit, & ſubditum nihil habuerit, epilogonius nuncupatur.

Terminus in medio limite ſi fuerit conſtitutus, & vnam partem ſubcauam habuerit, tres monticellos tranſit, & in tertium monticellum, arcam circa lauacrum ſignificat, & ipſa arca in quadrifinio eſt conſtituta. A ſextaneo verò ſi vis ſequi limitem, rectam ſerram ſequeris ped. cl. à ſeptentrione in ſiniſtra limitis denormata linea à duodecima parte per ſubrectiora loca vſque in aquam viuam, vbi eſt terminus epetecticalis ſubſeciuorum.

CAIVS ET THEODOSIVS. Auctores.

Terminos ſingulares in trifinijs ſi conſtituimus, adire à ſingulo vſque ad alium pedes cccl, & DXII. Si in quadrifinio vſque ad alium quadrifinium per curſorios, ped. ccxxv, & cclxxv. Etſi termini vno colore in quadrifinio & in curſorio poſiti ſunt, reuerti ad auctorum ſublimitatem iubemus, & quod iuſſerint obſeruetur. Nec enim verecundum ſit, frequenter ad auctorum doctrinam reuerti. quoties enim legeris ſingularum literarum interpretationem, ſine dubio artificioſius terminabis. Nam termini ad modum agri ſine rigore ſunt ordinati, nec præpoſuimus alium alio.

Nam & lapides naturales cecidimus, & in finem conſtituimus.

Stellam iuniorem ſuper picatos palos conſecrauimus, & vt inuenias rationem, inter ſe habent pedes ccccxj.

Terminus quammaximè ideo I I.s. pedes habet, quòd tali nomine vtatur.

Terminus teſtacius in ped. ccccl, per Tuſciam vrbicariam & annonariam : veteranorum agri ſecundum modum iugerationes acceperunt : qui termini diſtant à ſe in ped.cc. in ped. cccc.in ped. D. Per terminos curſorios de trifiniis in quadrifiniis hæc menſura conſtat.

Termini epetecticales in centuriis & in cardinibus habent inter ſe ped. DCCC.

Lagenas & orculas in finibus poſuimus, & ſepulchra in trifinio quammaximè.

Terminos in multis locis à ferro non taxatos in finibus conſtituimus. nam alios tegularum fragminibus circumcalcauimus : alios autem ſuæ cæſura ſuffulſimus: aliquibus nihil eſt ſubditum.

Terminos quadratos ſub terra conlocauimus, qui à menſoribus Italiæ pro hypotenuſa obſeruantur. Cathetum vero in terminum præſidentem in formam trifinij conlocauimus. Nam & alios terminos quadros curſorios poſuimus : qui neſciunt eorum menſuram, non eos intellegunt, an in trifinio, an in curſorio ſint, & multos limites in errorem deducunt. Nam diſtant à ſe in ped. ccclxxiiii, & in ped. D.

LATINVS ET MYSRONTIVS
Togati Auguſtorum auctores.

DE locis ſuburbanis vel diuerſis itineribus per gentium in ſuas regiones, aliquibus locis pro ter-

minis monumenta ſepulchráve veteranorum conſtituimus: in ſequentibus lineis foſſatos quos Auguſteos appellamus. deficientibus autem illis terminos poſuimus, aut certè inſtructuram fecimus, deinde limitem opere manus factum conſtituimus.

Item palos ſacrificales defiximus, in quibus locis cõſtricti menſuris frequenter ſibi duo fines cuneati occurrunt, propter rigorum aut linearum curſus. Ergo in locis ſupraſcriptis talia ſigna inueniuntur.

Termini Tiburtini, ſilicei, tofinei, igniferi, ſpatulæ curſoriæ, ſtructuræ parietum in modum lineæ, monumenta finalia militari viæ non coniunguntur. Monumenta vero non omnia ſunt finalia, niſi ea quæ in extremis finibus occurrunt. Nam aliquibus locis alluuiones & diuergia aquarum & itinera finem faciunt, quæ tamen vicem limitũ expectant, à regammantibus lineis, vel percurrente rigore: in his locis nulla comportionalium ſigna inueniri poſſunt ea ratione ſicut ſcripſimus, mortua nuncupantur. Nam in multis agris diuerſorum ſignorum fides quærenda eſt.

Termini, congeries, maceriæ vel foueæ, arbores antemiſſæ, ſambuci, aqua viua, vepres, & mala cotonea, vel diuerſa genera arborum, quæ in ea regione, quam metiuimus, inueniuntur peregrina, in modum currentis lineæ parietem ſtruximus. Nam in locis montanis terminos poſuimus rotundos, quos Auguſteos vocamus, pro hac ratione, quòd Auguſtus eos recenſuit, & vbi fuerunt, lapides alios conſtituit, & omnem terram ſuis tempo-

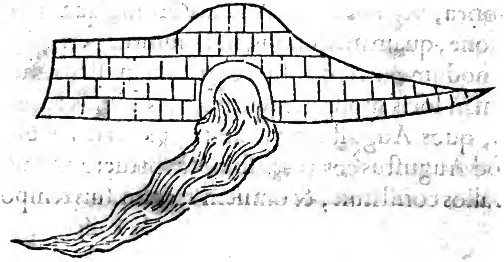
ribus fecit remenſurari, ac veteranis aſſignari: qui lapides Caij Cæſaris lapides rotundi ex ſaxo ſilice aut molari ſupra terram ſequipedem, in terra pedes duos ſemis, & alti ped.iiii.diſtant à ſe in ped. ii. cccc.

Sunt & alij termini ſupra terram ped. ii. craſſi p.i.s.in terra p. iii.alti p.iiii. diſtant à ſe in ped cccc.

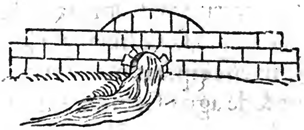
Sunt & alij Neroniani, Veſpaſiani & Traiani Imperatorum laminæ, & quadrati in diuerſis numeris conſtituti: in quibus alij gammati: alij velut locorum natura permiſit, ita poſiti ſunt, in ped. ii. cccc. & in ped iii. in aliis verò locis monumenta ſepulchráve veteranorum conſtituimus.

EX LIBRIS MAGONIS ET VEGOIÆ auctorum.

NAM ſunt monumenta quæ propter perennitatem itinerum conſtituta ſunt, quæ nullam limitum recipiunt rationem. Nam monumenta finalia non coniunguntur itineri publico, ei maximè quod auctoris nomen obtinet, & per redemptores & magiſtros pagorum munitur: ſed ab itinere publico ſeparata ſunt, & ſæpe pumices habent, per quos ex induſtria finales lineæ diriguntur.

Pontes quoque interdum trifinij, interdum quadrifinij, aliquando pentagonij recipiunt rationem. & hoc ſi erit loci commoditas. Hi vero pontes hac ratione deſeruiunt, quorum aluei proxime eos fines vltro citróque non tranſmittunt, per quos & itinera publica currunt, quibus limes lege colonica ſeruit Nam ſunt & alij pontes in vicinalibus & priuatis viis, quorum aluei variantur. quæ tamen in trifinij rationem ex conuenientia limitum atque ſignorum curſu, frequenter accipi poſſunt.

Aquarum ductus per medias poſſeſſiones diriguntur, quæ à poſſeſſoribus ipſis vice temporum repurgantur: propter quod & leuia tributa perſoluunt. Quarum putei aliquoties in curſorio à terminis demonſtrantur. Quæ ſi in extremis finibus occurrerint, ex conuenientia centuriarum in trifinio vel quadrifinio obſeruari debebunt. Item variatio fluminum, riuorum curſus, canabulæ vel nouercæ, quod tegulis conſtruitur. Sæpe imbrices in finem poſuimus, ſæpe inſtructuras fecimus. Iidem in parte Tuſciæ Florentiæ quam maximè palos iliceos picatos pro terminis ſub terra defiximus. Ergo vt ſuperius legitur, vnaquæque regio ſuam habet conditionem Nam Sabinenſis ager, qui dicitur quæſtorius, quem actis limitibus quibuſdam laterculis quinquagena iugera incluſerunt. Poſtea verò aliquibus locis terminos poſuerunt, & ſigna

aliqua pro terminis defoderunt. Hi verò agri multas habent conditiones. nam in ſupra dictis locis ſuburbanis, vbi limitem opere manuum hominum ordinauimus, terminos non neceſſe habuimus ponere, niſi in certa ratione, in trifinio aut in quadrifinio. In prædictis locis in modum lineæ parietem conſtruximus, & iuxta ipſam lineam multorum militum veteranorum ſepulturæ inueniuntur, ſicut eſt in territorio Gabinati, id eſt pergentes, itinera, quæ & ipſa ſæpe finem faciunt. nam in locis ſuburbanis circa ipſa itinera ea ſigna requirenda ſunt, ſicut & de agro Gabinatium diximus.

Ager verò qui Tibur appellatur, idem eſt aſſignatus, & aliquibus locis propter ſterilitatem aut indigentiam, eo quòd non inuenimus lapides peregrinos, quos poneremus, ex ipſo metallo ſaxum à ferro aſſignauimus, aut certè congerias petrarum, quas ſcorofiones vocamus. Nam in alijs limitibus, qui aliena nomina accipiunt, in ipſis quoque ita poſuimus terminos: ſicut & in locis ſaxuoſis ſimilis eſt conditio. Nam in locis campeſtribus rariores terminos conſtruximus, & maximè arborem peregrinam plantauimus, idem & in conuallibus conſtituimus, vt vbi limitem fecimus, aut certè foſſas ſiue montes deciſos, ſiue ea per quæ arcifinalis ager finitur, conſtituimus, terminos difficilè poſuimus. nam & in ss. locis campeſtribus vel conuallibus limes ſextaneus tranſit per limitem poſſeſſionis Nam limes orientalis vſque in occidentem rumpi non poteſt, qui maximus appellatur, maximè

maximè quia centurias claudit.

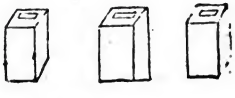
IDEM VEGOIÆ ARRVNTI Veltymno.

Scias mare ex æthere remotum. Cum autem Iuppiter terram Hetruriæ ſibi vindicauit, conſtituit iuſſitque metiri campos, ſignariq; agros, ſciens hominum auaritiam vel terrenam cupidinē, terminis omnia ſcita eſſe voluit, quos quandoque ob auaritiam propè nouiſſimi octaui ſæculi datos ſibi homines malo dolo violabunt, contingentque atque mouebunt. Sed qui contigerit moueritque poſſeſſionem promouendo ſuam, alterius minuendo, ob hoc ſcelus damnabitur à Diis. Si ſerui faciant, dominio mutabuntur in deterius. Sed ſi conſcientia dominica fiet, celerius domus extirpabitur, genſque eius omnis interiet. Motores autem peſſimis morbis & vulneribus afficientur, membriſque ſuis debilitabuntur. Tum etiam terra à tempeſtatibus vel turbinibus plerunque labe mouebitur. Fructus ſæpe lædentur decutienturque imbribus atque grandine, caniculis interient, robigine occidentur, multæ diſſenſiones in populo fient Hæc ſcitote, cum talia ſcelera committuntur: propterea neq; fallax neque bilinguis ſis, diſciplinam pone in corde tuo.

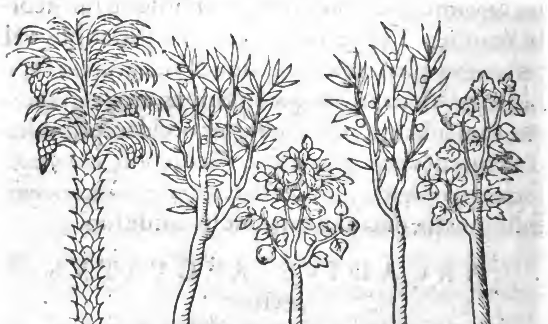
ARCADIVS AVGVSTVS auctor.

De terminis & de lineis partium orientalium, Conſtantinopoli maximè cum ſignis & ſigillis con-

ſtituimus terminos, & in foſſa ex calce & harena conſtruximus, carbones ſubiecimus. Nam in eiſdem prouinciis tranſmarinis & ſiliceos terminos poſuimus, & in ipſis terminis nomina fundorum ſcripſimus, vt ſic quæratur eorum pedatura, ſicut in libro xij. auctores conſtituerunt, his generibus literarum, ſicut in omnem modum. Nam & colores terminorum orientalium, & lignorum finitimorum genera agrimenſori notum faciam. Sunt enim termini marmorei in limite, alij marmorei virides, alij palumbacij, alij praſini, & ipſi termini v. pedes in terram conlocati ſunt: & alios marmoreos albos ſicut ſubter in forma deſcripſimus.

Nam & in limitibus pro terminis plantauimus dactylum, amygdalas, & mala cotonea, & maximè

oliuaſtellum, & ficum Cypriam in fine conſtituimus. Qui beneficium noſtrum legerit, hoc obſeruet, vt hæc ſigna vel termini, ccl. inter ſe pedes habeant. Ita de trifiniis in quadrifiniis, ſicut ſuperius expoſuimus, obſeruetur.

IDEM VITALIS AVCTOR.

Terminus ſi in medio limite conſtitutus fuerit, & vnam partem ſubcauam habuerit, in tertio monticello arcam circa lauacrum ſignificat, & ipſa arca in quadrifinio eſt conſtituta. A ſextaneo verò ſi vis ſequi limitem, rectam ſerram ſequeris ped. cl. A ſeptentrione in ſiniſtram limitem determinatam lineam, pedes xii. Inuenies arcellam in trifinio poſitam, & ipſum trifinium duabus lineis deſcendit per planuria, & aliam à duodecima parte in ſubrectioribus locis vſque in aquam viuam, vbi eſt terminus epitecticalis, id eſt ſubſeciuorum. Planis dorſis quammaximè terminos poſuimus, & multas centurias aſſignauimus, & terminos poſuimus Tiburtinos, & alium poſuimus tofineum. Hi non ſunt ſemper à ferro taxati, & circa botontinos obſeruantur. Conſtituimus in bilamnis & oliuaſtellum, in ipſis bilamnis foſſatum fecimus: in aliis locis congerias lapidum fecimus, in aliis locis memoriam in finem conſtituimus. Nam & monticellos de terminis circundedimus.

ITEM FAVSTVS ET VALERIVS.

In Africa & in Gallijs & Sirmij, vbi pertica noſtra

definiuit, talia ſigna conſtituimus. Itaque alios quadratos terminos conſtituimus, alios rotundos, alios tres in vnum ſecundum formam: ſi fuerit arca longa ped. xxx, lata ped. xv, alta ped. vij. duco longitudinem per altitudinem, fiunt ped. ccx. Hoc duco per latitudinem, fiunt ped. iii. cl. ſic quæro pedaturam. Literæ ſingulares quæ in diuerſis locis inueniuntur, vbi termini in capitibus centuriarum ſub terra inueniuntur. Hæ verò literæ in curſoriis eorum terminorum ſunt, qui in trifinio aut quadrifinio ſub terra ſicuti ſe ſequuntur, inueniuntur. KM. MA. KA. XI. AQ. GI. NH. MXI. NK. IL. IF. SV. VS. KM. SD. IF. P. CCD. F. P. CCCC. HO. IM. AI. GP. HO. RX. A. FM. AQ. M. DM. IN. KI. M. ADRI. DI. MI. SI. NO. ON. PA. CO. KM. LX. XP. RA. RV. DI. KI.

Diſtant autem à ſe in ped. DCCC. & iicccc. per iicccc. ccclxxv. & in ped. D. Item aliæ literæ ſingulares quæ in partibus Africæ vel Mauritaniæ in terminis inuicem ſe oſtendentes ſcriptæ inueniuntur. MI. MI. GI. NO. NO. BHO. FA. ME. MA. PR. CCCL. BN. RE. FS. VS. AD. MO. RI. NO. NO.

Et diſtant à ſe in ped. cl, & in ped. iiccl. Alij in ped. ccDccc., & in ii. cc. Alij in ped. D, & in ccclxxx, & in ped. Dccccclx, & in iicccc. per iicccc. Alij in ped. ccciij, & in Dccccxiij, & in cccxc, & in iiccccxx & vi, & in viilxxxv. Nam molares in ped. cl, & ccccl, & Dccel, & Dcccc, & cclv, & cccc, & in ccccl, & in iiccccIx.

prima linea prima menſura prima norma quæ nota
A L A M I N

primum decumanum cardinem menſura primum k decumanum primum
I D K M I K D I

K oſtendit hoc eſt rectum maximum decumanum finalis Petra
K O M X Y P

fixa prima orthogonium oſtendit ſequeris quintarium
F I H O S V

ſequeris primum zonto idem angulo quintario quæris primum
S I Z E Q P

rigorem termini orthogonium norma gamma finalis
R T H N G Y

primnm ſecundum & tertium oſtendit gamma orthogonium
A B C O G H

rigorem quintarium limitem maximum rigorem maximum
R V L M R M

quæris primum quintarium ſecundum terminum quintarium
Q P V S T V

gamma orthogonij orthogonij prima k m
G H H I K M

ſecundario primo finalis petra
S I Y P

rigori ſecundario prima norma gamma poſita
R S I N G P

horthogonium oſtendit decumanum oſtendis quintario primo
H O D O V I

terminus regundorum quæris maiorem ne decem
T R Q M N X

zonto qui angulum primum norma ſecundaria decem pedes
Z A N S X P

max kar terminum rigoris
M K T R

decumanum oſtendit A fi
X O A F

horthogonium primum pedes minus
H I P M

quinque decem
V X

RATIO LIMITVM REGVNDORVM hæc eſt: AuctoresTheodoſius & Neuterius de terminis & lineis expoſuerunt. ccciiij. iugi agrimenſoris qui mappa, quas lineas habuerint, obſeruetur.

EXPOSITIO PODISMI.

A limes huius literæ habet in longo ped. ccl.
B limes huius literæ habet in longo ped. cccl.
C limes huius literæ habet in longo ped. Dcl.
D limes huius literæ habet in longo ped. Dl.
E limes huius literæ habet in longo ped. DC.
F limes huius literæ habet in longo ped. Dcc.
G limes huius literæ habet in longo ped. Dccc.
H limes huius literæ habet in longo ped. ccl.
I limes huius literæ habet in longo ped. cc.
K limes huius literæ habet in longo ped. cccl.
L limes huius literæ habet in longo ped. cccc.
M limes huius literæ habet in longo ped. Dccc.
N limes huius literæ habet in longo ped. cc.
O limes huius literæ habet in longo ped. ccc.
P lim. huius lit. hab. in long. p. cccc. & appẽdices. ii.
Q limes huius literæ habet in longo ped. ccccc.
R limes huius literæ habet in longo ped. ccDc.
S limes huius literæ habet in longo ped. ccD.
T limes huius literæ habet in longo ped. ccD.
V limes huius literæ habet in longo ped. ccDc.
X limes huius literæ habet in longo ped. cc cc.
Y limes huius literæ habet in longo ped. cc ccc.
Z limes huius literæ habet in longo ped. cc ccc.

Ager quamuis fundus longiores fines habeat, amplius non longiorẽ finem habet quàm ped.CCDXXVIJ.

DE MENSVRATIONE IVGERI.

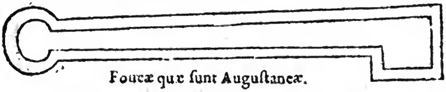
Iugerum vnum, pedes ccxl. & in latitudine ped. cxx. faciunt, terram modiorum iij.

EXPOSITIO LIMITVM vel terminorum.

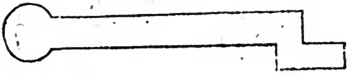
Omnes limites maritimi aut Gallici vna factura current, quoniam ſanctior eſt, i. iuſtior videtur. maritimus limes frequẽtius ſolet rectè ſtudiri, quod interpretatur non extorcet, ſed eſt conſtitutus ita.

Eſt Gallicus in ſua conſuetudine, ſecundum quem ordinauimus quem expoſuimus: frequentius corrumpet, extorcet, & ſaltum dat, qui eſt cõſtitutus ita.

Foſſa rotunda in capite foſſati.

Foueæ quæ ſunt Auguſtaneæ.

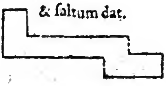
Gallicus progamma ..

iunſat

& ſaltum dat.

Contrà vrbis Babylonis Romam maritimi limites fient, & Gallicus impinget. Quia de limitibus curauimus exponere, ſub terminis qualia ſigna

inuenimus? aut calcem, aut gypſum, aut carbones, aut vitria fracta, aut cineres, aut teſtam tuſam, aut decanummos vel pentanummos. Hæc ſigna ſi inueniuntur, vna certatio eſt ad iuſtitiam. antiquitus, quando terminos cõſtituimus, quoniam res voluntaria eſt. Si quis nouit geometricæ artis philoſophiam, nouit hæc ſigna terminorum diligenter exponere. Terminus decum. x. habuerit, quadrifinium exponet: ſi ſuccumbum fuerit, limitem oſtendit, aut vallem deſiderat.

Terminus ſi inciſuram habuerit, riuum aut foſſatum ſignificat, aut fluuium oſtendit.

Terminus ſi foſſulam habuerit, lauacrum aut piſcinam ſignificat, aut terminum rotundum oſtendit. Si aliquid fictum habuerit ſuper ſe, acrum aut plumbũ aut ſtannum epicteticum, hoc eſt maſſatium fabricatum, quod eſt inter cenſam centuriæ.

Terminus ſi tranſpertuſus fuerit, flumen tranſit, aut in aquam viuam mittit.

Terminus ſi punctum habuerit, puteum aut fontem oſtendit.

Terminus ſi aliquam ſciſſuram, hoc eſt taliaturam habuerit, montem ſciſſum, id eſt taliatum oſtendit, limes ille finem tranſit.

Terminus ſi tres petras circa ſeſe habuerit, trifinium demonſtrat. Talem terminum nomine Bifurcium Samartia vocatur, & habet arcam in trifinio. Si botontini terræ, ex ſuperis prohibeo te ſacramentum dare. Si cihiamellus, hoc eſt ſiliqua ſyluatica fuerint tres, trifinium demõſtrat. Si oliuaſtellum

inue-

inueneris vnum terminum, demonſtrat aquam viuam & conuallia loca ſignificant. Si tres murtæ fuerint, trifinium demonſtrat. Si tres cotonei fuerint, trifinium demonſtrant.

Terminus ſi ſcriptus fuerit, & punctos habuerit literis Græcis, ſequeris curſum eius aſion, hoc eſt ab oriente per literas Græcas de mappa, hoc eſt pentagonum quod interpretantur cubitos quinque.

EXPOSITIO TERMINORVM per diuerſas prouincias poſitorum.

Terminum ſingulum in quatrifinio inuenies. Quatuor lapides in quadrifinio poſiti ſunt, & termini factura tornatiles, hoc eſt rotundi, ſubtiliſſimi: in quadrifinio inuenies.

Puteum ſi in fine inuenis, pro termino habebis.

Ciſternam factam in fine poſitam, & circa hanc memoratum terminum inuenies, & pro termino habebis.

Terminum de lapide deciſum viuo inuenies, & pro termino habebis.

Macerias lapidum in fine pro termino inuenies.

Sepulchra finalia aut monumenta ſine dubio inuenies.

Malum cotoneum in fine pro termino inuenies.

Cypreſſum in fine pro termino inuenies

Oliuaſtellum in fine pro termino inuenies.

Foſſatum deciſum paruum in fine pro termino poſuimus. foſſatos alios finales maiores ſine dubitatione inuenies.

Limitē torrem hoc eſt torũ ſine dubio inuenies.

Parietes de calce fabricatos finales direximus.

Ripas deciſas finales direximus.

Botontones finales inuenies.

Arbores antemiſſas finales inuenies, peregrinas, exteras.

Pontem marmoreum in fine inuenies.

Pontem de lapide viuo in fine inuenies.

Pontem ex calce factum in fine inuenies.

Orcas in fine inuenies.

Sarcofaga in fine inuenies.

Imbrices in fine inuenies.

Collectaculum de carbonibus in calce miſcitatos, & glareas fluminales ne deſpicias, ſignales conſtituimus.

Palos picatos pro terminis inuenies.

Laterculos quadrangulos pro terminis inuenies.

Lapides natiuos cum aliquo ſigno finem pro termino conſtituimus, & multa conſecratione ſignauimus.

Flumen aliquoties in fine inuenies.

Riuum finalem inuenies.

Hæc ſigna per diuerſas prouincias obſeruentur.

A in latere vna

A in monte vna

B in latere

B in monte

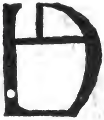
A in plano ſola

C ſola

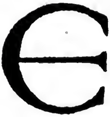
D Duæ appendices

E vna appendice

E ſola

F ſola

F duo montes

G vnus mons

H ſola

I ſola

K ſola

L vnus mons

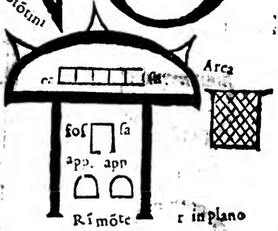
M vnum N ſola O vnum

M N O

Botõtini

P duæ appendices

P

q ſola Q duo R i mõte r in plano

q Q R r

ſ vnum montem S ſola T ſola V ſola

ſ S T V

vnum montem ſola

X Y Z

Vnde & territoria diuiduntur, vt requiras caſales ſecundum literas iſtas, quomodo ſunt poſitæ in monte & in planis locis.

ITEM EXPOSITIO TERMINORVM.

Quales terminos conſtituimus: alij quidem politos, & vbi diſpectas lapides poſuimus, ſubtus terram deciſimus, vt firmarentur lapides: quos diſpectas in rigore & in latere limites conſtituimus lapides, qui poſiti ſunt in terminis. amplius menſura eius non poteſt inueniri, quàm tertio pede de manu, & de his pedibus ſemiſſe minus vnum. ſcutanei ſunt hoc eſt dolatiles. alij qui ſunt lapilli facti tornatiles, ſiue alia factura breuiores, hoc eſt minores, & in fine poſiti: ſi hæc non admittuntur, ſubter terram deciſas inuenies, quas deciſas in omnibus finales ſunt. aut quidem in altum per iugum de monte. Hæc ſigna conſtituimus dirigi lineam, quod eſt valle inciſam. quia ſub axe cæli determinata eſt terra. Euangelium ad Mattheum, ſanctus Petrus, ſanctus Paulus, ſanctus Laurentius, ſanctus Iohannes Euangeliſta, Chriſtus Filius Dei, per quem & pax terminationis in terra proceſſit, & præcepit limitibus continere, & ſtanti, & fontibus egredi, & egreſſæ ſunt per ſingula loca.

Quas literas ſingulas in terminis inuenies, quæ capitaneæ ſunt, non fundorum, ſed rationis terminum oſtendunt.

A. ſi in termino inueneris, finem in proximum ſignificat, aut aquam viuam deſignat.

B. ſi in termino inueneris, bifurcium oſtendit, aut triuium ſignificat.

C. ſi in termino inueneris,à centuria nunquam recedas

D.ſi in termino inueneris,decumanum oſtendit.

E. ſi in termino inueneris, vallem ante ſe ſignificat, aut riuum, aut fluuium: & ſuper ſe ſubrectiore loco per planitiam limes excurrit.

F. ſi in termino inueneris,finalem cauſam exponit, & in longinquo terminum oſtendit.

G. ſi in termino inueneris,ſui nominis auctorem, limitem tortuoſum oſtendit.

H. ſi in termino inueneris, grandes longitias limitum oſtendit,& rariora ſigna in fine inuenies.

I. ſi in termino inueneris, viam ſignificat, aut collis rigorem oſtendit, hoc eſt iugum.

K. ſi in termino inueneris, cardinem oſtendit, quem terminum ſubtiliſſimum & ſpecioſum inuenies, hoc eſt formoſum.

L. ſi in termino inueneris, ſuæ normæ facturam deſignat, limitem gammatum, & in longinquo arcam finalem oſtendit, & conuallia eius fundi finem vindicant.

M. ſi in termino inueneris, fines quadras deſignat,& in proximo ſigna finalia inuenies.

N. ſi in termino inueneris, proximam aquam ſignificat, & quadras fines habentes aquæ, à ſeptentrione arcam marmoream inuenies.

O. ſi in termino inueneris à ſeptentrionali parte ſyluam demonſtrat, & per ipſam ſyluam riuus

currit, & trans riuum ſigna demonſtrat.

P. ſi in termino inueneris, pedaturam ſignificat, extra aliis ſignis finalibus, vel quòd literas finales continet. Has per ſingulos titulos inuenies, alioſque finales titulos ſine noſtris ſignis in agris poſuimus, qui rationem oſtendunt limitum, & cauſam dirigunt finalem.

Q. ſi in termino inueneris, â limite riuum.

R. ſi in termino inueneris, per collicellum terminos inuenies.

S. ſi in termino inuenies, ſupra poſſeſſionem multas aquas viuas indicat, quæ alueum tranſeunt.

T. ſi in termino inueneris, trifinium oſtendit.

V. ſi in termino inueneris, terminum in collem meridianum oſtendit, per limitem orientalem.

X. ſi in termino inueneris, quadrifinium exponit, & pro decumano finem habebis.

Y. ſi in termino inuineris, ſub ſe fontanam proximam habet.

Z. ſi in termino inueneris, à ſiniſtra parte fontem ſignificat. Hæc omnia ſupraſcripta expoſitione terminorum conſtant, vt intelligas quæ ſigna, aut quales cauſæ finem faciunt.

INCIPIT EXPOSITIO DE MARGINIBVS TERRÆ & operibus cæſis.

* * * * * *

Quamquam igitur de termini expoſitione aliquoties extra limites termini poſiti inueniuntur,

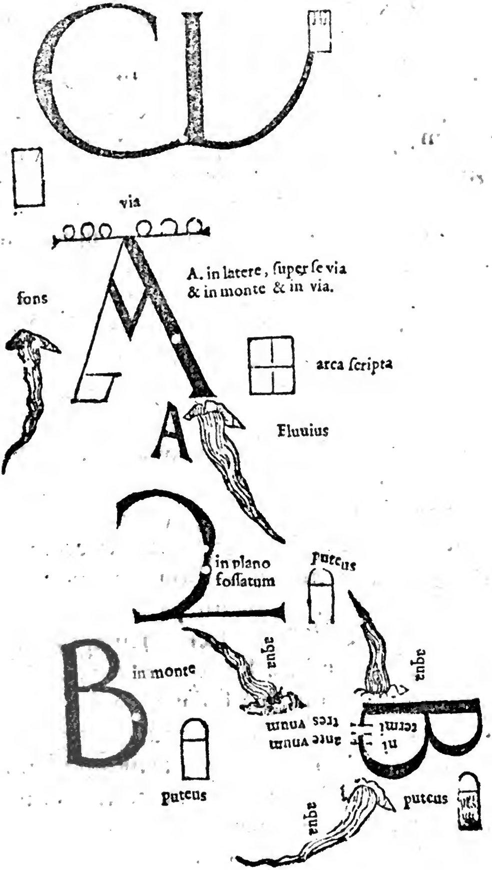
DE PALVDIBVS.

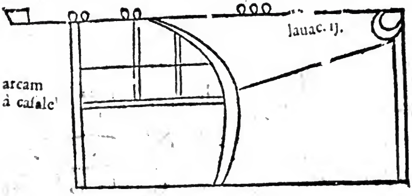
Non deſcribantur per ſigna finalia.

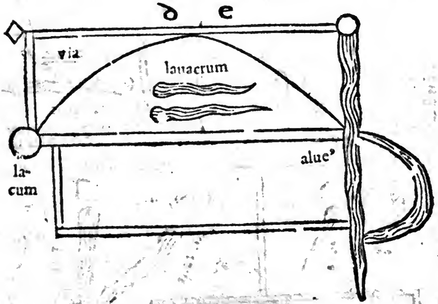
Stagnum vero finale aliquoties direximus, & lacunam, quæ interpretatur aqua viua, vnde ipſum ſtagnum exiet: ex tertia hora ipſum ſtagnum finale conſtituimus, & quàm plurimè contra tertiam horam ſuperius alueum. ſigna quæ inueniuntur per ſepulchra finali cauſa diriguntur: pleriſque ſuper ripam paludis ſacra paganorum inueniuntur: qui finales ſint requirantur, quia vt ſuprà dixi, requiri oportet, qualia ſigna finalia admittantur, & terminos altiores poſuimus: ſine dubio obſeruentur.

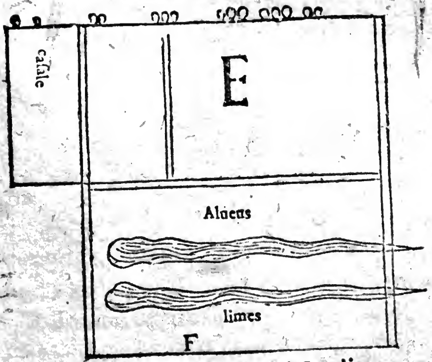
Hæc ratio notis iuris eſt exponenda ex lege ſecundum grammaticam & philoſophiam geometricæ artis. ſingulos fundos ex notis iuris obligauimus, ſed ita exponantur leges ſecundum artem geometricam, ad pertinentes lectiones ſecundum loci rumorem, quod interpretatur, ſecundum loci obſeruationem: ſeu foſſis ſubſeciuis, ſeu rigoribus, ſeu centuriis, ſeu terminis. Ita exponuntur, quia ſicut in præteritis diximus, duæ foſſæ finem non faciunt: præterea ſi circa publica diriguntur.

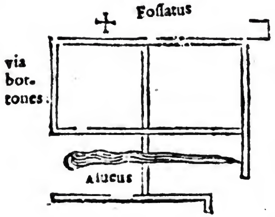
Caſale eius, ſi in monte poſita finis, quàm maximè in oriente: à ſole occumbente via, & in via terminum ſcriptum habet.

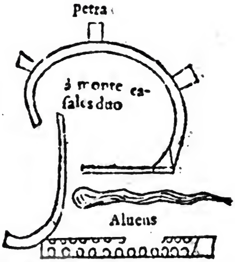

via
A. in latere, ſuper ſe via
& in monte & in via.
fons
area ſcripta
A
Fluuius
in plano
foſſatum
puteus
aqua
B
in monte
aqua
puteus
aqua
puteus

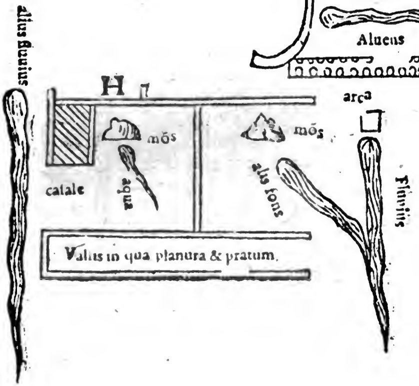

via à monte
lauac. ij.
arcam
à caſale

d e
via
lauacrum
alue'
la-
cum

via à monte
caſale
E
Alueus
limes
F

Foſſatus
via
bor-
tones
vialis
Alueus

petra
à monte ca-
ſales duo
Alueus

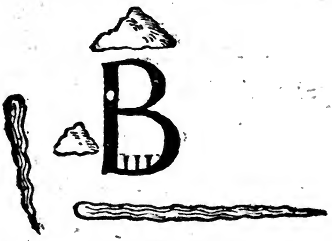

alius fluuius
H
arca
mõs
mõs
calale
aqua
alius fons
Fluuius
Valiis in qua planura & pratum.

EXPOSITIO LITERARVM finalium.

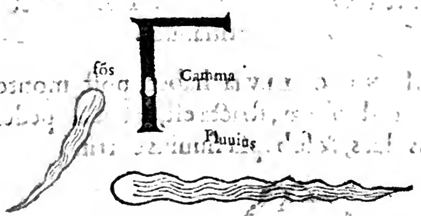
MONTICELLVM habet, poſt montem non tranſit ad collem, ſtricta eſt, habet ad pedem aquas viuas duas, & ſub ipſa fluuius currit.

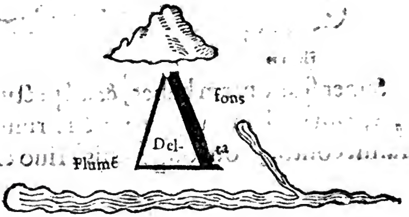
Super ſe montem habet, & ad pectus ſtricta alia caſa, eam ibidem mordet poſt ſe riuum habet, & tranſit contra, non longè finis à riuo ei iacet.

Vſque ad collem exit, non grandes fines habet, in gamma iacet, poſt ſe ad pedem aquam viuam habet, & flumen inferius.

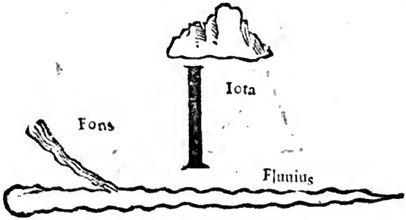
Ad montem ſe colligit, inferius maiores fines habet, & ad pedem aquam viuam habet, & flumen inferius.

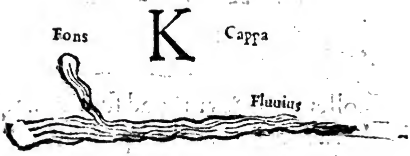
Sicca caſa eſt, aquam minus habet, per colles iacet, per colliculos deſcendentibus.

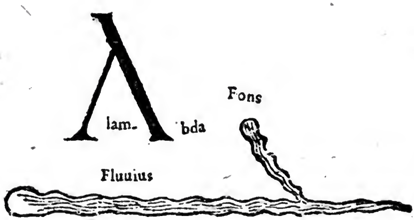
In ſcamnum iacet, per iugum in lanciolam, habet ad pedem aquam viuam, & flumen inferius.

Super ſe nihil habet, quia vſque ad collem exit, & ad pectus ſteriles terras habet, & confragoſas, & ſub ſe meliores & latiores: à ſiniſtra parte aquam viuam habet & flumen inferius.

In trigono iacet, & ad pectus ſtricta eſt, inferius latior eſt, & ad pedem aquam viuam habet, & flumen inferius.

Quadra poſſeſſio ſuper ſe colligit aquam, &habet velut herbam germanam : ad dextram & ſiniſtram partem aquas viuas habet, flumen inferius.

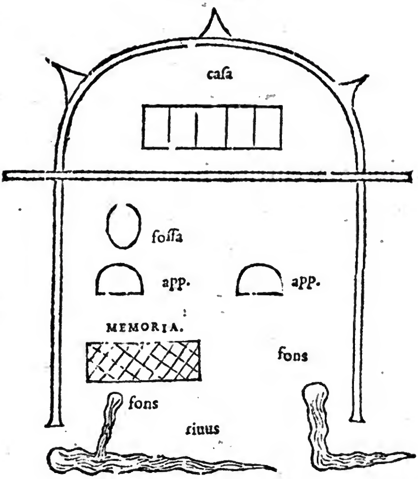
Ad collem exit & vſque ad fluuium, aqua ad collem redit, à ſiniſtra parte ad pedem aquam viuam habet, & flumen inferius.

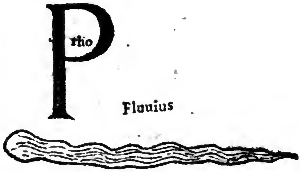
Per colles in quadro iacet, per colliculos deſcendentibus, dextra læuáque aquas viuas habet, & inferius flumen.

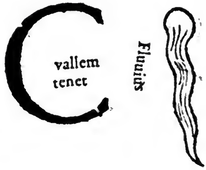
Circa

Botontini.

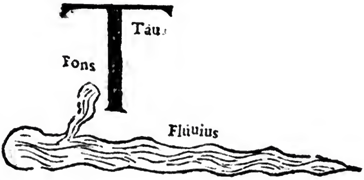

Circa montem, & ſub ſe redit ad aquam, & ſub ſe fluuium habet.

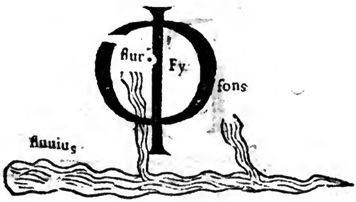

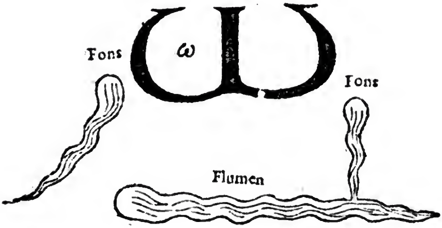
Per longum currit ei limes, ante ſe habet caſale: poſt ſe ad pedem habet aquam viuam, & flumen inferius.

In montem ſe colligit, in octogonum iacet, per medium flumen habet, & ad pedem aquam viuam: & flumen inferius.

A plano contra pectus iacet, & ſub ſe mordet eam alia caſa, dextra læuáque aquas viuas habet, & flumen inferius.

INCIPIT
VARIATIO FLVMINIS.

Si in agri quadratura tibi dictantij occurrerit flumen quod neceſſe ſit variari ſic facies. Rigor qui impingit in fluuio, exinde verſuram facies. in quam partem verteris tetrantem pones. deinde transferes ferramentum in eum rigorem quem dictaueris ex eo rigore qui in flumen impegerat. deinde transferes ferramentum, & comprehenſo rigore quem dictaſti, verſuram facies in partem dextram. deinde exiges medium illum rigorem à tetrante, & diuides illum in duas partes, & ſignum pones perpenſum. deinde figes ferramento, & perpenſo comprehenſo rigore ad vmbilicum ſolis. emiſſum perpendiculum cum ſuper ſignum ceciderit, percutis gromam, donec comprehendis ſignum quod poſueras trans flumen cum diligenter comprehenderis tranſis ex alia parte ferramenti, & manente groma dictabis rigorem, vbi ſe conſeruerit norma tua, cum eo rigore quem dictaueris ſignum pones & exiges numerum

à ſigno ad tetrantem. ſed quia linea quàm ſecueras media duo trigona oſtendit & quia cathetus catheto par eſt, erit & baſis baſi par. quantus ergo numerus baſis, junctis trigonis quæ exegiſti, fuerit, tantus rigor alterius trigoni cuius rigor impactus in fluuium. numeras & hac baſe quam exegiſti, tollis hunc numerum quem à tetrante ad fluuium exegiſti. reliquum quod ſuperfuerit, erit latitudo fluminis.

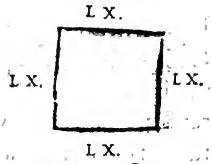
ITEM INTERPRETATIO VBI ſupra de finibus agrorum.

Fines dictæ, eo quod agri funiculis ſint diuiſi. menſurarum lineæ in terrarum partitione tenduntur, vt dimenſionis æqualitas teneatur. Limites appellati antiquo verbo tranſuerſi. Nam tranſuerſa omnia antiqui lima dicebant: à quo & limina hoſtiorum, per quæ foris & intus itur: & limites, quòd per eos foras in agros eatur: hinc & limus vocabulum accepit cingulum, quo ſerui publici cingebantur, obliqua purpura. Termini dicti quod terræ menſuras diſtingunt, atque declarant. His enim teſtimonia finium intelleguntur, & agrorum intentio, & certamen aufertur.

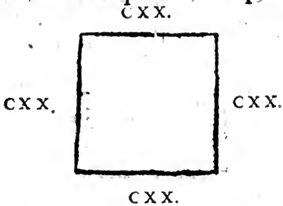
DE MENSVRIS AGRORVM.

Menſura eſt, quicquid pondere, capacitate, longitudine, altitudine, latitudine, animóq; finitur. Maiores itaque orbem in partes, partes in prouincias, prouincias in regiones, regiones in loca, loca in

territoria, territoria in agros, agros in centurias, centurias in iugera, iugera in climata: deinde climata in actus, perticas, paſſus, gradus, cubitos, pedes, palmos, vncias, & digitos diuiſerunt. tanta enim fuit eorum ſolertia. Digitus eſt pars minima agreſtium menſurarum : inde vncia habet digitos tres. palmus autem quatuor digitos habet, pes xvj. paſſus ped. v. pertica paſſus duos, id eſt pedes x. Pertica autem à portando dicta, quaſi portica. Omnes autem præcedentes menſuræ in corpore ſunt, vt palmus, pes, paſſus, & reliqua: ſola pertica portatur. eſt enim x. pedum, ad inſtar calami in Ezechiele templum menſurantis. Actus minimus eſt latitudine pedum quatuor, longitudine cxl. Climata quoque vndique verſus pedes habent lx, ita.

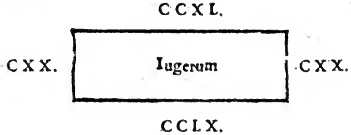

Actus quadratus vndique finitur pedibus cxx, ita.

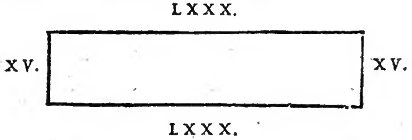

Hunc Bætici arapennem dicunt, ab arando ſcilicet. Actus duplicatus iugerũ facit: ab eo quod eſt

iunctum, iugerum nomen accepit. Iugerum autem conſtat longitudine pedum ducentorum xl, latitudine cxx, ita.

Actum prouinciæ Bæticæ ruſtici agnam vocant: porcam ijdem Bætici xxx. pedum latitudine, & lxxx. longitudine definiunt ita.

Sed porca eſt quod in arando extat: quod defoſſum eſt, lyra. Galli candetum appellant in areis vrbanis ſpatium centum pedum, quaſi centeatum: in agreſtibus autem, pedum cl. quadratorũ iuſtum candetum vocant. Porro ſtadialis ager habet paſſus cxxv, id eſt pedes DCXXV, cuius menſura octies computata miliarium facit, qui conſtat quinque milibus pedum. Centuria autem ager eſt ducentorum iugerum, qui apud antiquos à centum iugeribus vocabatur: ſed poſtea duplicata, nomen priſtinum retinuit. in numero enim centuriæ multiplicatæ ſunt, ſed nomen mutare non potuerunt.

DE AGRIS.

AGER Latinè appellari dicitur, eo quòd in eo

agatur aliquid. Alij agrum ex Græco nominari manifeſtius credunt, vnde & villa Græcè choragros dicitur. Villa à vallo, id eſt aggere terræ nuncupata, quod pro limite conſtitui ſolet. Poſſeſſiones ſunt agri latè patentes publici priuatique, quos initio non mancipatione, ſed quiſque vt potuit occupauit atque poſſedit: vnde & nuncupati. Fundus dictus, quod in eo fundatur, vel ſtabiliatur patrimonium. Fundus autem & vrbanum ædificium & ruſticum intelligendum eſt. Prædium quòd ex omnibus patrisfamilias maximè prouidetur, id eſt apparet, quaſi præuidium: vel quòd antiqui agros quos bello cœperant, vt prædæ nomine habebāt. Rura veteres incultos agros dicebant, id eſt ſyluas & paſcua. Ager compaſcuus dictus, qui à diuiſoribus agrorum relictus eſt ad paſcendum communiter vicinis. Alluuius ager eſt, quam paulatim fluuius in agrum reddit. Arcifinius ager dictus eſt, quia certis linearum menſuris non continetur, ſed arcentur fines eius, obiecto fluminum, montium, arborum: vnde & in his agris nihil ſubſeciuorum interuenit. Noualis ager eſt, primum proſciſſus, ſiue qui alternis annis vacat, nouandarum ſibi virium cauſa. Noualia enim ſemel cum fructu erant, & ſemel vacua. Squalidus ager, quaſi excolidus, quod iam à cultura exierit, ſicut exconſul quòd à conſulatu diſceſſerit. Vliginoſus ager eſt ſemper humidus. nam humidus dicitur, qui aliquando ſiccatur. Vligo enim humor terræ eſt naturalis, ab ea nunquam recedens. Subſeciua ſunt propriè quæ ſutor de materia præcidens,

quaſi ſuperuacua abijcit. Inde & ſubſeciui agri, quos in pertica diuiſos recuſant, quaſi ſteriles aut paluſtres. Item ſubſeciua quæ in diuiſura agri non efficiunt centuriam, id eſt iugera ducenta.

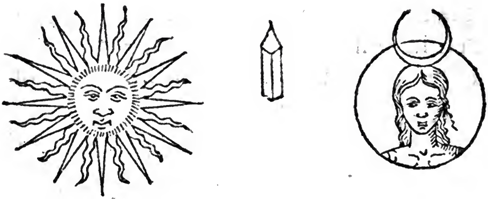
DE LIMITIBVS CONSTITVENDIS.

Ab hoc exemplo antiqui menſuras agrorum normalibus longitudinibus incluſerunt. Primùm duos limites conſtituerunt: vnum, qui ab oriente in occidentem dirigeret: hunc appellauerunt duodecimanum, ideo quòd terram in duas diuideret partes, & ab eo omnis ager nominetur: alterum limitem à meridiano ad ſeptentrionem, quem cardinem nominauerunt, hoc eſt à mundi cardine. Duodecimanum poſtea decumanum appellauerunt: quare à decem potius quàm à duobus: ſicut duopondo, nunc dicimus dupondium, & quod dicebant antiqui duo viginti, nunc dicimus viginti. Similiter duodecimanus decumanus eſt factus. Reliquos limites fecerunt anguſtiores, & qui ſpectabant in orientem prorſos: qui ad meridianum, tranſuerſos appellauerunt. Omnis menſuræ cuius quadratura in dimidio longiorem ſiue latiorem antiqui agrimenſores fecerunt, & quod in latitudine longius fuerit, ſcamnum appellauerunt: quod in longitudine, ſtrigas: primum conſtituerunt decumanum maximum, & cardinem maximum, ſicut ſupra diximus, & ab eis ſtrigas & ſcamna vocauerunt.

EX LI-

EX LIBRIS DOLABELLÆ.

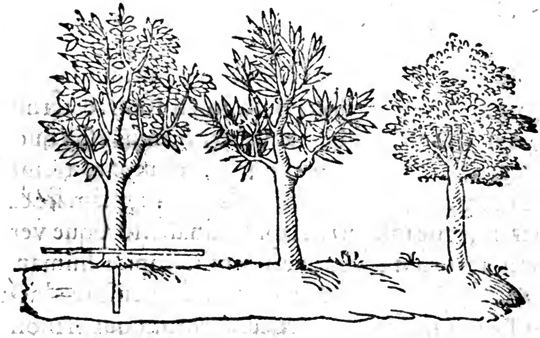
Omnis terminus ab oriente lympidum latus habet, ab occidente roſidum latus habet.

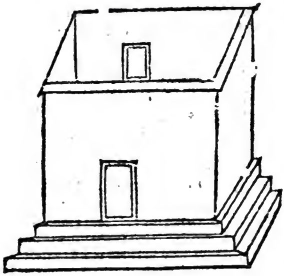
Vertices agrorum qui ſunt in montibus lapideis tantummodò, & non poteſt in eis fodiri & terminus figi, inductis quadratariis, vt firmius eſſet quod naturaliter dolantes in montibus ex monte terminum eminentem monti conſtituerent, quàm ſic cauarent, & ſic infigerent lapides finales. Ideóque vertices agrorum, ſicut verticem in capite humano natura præſtitit, ſic & in montibus menſores docti inſtituerunt. Hi ſunt vertices agrorum, qui in montibus lapides naturales ſunt.

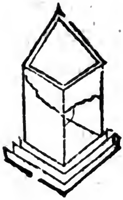

Omnis poſſeſſio quare Siluanum colit? quia primus in terram lapidem finalem poſuit. Nam omnis poſſeſſio tres Siluanos habet. vnus dicitur domeſticus, poſſeſſioni conſecratus: alter dicitur agreſtis, paſtoribus conſecratus: tertius dicitur orientalis, cui eſt in confinio lucus poſitus, à quo inter duo pluréſve fines oriuntur. Ideóque inter duo pluréſve eſt lucus.

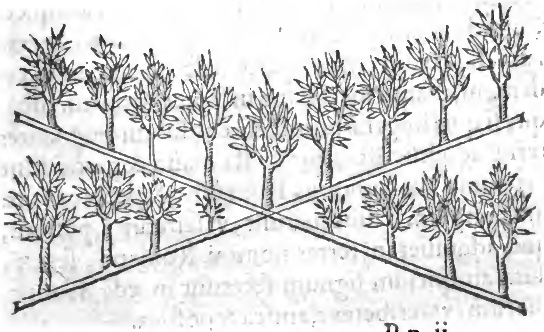

Fines templares ſic quæri debent: vt ſi in quadrifinio eſt poſitus, & quatuor poſſeſſionibus finem faciet, & quatuor aras quæris, & ædes quatuor ingreſſus habet: ideóque, vt ad ſacrificium quiſque per agrum ſuum intraret. Quòd ſi deſertum fuerit templum, aras ſic quæris: longè à templo quæris pedibus xv. & inuenis velut fundamenta aliqua. Quòd ſi inter tres, tres ingreſſus habet, inter duos, duos ingreſſus habet templum.

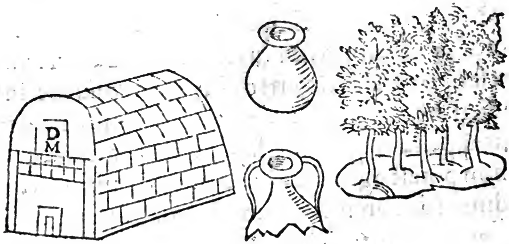

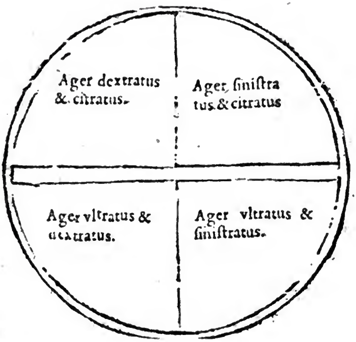
IN agro oliuario ſic quæris, quô dirigant fines. Si ordines oliuarum ſibi in tranſuerſo occurrerint, ſic eſt rigor finalis. Si certi ordines ſibi conuenerint, non eſt rigor finalis. nam hi duo rigores hebetes ſunt appellati, quia ſine lapidibus ſunt hodiéque: & non poteſt ager oliuarius demetiri, niſi ſic vt ad ordinem diſconuenientem adtendas, & ſic te colligis, quô finis inter poſſeſſiones demetiatur, aut quô exitum habeat.

Fines ſepulturarios ſiue cinerarios ſic intellegis, quô vadant rigores inter poſſeſſiones. Iuxta ſepulturam ſunt buxus, ſiue etiam cineres aut cacabos inuenis, aut orcas fractas, aut certè integras. Vt inuenias ſi finalis eſt ſepultura, quæris longè ab ea pedes quinque, aut aratro terram agis: & ſi inueneris ea ſigna, finalis eſt ſepultura. Si enim non inueneris, tranſi in aliud latus, & ſic per rigorem vicinarum poſſeſſionum in rigorẽ venies: de quibus poſſeſſionibus intentio vertitur, & ſic veritas agnoſcitur.

Quare per ædes publicas in ingreſſibus antiqui fecerunt crucem, antica & poſtica, quia aruſpices ſecundum aruſpicium in duas partes orbem terrarum diuiſerunt: vnam partem ab oriente in occidentem, aliam à meridiano in ſeptentrionem. Ideóque ſi quis imperatorum aut conſulum pugnantes terras adquiſierunt nomini Romano, & partiti ſunt veteranis aut militibus Romanis, & pro voto ſuo diis templum ædificauerunt, vt ſciretur à poſteris, quia adquiſierant terras nomini Romano, ſecundum aruſpicium ſignum fecerunt in æde deorum ſuorum, vt ſcriberent, antica & poſtica.

SI in agrum aſſignatum veneris, vt ſcias in qua parte agri ſis, an in vltrato & dextrato, an in citrato & dextrato, an in ſiniſtrato & vltrato, an in ſiniſtrato & citrato, ſic deprehendis: cum in agrum veneris, quæris lapides plures centuriales, quorũ ſcripturam cùm inſpicere ceperis, nota tibi quomodo ſcriptura currat: ſic & limites antea inſtituti ſunt. Si enim decumani numeri ab oriente incipiunt, & in occidentem creſcunt, decumani inſtituti ſunt, vt oriẽte poſt te relicto in occidentem ſpectes. Si verò & numeri notati in lapidibus centuriarum fuerint, ſcias decumanos inſtitutos eſſe, vt in orientem & occidentem ſpectent: cardinem verò meridianum, & ſeptentrionem ſcies ſpectare. Cùm hoc diligenter tibi liquerit, in re præſenti plurium lapidum centurialium inſpicies ſcripturas, & ſi numerus cardinum creſcet, in occidente erit pars vltrata. Decumanorum verò numerus ſi creſcet in partem ſeptentrio-

nis, erit pars dextrata. ſic ſcis te ex ſcriptura lapidum eſſe in parte vltrata & dextrata. Similiter ſi decumanum creſcere deprehenderis in meridianum, & cardinem in partem occidentis, occidens erit pars ſiniſtrata & vltrata. Item vt dextratũ & citratum inuenias, ſimiliter lapidum ſcriptura oſtendit. Si enim cardinum numeri in occidentem creſcent, erit pars citrata. Decimanorum numeri in ſeptentrionem ſi creſcent, erit pars dextrata. ſic ſcies te in dextrato & citrato eſſe. ſimiliter, ſi cardinum numerus in occidentem creſcet, erit pars citrata. ſi decimanorum numerus in meridianum creſcet, erit pars ſiniſtrata. ſed vt ſæpè ſolet in re præſenti deprehendi. Decimanum maximum ita inſtitutum, vt & meridianum & ſeptentrionem ſpectet, Cardinem verò maximum orientem & occidentem ſcies ſpectare. Similiter, ſicut ſupra diximus, ſcriptura lapidum hoc ipſum deprehendiſſet. ſi à principio inſtitutum fuerit, erit pars ſiniſtrata. at decumani maximi in occidente, dextrata in oriente. in hac quoque parte ſi volueris ſcire in qua parte eris, ſcies. cum inueneris ex ſcriptura lapidum cardinum numeros in ſeptentrionem creſcere, erit pars vltrata. cùm decimanorum numeros in occidentem creſcere, erit ſiniſtrata. ſic ſcies te in ſiniſtrato & in vltrato eſſe. ſimiliter ſi volueris ſcire in vltrato & ſiniſtrato, ſic deprehendes. decimanorum numerus in occidente: cardinum numerus in ſeptentrione, erit pars dextrata & vltrata. ſimiliter ſi decimanorum numeri in orientem creſcent, & cardinum numeri in meridiano

creſcent, erit pars dextrata & citrata.

Quibuſdam regionibus in agris aſſignatis per ſterilitatem lapidum inter centurias quinas lapides poſiti ſunt. hoc ex re præſenti deprehendi poteſt ex lapidum inſpectione & inſcriptura. aliis vero regionibus in capitibus centuriarum non ſunt lapides ſcripti & in effigie termini poſiti ſunt. ſed & quibuſdam regionibus in qua parte agri ſis inuenire non potes, niſi ex typo vel forma ipſius. ſunt enim in typo montium vocabula & alia ſigna complura ex quibus poſſis ſcire in qua parte agri ſis. Non vna ſpecies agrorum adſignatorum eſt. Eſt ager centuriatus qui quadratis centuriis diuiſus. Hic ager à ſingulis centuriis ducenta iugera habebit. Eſt ager ſcamnatus qui appellatur, in longitudinem maiorem numerum habebit, quam in latitudinem. Hi quoque agri non niſi in re præſenti deprehenduntur. vel ex forma regionis. habent enim agri ſcãnati in centuriis ſingulis iugera ducentena quadragena, qui per latitudinem habent actus xx. & per latitudinem actus xxiiii.

Si duo lapides in capitibus centuriæ in linea decimani ſiue cardinis inuenti fuerint, menſuræ agendæ ſunt ſecundum formam agri adſignati, vt modus iugerationum ſecundum acceptam vniuſcuiuſque ſeparetur. in centuria in qua quæſtio fuerit orta, primum in re præſenti typus regionis quærendus eſt, & inſpecta ſcriptura lapidum in re præſenti typum conlocabis, vt ſcias primum an decimanus maximus ab oriente in occidentem

ſit conſtitutus , an vero à meridiano in ſeptentrionem. ſi enim ab oriente in occidentem conſtituti ſint, typum ſic conuertes, vt poſt te relinquas orientem & occidentem. ſpectàto. ſic typum tenebis. reſpicies in typum cardinem maximum, quo loco ſit. & ſi ex ſcriptura lapidum deprehenderis in orientem creſcere, erit pars citra cardinem. ſi vero inueneris in occidentem cardinem creſcere, erit vltra cardinem. ſed vt ſcias an dextra decumanum ſtes, an ſiniſtra decumanum, inſpectis lapidibus in linea cardines XVI. an in ſeptentrione creſcente, erit dextra decimanum. ſi in meridiano creſcente, erit ſiniſtra decimanum. hæc inſcriptura demonſtrabit tibi quomodo debeas typum in re præſenti collocare. ſimiliterque facies, ſi decumanus maximus à meridiano in ſeptentrioné collocatus fuerit, erunt cardines ab oriente in occidentem, eadem ratione ſicut ſupra. ſi in re præſenti typum collocaueris vt decimanus maximus ſpectet ſuum locum, id eſt meridiani & ſeptentrionis lineas, cardo maximus orientis lineam, & ſecundum rationem SS. ſcies lapidum ſcriptura quæ ſit pars dextra decimanum, & quæ ſiniſtra decimanum, & quæ citra cardinem, & quæ vltra cardinem.

Si quando in agro adſignato menſuras egeris, & reuerſus ad formam inueneris hominibus ſex data clxxx. iugera, vt ſcias quantum quis acceperit, quæris ſub littera. & ſic inuenies quantum quis acceperit.

Si in

Si in agrò adſignato aliquis modus iugerationis vacauerit, ne putes ſubſeciuum remanſiſſe. quære primum ne poſt eſt fixũ & machina ſublata ſecunda adſignatione alicui adſignatum ſit. vel, quæris ſi in libro Beneficiorum regionis illius beneficium alicui Auguſtus dederit. quòd ſi neutrum factum eſt, ſcias illum ſubſiciuum remanſiſſe.

EX LIBRIS LATINI DE TERMIN.

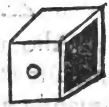
Terminus ſi caput de aquila factum habuerit, montem trans ciſum tranſit, & vſque in oliuaſtellum mittit. Si tres oleaſtri fuerint, trifinium faciunt.

Terminus ſi tranſpertuſus fuerit, ciſterna ſignificat, alueum tranſit, & vſque in aquam viuã mittit, & ipſa aqua viua arca trifinij eſt.

Terminus ſi ſubcumbus poſitus fuerit, limitem oſtendit: quidam maximè per conuallia pergunt. Si autem in plano ſubcumbus poſitus fuerit, vbi vallis non ſit, in proximo ante ſe claudet finem.

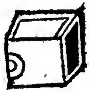
Terminus ſi in quadrum dolatus fuerit, & in latere punctum habuerit, fontem ſignificat. Si verò ſuper ſe cauum habuerit, puteum finalem ſignificat.

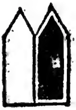
Terminus ſi à ſurſum vſque deorſum ſciſſuram habuerit, fluuium, aut certè riuum ſignificat.

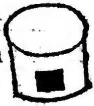
Terminus ſi ſuper ſe plumbum habuerit, ſtagnum ſignificat, aut ciſternam.

Terminus ſi ſubcauus fuerit, lauacrum ſignificat.

Terminus ſi bifurcus fuerit, ſamardacus dicitur: trifinium facit.

Terminus ſi rotundus fuerit,& breuis, & de vna parte in latus punctum habuerit, in fontem quatuor angulatilem deſcendet.

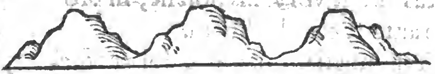

Terminus ſi ecce tale lignum habuerit ſubtus,vel ſupra, arborem peregrinam ſignificat, quæ in eo loco ex ſtudio in fine poſita eſt.

Arbor ſi plumbum habuerit, idem ſicut terminus, aut ſtagnũ, aut fluuium maiorem, aut fontem ſignificat.

Termini autem montes nec vno modo,nec vno tenore ſunt cõſtituti in trifinium aut quadrifinium, & ſagrabam quam appellant alluuionem: etiam monticelli ſunt in finibus conſtituti.

Alioqui qui neſciunt quid eſt in lectionibus, negant eſſe in finibus conſtitutos. is in tempore quando milites occidebantur in bello publico: alibi qui maximè non ponebantur, niſi circa fines & in centuriis: & quantos milites ponebant, tantos lapides figebant. Ideóque ſcringis & allabinibus & centurijs ſigna proponebantur. Quoniam terminus ſi

in tres acies conſtitutus fuerit, tres lineas auctoris oſtendit: ſi in quatuor acies, quadrifinium facit.

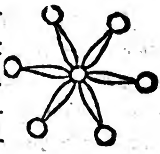

GENERA LAPIDVM FINALIVM.

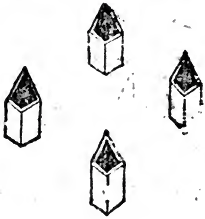
Lapis fluuialis, cromaticus vocatur. Lapis Tiburtinus, cæſalis dicitur: terminus coctus teſtacius, vllageris dicitur Lapis albus ſilicineus, ſi peralbus fuerit, Gallienſis nuncupatur: ſi mixtam venam habuerit, ignifer nomen habet. Nam in aliquibus locis terminos non dolatos poſuimus, & nihil illis ſubter addidimus. Terminus, ſi venas mixtas habuerit, ficto aciem dicitur. Aſpratilis, qui velut ſigninum coagulatus lapis naturalis fuerit. Terminus ſi ſuperius politus fuerit, & inferius ſubulis impolitus, monumentalis eſt: non habet fidem finitionis.

CAIVS AVCTOR. V. P.

Nam & naturales lapides cecidimus, & in finem conſtituimus. in orientales partes, omnes palos de ilice picatos poſuimus: in terminatione verò quàm maximé ſub terra ipſos palos cooperuimus, & ſignatim vt inueniantur pali ipſi, ſtellam conſecrauimus & ipſi: ſtella iunior nomine vocatur. Terminus autem ſi vnam aciem reprobam habuerit, hoc eſt nō æqualem aciem, ipſum quoq; reprobum

reputamus. Id autẽ ponitur aliquando in trifinium. In quadrifinium autem reprobus non

ponitur, niſi ſolidus lapis. Et quatuor lapides in quadrifiniũ conſtituimus. Si extra quatuor lapides fuerit, epetecticales obſeruentur.

AVCTOR VITALIS.

Terminus ſi fuerit quinq; pedes intra limitẽ, aliis quinq; pedibus in caput limitis terminum inuenies.

Terminus ſi in medium limitem conſtitutus fuerit, & vnam partem ſubcauam habuerit, tres monticellos tranſit, & in tertium monticellum arcam circa lauacrum ſignificat: & ipſa arca in quadrifinio conſtituta eſt.

FAVSTVS ET VALERIVS VV. P.P. auctores.

Per Gallias & per Africam, dum per Africam aſſignaremus, circa Carthaginem in aliquibus locis terminos rariores conſtituimus, vt inter ſe habeant pedes ii.cccc. In limitibus verò, vbi rariores terminos conſtituimus, monticellos plantauimus de terra, quos botõtinos appellauimus. Et intra ipſos carbone & cinere & teſta tuſa cooperuimus. Trifinium quammaximè quando conſtituimus cum ſignis, id eſt cinerib. aũt carbonib. & calce ibidem conſtruximus, & ſuperduximus, & ſuper coxam mõticellum

conſtituimus. In Carthagine & in prouincia SS. quammaximè oliuaſtellum,& corondum,& ſambu-

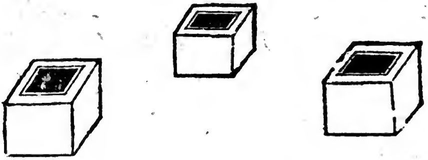

cum in finē conſtituimus,& circa ſambucum monticellos conſtituimus,ſicut ſuperius ſcripſimus,cum ſignis & ſigillis quammaximè. fines vt ſint breues in prouinciis, & montibus ſaxuoſos limites de lapide conſtituimus:& in aliquibus locis murum de lapide fecimus cōſtringere ex calce & harena, fundamenta quammaximè: in alios fines nihil poſuimus, ſed ex opere foſſas fecimus mitti in alto: alios fines quos ſurſum monte direximus in xij pedes latitiam conſtituimus, propter ripæ ruinam. Circa vrbem Babylonis Romæ maritimum fiet & Gallicum, iubeo te iuſiurandum præſtare: ſi cotoneum malum inueneris, quia trifinium erit: ſi oliuaſtellum fuerit in medio, vnum terminū demonſtrat lagenæ tres quadrifinium faciunt: in conuallia loca, aqua demonſtrat.

Terminus ſi tres petras circa ſe habuerit fixas, trifinium facit.

Terminus in modum arcellæ cauatus, Claudianus dicitur, breuis eſt: & ſi tres fuerint trifinium faciunt

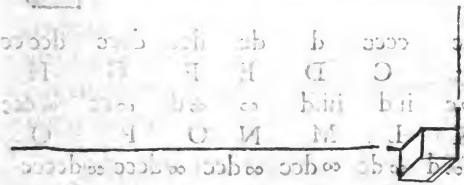
EX LIBRO FRONTINI SECVNDO.

Si termini deſint, frequenter inter ſe poſſeſſores propter loci difficultatem totum ſupercilium quod augenter ipſa ſubiacet, inferioribus ceſſerunt, & contenti fuerunt terminos per ſummum iugum diſponere, nullam ſecuti rationem. Hæc tamen ſi occurrunt, non quaſi noua intueri debemus. Plurimis deinde locis terminos ſacrificales nō in fine ponūt, ſed vbi illos ſacrificij potius opportunitas ſuadet poni, hoc eſt loci commoditas, in quo ſacrificium abuti commodè poſſint. Hos terminos non ſtatim finitimos obſeruare debebimus, etiamſi non longè à fine poſiti fuerint. Frequenter enim viæ finiunt, iuxta quas arbores ſolent eſſe latiores, ſub quas defi-

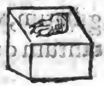
gere terminos ſacrificij cauſa poſſeſſores cōſueŗunt. Veruntamen multi qui non tantū ſacrificij ſequuntur conſuetudinem, ſed etiam rationem, in ipſis finitionibus defigere maluerunt: propterquod adimi fides ſacrificalibus palis in totum non debet.

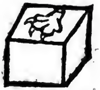
Nam locorum rationes, & triuia, & colliculi finē faciunt. Termini autem ſi tranſuerſi poſiti fuerint, gammā faciunt: ſed non ſtatim trifiniū oſtendunt.

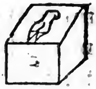
LATINVS V. P. TOGATVS.

Terminus ſiue petra naturalis, ſi brancam lupi habuerit factam, arborem peregrinam ſignificat.

Terminus ſiue petra naturalis, ſi brancam vrſi habuerit, lucum ſignificat.

Terminus ſiue petra naturalis ſi vngulam pecoris bifurcam habuerit, de ſub ſaxo egredientem aquam ſignificat.

Terminus ſiue petra naturalis ſi caput vituli ſculptum habuerit, de duobus montibus aquas egredientes ſignificat, per quas lineæ confinales deſcendunt: ſuper ſe autem ſacra paganorum oſtendit in trifinio.

Terminus ſi vngulam equi ſculptam habuerit, terminum curſorium ſignificat, & vſque in fontem mittit, & trifinium facit.

Terminus, ſi aſpratilis fuerit, & mixta piperatia loca habuerit, ſine dubio in trifinio conſtat: paralleloneum vocamus. Conſtat eum habere legum initia conſulta: pedatura eius ſit ped. ccccclx.

cc	ccc	cccc	d	dc	dcc	dccc	dcc cc
A	B	C	D	E	F	G	H
∞	∞c	ii d	iii.d	∞	∞d	∞cc	∞ccc
I	K	L	M	N	O	P	Q
∞cccc	∞d	∞dc	∞dcc	∞dcc	∞dccc	∞dcccc	
R	S	T	V	X	Y	Z	

Has literas ſi inueneris in terminis ſcriptas, ſingillatim, vel binas, quantum computum habuerit, tantum quæris ab eo in aliud ſignum.

EX LIBRO BALBI.

PROVINCIA PICENI.

ITEM diui Iuli Auguſtei pro hac ratione ſunt, quod Auguſtus eos recenſuit, & vbi fuerunt, lapides alios conſtituit, & omnem terram ſuis temporibus fecit remenſurari, qui lapides Gai Cæſar. lapides rotundi ex ſaxo ſilice, aut molari, qui pede in terra ſuper pedes ııſ. & ped. ıııı. & diſtant à ſe pedes ııcccc. ſunt & alij Neroniani, Veſpaſiani & Traiani Imperatoris laminæ, & quadrati in diuerſis numeris conſtituti, in quibus alij gammati, alij velut natura permiſit, ita ſunt poſiti. qui diſtant ſe in pedes ccxl. alij in ped. cxx. alij in pe. ccc. alij in pedes cccclx. alij in p. ccccxx. alij in ped. ccccxxx. alij in ped. dc. alij in p. dccxx. & in p. dccccxl. & in ped. dccclx. & in ped. ıxıcc. nam & in ſaltibus, ſcoroſionibus & caruunculis. Scoroſiones id eſt moles petrarum conſtructi, & diſtant à ſe in pedes ıxı cc. in ped. ıxıccccxl. in p. ıxıdclxxx. & in ped. ii. & iij. In alijs vero locis monumenta ſepulcráve quæ tamen in extremitate ſunt poſita, reliquum prout regio habet.

PROVINCIA VALERIA.

Ager Amiterminus. iter populo non debetur. nam ager eius in tetragonon eſt aſſignatus per nomnia arcarum riparum, macerias, ſcoroſiones congerias, caruunculos. nam locis montuoſis, loca

ſaxuoſa termini ſunt cōſtituti Tiburtini in & effigie tituli in tetragonon. Alij trigonij, alij rotundi in effigie columnæ; quorum menſura licet diuerſa ſit, tamen diſtant à ſe in pedibus ccxxx. in ped. cccxl in ped. ccccxx. in pedib. dclx. in ped dclx. in dccxc. in ped. dcccсxx. in ped. ıxıcc. in ped. ıxıcccxl. in ped. ii. in ped. ii. ccccl. interiectis petræ ſignatæ natiuæ inueniuntur, aut certè ſacra conſtituta ſunt, quæ & ipſa ſine dubio finitima.

Ager veios ea lege eſt aſſignatus qua eſt ager amiterminus.

Ager corfinivs lege Sēpronia. Iter populo debetur p. lxxx. cuius agri menſura in tetragonon varijs locis eſt collecta, & termini ſilicei adpoſiti, quorum diſtantia eſt in ped. dccxx. in ped. dcccсlx. Hoc in locis montuoſis, in quibus alij iuxta naturam loci ſpiſſiores ſunt, id eſt ſine menſura ſunt adpoſiti, & interiectis locis, muros, macherias, lacos conuallium, aras, canabula, quod tegulis cōſtituitur.

Colonia svperæqvana. Ager eius veteranis eſt aſſignatus, ſed poſtea Seuerus & Antoninus & Commodus aliqua priuatis conceſſerunt.

Colonia peltinorvm. Iter populo non debetur. Ager eius limitibus interciſiuis eſt aſſignatus.

Mapsvm mvnicipivm. Licet conſecratione veteri maneat, tamen ager eius in tribus limitibus eſt aſſignatus.

Colonia solomontina. Ea lege eſt aſſignata qua & Corſinius.

IN MAPPA ALBANENSIVM INVENIVNTVR HAEC.

Ager heclanenſis. Iter populo non debetur.

Ager benvſinvs, limitibus Gracchanis binas ſequutus eſt.

Ager canvſinvs. Iter populo non debetur. In iugeribus numero duocētenis eſt aſſignatus. Idem Herdona. Auſcinus. Arpanus. Collatinus. Sipontinus. Salpinus. qui circa montem Garganum ſunt in centurijs quadratis, in iugera numero cc. lege Sempronia & Iulia K. in meridianum, & decumanus in orientem. idem & Theanus. Iter populo non debetur.

Ager lvcerinvs. K. & D. eſt aſſignatus. ſed curſum ſolis ſunt ſequuti, & conſtituerunt centurias circa curſum orientalem actus numero lxxx. & contra meridianum actus numero xv. efficiuntur iugera numero dcxl. Iter populo non debetur.

Provincia calabria, Territorium Tarentinum, & Lippienſem, & cætera in ſaltibus ſunt aſſignata, & pro æſtimio vbertatis ſunt præciſa. nam varijs locis menſuræ actæ ſunt, & iugerationis modus collectus eſt. Cætera autem prout quis occupauit poſteriore tempore cenſita ſunt, & poſſidenti aſſignata Imp. Veſpaſiani cenſitione & iuſſu. Iter populo non debetur.

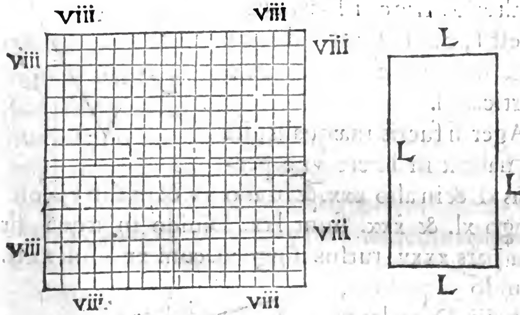
Provincia dalmatiarvm. In diuerſas regiones ſiue vocabula, vicos vel poſſeſſiones. hæc ſunt teſtimonia agralia diuidentia in montibus, &

per loca arida, & confragoſa petras aſſignatas inueniuntur. Summa montium terminos Auguſteos id eſt rotundos, in effigiem Columnæ aliqua litera ſignati, alij vero non ſignati, arcas finales, grumos, arbores antemiſſas, intactas à ferro, congerias maceriæ, id eſt vbi ſaxa collecta ab vtriſque limites dederunt, petras, ſacrificales aras, in quibus locis arbores intactæ ſtare vidētur. in his locis veteres ſacrificium faciebant. certa loca, viæ militares finem faciunt. alibi vero deuexa montium, ripæ currentes finem faciunt. Aliquando monumentis, ſepulchris terminos curſorios in effigiem tituli conſtitutos, & in trigonium. certa loca, riui & canabulæ & nouercæ, ſcorofiones vbi duo fines cuneati ſe iungunt ſi fortè in campeſtribus locis agri in planitia ſunt, in iugeribus aſſignata ſunt.

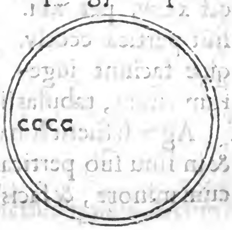
PRÆTEREA VICVM SAPRINVM & Cliniuatium, in terra voratos & ſardiatas teſtimonijs diuidi, ripis, riuis, arboribus antemiſſis vt ſupra dixi, loca ſacrificales tumor terræ in effigiem limitis conſtitutus. aliquotiens enim petras quadratas inſcriptas. non enim omnis titulus inſcriptionibus indutus eſt, nam & ipſi montes ſi terminantur. Alia loca ſubſeciua ſunt, quæ in menſura non venerunt, ſi conuenerit inter poſſeſſores, poſſident: ſi non conuenerit, remanent poteſtati. Alia loca ſunt præfectoria, quæ ad publicum ius pertinent.

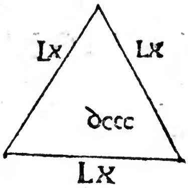
DE IVGERIB. METIVNDIS.

Caſtrenſe iugerum quadratum habet perticas cclxxxviii. pedes autem quadratos xxviii. dccc. id eſt per latus vnum perticas xviij. quæ in quatuor latera faciunt perticas lxxij. Habet itaque tabula vna quadratas perticas lxxij. Si ergo fuerit ager tetragonus iſopleurus, habens per latus vnum perticas l, ita eum metiri oportet, vt ſciamus quot iugera habeat intra ſe. Duco vnum latus per aliud, fiunt perticæ ii d. quæ faciunt iugera viij. tabulas ij. perticas lij.

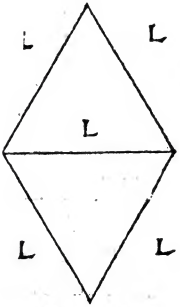

Itaque caſtrenſe iugerum capit K. modios iij. Ager ſi fuerit in rotundo habens per gyrum perticas lxxx, ſumpta quarta parte, id eſt xx, multiplicas in ſe, & fiunt cccc. perticæ. Sumis cclxxxviij. quod eſt iugerum, remanent perticæ cxij. quæ faciunt tabulam vnam ſemis, & perticas iiij.

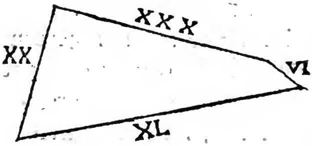

Ager ſi fuerit trigonus iſopleurus, habens tria latera per quę ſexagenas perticas habeat, duco vnum latus per alterius lateris medietatē, id eſt lx. per xxx. fiunt perticæ dccc quæ faciunt iugera vi tabulam vnam.

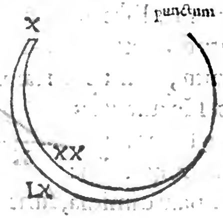
Ager ſi caput bubulum fuerit, id eſt duo trigona iſoplcura iuncta, habētia per latus vnum perticas l, vnius trigoni latus in alterius trigoni latus duco, id eſt l, per l, fiunt ii d. quæ ſunt iugera viii, tabulæ ii. s. perticæ lii.

Ager ſi fuerit inæqualis, ita vt habeat in latere vno perticas xl & in alio xxx. & in alio xx. & in alio vj. coniungo xl. & xxx. fiunt lxx. Diuido in æqua, fit vna pars xxxv. rurſus iungo vj. cum xx. fiunt xxvi. Diuido æqualiter, fiūt xiii. Duco latus quod diuiſi prius, id eſt xxxv. per xiii. fiūt perticæ ccccly. quæ faciunt iugerum vnum, tabulas ii. perticas xxiii.

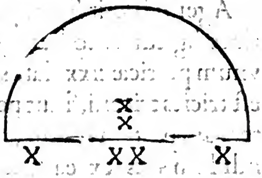

Ager ſi fuerit lunatus habens à foris perticas lx. & in ſinu ſuo perticas xx. æquas maiorem partem cum minore, & facis partem vnam xl. Et ſi in vno

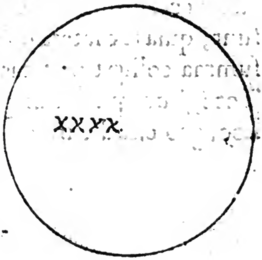
capite habuerit perticas x. & in alio in punctum deſierit, diuidis x. fiunt v. Hoc ducis per xl. fiũt cc. id eſt tabulæ duæ,& perticæ lvi.

Ager ſi fuerit ſemicirculus, cuius baſis habeat perticas xl. curuaturæ latitudo habeat perticas xx. oportebit multiplicare latitudinem cum baſe, id eſt vicies quadragena, fiũt perticæ dccc. Hoc vndecies, fiũt viii dccc. Huius ſummæ pars quartadecima, id eſt dcxxviii. s. tot eſſe dicimus quadratas perticas, quæ faciunt iugera duo, & tab. dimidiam, pertic. vi.

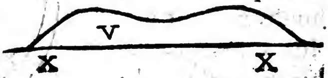

Ager ſi rotundus erit, circuli ſpeciem habens, ſic podiſmum colligo. eſto area rotunda, cuius diametrus habeat perticas xl. has in ſe multiplico, quæ fiunt perticæ ∞ dc. hanc ſummã vndecies multiplico, fiunt perticæ xvii dc. Ex qua ſumma quartamdecimã duco, id eſt perticas ∞ cclxvii. ped. i. ∽ v. quæ ſumma efficit iugera iiii. tabulam i. perticas xxxiii.

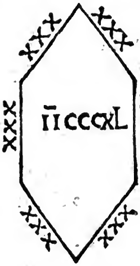
Ager ſi minor fuerit quam ſemicirculus, arcum

ſic metimur. Eſto arcus cuius baſis habeat perticas xx, latitudo perticas v. latitudinis cum baſe iungo numerum, fiunt perticæ xxv. Hoc duco quater, fiunt c. Horum pars dimidia, l. Item perticarum xx, quæ ſunt

in baſi, pars dimidia, fiunt x. qui in ſe multiplicati fiunt c. Horum quartamdecimam duco: qui remanent perticæ vii. ped i. ∽ v. quibus adiicio perticas l. quas ſuperius dixi. Iunctus itaque numerus vtriuſq; ſummæ facit perticas lvii. hoc in arcu eſſe dicimus.

Ager ſi fuerit ſex angulorum, in quadratos pedes ſic redigitur. Eſto hexagonum, in quo ſint per latus vnum perticæ xxx. latus vnum in ſe multiplico, id eſt tricies triceni, fiunt perticæ dcccc. huius ſummæ tertiam partem ſtatuo, id eſt, ccc. nihilominus ex eadem pleniori ſumma decimam partem tollo, id eſt xc. Quæ pariter iunctæ faciunt cccxc. quæ ſexies ducendæ ſunt, quia ſex latera habet. Quæ ſumma colligit perticas. ĪĪ. cccxl. Tot igitur quadratas perticas in hoc agro eſſe dicimus.

EX EV-

EX EVCLIDIS LIB. I.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ.

PVNCTVM eſt, cuius pars nulla eſt. Linea verò præter latitudinem longitudo. lineæ verò fines puncti ſunt. Recta linea eſt quæ ex æquo in ſuis punctis iacet. Superficies verò quod longitudinem ac latitudinem ſolas habet. ſuperficiei vero fines lineæ ſunt. Plana ſuperficies eſt, quæ ex æquo in ſuis rectis lineis iacet. Planus angulus eſt, duarum linearum in plano inuicem ſeſe tangentium & non in directo iacentium, ad alterutram concluſio. Quando autem quæ angulum continent lineæ rectæ ſunt, tunc rectilineus angulus nominatur. Quando recta linea ſuper rectam ſtans circum ſe angulos æquos ſibi inuicem fecerit, rectus vtérque æqualium angulorum, & quæ ſuperſtat linea ſuper eam quã inſiſtit, perpendicularis vocatur. Obtuſus angulus eſt maior recto: acutus autem minor recto.

Figura eſt quod ſub aliquo vel aliquibus terminis continetur. terminus verò quod cuiuſque eſt finis. Circulus eſt figura plana quæ ſub vna linea continetur, quæ vocatur circumducta: ad quam ab vno puncto eorum quæ intra figurã ſunt poſita, omnes quæ incidunt rectæ æquæ ſibi inuicem ſunt. hoc verò punctum centrum circuli nominatur. Diametrus circuli eſt recta quædam linea per centrum ducta, & ab vtraque parte ad circumferentiam circuli terminata, quæ in duas æquas partes circulum diuidit. Semicirculus verò eſt figura plana quæ ſub

diametro & ea quam diametrus adprehendit circumferentia, continetur.

Rectilineæ figuræ ſunt, quæ ſub rectis lineis continentur. Trilatera quidē figura eſt, quæ ſub tribus rectis lineis continetur. Quadrilatera verò, quæ ſub quatuor. Multilatera verò quæ ſub pluribus quàm quatuor lateribus continetur. Æquilaterum igitur triangulum eſt, quod tribus æquis lateribus cluditur. Iſoſceles verò, quod duo tantummodo latera habet æqualia. Scalenon verò, quod tria latera inæqualia poſſidebit.

Amplius trilaterarum figurarum ὀρθογώνιον, id eſt rectiangulum quidem, triangulum eſt quod habet angulum rectum. Amblygonium verò, quod eſt obtuſiangulum, in quo obtuſus angulus fuerit. oxygonium verò, id eſt acutiangulum, in quo tres anguli ſunt acuti.

Quadrilaterarum verò figurarum quadratum vocatur, quod eſt æquilaterum atque rectiangulum. Parte verò altera longius, quod rectiangulum quidem eſt, ſed æquilaterum non eſt. Rhombos verò quod æquilaterum quidem eſt, ſed rectiangulum non eſt. rhomboides autem, quod in contrarium conlocatas lineas atq; angulos habet æquales: id autem nec rectis angulis, nec æquis lateribus continetur. Præter hæc autem omnes quadrilateræ figuræ trapezia, id eſt menſulæ nominantur. Parallelæ, id eſt alternæ, rectæ lineæ nuncupantur, quæ in eadem plana ſuperficie conlocatæ, atq; vtrinque productæ in neutra parte concurrent.

Αἰτήματα id eſt petitiones ſunt v.

Petatur ab omni puncto in omnem punctum rectam lineam ducere.

Item definitam lineam in continuum rectumq; producere.

Item omni cẽtro & omni ſpatio circulũ deſignare.

Et omnes rectos angulos æquos ſibi inuicem eſſe.

Et ſi in duas rectas lineas linea incidens interiores ad eas partes, duos angulos duobus rectis fecerit minores, productas in infinitum rectas lineas concurrere ad eas partes, quibus duobus rectis anguli ſunt minores.

Κοιναὶ ἔννοιαι, id eſt communes animi conceptiones hæ: Quæ eidem ſunt æqualia & ſibi inuicem ſunt æqualia: & ſi ab æqualibus æqualia auferantur, quæ relinquuntur æqualia ſunt: & ſi æqualibus addantur æqualia, tota quoque æqualia ſunt: & quæ ſibimet conueniunt, æqualia ſunt.

ΣΧΗΜΑΤΑ.

Super datam rectam lineam terminatam, triangulum æquilaterum conſtituere. Sit data recta linea terminata A B. oportet igitur ſuper eam quæ eſt A B, triangulum æquilaterum conſtituere. & centro quidẽ A, ſpatio verò B, circulus ſcribatur, B C E D, & rurſus centro B, ſpatio autem A, circulus ſcribatur, A C F D, & ab eo puncto quod eſt C, quo ſe circuli diuidunt, ad ea puncta quæ ſunt A B, adiungantur rectæ lineæ, C A, C B. Quoniam igitur A punctum, centrum eſt C B E D circuli, æqua eſt

A B ei quæ eſt A C: rurſum quoniam B punctum centrum eſt, A C F D circuli, æqua eſt A B ei quæ eſt B C. ſed & A B, ei quæ eſt C A, æqua eſſe monſtrata eſt, & A C igitur ei quæ eſt B C, erit æqualis. Tres igitur quæ ſunt, C A, A B, B C, æquæ ſibi inuicem ſunt. Æquilaterum igitur eſt C A B triangulum, & conſtitutum eſt ſupra datam rectam lineam terminatã, eam quæ eſt A B, quod oportebat facere.

Ad datum punctum datæ rectæ lineæ æqualem rectam lineam conlocare. Sit quidem datum punctum, A, data verò recta linea, B C: oportet igitur ad punctum A, rectæ lineæ B C, æquam rectam lineam conlocare. adiungatur enim ab A puncto, ad B punctũ recta linea ea quæ eſt A B, & conſtituatur ſuper A B rectam lineam, triangulum æquilaterum, quod eſt D A B, & eijciantur in rectum D A, D B rectæ lineæ ad A G & B M: & centro quidem B, ſpatio autem B C, circulus ſcribatur C F E, & rurſus centro D, ſpatio autem D F, circulus deſcribatur, F K L. quoniam igitur, B punctum cèntrum eſt C F E, circuli, æqua eſt C B, ei quæ eſt B F. Rurſus quoniam D punctum cèntrum eſt F L K circuli, æqua D L ei quæ eſt D F: quartum quidem A D, ei quæ eſt D B æqua eſt. Æquilaterum enim triangulum eſt id quod eſt D A B. Reliqua igitur A L, reliquis B F exiſtat æqualis. ſed & B F, ei quæ eſt B C, æqua eſſe monſtrata eſt, & B C, ei quæ eſt A L, erit æqualis. Ad datum igitur punctum, id quidem A, datæ rectæ lineæ ei quæ eſt B C, æqua locata eſt ea, quæ eſt A L, quod oportebat facere.

Duabus inæqualibus rectis lineis datis, à maiore minori æquam lineam abſcindere. Sint datæ duæ rectæ lineæ inæquales A B, C D, & ſit maior A B. oportet igitur à maiore A B, minori C D, æquam lineam abſcindere. Cõlocetur enim ad A punctum, ei quæ eſt C D, æqua ea quæ eſt A E, & centro A, ſpatio vero A E, circulus deſcribatur E G F. quoniam igitur A punctum centrum eſt E G F circuli: æqua eſt igitur A E, ei quæ eſt C D, quæ erat æqualis, & C D, ei quæ eſt A G erit æqualis. Duabus igitur datis rectis lineis inæqualibus eis, quæ ſunt A B, C D, à maiore quæ eſt A B, minori quæ eſt C D, æqualis abſciſſa eſt ea quæ eſt A G: quod oportebat facere.

DE MENSVRIS SECVNDVM Geometricæ diſciplinæ rationem ex voluminib. eruditorum virorum excerpta.

Menſura eſt quicquid pondere, capacitate, longitudine, latitudine, altitudine, animóque finitur. Maiores itaque orbem in partes, partes in prouincias, prouincias in regiones, regiones in loca, loca in territoria, territoria in agros, agros in centurias, centurias in iugera, iugera in climata, climata in actus, actus in perticas, perticas in paſſus, paſſus in gradus, gradus in cubitos, cubitos in pedes, pedes in palmos, palmos in vncias, vncias in digitos diuiſerũt. Digitus eſt pars minima agreſtium menſurarũ; Inde vncia, habens digitos tres. palmus autem quatuor digitos habet. pes verò ſedecim. paſſus, v. ped. habet.

Pertica paſſus duos, id eſt pedes x. Perticas autem iuxta loca, vel craſſitudinem terrarum, prout prouincialibus placuit, videmus eſſe diſpoſitas, quaſdam decempedas, quibuſdam duos additos pedes, aliquas verò xv, vel x & vii. pedum diffinitas: ita duntaxat, vt craſſioribus terris minores menſuras, ſterilioribus maiores tribuiſſent, prout modiorum numerus incremento frugum vnicuique loco ſufficeret. Quidam autem quinque grana hordei tranſuerſa tam indici, quam impudico ſiue medico conuenire iudicantes, hos tres digitos ſimul iunctos vnciam dixerunt. palmum autem minimo addito diffinierunt. Quidam ergo ſeptem grana hordei in tranſuerſo poſita pollicem iudicauerunt, ex quibus xv, pedem reddunt. Pedes duo & ſemis, greſſum ſiue gradum: duo greſſus, paſſum: duo verò paſſus: decempedam perticam faciunt. Alij autem voluerunt, vt pertica xlviij. palmorum eſſet, quæ pertica ad manus xii. pedes habet. quod per extenſionem brachiorum verius eſſe demonſtratur. Idcirco putamus miniſteriales imperatorum maiores in accipiendo, minores in dando menſuras habuiſſe. Actus minimus habet in latitudine pedes iiij. ex quibus pertica eſſe non poteſt. In longitudine pedes cxx, qui faciunt perticas decempedas xii. Actus maior, qui quadratus dicitur, habet vndique pedes cxx, qui duplicatus iugerum facit. Iugerum conſtat in longitudine ped. ccxl, quę ſunt perticæ decempedæ xxiiii. in latitudine ped. cxx, quæ ſunt perticæ xii. Clima dicitur pars agri quadrata, quæ habet ex omni parte

pedes lx, id eſt perticas decempedas vndique ſex. Arapennis verò, quem ſemiiugerum dicunt, idem eſt quod & actus maior, habens vndiqueverſum pedes ccx, perticas verò xii. Porcamis eſt pars agri, habens in latitudine ped. xxx, id eſt perticas iij, in longitudine lxxx, id eſt perticas decempedas viii. Porrò ſtadialis ager habet paſſus cxxv, id eſt pedes dcxxv. Cuius menſura octies computata, miliarium, quod conſtat quinque milibus pedum. Centuria autem eſt ager ducentorum iugerum, quæ apud antiquos à centum iugeribus vocabatur, ſed poſtea duplicata eſt, noménque priſtinum retinuit. In numero enim centuriæ multiplicatæ ſunt, nomen tamen mutare non potuerunt. Illud enim ſciendum eſt, quod pes dupliciter ſecundum morem antiquorum pronuntiatnr: vno modo, eo quod ſi naturaliter pes: alio modo, quod vſurpatiue per manus metiatur. Tantum enim præcellit pes manualis pedem naturalem, quantum pollex in longitudine protendi poteſt. Similiter & cubitus. nam vnus cubitus eſt, qui naturaliter à cubito ad digitorum ſummitatem vſque pertendit. Qualis erat cubitus quo arca Teſtamenti, quam Moyſes iuſſu Dei fecerat, fuerat menſurata. Alius cubitus eſt, qui & maior dicitur, quo Arca Noe demetita eſſe dinoſcitur, qui brachio extenſo toto cubito capiti prælato ſe eſſe demonſtrat. Sic etiam & paſſus apud antiquos dupliciter haberi videntur. etenim paſſus dicitur, quod duobus greſſibus gradiendo conficitur. Paſſus etiam dicitur, quantum ambobus

brachiis extenſis, inter longiſſimos digitos eſt. Status autem eſt vniuſcuiuſque altitudo. Illud etenim ſciendum eſt, quia ſunt menſuræ quæ ad viatores ſeu ad curſores pertinent. minima pars ſtadium eſt, habens paſſus cxxv. Octo ſtadia miliarium reddunt, mille paſſus habentem. Miliarius & dimidius apud Gallos leuuam facit, habentem paſſus mille quingentos. Duæ leuuæ, ſiue miliarij tres apud Germanos vnam raſtam efficiunt.

DE PONDERIBVS.

Ponderum pars minima calculus eſt, qui conſtat ex granis ciceris duobus, & apud quoſdam ſiliqua penſante, quæ tribus granis hordei declaratur in pondere. Duo calculi ceratium faciunt. Quatuor calculi ſiue duo ceratia obolum reddunt. Duo oboli ſcripulum complent. tres ſcripuli drachmã faciunt. Drachma quæ conſtat ſiliquis x. & viii. & ſcripulus qui eſt ex ſiliquis ſex, & obolus qui eſt ex tribus, quadrantem efficiunt continentem in ſe ſiliquas xxvii. duo quadrantes ſtaterem faciunt. duo ſtateres vnciam reddunt. Iuxta Gallos vigeſima pars vnciæ denarius eſt, & duodecim denarij ſolidum reddunt. Ideóque iuxta numerum denariorum tres vnciæ quinque ſolidos complent. ſic & quinque ſolidi in tres vncias redeunt. Nam duodecim vnciæ libram, xx. ſolidos continentem efficiunt. ſed veteres ſolidum qui nunc aureus dicitur, nuncupabant. Libra dicitur quicquid per duodenarij numeri perfectionem adimpletur. Nam libra dici poteſt annus, qui con-

conſtat ex quatuor temporibus & xii. menſibus, & ex l. duabus hebdomadibus, & die vel quadrante. Libra eſſe poteſt æquinoctialis dies ſine ſua nocte, qui conſtat xii. horis: hora conſtat cxv. punctis, x. minutis, xv. partibus, xl. momentis, lx. oſtentis. Hora autem diei ſecundum ſolis curſum, v. punctos habet, iuxta lunam iiij. Nam libra in ponderibus, in menſuris arborum, vel ſpatio terrarum, vel ſtatu hominis, per diuerſas menſuras in duodenario numero comprehendi poteſt. Mna centum drachmis appenditur. Iuxta rationem autem ponderum, nihil calculo minus, aut talento maius eſt. etenim l. libræ talentum minimum eſt. lxx. duæ libræ medium talentum. cxx. libræ maximum talentum eſt. Centenarius autē dicitur, eo quòd centum libris conſtet.

DE MENSVRIS IN LIQVIDIS.

Menſurarum in liquidis cochlear eſt pars minima, quod habet dimidiam drachmam, id eſt ſcripulum & obolum. Cochlearia duo chemā faciunt. Cochlearia iij. conchulam faciunt. Conchulæ duæ cignum ſiue miſtron. Conchulæ ſex & duo cochlearia quæ decem drachmas appendent, cyathum faciunt additis duabus drachmis acetabulum cōplent: additis adhuc tribus drachmis quod ſunt xv. oxybaphum, apud quoſdam cyathi nouem heminam facere videntur, quod ſunt drachmæ xc. Apud quoſdam verò acetabula quatuor, quod ſunt drachmæ xlviii. hemina autem iuxta quoſdam appendet libram vnam, apud quoſdam verò libram & dimidiam.

Similiter ſextarios duplices iudicauerunt. Nam alij voluerunt, vt ſextarius duarum eſſet librarum, alij verò trium: vtrique tamen vt duæ heminæ ſextarium facerent diffinierunt. Eſt autem ſextarius ſexta pars congij, qui in diuinis ſcripturis Hin appellatur in liquidis. Chœnix autem quinque ſextarijs adimpletur, cui ſi ſextum addideris, fit congius. Congius quater miſſus modium complet. Quemadmodum autem de ſextario, ſic & de modio. Alijs placuit xvi. ſextarijs modium impleri: alijs xx. & duobus: alijs verò xxiiii. Sed has menſuras ad votum principum vel iudicum eſſe deprehendimus. Nobis autem viſum eſt magis conuenire ponderum rationi, eo quòd de minimis vſque ad maiora ducantur: vt primum finem habeat modius in menſuris, ſicut libra in ponderibus. Quia ſicut poſtquam in ponderibus penſando ad libram peruenitur, cætera quæ maiora ſunt pondera per libræ multiplicationem ponderantur: ſic & in menſuris, poſtquam ad modium ventum erit, quicquid amplius menſurandum eſt modij multiplicatione peragitur. Nam quemadmodum à calculo per obolos ac drachmas, cæteráq; pondera ad libram vſque peruenitur: ſic in menſuris à cochleari per conchulas cyathos ad ſextarios ad modium vſque pertingitur. Eſt enim modius, vt prædictum eſt, iuxta quoſdam ſextariorum xvi. iuxta quoſdam autem xx. & duorum: apud quoſdam verò xxiiii. Nobis verò videtur eſſe rectiſſimum, vt trium librarum ſextario vicies & quater multiplicato modius impleatur. Qui modius medij talenti

pondere coæquatur, lxx. duabus efficitur libris. Siue vt quinque libras habens ſextarius, ſimiliter vicies & quater ductus, maximi talenti, id eſt cxx. librarum pondere menſuretur. Modius & ſemis vrnam faciunt. Similiter & in aridis menſuram, quæ dicitur batus. Batus verò conſtat modiis duobus, totidémque ſextarijs. Duo bati metretam faciunt, qui ſunt ſextarij c. Vrnæ duæ amphoram complent, quæ ſunt modia tria. quod in aridis dicitur æphi. Vrnæ tres cadum vel artabam faciunt, quæ ſunt modia iiij. & ſemis. Modia quinque medimnum faciunt. Tres medimni gomor complent. Duo gomor chorum reddunt. Duo chori, chulleum, quæ ſunt modia lx.

FRAGMENTVM AGRARIVM.

DE LIMITIBVS.

Limitum prima origo, ſicut Varro deſcripſit, ad diſciplinam ruſticam noſcitur pertinere, quòd Aruſpices orbem terrarum in duas partes diuiſerunt. dextram dixerunt Septentrioni ſubiacere, ſiniſtrámq; à Meridiano terræ eſſe: Orientem & Occaſum, quòd eo Sol & Luna occidere & oriri ſpectentur. Et, ſicut quidam garriunt Architecti, delubra in Occidentem rectè ſpectare ſcripſerunt. Aruſpices alterâ lineâ à Septentrione ad Meridianum diuiſerunt terram: & à Meridiano vltrà Antica; citrà,

Poſtica nominauerunt. Ab hoc fundamento maiores noſtri in agrorum menſurâ videntur cõſtituiſſe rationem. Primùm duos limites duxerunt: vnum ab Oriente in Occaſum, quem vocauerunt Decumanum: alterum à Meridiano ad Septentrionem, quem Cardinem appellauerunt. Decumanus autem diuidit agrum dextrà & ſiniſtrà: Cardo, citrà & vltrà. Quare Decumanus à decem potiùs quàm à duobus vocatur, cùm omnis ager eo fine in duas diuidatur partes. & vt Duopondium & Duoviginti, quod dicebant antiqui, nunc dicitur Dupondium, & Deuiginti, ſic & Duodecimanus factus eſt Decumanus. Cardo nominatur, quòd directim à cardine cæli eſt. Nam ſine dubio cælum vertitur in Septentrionali orbe. Poſteà hoc ignorantes maiores noſtri, nonnulli ita ſecuti ſunt, vt quidam agri magnitudinem, qua longior erat, fecerint Decumanum. Itaque noſtram quidem plagam ſpectant, ſed ita aduerſi ſunt, vt ſint contra Septentrionem: vt in agro Campano, qui eſt circa Capuam, vbi eſt Cardo in Oriente, & Decumanus in Meridiano. Ab his duobus, omnes agri partes nominantur. Reliqui limites fiebant anguſtiores, & inter ſe diſtabant paribus interuallis: qui ſpectabant in Orientem, dicebant Vorſos: qui dirigebantur in Meridianũ, dicebant Tranſvorſos. Hæc vocabula in Lege quæ eſt in agro Vritano in Gallijs, & in quibuſdam locis adhuc permanere dicuntur. Limites appellati ſunt Tranſuerſi, à limo, antiquo verbo, à quo dicunt Poëtæ limos oculos, item limum cinctum, quòd purpuram tranſuer

ſam habeat: item limina oſtiorum. Alij Verſos & Tranſuerſos dicunt limites à liminibus, quòd per ea in agros & foras eatur. Hi ab incolis varijs ac diſſimilibus vocabulis à cæli regione, aut à loci naturâ ſunt cogniti & nominati: in alio loco ſic, in alio aliter: ſicut in Tuſciâ, & Vmbriâ, & circa Fanum Fortunæ: qui ad mare ſpectant, Maritimos appellant; & qui ad montes, Montanos. Primùm agri modulum fecerunt quatuor limitibus clauſum, figuræ quadratæ ſimilem, plerumq; centum pedum in vtráque parte, quod Græci Plethron appellant: Tuſci & Vmbri Vorſum. Noſtri centenos & vicenos pedes in vtráq; parte, cuius ex quatuor vnum latus, ſicut diei duodecim horas, & duodecim mēſes anni, duodecim decēpedas eſſe voluerunt. exactum conciuium locum primùm appellatum, deinde dictum fundum. Hi duo fundi iuncti iugerum definiunt, deinde hæc duo iugera iuncta in vnum quadratum agrum efficiunt, quòd ſint in omnes actus bini in hunc modum. Quidam appellatum dicunt ſortem, & centies ductum centuriam. Sunt qui centuriam, maiorem modum appellant, vt apud Cremonam, vbi in centuriâ decem & ducenta iugera. Sunt qui minorem, vt in Italiâ Triumuirales agri iugerum quinquagenū. Nam & omnes in ſubſiciuis extremæ centuriæ, quæ non ſunt quadratæ, in eadem permanent appellatione. Optima ergo rationabilis agrorum conſtitutio eſt, cuius Decimani ab Oriente in Occidentem diriguntur, Cardines à Meridiano ad Septentrionem. Multi mobilem Solis ortum &

occaſum ſecuti, variauerunt hanc rationem: ſicuti effectum eſt, vt Decumani ſpectarent eam partem ex quâ Sol oriebatur eo tempore quo menſura acta eſt. Et multi, ne proximarum coloniarum limitibus ordinatos limites mitterent, ex actâ conuerſatione deſcripſerunt. Et ſic per totum orbem terrarum eſt vnaquæque limitum conſtitutio ordinata, vbi proxima ſibi plagarum cæli conuerſio fuit. Principium artis menſuriæ in agendis poſitum eſt experimẽtis. Exprimi enim locorum modus aut veritas ſine rationabilibus lineis non poteſt, quoniam omnium agrorum extremitas flexuoſa & inæquali clauditur finitione; quæ propter angulorum diſſimilium multitudinem, numeris ſuis manentibus, & cohiberi poteſt & extendi: nam ſola mobile habent ſpatium, & incertam iugera rerum enunciationem. Sed vt omnibus extremitatibus ſpecie ſuâ intraclufis conſtet modus enunciaturæ, agrum, quouſque poſitio loci permittet, rectis lineis dimetiemur. ex quibus proximam quamque extremitatem per omnes angulos factâ normatione complectimur, & cohærentem menſuralibus ſtatuis, certo æſtimato ſpatio, ſimilem futuræ tradimus formæ. Modum autem intra lineas cluſum rectorum angulorum ratione ſubducimus: ſubiectas deinde in extremitatium parte areas, tangentibus noſtrarum poſtulationum podiſmis, ſuis lateribus adhærere facimus, & adſcriptis ſpatijs, ſuis finibus ipſam loci reddimus rationem. Hæc vbique vnâ ratione fieri multiplex locorum poſitio non patitur, oppoſitis ex aliâ parte

montibus,ex aliâ fluminibus,aut ripis,aut quandam cingentibus loci voraginem cum pluribus confragoſorum locorum iniquitatibus, ſæpè etiam culturis. propter quæ maximè ad artis copiam eſt recurrendum. Et debet nominatim quæ pars agri in poteſtatem menſoris eſt abitura rectorum angulorum ratione conſtringi. Itaque maximè prouidere debemus, quo ſub ferramentis quidquid occurrerit tranſeamus:adhibere deinde metiendi diligentiam: quæ potius actus in cenſitæ imitationis effectum lateris longitudine æquet, & ferramento primo mutato,omnia indomita perpenſo dirigere,& cuius ex omnibus corniculis expenſa ponderibus,& inter ſe comparata fila tenuêre vias, ita perſpicere, dum hæc proxima conſumptio alterius ſola metiatur, tunc dictare metas, & eaſdem tranſpoſito inter extrema metæ ferramento reprehendere, & eodem momento, quo tenebatur, à cœpto rigore ad interuerſuram aut finem perducere. Omnibus autem interuerſuris, tetrantis locum perpendiculus oſtendat. Et cuiuſcumque loci menſura agenda fuerit, eum circuire antè omnia oportet,&ad omnes angulos ſigna ponere,quæ normaliter ex rigore agantur: poſito deindè & perpenſo ferramento, rigorem obſequendum maximo lateri dictare, & collocatis metis in alteram partem rigorem mittere; qui cùm ad extremum peruenerit paralellon primi rigoris exeat.Et ſi in rigore quædam dubitanda incurrunt, hoc eſt,valles,loca confragoſa,arbores,quę propter moram aut fructus ſuccidi non poſſunt: nec non.

ædificia, maceriæ, petræ aut montes, & his ſimilia. Et hæc quacumque ratione optimè fieri poterit, menſuram accipere debebunt. Si fuerit ergo vallis quæ conſpectum agentis exſuperet, per ipſam metis ad ferramentum appoſitis erit deſcendendum, cuius rigoris inceſſum vt à ſe in contraria æquemus, afflictâ antè lineâ capitulum perticæ æqualiter & perpendiculum cultellare debemus. Nam & perpenſum rigorem extendere lineam certum eſt, in quâ cultus locorum perpendiculo aſſignatur. Nam quoties cultellamus ſine lineâ conſpectum iterum ſæpè excedimus: & cùm feſtinantes ex eo loco iterum rigorem conſpicimus, tunc in illam perticarum quamuis exiguam conuerſionem non minus fit diſtenſio. Quòd ſi iacentia fuerint quouis compreſſiore loco antè vallem & vltrà quàm perſpici potuerit, euadendæ difficultatis cauſa ſic tranſire in vlteriorem partem, & dictare non minus metas tres, quibus reprehenſis tranſpoſito ferramento recipere priores oporteat, & perpenſum cæli rigorem quatenus res exegerit perducere debemus.

Superiora jam excuſa erant, & in ijs quaedam etiam ex vetuſtiſſimo bibliothecae Palatinae codice deſumpta, cum ab humaniſſ. clariſſimoq. viro Iano Grutero codicem ipſum accepi; ad cujus fidem deſcripta ſunt quae ſequuntur.

EX COMMENTARIO
CLAVDII CAESARIS.

LEX agris limitandis metiundis partis Tuſciæ priùs, & Campaniæ, Apuliæ, & Variæ, regionis vellecta territoria. Variae autem regiones non habent æquales centurias vel menſuras. In agro Florentino in centurias ſingulas iugera cc. Cum duxeris Decumanum latum p. xl. Cardinem latum p. xx. Facito & ceteros limites & ſubrunciuos, latos pedes VIII. in quos limites F ponito terminos ex ſaxo ſiliceo aut molari aut ni deteriore. ſupra terram ſeſquipedē facito craſſum pedem. Item politum rotundum in terram dimittito ne minus pedes II ſ. ceteros terminos, qui in opus erunt, robuſtos ſtatuito ſupra terram p. II. in terram dimittito, ne minus p. III. eoſque circumcalcatos ſcribito ita vt iuſſero. quod ſubſeciuum amplius iugera c. erit, & pro centuria procedit. quod ſubſeciuum minus iugera L. id pro dimidia centuria procedit. Hoc opus omne arbitratu CLAVDII CAESARIS ET M. ANTONI, ET M. LEPIDI.

COLONIA Florentina deducta à III. viris, aſſignata lege Iuliâ centuriæ Ceſarianæ in iugera cc. per Cardines & Decumanos termini rotundi pedales. & I L. diſtant à ſe p. īīcccc. Sunt & medij termini, qui dicuntur Epipedonici, pedem longum craſſum,

diſtant à ſe p. ıxı c c. Ceteri proportionales ſunt, & intercisiuos limites ſeruant quos veterani pro obſeruatione partium ſtatutos cuſtodiunt, qui non ad rationem vel recturas limitum pertinent, ſed ad modum iugerationis cuſtodiendum, & diſtant à ſe in pedes ſexcentenos. Quorum limitum curſus nullâ interiectâ diſtantiâ in vtroque latere territorij concurrunt, vt infra monſtraui.

Colonia Fida Tuder eâ lege quâ ager Florentinus in centurijs ſingulis iugera cc. termini lapidei alij ſaxei, alij molares, craſſi ſemipedem longum dodrantem, diſtant à ſe in ped. DC. & DCCXX. Quòd ſi fuerit graſſus dodran quod eſt vncias VIIII. aut ſcc. de vncia XI. diſtant ab alio in pedes DCCCCLX.

Colonia Volaterana lege III. virali in centurias ſingulas iugera cc. per Decimanos & Cardines eſt aſſignata, quam omnem veterani in portionibus & centurijs vnuſquiſque miles modum accepit, id eſt iugera XXV. & L. & XXXV. & lx. termini eâ lege quâ ſuperiùs.

Colonia Varietium lege Auguſteâ cenſea limitibus Gracchanis, qui recturas maritimas & montanas ſpectabant: Poſtea per K. & D. aſſignata eſt. & numerus centuriarum manet. quia quadratæ, ſunt in pedibus ĩĩcccc. quæ pro parte terminos lapideos recepit ſemiſſale diſtant à ſe in pedes ccc. s. ıı. diſtant à ſe p. ccxl. ſi F. L. dodran. p. ccccLxxx. ſi dodran tres diſtant x. decus p. DCCCXL. ſi ped. I. in pedes ıxı cxx. Hæc ratio in eadem regione numeri eſt pro parte enim pro modo iugerationis pedaturæ nu-

merus eſt deſignatus.

Colonia Ferentinenſis lege Semproniâ eſt aſſignata: ſed quòd ante limitibus centuriatis fuit, poſtea, deficientibus veteranis, iuxta fidem poſſeſſionis eſt recenſita. ſed numeri vnciales termini ſunt conſtituti: id eſt, alij ſilicei graſſi. ııs ııı. longi. diſtant à ſe p. ıxıccccxl. alibi. ıı. alij ped. ccccIxxx. alij. DC. ceteri prout natura locorum inuenit, poſiti ſunt.

Colonia Capis, pro æſtimio vbertatis & naturâ locorum agri aſſignati ſunt. termini varijs ſunt adpoſiti, id eſt, in planitia, vbi miles habuit portionem qui termini diſtant à ſe in p. lx. lxxx. cxx. cxl. cl. clx. clxxx. ccxx. ccxl. ccc. &, ſi longiùs natura loci tendatur, in p. DC. DCCCXL. DCCCL. IXI LXXX. CCCCXL. IXI D. ceteris autem locis viae cauae finem praeſtant, ne id ſequaris, quod aliqua pars poſteriori tempore, pacti diciſioniſve cauſſa inter ſe ſunt cenſiti.

Colonia Iunonia, quæ appellatur Faliſcos, à ııı. viris aſſignata, & modus iugerationis eſt datus, in quâ limites interciſiui ſunt directi & lege Agrariâ menſuræ ſunt collectæ. termini autem non ſunt omnibus locis cenſiti, ſed numero pedaturæ ſunt limites, in locis quibuſdam riui finales, & cauæ, quæ ex pactione ſunt deſignatæ, hae tamen quæ recturas limitum recipiunt. nam termini ſunt ſilicei pro parte, & diſtant à ſe in p. ccxl. ccc. ccclx. & ccccxx. & ccccIxxx. & DC. ceteri normalis longitudo per riuorum curſus ſeruatur.

Colonia Nepis eadem lege ſeruatur, quâ & ager Faliſcorum.

Colonia Sutrium ab oppidanis eſt deducta. ante limites cõtra orientalem recturã dirigebant. Poſtea ex omni latere ſunt extenuati. &,licet omnes agri ad modum iugerationis ſint aſſignati: tamen pro parte naturam loci ſecuti artifices agros cenſuerunt,id eſt, fecerunt gammatos & ſcamnatos, riparum & coronarum naturam, & iuga collium ſunt emenſi. terminos autem pro parte lapideos poſuerunt, alios verò ligneos, qui ſacrificales pali appellantur. qui diſtant à ſe p.cccc.p.D. p.DC. p.DCC. p.DCCC. p.DCCCC. p. ∞ .p. ∞ CC. ceterum pro naturâ loci deſignatũ eſt.

Campi Tiberiani in iugeribus vicenis ſunt aſſignati à Tiberio Cæſare, & termini Tiberiani nuncupantur: qui diſtant à ſe in pedibus ſeſcentenis per IXI CC. p DCCCC. p DCCC. alibi p DC. D. p DCCXX. qui termini recipiunt menſuram per ceterum limitibus normalibus recturæ concurrunt.

Colonia Tarquinius lege Semproniâ eſt aſſignata, cuius agri menſura in tetragonon varijs locis eſt collecta, & termini ſilicei ſunt appoſiti, & diſtant à ſe in p. DCCXX. alij longum trien III-III. diſtant à ſe in pedes DCCCLX. hoc in locis montanis,in quibus alij iuxta loci naturam ſpiſſiores ſunt ſiti, id eſt ſine menſura, ſine numero podiſmati in p. cxx. p. clx. clxxx. & ccxl. nam circa regionem maritimam limites rectos cenſuerunt, limites rectos lapidibus compactis curſum demonſtrant,alijs vero agris res conuallium ordinari diſpoſuerunt.

Colonia Grauiſcos ab Auguſtò deduci iuſſa eſt. nam ager eius in abſoluto tenebatur: Poſtea Impe-

rator Tiberius Cæſar iugerationis modum ſeruandi cauſa lapidibus emenſis R P. loca aſſignauit. nam inter priuatos egregios terminos poſuit. qui ita à ſe diſtant, vt breui interuallo facilè reperiantur. nam ſunt & per recturas foſſæ interjectæ, quæ communi ratione ſingulorum jura ſeruant.

Colonia Veius, priuſquam oppugnaretur, ager eius militibus eſt aſſignatus ex lege Iuliâ: Poſtea deficientibus his, ad vrbanam ciuitatem aſſociandos cenſuerat D. Auguſtus. Nam varijs temporibus & à Diuis Imperatoribus agri ſunt aſſignati. Cuius ratio oſtenditur.

Pars verò camporum & ſiluæ regionis Campaniæ, vel totius Aureliæ, ante D. Auguſto veteranis pro parte data fuit. in quâ regione limites maritimi appellantur, vbi non termini lapidei, ſed lignei ſacrificales exordio ſunt conſtituti: Nam poſtea iuſſu Imperatoris Hadriani vice numero militum termini poſiti ſunt lapidei, qui ab vno incipiunt ſcripti numerum continere: vt puta terminus fac. I. ter. II. T. III. T. IIII. T. V. vſque ad numerum ſuum, vel concluſionem angulorum agri aſſignati: quorum menſura licet diuerſa ſit, tamen diſtant à ſe in pedibus à CCL. & ſupra vſque ad DC. & infra. nam pars agri, quæ circa portum eſt Tiberis, in iugeribus aſſignata, atque oppidanis eſt tradita, & pro æſtimio vbertatis profeſſionem acceperunt. media autem pars inter Romam & portum actis quidem menſuris eſt aſſignata, & ſtipitibus oleagineis adfines numeri ad ſingulos angulos ſunt deſignati. ad quorum

palorum locum poſtea lapides grecales ob numero podiſmi ſui cuſtodiendo ſunt appoſiti: qui termini recipiunt menſuram parallelogrammam, & diſtant à ſe in pedibus à DC. & ſupra, vſque ad IXI DCCC. His autem colonis praeceptum ante fuerat vt pali annui ſacrificales renouarentur. poſtea varijs locis deficientibus veteranis juſſu Imp. Cæſaris Hadriani agri terminis lapideis ſunt aſſignati.

AGER Lunenſis ea lege, qua & ager Florentinus. limites in horam ſextam conuerſi ſunt, & ad occidentem plurimùm dirigunt curſus. termini aliqui ad diſtinctionem numeri poſiti ſunt: alij ad recturas linearum monſtrandas.

Ager Tiferinus in centurijs fuit aſſignatus: Poſtea, iuſſu Imperatoris Tiberij Cæſaris, quis prout occupauit miles, deficientibus, alijs paucioribus eſt aſſignatus, termini pleurici poſiti ſunt, qui rationem obſeruationis tantum oſtendunt quàm recturam militum.

Ager Spellatinus lege Aeliâ eſt aſſignatus termini lapidei diſtant à ſe in ped. IXI CC. vſque ad IICCCC. ea lege & menſura ſeruari à noſtris viſum eſt.

Ager Amerinus lege Imperatoris Auguſti eſt aſſignatus veteranis, eſt quidam adiudicatus, & pro æſtimio vbertatis legem ſunt ſecuti, vbi termini ambiguum nunquam receperant circa ipſum oppidum, ſed extra tertium milliarium lex Cæſariana operata eſt. in abſoluto termini ſiti, & diſtant à ſe in ped. DCCCC. & IXI CC. & IXI CCCCXL.

PARS PICENI.

AGER Anconitanus ea lege qua & ager Florentinus eſt aſſignatus limitibus Anguſteis ſiue K & D, vel maritimos aut aut montanos limites ab oriente & occidente qui in croma ſunt aſſignati lege & diagonales appellantur. Nam quaedam pars Tuſciæ limitibus & nominibus ab Etruſcorum aruſpicum doctrina vel nuncupatione deſignantur. ceteri limites juxta formas & inſcriptiones polygoniorum nomina acceperunt vel ex litteris Græcis.

EX LIBRO BALBI

PROVINCIA PICENI.

AGER Spoletinus in rigoribus & limitibus eſt aſſignatus intercifiuis, vbi cultura eſt. ceterum in ſoluto eſt relictum in montibus vel ſubſiciuis, quæ Reipublicæ ceſſerunt. nam & multa loce hereditaria accepit eius populus.

Ager Aſculanus locis varijs limitibus intercifiuis eſt aſſignatus, & terminis Claudianis in modum arcellæ eſt demetitus, & alijs ligneis ſacrificalibus. Quorum limitum diſtantia eſt p. IXI CC. & infra. ceterum in abſoluto remanſit, & III. riuorum tenor finitimus obſeruabatur. Ager militib. eſt aſſignatus. Sed ſunt loca quæ in aſſignatione non venerunt.

Ager qui à fundo ſuo tertio vel quarto vicino ſitus eſt. in iugeribus iure ordinario poſſidetur, ſicut eſt Interamna Flaminiæ, & inter Paleſtino Piceni.

Ager vrbis Saluienſis limitibus maritimis &

montanis lege III.virali, & loca hereditaria populus accepit.

Ager Tholentinus idem eſt aſſignatus.

Ager Firmo Piceno limitibus III.viralibus in centurijs per iugera cc. aſſignatus.

Ager Senogallienſis, & Potentinus, Ricinenſis idem ſunt aſſignati.

Ager Cuprenſis, Trohontinus, Caſtranus, Alternenſis, lege Auguſtiana ſunt aſſignati.

Ager Anconitanus limitibus Gracchanis in centurijs eſt aſſignatus.

Ager Adrianus, idem.

Ager Falernenſis limitibus maritimis, & Gallicis, qui dicuntur K. & D. nam omne territorium prouinciæ Piceni limatio eſt per rationem arcarum, vel riparum, canabularum, & nouerca, quod tegulis conſtruitur, alijs verò locis muros, macerias, corroſiones, congerias, carbunculos, & varijs locis terminos quorum curſus in Piceno fines terminantur. Ita & per Tuſciam. ITEM DIVI IVLI, &c. *Vide pag. 317.*

VARIAE LECTIO-

VARIAE LECTIONES

AD IVL. FRONTINI LIB. DE COLONIIS.

Pag. 82. a III viris deducta.] al. lege III virali d.
pedibus xxx.] lxxx.
perennis limitib.] peregrinis militibus.
Abellino.] Abellinum.
Acerras.] Acerræ.
pedib. cxx.] ped. cxxI.
Atina muro ducta col.] Atinam muro ductam col.
ager eius pro parte.] ager eius per pedes.
Alatrum.] Alatrium al. Aletrium muro ductam colo. Auguſtus de.
Arina.] Aricia.
in præciſuras.] in præciſuris.
militibus eſt aſſignatus.] limitib. eſt aſſig.
Pag. 83. populus deduxit.] pop. dederat.
in iugeribus militi eſt aſſignatus.] in lacineis eſt aſſig. Iter populo non debetur.
Affile.] Altile. Alfelle.
lege Sempronia. In cent.] lege Sempronia deductum. In c.
Alliſe.] Allia.
ducta lege Iulia.] deducta l. Iul.
Colonia Concordia.] concordia dicta.
Iter populo amplius.] Iter populo debetur pedib. x.
Bovilla.] Bobile.
circumductum.] circumdatum.
Caſentinum.] Caſuentinum.
Pag. 84. a xx viris eſt ded.] a III viris.
pedibus lx.] ped. x.
a Sulla Felice cum territ.] a Felice comite cum terr. ſuo adiudicata hoſtica pugna.
Caudinum.] Caudium. al. Claudium.
cum territ. s. eſt adiudicata.] adiudicatum.
menſuratus limitib. eſt cenſitus.] & conſitus.

militi nomini ſui eſt reuocatus.] militibus eſt renormatus.
Caſinum oppidum milites legionarij dedux.] Caſſium op. m. regionarij diuiſerant.
Pag. 85. Caſtrimonium.] caſtrum nouum.
Cereate Marina municip.] Ceretium municipium. al. Cernere Mariana.
obſidebat.] obtinebat.
aſſignatus.] aſſignatum.
Cadatia.] Collatia. al. Cædicia. al. Catium.
Dunos.] Diuinos.
Iiſdem eſt aſſig.] veteranis eſt aſſig.
Forum populi.] Forum Popilij.
Ager eius præmij limitib. pro parte.] præmio militib. al. pro merito.
Fruſinone.] Fruſinona. al. Frixinona. al. Friſinona.
Frabateria.] Fabrateria.
Pag. 86. terminis ſiliceis.] Cilicijs.
Laurum Lauinia.] Lauro Lauinium lege & conſecr. veteri manet. Ager eius, &c.
Liternum.] Linternum.
Lauinium.] Lanuuium.
fuit aſſignatus.] datus fuit.
Liguris Bæb.] Ligures Bæbiani & Corneliani muro ducti.
bellum Auguſtianum.] Auguſtanum.
Alinturna.] Minturnæ.
in abſol. eſt relictus.] relictum.
Pag. 87. Neapolim muro ductam.] Neapolis m. ducta.
Syria Palæſtina.] vt Syriæ Palæſtinæ.
limitib. intercifiuis ſunt c.] limites intercifiui ſunt conſt.
Nuceria Conſtantia.] Nuc. Conſtantina.
limitibus Iulianis.] lim. Sullanis.
lege Auguſtana militibus eſt aſſig.] lege Auguſti limites aſſignati.
in præcifiuis in lacinijs & per ſtrig.] in præciſuris & lacineis & ſtrigis.
Puteolis.] Puteoli.
a v viris.] a III viris.

miles deduxit.] a militibus deducta ſine colonis.
Pag. 88. pedibus xxx.] ped. xx.
vel in ſoluto.] abſoluto.
ob conſecrationem Neruæ.] Mineruæ.
in ſoluto.] in abſoluto.
Sueſſula op. mu. d.] Sueſſ. op. m. ductum. Iter populo non debetur. Ager eius in iugerib. limitib. intercisiuis militibus eſt aſſign.
Ager eius in limitib. int.] Ag. eius in iug. limitib. int. eſt aſſig.
Arunca.] Aurunca.
ab Imperatorib.] ab Imperatore Nerone Claudio.
III viri munierunt.] III virali lege eſt munita.
pedib. xxxv.] ped. xv.
in ſoluto.] in abſoluto tenebatur.
Pag. 89. pedib. xxx.] ped. xx.
militib. Auguſteis.] limitib. Aug. in omnib.
Teanum Sedicinum.] Teanum Syricinum col. deducta a Cæſ. A.
militib. metricis.] limitib. metricis hominib. IIIICL. limitib. Auguſteis eſt aſſig.
in ſoluto eſt dimiſſus.] in abſoluto eſt diuiſus.
Tereuentum.] Treuentum.
militibus Iulianis.] limitib. Iulianis.
a Druſo Cæſare exſtinctum.] exſtructum. al. irruptum.
pedib. xv.] pedib. xx.
in nominib.] in omnib. eſt aſſignatus villarum poſſeſſorib.
V viri deduxer.] III viri ded.
Pag. 90. iure templi Deæ ab Aug.] iure templorum ſunt ab Auguſto cenſita.
Verule.] Verulæ.
in nominib.] in omnib.
Huic addendæ.] Iter populo non debebatur.
deſtruxit ac declar.] detexit.
Athenas.] Atinas.
BRITINORVM.] BRVTTIORVM.
Sextertianus.] Seſtertianus.
Conſtantinus.] Conſentinus.

Pag. 91. Aeclanenſis.] Aeſculanenſis.
Eberdona.] Hordona.
Auſcelinus.] Auſculinus.
Pag. 92. æſtimo vb.] æſtimio.
occubuit.] occupauit.
corroſiones.] coroſiones, ſcoroſiones, ſcorpiones.
pro parte ſcripti.] pro parte ſcriptis.
CCL. CCCC. DL.] CCL. CCC. CCCL. CCCC.
Sereſtanorum.] Sergeſtanorum.
variat autem regiones.] variæ autem reg.
Pag. 93. OCTAVII.] CLAVDII.
III VIRVM.] III VIRVM R. P.
intraiecta diſtantia.] intraiecta diſtantia in vtraſque laterum partes ac territoria current, vt infra m.
Fida Tuder.] Fœdatura.
Pag. 94. in centurijs ſingulis.] in cent. ſing. habens iug.
diuiſa pro parte.] diuiſam pro par.
in quos limites r.] in qua limites recipiunt interualla.
xxv. & lxxvv. & lx.] xx v. & L. xxvv. & lx.
Cardinis id eſt decimano.] Cardines, id eſt decimanos & duodecimanos.
ſi ſidodran.] ſi dodran.
numeris vncialis termini.] num. vncialibus. vel, vnciales.
alij albi.] al. alti. al. alibi.
id eſt.] diſtant a ſe.
Pag. 95. ceteros prout na.] ceteri pr.
depoſiti.] appoſiti.
proportionem.] portionem.
pacti deciſioniſve.] pacis.
ſunt cenſiti.] cenſuerunt.
Faliſcos.] Faliſca a III viris.
deſignatæ.] aſſignatæ.
Nepis.] Nepenſis. Nepet.
Orientale rectura.] Orientem per recturas.
pro parte naturam.] propter naturas locorum.
Pag. 96. gannatos.] gammmatos.
natura & iuga coll.] naturam, ſaxis ſignantes & iuga c.

ſacricales pali appell.] ſacrificales appell.
menſuram ſexenis.] menſuram parallelogrammam ſ.
ceterum limitib. nor.] ceteris limitibus normalibus concurrentibus.
tetragono.] trigono.
ſcilicet ſunt appoſ.] ſilicei ſ. ap.
id eſt ne menſuræ.] ſine menſura.
inter ped. cxx.] in p. ccxl. in p. cclx.
eſt conuallium ordinari.] iuxta conuallium ordinem.
Grauiſcos.] Grauiſcæ. al. Grauis.

Pag. 97. egregios terminos.] gregibus.
foſſæ inter rectæ.] interuectæq. interiecturæ. al. interiectæ.
colonia Veius] col. Veij.
vice limitum.] vicem limitum.
ccxx.] cccxx.
ccl.] ccxl.
ccccxx. dc.] ccccxl. dcxx.
perarent.] ſperarent.
conuentionis cauſſa.] conuerſationis cauſa eas partes.
definitione fides adhibenda. quod enim.] definitioni fid. adhib. quicquid enim viarum rip. ca. mul. ag. ſeparandorúmve fuerit, primi omnium curſus ratione ſeruatur.

Pag. 98. ante Diuo Aug.] a D. Aug. vel. antè a D. Aug.
exordio s. conſt.] ab exordio.
qui ab vno incipiunt.] qui ab vnò incipiunt ſcripti numerum continere: vt puta, terminus primus, i. termini duo, ii. terminus tertius, iii. quartus iiii. quintus v.
aduerſa ſit.] diuerſs ſ.
cxl.] cl.
cccxl.] ccclx.
ſequitur extr. ord. ad l. h. ſeq ex ord. q. inf. eſt.] non leg.
Tiberi.] Tiberis.
æſtimo] æſtimio.
affixi muneri.] af. numeri.
ad quo. loc.] quotum palorũ loco poſtea lapides gregales ad ſuum numerũ podiſmumq. conſtituti ſunt & appoſiti.

DCCC. XL.] DCCCLX.
∞ LX.] ∞ XX.
∞ CCCCXL.] ∞ CCCCLX.
∞ DLXXX.] ∞ DCLXXX.
Pag. 99. proximæ coloniæ.] proximæ coloniam.
in aere eſt nominatum.] ceteris nominatur.
Tiferinus.] Tiberinus.
deficientibus his.] deficiente plebe.
recturam militum.] rect. limitum.
Speltinus.] Spoletinus.
lege alia.] lege Iulia.
Amerinus.] Armetillus.
pro æſtimo.] pro æſtimio vbertatis.
vbi termini ambiguum.] vbi termini iunguntur tam limitum quam recturarum circa ipſum oppidum, &c.
Pag. 100. in ſoluto.] in abſoluto.
Troentinus idem.] Tolentinus itidem.
Firmo Piceno.] Firmanus.
Alternenſis.] Aternenſis.
alijs ligneis.] palis lig.
Ager Adrianus, & idem &.] Ager Adrianus, Nurſinus, & Falerionenſis & Pinnenſis q.d.d.e.c. aſſignantur. Nam &.
Pag. 101. Decimanus.] Decimanos.
delimatio.] delimitatio.
canalabula.] vel canabularum vel nouercarum.
muros.] per muros.
corroſiones.] coroſiones.
varijs locis terminos Auguſtos.] var. lo. per ter. Auguſteos.
pedes II D.] ∞ D.
Pag. 104. Ecicylanus.] Aequiculanus.
Pag. 105. Ficilienſis.] Ficulnenſis.
Pag. 107. maritimis eſt aſſig.] & montanis eſt aſs.
Pag. 113. adeundis in partib.] a Diuis Imperatorib.
hiſdem datur.] oſtenditur.
rectori imput.] recturæ imp.
Pag. 114. aptis quidem menſ.] actis q.m.
ap. greccales.] gregalis.

terræ forma.] territorij f.
ſupra hos id.] ſup. oſtendi.
a Tribus viris.] a III viris.
Pag. 115. iuga collium. ſunt & mixti termini &c.] iuga collium ſunt emenſi. Terminos autem pro parte, &c.
Pag. 116. quos emiſſales.] quos ſemiſſales.
iuſſum eſt.] viſum eſt.
Imperatoris in ſexagenos q. p.] Tiberij Cæſaris prout occupauit miles.
Sophronia.] Sempronia.
grecanis.] Gracchanis.
exſpectant.] ſpectant.
ſemiſſale in pede.] ſemiſſalem pede quad.
Amerinos.] Amerinus.
Pag. 117. pedib. centenis.] D C.
iteratim dimittito.] In terram dimittito.
Pag. 118. obſidebunt.] obtinebat.
Pag. 119. diriguntur. ſunt termini.] dirigunt curſum, termini aliqui ad diſtinctionem numero poſ. ſunt.
præcenſura.] præciſura.
Pag. 120. Iulianis.] Sullanis.
Pag. 122. lege Sublana.] Sullana.
græcanis.] Gracchanis.
Pag. 123. Syllana munitus.] Sullana munitum.
Pag. 125. bellanum Auguſtianum.] Auguſtanum, vel Auguſteum.
abſconſæ ratione Mineruæ.] ob conſecrationem.
Auguſteanis.] Auguſteis vel Auguſtanis.
Pag. 130. Ager Atteiati oppidum.] Ager Atteiatis oppidi. Iter populo non debetur. Nam tribus limitibus aſſignatus eſt; in cent.

AD FRAGM. AGR.

Pag. 336. deviginti.] viginti.
directim.] directus.
nonnulli itaſec.] nonnulli aliud ſec.
Pag. 338. cogniti & nominati.] cognominati.
opt. er. rationabilis.] optima ergo ac rationalis.

Pag. 338. conuerſatione.] conuerſione.
iugera rerum enunc.] iugerum enunc.
ſpecie ſua intraclusis.] ſpecies ſua conſtet, & intracluſi modus enuncietur, agrum, &c.
ſubiectas deinde in extremitatium parte.] ſubiectas deinde extremitatum partes ad rectam gentium noſtrarum p. s. aderamus, & adſcriptis ſpatio ſuo finib. 1. l. red. veritatem.
locorum poſitio.] natura.

Pag. 339. quandam cingentib. loci voraginem.] quadã iacentis ſoli voragine, complurib c. c inæqualitatib.
Et debet nominatim.] Debet enim minima quæque pars agri in poteſtate eſſe menſoris, & habitura r. a. rationem ſua poſtulatione conſtringi.
quo ſub ferramentis.] quo vſu ferramenti.
in cenſitæ imitationis.] inceſſæ im. eff. laterũ longitudines.
tenuere vias.] ſeu neruias.
dum hæc prox. conſump. alt. ſ. m.] donec prox. conſ. alterius viſu. Sola ſi mentiatur.
a cepto rigore.] & ceptum rigorem.
perpendiculus oſt.] perpendiculo.
obſequendum.] ſecundum.
dictare & col.] dictare metas, & collocatis reſpectis in al. par. rig. m.
exeat.] excipiat. Sed ſi in rigore dictando quædam deuitanda incurrunt, valles, lo. c. ar. quas p. m. a. fructum ſuccidere non oportet. Nam ædificia.

Pag. 340. deſcendendum.] dicendum.
a ſe in contrario æquamus.] vt ſis in contrario æque adfectante linea a capitulo perticæ æqualiter ad perpendiculum c. d.
conſpectum iterum.] conſp. metarum.
in illam perticarum q. c.] in illa perticarum quamuis exigua conuerſione n. m. f. diſtendi quam iacentia quam compreſſiorem autem vallem.
dictare non minus.] dictare metas ne minus tres.
recipere.] reſpicere.

NICOLAI RIGALTII
AD AVCTORES
FINIVM REGVNDORVM
OBSERVATIONES
ET NOTAE.

Digitized by Google

NICOLAI RIGALTII AD AVCTORES FINIVM REGVNDORVM OBSERVATIONES ET NOTAE.

SEXAGESIMVS annus eſt, ex quo vir omni genere litterarum inſtructiſſimus Adrianus Turnebus ex Bertiniana ad Audomari fanum bibliotheca varios finium regundòrum auctores edidit, ſuamque operam cunctis exquiſitioris doctrinae amantibus, ac praeſertim ciuilis ſapientiae cultoribus approbauit. Etenim petitis inde rationibus celeberrimi Romanae prudentiae antiſtites capita legum illuſtrauere non pauca: complures etiam antiqui juris articulos, qui in ipſis rerum obtinere ſolent argumentis, ſuppleuere: majora indies commoda ſperari poſſe dictitantes, ſi foediſſime corruptos ſcriptores refici aliquando ac reparari contigiſſet. Itaque in hanc potiſſimum curam omni ſtudio incumbendum eſſe videbatur, vt conquiſitis exemplaribus, ijſque diligentiſſime collatis praeſtaret aliquis quod hactenus plerique deſiderauerant. Et exemplaria quidem, quae non tantum in Gallia, ſed & in Italia Germaniáq. reperiuntur, ſpem aliquam injecerant fore vt ijs perlectis adhibitoque judicio penſitatis ſuus operi nitor redderetur. Verum eo labore ſuſcepto rem longè aliter habere demum intellexi. Nam ex vetuſtiſſimis

codicibus, praeter vnum Aggeni librum, quo finalium controuerſiarum ſtatus explicantur, non antehac editum, vix aliud, quod vllius momenti merito videatur, lucrifeci: cetera omnia minimo minus itidem mendoſa lacera deturpata: vt hoc tandem pronuntiari veriſſime poſſit, à multis jam ſeculis non leuem rei antiquariae factam eſſe jacturam. Habeamus igitur qualecumque illud eſt quod decumanis barbararum exundationum fluctib. diutiſſimè vexatum enatauit. Prima ecce tabula legenda obijcitur Lex Mamilia, quae quum ſit antiquiſſima, adeoque potior tempore, primum ſibi locum jure vindicauit. nam alias editionem Turnebi retinendam vbique cenſui, niſi aliud ſibi opuſculorum, quae aliunde interjecimus, ordo poſtulauit. etſi, ne quid diſſimulem, quaedam heic etiam aliter diſponi, ſi res integra eſſet, haut grauiter ferrem. Legi Mamiliae comitem dedi Agrariam illam Pub. Seruilij Rulli Trib. pl. quam M. Tullio perorante Romanae tribus abdicauerunt. Atque haec quidem certè vetuſtiſſima cenſeatur, quum ſit ex ipſius Ciceronis Agrarijs collecta. Sequitur liber inſcriptus, Siculi Flacci De conditionibus agrorum. qui liber habet res ſcitu digniſſimas, & ad veterem juris prudentiam apprimè vtiles: ſed parum inter ſeſe cohaerentes; aut verius, adeo diſſolutas, vt fragmentorum, quam libri nomine debeant appellari. Bonam centonis illius partem in complures diuiſam lacinias reperi inter alia fragmenta, quae Ioſephus Scaliger ex peruetuſto Ioannis Arcerij

codice deſcribi curauerat, Hygeni nomine nuncupata. Is codex grandioribus litteris exaratus hoc vno ceteris praeſtat. niſi & eo etiam, quod Siculum Flaccum in nominis diſcrimen adducit, ſicuti alius quoq. vetuſtiſſimus liber, qui Saeculum vbique ingerit pro Siculo. tametſi Latijs aurib. Siculi nomen aequè vſitatum fortaſſe fuerit, atque ſiculae vocabulum, quod nequiore ſignificatu Catulli carmine quodam ſcimus vſurpatum. Auctorem eſſe inter veteres cenſendum, ex Boetiano agrimenſorum catalogo ſatis conſtat. Sed nec ante Domitiani aeuum, neque item poſt Neruae tempora vixiſſe, ex eo fit veriſimile, quod Domitiani de Subſeciuis edictum laudauerit, non item Neruae: quem tamen etiam de Subſeciuis aliquid edixiſſe notauimus. Siculum excipit Sex. Iulius Frontinus, quem in codice Franciſci Nanſij Siculum quoque ſemel appellari Scriuerianae ad Vegetium appendices teſtantur. Quae autẽ ſub nomine Frontini opuſcula exſtant plurima, auctorem ſuum Neruae Trajaníve principatu vixiſſe apertiſſimè declarant. Frontonem exẽplaria quaedam indigitant: ſed, vt opinor, falsò. nam Frontinum haut ſemel Boetius & alij praeter Aggenũ citant. Atq. hunc varios ad artem agrimenſoriam pertinẽtes libellos, qui pleriq. interciderunt, conſcripſiſſe, vel ex eo manifeſtum eſſe poteſt, quod in Arcerij Nanſijque codicibus pluſcula eorum fragmenta ſupereſſe animaduertimus. quin & omnia fermè quae in ijſdem codicibus Simplicio tribuuntur, eiuſdem eſſe Frontini jure contenderim, quum

illic non pauca reperiantur, quae eſſe Frontini Aggenus ipſe praedicat. Denique facilè mihi perſuaderi patiar, Frontinum huncce noſtrum altero libro menſorem ſiue artificem ipſum inſtituiſſe, altero de arte menſoria diſputaſſe: deinde artis ipſius tripertitionem ſex libris explicauiſſe: Aſſignationes ſcilicet & Partitiones agrorum, ac Finitiones terminorum; poſteáq. Controuerſias: ſed & praeterea libros De Regionibus, Déque Agrorum Italiae conditionibus edidiſſe: ex quibus ad nos peruenerint fragmenta, quae heic De Colonijs inſcribuntur. Praecipuam vero fuiſſe huius ſcriptoris auctoritatem, non perperam exiſtimabimus, quum in eum commentarios vel potius notas ediderit Aggenus Vrbicus; qui tamen & Hygenum laudat, Frontino paene aequalem, quippe ſub Trajano Agrimenſoris publici munere functum. Frontini libellum parte illa, qua de menſuris agit, auctiorem edidimus, ſuadentibus in ampliſſimi viri Io. Iacobi Memmij bibliotheca ſcidis, ex vetuſtiſſimo Angeli Colotij exemplari olim Romae ab Io. Metello Sequano deſcriptis: eumque tractatum, qui in editione Turnebi ad calcem deerrauerat, aut potius fugerat, retraximus. Aggenum de Controuerſijs hactenus ineditum eadem bibliotheca & ſcidae aliae ex Arcerij codice ſuppeditarunt. Libellus de Colonijs editionem Scriuerij repraeſentat. Innocentium V. P. quem ſub Conſtantio Ammianus Marcellinus agrimenſorem fuiſſe commemorat, ex illuſtriſſimi principis Electoris Palatini bibliotheca efformaui-

mus: At illa Marci Varronis ejuſdem argumenti, nempe de Caſis litteratis, ſiue de Notis menſorijs, ex Arcerij manauêre ſcidis. Titulum quidem praeferunt De Geometria; ſed minus congruum. Nam longè aliud fuiſſe arbitror Marci Varronis opus de Geometria ſiue de Menſuris, vnde multa ſe didiciſſe Frontinus & Boetius non diffitentur. quin potius fuiſſe opus illius Terentij Varronis, viri vndiquaq. doctiſſimi, quem & Boetius peritiſſimum Latinorum appellat. In ceteris Agrimenſorum qui hoc volumine continentur collectaneis, praeterquam in Fragmentis illis Terminalibus, quae vna cum plurimis lectiſſimiſq. codicibus eximij viri Nicolai Fabri teſtamento ad praeſtantiſſimum Thuanum peruenerunt, Turnebi editionem imitari atque exhibere placuit: eoque libentius, quod illam ab Aemaro Ranconeto Praeſide Pariſienſi, hortatu Ioannis Tilij Meldenſium epiſcopi accuratam fuiſſe, ac minimum ab vetuſtiſſimo illo codice Palatino diſcrepare deprehendi. Fragmenta quaedam M. Iunij Nipſi, Aprofiditi, ſiue Epaphroditi, & Vetrubi Ruffi, quia magis ad quaeſtiones geometricas pertinent, quam ad conditiones agrorum aut conſtitutiones limitum, in aliud tempus diſtuli. Hygini autem Gromatici de caſtris metandis libellum non ita pridem Vegetio ſuo Scriuerius adtexuit. Titulum Finium regundorum, qui ab Turnebo eſt editus, & in codice Palatino reperitur, praetermiſi; atq. vt arbitror, impunè: cum in Pandectis ſuo loco digeſtum nemo nō habeat. Imperatorias vero leges,

quas Frontini libello adjecit idem Turnebus, quia non omnes, aut non eaedem vbiq. in Theodoſij Iuſtinianíve Cod. habentur, retinui. eas tamen haud fuiſſe ab Iul. Frontino neq. ab Hygeno Aggenóve collectas, ex inſcriptionibus patet. Quod autem in libris de Aquaeductibus praeſtitit Frontinus, hoc etiam eundem heic praeſtitiſſe, & Senatuſconſulta ad rem Limitum pertinentia, quaedam etiam Imperatorum edicta collegiſſe, non ambigo. Sed ea nondum è tenebris emerſere. Haec habui quae de iſtis auctorib. conſpicienda praemonerem. Alia paſſim in ſequentib. obſeruabuntur. ſic tamen, vt exercẽdis aliorum ingenijs materiae ſatis ſupérq. eſſe videatur.

LEX MAMILIA.] Vetuſtiſſimae legis Mamiliae reliquias magni aeſtimauêre praeter Vlricũ Zazium doctiſſ. viri Paulus Manutius, Fr. Hotomanus, Ant. Auguſtinus, Ful. Vrſinus & I. Lipſius. at neminem adhuc vidi, qui eas alibi quam apud iſtos agrimenſores inueniri meminerit. Auctorem legis C. Mamilium Limetanum Tr. pl. omnes agnoſcunt. Sed cur non Peducaeum aut Alliaenum, Roſciúmve aut Fabium, vel deniq. Flauium, quorum nomina inſcriptione continentur non ſecus atque Mamilij?

INTRA FINES.] cod. Pal. & Mem. Inter adfines.

IS AGER.] Mem. ss. ager. id eſt, ſupra ſcriptus.

COLONIS mun. ijs.] Arc. coloniae, mun. eius.

PRIMO QVOQ. DIE.] Arc. primo quo. tempore.

L. AGRARIA RVLLI. Habeant apparitor[...]

Quaedam huiuſmodi leguntur in veter[...]

conſulto apud Frontinum lib. de Aq[...]

SICVLI.] In cod. Palatino diſertiſſimè & conſtantiſſimè ſcribitur: SAECVLI. atque ita in autographo Aemari Ranconeti. & ab eadem analogia Saecularia e Seuerinae nomen vetus inſcriptio repraeſentat. p.1

CONDITIONES AGRORVM.] In hac finium regundorum diſciplina, Conditores dicuntur, qui primi agros conſtituerunt, vt loquitur Paulus l.23. de aqua & aq. plu. quorum auctoritate coloniae ſunt deductae, quique ijs leges & conditiones, hoc eſt, qualitates pro arbitrio ſtatuerunt. Vnde in iſtis libris frequenter occurrent: Conditorum voluntas. conditorum nomina. conditoris arbitrium. &, conditiones regionum. conditiones viarum, conditiones foſſarum. & huiuſmodi alia. Sic Plinius in praefatione Nat. hiſtor. praeſtantes illos pingendi fingendiq. artifices, qui artem ipſam inueniſſe & condidiſſe creduntur, Cōditores appellat. Et ne in totum, inquit, videar Graecos inſectari, ex illis nos velim intelligi conditoribus, quos in libellis his inuenies, abſoluta opera, & illa quoq. quae mirādo non ſatiamur, pendenti titulo inſcripſiſſe. Idem lib. xiii. cap.14. Homero condente. i. ſcribente. & lib.iii.c.30. Thucydidem Imp. Athenienſes in exilium egêre: rerum con[illegible] re[illegible] cauêre. i [illegible] riarum ſcriptorem.

Q[illegible] ION[illegible] AE SVNT.] Vt [illegible] oſſit[illegible] um videtur: [illegible] iae [illegible] ſunt, (quae[illegible] [illegible] un[illegible] am municipia,

quaedam praefecturae)habent vocabulorum diffe-rentias; eaq variatio nominũ indicat earum d.ef.c.

IVS DICENDI. Nonnullis placet, Ius ducendi, vt pag. 4.

SERVAVERVNT PACEM.] Vlpianus li. I. De cenſib. Syriam Phoenicem patriam ſuam foederis quod cum Romanis percuſſerat tenaciſſimam fuiſſe gloriatur. deinde ait: huic D. Seuerus Imp. noſter ob egregiam in Remp. imperiumq. Romanum inſignem fidem, Ius Italicum dedit.

LEGES ITAQ. PRO SVO QVISQ. MERITO ACCEPERVNT.] Extat illuſtrè huius aequitatis prudentiaeq. Romanae exemplum apud Liuium, li. viii. Principes Senatus, inquit, cum aliorum cauſſa alia eſſet, ita expediri poſſe conſilium dicere, vt pro merito cuiuſque ſtatueretur, ſi de ſingulis nominatim referrent populis. &c.

VT HIS QVI TOTIES ADMISSO PERIVRIO.] Liuius ibidem: In Veliternos, veteres ciues Romanos, quod toties rebellaſſent, grauiter ſaeuitum; & muri deiecti, & Senatus inde abductus. &c.

2. MVNICIPIA A MVNITIONIBVS.] Varro III. de l. lat. munus, quod muniendi cauſſa imperatum. à quo etiam municipes, qui vna munus fungi debent.

ALII A MVNIFICENTIA.] Vlpianus. Municipes appellantur muneris participes, recepti in ciuitatem vt munera nobiſcum facerent.

AD HOSTIVM INCVRSVS.] Colonias ſic idoneis in locis contra ſuſpicionem periculi collocarunt, vt eſſe, non oppida Italiae, ſed propugnacula

imperij viderentur. Cicero in Rullum.

QVOD MARE IN HIS DEDVCERETVR.] Imo ſcribendum: Quod in mare his deduceretur. Aggenus Vrbic. coloniae in remotiora loca & longè ad mare poſitae videbantur. Virgilius iiii. Aeneid. --- cui littus arandum, Cuique loci leges dedimus. Seruius: Non ait agros, inquit, ſed littus, terram mari vicinam. Sic apud Boëtium lib. 11. de Geomet. Circa regionem maritimam limites rectos cenſuimus, ex lapidibus compactis totam limitum recturam curſim demonſtrauimus: quia coloniae omnes quae ad mare ponuntur, littore maris terminantur. Alluſit ad veterem illum in maritima loca colonias deducendi ritum Iuuenalis Satira xiii. cum paricidam innuens, dixit: Et deducendum corio bouis in mare.

MAIOREM MODVM QVAM Q. AB. I.] Fragmentum legis Agrariae, Inſcrip. p. ccii. . . QVOD. NON. MODVS. MAIOR. SIET. QVAM. QVANTVM. VNVM. HOMINEM. EX. LEGE. PLEBEIVE. SC. SIBEI. SVMERE. . . . . . Columella lib. I. cap. 3. Modus erit ſua cuiq. moderata voluntas facultaſq. neq. enim ſapientis eſt poſſidere velle, ſi colere non poſſis. Paullus. li. 1. De adquir. vel admit. poſ. Poſſeſſio appellata eſt, vt ait Labeo, à ſedibus, quaſi poſitio: quia naturaliter tenetur ab eo qui ei inſiſtit, quam Graeci κατοχὴν dicunt. Epictetus LXI. μέτρον τῆς κτήσεως τὸ σῶμα ἑκάστῳ, ὡς ὁ πούς ὑποδήματος. ἐὰν μὲν οὖν ἐπὶ τούτου στῇς, φυλάξῃς τὸ μέτρον καὶ τὴν ἐπιβάτεαι. ἐὰν δ' ὑπερβῇς ἀφῆκας ὡς κατὰ κρημνοῦ

σεαυτῷ. οὕτω γίνεται κατάχρυσον ὑπόδημα, εἶτα κεντητόν. ὑπερέχον γὰρ τὴν χρείαν τοῦ ποδός. τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῆς κτήσεως. ἐὰν ὑπερβῇ τὸ μέτρον, ὅρος οὐδείς ἐστι. Horatius I. Ep. 10.

Cui non conueniet ſua res, vt calceus olim
Si pede maior erit, ſubuertet: ſi minor, vret.

3. VT SABINORVM AGER.] Frontinus: Curium, Sabinorum ager per quaeſtores eſt venundatus, & quibuſdam laterculis per quinquagena iugera incluſus.

LIMITIBVS ACTIS] Ipſe Flaccus, p.17. limitib. inſtitutis.

DENIS QVIBVSDAM QVIBVSQ. AC. LAT. QVINQ.] Nullo ſenſu. Omnino ſcripſerat Flaccus: denis quibuſque actibus laterculis quibuſdam quinquagena iug. incl.

MONTES ROMANI.] Frontinus: Agros in montibus Romani acceperunt familiariter, qui montes Romani appellantur.

NAM SVNT POPVLI R. QVORVM VECTIG. AD AERAR.] Cicero de lege agrar. vectigalia patrimonium publicũ, & patrimonium populi R. eſſe ait.

DIOMEDES IN APVLIA.] Vitruuius I.4. item in Apulia opidum Salpia vetus, quod Diomedes ab Troia rediens conſtituit. &c.

HETRVRII IN GALLIA.] Cato in lib. Orig. plura deleuerunt Galli, qui primi Arunte Cluſino duce Alpes tranſcenderunt, & ſenſim ab omni Gallia ciſalpina Hetruriam pepulere. Idem: Galliam togatam primi coluere Liburni & Siculi, quos pepulere Vmbri; hos Hetruſci ccc. & amplius eorum

validiſſimis oppidis iuſti more belli expugnatis. eos tandem vicêre Galli. Plinius lib.III.14. vbi de Siculis & Liburnis. Vmbri, inquit, eos expulere, hos Hetruria, hanc Galli.

IN ASIAE FINIBVS SOCII GALLOR. INSEDERE.] Plinius lib.V.32. Sunt auctores, tranſiſſe ex Europa Myſos, Brygas & Thynos, à quibus appellantur Myſi, Phryges, Bithyni. Et paulo poſt: Qui partem eam inſedere Gallorum, Toliſtobogi.

ATQ; IN EAS PARTITI SVNT. HI CIVES, &c.] Legendum videtur: Atque in eas partiti ſunt ciues, qui dicuntur quidem vltro citroq. aut bello repuliſſe indigenas.

TERRITORIA DIXERVNT.] Gloſſæ veteres: Territorium, ἀγρὸς, ἐπὶ κολωνία.

TERRAE TANTVM OCCVPAVERVNT QVOD COLERE POTVISSENT.] Huc pertinet quod apud Feſtum legitur: Poſſeſſiones appellantur agri latè patentes publici priuatiq. quia non mancipatione ſed vſu tenebantur, & vt quiſque occupauerat, colebat. Quae verba reperiuntur etiam apud Iſidorum. Gloſſae: Poſſeſſiones, χῶρα.

AGRI OCCVPATORII.] Alluſit Cicero ad aſſignationes & agros occupatorios, quum ad Atticum ſcripſit: Inuiſas ſi potes: mihique ex agro tuo tantum aſſignes, quantum meo corpore occupari poteſt. Alluſit quoq Plinius lib.II. vbi de Terra. Haec eſt, inquit, materia gloriae noſtrae: haec in qua conterminos pellimus, furtóq. vicini ceſpitem noſtro ſolo affodimus, vt qui latiſſimè rura metatus fuerit,

vltráq. fines exegerit accolas, quota terrarum parte gaudeat? vel quum ad menſuram auaritiae ſuae propagauerit, quam tandem portionem eius defunctus obtineat? Iuuenalis. --- mors ſola fatetur

Quantula ſint hominum corpuſcula.

AGRI SOLVTI.] Liberi & infiniti, Cic. in Rull.

4. IVSTITIA INAEQVALI.] ἀναλογία γεωμετρική.

OCCVPATORII AVTEM.] quae ſequuntur vſq. ad illa verba: Nam & varijs regionib. ſigna, in cod. Memmij reperiuntur inter fragmenta Hygeni.

ARCIFINALES. OCCVPATORII. Auctor incertus, in fragmentis Arcerianis: Arcifinales agri dicuntur, qui arcendo, hoc eſt prohibendo vicinum nomen acceperunt. Occupatorij vero, ideo quod vicini vrbium populi, ſeu poſſeſſores, cum adhuc limitib. terminarentur, praeſumtione certaminis, cum de locis aduerſum ſe expugnatis agerent, quovſq. pulſi cederent vel reſtitiſſent, victoriae terminus fieret: victos aut praeſidium collis, aut riui interſtitium, aut foſſae munimen reſiſtere pateretur. De occupaticio agro eſt apud Feſtum locus, qui ſi ad nos integer perueniſſet, non parum auctoribus iſtis illuſtrandis prodeſſet.

IVS DVCENDI ESSET.] Codex Memmij: Ius eſt dicendi vti eſſent. Deinde jus quibuſq. & virtus colendi quod occupauit, ar. &c.

AES.] Ipſe Flaccus, pag. 19. formas in aëre ſcalpſerunt. Frontinus lib. de Colonijs: Omnis ager iugerationis modum habet collectum ſicut in aere eſt nominatum. Ipſe Flaccus pag. 27. naſcuntur ſaepè

controuerſiae,& aes reſpicitur. Libri aeris, Hygeno pag. 132. 134.

FORMA.] Vlpian. l. iiij. de cenſib. Forma cenſualis. Plinius III. 4. adjecit formulae Galba ex Inalpinis Auanticos. Aenea tabula federis antiqui: EOS. IN. AMEICORVM. FORMVLAM. REFERENDOS. CVRARENT.

NON EX MENSVRIS ACTIS.] Sic Liuius lib. v. de vrbe Roma: Forma Vrbis ſit occupatae magis, quam diuiſae ſimilis.

POSSESSORIB. TESTIMONIVM REDDAT.] Plutarchus in Numa. ὅριον θεὸν δικαιοσύνης μάρτυρα εἶναι. Frontinus: Finitur teſtimonio arcarum. Sic apud Iſidorum lib. xv. Orig. cap. 4. Terminis teſtimonia finium intelligũtur. Caſſiod. Variar. III. 12. Termini teſtes. Et, Indicia finium. Boët. lib. ii. de Geomet. Teſtimonia agralia, vel potius, agraria.

VNVSQVISQ. MIL. MO. ACC.] Cod. Memmij. vnuſquiſq. nomen accepit.

NEC IPSOS VICINIS, NEC SIBI VIC. OBLIGANT.] Auctores finium regundorum propriè vtuntur obligandi vocabulo, vt ſignificent δεσμὸν εἶναι τῆς δυνάμεως τὸν ὅρον, ἂν φυλάττηται, μὴ φυλαττόμενον δ', τῆς ἀδικίας ἔλεγχον, vt ait Plutarchus in Numa.

ARBORIBVS NOTATIS.] Arceriana fragmẽta: Arbores notatas ſcire debemus in idioma regionis, quas clauitatas vocant. & poſt alia. Antemiſſae arbores ſolent etiam plagatam corticibus oſtendere cicatricem terebris foratam. Lex Boioariorum tit. iij. §. 2. Si haec ſigna defuerint, tunc in arborum notis,

illic non pauca reperiantur, quae eſſe Frontini Aggenus ipſe praedicat. Denique facilè mihi perſuaderi patiar, Frontinum huncce noſtrum altero libro menſorem ſiue artificem ipſum inſtituiſſe, altero de arte menſoria diſputaſſe: deinde artis ipſius tripertitionem ſex libris explicauiſſe: Aſſignationes ſcilicet & Partitiones agrorum, ac Finitiones terminorum; poſteáq. Controuerſias: ſed & praeterea libros De Regionibus, Déque Agrorum Italiae conditionibus edidiſſe: ex quibus ad nos peruenerint fragmenta, quae heic De Colonijs inſcribuntur. Praecipuam vero fuiſſe huius ſcriptoris auctoritatem, non perperam exiſtimabimus, quum in eum commentarios vel potius notas ediderit Aggenus Vrbicus; qui tamen & Hygenum laudat, Frontino paene aequalem, quippe ſub Trajano Agrimenſoris publici munere functum. Frontini libellum parte illa, qua de menſuris agit, auctiorem edidimus, ſuadentibus in ampliſſimi viri Io. Iacobi Memmij bibliotheca ſcidis, ex vetuſtiſſimo Angeli Colotij exemplari olim Romae ab Io. Metello Sequano deſcriptis: eumque tractatum, qui in editione Turnebi ad calcem deerrauerat, aut potius fugerat, retraximus. Aggenum de Controuerſijs hactenus ineditum eadem bibliotheca & ſcidae aliae ex Arcerij codice ſuppeditarunt. Libellus de Colonijs editionem Scriuerij repraeſentat. Innocentium V. P. quem ſub Conſtantio Ammianus Marcellinus agrimenſorem fuiſſe commemorat, ex illuſtriſſimi principis Electoris Palatini bibliotheca efformaui-

mus: At illa Marci Varronis ejuſdem argumenti. nempe de Caſis litteratis, ſiue de Notis menſorijs, ex Arcerij manauêre ſcidis. Titulum quidem praeferunt De Geometria; ſed minus congruum. Nam longè aliud fuiſſe arbitror Marci Varronis opus de Geometria ſiue de Menſuris, vnde multa ſe didiciſſe Frontinus & Boetius non diffitentur. quin potius fuiſſe opus illius Terentij Varronis, viri vndiquaq. doctiſſimi, quem & Boetius peritiſſimum Latinorum appellat. In ceteris Agrimenſorum qui hoc volumine continentur collectaneis, praeterquam in Fragmentis illis Terminalibus, quae vna cum plurimis lectiſſimiſq. codicibus eximij viri Nicolai Fabri teſtamento ad praeſtantiſſimum Thuanum peruenerunt, Turnebi editionem imitari atque exhibere placuit: eoque libentius, quod illam ab Aemaro Ranconeto Praeſide Pariſienſi, hortatu Ioannis Tilij Meldenſium epiſcopi accuratam fuiſſe, ac minimum ab vetuſtiſſimo illo codice Palatino diſcrepare deprehendi. Fragmenta quaedam M. Iunij Nipſi, Aprofiditi, ſiue Epaphroditi, & Vetrubi Ruffi, quia magis ad quaeſtiones geometricas pertinent, quam ad conditiones agrorum aut conſtitutiones limitum, in aliud tempus diſtuli. Hygini autem Gromatici de caſtris metandis libellum non ita pridem Vegetio ſuo Scriuerius adtexuit. Titulum Finium regundorum, qui ab Turnebo eſt editus, & in codice Palatino reperitur, praetermiſi; atq. vt arbitror, impunè: cum in Pandectis ſuo loco digeſtum nemo nō habeat. Imperatorias vero leges,

quas Frontini libello adjecit idem Turnebus, quia non omnes, aut non eaedem vbiq. in Theodoſij Iuſtinianíve Cod. habentur, retinui. eas tamen haud fuiſſe ab Iul. Frontino neq. ab Hygeno Aggenóve collectas, ex inſcriptionibus patet. Quod autem in libris de Aquaeductibus praeſtitit Frontinus, hoc etiam eundem heic praeſtitiſſe, & Senatuſconſulta ad rem Limitum pertinentia, quaedam etiam Imperatorum edicta collegiſſe, non ambigo. Sed ea nondum è tenebris emerſere. Haec habui quae de iſtis auctorib. conſpicienda praemonerem. Alia paſſim in ſequentib. obſeruabuntur. ſic tamen, vt exercẽdis aliorum ingenijs materiae ſatis ſupérq. eſſe videatur.

LEX MAMILIA.] Vetuſtiſſimae legis Mamiliae reliquias magni aeſtimauêre praeter Vlricũ Zazium doctiſſ. viri Paulus Manutius, Fr. Hotomanus, Ant. Auguſtinus, Ful. Vrſinus & I. Lipſius. at neminem adhuc vidi, qui eas alibi quam apud iſtos agrimenſores inueniri meminerit. Auctorem legis C. Mamilium Limetanum Tr. pl. omnes agnoſcunt. Sed cur non Peducaeum aut Alliaenum, Roſciúmve aut Fabium, vel deniq. Flauium, quorum nomina inſcriptione continentur non ſecus atque Mamilij?

INTRA FINES.] cod. Pal. & Mem. Inter adfines.

IS AGER.] Mem. ss. ager. id eſt, ſupra ſcriptus.

COLONIS mun. ijs.] Arc. coloniae, mun. eius.

PRIMO QVOQ. DIE.] Arc. primo quo tempore.

L. AGRARIA RVLLI. Habeant apparitores.] Quaedam huiuſmodi leguntur in vetere Senatuſconſulto apud Frontinum lib. de Aquaed.

SICVLI.] In cod. Palatino diſertiſſimè & conſtantiſſimè ſcribitur: SAECVLI. atque ita in autographo Aemari Ranconeti. & ab eadem analogia Saeculariae Seuerinae nomen vetus inſcriptio repraeſentat. p.1

CONDITIONES AGRORVM.] In hac finium regundorum diſciplina, Conditores dicuntur, qui primi agros conſtituerunt, vt loquitur Paulus l.23. de aqua & aq. plu. quorum auctoritate coloniae ſunt deductae, quique ijs leges & conditiones, hoc eſt, qualitates pro arbitrio ſtatuerunt. Vnde in iſtis libris frequenter occurrent: Conditorum voluntas. conditorum nomina. conditoris arbitrium. &, conditiones regionum. conditiones viarum, conditiones foſſarum. & huiuſmodi alia. Sic Plinius in praefatione Nat. hiſtor. praeſtantes illos pingendi fingendiq. artifices, qui artem ipſam inueniſſe & condidiſſe creduntur, Cõditores appellat. Et ne in totum, inquit, videar Graecos inſectari, ex illis nos velim intelligi conditoribus, quos in libellis his inuenies, abſoluta opera, & illa quoq. quae mirãdo non ſatiamur, pendenti titulo inſcripſiſſe. Idem lib. xiii. cap.14. Homero condente.i.ſcribente. & lib.iii.c.30. Thucydidem Imp. Athenienſes in exilium egêre: rerum conditorem reuocauêre.i. hiſtoriarum ſcriptorem.

QVARVM CONDITIONES ALIAE SVNT.] Vt aliquis ſenſus elici poſſit, legendum videtur: Quarum conditiones aliae atque aliae ſunt, (quaedam enim coloniae dicuntur, quaedam municipia,

quaedam praefecturae) habent vocabulorum differentias; eaq; variatio nominũ indicat earum d.eſ.c.

IVS DICENDI. Nonnullis placet, Ius ducendi, vt pag. 4.

SERVAVERVNT PACEM.] Vlpianus li. 1. De cenſib. Syriam Phoenicem patriam ſuam foederis quod cum Romanis percuſſerat tenaciſſimam fuiſſe gloriatur. deinde ait: huic D. Seuerus Imp. noſter ob egregiam in Remp. imperiumq. Romanum inſignem fidem, Ius Italicum dedit.

LEGES ITAQ. PRO SVO QVISQ. MERITO ACCEPERVNT.] Extat illuſtrè huius aequitatis prudentiaeq. Romanae exemplum apud Liuium, li. viii. Principes Senatus, inquit, cum aliorum cauſſa alia eſſet, ita expediri poſſe conſilium dicere, vt pro merito cuiuſque ſtatueretur, ſi de ſingulis nominatim referrent populis. &c.

VT HIS QVI TOTIES ADMISSO PERIVRIO.] Liuius ibidem: In Veliternos, veteres ciues Romanos, quod toties rebellaſſent, grauiter ſaeuitum; & muri deiecti, & Senatus inde abductus. &c.

2. iii MVNICIPIA A MVNITIONIBVS.] Varro III. de l. lat. munus, quod muniendi cauſſa imperatum. à quo etiam municipes, qui vna munus fungi debent.

ALII A MVNIFICENTIA.] Vlpianus. Municipes appellantur muneris participes, recepti in ciuitatem vt munera nobiſcum facerent.

AD HOSTIVM INCVRSVS.] Colonias ſic idoneis in locis contra ſuſpicionem periculi collocarunt, vt eſſe, non oppida Italiae, ſed propugnacula

imperij viderentur. Cicero in Rullum.

QVOD MARE IN HIS DEDVCERETVR.] Imo ſcribendum: Quod in mare his deduceretur. Aggenus Vrbic. coloniae in remotiora loca & longè ad mare poſitae videbantur. Virgilius iiii. Aeneid. --- cui littus arandum, Cuique loci leges dedimus. Seruius: Non ait agros, inquit, ſed littus, terram mari vicinam. Sic apud Boëtium lib. 11. de Geomet. Circa regionem maritimam limites rectos cenſuimus, ex lapidibus compactis totam limitum recturam curſim demonſtrauimus: quia coloniae omnes quae ad mare ponuntur, littore maris terminantur. Alluſit ad veterem illum in maritima loca colonias deducendi ritum Iuuenalis Satira xiii. cum parricidam innuens, dixit: Et deducendum corio bouis in mare.

MAIOREM MODVM QVAM Q. AB. I.] Fragmentum legis Agrariae, Inſcrip. p. ccii. . . .
QVOD. NON. MODVS. MAIOR. SIET. QVAM. QVANTVM. VNVM. HOMINEM. EX. LEGE. PLEBEIVE. SC. SIBEI. SVMERE. . . . . . .
Columella lib. I. cap. 3. Modus erit ſua cuiq. moderata voluntas facultaſq. neq. enim ſapientis eſt poſſidere velle, ſi colere non poſſis. Paullus. li. 1. De adquir. vel admit. poſ. Poſſeſſio appellata eſt, vt ait Labeo, à ſedibus, quaſi poſitio: quia naturaliter tenetur ab eo qui ei inſiſtit, quam Graeci κατοχὴν dicunt. Epictetus LXI. μέτρον τῆς κτήσεως τὸ σῶμα ἑκάστῳ, ὡς ὁ ποὺς ὑποδήματος. ἐὰν μὲν οὖν ἐπὶ τούτου στῇς, φυλάξεις τὸ μέτρον καὶ τὴν ὑπερβάλῃς. ἐὰν δ' ὑπερβῇς, ἀφῆκας ὡς κατὰ κρημνοῦ

σεαυτῷ. οὕτω γίνεται καλὰ ἔχειν τὸ ὑπόδημα, εἶτα χειρωτικόν. ὑπερέχον γὰρ τὴν χρείαν τοῦ ποδός. τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῆς κλίσεως. ἐὰν ὑπερβῇ σῶμα, ὅρος οὐδείς ἐστι. Horatius I. Ep. 10.

Cui non conueniet ſua res, vt calceus olim
Si pede maior erit, ſubuertet: ſi minor, vret.

3. VT SABINORVM AGER.] Frontinus: Curium, Sabinorum ager per quaeſtores eſt venundatus, & quibuſdam laterculis per quinquagena iugera incluſus.

LIMITIBVS ACTIS] Ipſe Flaccus, p. 17. limitib. inſtitutis.

DENIS QVIBVSDAM QVIBVSQ. AC. LAT. QVINQ.] Nullo ſenſu. Omnino ſcripſerat Flaccus: denis quibuſque actibus laterculis quibuſdam quinquagena iug. incl.

MONTES ROMANI.] Frontinus: Agros in montibus Romani acceperunt familiariter, qui montes Romani appellantur.

NAM SVNT POPVLI R. QVORVM VECTIG. AD AERAR.] Cicero de lege agrar. vectigalia patrimonium publicũ, & patrimonium populi R. eſſe ait.

DIOMEDES IN APVLIA.] Vitruuius I. 4. item in Apulia opidum Salpia vetus, quod Diomedes ab Troia rediens conſtituit. &c.

HETRVRII IN GALLIA.] Cato in lib. Orig. plura deleuerunt Galli, qui primi Arunte Cluſino duce Alpes tranſcenderunt, & ſenſim ab omni Gallia ciſalpina Hetruriam pepulere. Idem: Galliam togatam primi coluere Liburni & Siculi, quos pepulere Vmbri; hos Hetruſci ccc. & amplius eorum

validiſſimis oppidis iuſti more belli expugnatis. eos tandem vicère Galli. Plinius lib.III.14. vbi de Siculis & Liburnis. Vmbri, inquit, eos expulere, hos Hetruria, hanc Galli.

IN ASIAE FINIBVS SOCII GALLOR. INSEDERE.] Plinius lib.v.32. Sunt auctores, tranſiſſe ex Europa Myſos, Brygas & Thynos, à quibus appellantur Myſi, Phryges, Bithyni. Et paulo poſt: Qui partem eam inſedere Gallorum, Toliſtobogi.

ATQ; IN EAS PARTITI SVNT. HI CIVES, &c.] Legendum videtur: Atque in eas partiti ſunt ciues, qui dicuntur quidem vltro citroq. aut bello repuliſſe indigenas.

TERRITORIA DIXERVNT.] Gloſſæ veteres. Territorium, ἀγρός, ἐπὶ κωλωνία.

TERRAE TANTVM OCCVPAVERVNT QVOD COLERE POTVISSENT.] Huc pertinet quod apud Feſtum legitur: Poſſeſſiones appellantur agri latè patentes publici priuatiq. quia non mancipatione ſed vſu tenebantur, & vt quiſque occupauerat, colebat. Quae verba reperiuntur etiam apud Iſidorum. Gloſſae: Poſſeſſiones, χώρα.

AGRI OCCVPATORII.] Alluſit Cicero ad aſſignationes & agros occupatorios, quum ad Atticum ſcripſit: Inuiſas ſi potes: mihique ex agro tuo tantum aſſignes, quantum meo corpore occupari poteſt. Alluſit quoq Plinius lib.II. vbi de Terra. Haec eſt, inquit, materia gloriae noſtrae: haec in qua conterminos pellimus, furtóq. vicini ceſpitem noſtro ſolo affodimus, vt qui latiſſimè rura metatus fuerit,

vltráq. fines exegerit accolas, quota terrarum parte gaudeat? vel quum ad menſuram auaritiae ſuae propagauerit, quam tandem portionem eius defunctus obtineat? Iuuenalis. --- mors ſola fatetur

Quantula ſint hominum corpuſcula.

AGRI SOLVTI.] Liberi & infiniti, Cic. in Rull.

4. IVSTITIA INAEQVALI.] ἀναλογία γεωμετρικῆ.

OCCVPATORII AVTEM.] quae ſequuntur vſq. ad illa verba: Nam & varijs regionib. ſigna, in cod. Memmij reperiuntur inter fragmenta Hygeni.

ARCIFINALES. OCCVPATORII. Auctor incertus, in fragmentis Arcerianis: Arcifinales agri dicuntur, qui arcendo, hoc eſt prohibendo vicinum nomen acceperunt. Occupatorij vero, ideo quod vicini vrbium populi, ſeu poſſeſſores, cum adhuc limitib. terminarentur, praeſumtione certaminis, cum de locis aduerſum ſe expugnatis agerent, quoVſq. pulſi cederent vel reſtitiſſent, victoriae terminus fieret: victos aut praeſidium collis, aut riui interſtitium, aut foſſae munimen reſiſtere pateretur. De occupaticio agro eſt apud Feſtum locus, qui ſi ad nos integer perueniſſet, non parum auctoribus iſtis illuſtrandis prodeſſet.

IVS DVCENDI ESSET.] Codex Memmij: Ius eſt dicendi vti eſſent. Deinde jus quibuſq. & virtus colendi quod occupauit, ar. &c.

AES.] Ipſe Flaccus, pag. 19. formas in aëre ſcalpſerunt. Frontinus lib. de Colonijs: Omnis ager iugerationis modum habet collectum ſicut in aere eſt nominatum. Ipſe Flaccus pag. 27. naſcuntur ſaepè

controuerſiae,& aes reſpicitur. Libri aeris, Hygeno pag. 131. 134.

FORMA.] Vlpian. l. iiij. de cenſib. Forma cenſualis. Plinius III. 4. adjecit formulae Galba ex Inalpinis Auanticos. Aenea tabula federis antiqui: EOS. IN. AMEICORVM. FORMVLAM. REFERENDOS. CVRARENT.

NON EX MENSVRIS ACTIS.] Sic Liuius lib. v. de vrbe Roma: Forma Vrbis ſit occupatae magis, quam diuiſae ſimilis.

POSSESSORIB. TESTIMONIVM REDDAT.] Plutarchus in Numa. ὅριον θεὸν δικαιοσύνης μάρτυρα εἶναι. Frontinus: Finitur teſtimonio arcarum. Sic apud Iſidorum lib. xv. Orig. cap. 4. Terminis teſtimonia finium intelligũtur. Caſſiod. Variar. III. 12. Termini teſtes. Et, Indicia finium. Boët. lib. ii. de Geomet. Teſtimonia agralia, vel potius, agraria.

VNVSQVISQ. MIL. MO. A CC.] Cod. Memmij. vnuſquiſq. nomen accepit.

NEC IPSOS VICINIS, NEC SIBI VIC. OBLIGANT.] Auctores finium regundorum propriè vtuntur obligandi vocabulo, vt ſignificent δεσμὸν εἶναι τῆς δυνάμεως τὸν ὅρον, ἂν φυλάττηται, μὴ φυλαττόμενον δ', τῆς ἀδικίας ἔλεγχον, vt ait Plutarchus in Numa.

ARBORIBVS NOTATIS.] Arceriana fragmẽta: Arbores notatas ſcire debemus in idioma regionis, quas clauitatas vocant. & poſt alia. Antemiſſae arbores ſolent etiam plagatam corticibus oſtendere cicatricem terebris foratam. Lex Boioariorum tit. iij. §. 2. Si haec ſigna defuerint, tunc in arborum notis,

quas decorticatas vocāt, cōuenit obſeruare. Sed illas quae antiquitus probantur inciſae. Lex Wiſigoth. lib. x. tit. iij. In arborib. notas, quas decurias vocant, conuenit obſeruari. Papian. Reſp. xxxiix. Arbores terminales quae decuſas accipiunt. Lex Longobardorum, tit. 96. arborem vbi theclatura eſt.

VIIS ET RIVIS ET FOSSIS.] Io. Pediaſimus Bulgariae Chartophylax, ſcripſit περὶ μετρήσεως καὶ μερισμοῦ γῆς, qui liber etſi ad formas potius, quam ad controuerſias agrorum aut limitum conſtitutiones pertineat, nonnulla tamen ſuppeditabit, quae lucem aliquam his auctoribus adferant. Vt ecce: quemadmodum Flaccus noſter vias & foſſas & petras vicem terminorum fungi ait, ſic ille: ἐν ταῖς τῶν χωραφίων διοχαῖς εἰώθασι μὲν πέτρας ὀξείας ἢ τάφρους ἢ λαύρας τιθέναι ὡς στοιχεῖα.

PALOS PRO TERMINIS OBSERVANT.] Huiuſmodi palos, ſtipites vocat Paulus Oroſius lib. v. Quum menſores ad limitandum Carthaginenſem agrum miſſi, ſtipites terminorum indices fixos, & nocte à lupis reuulſos mordicus corroſoſq. reperiſſent, aliquandiu haeſitatum eſt. Plutarchus in Gracchis dixerat ſimpliciter, terminos: αὐτοὺς δὲ τοὺς ὅρους διεσπάρασσον ἐπελθόντες λύκοι.

IVNIPEROS.] cod. Mem. junipereos.

SCORPIONES.] Fragmenta Arceriana, Scofiones. fortè, Scopiones, quaſi σκοπιὰς καὶ σκοπελισμούς. Vulgata editio Frontini de Colonijs: Muros, macerias, corroſiones, congerias. ſaepius in hiſce libris occurrit, Scoroſiones, vt ad Graecam vocem, ξεῖν, allu-

alluſum quis putet. quaſi ſcriptum fuerit, Soroſio-nes. etenim iſti ſaepenumero Graeca barbare infle-ctunt. In excerptis Boëtianis, & in vetere membrana penes illuſtriſſ. Thuanum, legitur: Scurpiones, vbi duo fines cuneati ſe iungunt. In ſacris ſortitionib. aliquotiens limes conſtituitur ad aſcenſum ſcorpio-nis. Num. 34. Ioſ. 15. Iudic. 1. Sed vide quae ad pag. 222.

IN SPECIE MACERIAR. CONGERVNT LA-PIDES ET ATTINAS APP.] Seruius II. Georg. Antes accipiunt macerias, quib. vineta clauduntur, quae maceriae fiunt de aſſis, id eſt ſiccis lapidibus. Dicuntur autem antes à lapidibus eminentioribus, qui interponuntur ad maceriam ſuſtinendam.

QVAE PRO TERMINIS ET. IN V. A. OBS.] Arcerij liber, obſeruantq. pro terminis.

SVPERCILIA.] In Arcerianis additur, naturalia. 5.

S S.] ſupradictis, aut, ſupraſcriptis.

RECTVS FINIS.] In vetere tabula aenea finium regundorum, ſaepe occurrunt iſta: RECTA RE-GIONE. RECTO IVGO. RECTO RIVO. Et in his auctorib. paſſim, Recturae perpetuae terminorum. Recturae in perpetuum. Rectura incipiẽtis termini.

Q. L. C. Q.] In ms. Arc. & Mem. hae litterae non apparent. ſignificant autem, Qualeſcumq. Sic ipſe Flaccus pag. 8. Nam quidam in finib. naturales qualeſcunq. arbores obſeruant.

NVMERI ORDINE NOTATOS DISPON.] Liber Arcerij clauſulam integram ſic repraeſentat. quidam etiam politos, alij vero numeris enotatos ponunt.

IN FLEXIS VERSVRIS.] Liber Arc. In coxis vel in riuis. Omnino retinenda vox, coxis. Quod autem ſequitur, vel in riuis, irrepſit in aurem deſcribentis, pro, verſuris, quod eſt gloſſema praecedentis vocabuli, coxis. Nam in arte iſta menſoria, Coxae dicuntur flexus & verſurae terminorum: quando ſcilicet rigores ſiue recturas & rectos linearum curſus non ſeruant. Varro lib. VI. de l. l. Opilius ſcribit: Circum coxendices ſunt nobis. id Graecum eſt, ab huius loci verſura.

CIPPVS PRO TERMINO.] Gloſſae: Cippus, Ἱερὸς λίθινος, κορμός. Valer. Probus, CIPP. cippus, id eſt terminus: vt, cippum ſeu lapidem. Inſcriptio vetus pag. CXCVIII. TERMINAVIT. RIPAM. R. R. PROXIMO. CIPPO. alia inſcr. p. CC. IN. PARTEM. DEXTERAM. RECTA. REGIONE. AD. PROXIM. CIPPVM.

6. SI PERSEVERET RIGOR.] Duret, percurrat.

IN VERSVRIS GAMMAS.] Figura litterae Γ verſuram exhibet. Hinc illa apud hoſce ſcriptores, terminus in gamma iacet. Et, termini tranſuerſi gammam faciunt. Et ſimilia.

SED SPECTANTES.] Codex Palatinus: ſed exſpectantes.

VITREA FRACTA.] Petron. Martial.

OSSA SVBCENSA.] Pal. & Arc. aſſes ſubiectos. Auctor incertus pag. 272. Calcem, aut gypſum, aut carbones, aut vitria fracta, aut teſtam tuſam, aut decanummos vel pentanummos. Vtraq. lectio proba eſt. nam in alio item incerto ſcriptore legimus. Si

teſtacios terminos, aut tegulas, aut imbrices inueneris, oſſibus incenſis probantur.

CARBO AVTEM.] Auguſtinus lib. XXI. de ciuit. D. c. 4. Quid in carbonibus? nonne miranda res eſt? & tanta infirmitas, vt ictu leuiſſimo frangantur, preſſu facillimo conterantur: & tanta firmitas, vt nullo humore corrumpantur, nulla aetate vincantur; vſque adeo, vt eos ſubſternere ſoleant qui limites figunt, ad conuincendum litigatorem, quiſquis poſt quantalibet tempora extiterit, fixumque limitem non eſſe contenderit.

SIC AVT DIV. A. N. S. inuenerimus.] Arc. vnde aut diuerſa, aut nulla ſigna inueniuntur.

LAPIDES in ſolidam terram conloc.] Arc. lib. In ſolidam terram rectos collocabant. Ouidius I. Faſt. Et ſolida ramos figere pugnat humo.

DEFIXVRI.] Arc. lib poſituri.

VNGVENTO velaminibuſque & coronis.] Perſtringit hunc ritum Arnobius lib. I. adu. gent. Si quando conſpexeram lubricatum lapidem & ex oliui vnguine ſordidatum, &c. Apuleius I. Florid. Religioſam moram viatori obijcit lapis vnguine delibutus. Vetus marmor, Romae: MAGNAS OPIMAS IMMOL. . . . . . .
FECERVNT. DEINDE. CORONIS. INLATIS. SIGNISQ. VNCTIS. C. V. . . . .
Plura de hoc ritu obſeruauit P. Pithoeus Aduerſ. II. cap. 14.

CORONABANT.] Ouid. Te duo diuerſa domini de parte coronant.

Immacvlata caesa.] liber Arc. immolata atq. incenſa.

Tvra et frvges.] aliquis heic mendum ſuſpicaretur ex Ouidianis iſtis:

Inde vbi ter fruges medios immiſit in ignes,
Porricit inciſos filia parua fauos:
Vina tenent alij,&c.

Iuuenalis Sat. xvi. ----- ſaxum,

Quod mea cum vetulo coluit puls annua libo.

Saxorvm fragminibus circumcalcabant.] Cajus & Theodoſ. alios tegularum fragminib. circumcalcauimus. alios autē ſua caeſura ſuffulcimus.

7. Tres possessores attingebant.] Iſidorus Orig.xv.cap.14. Trifinium dictum eo quod trium poſſeſſionum fines adſtringit.

Ex convenientia.] Ouid. Conueniunt, celebrantq. dapes vicinia ſimplex, Et cantant laudes Termine ſancte tuas. Gloſſae veteres, Amterminus, ἀγχίθεν ὅρος.

Vertices amphorarvm.] Hos terminos Gromatici vocant lagenares & orculares.

Consecrat.] Hinc illa apud innominatos Gromaticos, pag. 186. vetus conſecratio : & p. 274. multa conſecratione ſignare : & huiuſcemodi alia paſſim. Iuue. Aut ſacrum effodit medio de limite ſaxum. Apul. 1. Flor. Colliculus ſepimine conſecratus.

Calvmniam introdvcit.] Aggenus pag. 79. poſſeſſor vicini agri calumnioſè ſibi velit fines ad riuum vſque defendere.

Signa svbdita.] Ea ſunt quae s. dixit, de-

foſſa, circumcalcata, impreſſa. Papian. Reſpons. tit. xxxviii. ſigna impreſſa eradicare.

TAMEN ET NOBILITATAE.] Codex biblioth. Palatinae: nobilitatis. Quod interpretari licet, notabilitatis, vt ſit fides notabilitatis, quemadmodum fides terminorum pag. 5. & fides publica pag. 48.

QVAE MANV FIVNT.] Aggenus: Limes ergo eſt, quodcunq. in agro opera manuum factum eſt ad obſeruationem finium. Signa huiuſmodi pro terminis manufacta appellauere Labrata: hoc eſt, elaborata. Pediaſimus: Τάφρεις ἢ λαυρέατα λιθίναι, ὡς σωρεῖα. Gloſſae: Λαμβεράτομ, ἐκ τοῦ Λαβορέατον, καὶ κατὰ συγκοπὴν, Λαβεράτι· τουτέστιν ὁ εἰργασμένος καὶ χειροποίητος ὅρος.

QVOMODO INTELLIG.] Quoniam intell. 8.

SCORPIONES.] Scorofiones. s.

IN EFFIGIE MACERIAR.] s. in ſpecie maceriarum.

PETRAE NATVRALES.] Sic ipſe mox paulo, arbores naturales. id eſt, natas in ipſo ſolo, non peregrinas. Sic & auctor incertus, herbam germanam, dixit, &, lapides natiuos, ἐγχωρείους pag. 102. & 192. Sic apud Columellam, fructus indigena peculiariſq. & vernaculus ſoli.

NE MONS ſupercilium ſit. intra paucos enim pedes ſupercilia voc.] Aggenus pag. 67. Si plus triginta pedibus patuerit, iam collis eſt: qui exigit vt ſuperior poſſeſſor in planum vſque deſcendat. Hyginus. Supercilia ſunt loca ex plano in breui cliuo deuexo intra pedes latitudinis xxx. alioqui iam collis eſt.

Detrahit pendentes ex ſuperiori terras.] Labeonis ſententia eſt, condicionibus agrorum quaſdam leges eſſe dictas, & ſemper inferiorem ſuperiori ſeruire: atque hoc incommodum naturaliter pati inferiorem agrum; compenſareq. debere cum alio commodo, quo omnis pinguitudo terrae ad eum decurrit. l. 1. §. vlt. D. De aqua & aq. plu.

Svpercilia cedant.] codex Palat. ſupercilia cedant jus. in planitia poſſeſſori.

Arbores finales obſeruabuntur.] Varro li. 1. c. 15. Fines praedij notis arborum tutiores fiunt, ne familiae rixentur cum vicinis, ac limites ex litibus iudicem quaerant.

Alii diversas: quidam de cunctis, &c.] Tota periodus luxata eſt; neque ſenſus conſtat, niſi legamus: Nam quidam in finibus naturales qualeſcunque arbores intactas finales obſeruant: alij diuerſas, vt materiae differentia argumento ſit: quidam de cunctis & ex ipſis arborum generibus vnum tantum genus in finibus reliquunt, quo manifeſtius appareat. . . . quaedam ex conuentione, &c.

Arbores intactas.] Auctor incertus in fragmentis Arcerianis. Item quidam curant in extremis finibus fundorum ſuorum ponere per circuitum aliquod genus arborum, vt quidam pinos, aut fraxinos: alij vlmos, alij cypreſſos. Item alij ſoliti ſunt relinquere qualeſcumque in extremo fine intactas, ex quibus neque frondem neque lignum, neque gremium caedant.

9. Alicvbi enim pinos, cupreſſos.] Varro li. 1.

Serunt alij circum pinos, vt habet vxor in Sabino; alij cupreſſos, vt ego habui in Veſuuio; alij vlmos, vt multi habent in Cruſtumino.

INTEGRAE ERVNT, intactae reſeruabuutur.] Alterutrum eſt gloſſema.

EX VTRAQ. poſſeſſ. intra pedes quinos.] Vetus SC. apud Frontinum lib. II. de aquaeductibus VTRAQ. EX PARTE QVINOS PEDES VACVOS RELINQVI, ITA VT NEQVE MONVMENTVM IN IIS LOCIS, NEQVE AEDIFICIVM POST HOC TEMPVS PONERE, NEQVE CONSERERE ARBORES LICEAT. Vetus inſcriptio, pag. 711. VIA. LATA. A PARIETE. P. V. CEDERE. DEBEBIT.

LEGIS MAMILIAE.] Aggenus pag. 68. Lex Mamilia quinque aut ſex pedum latitudinem praeſcribit, &c. Cicero lib. I. de Legib. controuerſia nata eſt de finibus, in qua, quoniam vſucapionem duodecim tabulae intra quinque pedes eſſe noluerunt, depaſci veterem poſſeſſionem Academiae ab hoc acuto homine non ſinamus: nec Mamilia lege ſinguli, ſed ex XII. tres arbitri fines regemus. Lege paratit. Cujacij, C. Finium regund.

DECVSSES INVENIVNTVR.] Pal. decus in eis inu. 10.

DE QVA ARGVMENTVM CAPERE Q. DIC.] Legendum videtur. quidam cremium capere (aut caedere) quaeſtui ducunt.

COMMVNESQ.] Liber Arc. communaleſq.

QVAQ. CONFINES NON S.] Liber Arc. Quoſq. confines ſibi non ſolum inter eum cum quo controuerſia erit finem faciat.

QVAE SIGNIF. differentes ab cet. fin.] Liber Arc. Quae ſignificant & ferentes ab ceteris poſſint extremos fines demonſtrare, incidunt per errorem enim intra vicinorũ fines.de q.r. Nullo ſenſu. Tota periodus rejectis gloſſematis ita concipienda eſt: Quidam tamen quotiens circa extremos fines ſuos alicujus generis arbores diſponunt, incidunt per errorem intra vicinorum fines. de q. r. &c.

FINES TRANSEVNT POSSESSIONVM.] emendatior eſt & cõuenit magis propoſito ſcriptura cod. Arc. Finiunt tranſitum poſſeſſorum: quarum tamen non vna ead. eſt. cond.

VIAE PVBLICAE REGALES.] Vlpianus l.11. D. Ne quid in lo. pub. Publicas vias dicimus, quas Graeci βασιλικὰς, noſtri praetorias, alij conſulares vias appellant. Priuatae ſunt, quas agrarias quidam dicunt.

QVAE PVBLICE MVNIVNTVR.] In membranis Palatinis obſeruaui breue iſtud ſcholion minimè ſpernendum: Muniuntur per terminos quos itinerarios dicimus, vt tranſiri eas vias intelligamus non poſſe.

II. VICINALES A. VIAE Q. diuert. in agros.] Vicinales & agreſtes vias dixit Frontinus lib. de aquaeduct. Vlpianus l. 2. Ne quid in lo. pub. Vicinales ſunt viae, quae in vicis ſunt, vel quae in vicos ducunt. Feſtus: Vici appellari incipiunt, quum id genus aedificiorum definitur, quae in opido prive in ſuo quiſque loco ita aedificat, vt in eo aedificio peruium ſit, quo itinere habitatores ad ſuam quiſq. habita-

habitationem habeat acceſſum. Vid. l. iii. D. de locis & itin. publ.

Saepe ad alteras publicas perueniunt.] Nam pars vicinalium viarum in militares vias exitum habent, pars ſine vllo exitu intermoriuntur. Vlpianus l. iii. de locis & itin. pub.

Per magistros pagorum.] notula ad marginem codicis Palatini: Magiſtri pagorum Magiſtrati dicuntur. Vid. l. 2. §. Hoc interdictum. D. Ne quid in loco pub.

Conveniunt precario vti ſeruitutem praeſtent.] Notauit hunc locum Cujacius lib. xxii. Obſ. cap. 38. vbi ſeruitutes etiam precario concedi docet. Sed qui fieri poteſt, vt ſeruitus, qua nobis in noſtrum agrum per alienos agros, deficientib. vijs vicinalibus, iter praeſtatur, precaria tantũ ſit ſeruitus & ex alieno arbitrio pendens, cum ad ſuum agrum iter domino liberum ſemper eſſe debeat, ejuſq. ſeruitutis perpetua ſit cauſa? An abdicanda iſta vox, precario, legendúmq. perraro? An potius ſequenda cod. Arceriani ſcriptura, quae diſertè habet: Quae etiã conueniunt ſpecialiter, vti ſeruitutem pr. h. ag. ad quos neceſſe habent tranſmittere per ſuum. Quid vero illud erit, Conueniunt ſpecialiter? cum mox ſequatur: Nam & in his verbis comprehenditur, Ita vt opt. max. Scribamus igitur: Quae etiam conueniunt perraro ſpecialiter vti ſeruitutem, &c.

Maximus sit.] cod. Arc. maximuſque eſt.

Qua non vniuerſo populo.] In codice Palatino legitur: Quae non vniuerſo populo praeſtare

videntur, ſed eis ad quorũ onera praeſtare videntur. Sed haec nihilo meliora vulgatis. Optima vero ſunt Arceriana: Viae ſaepe neceſſario per alienos agros tranſeunt, quae non vniuerſo populo itinera praeſtant, ſed eis ad quorum agros per eas vias peruenire neceſſe eſt.

12. ERGO VIAE & vic. & com. in finib. incidunt.] Liber Arc. ergo viae publicae & vicinales & communes in finibus incidunt.

VEPRES ſi finem facient, vid. q. & ſi tant. &c.] malim haec omnia legere vt in fragmentis Arcerianis reperi. Vepres ſi finem facient, videndum quales; & ſi tantummodo in extremis finium ſint: quoniam per negligentiam colentium & in medijs agris ſolent eſſe vepres: & vt ab manu ſatae ſint. nam & ſi regio quaedam virgulta non habeat, quae tutelam vineis aut hortis praeſtent, &c.

QVANDAM VIRGVLAM.] Haec lectio ferri poteſt. etſi magis placeat: Quaedam virgulta non hab. q. t. v. a. h. praeſtent.

QVOMODO tranſu. q. aut obl. à fin. reced.] heic multa omiſſa ſunt in Arcerianis, ſic tamen vt hiatus non appareat. nam ita habent. Quoniam tranſuerſae quaedam aut obliquae finales ſunt, cum videntur eſſe communes. Inſpiciendum erit an ita ſit. Nam quidam &c.

A FINIBVS RECEDVNT.] Sic contra paulo poſt dicet: Circa fines eſſe.

ARBORES ANTEMISSAE.] Quas quiſque in poſſeſſionum ſuarum veluti frontibus omiſſas in-

tactaſque creſcere patitur, vt magnitudine caeteras ſuperent, & ſic finitionem praeſtent. Vid. s. pag. 9.

ALIQVID SOLI SVI extra foſſam ſol rel. &c.] in fragmentis Arcerianis legitur: Aliquid ſoli ſui extra foſſam ſolent relinquere, aliquando etiam terminos extra foſſam poſitos inuenimus, qui & ipſas foſſas & ſoli relicti partes diſcernant c. dom. ſint. 13.

QVOMODO QVIDAM CONGEST.] Scriptum fuit, qm: quod eſt, quoniam.

QVAE ERVNT VIIS.] Aiunt Ioſ. Scaligerum emendaſſe: Subrunciuis. Quem virum quis non audiat? 14.

MACERIIS INCLVDVNT.] Vetus lapis, Inſcr. p. 588.

STABVLVM. CVM. PRAESEPIIS
ET. CELLIS. HVIC. LOCO.
MACERIA. CLVSO. CEDIT.

Item alius, pag. DCCCXCVI. HVIC. AERAE. QVAM. EGO. DEFINII. ET. A. FRONTE. MACERIAS. DVXI. &c.

TRANS RIVVM contrarios agros.] Plinius lib. XXVII cap. 26. Oliueto vniuerſo viam publicam tranſgreſſo, aruiſque inde econtrario in locum oliueti profectis. Pomponius Mela in Europae deſcriptione; Contrarijs littoribus, inquit, Aſiae non oppoſita modo, verum ſimilis eſt.

AB ORIGINE, id eſt à capite.] Caput aquae illud eſt, vnde aqua naſcitur. ſi ex fonte naſcatur, ipſe fons. ſi ex flumine, vel lacu, prima incilia, vel principia foſſarum. Si ſudoribus manat, eius hoc caput dicemus vbi apparere incipit, vbi primum emergit. Vlpianus l. 1. D. de aqua quotid.

15. APPELLATVR riuo recto curuoque.] Haud dubie corrupta ſunt haec: etſi ſupra notauerim in vetere tabula aenea reperiri non ſemel: RIVO RECTO. RECTO IVGO, &c. Quid ſi tentemus? Riuus autem quoties finem facit, appellatur finium rector cenſitorque. Pomponius l. Ergo ſi inſula. §. Alluuio. De adquir. rer. dom. Flumina cenſitorum vice funguntur, & ex priuato in publicum addicunt, & ex publico in priuatum. Caſſiodorus Variar. III. 52. de agrimenſore: Greſſibus ſuis concertantium jura diſcernit, & more vaſtiſſimi fluminis, alijs ſpatia tollit, alijs rura concedit. Lucanus II.

Illos terra fugit dominos, his rura colonis
Accedunt donante Pado.

Haereo tamen: quia magnum Cujacium commentarijs in cod. tit. de Alluuionibus haec verba Flacci ſic tranſcribere animaduerti. Riuus quoties finem facit, appellatur rectus curuuſq. qui ſi alterius terrae incrementum ab alia parte abſtrahat, alij contrariae relinquat, quod vocant alluuionem, repetitio finium non datur. inducit enim neceſſitatem muniendarum riparum. quod ſi vi tempeſtatis riui torrentes ſubito alueum curſumque mutent, juſtius eſt tum, vt mea fert opinio, vt aluei veteris fines ſuos quiſque obtineat.

MINVTATIM ex al. par. abſtr.] Alfenus Varus l. XXXVIII. De ad. rer. dom. Flumen paulatim primum omnem agrum qui inter viam & flumen eſſet, ambedit, & viam ſuſtulit: poſtea rurſus minutatim receſſit, & alluuione in antiquum locum redijt. &c.

ET ALLVVIONVM repetitio fin. ad.] Cogitemus an ſcripſerit Flaccus; Et alluuionum repetitio nemini datur. Vt minus addubitem, faciunt illa Aggeni Vrbici. Quidquid vis aquae abſtulerit, repetitionem nemo habet. quae res neceſſitatem ripae muniendae injungit.

VI TEMPESTATVM riui torrentes.] Vetus inſcriptio. pag. CLXXX. FONTIVM. AQVARVMQ. COELESTIVM. EX. MONTIB. DELABENTIVM. TORRENTI. SVFFLAMEN. HIS. MVRIS. FOSSAQ. OPPOSVIT.

SVBITO ALVEO curſuque munientes.] Scriberem, minuentes, vt ſupra: minutatim. Sed manum reprimunt illa Sex. Pomp. Feſti: Munitio, morſicatio ciborum. Etenim agrorum etiam morſicatio dici poteſt. Vt apud Horatium, --- rura quae Lyris quieta Mordet aqua.

ITA FINES ordinati ſunt.] Sic loqui amant iſti gromatici. etenim dicunt: ordines finitionum, ordinatam perticam, ordinatum ferramentum, ordinatum limitem, ordinationem decumani, ordinationem limitis. Sed nihilominus falſa eſt vulgata ſcriptura apud Arnobium lib. I. Lapidem ex oliui vnguine ordinatum. Veram lectionem notaui, pag. 19.

RIGORES incedentes in viis.] Iſtud quoque vocabulum menſores frequẽter vſurpant. Sic paullo poſt: Petras quae in finibus incedunt. Aggenus per inceſſum definitionis loca quaedam alteri fundo acquirit. Eodem ſenſu dixere, curſum limitum, &, currentes limites.

Ergo & rigores & viae.] Ad hunc locum in cod. Pal. reperitur nota hujuſmodi. Omnia genera finitionum ſibi inuicem ſuccedere poſſe dicit.

16. Petras natvrales.] Feſtus: Petrarum genera ſunt duo, alterum naturale, alterum manufactum.

Cambiendo.] cod. Pal. Cambiando. Sic in veterib. gloſſis: Concambiat, διαλλάσει.

Non continvas habere terras.] Suetonius de C. Iul. Caeſare. Aſſignauit & agros, ſed non continuos, ne quis poſſeſſorum expelleretur.

17. Finem solidvm.] In finibus ſolidam marginem relinquunt, vt ipſe s. Terminos relatis pedib. in ſolido agro ponunt, ait Frontinus in frag. Arc.

At qvi sint intra.] Omnino legendum: Ad quas itinera.

Nam et signa defodiunt propter quaeſtorios agros.] Supra pag 17. Nam & ſigna defodiunt pro terminis.

Oblitterata ſunt ſigna.] Mortua ſunt, vt loquuntur Latinus & Myrſontius.

Occvpatoria conditione recedant.] Legendum videtur: In occupatoriam conditionem recidant. Nam ipſe paullo poſt: Ita confuderunt poſſeſſores, vt ad occupatoriorum conditionem reciderint.

Limites agris sim. introitus exituſque.] Feſtus: Limites in agris nunc termini, nunc viae tranſverſae. Inſtit. Quibus modis jus pa. pot. ſol. Limina ſicut in domibus finem quemdam faciunt: ſic & imperij finem limen eſſe veteres voluerunt.

Hinc & limes dictus eſt, quaſi finis quidam & terminus.

TAM ITINERIB.] Cod. Palatinus: Tam onerib.

DECVMANVM NVNCVPABANT, &c.] Feſtus: Decumanus appellatur limes, qui ſit ab ortu ſolis ad occaſum, alter ex tranſuerſo currens appellatur Kardo. Seruius I. Georg. Quum agri colonis diuiderentur, foſſa ducebatur ab oriente in occidentem, quae Cardo nuncupabatur; & alia de ſeptentrione ad meridiem, qui Decumanus limes vocabatur. Vid. Plin. lib. XVIII. cap. 33. & 34.

PER BINA iugera partiti ſunt.] Varro lib. 1. de re ruſt. ca. 10. Quantum attinet ad antiquos noſtros, ante bellum Punicum poſſidebant bina iugera, quod à Romulo primum diuiſa dicebantur viritim, quae quod heredem ſequerentur, heredium appellarunt. Plinius lib. XVIII. c. 2. Bina tunc iugera pop. Ro. ſatis erant, nulliq; maiorem modum Romulus attribuit: quo ſeruos paulo ante principis Neronis contemtis huius ſpatij viridarijs piſcinas iuuat habere maiores, gratumque ſi non aliquem & culinas. Iuuenalis, XIIII. Tandem pro multis vix iugera bina dabantur Vlneribus. 18.

ET EX HOC facto centuria.] Feſtus: Centuria in agris ſignificat ducenta iugera. Idem. Centuriatus ager, in ducenta iugera definitus, quia Romulus centenis ciuibus ducenta iugera tribuit. Varro. Centuria prima à centum iugeribus dicta: poſt duplicata retinuit nomen, vt tribus multiplicatæ idem tenent nomen.

Emendo vendendoq. aliquas particulas ita confuderunt poſſeſſores.] Regionem certam fundi proprijs finibus eius mutatis, dominus eius diſtrahere non prohibetur. Praeterea ſucceſſionum varietas, & vicinorum noui conſenſus, additis vel detractis agris determinationis veteris monumenta ſaepe permutant. Vid. l. 11. & 12. D. Fin. regund. & l. 1. & 2. C. eod.

Divisi et assignati agri vnius ſunt conditionis.] Imò non vnius ſunt conditionis. Nam & diuiduntur ſine aſſignatione: aſſignãtur & redduntur ſine diuiſione. Sic ipſe Flaccus pag. 25. Hoc ergo, inquit, genus fuit aſſignationis ſine diuiſione; quum, vt ſupra dictum eſt, agri diuiduntur limitibus ſtructis per centurias, aſſignantur viritim nominibus. Sunt vero diuiſi nec aſſignati, vt etiam in aliquibus regionibus competimus, quum ij quibus, vt ſupra diximus, redditi ſunt agri, juſſi profeſſi ſunt, quantum, quoque loco poſſiderent.

Limitibvs institvtis per centurias.] Feſtus: Limitatus ager eſt in centurias diuiſus.

Assignantvr viritim nominibvs.] Eadem verba repetuntur pag. 25. Scripſerat autem Flaccus: Aſſignantur in nominibus. Nam agri aſſignati viritim ϰαὶ ϰαϑ᾽ ἕνα ἕϰαστον, dicebantur aſſignati in nominibus. Niſi fortè addiderit, viritim, vt diſtingueret ab agris qui in nominibus villarum & poſſeſſionum aſſignabantur, vt videre eſt in libello de Colonijs. Denique aliae aſſignationes fiebant in iugeribus, aliae in lacinijs & ſtrigis, aliae in prae-

præciſuris, aliae in centurijs, aliae vero in nominib.

QVIDAM ARBORES finales alij in venis alij in membris.] Vix mihi perſuadeo ſcribſiſſe Flaccum: Quoniam auctores finales alij in linteis alij in membranis ſcribſ. Neque placet quod in ora Palatini codicis legitur: Alij in aenis, alij in membris; id eſt alij in aere, alij in membranis, hoc eſt in mappa vel in codicibus depinxerunt. Quin potius diſſipatis gloſſematum tricis expedite ſcribamus: Ergo agrorum diuiſorum, qui inſtitutis limitibus diuiſi ſunt, formae varias appellationes accipiunt: & quamuis vna res ſit forma, alij dicunt perticam, alij centuriationem, alij metationem, alij limitationem, alij cancellationem, alij typum: quod, vt ſupra diximus, vna res eſt, forma. Quidam formas, quarum mentio habita eſt, in aere ſcalpſerunt, alij in membranis ſcribſerunt. Hi tamen quicquid &c.

CANCELLATIONEM.] Libellus de coloniis: Segeſtanis eſt aſſignatus in cancellatione limitibus maritimis. 19.
Hyginus: Si vniuerſa regio, quae cancellata erat, coloniae iuriſdictioni accederet. id eſt, quae limitatione & forma comprehenſa erat. Cancellos pro limitibus dixit Iornandes lib. de regnor. ſucceſſ. Nec diu poſt haec item per ſuos, ad cancellos annonariae Tuſciae feliciter dimicans, fugat exercitum.

FORMAS TABVLIS SCRIPSERVNT.] Vetus fragmentum legis agrariae. Inſcript. pag. CCII. III. VIR. DEDIT. ASSIGNAVIT. RELIQVIT. INVE. FORMAS. TABVLASQ. RETVLIT. REFERRIVE.

IVSSIT. Lib. de colonijs: Huius territorij forma in tabula aeris ab Imp. Trajano iuſſa eſt deſcribi. Vide quae infra, de tabulario Caeſaris.

VOLVNTARIO.] id eſt ſciens, nec per errorem, vt ſup. II.

SANCTVARIVM CAESARIS.] Arcanum principis. Plin. XXIII. cap. 8. In ſanctuarijs Mithridatis maximi regis deuicti Cn. Pompeius inuenit in peculiari commẽtario ipſius manu compoſitionem antidoti. Et lib. XXV. ca. 2. de eodem. Scrinium commentationum harum & exemplaria effectuſque in arcanis ſuis reliquit.

SED ET DIVISIONEM & commentarius & principatus.] Tota haec periodus ſic explicari poſſe mihi videtur. Omnium enim agrorum & diuiſorum & aſſignatorum formas, id eſt, diuiſionum cõmentarios princeps in ſanctuario habet. De huiuſmodi commentariorum fide, conſentanea Siculo Flacco ſcribit Frontinus lib. I. de aquaed. Conuenit & cum his modulis, qui in commentarijs inuictiſſimi & pijſſimi principis poſiti & confirmati ſunt. Siue itaque ratio, ſiue auctoritas ſequenda eſt, vtique commentariorum moduli praeualent.

AEQVALIS IN MODO MANIPVLI.] At non in modo ſingularum acceptarum, quae vnicuique ſecundum militiae gradum aſſignabantur.

NAM QVORVMDAM dignitas aut gratia.] Hunc morem indicat Vlpianus, l. Item ſi verberatum. De rei vind. his verbis: Ager militibus aſſignatus modico honoris gratia poſſeſſori dato. Hyge-

nus. Multis locis malè meritos fundorum poſſeſſione priuauerunt. vbi tamen conceſſum eſt aliquid & gratiae. Sic Frontinus lib. de aquaed. Ne ſit arbitrio libratorum interdum maioris luminis, interdum minoris, pro gratia perſonarum, calicem probare.

ITAQ. LIMITIB. ACTIS.] Florentinus l. in agris. D. de adquir. rer. dom. Agrum munucaptum limitatum fuiſſe ait, vt ſciretur, quid cuiq. datum eſſet, quid veniſſet, quid in publico relictum eſſet.

CVM CENTVRIAE EXIMERENTVR.] Scribe: Cum centuriae exigerentur.

DEXTRA AVT SINISTRA DECIMANVM.] Dicebant, Dextrà, aut Siniſtrà decimanum, vt Citra decimanum. Vid. Frontin. in Contr. De modo. & Hygen. p. 190. & 212. TOTVM, id eſt, I. II. III. & IIII.

SVBSECIVORVM.] Varro lib. I. de re ruſt. c. 10. 20.
menſores nonnunquam dicunt in ſubſeciuum eſſe vnciam agri, aut ſextaneum, aut quid aliud cum ad iugerum peruenerunt. Vid. Agg. de iure ſubſc. p. 71.

AMARI ET INCERTI SOLI.] Eodem ſenſu dixit Columella II. cap. 2. ſolum limoſae paludis & vliginis amarae. Et Plinius, XVII. cap. 5. Terram amaram ſiue macram. Sic apud Boetium lib. II. Geom. Loca macra & arida. Solum autem incertum dixiſſe videtur Siculus, vt fundum mendacem Horatius.

ID ASSIGNATIONE non datur.] Quod tamen factitatum ſub Tiberio querebantur veterani apud Tacitum Ann. 1. Apud vexillum retentos alio vocabulo, eoſdem labores perferre: ac ſi quis tot caſus vitaſ uperauerit, trahi adhuc in diuerſas terras, vbi

per nomem agrorum, vligines paludum, vel inculta montium accipiant.

SECVNDVM MILITIAM.] Secundum militiae gradum. Front. lib. de Colon. Caeſar limites reformari iuſſit pro merito caſtri. Suetonius in Aug. Definita commoda pro gradu cuiuſque & temporibus militiae. Vid. Hygen. p. 194.

ACCEPTAS.] Conceptas dixit Frontinus lib. II. de aquaed.

21. ALIQVI GRADVS.] Gradus, ſcilicet principiorum, & dignitates, quarum matriculas exhibet Vegetius lib. II. cap. 7. & 8. etenim ſecundum militiam & gradus dignitatem, vtilitates ſiue commoda & honores conſtituebantur.

MELIORIS AGRI MINOREM MODVM.] Hoc etiam obſeruant Geodaetae Graeci. Heron: Τὸ σχοινίον τῆς σπορίμου γῆς ι' ὀργυιὰς ὀφείλει ἔχειν· τοῦ δὲ λιβαδίου ιβ'. Pediaſimus: Τὴν μὲν οὖν σπόριμον καὶ ἀμπέλων γῆν ὀργυιᾷ ἑνδεκασπιθάμῳ. τὴν δὲ λιβαδιαίαν καὶ ὀρεινήν, ὡς ἧττον ὂν χρηστόν, μείζονι ἢ ἑνδεκασπιθάμῳ ὀργυιᾷ μετροῦμεν, καὶ καλεῖται αὕτη τῶν ὑποβολαίων ἡ ὀργυιά. Huiuſmodi aſſignationes & diuiſiones, pro aeſtimio vbertatis factas fuiſſe ait Frontinus lib. de Colonijs.

ACCEPTIONES.] Sic Frontinus etiam conceptiones. Quae deinceps ſequuntur in hac pagina corruptiſſima ſunt.

SI ENIM QVIBVS agris viae reddantur.] Sic legitur etiam in codice Palatino. Tamen legendum arbitror: Si enim quibus agri ſui reddantur. Vel potius: Si enim quib. agris centuriae reddantur, &c.

Sic paullo poſt: Centurias binas pluréſve vni nomini redditas inuenimus. Ipſe Flaccus p.25. Quibus, vt ſupra diximus redditi ſunt agri, iuſſi profeſſi ſunt quantum quoque loco poſſiderent.

PROFESSIONES.] Vlpianus l. III. §. 15. vero. De cenſib. Qui agrum in alia ciuitate habet, in ea ciuitate profiteri debet, in qua ager eſt. Idem. Forma cenſuali cauetur, vt agri ſic in cenſum referantur: Nomen fundi cuiuſque, & in qua ciuitate, & quo pago ſit. &c. Vetus fragmentū legis agrariae. Inſcr. CCV. . . . .

GRVM. IN. EO. NVMERO. AGREI. PROFESSVS. ERIT.

PROFESSI SVNT quantum modum quoque loco poſſiderent.] Haec & quae deinceps ſequuntur, vſque ad illa verba pag.25. Coloniam illam, vbi ciuis deductus fuerit, deſunt in codice Palatino.

DATVM ASSIGNATVM COMPVTATVM SIT.] Scribe: Datum, aſſignatum, commutatum.

CENTVRIAS VNI NOMINI REDDITAS.] Quippe, vt agri aſſignantur in nominibus, ſic etiam redduntur nominibus.

INSCRIBVNTVR QVAEDAM EXCEPTA.] Fragmentum legis Agrariae, Inſcrip. CCII. LEGE. PLEBEIVE. SCITO. QVOD. C. SEMPRONIVS. TI. F. TR. PL. ROG. EXCEPTVM. CAVITVMVE. EST. NEI. DIVIDERETVR.

TANQVAM SVBSECIVVS RELICTVS EST.] 22.
Apuleius VIII. Ac me relictum ſolum ac ſubſiciuum cum faſtidio plerique praeteribant.

REDDITVM VETERI POSSESSORI.] Valerius

Probus: V. P. R. id eſt, veteri poſſeſſori redditum. Fragmentum legis Agrariae, Inſcript. pag. CCII. POSSESSIONEM. DEDIT. ASSIGNAVIT. REDDIDIT. QVOQ. EIVS. AGRI. III QVOI. IS. AGER. VETERI. PROVE. VETERE. POSSESSORE. DATVS. ASSIGNATVSVE. Cicero, de lege Agr. Qui agrum Recentoricum poſſident, vetuſtate poſſeſſionis ſe, non iure: miſericordia Senatus, non agri conditione defendunt.

FLVMINI PISAVRO TANTVM. ne quo alueus.] Scribe: Flumini Piſauro, tantum. vel, quo alueus. Id eſt, quouſque alluit. Aggenus: Piſauro flumini latitudo eſt aſſignata eatenus quouſque alluebat.

VICINORVMQ. VEXET TERRAS.] Martialis: II. 32. Vexat ſaepe meum Patrobas confinis agellum. Nimirum confinis auarus, non ſecus atque repentina fluminis inundatio, vicinorum agros vexat & mergit. Sic Pertinax Imp. quum apud Vada Sabatia oppreſſis foenore poſſeſſoribus, latius ſuos teneret fines, ex verſu Lucilliano Agrarius mergus eſt appellatus, vt narrat Iul. Capitolinus. Niſi potius dicamus, mergum agrarium vocitatum fuiſſe, quia poſſeſſiones ſuas nouis indies acquiſitionibus quaſi per propagines adaugeret, & ſic fines crebro promoueret. Nam huiuſmodi propagines ruſtici mergos vocabant. Columella lib. v. cap. 5. Prolixos palmites, quaſi propagines ſummo ſolo adobruere animaduerti, deinde rurſus ad arundines erigere & in fructum ſummittere, quos noſtri agricolae mergos vocant. Feſtus: Propages, propagines, à propagando, vt faciunt ruſtici, quum vitem vetulam ſuppri-

munt. Supprimunt, id eſt, adobruunt, mergunt. Vide Columel. lib. IIII. cap. 15.

CONTEMTOQ. FLVMINE ALVEO.] L. Contempto fluminis alueo. Vel, cont. à flumine alueo.

LIMITVM MODVS exceptus eſt.] Sic ſupra: In quibuſdam regionibus fluminum modus aſſignationi ceſſit, in alijs autem exceptus eſt.

AD PRAESCRIPTA lege latitudinis.] Hygenus: 23.
Limites lege latè patere debent ſecundum conſtitutionem eorum qui agros diuidi iuſſerint.

AB LINEA MENSVRALI.] Hygenus: Linearij limites à quibuſdam menſurae tantum diſterminandae cauſa ſunt conſtituti.

ITINERIBVS & menſuris agendis peruij ſint.] Hygenus: Limites omnes non ſolum menſurae, ſed & publici itineris cauſa latitudines acceperunt.

SPATIVM AVTEM intra quod ſors verſari debeat quaſi dignationes dat.] Heic agnoſcere eſt veſtigia huius ſcripturae: Spatium autem intra quod falx & arater eat, aſſignationes dant. Quae lectio, vt opinor, veriſſima eſt. Hygenus: Menſura territorij vſque fieri debet ſecundum legem D. Augusti, qua falx & arater jerit. Idem: Aſſignare agrum ſecundum legem D. Auguſti eatenus debebimus, quatenus falx & arater jerit: niſi ex hoc conditor aliquid immutauerit. Si quis rectam eſſe vulgatam lectionem, & ſortibus in vrnam miſſis, verſatis, ac deinde vt quaecq. exierit ſublatis, quaſi dignationes dari, contendat, non habet quo ſententiam ſuam tueatur, niſi prius probauerit, hunc Siculi Flacci locum,

vbi de menſuris tantum agitur, explicandum eſſe ex eo quod ait Hygenus, Sortitionem illam, quam indicat, ideo neceſſariam eſſe, ne quis queri poſſit, ſe ante debuiſſe ſortem tollere, & in meliorem fortaſſe incidere agri modum.

SALTVS APPELLATVR.] Aliter Varro lib. 1. de re ruſt. cap. 10. Quatuor centuriae coniunctae, vt ſint in vtramq. partem binae, appellantur in agris diuiſis viritim publicè Saltus.

CVM IN IPSIS incedant villis.] Sic ſupra: Rigores incedentes in vijs riuis aut in ſubſtructionib. Et alibi: Petrae naturales quae in finibus incedunt. Tamen & illud minimè improbandum, quod in Hygeno legitur: Item ſanxerunt, ſicubi limites in aedificium aliquod inciderent, is cuius aedificium eſſet, daret iter populo idoneum per agrum ſuum.

PORTAS DOMINI villarum faciunt, ianuaſq. imponunt.] Hygenus: In quorundam vero villis qua limites tranſeunt, januae ſunt ſemper patentes, praeſtanteſque populo iter.

QVOMODO VTILISSIMVM ITER.] Scribendum, Quando: vel, Quoniam vtiliſſ. iter. Dicitur autem vtiliſſimum iter, quod quam aſſiduiſſimè eſt peruium & habile. Deteriorem autem & minus vtilem viam fieri accipiendum eſt, ſi vſus eius ad commeandum corrumpatur. Vlpianus l. 2. Ne quid in loco pub.

DATVR AVTEM via à poſſeſſoribus vt ſimiles occupent, &c.] Nullus eſt ſenſus, niſi tota clauſula ſic emendetur: Datur autem via à poſſeſſoribus, vt limi-

limites occupent; hac tamen conditione, vt ſi villae in limitibus poſitae ſint, id eſt, in quibus limites incedant, dent per agros ſuos iter ſpopulo; dum ne deterius, quam per illas tranſeant.

In Beneventano.] Lib. de Colonijs. Ager Beneuentanus actus N. XVI. p. XXV. Kardo in orien 24.
tem, Decimanus in meridianum.

Deficiente numero militum veteranorum agro.] Ipſe Flaccus pag. 25. Quoties ager coloniae deficit.

Svmtos agros ex vicinis.] Applicitos vniuerſitati ex alterius ciuitatis fine. Vid. Front. p. 57.

Svis limitibvs quaeque regio diuiſa eſt.] Boetius ad illa Topic. Ciceronis: In vrbe fines non reguntur. Regi fines dicuntur, inquit, quotiens vnuſquiſque ager proprijs finibus terminatur.

In diversis regionibvs magiſtratus coloniar. iuriſd. mittere ſoliti ſint.] Ratio ſuadet vt legamus: Praefecturae appellantur ex eo quod in diuerſis regionib. magiſtratus ad coloniarum iuriſdictionem mittere ſoliti ſunt. Etenim in Italia Praefecturae vocabantur, in quibus & jus dicebatur, & nundinae agebantur, & erat quaedam earum reſpublica. Neque tamen magiſtratus ſuos habebant; ſed in eas legibus praefecti mittebantur quotannis, qui jus dicerent. Vide Pomp. Feſtum.

Legis praescriptio.] πρόγραμμα. Sic apud 25.
Ciceronem in or. de lege Agrar. Ei locus primus inuidiae in praeſcriptione legis conceſſus eſt.

Aliq. vero in limitationib.] cod. Pal.

Aliq. vero inlimitatus ager.

Cvm vt svp.] Quoniam vt ſup.

Strvctis.] Inſtitutis.

Viritim nomin.] Feſtus: Viritanus * ager dicitur, qui viritim populo diſtribuitur.

Qvib. vt svpra diximvs.] Vide quae ad pag. 18.

Aestimatione facta profiterentur.] Vlpian. l. IIII. De cenſib. Omnia ipſe qui defert aeſtimet.

Qvib. sec. aest. quomodo data eſt.] Legendum videtur: Quibus ſecundum aeſtimationem commutatio data eſt.

Illvd vero quod ſaepe reſpicimus.] Otioſa heic videtur particula, Quod.

26. Item qvib. assig.] Emendandum ex codi Palat. Id eſt quib. aſſig.

Tvm qvoniam.] cod. Palat. tamen quoniam.

Vni foco.] Vt ſupra: Vni nomini.

Aes respicitvr.] Libri aeris inſpiciuntur. Hygen. Reſpicitur quid in aere contineatur. Intelligunt Tabulam aeneam, legem formamve agrorum continentem: quam qui refixerat, vel aliquid inde immutauerat, lege Iulia peculatus tenebatur, vt ait Vlpianus l. 8. D. ad leg. Iul. pec.

Acceptam sibi defendvnt.] Suam eſſe aſſerunt, ſibiq. vindicant. vſitata iſtis auctoribus locutio. Aggenus p. 62. Superior poſſeſſor ſibi defendat omnem deuexum locum. Idem p. 65. Terminos, quibus inter fundos vnius domini fines obſeruantur, ſibi defendunt. Id eſt, in ea cauſſa eſſe aſſerunt, vt nemo habere aut facere aliquid poſſit quo

deterius ipſi eo loco ijſve finibus vtantur. Vopiſcus in Tacito: Sed quum quatuor illi milites inter ſe contenderent, ac ſortem ſibi quiſque defenderet, juſſit iterum agitari vrnam.

QVA SIGNIFICANTIA.] Ipſe Flaccus p. 28. Inuenimus ſaepe in publicis inſtrumentis ſignificanter deſcripta territoria. Idem, p. 29. Sed & pagi ſaepe ſignificanter finiuntur.

QVARVM REGIO.] L. quaeque regio.

DEXTRA AVT SINISTRA decimanum dext.] Haec poſſunt explicari & emendari ex iſtis incerti auctoris p. 308. Scies ex lapidum ſcriptura, quae ſit pars dextrà decimanum, & quae ſiniſtrà decimanum: & quae citrà cardinem, & quae vltrà cardinem.

PRAETEREA DICVNTVR ET AES MISCELLVM.] In codice Palatino inter illa duo vocabula, Dicuntur aes, ſuperjecta eſt huiuſmodi figura, Z: quae proximè accedit ad iſtam <: quae paſſim in monumentis antiquis ſignificat centuriam. Nec fruſtra quis ſuſpicabitur legendum heic: Praeterea dicuntur & centuriae aes miſcellum. Nam ipſe Flaccus paullo poſt dicet: Ex quo fit vt his centurijs inueniantur & eorum nomina, &c.

AES MISCELLVM.] Hoc eſt: aeneas tabulas miſcellas; quae ſcilicet varia & mixta nomina continebant: puta, eorum qui primum deducti fuerant, & eorum qui poſtea in locum defunctorum ſucceſſerant. Sic Iulia lex Miſcella dicta eſt, quod varia & confuſanea capita contineret: Sic Miſcelliones, auctore Feſto, appellabantur, qui non erant certae

ſententiae, ſed variorum mixtorumq. judiciorum. Sic gladiatores, quum in conſummatione, ſiue turba, mixtim ſeſe mutuis ictibus conficere iuſſi erant, ad miſcellanea venire dicebantur. Ad eumq. morem alludens Iuuen. Satira xi. de perditiſſimo nepote & conturbatore quodam, dixit: ----- Sic veniunt ad miſcellania ludi. Vuae miſcellae, & columbae miſcellae, Varr. Miſcella doctrina, Gell. Ludi Miſcelli, Suet.

A DIVO IVLIO deducti erant.] Vid. Hygen. pag. 169. & 170.

27. AVCTORES finem diuiſionis.] Delenda illa vox, Finem. Niſi quis malit, Auctores finium dici, quemadmodum Auctores finales, pag. 19. Quae autem ſequuntur, valdè luxata ſunt. Videamus an reſtitui poſſint conatu iſto: Aliquando ſubſeciua Reſpublicae coloniarum conceſſerunt; aliquando proximis quibuſq. adſcripſerunt. Quae in conditione illorum remanſerunt, quidam ſibi donata vendiderunt; aliqui vectigalib. per ſingula luſtra loc. ſol. &c.

IN CONDITIONE ILLORVM.] Nimirum ſubſeciuorum. Intelligit agros ſimiles ſubſeciuorum conditioni; de quibus Frontinus pag. 52. & Aggenus p. 62.

PROXIMIS QVIBVSQ.] Scilicet poſſeſſorib. Vid. Hygen. p. 214.

PER SINGVLA LVSTRA.] Hygen. pag. 213. 214. In annos v. Cic. 1. Ad Att. Vnam rationem non reijciebam, vt ager hac aduenticia pecunia emeretur

tur, quae ex nouis vectigalibus per quinquennium reciperetur. Plura ad Hygenum.

COLLEGIA SACERDOT. IT. QVOS VIRGINES HA.] Hygenus Virginum quoq. Veſtalium & ſacerdotum quidam agri vectigalib. redditi ſunt & locati.

SVBSECIVORVM de quib. Domitianus finem 28:
ſtatuit.] Sueton. in Domit. Subſeciua quae diuiſis per veteranos agris carptim ſuperfuerunt, veteribus poſſeſſorib. vt vſucapta conceſſit. Auctor incertus in fragmentis Arcer. Domitianus per totam Italiam ſubſiciua poſſidentibus donauit, edictóque hoc notum fecit. Alius item incertus auctor in iiſdem frag. Aliqui quoque agri aut incurui aut angulares occurrunt, & ad diribitum lineis diſcerpuntur; Subſiciua appellantur, hoc eſt quae à ſubſecantibus lineis remanent, naturam extremitatum ſeruanti. Quae cum vel communis iuris aut publici eſſent, poſſeſſionib. vicinis tunc Domitianus Imp. praefudit, hoc eſt extra * lineariam finalem vel occupatorum licentiae tribuit. Exſtat autem in tabula aenea effoſſa in Piceno apud Falerienſes anno CIↃ. IↃXCIX. elegans Domitiani epiſtola ſuper lite quae diutiſſime fuerat inter Falerienſes & Firmanos de quibuſdam ſubſeciuis: cuius epiſtolae verba ipſa tranſcribere iuuat, quia non ſolum Flaccum, ſed & ceteros iſtos auctores magnopere illuſtrant.

IMP. CAESAR. DIVI. VESPASIANI. F. DOMITIANVS. AVGVSTVS. PONTIFEX. MAX. TRIB. POTEST. IMP. II. COS. VIII. DESIGNAT. VIIII. P. P. SALVTEM. DICIT.

IIII.VIRIS.ET.DECVRIONIB.FALERIENSIVM.
EX. PICENO. QVID. CONSTITVERIM. DE.
SVBSICIVIS.COGNITA.CAVSA.INTER.VOS.
ET. FIRMANOS. VT.NOTVM. HABERETIS.
HVIC. EPISTVLAE. SVBICI. IVSSI.

P. VALERIO. PATRVINO. . . . . COS.
XIIII. KAL. AVGVSTVS.

IMP. CAESAR. DIVI. VESPASIANI. F. DOMITIANVS. AVGVST. ADHIBITIS. VTRIVSQ. ORDINIS. SPLENDIDIS. VIRIS. COGNITA. CAVSA. INTER. FALERIENSES. ET. FIRMANOS. PRONVNTIAVI. QVOD. SVBSCRIPTVM. EST.

ET. VETVSTAS. LITIS. QVAE. POST. TOT. ANNOS. RETRACTATVR. A. FIRMANIS. ADVERSVS. FALERIENSES. VEHEMENTER. ME. MOVET. CVM. POSSESSORVM. SECVRITATI. VEL. MINVS. MVLTI. ANNI. SVFFICERE. POSSINT. ET. DIVI. AVGVSTI. DILIGENTISSIMI. ET. INDVLGENTISSIMI. ERGA. QVARTANOS. SVOS. PRINCIPIS. EPISTOLA. QVA. ADNONVIT. EOS. VT. OMNIA. SVBSICIVA. SVA. COLLIGERENT. ET. VENDERENT. QVOS. TAM. SALVBRI. ADMONITIONI. PARVISSE. NON. DVBITO. PROPTER. QVAE. POSSESSORVM. IVS. CONFIRMO. VALETE. D. XI. K. AVG. IN. ALBANO.

AGENTE. CVRAM. T. BOVIO. VERO.
LEGATIS. P. BOVIO. SABINO. D. D. P.
P. PETRONO. ACHILLE.

LOCA ASPERA.] Fera, inculta.

LAPIDIBVS POSITIS.] Fortè ſcrib. Lapidib. politis, quorum mentio fiet non raro in ſequentib.

LAPIDIBVS PRAESIGNIB.] Quos vocant terminos egregios. Dionyſ. Halicar. lib. VIII. Τὴν δὲ ἐξελαθέντων ὑπ' ἐκείνων γῆν, διαιρεθεῖσαν εἰς κλήρους ὅσους δή τινας, καὶ στήλαις εὐκόσμοις διαγραφεῖσαν.

LIMITIBVS PERPETVIS.] Hygenus: Multi perpetuos limites egerunt, & in illa operis perſeueratione peccauerunt, &c. pag. 187.

IN PVBLICIS inſtrumentis.] Qualia erant quae Caeſarum inſtrumenta vocat Frontinus in excerptis Arcerianis. Suetonius de Veſpaſiano. Aerearum tabularum tria millia quae ſimul conflagrauerant, reſtituenda ſuſcepit, vndiq. inueſtigatis exemplaribus inſtrumentum imperij pulcerrimum ac venuſtiſſimum confecit.

SIGNIFICANTER DESCRIPTA.] Puta fluminibus, montium iugis, aquarum diuergijs, aut huiuſmodi alijs, locorum vocabulis. Sic pag. 26. Ergo videndum eſt qua ſignificantia quaeq. regio dignoſci poſſit. Et pag. 28. Sed & pagi ſaepe ſignificanter finiuntur. Aggenus Flacci verba ſublegit & explicauit. Inuenimus, inquit; in publicis inſtrumentis ſignificanter inſcripta territoria, vt: Ex collegio quod appellatur illorum, ad flumen illud; & ſuper flumen illud, ad riuum illum, aut viam illam, &c.

PERTICA OMNIS, id eſt omne territorium.] 29.
Frontinus p. 57. Solum autem quodcunq. colonias

eſt aſſignatum, id vniuerſum pertica appellatur. Ipſe Flaccus ſupra: Et quamuis vna res ſit forma, alij dicunt perticam, alij centuriationem, &c. Hygenus libros aeris & typum totius perticae linteis deſcriptum, ſecundum ſuas terminationes.

LEGES DATAE colonijs municipijſq.] Leges agrorum intellige, quas conditores coloniarum agris dixerunt. Hygenus pag. 214. Hi agri leges accipiunt ab his qui veteranos deducunt, & ita propriam obſeruationem eorum lex data praeſtat in his agris. Labeo apud Vlpianum l. 1. de aqua & aq. plu. ait conditionib. agrorum quaſdam leges eſſe dictas: vt quibus agris magna ſint flumina liceat mihi in agro tuo aggeres vel foſſas habere. Si tamen lex non ſit agro dicta, agri naturam eſſe ſeruandam. Huiuſmodi legem innuit Paulus l. 2. D. eod. quum ait: In ſumma tria ſunt per quae inferior locus ſuperiori ſeruit; lex, natura loci, vetuſtas, quae ſemper pro lege habetur, minuendarum ſcilicet litium cauſſa.

VEL EX HOC magiſtri pagor. quod.] Si quis conjecturae locus, totam hanc clauſulam ita emendandam cẽſeo: Vel ex hoc quod magiſtri pagorum pagos luſtrare ſoliti ſunt, vti territoria habeamus quatinus luſtrarent.

QVIBVS PAGIS.] Legendum, quive pagi.

30. QVALITER PAGI ſacra faciant.] Id eſt, an ſacra facere ſoliti ſint colliculo ſepimine conſecrato, an trunco dolamine effigiato, an ceſpite libamine humigato, an lapide vnguine delibuto. Huiuſmodi

modi enim fuiſſe pagorum & paganorum ſacra indicat Apuleius Floridorum I. Sic Latinus Togatus pag. 245. ſuper ſe autem ſacra paganorum oſtendit in trifinio. Et auctor incertus pag. 208. pleriſq. ſuper ripam paludis ſacra paganorū inueniuntur. Alludit ad haec ſacra Perſius cum ait. --- Ipſe ſemipaganus Ad ſacra vatum carmen adfero noſtrum. Poetae, inquit, Parnaſſi & Pirenes compagani, Heliconiadas inuocent, ijſq. ſacra faciant; ego ſemipaganus ad ipſa tantum paganorum ſacra carmen adfero.

DVCES FACTI SVNT.] Scribe: Decus, vel, Decuſſes. Sic ſupra: Aliquando etiam decuſſatas petras inuenimus.

MAXIMI.] Vocabulum iſtud non legitur in recenſione Volaterrani. rectè: pendet enim de ſu- 31.
perioribus: Decumani maximi, Cardines maximi. Vid. Hygen.

NONARII.] His limitibus ſubjungit Volater- 32.
ranus: qui ſolis curſum ſequuntur.

REGALES.] Volaterr. regulares.

TEMPORALES.] Subjungit Volaterranus: qui lunae curſum ſequuntur.

IVLII FRONTINI.] In fragmentis Arcerian. huic principio prefixus eſt titulus in hunc modum: 33.
INC. LIB. BALBI AD CELSVM. EXPOSITIO ET RATIO OMNIVM FORMARVM. & ita etiam in codice Memmij. Nonnulla tamen, quae in hoc opuſculo reperiuntur, Boetius accepta refert Frontino, eumque appellat geometricae artis inſpectorem prouidiſſimum. Clarum vero in primis elo-

gium illud Frontini quod Flauius Vegetius inſeruit lib. II. cap. 3. Cato ille major, inquit, quum & armis inuictus eſſet, & conſul exercitus ſaepe duxiſſet, plus ſe Reipub. credidit profuturum, ſi diſciplinam militarem conferret in litteras. Idem fecerunt alij complures, ſed praecipue Frontinus Diuo Trajano ob eiuſmodi comprobatus induſtriam.

STVDIORVM NOSTRORVM.] Cod. Arc. ſtudi notitiam.

INTER EOS.] Haec verba non leg. in cod. Mem.

IN QVOR. NOTIT. VENIAT.] Heic multa deſunt in Arcerianis.

SI IN PARVO.] Haec non leguntur in cod. Mem.

34. INTERVENIT clara ſacratiſſ.] Gentiani Herueti liber. Interea venit ſacratiſſimi Imp. noſtri expeditio quae me ab ipſa ſcribendi feſtinatione ſeduceret.

EXERCEOR CVRIS.] Cod. Herueti & Mem. exerceorcura.

BELLI GLORIAM.] τῶν ἔργων ἀκλείαν, per quam viuere intelliguntur in perpetuum qui in acie pro Repub. ceciderunt.

CELSI CESARIS noſtri opera.] Legendum vt eſt in codice Herueti. Coeleſtia Caeſ. noſ. opera. Sic Velleius II. Coeleſtiſſimum os Ciceronis dixit. Sic in baſi ſtatuae Septimij Seueri, CAELESTIS INDVLGENTIA.

VEN. DII rationem monſtrabant.] Sic in veteri Inſcriptione, ARA POSITA DEMONSTRANTIB. DIIS AQVAS APERIENDAS.

MAGNORVM DEORVM EXPERIMENTA.] Liber Her. magnarum rerum experimenta religioſius colere capi. Quod verius mihi videtur. Nam ipſe Frontinus libro de aquaeduc. hoc de ſe apertè praedicat: In alijs autem libris, inquit, quos poſt experimenta & vſum compoſui, antecedentium res acta eſt, in hoc vero & inſequentium.

MAX. IMP VICTORIAM DACICAM RESERAVIT.] Commodior lectio videatur: Victoria Daciam reſerauit. Vetus inſcriptio: IMP. CAES. DIV. NERVAE. TRAIANO. AVG. PONT. MAX. COS. P. P. CVIVS. VIRTVTE. DACIA. IMPERIO. ADDITA. FELIX. EST.

AD SEPT. plagam tranſ.] Cod. Memm. ad ſeptentrionalem plagam annua vice tranſ. p.

MODVM ET NVMERVM.] Cod. Her. Modos & numeros. 35.

MENSVRA EST COMPLVRIVM.] Boetius lib. II. de Geometria, hanc menſurae definitionem ex Frontino citat: Quamuis & ſuperioris libri principio quid ſit menſura generaliter deſignauerimus, libet tamen hujus artis ſpeculatoribus ſatisfaciendo ſecundum Iulium Frontinum geometricae artis inſpectorem prouidiſſimum, quid ſit menſura diffinire. Menſura quippe eſt complurium & inter ſe aeq. &c.

MINIMA HARVM MENSVR. P. E. DIGITVS.] Heron. Geodaetes: Πάντων δὲ ἐλαχιστότερος ἐστὶν ὁ δάκτυλος, ὅστις καὶ μονὰς καλεῖται· διαιρεῖται δὲ καὶ εἰς ἥμισυ καὶ εἰς τρίτον καὶ εἰς τέταρτον, καὶ εἰς λοιπὰ μόρια. Notum illud: δάκτυλος ἀμέτρα. &, δάκτυλος ὕδατος.

Dimidiam avt tertiam.] In editione Turnebi multa heic deerant, quae ſuppleuimus ex codice Memmij. Eorum vero quae ſequuntur pleraque Turnebus edidit ſub titulo, Veteris cuiuſdam auctoris de generibus lineamentorum, quae & in cod. Palatino poſt limitum & agrorum nomenclaturam proximè ſequuntur, ſic inſcripta: Incipiunt genera lineamentorum.

36. Rectvm est.] Boetius l. II. de Geom. Rectum eſt quod longitudine ſolum menſurando cenſetur.

Planvm est qvod grae.] Boetius. Planum eſt, quod à Graecis dicitur ἐπίπεδοι, à nobis autem conſtrati pedes. Sic habet codex M S. non vt in Baſilienſi editione paſſim, contracti pedes. quod abſurdiſſimum eſt.

Agros, aedifiorvm sola.] Haec emendari facilè poſſunt ex Boetianis iſtis. Planum eſt quod per longitudinem latitudinemq. conſideratur, vt agrorum planities & aedificiorum areae abſq. tectorijs operibus & laquearibus ac tabulatis & his ſimilib. Varro lib. IV. de l. lat. Standi fundamentum, Pes: à quo dicitur in aedificijs area Pes magnus; & qui fundamentum inſtituit, pedem ponit.

Inavratvras tabvlas.] Codex Mem. Inauratas tabulas.

Strvctvras.] Hoc vocabulum deſiderari videtur apud Boetium. In cod. Mem. legitur, inſtructuras.

Avt lapidvm.] Haec non leg. in cod. Mem.

Binis rigoribus.] Corrupta illa Boetij in editione Baſil. & codice M.S. Bini rigores ſunt, 37.
quando ſingulis ſpatijs interuenientibus tendunt, vt itinera plerunq. pergunt.

Nam qvicqvid in agro.] Haec clauſula deeſt in Baſilienſi editione Boetij. exſtat autem in cod. Thu. hoc modo: Nam quod in agro à menſore operis cauſa ad finem directum fuerit; rigor appellatur. quicquid ad horum imitationem in forma deſcribitur, linea appellatur. --- alterius ſic Altera poſcit opem res.

Svis signis.] Boetius: in ſuis ſignis. cod. Meml. ſignis rectis.

Incessvs.] Cod. Mem. ingreſſus.

Velvt arborvm aut ſignorum.] Boetiana ſunt emendatiora. Velut arborum aut fluminum, ceterorumque ſignorum, in quorum, &c.

Natvra.] Boetius. Naturaliter.

Rectis lineis eſt poſita.] Boetius. Rectis lineis vndique verſum finitur.

In omnem actvm.] Boetius: per omne latus. 38.

Rectarvm ergo linearum.] Haec clauſula non legitur apud Boetium. Delenda autem videtur illa vox, angulorum; vel legendum, vt ang.

Qvoties avtem recta ſuper.] Non leuis momenti eſſe videtur differentia in Boetianis iſtis in cod Thu. Quotiens vero recta linea ſuper lineam ſtans circum ſe angulos pares fecerit, vt ſinguli anguli recti ſint, exſtans perpendicularis eius lineae

ſupra quam inſiſtit vertex eſt, cuius ſedem ſi ſubtendens linea perpendiculari fuerit juncta, efficiet triangulum. Gerbertus eandem propoſitionem ita expreſſit. Rectae lineae jacenti ſi recta vna quae perpendicularis dicitur erecta ſuperſtet, vbi jacentem tangit ex vtraque ſui parte rectum angulum efficit.

STANS PERPEND.] Cod. Mem. inſtans perp.

MED. SECANS circum punc. trans.] Emen-
39. datior videtur Memm. codicis ſcriptura: medium
ſecans circulum per punctum tranſiens ad circ.

DIMENSIONE à recta lin.] Cod. Mem. Dimenſionis linea intr.

CIRCVMFERENTIVM CLV.] Cod. Memm. Semicirculum cl.

HI INTER rectos & hebetes.] Cod. Mem. qui inter rec. & heb.

SECVNDVM SVAM inaequalitatem.] In cod.
40. Mem. additur: complures.

AVT CORNVALIS.] Non leg. in cod. Mem.

CIRCVMFERENTIVM formarum.] C. Mem. Circumf. linearum.

VT HARENAE.] Oualem amphitheatri formam ſignificat. In cod. Mem. vt ante.

41. TRIB. CIRCINIS.] In cod. Mem. additur: vt
in opere marmoreo.

RELIQVAE EX MVLTIS.] Cod. Mem. reliquae accidentibus pluraliter & infinitum.

ET CIRCVMFERENTI ſemicirculi.] C. Mem. Et circumferentiam aut ſemicirculi. Deinde ſequitur: Rectarum linearum & circumferentium forma

ſine angulo lateris vnius. Duorum angulorum ex duobus lateribus. Trium angulorum ex tribus lateribus. Quatuor angulorum ex quatuor. Reliquaė ſingulis accidentibus pluraliter * * * Trilat. &c.

CHIASMIS VTENDVM.] Hoc eſt, decuſſationibus ſiue decuſſibus. 42.

DVAE LINEAE concurrunt norm. fac.] Poſt haec verba in libro Memmij legitur: Explicit liber Frontinis ps. dicitur in alio cod. vel Balbi vel Iunij. 43.

IDEOQVE MONEMVS.] Sex lineae ſequentes non cohaerent inter ſeſe: nec puto eas eſſe Frontini.

LITEM VT diſcerneret aruis.] Virgil. XII. Aen. ex Hom. Ιλ. Φ. Plutarchus in quaeſt. Rom. Terminos agris à Numa conſtitutos fuiſſe ait, vt eſſent ὡς ἐπίσκοποι καὶ φύλακες φιλίας καὶ εἰρήνης.

NAM ANTE IOVEM.] Virgil. I. Georg. Ante Iouem nulli ſubigebant arua coloni, Nec ſignare quidem aut partiri limite campum, &c.

PRIOR DETVLERIT QVER.] In Iuſtiniani codice legitur: Prior de finibus detulerit querimoniam. Vnde conijcio ſcriptum fuiſſe in cod. Theodoſiano: Si quis ſuper inuaſis ſui juris locis prior finalem detulerit querimoniam, quae cohaeret cum proprietatis controuerſia, &c. Finalis querimonia, finale jurgium; finalis quaeſtio, finalis controuerſia, finalis cauſa, paſſim apud iſtos ſcriptores. 44.

PRIVS SVPER poſſeſſione.] Boetius lib. II. de Geom. Prius tamen in judicio ſuper poſſeſſionem quaeſtio finiatur &c. Aggenus: In his ſecundum locum habet diſciplina noſtra, & ſicut lex ait, niſi

de poſſeſſionis ſtatu quaeſtio fuerit terminata, non licet menſori praeire ad loca. Vide quae ad eum locum.

TVNC AGRIMENSOR ire praecipiatur.] Cicero I. Agrar. Finitorem mittant: ratum ſit quod finitor illi, à quo miſſus erit, renunciauerit.

RETVLERIT QVAEST.] Iuſtinianus, detulerit.

QVO MAGIS contentus ſuo.] Theodoſius & Iuſtinianus. Quo magis vnuſquiſque cont.

DIRIPERE.] Iuſtinianus, adimere.

45. APVD SENATVM.] In cod. Theod. & Iuſtin. Apud acta.

CAVSA QVAEDAM non finalis ſed proprietatis.] Solent enim quidam, vt notat incertus Auctor in frag. Arc. per imprudentiam menſores arbitros conſcribere, aut ſortiri judices finium regundorum cauſa, quando in repraeſenti plus quidem quam de finium regundorum agatur. Sic fit, vt poſſit iam inritum fieri & reſcindi quod aut judex aut arbiter pronunciauerint: neque vllum commiſſum faciat qui ſententiam non ſit ſecutus: quando de alia re judicem aut arbitrum ſumſerint.

ABLADIO.] Cod. Theod. Ablauio.

P.P.O.C.V.] Cod. Theod. PF.P.O.C.N. Quod ſignificat, Praefecto Praetorio cariſſimo nobis. Cujuſmodi inſcriptiones ſaepenumero occurrunt.

QVINQVE PEDVM praeſcriptione.] Quis non rideat cum ingentibus illis gloſſarum & commentariorum columnis delirantes pragmaticos, qui praeſcriptionem hìc interpretantur exceptionem,

quam

quam actioni reus opponit. Huius autem erroris fundus & auctor fuiſſe videtur Iſidorus, qui lib. v. Orig. haec habet. Finium regundorũ actio dicta eo quod per eam regantur fines vtrique ne diſſipentur: dummodo non anguſtiore quinque pedum loco ea controuerſia ſit. Ineptè. Nam Imperatores intelligi volunt vetus programma legis Mamiliae quae finibus agrorum praeſcribebat, hoc eſt, aſſignabat quinque pedum ſpatium, intra quos quinque pedes vſucapio non erat, ex lege duodecim tabularum. Cicero I. de legib. Controuerſia nata eſt de finib. in qua vſucapionem XII. tabulae intra v. pedes eſſe noluerunt, &c. Cur autem noluerint, explicat Agnus: Quoniam, inquit, hanc latitudinem, vel iter ad culturas accedentium occupat, vel circumactus aratri, quod vſucapi non poteſt. Sciendum eſt autem in actione finium regundorum praeſcriptionem illam quinque pedum Romanis legibus obſeruatam fuiſſe ad exemplum quodammodo ejus legis quam Athenis à Solone latam fuiſſe notat Gaius, l. XIII. D. Fin. regund.

ARTIS HVIVS peritis omne commiſimus.] Plato VIII. Polit. Τούτων δὲ καὶ ἁπάντων τῶν τοιούτων ἐπιγνώμονές τε καὶ δικασταὶ καὶ ζημιωταὶ ἡγείσθων ἀγρονόμοι. Gloſſae veteres: Aruales, ſodales, lib. de officio procos. οἱ περὶ ὅρων διαγινώσκοντες δικασταί.

SVB FIDELI arbitratione iudicium.] Vicini de finibus ambigentes arbitrum capiebant, qui totius rei habebat arbitrium & facultatem, & non ſolum prout lex aut juſtitia ſuaderet, ſed & prout

humanitas aut miſericordia impelleret, regebat. Agrimenſores erant juris menſorij conſulti, quorum ſententiae & opiniones eam auctoritatem tenebant, vt dato finibus regundis judici ſiue arbitro recedere à reſponſo eorum non liceret. ratum erat quod renuntiauerant.

46. MOTIONIBUS.] Sic in cod. Theod. at in Iuſtinianeo l. vlt. Finium regund. legitur, molitionibus. rectius.

PER EAS recturas.] Limitum & ſignorum finalium recturae dicuntur, quod ijs agri regantur. Aggenus: Sciamus pleniſſimè non poſſe formam cujuſlibet agri ſine limitum rectura ſubſiſtere. Hinc apud iſtos auctores: Rectura perpetua, Recturae in perpetuum, Rectura incipientis termini, &c.

DAT. PRID. NON. NOVEMB.] Cod. Iuſtin. Dat. II. Nouemb. Arcadio A. II. & Ruffino COSS.

ARBORESVE terminales euertunt.] Nihil praeterea reperi in quinque vetuſtiſſimis Sententiarum Pauli codicibus, quos videre mihi contigit. At Cujacius ait ſe in vetere libro, quem à Pithoeo acceperat, legiſſe quemadmodum edidit: Arboreſve terminales euertunt, vel qui conuellunt bodones. Quae vox in iſtis auctoribus ſpernenda non eſt. Etenim terrarum quoſdam tumores ſiue monticellos & colliculos, qui aliquando etiam terminorum vicem funguntur, & à Graecis appellantur, βουνοί, dixerunt Botontones & botontinos. Inde eſt quod finalia ſigna vetere lingua Gallica vocantur BONNES. Glaber Rodulphus Hiſt. II. cap. 10.

Multi ibi limites, quos alij Bonnas vocant, ſuorum recognouerunt agrorum. Atque etiamnum quaedam poſſeſſiones, definita ac determinata penſione annua, ab ceteris praeſtationibus immunes, dicuntur, Terres abbonnées. Quin & tumentes aut protuberantes extremitates appellare ſolemus, Bouts & Boutons. Item dicimus eadem ſignificatione, But, & Butte de terre.

DE SEPVLCRIS IMP. TIB. CAES. DE EA LEGE AG.] Haec ſunt aeque turbata & deprauata in cod. Palat. Sit igitur titulus: IMP. TIBERIVS CAESAR. Deinde: DE SEPVLCRIS, DEQ. LEGE AGRORVM CVSTODIENDA. Poſtea incipiat conſtitutio: Limitum fidem ſtare oportet, &c.

QVA AD NON ANITVM.] Fortè, modum antiquum. vel, morem ant. Sic Aggenus pag. 55. agrum dixit aſſignatum more antiquo atq. antiquo arbitrio. Vel potius ſcribendum: Qua ad nomen antiquum Quod explicat Frontinus, in Controuer. De modo.

MONVM. ſepulcrave ſacrarentur.] Terrâ nullo magis ſacrâ merito, quam quo nos quoque ſacros facit. Plin.

EXTREMIS ac compaginantibus agris.] Agri compaginantes, quod ſuam quique obtineant regionem, vt pagi. Vid. Feſt. in Pagina. 47

RATIONEM agrorum.] Formam agrorum.

VIAS ET ITINERA ante colonias nominata.] Vias & itinera quibus velut coronis coloniae cingebantur. Frontinus: Ceteris autem locis vias, cauas,

itinera, coronas ante coloniam nominatas.

QVOD AD itinera pub. propter teſtim peren-nitatis.] Mago & Vegoia. Sunt monumenta quae propter perennitatem itinerum conſtituta ſunt, quae nullam limitum recipiunt rationem. Dicit perennitatem itinerum, vt paullo poſt, perennem limitum rationem, &, perennes linearum diſcretiones. Quae heic ſequuntur ab his verbis, Teſtimonium perennitatis, vſq. ad, Imp. Theodoſ. & Valent. reperiuntur inter fragmenta Arceriana.

CONSORS CONDIDIT in portionib. ſuis.] Ab huiuſmodi portionibus dicuntur agri comportionales, vt à conſortibus, lineae conſortales. Vid. p. 92. & 261.

TESTIS LOCO.] Haec duo vocabula non leguntur in Arcer. fragm. & quidem certè impunè omitti poſſunt: niſi quis malit legere, teſtamenti loco. Videatur Aggenus p. 62.

IVXTA legem Semproniam. Vetus fragmentum legis Agrariae, Inſcrip. p. ccv.

EX. LEGE. SEMPRONIA. DARE. NON. SOLITEI. SVNT.

INTRA AGROS.] Cod. Arcerij: Iuxta agros.

PARTES MILITVM.] Emenda vt eſt in Arceriano: Partes limitum.

EIVSDEM viae curſus.] Scribendum vt eſt in
48. Arc. frag. Si tamen idem viae publicae curſus.

TIBERIO CAESARE COS.] Arcer. auctiora ſunt: Tiberio Caeſ. cos. in aede Veneris Genitricis.

NVMO MAGNO magiſtro.] Conſimiles inſcriptiones cõſtitutionum XXXI. & XXXII. Theodoſij

& Valentiniani, editarum à P. Pithoeo Niſi quod additum illud, Magno, non agnoſcunt.

AGRIMENSORIBVS VT PRO.] Legendum videtur: Agrimenſori jus eſſe, vt pro l. &c.

PVLVERATICA.] Pulueratica ſiue pulueraticum, merces pulueri laboris, quae datur agrimenſoribus quaſi pro labore & puluere. Notauit hunc locum Cujacius Obſ. XVIII. lib. III. Pulueraticum vero illud aliquando etiam honorarium dicebatur. Vlpianus l. 1. Si menſor. fal. mo. dix. Non crediderunt veteres inter talem perſonam, locationem & conductionem eſſe: ſed magis operam beneficij loco praeberi, & id quod datur, ei ad remunerandum dari, & inde honorarium appellari. Quemadmodum autem pulueraticum dabatur agrimenſoribus pro puluere, ſic & ποδικόπιον, pro pedum fatigatione, accipiebant tributorum exactores, vt obſeruare eſt in libro qui inſcribitur, παλαιὰ λογαρικὴ.

IIDEM AA. FLORENTINO.] In nouuellis editis à Pithoeo conſimilis quoque eſt titulus Conſtit. XLVI. Ne Duciani vel limitanei milites ad comitatum exhibeantur.

OPE ATQVE AVXILIO noſtrae clementiae.] Nouella jam à me indicata ſic incipit: Opem atq; auxilium noſtrae clementiae limitaneorum poſcit auctoritas. Sed quae heic ſequuntur mire ſunt deprauata. illa enim, De magiſterijs agrorum geometriae, vel de finium regundorum, vel maximè de diſcipulis eorum, ſunt verba rubricae Conſtitutionis cujuſdam, quae incipiebat, Cura magna ſanci-

mus, &c. Ipſe autem titulus ſic fortè conceptus fuerat: De magiſtris geometriae & de diſcipulis eorum. quae interjecta ſunt, gloſſemata eſſe videntur. Magiſtri geometriae, ſiue artis geometricae dicuntur ipſi geometrae.

NAM ET VSV armorum.] Nouella XLVI.
49. Adde quod vſum armorum dediſcere compelluntur obſeruatione fori ciuilis officij, &c.

DAT. V. K. MAR.] Eadem Nouellae illius ſubſcriptio.

CYRO P. P. ORIENTALIVM.] Cod. Theod. Cyro PF. P. & conſuli deſignato.

NEC TAMEN apud quem adcreſcit R.] Cod. Theodoſ. Nec tamen apud eum cui adcreſcit ſemper remanet acquiſitum, ſed &c.

SVGGESTIONE culmi.] Legendum: ſuggeſtio.

VT IVDICIO agrimenſoris finiatur.] Haec clauſula ſupplenda eſt in cod. Theodoſiano. Diodorus Siculus lib. I. agrimenſorum operam per totam Aegyptum neceſſariam eſſe docet diſcernendis agrorum portionibus fluminis alluuione confuſis: quod eapropter frequentes inter vicinos oriantur controuerſiae, quae non aliter quam per Geometriae praecepta componi queant. ὁ μὲν γὰρ ποταμὸς, inquit, κατ' ἐνιαυτὸν ποικίλως μετασχηματίζων τὴν χώραν πολλὰς καὶ παντοίας ἀμφισβητήσεις ποιεῖ περὶ τῶν ὅρων τοῖς γειτνιῶσι. ταύτας δ' οὐ ῥᾴδιον ἀκριβῶς ἐξελέγξαι μὴ γεωμέτρου τὴν ἀλήθειαν ἐκ τῆς ἐμπειρίας μεθοδεύοντος. Caſſiodorus Var. III. 52. Geometriam Aegyptij propter augmenta Nilotica, quae ſingulis annis

votiua inundatione patiuntur, ad dimenſionem terrae & recuperādas formas finium tranſtulerunt, vt fieret arte diſtinctum, quod litigioſae confuſioni videbantur obnoxium.

Nec de Nili tantum alluuionib.] Vid. l. III. C. De alluuionibus. Ob haſce autem Nili alluuiones Seſoſtrin Aegyptiorum regem geometrarum ſiue agrimenſorum opera vſum, indéq. artem ipſam ad Graecos tranſijſſe fatetur Herodotus in Euterpe: ὁ δὲ ἔπεμπε, inquit, τοὺς ἐπισκεψομένους καὶ ἀναμετρήσοντας ὅσῳ ἐλάσσων ὁ χῶρος γέγονε, ὅκως τοῦ λοιποῦ κατὰ λόγον τῆς τεταγμένης ἀποφορῆς τελέοι. δοκέει δέ μοι ἐνθεῦτεν γεωμετρίη εὑρεθεῖσα ἐς τὴν Ἑλλάδα ἐπανελθεῖν. Nec aliunde Heron ipſe Geodaetes artis ſuae originem repetit. ἡ δὲ τῆς μετρήσεως ἐπίνοια ηὕρηται παρὰ Αἰγυπτίοις· διὰ γὰρ τὴν τοῦ Νείλου ἀνάβασιν πολλὰ χωρία φανερὰ ὄντα, τῇ ἀναβάσει ἀφανῆ ἐγίνετο· πολλὰ δὲ καὶ μετὰ τὴν ἀπόβασιν, καὶ οὐκ ἔτι ἦν δυνατὸν ἕκαστον διακρίνειν τὰ ἴδια. διὰ τοῦτο ἐπενόησαν οἱ Αἰγύπτιοι τήνδε τὴν μέτρησιν. Boetius lib. II. de Geom. Inuentam eſſe Geometriam Aegyptij dicunt pro neceſſitate terminorum terrae quos Nilus inundationis tempore infundebat.

Ne hi doleant diligenter.] Scribe, ne indoleant 50.
diligentes.

Preces inſtruxerit petitor.] In cod. Theod. legitur: Pr. inſ. petitoris. Deinde additur, Cyre parens kariſſime A A.

Sed lavdata.] Cod. Theod. Sed etiam collaudata.

Haec agrimenſorum ſem. es. iud.] Haec per-

tinent ad aliam conſtitutionem, quae intercidit. Codex Theod. poſt illa verba: Perferri praecipiat, habet, Dat. XI. Kal. Octob. Conſtp. Valent. A. V. & Anatolio v. c. COSS.

SVESSAE AVRVNCAE.] Frontinus: Sueſſa
51. Aurunca muro ducta, lege Sempronia eſt deducta. Ager eius pro parte limitib. interciſiuis & in lacineis eſt aſſignatus.

DELIMATVM.] Fortè, delimitatum. Salmaſio eruditiſſimo placebat deliniatum. Tamen in codice Palatino & ſchedis Arcerianis legitur, Limitatio & delimitatio.

AGER PER ſtrigas diuiſ.] Breuiator Feſti: Strigae appellabantur ordines rerum inter ſe coniuncte collocatarum, à ſtringendo dictae.

PALATINIS.] Plinius in Hiſpania citeriore ex Vacceorum XVIII. ciuitatibus recenſet Intercatienſes, Pallantinos, Lacobricenſes & Caucenſes.

ET SI QVA LOCA, hoc eſt q. a. a poſſ.] Arceriana fragmenta. Et ſi qua loca ante à poſſeſſore potuerunt obtineri. Aggenus autem cōmodiore ſenſu legebat: Et per ea loca quae antiquitus à poſſ. pot. ob.

SICVT AIT VARRO.] Nimirum in lib. de
52. Geometria, vnde citatur etiam agri arcifinij definitio in illo fragmento quod habes pag. 335. Ex eodemq. M. Varronis opere non pauca Boetius inſeruit libris ſuis, vt ipſe fatetur lib. II. Nos tamen, inquit, quae de Numeris à Nicomacho diffuſius diſputata ſunt, vel à Varrone de Menſuris oſtenſa, moderata breuitate collegimus. Et alio loco, Varronem

nem peritiſſimum Latinorum, vnde diſciplina ipſa Geometriae nomen acceperit, tradidiſſe refert.

NOMEN acc. ſubſeciuum.] Dele ὃ ſubſeciuum.

IN EXTREMIS aſſignator. finium.] Legendum vt eſt in Arcerianis: Aſſignatorum agrorum finib.

EST AGER ſimilis ſubſeciu.] Haec apud Boetium leguntur, ſed corrupta & mutila.

PEREGRINAE VRBI.] Quae ſcilicet iure ciuitatis Romanae non cenſebatur. Feſtus: Peregrinus ager eſt, qui neque Romanus neque hoſtilis cẽſetur. Vlpianus in l. 17. De ſtatu hom. eam ciuium vrbiumque inter ſeſe differentiam ſublatam fuiſſe innuit conſtitutione Imp. Antonini, qua ciues Romani effecti ſunt omnes qui erant in orbe Romano, ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ γῇ, vt Baſilicorum auctores interpretantur: οἱ τελοῦντες ὑπὸ Ῥωμαίοις.

AGER extraclusſus eſt qui intra.] Haec non leguntur in Aggeni commentario, vbi praecedentia omnia bona fide tranſcripta ſunt. repetiuntur autem apud Boetium lib. II. de Geometr.

DE CONTROVERSIIS.] In cod. Palatino & in editione Turnebi eſt titulus: ITEM CONTROVERSIAE. Gerbertus, ſiue quis alius Boetij Geometrica ſublegit, poſtquam ad huiuſmodi negotia peruenit, de ijs ſeſe nihil attingere velle profitetur: Si quis vero de controuerſijs, inquit, & de qualitatibus & nominibus agrorum deque limitibus & de ſtatibus controuerſiarum ſcire deſideret, Iulium Frontinum, nec non Vrbicum Aggenum lectitet.

HAR. CONDITIO ALTERV.] Legendum,

conditione. vel vt in cod. Arcer. Harum alterutra continetur.

DE HIS interuenit.] Ex Arcerianis & Boetio emendandum, Diſconuenit. qua voce vtitur ipſe Frontinus p. 57. Si diſconuenit, ad jus ordinarium pertinebit. Hygenus pag. 206. In Aſia ex huiuſmodi cauſis frequenter diſconuenit.

SED QVONIAM in his q. par. ſin. cont.] Haec non ſapiunt dictionem Frontini: Aggenus ipſiſſimam, ni fallor, repraeſentauit. Sed quoniam ſingulae controuerſiae diuerſis conditionibus obligantur, propriae nominandae ſunt.

DIVERSAS PROPRIAS.] Delenda vox: proprias. nec legitur apud Boetium, neque in cod. Arc.

DE AQVA pluuia arcenda.] Boetius legiſſe
53. videtur: De aquae pluuiae arceſſu.

AN QVADRIFINIVM.] Boetius: Aliquibus locis & quadrifinium.

PROXIMI TEMPORIS.] Aggenus, priſtini.

ALIVS fortè de loco.] Boetius: Alij de loco, alij vero de fine lineae litigant, alij de fundis attendunt.

COMPROMONTORIA.] Arc. aut promontoria.

QVIDQVID excedit ſupr. latitud.] Puta, ſi queratur aliquis ordinem legis Mamiliae exceſſum.

54. VARIOR. ſignor. demonſtrationib.] Nempe ſi locus de quo agitur, aut terminis aut arboribus aut aliquo argumento finem aliquem agri declaret, & à continuatione ſoli quaſi quibuſdam argumentis eximatur.

DE MODO controu. in ag. aſſign.] Auctor in-

certus in fragm. Arcèr. Haec controuerſia frequenter in agris aſſignatis exercetur. agitur enim vt ſecundum acceptam eius veterani, qui in illud ſolum deductus eſt, modus reſtituatur.

AGITVR ENIM de antiquorum nominum propria defenſione.] Hoc eſt, de conſeruando agri modo ſecundum veteres acceptas, & ſecundum ſigna in formis nominata.

DEXTRA decumanum tertium.] Hygen. p. 212. Decē in vnum conjungantur & in ſorte inſcribatur. SORS PRIMA, DEXTRA DECVMANVM PRIMVM, & ſecundum, & tertium, & quartum, ET KARDINEM illum.

PROMISSIONIS MO.] Arcerij liber, Repromiſſioni. rectè. id eſt, Cautioni. vide Aggeni commentarium.

COMMVNIA APPELLANTVR.] Communia ſunt, inquit Vitruuius, quibus etiam inuocati ſuo jure de populo poſſunt venire.

PRO INDIVISA.] Delenda particula, pro: vel legendum, pro indiuiſo. Plinius XVIII. 7. Omnium ſatorum fructus, aut ſpicis continetur, vt tritici hordei, muniturq. vallo ariſtarum quadruplici: aut includitur ſiliquis, vt leguminum, aut vaſculis vt ſeſamae ac papaueris. milium ac panicum tantum pro indiuiſo & paruis auib. expoſita ſunt. indefenſa quippe membranis continentur.

NAM PER hereditates aut emptiones.] Hinc emendanda illa apud Boetium lib. II. de Geometr. Natura per hereditates opinionis hujus.

Ad interdictvm.] Ad juris formulam, quam Graeci interpretes ὁμιλίαν vocant. Auctor incertus: Tempus inſpiciet agriculturae. Si jam exceſſit memoriam abalienationis, ſolet juris formula non ſilenter interuenire & inhibere menſores * * * * * * k * * neque quietem tam longae poſſeſſionis interrumpere. Aggenus in Contr. de poſſeſſione: De hac controueſia plurimum interdicti formula litigatur. Incertus auctor: Si poſſeſſio poſſidenti firma eſt, etiam interdicere licet: dum cetera ex interdicto diligenter peragantur. magna enim alea eſt, litem ad interdictum deducere, cujus eſt executio perplexiſſima. Si vero poſſeſſio minus firma eſt, mutata formula jure Quiritium peti debet proprietas loci judicari. Cujacius Obſer. 17. l. v. citauit hunc locum ex Aggeni lib. 11. qui in fragm. Arcerianis tribuitur Simplicio.

55 Qvem nec ordo nullo jure à pub. pot. am.] Legendum: Qui nullo jure à publico poterit amoueri. Aliquis interpretandi gratia forte ad oram codicis notauerat, Nec ordinario, nec Quiritium jure. inde turbato gloſſemate natus error.

Agrestis quod in tut.] Aliter legit Aggenus, ſed nihil juuat. Itaque aliquid heic deſiderari puto. Nam quae in tutelam rei vrbanae ſunt aſſignata, & quae operibus publicis fuerunt data aut deſtinata, ad vnam ſoli conditionem pertinent, videlicet, vrbani. & Aggenus ipſe in tutelam rei vrbanae aſſignatas eſſe ſiluas ait, de quibus ligna in reparationem publicorũ operum traherentur. Liber Arcerij

hanc lectionem ſuggerit: Vnam vrbani ſoli; alteram agreſtis. [Agreſtis] quod in tutelam [agri] fuerit aſſignatum. Vrbani, quod operibus publicis datum fuerit aut deſtinatum.

ALIQVA portio moenium extrt. per. aſs. inc. &c.] Legendum: Aliqua portione moenium extrema perticae aſſignatione incluſa. Sicut in Piceno fertur, intermontium Praecutianorum quandam partem, oppidi Aſculanorum fine circumdari. At in praecedente clauſula, non liquet.

ALVEVM flu. veterem.] Agg. leg. Flum. Tiberis. 56.

QVAM VIS AQVA.] Quem vis aquae.

RELICTA LOCA.] Trebatius ait, agrum qui hoſtibus deuictis ea condicione conceſſus ſit, vt in ciuitate veniret, habere alluuionem, neque eſſe limitatum: agrum autem manucaptum, limitatum fuiſſe, vt ſciretur quid cuiq. datum eſſet, quid veniſſet, quid in publico relictum eſſet. l. XVI. D. de adquir. rer. dom. Suetonius, in Iulio: Campum Stellatem majorib. conſecratum, agrumq. Campanum ad ſubſidia Reip. vectigalem relictum, diuiſit extra ſortem. Vid. pag. 103.

EXTRACLVSA LOCA.] Boetius libro II. de Geometria: Ager extracluſus eſt, qui intra finitimam lineam & centurias interjacet: ideo extracluſus, quia vltra finitimos limites clauditur. Fron. p. 52.

FINITIMA autem linea.] Perperam hoc inſeruit Boetius Euclidaeanis definitionib.

FINIBVS AVGVSTINOR.] Eiuſmodi loca ſunt quae apud Boet. inſcribuntur: SILVA ET PASCVA

PVBLICA AVGVSTINORVM. Promiſcue autem iſti ſcriptores vſurparunt Auguſtales, Auguſteos & Auguſtinos, ſiue Auguſtios, vel potius Auguſtanos. Auguſtanos in Hiſpania citeriore cenſet. Plin. lib. III. cap. 3.

MOESILEA.] Auctor de caſis litterarum. Directura trifinium facit circa muſileum. Vetus inſcrip. Nemauſi. EIVSQ. MAESOLEI. CLAVES. DVAE. PENES. ALIQVEM. LIBERTORVM. MEORVM.

57. IN ALTERVTRVM.] Agg. in alterutram partem.

APPLICITVM ex alt. ciuita. fine.] Praefecturae iſtae quaſi praeſecturae ſiue praeſegmina ſunt agri ſumti ex vicinis populis ſiue territorijs, vt ait Sic. Flaccus, p. 24. Aſſignata in alienis finib. loca, vt loquitur Aggen. p. 72. Sic apud Boetium lib. II. de Geom. loca praefectoria, &, agri praefectorij.

CVLTELLANDI RATIO Q. S.] Totus hic locus ſic legendus videtur: Cultellandi ratio quae ſit, ſaepe quaeritur. Quum permenſi ſoli ſpatium conſummamus & I. C. I. P. E. C. D. M. L. inſeruimus, cultellamus agrum emin. & ad pl. red. Pluſcula de cultellatione legere eſt in vetere fragmento agrario pag. 340. Vid. etiam Boet. lib. II. de Geom.

58. IN AEREM RECTVM.] Emenda ex cod. Arc. in erectum. Semina, inquit, in rectum exeunt, hoc eſt, ad rectos angulos eriguntur & creſcunt, non ratione cliuorum, aut inaequalis ſoli, ſed planae ſuperficiei, cui & cliui ipſi colleſve incumbunt.

NEC MAIVS ſpatium occupat, quam ſi ex plano naſcatur.] Facilius eſt Frontini mentem ad-

ſequi, quam verba reddere. Ait, cliuorum inaequalitatem cultellari oportere, atque ita conſiderari, quaſi deciſis cultello & adaequatis tumoribus, ad planitiem ſit redacta: ſic enim manifeſtum fieri, loca extumida & iniqua non eſſe capaciora planis. Quod argumento ſeminum comprobat, quae ſemper in rectum tendunt, & quaſi ipſam ſoli inaequalitatem creſcendo attriuerint, non majus ſpatium occupant, quam ſi ex plano naſcantur. Sed debuit Frontinus ponere, fruges conſitas ad vnam omnes altitudinem creſcere, ὥστε πάσας ἰσοϋψεῖς ὑπάρχειν. Non vt aequali inter ſeſe ſint altitudine, ſed vt vnam omnes praefinitam & conceptam animo altitudinem pertingant. Hanc cultellandi rationem praeſtantiſſimus Polybius Hiſt. IX. non ſeminum, ſed aedificiorum exemplo elegantiſſime demonſtrat. Εἰ γὰρ νοήσαι τις τὰς εἰς ὕψος ἀνατεταμένας ἐν τοῖς κλίμασιν οἰκίας οὕτως, ὥστε πάσας ἰσοϋψεῖς ὑπάρχειν, φανερὸν ὡς ἐὰν ἐπιπέδου γινομένου τοῦ κατὰ τὰ τέγη τῶν οἰκιῶν, ἴσον καὶ παράλληλον ἔσται τοῦτο τῷ τοῖς λόφοις ὑποκειμένῳ καὶ τοῖς τῶν τειχῶν θεμελίοις ἐπιπέδῳ.

RADICES armariſſimas litterarum. Sic Demoſthenes: Τὴν ῥίζαν τῆς παιδείας πικρὰν, τοὺς δὲ καρποὺς γλυκεῖς.

DIVERGIIS AQVAE.] Aquiuergijs, Innocent. 60.
229. 240.

DELIMATVM.] Deliniatum, aut delimiratum.

IN RE praeſenti conſider. opor.] Vetus tabula aenea Genuae . . . .

DE. CONTROVERSIIS. INTER. GENVATES. ET. VEITVRIOS. IN. RE. PRAESENTE. COGNOVERVNT.

Marmor,Neapoli. PLANE. CVM. IN. RE. PRESENTI. INSPEXERIM. LITVRATVM. AG. . . . . .

Aggenus: Erit controuerſia, ſed inſpectio artificis eam finiet. T. Liuius XXXIIII. Reſponderi legatis vtriuſque partis placuit, miſſuros ſe in Africam, qui inter populum Carthaginenſem & regem in re praeſenti diſceptarent.

62. RATIONALIBVS.] Rationales lineae, ῥηταί· αἱ δὲ ταύταις ἀσύμμετροι, ἄλογοι. Euclid. x.

NOSTRA profeſſio coram artificibus.] Artis menſoriae peritis. Ipſe Aggenus, pag. 79. 81.

TRANSCENDI non poteſt.] Auctor incertus:

63. Fit tranſcendentia, quum certus agro finis, qui aut loci natura, aut terminorum diſtinctione firmatus eſt, relinquitur, & per vanas demonſtrationes includitur. Hoc modo controuerſiae plerumque ab ambitioſis poſſeſſorib. promouentur. Lucretius III.

Denique & auarities, & honorum caeca cupido,
Quae miſeros homines cogunt tranſcendere fines
Iuris.

Hujuſmodi auaritiem eleganter notat Apuleius, IX.

64. AVT VBI inſoluta loca remans.] Legendum, aut vbi in ſoluto loca remanſerunt. Iſt eſt, vbi loca ſoluta ſunt, infinita, libera, nullis limitum regulis obligata. In libello de colonijs occurrit paſſim: locus in abſoluto eſt relictus circa montes, vel, in ſoluto remanſit, in ſoluto ex occupatione à militibus tenetur, in ſoluto eſt dimiſſus, in abſoluto reſedit, &c.

INSOLVTA dicuntur.] Heic etiam leg. In ſoluto: niſi malis: Aut vbi ſoluta loca remanſerunt.

IN

In ambigvo remans.] Vt ſupra, in ſoluto, in abſoluto.

Terram metiri denuo praecep. ſicut Caeſ. A. Temp.] Caſſiodorus Var. III. 51. Auguſti ſiquidem temporibus orbis Romanus agris diuiſus cenſuque deſcriptus eſt, vt poſſeſſio ſua nulli haberetur incerta, quam pro tributorum ſuſceperat quantitate ſoluenda. Latinus & Myrſontinus: Terminos Auguſteos vocamus, pro hac ratione, quod Auguſtus eos recenſuit, & vbi fuerunt lapides alios conſtituit, & omnem terram ſuis temporibus fecit remenſurari, ac veteranis aſſignari. 65.

Sacra praecept. firmatus.] Vetus fragmentum: EX. AVCTORITATE. IMP. AEL. HADRIANI. ANTONINI. AVG. PII. P. P. SENTENTIA. DICTA. PER. TVSCENIVM. FELICEM. P. P. II. DETERMINANTE. BLESIO. TAVRINO. MIL. COH. VI. PR. MESORE. AGRARIO. TR. ARDEATN. Scitum illud Frontini lib. II. de Aquaeductibus. Nobis fides noſtra & auctoritas à principe data pro lictoribus erit.

In istis vt ait Frontinus velut inſt. argument.] 66. Hunc Frontini locum repperi inter anecdota quaedam Arceriana, quae Simplicio perperam tribuuntur. ait igitur Frontinus: Ex non ſtante propoſitione in ſtantem tranſcendunt controuerſiae, quotiens loci de quo agitur ſpecialia argumenta nulla exiſtunt, neque nullum finitimae ſimilitudinis monumentum, ſed tantum aboliti finis querela exponitur. Nam nec vno genere * * * * ſed & ſi proximi arbor aliqua naturalis fuit quae

ſimilitudine fines adferre poſſet, in illâ quoq. velut exſtantium argumentorum oportunitas aptatur.

67. VICE TABELLARVM inter filios.] Quomodo ſi pater inter filios ſine ſcriptura bona diuiſit, non videri ſimplicem donationem, ſed potius ſupremi judicij diuiſionem, Papinianus ait. l. Si filia. §. Si pater. Famil. erciſc. Tabellas autem intellige Tabulas ſupremas, vt in vetere Conſtit. pag. 47. Eſt & aliud quod proximis aedibus vnuſquiſque miles vel conſors condidit in portionibus ſuis, vel ad progeniem futuram heredibuſve ſuis teſtamenti loco poſſeſſionis cauſa monſtrauerit.

68. SI LICET.] Frontinus in Colonia Veiorum ſcribſiſſe videtur, ſilicei: conſtituit enim terminos ſiliceos & Tiburtinos.

QVOD SI ſpiſſiores non ſunt.] Hinc emendandus Frontinus loco ſupra indicato, vbi legitur: Quod ſi ſpiſſiores, DLXXX. DCXL. DCLX. non ſunt riparum curſus. ſeruantur harum tamen &c.

RIGORES ſequendos obſeruarent.] Frontinus: Ripas ſequendas ſperarent.

ITER ENIM non qua ad cult. peru.] Scribſit Aggenus. Iter enim qua ad culturas peruenitur, non capitur vſu, id eſt, quod in vſu biennio fuit. Cuja. ad l. IIII. de vſurp. & vſucap.

FINIS ENIM multis documentis ſer.] Caſſiod. Variar. III. de agrimenſore. Omnia quae manifeſta ratione diſtincta non ſunt, per euidentia debet documenta monſtrare.

TANQVAM PVLVINIS.] Codex Memmij:

Quibuſdam tanquam puluinis ſunt ex glarea Tiberis limites conſtituti: ſaepe & limitibus, &c.

A FOR AS.] Arceriana frag. à foris. ἔξωθεν. Plin. 69.
XVII.25. in vlcus penetrat omnis è foris injuria. Vetus inſcriptio. 573. AD. ARAM. GENTIS. IVLIAE. DE. FORAS. PODIO. SINISTERIORE. Sic Vitruuius lib v. cap. 7. dixit, à peregrè. Secundum ea loca verſurae ſunt procurrentes, quae efficiunt vna à foro, altera à peregrè aditus in ſcenam.

PVBLICA AN VICINALIS.] Heic pluſcula deſiderantur, quae, niſi fallor, repperi in fragmentis Arcerianis valde turbata. collegi autem in hunc modum. Itemque vtrum publica, aut vicinalis, aut duum communis, aut priuata alterius. Si riuis, obſeruabitur vtrum naturalis ſit riuus, aut ex foſſis arceſſita aqua riuum fecerit, & vtrum priuatus aut communis. Si jugis montium, quae ex eo nomen accipiunt, quod continuatione ipſa jungantur. . . . . . an ex hijs quae ſummis montibus excelſiſſima ſunt, fiant diuergia aquarum, & quo ſummo loco aqua in inferiorem partem deuergit. Si veprib. * * Si rigoribus, cuiuſque rigores obſeruantur, & an normales, qui ſaepe in agris aſſignatis inueniuntur, & aliquando vnuſquiſque rigor inter multos vicinos finem facit. Si marginibus, quae res oculorum eſt, ne quid malignitate exaretur: ſimiliter ne quid à vicinis arceſſiri poſſit vt marginibus ſepti finitiq. loci inueniri poſſint. Si ſimilitudinib. * * qui fuerit ex communibus, à medio, ex priuatis, ab extremis rigor obſeruandus: conſtituenduſque regionibus:

intuendumque ne quid noui à nobis fieri videatur. Ita enim fides profeſſionis conſtabit, ſi maximè ſecundum morem regionis & noſmet quaeſtiones tractauerimus.

SI SILVA, cuius ſit aetatis par caeſurae, & aetas.] Emendatiſſima ſunt Arceriana: Si ſilua, cujus ſit aetatis, & ſi par caeſurae aetas arborum.

SIMILES erunt in comparatione.] Cod. Arc. Similiter erunt in comp.

BIENNIO.] Cod. Arc. in biennio.

ET HIS forte incidit vt T. Q. C.] Legendum videtur: Et ſi forte incidit tale quid, commutatur locus pro loco, & continua fit poſſeſſio.

70. ARGVMENTVM itaque prudentiae eſt, quam profeſſionis.] Id eſt. In hac controuerſia plus poteſtatis habet jus ordinarium quam ars menſoria. Vide ipſum Aggenum, pag. 146.

QVI INTER fundos vnius domini ſunt.] Arcer. Quib. inter fundos vnius domini fines obſeruātur.

IN AERE ſcripturae.] Non diſplicet lectio, quae in Arcerianis: In aere & in ſcriptura formae. Aeris inſcriptionem dixit dixit Hygenus pag. 96. vnde heic fortean legendum, In aeris ſcriptura.

AERE SCRIPTVRA CONT.] Iterum in Arc. aere & in ſcriptura.

COMMODI.] Legendum vt eſt in Arcerij cod. controuerſia modi.

POSSESSIONI ſuae iunxit. nam ſol.] Auctiora ſunt Arceriana, ſed valde intricata. Poſt illa verba, poſſeſſioni ſuae junxit, habent: Ita & hoc genere

agrorum magnae quaeſtiones emptionis ſuae & conductionis ad ſe pertinere probauerint, vt ferè fit, niſi vtra pars hoc faciat penes poſſeſſores remanebit. Ex ijs tamen elici poſſe videtur ſenſus iſte. Ita ex hoc genere agrorum magnae quaeſtiones. & fere fit, vt niſi vtra pars ad ſe pertinere probauerit, penes poſſeſſores remaneat. Deinde ſequitur. Solent vero modum quidam in locationibus agrorum comprehendere atque ita c. &c.

TVNC QVOMODO.] Ex Arcerianis emendandum; Quaerendumque numquid in vniuerſa regione, &c. 71.

COMPLECTI ſoliti ſint.] Sequitur in Arcer. Item quidam vendentes ementeſque agros ſoliti ſunt modum cautione complecti: quod ipſum videndum, numquid, vt ſupra dixi, opinione non menſura modum taxent. Quae haud dubie deſiderabantur.

IN MONTE MARICO.] Marica Minturnenſis. Seruio II. Aen.

HOC AGRVM. prud. eſt quod prof.] Scribendum: quam profeſſionis. vt ſupra pag. 70.

PROFESSIONIS.] Ipſe paullo poſt, diſciplinae noſtrae.

SALTVS quoniam reditus cauſa.] Iuuen. Sat. VII. 72.

——— vnde igitur tot
Quintilianus habet ſaltus?

SICVT LEX AIT.] Conſtantini, ſcilicet, ad Tertullianum comitem dioeceſeos Aſianae. Quam legem habes pag. 44.

Nisi de poſſeſſionibus ſtatu.] Proprietatis & poſſeſſionis quaeſtio praejudicialis eſt. Prius ſuper poſſeſſione quaeſtio finiatur, & tunc agrimenſor ire praecipiatur ad loca. l. III. C. fi. regund. Eademq. ratione cenſuit Africanus, non aliter viam mihi deberi, quam prius probauerim fundum Titianum meum eſſe. l. fundum. D. de except. & praeſcr.

73. Sine alterius damno fiat.] Oportet enim in hujuſmodi rebus vtilitatem & tutelam facientis ſpectari ſine injuria vtique accolarum. Vlpianus §. Sed & ſi. D. Ne quid. in flum. pub.

Flumen torrens et al.] Boetius. Quid ſi fluminis torrens aliquando tam violentus decurrerit. Vid. l. Si inſula. De adquir. rer. dom.

Iuris auctor.] Addidit Boetius: & judex. perperam.

Ripam suam tueri.] Ripam ſuſtinere Columel. II. cap. 2.

Si vero maiore vi.] Haec apud Boetium corrupta ſunt: Si vero major vis decurrerit & in fines alterius alueum mutat ſuum & fiat inſula, in quo concurrerit, vnuſquiſque modum fluminis majoris agnoſcere debet, & eam inſulam ipſe ſibi vindicabit, cujus terram tempeſtatis vis praeoccupauit: quoniam non poſſeſſoris negligentia, ſed tempeſtatis violentia apparet abreptum.

Tempestas fluuium concitaſſet.] Torrentem intelligit, ſiue fluuium ſubitis imbribus concitatum, qui alioqui ſiccitatibus exareſcit. Vid. Feſt.

Gallia multis contexta flum.] Fluminum

venis vt vinculis diſcurrentibus, ac totam permeantibus. Plinius lib. IIII. c. 17. Gallia amnibus maximè diſtincta.

SVBIT. REGELATIONVM.] Columella lib. I. Matutino regelari ortu poterit. & II. 16. Aquoſus ager aſſiduis humoribus rigens fimo adhibito regelatur. lib. x. --- torpentia frigora brumae

Candidus aprica zephyrus regelauerit aura.

Martialis. II. 93. Regelare nec te peſtilenties poſſit. Gelationem dixere Plinius, Vitruuius & Frontinus.

INVERECVNDE.] Lex Wiſigoth. incondite & improuiſe. Vlpianus Carfaniam improbiſſimam feminam inuerecunde poſtulaſſe dixit. l. 1. D. De poſtulando. 74.

POMERIVM priuatis op. inuerecunde vult perſuadere.]. Huic inuerecundiae ſiue impudentiae etiam inter priuatos confines multam dixit Plato lib. VIII. de legib. Τῆς ἀναιδείας ἅμα καὶ ἀνελευθερίας ἕνεκα ἰατρευόμενος, διπλάσιον τοῦ βλάβους ἄλλο ἐκτισάτω τῷ βλαφθέντι.

POMERIVM A. V. EST. quod ante muros.] Eodem recidit quod ait Varro, principium quod erat poſt murum, pomerium dictum. Gloſſae veteres. Pomerium, ὁ περὶ τὸ τεῖχος τόπος. T. Liuius. I. Pomerium, verbi vim ſolam intuentes, Poſtmoerium interpretantur eſſe. eſt autem magis circamoerium, locus, quem in condendis vrbibus quondam Etruſci, qua murum ducturi erant, certis circa terminis augurato conſecrabant: vt neque interiore parte aedificia moenib. continuarentur, quae nunc

vulgo etiam conjunguntur; & extrinſecus puri aliquid ab humano cultu pateret ſoli. Hoc ſpatium quod neque habitari, neque arari fas erat, non magis quod poſt murum eſſet, quam quod murus poſt id, Pomerium Romani appellarunt.

A PVBLICO nullo jure poterit amoueri.] Vetus tabula aenea . . . . . VTIQV. E. EI. [Veſpaſiano] FINES. POMERII. PROFERRE. PROMOVERE. CVM. EX. REPVBLICA. CENSEBIT. ESSE. LICEAT.

TVTELA rei vrbanae.] Notauimus ad Frontinum. pag. 48.

PVBLICORVM MOENIVM.] Fruſtra legendum videretur, publicarum aedium. Nam Arcadius & Honorius A A. de reditibus fundorum juris reipublicae tertiam partem reparationi publicorum moenium deputant. l. xi. C. De operib. publ. At quam ineptum illud eſt, ligna de ſiluis in reparationem moenium trahi. Niſi nobis imaginemur moenia quaedam publica taleis iliceis ſiue vlmeis fuiſſe colligata, quemadmodum Vitruuius, in murorum craſſitudine perpetuas taleas oleagineas vſtulatas quam creberrime inſtrui praecipit, vti vtraeq. muri frontes inter ſe velut fibulis his taleis colligatae aeternam habeant firmitatem. An potius exiſtimemus Aggenum ſcribſiſſe: In tutela rei vrbanae aſſignatae ſunt ſiluae, in reparationem publicorum moenium. hoc genus agri &c. Sic recte dixerit, ſiluas aſſignatas in reparationem moenium, quia ſiluae quaedam fuerunt juris reipublicae, de quarum reditibus certa pars reparationi publicorum moenium

moenium deputata fuerat.

Ex eo nomine accipiuntur.] Ex eo nomen accipiunt.

In remotiora loca.] Donatus in Phorm. Acquiſitae bello longe ab Italia regiones, prouinciae dictae ſunt, à porro, vel procul, & vincendo.

Longe à mari poſitae.] Florus, vbi de piratis à Cn. Pompeio deuictis: Nec fidelior, inquit, in poſterum reperta gens vlla eſt. idq. proſpectum ſingulari conſilio ducis, qui maritimum genus à cōſpectu longe remouit maris & mediterraneis quaſi obligauit. Sed emendandus mihi videtur hic Aggeni locus, vt monui ad pag. 2. Illarum ergo vrbium maxima finium pars data eſt colonijs, quae in remotiora loca & longe ad mare poſitae videbantur.

Inter montium Praetur.] Vide quae ad Front.

Similiter quaeret.] Delenda vox, quaeret. 75.

Nam invenimus ſaepe in pub. inſt.] Haec leguntur etiam apud Siculum Flaccum. pag. 28.

Svper flvmen illvd.] Per flumen illud.

Inveniri poterit quid ſequi debeamus.] In Arcerianis, fragmentum quoddam ſic incipit: 76.
Haec ergo ſubſeciua aliquando auctor diuiſionis, & cetera, vti ſunt in Aggeno, vſque ad illa verba: ſequi debeamus. deinde legitur. Sed & illud meminerimus, quum D. Veſpaſianus ſubſiciua omnia, quae non vendita, aut aliquibus perſonis conceſſa eſsēt, ſibi vindicaſſet, itemq. D. Titus à patre ceptum hunc reditum teneret, Domitianus per totam * Siciliam ſubſiciua poſſidendib. donauit, edictoque

hoc notum vniuerſis fecit, cujus edicti verba, itemq. Conſtitutiones aliorum principum, itemque D. Neruae, in vno libello contulimus. Verum haec non puto eſſe Aggeni, ſed potius Frontini. Quod autem ait, D. Neruae, intellige legem agrariam quam à Nerua latam fuiſſe refert Calliſtratus l. III. D. de termino moto.

IN LAVACRA publica miniſtranda.] Sic Honorius & Theodoſius Impp. certos reditus ad praebenda luminaria, & aedificia ac tecta reparanda regiae vrbis lauacro jubent conferri ex officinis dominum quae in porticibus Zeuxippi. l. Turres. C. De operib. pub.

LOCA PVBLICA quae in paſcuis ſunt relicta.] Plinius lib. XVIII. Pecunia ipſa, inquit, à pecore appellabatur. Etiam nunc in tabulis cenſorijs paſcua dicuntur omnia, ex quibus populus reditus habet: quia diu hoc ſolum vectigal fuerat.

DESTINATA fun. q loca. culinas vo.] Feſtus: Culina vocatur locus, in quo epulae in funere comburuntur. Notauit Ioſ. Scaliger, ad illa quae in catalectis Virg. Neque in culinam & vncta compitalia,

Dapeſque ducis ſordidas.

Boetius lib. II. de geom. Sunt autem loca publica haec, quae inſcribuntur, SILVAE ET PASCVA PVBLICA AVGVSTANORVM, quae vllo modo alienari nequeunt, & poſſidentur in tutelam aut templorum publicorũ, aut balnearum, & quae loca culinas appellant. Sic enim legẽdum: non vt vulgo, colliua. Appendix ad veteres gloſſas, quae penes

clariſſ. Puteanos: Publica aedificia, id eſt, theatra, amphitheatra, circi, balneae ſiue thermae, nymphaea, culinae, piſtrina, hippodromi, & reliqua.

Vis aquae aluei Tiberis.] Nulli fluuiorum minus licet, quam Tiberi; incluſis vtrimque ripis; nec tamen ipſe pugnat, quamquam crebris ac ſubitis incrementis, & nuſquam magis aquis quam in ipſa vrbe ſtagnantibus. Plin. III. 5. Dicitur tamen ſtringere ripas, VIII. Aeneid. hoc eſt rodere & imminuere. adeo vt Rumon dictus ſit, quaſi ripas ruminans & exedens. vnde & in ſacris Serra dicebatur. & in aliqua vrbis parte Tarentum, eo quod ripas terat, vt interpretatur Seruius. 77.

Insulam fecit.] Manifeſto aliquid deeſt, quod ſupplebimus ex codice Palatino in hunc modum: Tan. inſ. fecit, locus eſt publicus: ſiluae etiam ſunt juxta h. al.

Circumdatae.] L. circumdare.

Non vtuntur.] L. nominantur.

Ex voluntate conditoris.] Sunt verba Frontini, qui conditorem vocat, quem Siculus Flaccus & alij, auctorem aſſignationis diuiſioniſq. Quod heic ſequitur: hoc eſt menſoris, eſt ineptum gloſſema. conditores enim ſunt auctores coloniarum, non agrimenſores.

Term. ordine.] Id eſt, limitum ordinatione.

Iritati.] Inuitati.

Scripto faciebat.] Nonnullis viſum legere, Scrip. ſanciebat. An potius, ſcripto notum faciebat? 78.

OCCVPAVERVNT & ſerunt.] Sic Frontinus lib. de aquaed. queritur itinera occupari monumentis & aedificijs & arboribus conſeri.

MAGISTERIVM SVVM.] Vt pag. 48. Conſtitutionis cujuſdam titulus, De Magiſtris geometriae & diſcipulis eorum. Quae conſtitutio non exſtat.

DEVIA ET CONFRAGOSA.] Ferri poteſt:
79. monebo tamen, in codice Palatino, ſcriptum eſſe, Cliuia: & in veteribus gloſſis, Cliua, aſpera & confragoſa.

CVM LIMITE currit.] Incedit. Vid. Sic. Flac. 15. 23.

REGAMMANTE vero via.] Regammans via dicitur, quae diuortit & recedit à limite quo cum per aliquod ſpatium cucurrit quaſi juncta.

INSPECTIO artificis eam finiet.] In re praeſenti; ſcilicet, & oculis ſubjectis locis, vt loqui ſolent.

ARTIFICIS.] Agrimenſoris.

NAM ET SIMPLICIVS.] Forte ſcribſerat aliquis, Nam ego Simplicius. eaque hallucinatione confictum Simplicij nomen, cui tribuuntur pleraq. fragmenta de limitibus & controuerſijs agrorum.

80. EXPOSITIVVS eſt ſtatus.] Haec habentur in Arcerianis, vſque ad illa verba, Materialis ſtatus eſt, &c. & Simplicio tribuuntur. vbicumque autem heic legitur, ſtatus, in illis fragmentis legitur, effectus.

EXHIBEBAT ſimilitudinem.] Arceriana addunt, quomodo ſint reponendi.

PER INCESSVM definitionis.] Currente fine, procedente finitione, durante termini rigore.

Et eivs loco.] Arceriana. & alteri ejus loco. forte, & alterum e. l.

Statvs materialis non cond.m.] Legendum vt eſt in Arc. Status materialis ſpeciem non cond. m.

In ivdicando avtem.] Quae deinceps 81.
ſequuntur, in Arcerianis omnino diſtincta & diſparata ſunt. & quidem praefationis & locum obtinent libello Frontini de colonijs, quem edit Scriuerius.

Et qvi aduocationes ſunt praeſtit.] Quam mendoſa haec apud Boetium, Et quos aduocant vt praeſtatores.

Omnis illi artificij veritas.] Malim legere vt eſt apud Boetium, Omni enim artifici veritas cuſtodienda eſt.

Artieicem egregium exigit.] In Arcerianis ſequitur, Erat aequiſſimum & eandem fidem exhiberi in controuerſiam à menſoribus, ſed poſſeſſores, &c. Quae aliter concepta reperiuntur etiam in Scriuerianis.

Pro veris offerantur.] Obſeruentur.

Argvmentaliter.] Per documenta ſignorum finalium, ſiue per finitimorum argumentorum demonſtrationes, vt pag. 80.

Coniectvraliter.] Id eſt, magis opinione, quam menſura, vt pag. 71.

Mentiri.] Metiri, vt eſt apud Boetium.

Ivlii frontini de coloniis.] Iulium 82.
Frontinum in libro quem de Agrorum cõditionib. compoſuit, Coloniarum nomenclaturam exegiſſe nemo ambiget, qui eundem non indiligentiore

cura elegantiſſimo illo de Aquaeductib. commen-mentario auctores cujuſque aquae & aetates, praeterea ordines & longitudines riuorum perſecutum eſſe meminerit. Quae autem hoc coloniarum ſyntagmate continentur, fragmenta ſunt ex ampliore illo, vt videtur, opere collecta oſcitanter & mendis quamplurimis inquinata: verum vtilia tamen, atq. ad rei colonicae cognitionem prorſus neceſſaria. Haec pridem ab Opſopoeo ex Cl. Puteani Senatoris ampliſſ. doctiſſimiq. bibliotheca publicata fuerant. Sed ab Io. Scriuerio poſtmodum edita ſunt, auctiora quidem, etſi crebris repetitionibus intricata. Scriuerianam igitur editionem exhibere viſum, rejectis ad extrema voluminis variantium lectionum notationibus. Quod quum operae typographicae praeſtitiſſent, reperi in vetuſtiſſimo bibliothecae Palatinae codice coloniarum deſcriptionem longe emendatiorem: quam adeo in pleriſque, ſi tempore adfuiſſet, Scriuerianae praetuliſſem. Sed quando aliter cecidit, illius deſcriptionis partem quae plurimum à vulgatis differre mihi viſa eſt, vti eſt in exēplari Palatino fragmentis iſtis agrarijs adtexendam eſſe, ne quid jure deſideraretur, cenſui. Itaque quod inſtat agamus. Coloniarum origines & nomina clariſſimi viri rerumque Rom. peritiſſimi Car. Sigonius & Onuphrius Panuinus, victuris quamdiu vigebunt litterae monumentis tradiderunt: ex quibus, ſi quid in iſtis nomenclaturis poſt ipſarum inter ſeſe collationem commiſſionemque vitioſum aut dubium videatur, emendari aut illuſtrari facillime

poſſit. Varios autem deducendarum coloniarum ritus, agrorum aſſignationes diuiſioneſque varias, quod illi praetermiſere, haec in tranſcurſu collecta capita breuiter indicabunt. Coloniae pleraeque deductae ſunt creatis III. viris & lege III. virali: poſtea ab Imperatoribus & ipſorum juſſu: quaedam autem à populo: quaedam etiam à militibus. Deducebantur milites, veterani: & aliquando etiam Imp. familia. item ex diuerſis locis contributi metoeci. Quandoque & veteranis & colonis ipſis dati ſunt ſiue additi permixtiq. ciues: quorum ſcilicet dignitas aut gratia aut amicitia victorem ducem mouerat, vt eis concederet agros; nonnunquam etiam ordinario, ſuo & hereditario jure poſſidendos. Imo & quaedam oppida deducta ſine colonis. nimirum ciuibus ipſis deuictis agri redditi: ſic tamen vt coloniarum jure & conditione cenſerentur; agris ipſis pro Imperatoris aut cõditoris arbitrio redditis aut commutatis. Colonis aſſignabantur agri, puta militibus, veteranis; vel pro merito, ita vt modum jugerationis ob militiae meritum quiſque acciperet: vel ex occupatione, & prout quis occupauerat, poſſidebat in abſolutò. Nonnunquam id quod quiſque occupauerat permittebatur ſorti, vt quaeque pars agri, prout cuique ſortito obtigiſſet, poſſideretur, ſiue teneretur in ſortem. Interdum oppidorum quorundam territoria, victis pulſiſque ciuibus qui forte rebellauerant, pugnáve hoſtica aduerſus Romanos ſteterant, coloniis ipſis adjudicata. Denique Aſſignationes fiebant limitibus in jugeribus aut lacinijs

& praeciſuris, per ſtrigas aut ſcamna, aut in nominibus villarum & poſſeſſionnm. Ac demum terminis varijs, pro conditorum arbitrio, coloniae ipſae muro ductae aut munitae finiebantur.

PERENNIS LIMITIBVS.] In cod. Pal. legitur vbique: Ager ejus perennis militibus eſt aſſig. In cod. Arc. perennis militib. Vnde aliqui legunt, peregrinis militib. Ager autem perennis, ſiue perennib. limitibus aſſignatus dici videtur, in quo perennes linearum diſcretiones obſeruantur, & qui juxta perennem rationem vnam lineam mittit. vt eſt in Conſt. Tib. p. 47. 48.

AGER EIVS pro parte.] Id eſt, Pro parte cultus,
83. & vbi cultura eſt.

SINE COLONIS.] Nimirum, ciuibus victis, qui pulſi forte fuerant, aut belli jure poterant agris ſuis pelli, reuocatis, vt colonica lege in poſterum cenſerentur. Etenim ſi diuiſionis aſſignationiſq. auctori licebat quoſdam ciues colonis dare, ijſq. agros aſſignare voluntate ſua, vt ait Siculus, cur non etiam ciues omnes retinere aut reuocare licuerit? Vid. p. 24.

IN LACINIIS eſt aſſignatus.] Id eſt, particulatim, & vt loquitur Siculus, per particulas. Columella, VII. Cum deinde grex ad locum fuerit perductus, in lacinias diſtribuatur. nam particulatim facilius quam vniuerſus coaleſcit. Plinius, V. 32. Craſpedites ſinus vocabatur, quoniã id oppidum velut in lacinia erat.

ADIVDIC. olim hoſticam pugnam.] Pal. & Arc.
84. adjudic. ad hoſticam pugnam. L. Ob hoſticam pugnam. Ipſe Front. p. 34. hoſticam terram intrauimus.

MILITI

Militi nominis ſui eſt reuocatus.] Legendum vt eſt in cod. Pal. Limitibus nominis ſui eſt renormatus.

Sine lege.] In ſoluto. ſine lege colonica. 85.

Ivre ordinario eſt diuiſus.] Ordine veteris aſſignationis, & ſecundum veterem conſecrationem. Sic ipſe Frontinus in colonia Tarquiniorum: Agrum conuallium ordinarie diſpoſuerunt.

Ager eivs iuſſu Auguſti vet. eſt aſs.] Non omnino ſpernenda codicis Pal. ſcriptura: Agri ejus cultura juſſu Aug. veteranis eſt aſſignata. in cetera ejus jus publicum reſedit.

Militis merito eſt aſſig.] In exempl. Pal. 86.
& Mem. legitur vbique, Militi meryco: Et in col. Theano Sidicino, Metycis hominib. Scribendum: Metoeco & Metoecis. Μέτοικοι dicuntur, juſſu principis in aliam ciuitatem tranſlati: de quibus eſt lex Diocletiani & Maxim. IIII. C. de jure fiſci.

Lege & conſecratione veteri.] Id eſt, eadem conditione, qua fuit à majoribus conſecratum. Suetonius in Iulio: Campum Stellatem à majoribus conſecratum diuiſit extra ſortem. Pub. Africanus, vt refert M. Tullius I. Seruiliana, veterem Carthaginem tectis ac moenibus nudatam ad aeternam hominum memoriam conſecrauit: quod Appianus interpretatur, ἐπηράσαντο εἰς ἀεὶ μηλόβοτον εἶναι. Martialis III. 47. Horatiorum qua viret ſacer campus. Heic vero & apud Suetonium conſecrationem ſimpliciter intelligo veterem agri conditionem & legem ac terminorum conſecrationem. Sic pag. 201. Finem

m

conſtituimus, & multa conſecratione ſignauimus. Et pag. 106. Marſus municipium licet conſecratione veteri maneat.

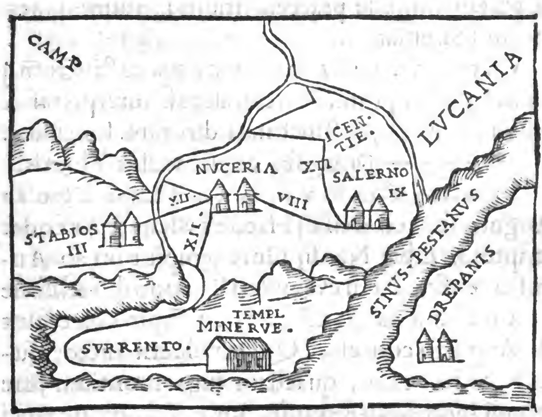
Pro parte Virginum Veſtalium lege Auguſt] Ait partem agri Lanuvini Virginib. Veſtalibus aſſignatam fuiſſe lege Auguſtana. De Virginum agris quaedam obiter notauit Siculus Flaccus. Suetonius autem auctor eſt, Sacerdotum & numerum & dignitatem, ſed & commoda ab Auguſto aucta fuiſſe, praecipuéque Veſtalium Virginum.

87. Ager eius. Syria Palaeſtina à Graecis eſt in iug. aſſig.] Cod. Pal. Ager eius Syria & Palaeſtinae Graecis eſt in jugeribus aſſignatus. Scribendum videtur: Ager eius, vt Syriae Paleſtinae Graecis eſt in jugeribus aſſignatus. Syria pluribus fuit diſtincta nominibus: & plurali numero Syrias dixit Vlpianus l. 111. De cenſibus. Quippe dicebatur Syria Coele, & Syria Phoenice, in qua Tyrus colonia, patria Vlpiani, & Syria Palaeſtine. Plin. v. 12.

Imp. Severvs Antoninvs et Commodvs.] Ex his neceſſario ſequitur hanc Coloniarum deſcriptionem haud vnius eſſe Frontini, qui praefatione illa ad Celſum jam ſub Trajano ſeſe prouectum aetate per artis ſuae experimenta ſignificat. niſi quis ſenem annorum centum & triginta haec de Colonijs inſcripſiſſe ſibi perſuadeat.

88. Ob consecrationem Nervae.] Legendum, vt eſt in Pal. Ob conſecrationem Mineruae. Plinius III. 5. Surrentum cum promontorio Mineruae, Sirenum quondam ſede. Sed praeter illud

promontorium,in ipſo agroSurrentino dedicatum fuiſſe Mineruae templum, oſtendit vetuſtiſſima Tabula itineraria, in hunc modum.

CIRCA MONTES SYRENIANOS.]Plin. Dein conſurgunt Maſſici, Gaurani, Surrentiníque montes. Et montium quidem figuras exhibet mappa illa itineraria. verũm abſque nomine. Surrentinos autem & Sirenianos fuiſſe nuncupatos, probabile eſt, non ſolum ex Plinio;ſed etiam ex Pomponio Mela, qui in Italiae deſcriptione recenſet Surrentum,Mineruae promontorium,& Petras quas Sirenes habitauere. Item ex Solino, qui Sirenum ſaxa,& Mineruae templum in Bruttijs ab Vlyſſe exſtructum commemorat.

ITER PO. debetur ped. xv.] Cod. Pal. Iter populo non debetur. Quod verius eſt.

VBI SIRENAE.] Haec in omnibus exemplaribus, atque hoc loco, reperiuntur: & tamen minimè conueniunt. Equidem ſic ſtatuo & judico, interpretamenta eſſe praecedentium illorum: Circa montes Sirenianos.

89. VLVBRAE OP. A DRVS. CAES. exſtinctum.] Cod. Pal. Inruptum. Fortean aliquis interpretandi gratia notauerat, Exſtinctum.i. dirutum. Iuuenal. x.

——— pannoſus vacuis aedilis Vlubris.

90. SVMMA MONTIVM IVRE Templi Deae ab Auguſt. ſunt conceſſa.] Haec eſt Mem. & Ar. codd. ſcriptura. Liber Nanſij: Iure templorum ab Auguſto cenſita. At in exemplari Palatino diſertiſſime legitur: Summa montium jure templo ideae ſunt ab Auguſto conceſſa. Quaſi voluerit auctor hujuſce collectionis, quaedam juga montium jure templi Ideae Matris cenſita fuiſſe. Vel potius: Agri Venafrani partes editiores Ideae Matris templo velut in montibus aſſignatas. Nam apud iſtos auctores frequenter occurrit: Reliqua in montibus cenſuerunt. Quod explicat Frontinus, vbi diſſerit de locis ſacris & religioſis, & de modo locorum publicorum in montibus. Item Aggenus, vbi de Proprietatis controuerſia.

BALBI MENSORIS.] Reperitur apud Boetium hujuſmodi fragmentum: Termini vero non vnam menſuram inter ſe continent. * * * * jubente Aug. Caeſare, Balbo menſore, qui omnium prouinciarum menſuras diſtinxit ac declarauit. &c. quae heic habes pag. 158.

In commentarios contvlit.] Ex quibus commentarijs Auguſtus Rationarium illud Imperij confecit, quod, cum de reddenda republica cogitaret, accitis domum magiſtratibus tradidit.

Provincia lvcania.] Haec deſunt in cod. Pal. In Arcerianis autem fragmentis praefigitur titulus in hunc modum: Liber Auguſti Caeſaris & Neronis. Deinde ſequitur: In prouinciam Lucaniam praefecturae iter populo non debebatur, &c.

Qvadratae centvriae.] Siculus Flacc. p. 24. & incertus auctor p. 337.

In laciniis ſunt praeciſa.] Aliàs dixere, in lacinijs & praeciſuris.

In cancellatione.] In forma, in aere.

Vnivs scamni.] Haec non leguntur in Arc.

Cvrsvm solis ſunt ſecuti.] Ortum & occaſum. 91.
Front. p. 61. Agg. p. 160. & 163. & auctor incer. p. 336.

Nam svnt termini proportionales.] Quos 92.
miles vel conſors condidit in portionibus ſuis, vt eſt in vetere Conſtit. quae inſcribitur Tib. Caeſ. p. 47.

Pro aestimio vbertatis.] Feſtus: Aeſti- 95.
mia, aeſtimationes.

Adrianvs ager.] Plin. Adrianus ager & 101.
Adria colonia à mari vii. m. p. flumen Vomanũ, &c.

Limitibvs maritimis & Gallicis.] Sequitur interpretatio: Quos nos Decumanos & Cardines appellamus. eademque verba poſthac ſaepiſſime occurrunt. Limites, autem, vt ait Hygenus, à loci natura nomina acceperunt: & qui ad mare ſpectant, maritimi: qui ad montes, montani ſunt appellati.

Ex quibus Hygeni verbis opinari fas eſt Gallicos dici, qui verſus Gallias diriguntur.

CANABVLARVM vel nouercarum, quod tegulis conſtit.] Sic vbique legitur: & nuſpiam Cauabularum. Nouercas autem loca eſſe iniqua docet Hygenus, lib. de Caſtramet. Iniqua loca, inquit, quae à priorib. Nobircae appellantur, omni modo vitari debent. Sed quod heic ſequitur, canabula ſiue canabulas & nouercas conſtrui conſtituique tegulis, ridendam ſane vocabulorum declarat originem, ab odio canum & nouercarum; ac nouercas quidem Virgilius nuncupauit injuſtas, quod eſt, iniquas.

ADTEIATIS.] Attidiates po. Plin.

ASCVLANVS.] Colonia Aſculum Piceni nobiliſſima, Plin. III. 13.

LIMITATIO PEDATVRAE] Gloſſae veteres: Ποδισμός, Pedatura. Agri modus certo pedum numero definitus. Vegetius, III. 8. Singulae centuriae diuidentibus campidoctoribus accipiunt pedaturas, & foſſam aperiunt. Hoc eſt: imperatam ſibi à campidoctoribus pedaturam, ſiue certorum pedum ſpatium, foſſa muniunt. Vetus inſcriptio pag. *656.* MACERIAM. STRVXERVNT. QVE. EST. ANTE. FRONTE. MONIMENTI. SVI. ET. IN. TERRA. PEDATVRAE. SVAE. PRIORI. CONIVNXERVNT. Item, p. *896.* MACERIAM. IN. FRONTE. IN. AGRO. VERSVS. LAT. P. X. RETRO. VSQ. AD. CANABETVM. HVIC. AREAE. CEDET. IN. QVA. PEDATVRA. NEQ. HVMARI. NEQ. TVMVLVM. FIERI. VOLO.

102 COENIO SEVERO.] Vetus inſcriptio, p. CLXXXII.

M. PEDVCAEO. SYLOGA. PRISCINO T. HOENIO SEVERO COS.

AVXIMATIS.] Auximates po. Plin.

ANCONITANVS.] Colonia Ancon, Plin.

ALBENSIS.] Albenſium Alba ad Fucinum lacum.

TERMINI à Cilicio Cilicij nuncupantur.] Haec mihi valde ſuſpecta ſunt. Item illa in Gloſſis: Cilicia, λίθος.

ORFITO SENIORE ET Q. SCITIO PRISCO.] Legendum: Ser. Scipione Orfito & Q. Nonio Priſco coss. ita in antiquis inſcriptionibus.

ATERNENSIS.] Aternus amnis. Plin.

CVRIVM.] Sabinorum Amiternini Curenſes.

LAPIDES INCORES.] In cod. Mem. legitur, encores. Sunt autem lapides ἐγχώριοι, indigenae, natiui, naturales, nati in ipſo ſolo. Siculus Flaccus pag. 8. dixit petras naturales. Arceriana fragmenta: alij ponunt ſilices, alij Tiburtinos, alij enchoros, alij peregrinos, alij autem politos & ſcriptos, alij aut roboreos, aut ex certa materia ligneos: quidam etiam hos quos ſacrificales vocant, &c. Vid. pag. 164. lapides ex ipſo metallo.

ARBORES OLIVARVM ſi ſibi in tranſuerſo.] 103 Haec reperies inter alia fragmenta pag. 303. & Ordines oliuarum, non Arbores.

RIGOR PINNALIS.] Aciem veteres dixere, pinnam; & bipennem, δίστομον ἀξίνην: quod ex vtraq; parte habeat aciem, quaſi duas pinnas. vnde & Virg. ferro ſonat alta bipenni Fraxinus. Heic igitur rigor pinnalis, ſiue acutus, opponi

videtur, hebeti. Tamen in illis fragmentis, quae ſunt etiā in cod. Pal. ſemel & iterum legitur, Finalis.

MONTES QVI Romani appellantur.] Poſſidentur nomine Romano: vt infra, pag. 127.

AD SVRAM finem habent.] Infra: Vſque ad Suram deficiunt. Minus rectè. Montis autem ſura dicitur extumida pars à vertice & jugo, quae parturire videtur. Et in veteribus Gloſſis, Surae dicuntur, γαστροκνημίαι: quaſi ventriculi.

CARSEOLIS.] Ouidius Faſt. IIII.

> Frigida Carſeolis, nec oliuis apta ferendis
> Terra, ſed ad ſegetes ingenioſus ager.

Carſeolani. Plin.

104 LOCA hereditaria accepit eorum po.] Hoc eſt, hereditario jure. vt infra, in Agro Spoletino. 128.

A FVNDO ſuo tertio vel quarto vic. ſitus eſt.] Abeſt vltra quartum aut quintum fortè vicinum, vt loquitur Frontinus, in Controu. Proprietatis.

INTERAMNA PALAESTINAE.] Terrae interamnanae, in quodam Senatuſconſulto apud Lampridium.

PALAESTINA PICENI.] Scripſerat Frontinus, Pleſtinam, à Pleſtinis Vmbriae populis, quos in VI. regione Italiae cenſuit Plinius. In duobus antiquis codd Plin. legitur: Peleſtini.

CORFINIVS AGER.] Paulo poſt etiam Corfinius cenſebitur. Itaque in alterutro ſcribendum: Corfinius.

ECICVLANVS.] Legendum, Aequiculanus. Aequicolae po. Plin.

SPA-

SPATVLAE.] Metae, termini in acumen ſtricti ſubrectique.

QVIBVS AGER ARCIFINIVS.] Emendandum: Quibus ager Corfinius. Nam ager arcifinius nulla menſura continetur: etſi finiatur montibus aut vijs, aquarum diuergijs, aut notabilibus locorum naturis, aut arboribus, quas finium cauſſa agricolae relinquunt, & antemiſſas appellant.

FICILIENSIS.] Ficolenſes po. Plin. 105

MATILICA.] Matilicates. Plin. 106

NVRSIA.] Nurſini. Plin.

OSTRENSIS.] Oſtrani po. Plin.

PINNES.] Pinnenſes. Plin.

PAVSVLENSIS.] Pauſulani po. Plin.

AGGESTVM PETRARVM.] Sic pag. 13. & 188. 107
petrarum congeſtiones. & pag. 194. 195. petrarum collectiones. & paſſim, congeries, ſiue congeriae. Columella, ſuggeſtum lapideum dixit, lib. IX.

SENTIS.] Sentinates po. Plin.

SVPEREQVVM.] Vnde Superequani. Plin.

TRIBVLE.] Plin. Trebulani, qui cognominantur Mutuſtaei.

TEATE.] Plin. Marrucinorum Teatini. Tab. 108
Peuting. Teano Marrucino.

TROENTO.] Mela. Truentum, id ei à fluuio qui praeterit, nomen eſt. Plin. lib. III. Truentum cum amne.

PALAESTINA PICENI.] Supra p. 104.

TOLENTINVS.] Tollentinates. Plin.

TREENSIS.] Triacenſes po. Plin.

VERAGRANVS.] Veragrani po Plin.

109 BOBIANVS.] Plin. Samnitium colonia Bouianum vetus.

TESTIMONIO ARCARVM.] Caſſiodor. Var. lib. III. 52. Miramur tanta animoſitate fuiſſe litigatum, quod aut terminis teſtibus, aut fluminum ripis, aut arcaturis conſtructis, aliiſque ſignis euidentibus conſtat eſſe definitum. Vetus Gloſſarium, Arcae, ἄκρα κτημάτων. Lex Wiſigothorum lib. x. tit. 3. Signa oportet inquiri, id eſt aggeres terrae ſiue arcas, quas propter fines fundorum antiquitus apparuerit fuiſſe conſtructas atque congeſtas.

CLIDES.] Cliternia & Cliternini po. Plin.

CORFINIVS.] Corfinienſes. Plin.

NYMPHIS.] Nympheis. P. Victor in Regionib. Vrbis, recenſet Nymphea XII. Et in antiquis inſcriptionibus legimus Diocletianum in colle quodam excauato ſaxo aquam jugi profluuio ex tofo ſcatentem, marina ſalubriorem, Tiberina leuiorem curandis aegritudinib. ſtatera judicatam, eius receptui puteum in ſphaeriſterio, VBI ET NYMPHEVM, F.C. In vetere gloſ. MS. inter aedificia publica cenſentur balneae, nymphea, culinae.

ESERNIA.] Eſernini po. Plin.

ISTONIIS.] Hiſtoinum Plin. in quarta Italiae regione.

IOBANVS LARINVS.] Tab. Peuting. Sulmone. Iouis. Larene.

LARINVS.] Larinates. Plin. Larinum, in Tab. Peuting.

SOLMONA.] Vrbs Sulmo. Plin.

AVSCVLINVS.] Plin. Auſeculani. Itinerar. Anton. Aſclum. Tab. Peuting. Aſclopiceno.

TERRARVM TVMORES.] Bodones ſiue botones & botontinos, de quibus ſupra. Lex Boioariorum, tit. III. Quotienſcunq. de terminis fuerit orta contentio, ſigna quae antiquitus conſtituta ſunt, oportet inquirere, id eſt, aggerem terrae, quem propter fines fundorum antiquitus apparuerit fuiſſe ingeſtum.

ARDONA.] Plin. Ardanus ager. 110

ASPANVS.] Plin. Arpani.

COMSINVS.] Plin. Compſani.

CAMERIANVS.] Plin. Antemna, Camerium, Collatia.

ECLANENSIS.] Plin. Aecani. Tabula Peuting. Subromula XVI. Eclano. &c.

LVCERINVS AGER.] Plin. Dauniorum coloniae, Luceria, Venuſia.

SALPIS SIPONTVM.] Cicero Seruiliana II. niſi forte mauultis relictis his rebus, atque hac luce Reip. in Sipontina ſiccitate, aut in Salpinorum peſtilentiae finibus Rullo duce collocari. Vitruuius lib. I. c. 4. M. Hoſtilius lacum aperuit in mare & portum è lacu municipio perfecit, itaque nunc Salpini quatuor m. p. progreſſi ab oppido vertere habitant ſalubri loco.

TEATE.] Teates Apuli impetrauerunt vt foedus daretur, neque vt aequo tamen foedere, ſed vt in ditione po. Romani eſſent. Liuius, IX. Teanum

Apulorum. Plin. Tabula Peuting. corrupte, Teneapulo.

VENVSINVS.] Plin. Venuſini po. Tab. Peuting. Venuſiae, vrbs.

III. CETERA IN SALTIBVS.] Vt p. 104. Cetera in montibus cenſuerunt. & pag. 100. Relictum in montibus & ſubſeciuis. Varro: Quos agros non colebant propter ſiluas, aut id genus vbi pecus poſſit paſci, & poſſidebant, ab vſu ſuo Saltus nominarunt.

BOTONTINVS] Plin. Butuntinenſes. Tabula Peuting. Butunti.

CAELINVS.] Vrbs Caelium. Plin. iii. 11. Celia. in Tab. Peuting.

GENVSINVS.] Plin. III. 11. ſub fin.

IGNATINVS.] Vrbs Egnatia. Mela & Plin. Gnatia. Itin. Anton. Gnatiae. Tab. Peuting.

LVPPIENSIS.] Vrbs, Lupiae. Mela. Plin. ſtatio militum Lupia.

METAPONTINVS.] Oppidum Metapontum, Plin.

RVBVSTINVS.] Plin. Rubuſtini po. Tab. Peuting. Rudas, Rubos. &c.

RODINVS.] Mela. Ennio ciue nobiles Rudiae. Plin. Pediculorum oppida Rudia, Egnatia, &c. vetus poeta, Rudinum Ennium dixit.

TARENTINVS. VARNVS.] Plin. oppida per continentem à Tarento, Varia cui cognomen Apulae, &c.

VERETINVS.] Plin. Veretini po. Tab. Peuting. Veretum.

VRITANVS.] Notatur à Pomp. Mela ſinus

continuo Apulo littore incinctus, nomine Vrias. & à Plin. Vria Vrbs. Sed an inde ager Vritanus, an potius qui ſupra Orianus?

MVLTA SVNT in profeſſione.] Haec, & quae 112. tota pagina continentur, habes ſupra, ſub nomine Aggeni pag. 81. vnde quaedam & ſuppleri & detrahi & emendari poſſint.

ADEVNDIS IN partibus breues agri aſſig.] 113. Legendum vt ſup. p. 97. à Diuis Imperatoribus agri ſunt aſſig.

TIBVRTINI vero diſtant.] Vide Aggen. p. 68.

QVOD SI SPISSIORES.] Terminorum alij ſpiſſiores dicuntur, alij vero micidiores & ex omni latere extenuati.

IN SVO letere decidunt.] vnde & termini pleurici; à veteranis & conſortibus pro obſeruatione partium ſiue portionum conſtituti, qui rationem & modum jugerationis oſtendunt potius quam recturam limitum. Decidunt autem in ſuo latere, quia pacis deciſioniſve cauſa conſtituuntur vel obſeruantur. Vid. p. 95. & 124.

LEX LIMITVM eas praedamnauit.] Tiberij, ſcilicet, his verbis: Haec autem jugerationis modum ſeruandi cauſa ſunt ſita; quibus etiam termini lapidei certam diſtinctionem dant, quos oportet non ad fidem nec ad rationem eorum limitum, qui majorem modum agri recipiunt, pertinere.

MAIOR poteſtas limitum.] Maximorum limitum, Decumanorum ſcilicet & Cardinum, major eſt poteſtas, majoremq. agri modum regunt. Atque

ante omnia redintegrandus eſt fundus ſuis limitib. per maximorum limitum rationem, tum de comportionalium terminorum poſitione quaerendum. Vide leg. Tib. & Aggenum in Contr. de Poſit. term.

Regionis Campaniae & Aureliae.] Scio quid Onufrius & alij viri doctiſſimi, quid item inſcriptiones antiquae & vetus itineraria tabula de Aurelia via ſuggerant. Heic vero nihil eſt quod anxie diſquiramus. nam Aurelia eadem quae Campania. Interpolator iſtius fragmenti felicem illam ac beatam Campaniae amoenitatẽ, & vt ait Plinius, gaudentis naturae opus, quia prae vbertate auro contra aeſtimanda eſſe videbatur, Aureliam appellauit. Legendum igitur: Pars vero camporum & ſiluae regionis Campaniae, vel potius Aureliae, &c. At hoc frigidum eſt, inquies, & inficetum. Neque ego negauerim. Sed hanc lectionem comprobat pag. 98. Abſq. hoc eſſet, cõtenderem legendum eſſe, Bruttiorum & Valeriae. Vid. pag. 317. & l. vlt. C. Th. Quib. eq. vſ. conceſ.

Gregales lapides.] Vt contrà, Egregij termini.
114 Frontinus ipſe in lib. Strateg. dixit, Milites gregales.

115 Coronarum naturam ſaxis ſignantes] Hoc eſt, naturam ſiue habitum locorũ, quae oppidorum ſiue coloniarum territoria ambitu ſuo cingunt & coronant. Sic paullo poſt: Cingulum Florentinum.

Arcus vel serias.] L. Arcas; vel, Serias.
116 poſt haec aliquid deeſſe puto.

Colonia foedatvrae.] Legendum vt p. 93. colo. Fida Tuder. Et ex albo Onuf. delenda illa colonia Foedaturae, quae nuſquam fuit.

HABENTES longum tetrantem.] Longum 117.
tetrantis actum. Ouidius I. Metam. Cautus humum longo ſignauit limite menſor.

TVSCIAE PRIVS & Campaniae & Apuliae.] Aliquid amplius legitur p. 92. verum haud emendatius: Tuſciae prius & Cāpaniae, Apuliae & variae regionis vel acta territoria: Quae procul dubio ſunt inſitiua: quiſquis autem primum inſeruit, ſcripſiſſe videtur: Tuſciae, Bruttiorum, Campaniae Apuliae & Valeriae collecta territoria.

IN CINGVLO FLORENTINO.] In agro Florentino, pag. 92.

LEGEM poſuerunt menſores.] Huc vſque his fragmentis quaſi ruderib. oppreſſa jacuit lex vetus; digniſſima tamen quae à nobis eruta proponatur, vti de plano rectè legi poſſit. Eſt autem hujuſmodi.

LEX. AGRIS. LIMITANDIS.

CVM. DVXERIS. DECVMANVM. LATVM. PED. XL. KARDINEM. LATVM. PED. XX. FACITO. CETEROS. LIMITES. SVBRVNCIVOS. LATOS. PED. VIII. IN. QVOS. LIMITES. F. PONITO. TERMINOS. EX. SAXO. SILICE. AVT. MOLARI. AVT. NE. DETERIORE. SVPRA. TERRAM. SESQVIPEDEM. FACITO. CRASSVM. PEDEM. ITEM. POLITVM. ROTVNDVM. IN. TERRAM. DEMITTITO. NE. MINVS. PEDES. II. S. CETEROS. TERMINOS. QVI. IN. OPVS. ERVNT. ROBVSTOS. STATVITO. SVPRA. TERRAM. PED. II. IN. TERRAM. DEMITTITO. NE. MINVS. PED. III. EOSQVE. CIRCVMCALCATO. SCRIBITO. ITA. VT. IVSSERO. QVOD. SVBSECIVVM.

AMPLIVS. IVG. C. ERIT. ID. PRO. CENTVRIA. PROCEDET. QVOD. SVBSECIVVM. MINVS. ERIT. IVG. L. ID. PRO. DIMIDIA. CENTVRIA. PROCEDET.

HOC. OPVS. OMNE. ARBITRATV.

* CLAVDII. CAESARIS. ET. M. ANTONII. ET. M. LEPIDI.

HOC OPVS OMNE.] Haec erat publicis operibus formula ſolemnis ad fraudes redemptorum coercendas. Sic in veteri lege parieti faciundo: HOC. OPVS. OMNE. FACITO. ARBITRATV. DVO. VIR. &c.

118. MEDII TERMINI, qui dicuntur epipedonici.] Qui ſcilicet in eo ſunt ſtatu, vt potius in plano eſſe videantur, ὡς ἐν ἐπιπέδῳ, quam aut ſupra terram erecti, aut in terram demiſſi vel adacti.

119. LIMITES EIVS in horam ſextam conuerſi.] Plinius l. III. 5. vbi de Italiae ſitu, Incedit per maria, coeli regione ad meridiem quidem: ſed ſi quis id diligenti ſubtilitate exigat, inter ſextam horam primamq. brumalem. Ab hac poſitione dicuntur ſextaneae limitum partes, & limites ipſi ſextanei.

120 POSTEA A TIBERIO CAESARE IVGER. MOD. SER. CA.] Innuit Legem Tiberij Caeſ. quam habes pag. 47.

INTERAMNE fluminea.] Pagina 129. legitur, Interamne Flaminia. Vnde incertum eſt, an Interamnam aliquis interpretari voluerit Flaminiam; an vero auctor ipſe Flaminiam indicauerit, quae inter prouincias Italiae recenſetur ab Valentiniano & Valente lib. I. C. Th. Quibus equorum vſus conceſ. Et in antiquis inſcriptionibus reperitur.

COR-

CORRECTOR. FLAMINIAE. ET. PICENI. &, IVRIDICVS. DE. INFINITO. PER. FLAMINIAM. VMBRIAM. ET. PICENVM.

PRO MERITO CASTRI.] Legendum, Pro merito. Caſtrimonium oppidum. &c. 123

HERMVLAS.] Ἑρμίδιον. Hermas etiam ſiue hermulas vocabant λόφους καὶ σωρούς τῶν λίθων, τοὺς ἐν ταῖς ὁδοῖς γινομένους εἰς τιμὴν τοῦ θεοῦ· ἐνόδιος γάρ. inquit Heſychius. Iſidorus: Mercurij, lapidum congeries in cacumine collium. 128

DIVERSIS metallis materiae ligneae vel ſaxor.] Materiae ligneae metalla vocat terminos ligneos in terram defoſſos, voratos, vt quidam agrimenſores loquuntur, hoc eſt, depactos. Saxorum autem metalla non improprie dici, obſeruabimus ad pag. 264.

AGGENI VRB. IN IVL. FRONT. COM. LIB. DIAZOG.] In lib. Mem. manu Aem. Ranconeti, tantum reperi: 131. AGGENI VRBICI LIBER DIAZOGRAPHVS. Sequentes figurae ipſius Ranconeti manu delineatae ſunt. deinde ſequitur liber SICVLI FLACCI DE CONDIT. AGR. ab eodem emendatus, vt ab Adriano Turnebo eſt editus.

AGGENI VRBICI DE CONTROVERSIIS AGR.] Heic deſunt cõtrouerſiae de Poſitione terminorum, 144 de Rigore, de Fine, & de Loco, haud leui deſiderio requirendae, quum ob eruditionem jure placeant quas habemus reliquas. Hujuſmodi autem rerum pretia qui ſatis intelliget, quantum admirando contendere poterit, admiretur Iac. Cujacij ſecundam libro decimo Obſeruationem, ex iſtis aucto-

ribus ingenioſiſſime cōfectam atque compoſitam. Inſcribitur autem, De controuerſijs agrorum, quae per menſores dirimuntur.

145 ORDO veteris aſſignationis.] Cod. Mem. Ordo veteranis aſſignatus. Ordo ſcilicet modi vniuerſi per extremitates menſura comprehenſi aſſignatique: tum etiam ordo comportionalium terminorum quos veterani inter ſeſe pegerint. Sed ferri poteſt, Ordo veteris aſſignationis, & explicari, Lex veteris conſecrationis. vt p. 86. Lege & conſecratione veteri manet. Et p. 85. Iure ordinario diuiſus eſt.

NEQVE enim hic interuentu.] Liber Mem. Neque enim hic menſurarum interuentus.

147 COMMALVERVNT.] Mem. Conualuerunt.

148 PECVNIAM etiam quarumdam.] Mem. In Italia pecuniam et. qu.

SED ABDVCTVM eſſet elotum.] Scribendum videtur: Sed ſi abductum eſt & elotum. Vel, vt in cod. Mem. ablutum.

149 CVIVS INIVRIAM.] C. Mem. Cum injuriam.

152 ALIO nomine appellatur, locorum.] Controuerſiam De locis ſignificat. Sic in l. Quinq. pedum. C. Fin. reg. Finalis jurgij vel locorum libera peragatur intentio. id eſt, controuerſiae de Fine & controuerſiae de Locis.

INTER ASDRVM. ET TISDR.] Hadrumentum & Thuſdrum, Africanae coloniae.

157 SVNT & termini curſorij.] Vid. Boet. li. II. de G.

IN TERRAM VORATOS.] In terram demiſſos, depactos. Vid. p. 320.

LACOS & Legonatos.] Lacus & Lacunas. 158.

CALASASIONES.] Apud Boetium, Calauiones. Aliquis ſcribere voluit, Scoroſiones: aut etiam deprauatius, Corroſiones, vt alicubi legitur.

HYGENI AVG. LIB.] Hic etiam Hygeni liber 160 in codice Memmiano Ranconeti manu emendatus eſt, figuris ab eodem delineatis.

SOLI PVLCER HABITVS.] Virg. I. Georg. habitus locorum. vbi Seruius: Habitus locorum, inquit, poſſibilitates vel naturas accipiamus, quas Graeci τὰς ἕξεις vocant. Columella lib. III. 1. Refert tamen cujus generis, aut quo habitu vitem pro regionis ſtatu colere cenſeas. & cap. 10. Statum coeli locique & ipſius vitis habitum obſeruemus. Celſus l. xii. Quem. ſeruit. amit. Fundus qualiter ſe habens, ita cum in ſuo habitu poſſeſſus eſt, jus non deperdit.

AB ETRVSCOR. diſciplina.] Frontinus in fragm. Scriu. Varronem hujus ſententiae auctorem laudat. Limitum, inquit, prima origo, ſicut Varro deſcripſit, ad diſciplinam Etruſcam noſcitur pertinere.

ARVSPICVM.] In cod. Arc. Artificium.

AB HOC EXEMPLO.] Quae ſequuntur, vſq. ad, limites autem appellati, &c. iterum habes p. 231. Scriueriana fragmenta: Ab hoc fundamento majores noſtri in agrorum menſura videntur conſtituiſſe rationem. Primum duos &c.

VNVM QVI AB Oriente in Occid. alterum à Merid. ad Sept.] Sic Geodaetae Graeci lineas conſtituunt, & in climata ſiue aëra diſtingunt. Pediaſimus: Γραμμαὶ πρὸς τὴν ἐποχὴν μεταλαμβανόμεναι δύο καί-

ματα καὶ ἀέρες καλοῦνται. καὶ κλίματα μὲν οὕτω ὀνομάζονται ὡς ἀπὸ τῶν οἰκουμενικῶν κλιμάτων, ἀνατολῆς, δύσεως, ἄρκτου καὶ μεσημβρίας. ἐπεὶ καὶ τῶν μερικῶν χωραφίων αἱ πλευραὶ τοῖς τοιούτοις κλίμασιν ὑποπίπτουσιν. ἀέρες δὲ, ὡς ἀπὸ τῶν ἀφορμωμένων κλιμάτων τούτων ἀνέμων. τουτέστιν ἀπηλιώτου, ζεφύρου, βορέου, καὶ νότου. Vitruuius lib. I. cap. 1. Diſciplinam vero medicinae architectum nouiſſe oportet, propter inclinationes coeli, quas Graeci κλίματα dicunt, & aëres locorum, qui ſunt ſalubres aut peſtilentes. Idem, cap. 4. Calor cum excoquit, aëribus firmitatem eripit.

161. QVEM cardinem nominauerunt à mundi card.] Cod. Arc. Quem nominauerunt mundi cardinem.

SICVT DVO pondo nunc dicimus dup.] Arc. Et duopondium & duo viginti, quod dicebant antiqui, nunc dicitur dupondium & viginti: ſic etiam duodecimanus decimanus eſt factus.

PRORSVS.] Feſtus: Prorſi limites appellantur in agrorum menſuris, qui ad orientem directi ſunt.

LIMITES A LIMO.] Vide in excerptis, pag. 227. Feſtus: Limus, obliquus, id eſt tranſuerſus, vnde & limina. Fragmenta Frontini Scriueriana: Limites appellati ſunt tranſuerſi, à limo antiquo verbo. à quo dicunt poetae limos oculos, & limum cinctum, &c. quae ab Grammaticis interpolata fuiſſe puto. Seruius XII. Aen. Limus eſt veſtis quae in extremo ſui habet purpuram limam, id eſt, flexuoſam. vnde & nomen accepit. nam limum obliquum dicimus. vnde & Terentius, limis dicit, id eſt, obliquis. Donatus: Limis eſt tranſuerſus. vnde limen dicitur

quoque, quod ingredientibus exeuntibuſque tranſuerſum eſt. Gloſſae veteres: Limes, πλάγιος, πλαγία ὁδὸς. Limis, obliquis oculis.

LIMVM CINCTVM.] Arc. Limum, concluſum; hoc eſt concinctum.

OMNIS ERGO huius recturae long. ration.] 162.
Membranae Arcerij & Herveti: Omnis ergo hujus menſurae ac recturae longitudo rationabiliter limes ap.

ALII LINEARII.] Arc. & Herv. lineales. Seruius: Limites alij minores erant in obliquum diſcreti, qui lineares appellabantur, & agros per centurias ſiue per jugera diuiſos coercebant.

SVBRVNCIVI.] A runcone ſeu runcina, dicti ſubrunciui, quemadmodum in libris pontificalibus, inter cetera deorum indigitamenta, reperitur, Subruncinator, vt notat Serv. I. Georg.

PRO aeſtimio vbertatis.] Arc. pro -- timio vbertatis aeſtimatione ſunt adſignatae.

CONSTITVTIONEM.] M S. Arcerij & Herveti: 163.
conſuetudinem. Paulus l. XXIII. De aqua & aq. pl. Quod principis aut ſenatus juſſu, aut ab his qui primi agros conſtituerunt, opus factum eſt, &c.

NON omnis agror. men.] Abſurda eſt lectio in M S. Arc. & Her. noſtri omnes agrorum menſuram in orientem potius quam in occidentem ſpectare voluerunt. Nam hoc falſum eſſe clamant ſequentia.

IN ORIENTEM S. A. E. S.] Haec inducenda videntur.

IN OCCIDENTEM templa ſpect.] Vitruuius,

l. IIII. Signum quod erit in cella collocatum, ſpectet ad veſpertinam coeli regionem: vti qui adierint ad aram immolantes aut ſacrificia facientes, ſpectent ad partem coeli orientis.

QVOD in ſemel.] MS. Arc. & Heru. quotiens ſemel.

POSITA auſpicaliter groma.] Hyginus lib. de caſtrametatione: Parte laeua tribunal ſtatuitur, vt augurio accepto inſuper aſcendat, & exercitum felici auſpicio alloquatur.

GROMA.] Hygin. ibidem. In introitu praetorij partis mediae ante viam principalem Gromae locus appellatur. Paullo poſt: Adpoſito in eodem loco ferramento, groma ſuperponatur, vt portae caſtrorum in conſpectu rigoris ſtellam efficiant. & profeſſores eius artis cauſa ſupraſcripti Gromatici ſunt cognominati. Feſtus: Groma appellatur genus machinulae cujuſdam, quo regiones agri cujuſque cognoſci poſſunt. quod genus Graeci dicunt γνώμονα. Lucillius. ——— viamque

Vis degrumari, vt caſtris menſor facit olim.

Veteres Gloſſae: Gruma, γνώμων. Item: Gruma, βασιλικὴ γνώμη. In Gloſſis Iſidori, vbi legitur, Incoma, Menſura militum, ſcribendum: haec groma, menſura limitum. Ibidem, Grumulus, ager, tractus.

LIMITES DVXERVNT.] MS. Arc. & Her. lim. emiſerunt.

164 IN AGRO CAMP. Q. eſt circa Capuam.] Cicero, de lege Agrar. ager Campanus hac lege diuidetur, orbis terrae pulcerrimus, & Capuam colonia dedu-

tur, vrbem ampliſſimam atque ornatiſſimam.

QVIBVSDAM DEINDE.] codex Heruéti: A quibuſdam demum.

MVLLICIENSIS & Turgallienſis regionum.] Cogitandum adhuc. nam de Murgiſſenſi & Tugienſi regionibus, quas Baeticae cognominibus annumerat Plinius, nondum planè conſtitui. Liber Arc. Multicenſes & Turgalienſes. 165

VT HABEAT.] Forte, vt habetur.

LIMITVM ACTIBVS.] Sic Vitruuius lib. III. c.3. In ſingulis tetrantum actionibus. Hygenus ipſe, pag.102. antiquae menſurae actus. 166

OBSECVNDANTES tetrantum max. dec.] In Arcerianis fragmentis legitur: Alij vertices, alij latera, regionibus ſuis obſecundantes, multi tantum decimani maximi & cardinis lapides inſcribſerunt. Quae lectio minimè ſpernenda.

AD PAREM.] Cod. Palatinus, adpares. Recte.

LAPIDES mutos appellauerunt.] Sic apud Feſtum, Muta exta, ex quibus nihil diuinationis animaduertebant. Sic pag. 164. Signa mortua nuncupantur, in quibus locis nulla comportionalium ſigna inueniri poſſunt.

NE ARBORES deeſſent tantum numerum.] In Arcerianis fragmentis ſuperſunt veſtigia hujus ſcripturae, quam veram eſſe arbitror: Inter acceptas ne roborei deeſſent termini, cauit. inſcripſerunt quidam vertices lapidum & limitum tant. num. ſignificauerunt. Terminos roboreos Frontinus lib. de Colon. dixit, robuſtos.

VLTERIORIS poſtulationem inſcripſerunt.] Hoc eſt, conueniente & congruo titulo vlteriorem notauerunt. Sic pag. 105. Hanc conſtituendorum limitum rationem ſeruare debemus, ſi huic poſtulationi & locorum natura ſuffragabitur. & pag. 136. Conditionem regionis excutiemus, & ſecundum ſuam poſtulationem aſſignabimus.

DEXTRATAE & vltratae.] Legendum vt eſt in Arcerianis: In regione dextra & vltra. niſi malis, dextrata & vltrata.

169 AMPLIARETVR.] Arceriana: appellaretur.

NISI eorum formae.] MS. Arcer. & Heru. cum eorum temporum formae.

LATIOREM DECVMANO.] Arcer. latiorem à decumano. deinde ſequitur: quoniam decimanus erat. poſiti ſunt d. q. l.

CVM SPATIVM.] Arc. & Her. cui jam ſp.

FINITIS ergo amplior. bellor.] Haec & quae tota pag. ſeq. continentur reperire eſt apud Boetium, ſed deprauatiſſima.

PR. CIVIBVS.] Codex Herveti, proceribus.

170 NOVA DEDICATIONE.] Nouo ſtatu. Plinius lib. 11. c. 52. quod Seneca dixerat Nat. Quaeſt. 11. c. 47. In nouo vrbium ſtatu, dixit, In deductione oppidorum.

VICTORIB. AVTEM.] Boetius: Quae coloniae his victorib. qui temporis cauſa arma cepere, aſſignatae ſunt.

ERAT TVNC praemium terra.] Iuuen. Sat. XIIII.

Tandem pro multis vix jugera bina dabantur

Vulne-

Vulneribus, merces ea ſanguinis atq. laboris
Nullis viſa vnquam meritis minor.

Sic ipſe Hygenus pag.131. Solent enim culti agri ad pretium emeritorum aſſignari.

EMERITO.] Modeſtinus l. III. D. de re milit. Qui militiae tempus in deſertione impleuit, emerito priuatur. Ibidem, §. Si ex improuiſo. Vt veteranus reſtituetur, & emerita accipiet. Arrius Menander, l. v. §. penult. Praemia & emeritum capiet.

NAM CVM ſignis & aquila & priuis ordinibus.] Laudabilis hic deducendi ritus Taciti aeuo jam obſoluerat. Sic enim ille XIIII. Annal. Non vt olim, inquit, vniuerſae legiones deducebantur cum tribunis & centurionibus & ſui cujuſq. ordinis militibus, vt conſenſu & caritate Remp. efficerent, ſed ignoti inter ſe diuerſis manipulis, ſine rectore, ſine affectibus mutuis, quaſi ex alio genere mortalium repente in vnum collecti, numerus magis quam colonia.

D. IVLIVS vir acerrimus.] Eum Velleius vigore animi acerrimum fuiſſe ait. Plinius VII. 25. animi vigore praeſtantiſſimum.

DOMITOR.] Sic legendum, non vt apud Boet. dominator.

DVM VICTORIAS numerat.] Cod. Herueti: Non victorias numeraret.

CONGRESSIONVM multitudines.] Plin. VII. Signis collatis quinquagies dimicauit: ſolus M. Marcellum tranſgreſſus, qui vndequadragies dimicauerat. Nam praeter ciuiles victorias vndecies centum & nonaginta duo millia hominum occiſa

proelijs ab eo, non equidem in gloria poſuerim tantam, etiam coactam, humani generis injuriam.

Milites vltra ſtip. emer. detin.] Arceriana: militem intra ſtipendia detinuit.

Detinvit recuſantes.] Hinc illae indignantium querelae, apud Plutarch. Ποῖ δὴ καὶ πρὸς τί πέρας ἡμᾶς ὁ ἀνὴρ καταχρήσεται περιφέρων καὶ χρώμενος ὥσπερ ἀτρύτοις καὶ ἀψύχοις ἡμῖν. Suetonius: Decumanos Romae cum ingentibus minis ſummoq. etiam vrbis periculo miſſionem & praemia flagitantes, ardẽte tunc in Africa bello, neque adire cunctatus eſt, quamquam deterrentibus amicis, neque dimitere; ſed vna voce, qua Quirites eos pro militibus appellauit, tam facile circumegit & flexit, vt ei milites ſe eſſe confeſtim reſponderint, & quamuis recuſantem vltro in Africam ſint ſecuti.

Cvm milite.] Scribendum, vt eſt in Arcerianis, Humiliter. deinde: & per aliquot bella parta iam pace deduxit.

In assignata orbi ter. p.] Legendum, in aſſignata orbis terrarum parte, exercitus, &c. Boetius: Aeque Diuus Auguſtus aſſignatas vrbes prouinciarum exercitui juſſit, propter ſubitas bellorum acies, non ſolum eas ciuitates demum cingere muris, &c.

171 Nvmero ciuium ampliauit.] Boetius: ciues ampliauit.

Tetrantvm veterum.] Quid ſignificent tetrantes, diſcere eſt è Vitruuio lib. x. c. 11. vbi ait circinationes diuidi tetrantibus in partes quatuor,

vel octantibus in partes octo ductis lineis.

VESTINI.] Ranconetus ſcripſerat, VESVVI.

QVONIAM vetuſta munic.] Legendum. Quotiens vetuſta mun.

PROPER ſubita bellor.] Boetius: D. Auguſtus
juſſit propter ſubitas bellorum acies non ſolum eas 172
ciuitates demum cingere muris, verum etiam loca aſpera & confragoſa ſaxis eligi, vt illis maxime propugnaculo eſſet ipſa loci natura. Qui locus in editione Baſilienſi corruptiſſimus eſt.

VBI ILLIS AMPLISS.] Legendum, vt illis.

RVPIVM MVLTITVDO.] Emendandum videtur, rupium altitudo.

RELICTA eſt, vt aut ſiluam RP. praeſt.] Cicero I. in Rullum. Vtrum tandem hanc ſiluam in relictis poſſeſſionibus, an in cenſorum paſcuis inueniſti? Vid. pag. 56. & 77.

FINIBVS STELLATIVM.] Cicero I. in Rull. Adjungit, inquit, Stellatem cãpum agro Campano, & in eo duodena deſcribit in ſingulos homines jugera. Quaſi vero paullum differat ager Campanus ac Stellatis.

MORE ARCIFINIO.] Hoc eſt, fluminibus, 173
foſſis montibus, vijs arboribus antemiſſis, aquarum diuergijs, &c. Hujuſmodi enim ſunt demonſtrationes & locorum vocabula.

GROMA ponitur in tetrantem.] Nonius. Grumae ſunt loca media, in quae directae quatuor congregantur & conueniunt viae.

CARDINVM FINES terminis obligabuntur.] 176

Auctor incertus in fragmentis Arcerianis: Circuire oportebat totum fundum, & ita obligare, ne demonſtratio negligenter ſoluta appareat. Hygenus ipſe mox dicet, Extremitatem menſuraliter obligatam. & pag. 129. terminis lapideis obligabimus. Anonymus pag. 208. Singulos fundos ex notis juris obligauimus.

177 QVONIAM ORTVS & occaſus.] Arceriana: Quoniam ortus & occaſus ſigna à locorum natura varie eſt.

QVAE EX relicta linea normaliter.] Scribendum, vt eſt in cod. Herueti & Arcerij: Quae recta linea norm.

BREVIORI LONGITVDINI.] cod. Herueti. ad breuiorem longitudinem.

SIGNO OPPOSITO.] Heron Geodaetes: Σχήπελος, εἰς ὃ δή ἐστι τὸ λαμβανόμενον σημεῖον.

SIT ERGO forma conſp.] Liber Herueti. Sit ergo terminus conſpectus, vt A B C D. tunc ex linea primum conſtituta quae eſt B & D.

DICTABIS METAS.] Cod. Arc. & Heru. ductabimus metas.

F. E A D G.] In Arc. & Heru. F. A. E. D. E, & G. ſic E. B. tractabimus.

178 SIGNO notabimus H. ex ſigno.] In Arc. & Her. Sic notabimus: conſpiciemus H. & ex ſigno h. I.

179 CVRSVS recte comprehendi.] In Arc. & Heru. curſu comprehendi recto.

GNOMONICES ſummae ac diu. artis.] Vitruuius lib. IX. cap. 4. vbi de gnomonicis dicere aggre-

ditur, ſic incipit: Ea autem ſunt diuina mente comparata, habentque admirationem magnam conſiderantibus quod vmbra gnomonis aequinoctialis alia magnitudine eſt Athenis, &c.

ELEMENTVM.] Arceriana, Frumentum. Forte, Inſtrumentum.

SPIRITVS SVSTINERI.] Cod. Arcerij. ſpiritum ſubſternere.

QVOD GRAECI HEMITONION.] Muſicam 180
iſtam rationem aliter Plinius lib. II. aliter Cenſorinus, aliter Higenus concipiunt. eam vero fuſe explicat Hyginus in Aſtronomicis.

AD SOLEM ter tantum eſſe.] Fragmenta Arc. Ter tantundem. Cenſorinus: à Venere ad Solem ter tantum, quaſi tonum & dimidium.

VBI NOVISSIME deſcendat.] In Arc. & Heru. deſinat.

ARS MVSICA per haec diaſt. conſt. F.] Ipſis 181
autem ſonis motuum modum menſuramque inueniſſe geometras magis quã muſicos, ait Cenſorinus.

DEINDE SESCONTRARIVM.] Arceriana & Heru. dein contrarium.

EX CIRC. SOLSTITIALI.] Arc. & Heru. aequinoctiali.

HOC EST INFRA.] Gloſ.

VMBRAS OMNIVM IN H. N.] Arceriana: 182
Omnium rerum in hac forte parte noſtri tet. Heru. Omnium rerum in hac ſorte partis noſtrae tetartemonio. Quae monſtra haud dubie gloſſarum vitio confiСta ſunt. Rectum eſſe videtur quod edidit

Turnebus. niſi quod malim ſcribere, tetartemorio.

TETARTEMORIO.] τεταρτημόρια. Plinius lib. VII. 49. Durat & ea ratio quam Petoſiris ac Necepſo tradiderunt, & tetartemorion appellant, à trium ſignorum portione.

183. HAS TERRAS fertur inhab. ind.] Legendum vt eſt in Arcer. & Heru. Has terras ferunt inhabitare Arabas, Indos.

SICVT ET LVCANVS.] Arc. & Heru. Sicut ait Lucanus.

184 SCIOTERVM PONEMVS.] Vitruuius lib. I. c. 6. Aeneus gnomon, indagator vmbrae, qui Graece σκιοθήρ dicitur. Plinius lib. II. Horologium quod appellant ſcioterícon.

A PRIMO SOLIS OR. VMB. COHIB.] Heru. primum ſolis ortum vmbra cohibeat.

185. GNOMONEM.] Vmbilicum Plinius interpretatur, lib. II. vbi de vaſis horoſcopis.

VMBRAS eius qualeſcumq.] Arcer. & Heru. vmb. e. ab equali.

186 IN G. &.] Arcer. & Heru. in G. E. &.

MAXIMAE VMBRAE.] Heru. maximae G. F. vmbrae. Arcer. Lineam. G. F. max. vmb. quod verius eſt.

COMPRAECIDENT.] Heru. comprehendent.

LIMITVM ORDINATIO hac ratione conſt.] Arceriana frag. limitum ordinatione conſtituta.

187 FREQVENTIVS in prouincijs.] Heru. Recentius in prouincias imperabant, vbi. Arcer. recentius improbandi.

APERIRI.] Sic viam aperire dicimus, quum ad veterem altitudinem latitudinemque reſtituimus. 188
Vlp. lib. I. D. de via publ.

ACTI LIMITIS.] Arceriana. actuarij lim.

CONDITAM.] Arceriana. conſtitutam. 189

LATITVDINES.] Heru. longitudinem. nihil mutandum.

POLITOS in rotundum. Arceriana: Politos, 190
rotundos. Vide legem agris limitandis, pag. 93. & 117.

A D. M. O. ET. k.] Legendum vt monuit Turnebus, à decumano & cardine. atq. ita eſt in Arcer.

DECVM. MAXIMVS, DECVM. TOTVS, k. M. k. TO.] Arceriana. Decumanus maximus, K. M. Decumanus totus, K. totus. recte. Siculus Flaccus, pag. 19. Inſcriptiones in centurijs ſunt tales: dextra aut ſiniſtra decimanum totum, vltra citraque cardinem totum.

DDI. V k. I. & SDI. V k I. & DDI. k k I. & S DI. k k I.] 191
Hoc eſt: Dextrà decumanum primum, vltra cardinem primum. & ſiniſtrà decumanum primum, vltra cardinem primum: & dextrà decumanum primum, citra cardinem primum: & ſiniſtra decumanum primum, citra cardinem primum. Vid. p. 212.

AEQVE VI.] Forte ſcribſerat Hygenus, & quae V. I. Deſcribemus, inquit, ad terram deorſum verſus S. D. I. V. K. I. id eſt, Siniſtrà decumanum primum, vltra cardinem primum; in ea parte lapidis inſcribemus, quae erit ſiniſtrà decumanum primum, & quae vltra primum &c.

INSCRIPTIONEM.] Arceriana, Inſcripturam.

192 AB VNO VMBILICO.] Plin. XVIII. 33. Conueniet mediam mēſuram circumſcribi circulo paruo, qui vocetur vmbilicus.

SIC ET K. SIMILITER D. AVT S.] Hoc eſt; Sic & cardinem ſimiliter dextrà aut ſiniſtrà. Et cum decumani ſiue cardinis, &c.

HIS DEINDE cum quartum.] Arceriana. Hiſdem in decumanum quartum. Heru. deinde, id eſt cum in dec. Arceriani codicis ſcriptura emendatior videtur.

193 SIVE PASCVA & vtrinq. Q. fu. inſcr. R.] Arcer. & Heru. Siue paſcua publica, ſiue vtrunque, quatinus fuerit, terminationem replebimus.

LOCI LATITVDINEM.] Heru. Longitudinem.

194 INSCRIBEMVS.] Arceriana. oſtendemus.

L. MANILIO C. F.] Arceriana, Seij Filio.

FVNDI bene meritorum.] Vid. Boet. lib. II. de G.

DEBERENT ESSENT.] Arc. & Her. haberent, & eſſent.

OMNIVM ENIM fundos ſec. red. coem. & mil. aſſ.] Haec clauſula non videtur eſſe hujus loci. Variat autem lectio in codicib. MS. Nam in Arcer. legitur Omnium enim fundos ſecundum meritum & militiam adſignauit. At in cod. Herueti, Omnes enim fundos ſecundum meritum & militiá coemit & militi aſſig. Ex quibus veram fortaſſe ſic elicies: Omnium fundos coemit, & militi ſecundum meritum & militiam aſſignauit. Hygenus ipſe, pag. 203. Multis locis conditores vniuerſum locum coemerunt. Siculus Flaccus pag. 21. non enim omnibus aequa-

aequaliter datus, ſed & ſecundum militiam modus eſt datus. In libello de Colonijs frequenter occurrit, Ager militi pro merito, vel, Ob meritum, aſſignatus.

INSCRIBEMVS ergo fundos ſic.] Arceriana & Heru. Inſcribemus ergo conceſſos, ſic vt aere permaneat.

PASCVA, vt puta Semproniana.] Paſcuorum ex lege Sempronia aſſignatorum mentio fit in legis 195
Agrariae fragmento, quod exſtat Inſcript. pag. CCII.

TERMINIS lapideis obligabimus.] cod. Heru. obſignabimus. nihil mutandum. nam ipſe mox dicet, Extremitatem rectis angulis obligare. 196

RECTIS angulis obligare.] In Arcerij fragmentis additur: & ſic terminos ponere.

SI FVERIT mons aſper & confragoſus.] Boetius lib. II. de Geom. In montibus loca arida & 197
confragoſa petras ſignatas inuenimus.

IN FORMA ſignificabimus.] In Arcerianis ſequitur, Praeterea in Sicilia vbi montium altitudo & aſperitas eſt. &c.

ARAS LAPIDEAS ponere debemus quarum inſcriptio.] Variae fuerunt inſcriptiones in hujuſmodi aris atq. etiã in arcis lapideis, &, vt plurimum, conceptae litteris ſingularibus, ſiue ſingulis, quas iſti capitaneas vocant. Sic apud Innocentium, in litt. G. Super ſe arcam in monte conſtitutam. ergo rariores terminos habet caſa S S. Signa inuenies, P.O.L.I.H. Et lit. B. Sub alueo ãrca conſtituta eſt P. L. M. Et in vetere cippo, pag. DCCXI. . . . .

. . . HYPAMPELVS. HVIC. CEDAT. IN. RIGOREM.

MACERIAE. ET. FVRCARVM. ET. ARA. IN. QVA. FVRCEPEM.

Nam iſtud FVRCEPEM haud dubie conflatum eſt ex litteris ſingularibus, quas ita diſtingo, F.V.R.C.E.P.E.M.& interpretor, FINES.VLTRA.RIGOREM. CIPPORVM. ET.PARIETIS.ET. MACERIAE. Quam interpretationem minus aſpernabitur, qui totum epigramma penſitare legerit.

198 AD FINES.] In vetere tabula itineraria Peuting. & in Itinerario Antonini frequenter occurrit, AD FINES.

ACCEPTVRORVM.] Arceriana: acceptorum.

SEXAGENA SENA BESSES.] Arcer. ſexag. & ſex ſemis. cod. Heru. ſexagena ſena S. ſic pag. ſeq. LXVI. S.

AEQVIS FRONTIBVS.] cod. Herueti & Arc. Aequis partib. Quae autem ſequuntur longè aliter ſe habent in fragmentis Arcerianis. Omnium nomina ſortibus inſcripta in vrnam mittemus,& prout exierint primam ſortem centuriarum tollere debebunt. eodem & ceteri. quod ſi illis conuenerit, vt conternati ſortiri debeant, qui tres primum centuriam ſorte accipere debeant, conternatione factorum ſingula ſortibus nomina inſcribemus. vt ſi conuenerit &c. Quae ſine ope melioris exemplaris refici vix poſſunt.

SORTIBVS INSCRIPTA.] Fragmentum legis Agrariae. DE. EO. AGRO. LOCO. EX. LEGE. PLEBEIVE. SC. III.VIR. SORTITO. CEIVI. ROMANO. DEDIT. ASSIGNAVIT. Vetus tabula

Graeca. ΕΛΑΙΑΙ. ΕΠΙΓΕΓΡΑΜΜΕΝΑΙ. ΕΠΟΝΤΑΙ. ΤΩ. ΚΛΑΡΩ. ΤΟΥΤΩ. Item, ΑΥΤΑΙ. ΑΚΟΛΟΥΘΕΟΝΤΙ. ΤΩ. ΚΛΑΡΩ. ΤΟΥΤΩ. Heſychius: Γεωνόμαι, οἱ ἐν ταῖς ἀποικίαις διαιτώμενοι καὶ κληροῦχοι καὶ νέμοντες τὴν γῆν.

IN VRNAM DEIICIEMVS.] cod. Acer. & Heru. in vrn. mittemus.

DVCERE DEBEBVNT.] Arc. & Her. tollere. deb. 199

PERMISSVM ERIT.] Arc. & Her. conuenit.

AVGERIO A. F.] Arcer. & Heru. Augerio Sullo A. F. Vetus tabula marmorea Romae. BVCCINATORI. LEG. V. ALAVDAE. C. SALLIO.

LEG. V. ALAVDAE.] Nobiliſſima haec legio, & ſaepe occurrit in antiquis inſcriptionibus.

QVOTO LOCO exierit notabimus.] Hygenus p. 213. Ipſi ſortientur, vt ſciant quis primo aut quotocumque loco exierit. Vopiſcus in Tacito: Omnis exercitus equum illum Probo duci dicauit, ipſis etiam militibus, quorum nomina exierant, id volentibus. i. quorum nomina ex vrna emerſerant.

SI CONTERN. vrna facies.] Arceriana. Si cont. vnam faciet.

PRIMA CONTERNATIO.] Arceriana. Vna conternatio erit. Sic & ceteri. has cont. &c.

SVBLATA SORTE.] Vetus inſcriptio: SACRO. SVSCEPTO. SORTIBVS. SVBLATIS. C. GALLIO. ATTICVS. MEDIOLANIENS. Hygenus pag. 213. Antequam ſortes tollant, ſingulorum nomina in pittacijs & in ſorticulis &c. Idem: ne quis queri poſſit, ſe ante debuiſſe ſortem tollere.

Iulius Capitolinus, in Albino: Quum ille ſortem de ſuo fato tolleret.i. de ſuo fato ſciſcitaretur.

A PRIMA cera primam tabulam.] Sic tabulae inferiores, Inſtitut. De pupill. ſubſtit. §. Sin autem. Separatim in inferioribus partibus ſcribere; eamque partem proprio lino propriáque cera conſignare; & in priore parte teſtamenti cauere, ne inferiores tabulae viuo filio & adhuc impubere aperiantur.

CONTERNATIONVM SORTITIONE.] Arc. conternatione ſortitorum.

IN AERIS LIBRIS.] In aere.

TERENTIO L. F.] Cod. Heru. Terentio L. F. Pollioni jugera LXVII. I. C. Mimerio C. F. jugera LXVI. S. Aulo Mimerio F. Stellioni jugera LXVI. S. Eodem, &c. Conſimilia in Arcerianis frag. niſi quod pro Mimerio, habent, Numiſio & Numerio. quae quidem nomina ſunt Romanis auribus vſitatiora, ac praecipue formulis concipiendis: quemadmodum in illis Pauli fragmentis apud pariatorem legis Moſaicae, Tit. de atroci injuria. QVOD AVLI AGERII PVGNO MALA PERCVSSA EST. Item. QVOD NVMERIVS NIGIDIVS ILLVM IMMISIT AVLO AGERIO INFAMANDI CAVSA. &c.

QVAE FALX.] Cod. Heru. quatenus f.

ARATRVM.] Arc. Arater.

FORMIS INFEREMVS.] Arc. & Heru. in
200 forma ſcribemus.

MENSVRALITER COMPREHENDIMVS.] Arc. & Heru. ſimiliter comprehenſa oſtendemus.

IVLIENSIVM.] Heru. Velienſium.

REDDITA commutata pro ſuo veteri poſſ.] 201
In Arcerianis legitur, Commutata reddita. Videamus autem an deinde ſcribendum ſit, Commutata, reddita veteri, pro ve vetere poſſeſ. An, Commutata pro ſuo dixerit Hygenus, vt Siculus Flaccus pag. 22. redditum ſuum veteri poſſeſſori. Vid. Hyg. p. 214.

TYPVM.] Vid. Sic. Flac. pag. 19.

SECVNDVM ſuas terminationes.] Inſcr. vetus pag. CXCVII. RESTITVIT. SECVNDVM. PRAECEDENTEM. TERMINATIONEM.

LINTEIS.] Sic magiſtratuum libri lintei, Liuio, IIII. & Quotidiana ſua Aurelianus Imp. linteis deſcribi praeceperat, vt ſcribit Iunius Tiberianus ad Vopiſcum. Alia huiuſmodi exempla notauit eruditiſſimus Iuretus ad Symmach. IIII. ep. 34.

TABVLARIO CAESARIS.] Cicero, pro Arch. Heic tu tabulas deſideras Heraclienſium publicas; quas Italico bello incenſo tabulario interijſſe ſcimus omnes. Vetus Inſcriptio Tarracone. OB. CVRAM. TABVLARI. CENSVALIS. FIDELITER. ADMINIST. Alia. TABVLARI. RATIONIS. PATRIMONI. CAESARVM. Et in Notitia Imp. ſub diſpoſitione viri ſpectabilis Caſtrēſis legitur: Officium viri ſpectabilis Caſtrenſis habet Tabularium Dominicum. Tabularium Dominae Auguſtae. Gloſſae, Tabularium, λογιστήριον Sic Tabularium ciuitatis, l. 1. Cod. De exact. tribut.

REDDITA com. pro ſuo vet. poſ.] Turbatus ordo verborum ſic reſtituendus, Reddita veteri poſſeſſori, commutata pro ſuo.

SECVNDVM ſuas determinationes, &c.] Haec

apud Boetium leguntur lib. II. de Geomet. ſed mendis quamplurimis inquinata. quae tamen hinc elui facilè poſſint.

IN LIBRO BENEFICIORVM.] Auctor incer. p.267. Qui beneficium noſtrum legerit, hoc obſeruet, vt haec ſigna vel termini. &c. Notitia Imperij, ſub diſpoſitione viri illuſtris comitis rerum priuatarum domus diuinae recenſet Primiſcrinium beneficiorum. Vetus Inſcriptio.

M. VLPIO. AVG. LIB.
PHAEDIMO. DIVI. TRAIANI. AVG.
A. COMMENT. BENEFICIOR.

Frontinus lib. II. de aquaed. vbi de aqua beneficio principis conceſſa: Beneficia ſua princeps ſecundum modum commentarijs adſcriptum temperat. Lampridius de Alex. Seuero: Cogitabat ſecum, & deſcriptum habebat, cui quid praeſtitiſſet. Idem. Dabat autem haec in beneficijs quae famam ejus non laederent. Sic Vlpiano Berytenſis colonia Auguſti beneficijs gratioſa dicitur. l. 1. D. de cenſib.

IN HVNC modum ordinare debemus.] In Arcerianis legitur: Sic ordinabimus.

203 AGRVM RVDEM.] Cato, rudetum dixit. Columella lib. II. cap. 2. Sed jam expediendi rudis agri rationem ſequitur cultorum noualium cura. Idem, lib. III. Rudem potius eligendum agrum, quam vbi fuerit ſeges. Ibidem, Rudis terra.

IN HVIVSMODI enim aſſignationibus int.] Haec non videntur eſſe Hygeni, C V. P. E. T R P. S V P. Liber Arc. C. V. P. & Reipublicae. At in

cod. Pal. C.V. P E. T R P. S V P. Forte ſcriptum primo fuerat, C. V. P. ET. R P. S V P. Quiſquis autem haec inſeruit, ſignificare volebat, auctorem aſſignationis & diuiſionis impulſum Libidine vel Auaritia, interdum etiam precibus reipublicae motum, aſſignaſſe ac diuiſiſſe; veteres poſſeſſores aut retinuiſſe, aut expuliſſe.

Et aratrum exierit.] Scribendum vt eſt in Arcerianis: Qua falx & arater ierit.

Hac lege ſua interpret. qui.] Arc. & Heru. Haec habent ſuam interpretationem. Quidam putant, &c.

Hoc ipso eveniet.] Arceriana. Ita fiet, vt.

Separabimvs.] Deeſt in Arcerianis. Et eſt interpretatio praecedentium illorum, Limitibus includemus.

Commalliolari.] Vetus inſcriptio. SIGNAT. SVPPOSTORES. MALLIATORES. MONETAE. CAESARIS. N.

Et sic in aere incidi.] Aliquis hoc adſcribſit, vt interpretaretur, τὸ commalliolari.

Si dabitvr.] Haec non leguntur in Arcer. neque in Heru. & ſane ſunt nihili.

Svb hoc exemplo.] Quae ſequuntur com- 204
pendioſiora ſunt in Arcerianis. Sub hoc exemplo cetera fient finibus adſignatis & ceteris menſoris partibus conditoris ordine praeferemus. Sed haec parum explicata.

Partem constitvtam.] Arcer. & Heru. 205
partem certam.

ET HANC per ſoli aeſt.] Arcer. & Heru. & hoc per ſolitam aeſt.

PARTIS.] Legendum: Prati.

IN PANNONIA, ſiluae glandiferae.] Plin. III. 25. Habitantur inde glandifera Pannoniae, quae miteſcentia Alpium juga per medium Illyricum à ſeptentrione ad meridiem verſa, molli in dextra ac laeua deuexitate conſidunt.

HARVM aeſtimatio ne qua vſur.] Aut legendum, Harum aeſtimio ne qua vſurp. Quo modo ipſe Hygenus pag. 93. dixit, pro aeſtimio vbertatis: Aut, quod minus placet, ſcribendum, Harum aeſtimatione ne qua vſ.

A CERTIS RIG.] Heru. & Arc. apertis.

OM. RIGORVM.] Arc. & Heru. agrorum.

207 MENSVRAM PER STR.] Arc. & Heru. Verſuras p. ſt.

D. M. O.] Decimano maximo.

DVODENOS.] Arc. & Heru. XVII. & ſic etiam paullo poſt.

208 L. M. II.] Arc. & Heru. exemp. Limes ſecundus.

210 EXPLICIT HYGENI LIB. GROMATICVS.] Hygenus Gromaticus citari videtur lib. III. Var. Caſſiodori, his verbis: Hoc auctor Hyrummetricus redegit ad dogma conſcriptum, quatenus ſtudioſus legendo poſſit agnoſcere, quod deberet oculis abſolute monſtrare. Sic epiſtola ſequenti, in qua agitur de Aquaeductib. Hanc ſcientiam, inquit, ſequentibus pulcrè tradiderunt, apud Graecos * Hyllas, apud Latinos Marcellus.

GRO-

Gromaticvs.] Vetus Gloſſarium, Grumat, μετρεῖ, ἀξιοῦσι. Grimini, οἱ διαχωρίζοντες τοὺς ὅρους λίθοι. lege, Grumi, termini. aliud Gloſſ. Λίθοι, οἱ τῶν ὅρων, Grumi. Vide ſupra 173.

Secvndvm legem Avg. qua falx & arater.] 212
Vetus inſcriptio:

IVSSV. IMPERATORIS.
CAESARIS.
QVA. ARATRVM.
DVCTVM. EST.

Singvlorvm nomina in pittaciis 213
et sorticvlis.] In vetere tabula aenea. DECERNITOQ. VTEI. POSSESSIONEM. SECVNDO. EVM. HEREDEMVE. EIVS. DET. QVOI. SORTI. IS. AGER. DATVS. ASSIGNATVS. FVERIT. In alia: IS. PRAETOR. SORTICOLAM. VNAM. BVXEAM. LONGAM. DIGITOS. IIII. LA. . . . EAMQ. SORTEM. EX. HAC. LEGE. APERTAM. BRACHIOQ. APERTO. LITTERAM. DIGITIS. OPERTAM. PALA. . . . . VNDAI. CAVSA. AD. SITELLAM. SORTI. VENIET. IS. IN. EAM. SITELLAM. MANVM. DEMITTITO.

Et in meliorem fort. incedere ag. mod.] Legendum vt eſt in fragmentis Arcerianis & Memmianis: Et meliorem fortaſſe potuiſſe incidere agri modum.

Cvivs agri ſunt condit. vti populi Rom.] Arceriana: Quibus agris vtitur populus Romanus.

Vetvstas longi tem.] Vlpiani ſententia eſt, Si lex agri non inueniatur, vetuſtatem vicem legis

tenere. l 1. §. vlt. De aqua pluuia. Et eleganter in eandem ſententiam Frontinus lib. II. de aquaed. extremis paene verbis: Negligentia longi temporis deceptos, inquit, leniter reuocari oportuit: itaque ſedulo laborauimus, vt quantum in nobis fuit, etiam ignorarentur qui errauerant. Errorem intelligit longi temporis poſſeſſionem, quae aliquo bonae fidei colore defendi poteſt, & praeſcriptionem parit, generis humani patronam.

Longi temporis.] Cujus memoriam vetuſtas excedit. Paulus. l. 2. D. eod.

Qvam vero limitvm.] Forte, quamve milit.

Alii per annos, alij vero manc. emen. id eſt conduc. in annos centenos. plures vero, &c.] Operae pretiũ erit hunc locum diligentius inſpicere. In Arc. legitur: Alij per annos, alij vero mancipibus ementibus, id eſt conducentibus in annos centenos, alij vinos, plures vero finito illo tempore, &c. Vnde ſuſpicabar Hygenum ſcribſiſſe: Qui ſuperfuerant agri, vectigalibus ſubjecti ſunt, alij per annos, alij vero mancipibus ementibus, id eſt conducentibus in annos quinos, alij plures. finito vero illo tem. &c. Sic Hygenus ipſe paullo poſt: Solent vero & hi agri accipere per ſingula luſtra mancipem; ſed & annua conductione ſolent locari. Sic etiam Flaccus, pag. 28. vbi de Subſeciuis: Aliqui vectigalibus proximis quibuſque adſcripſerunt: alij per ſingula luſtra locare ſoliti, per mancipes reditus percipiunt, alij in plures annos. Nempe haec inter ſe ſe cõmittebam & componebam: Per annos & Annua conductione: In

annos v. & per ſingula luſtra. vt ſic nullus eſſet locus conductioni in annos centenos. Sed obſtat vetus Inſcriptio Brunduſina, quae ſic habet: NEQVE. VLLI. LICEBIT. LOCATIONIS. CAVSA. IN. ANNIS. CENTVM. QVANDOQ. TRANSVENDERE. Item illud Vlpiani, l. I. Si ager vectig. Vectigales, inquit, vocantur, qui in perpetuum locantur: id eſt hac lege, vt tamdiu pro his vectigal pendatur, quandiu neque ipſis qui conduxerint: neque his qui in locum eorum ſucceſſerunt, auferri eos liceat.

VENDVNTVR LOCANTVRQ.] Huc pertinent illa Sex. Pompeij Feſti: Venditiones olim dicebantur Cenſorum locationes, quod velut fructus publicorum locorum venibant.

TALIS ADSCRIPTIO.i. in mod. comp. aliq.] Nullus eſt ſenſus, niſi legamus: Talis adſcriptio aliquando facta eſt: ET TANTVM COMPASCVAE.

COMMVTATI PRO SVIS.] Ad hujuſmodi 214
commutationes pertinere videtur haec inſcriptio:

MVTATIONE
OPPIDIDI
MVNICIPES. ET
INCOLAE. PAGI
TRANSLVCANI
ET. PAGI. SVB
VRBANI.

SVBSECIVA ALIQVANDO.] Arceriana frag. Subſeciua ſunt & aliq.

QVOS AGROS, quae loca.] Caput legis Seruiliae 215.
apud Ciceronem II. Agrar. ſic habet: Qui agri, quae loca aedificia, aliudve quid extra Italiam quod

publicum po. Romani factum ſit, &c.

SVPER NOMINATOS.] Arceriana: Supra memoratos.

NEQVE ENIM QVID TVM.] Arceriana. Neque enim ceptum al.

ITEM EST IN IPSO IVS.] Emendandum,
216 Id eſt, in ipſo jure.

NAMQVE CIVES coloniae accedere iuſſit.] Arceriana. Nam neque ci. col. Perperam. Siculus Flac. Sed & auctor diuiſionis aſſignationiſque quoſdam ciues colonis dare, velit agros eis aſſignare, &c.

217 AQVAE PVBLICAE, AQVAE VICINALES] Arceriana, Viae publicae vicinaleſque.

QVAMVIS AGRI.] Legendum puto, Quive agri diuiderentur, in om.

ADIECTVMQ. jus vt & lim. eidem D.] Scribendum, vt eſt in Arcerianis, Adjectumque vt limites, id eſt, decumani & cardines.

218 QVIDAM EVOCATVS AVGVSTI.] Veteres gloſſae, Euocatus, ταξίαρχος. Et in antiquis inſcriptionibus: EVOK. AVG. Martialis: Laſſi bardiacus quod euocati.

ITEM VERSVS HABET, &c.] Reperi in excerptis Arcerianis vnde totus iſte locus emendari poſſit, in hunc modum: Idem verſus habet ped. VIII DCXL. ita jugero verſus inſunt III. I. I. ego autem quotiens egeram menſuras, ita renuntiabam, jugera, &c. Illud autem in primis notandum, quod animaduertit mathematicorum peritiſſimus Bachetus, notam illam, I, tertiam partē ſignificare, idemq.

eſſe,quod apud nos $\frac{1}{3}$. Nempe cum jugerum contineat ped. 28800, ſi hoc diuidas per 8640, vtique fieri $3\frac{1}{3}$. Ceterum ab Hygeno diſſentire Varronem lib.I.de re ruſt. c. 10. cum ait, verſum ducere centum pedes quoquo verſum quadratũ. Qua ratione verſus continebat pedes cõſtratos 10000. non autem 8640.

PER. VOCABVLIS poſita, quae jugerum no.] 219 Legendum puto, Licet peregrinis vocabulis, jugerum ratio, quae à nobis poſita fuit, fidem ſeruabit.

LAPIDES inſcripti no. D. Veſp. ſub clauſula tali. Occup. à priu.] Vt iſte, qui etiam hodie Romae viſitur:

IMP. CAESAR
VESPASIANVS. AVG
PONTIF. MAX. TRIBVNIC
POTEST. VI. IMP. XIIII. P. P
COS. VI. DESIG. VII. CENSOR
LOCVM. VINIAE. PVBLICAE
OCCVPATVM. A. PRIVATIS
PER. COLLEGIVM. PONTIFICVM
RESTITVIT

Alius:

. . . . . ESAR. AVG . . . .
A. PRIVATO. IN. PVBLICVM
RESTITVIT.

In pleriſque alijs legitur: CVRATORES. LOCOR. PVBLICOR. IVDICAND. EX. S. C. CAVSA. COGNITA. EX. PRIVATO. IN. PVBLIC. RESTITVERVNT.

AGRI REGII.] Sic in Agrarijs Tullianis, Agri in Macedonia regij. Agri Bithyniae regij. Agri regij

Mithridatis. Regnum teſtamento regis Alexandri populi Romani factum. &c.

SVNT PLINTHI, id eſt, LAT. &c.] Emendatiora ſunt Arceriana: Sunt πλίνθοι, id eſt, laterculi quadrati vti centuriae per ſena millia pedum limitibus incluſi, habentes ſinguli laterculi jugera numero ∞CCL.

ITA IVGERIBVS NVMERO ↀCCL. &c.] Heic etiam Arceriana valde juuant. ex iiſque legendum cenſet erudítiſſimus Bachetus. Ita jugerib. numero ∞CCL. quae eorum menſura inueniuntur, accedere debet pars XXIIII. & ad effectum iterum pars XXIIII. & pro vniuerſo effecto monetali pede jug. ∞CCCLVI. II. Hunc igitur modum quatuor limitib. menſura ss. incluſum vocamus Medimnia. ex quo apparet Medimnia eorum menſura, jugera habere ∞CCL. monetali autem menſura ∞CCCLVI. I. I.

MONETALEM PEDEM.] Pedis modulus in aede Monetae adſeruatus, ad quem menſurarum publicarum fides exigebatur. Sic apud Iulium Capitolinum menſura Capitolina, ——— quam ne violare liceret, Sacrauere Ioui Tarpeio in monte Quirites. ait Priſcianus. Et apud Caſſiod. v. Var. Libra Cubiculi.

PES DRVSIANVS.] Obſeruandus triplex pedis modulus: Monetalis ſiue Romanus, per totam Italiam: Ptolemaïcus, per Aegyptum: Druſianus per Germaniam.

QVAS cognoſcere potui.] In Mem. & Arc. ſequitur: Nunc de generibus controuerſiarum per-

ſcribam, quae ſolent in quaeſtionem deduci. Sunt autem hæ: De Alluuione atque alluuionum jure: De fine: de loco: de modo: de jure ſubſeciuorum: de jure territori: ITEM GENERA CONTROVERSIARVM. De alluuione obſeruatio haec ſit, non quod de occupatorijs ageretur agris, ſed quicquid vis aquae abſtulerit, repetitionem nemo habebit: quae res neceſſitatem ripae muniendae, Et cetera quae habentur apud Aggenum Vrb. pag. 68. Vnde fit, vt exiſtimem omnia iſta non eſſe aliud, niſi fragmenta turbide excerpta, quae ſaepenumero male inter ſeſe cohaerеant, nec ad certum auctorem referri poſſint.

TERMINVS egregius qui & robuſtus quinq.] Haec terminorum formae in libro Memmij deli- 221
neatae inſcriptaeq. ſunt manu Aemari Ranconeti. Quod autem ad inſcriptiones attinet, pleraeque omnes reperiuntur in excerptis illis Boetianis, ſed mendoſiſſimae, & abſque vllis figuris; quae tamen exſtant in quibuſdam codicibus mss. verum eas, quia ſunt aut inconditae aut abſurdae, ſpreui.

SCOROFIONES.] Qui ſcorofiones quaſi ſcrofiones dici putauere, depinxere ſibi hanc figuram, 222
vt ſcrofae roſtrum. quin & in fragmentis Boetianis explicatio haec reperitur: Scurpiones, vbi duo fines cuneati ſe jungunt. quod manifeſto indicat ſcriptũ primo fuiſſe Scrofiones. Atque vt in finium determinatione junctos in cuneum fines nuncupauere Scrofiones, ita in acie militari cuneum dixere Caput porci, deſinente ſcilicet in anguſtum fronte, quem

habitum, inquit Am. Marcel. lib. XVII. cap. vt porci ſimplicitas militaris appellat. Vegetius li. III. Cuneus dicitur multitudo peditum, quae juncta acie primo anguſtior, deinde latior procedit; quam rem milites nominant Caput porcinum.

Ex LIB. XII. INNOCENT.] Peccauerunt operae
224 typographicae. Nam in exemplari Palatino legitur: EX LIBRO XII. Deinde: INNOCENTIVS V. P. AVCTOR. Sic in ſequentibus occurret: Latinus & Myrſontius auctor, Vitalis & Arcadius auctor, Caius & Theodoſius auctor. quos omnes agrimenſores fuiſſe opinor. Ac de Innocentio quidem exſtat Ammiani Marcellini teſtimonium lib. XIX. Naues, inquit, vehentes quoſdam legionarios expeditos alueum fluminis proximum ripis obſeruare ſunt juſſae, cum Innocentio quodam agrimenſore hujus auctore conſilij, &c.

DE LITTERIS notis juris expon.] Hoc eſt, de litteris, quibus termini inſcribuntur, per juris notas exponendis: Iuris ſcilicet agrimenſorij. Nam quod in his excerptis ſemel & iterum legitur, In notis juris requirendum eſt, alio loco ſic explicatur: Oportet quaeri ſecundum artificium agrimenſurae. Ergo notae illae iuris in hoc opere ſunt notae artis agrimenſoriae: quas iſti menſores appellauere notas iuris, ad exemplum earum, quae à Valerio Probo & Magnone ſunt collectae.

DE LATVS ſe in montem.] Saepiſſime poſthaec occurret. Dicitur autem, De latus, & à latus, & à tergus. Gloſſae: A tergus, κατόπιν, ἀπὸ νώτου. Vetus in-

inſcriptio: FACIT. TERRA. PEDATVRAE. A. LATVS. MEMORIAE. SVAE. IN. AGRO. PEDES. LONG. XXXVI. LATVM. PEDES. A. LATVS. MEMORIAE. XVI.

AD PEDEM MONTIS.] Dicunt iſti menſores montis pedem,& crepidiné,& corrigiam,& ſuram, & jugum,& ſupercilium,& verticem. Vide pag.301.

ITA CAPITVLVM ad notas iuris reuertatur.] 225
Cogitandum, an capitulum dicat, vt paullo poſt, paginas fundorum, & compaginam litterarum, & Lex Tib. Caeſ. compaginantes agros. Paginae fundorum,quaſi capitularia quaedam & ἀστραγαλίσκοι τοῦ χώρου. De notis juris,dixi ſup.

AD ARCAM EXAMINIS.] Dixi ſupra arcas & 228
arcaturas lapideas conſtructas fuiſſe finium regundorum cauſſa. vnde ſaepe occurrit in iſtis auctoribus, Finitur teſtimonio arcarum. Arcam autem examinis ipſe Innocentius explicat, arcam legibus conſtitutam: Legibus ſcilicet agrimenſorijs. Ad huiuſmodi examen, ſiue arcam examinis, ceterorum terminorum fides & auctoritas exigebatur.

PER PLIGORIAS LINEAS.] Supra dixit,Pro- 229
lixiorem lineam. Sed heic magis conuenire videtur, Per epilogonias lineas: ab eadem forma, qua, Terminus epilogonius pag. 259.

CANNICIAS & res paluſtres.] Harundines & aquaticos frutices. Eſt apud Palladium lib. IX. titulus, de cameris cannicijs,quas ex paluſtribus cannis contuſis & ſtrictim junctis in modum cratis ſubnecti ac ſuſpendi docet.

AQVIVERGIA.] Aquarum diuergia.

S

CASALIA.] Raemundus Agiles Hiſt. Hiero-
230 ſolim. Habebat autem & ciuitas pontem quaſi inferiori angulo occidentali, & monticulum quendam aduerſum nos, vbi duae erant baſumariae & quaedam ſepulcrorum caſalia.

231 FLAMINIAM.] Saepiſſime deinceps occurret. vbique legendum: Fluminia, vel Fluminea.

SACRA PAGANORVM.] De ſacris paganorum nonnihil ſupra obſeruauimus. Sed in his quae deinceps ſequuntur, & in exemplari Palatino, & in Arcerianis, aliquotiens legitur: Serra paganorum. Et memini virum doctiſſimum P. Pithoeum notaſſe cluſuras dici ſerras, vt in lib. Iudith. cap. 4. ἀπέναντι τοῦ πρίονος τοῦ μεγάλου τῆς Ἰουδαίας. Eaque fortean ſignificatione rectam ſerram dixere Vitalis & Arcadius pag. 170. certe non alio ſenſu dixit Polybius lib. VII. συνθεωρήσας δὲ τὸ κατὰ τὸν καλούμενον πρίονα τεῖχος ἀφυλακτούμενον. nam ipſe ſic explicat: τοῦτο δ᾽ ἐστὶ τόπος ὁ συνάπτων τὴν ἄκραν καὶ τὴν πόλιν.

232 A DVODECIMA PARTE.] Vt ſupra, à ſexta hora, à ſextanea parte, à ſextaneo.

233 IN SVIS CETERIS.] In ſequentibus variat ſcriptura, In ſuis ſociteris, & In ſuis ſucitarijs. Scio Hygenum dixiſſe, Sciotheron, de quo Plin. lib. II. 76. & Diog. Laërt. in Anaxim. Sed quomodo huic loco aptari poſſit, non video.

IN IVGALEM CORRIGIAM.] Qua parte
236 ſcilicet mons vel collis in jugum ſeſe erigit.

MICIDIORES, hoc eſt minores.] Graecas voces iſti ſaepenumero barbare inflectunt. etenim

dicunt terminos epidicticales, epilogonios, epipedonicos, & alia huiuſmodi. Atque heic etiam facile mihi perſuaderem, quod animaduertit eruditiſſimus Salmaſius, Innocentium noſtrum è Gracco vocabulo Μικκὸς, formaſſe Micidiores, id eſt, vt ipſe interpretatur, minores. Nos ſane dicimus *Mince*, quum aliquid tenue ſignificamus. Et de puellula quadam Leonidas epigrammatarius dixit, τᾶς μικκᾶς τὸ μνῆμα --- Verum in fragmento quodam, quod tribuitur Vitali & Arcadio, Turnebus quidem edidit: Terminos hemicycliares vocauimus hos quos in capitibus centuriarum ſub terra poſuimus. In exemplari autem Palatino legitur: Terminos emicidiores. quod videtur confictum ex eo quod Graeci dicunt, ἥμισυ: vt hemiſydiores dicantur medij termini, quos & epipedonicos iſti vocant, quod ſint ἐν ἐπιπέδῳ.

SIGNIF. SVB SE juncina & furra aquiuergijs.] 240
Emendandum: Significat ſub ſe juncina & foris aquiuergia. Iuncina, ſunt res paluſtres, vt pag. 229. cannicia & res paluſtres. Plinius lib. xv. c. 1. è junco juncinum oleum fieri ait.

SI IN campanijs fuerit.] Gloſſae: Campania, 246
πεδιάς.

LAPIS NATIVVS.] Qui in ipſo ſolo naſcitur. 250
Vide p.

ET IPSE DECVS.] Decuſſatus.

EXSOLVIT FINEM FACIT.] Legendum: 252
exſolute finem facit.

LAPIDES NATIVOS quod eſt exſoluti

cectoriales, &c.] Emendandum : Lapides natiuos, quod eſt, ex ſolo ipſo, centuriales in epidicticum adſignauimus.

255 TAXATAE A FERRO.] Sic pag. 162. Terminos à ferro taxatos, & pag. 168. ſaxum à ferro aſſignatum. Id eſt, marculo ferreo tactum, perſtrictum, notatum. ita loqui placuit agrimenſoribus.

ALII AVTEM intra ametra, in quib. conſtat.] Scribendum : Alij autem tetrametra, id eſt, quibus conſtant menſulae, quae trapezia vocantur.

TERMETIS DICI DEBET.] Vt conſtet ſen-
257 ſus, legendum, Termagis.

TERMINVS pro hoc dicitur.] Omnibus nota ſunt illa M. Terentij Varronis,

Semel, minuſne, an bis minus, non ſat ſcio,
An vtrumque verum.

EPETECTICALIS.] Paſſim deinceps occurret: ſed varie, modo, epetecticalis, modo vero epectetiicalis, epitecticum, & epicteticum. Scribendum vbique: epidicticalis & epidicticum. vt ſit, ἐπιδεικτικός, καὶ ἐπιδεικτικόν.

HEMICYCLIARES.] Cod. Pal. emicidiores. Vide quae ad pag. 236.

258 TVBVLVM in modum curſorij.] Hinc emendanda ſunt quae habes pag. 157. & apud Boet. Sunt & termini curſorij in effigiem tituli conſtituti &c. Legendum, Tubuli.

259 TERMINVS IN MEDIO.] Haec ſunt repetita, pag. 167. atque etiam emendari mutuo poſſunt.

RECTAM SERRAM.] Seram, cluſuram. vid.

pag.208. In Pandectis quoque Florentinis ſcribitur, ſerra, pro, ſera. l. Nam & ſi ramos. §.1. D. Quod vi aut clam.

DENORMATA.] Determinata.

AQVAM VIVAM.] Ciſterna non habet perpetuam cauſam, nec viuam aquam, inquit Vlpianus, l. vnica, De fonte.

TVSCIAM Vrbicariam & Annonariam.] Tuſciam iſti, vrbicariam; Honorius & Theodoſius 269
ſuburbicariam vocant, l. 12. C. Theod. De indulg: deb. vt minimi momenti videatur, ſi quid eſſe inter vrbicarias & ſuburbicarias regiones diſcriminis ſuadeat Notitia Imp. occid. quae ſub diſpoſitione Comitis rerum priuatarum recenſet primùm Rationalem rei priuatae per vrbem Romam & ſuburbicarias regiones, deinde Procuratorem rei priuatae per vrbem Romam & vrbicarias regiones. Nempe haec notitia, diuerſa quidem officia fuiſſe innuit, Rationalis & Procuratoris; non autem alias dici ſuburbicarias regiones, alias vrbicarias. imo, quemadmodũ fuit Rationalis rei priuatae per vrbem Romam & ſuburbicarias regiones, ſic etiã fuiſſe Procuratorem rei priuatae per vrbem Romam & vrbicarias regiones. Itaque ſuburbicariae nullae, quae non etiam vrbicariae ſint. per totam Italiam ſcilicet, Campania, Tuſcia, Picenum, Flaminia, Brutij, Lucania, Apulia, Calabria, quaſi ſuburbia fuerint vrbis Romae. extra Italiam, vrbicariae: ſic tamen vt ſuburbicariae, dici etiam potuerint vrbicariae. Nam & hae, ſicut & illae, annonas vrbicarias ſuppedita-

bant Vrbi. vnde & annonariae nuncupatae. vid. l. 2. 3. & 5. C. Theod. Quib. eq. vſ. l. 1. 9. & 15. De anno. & trib. l. 9. De extraord. ſiue ſord. mun. l. 7. & 14. De indulg. deb. Trebel. Pol. in Tetrico juniore, Fl. Vopiſ. in Aureliano, & Am. Marcel. lib. xxvii.

VETERANORVM agri ſec. mod. juger. ac.] In libro Frontini de Colonijs ſaepe occurrunt iſta, Iugerationis modus collectus eſt. ad modum jugerationis cuſtodiendum. omnes agri ad modum jugerationis ſunt aſſignati. Tiberius Caeſar: Iugerationis modum ſeruandi cauſa lapidibus emenſis R.P. loca aſſignauit.

TOGATI.] Vetus framentum legis agrariae.
QVEI. IN. EO. AGRO. LOCO. CEIVIS. ROMANVS. SOCIVSVE. NOMINIS. LATINI. QVIBVS. EX. FORMVLA. TOGATORVM . . . . . .
Item aliud fragmentum: . . . . .
EIVS. ESTO. ISQVE. AGER . . . .
. . . . OGATORVM. MILITES. IN. TERRA. &c.

261 CONSTRICTI MENSVRIS.] Vt obligati terminis, p. 107. 129. 108.

DVO FINES CVNEATI.] In excerptis Boetianis legitur: Scorpiones, vbi duo fines cuneati ſe jungũt.

IGNIFERI.] Vid. pag. 240. Arceriana frag. ſilices pro ſua natura ponuntur igniferi aut lapides. Plinius xxxvi. 19. Molarem quidam pyriten vocant, quoniam ſit plurimum ignis illi.

STRVCTVRAE PARIETVM.] Vetus inſcriptio, STRVCTVRA. CVM. MVNITVRA. SARCOPHAGI.

COMPORTIONALIVM.] Comportionales agri dicti à conſortium portionibus. Vid. Frontin.

p.40. Idem Frontinus lib. de Colon. in Prou. Sicilia. Sunt termini proportionales quos milites veterani inter ſe emenſos poſuerunt, & cuſtodiunt lineas conſortales.

QVOS AVGVSTEOS VOCAMVS.] Vetus inſcriptio, pag. cxcix. 3.

IMP. CAES. AVG.
PONT. MAX. TRIB
POT. XXII. COS. XIII
PAT. PATR
TERM. AVG. INTER
LANC. OPP. ET
IGAEDIT

Alia inſcriptio eodem Imp.

TERMINVS. AVGVSTAL. INTER
BLETISAM. ET. MIROBR. ET. SALM.

& paſſim in libro Frontini de Colonijs.
Vetus Interpres Horatij, ad illa verba Sat. II.

——— Videas metato in agello, &c.

Metato, inquit, ad menſuram diuiſo, & limitibus diſtincto, ceu limite Auguſteo.

EOS RECENSVIT.] Arceriana, Eorum menſuras recenſ.

LAMINAE.] Arceriana, Lamnici.

LAPIDES CAII CAESARIS.] Legis agrariae, 262
quam tulit Gaius Caeſar, mentio fit l. III. D. de termino moto. alias, caij ſunt cancelli.

LEGE COLONICA.] Frontinus pag. 57. omnes 263
limites ſecundum legem colonicam itineri publico ſeruire debent. Hygenus pag. 140. more colonico.

Eadem ratione, decuriones colonici, Sueton. in Aug. & in legis Mamiliae cap.v. ager colonicus.

IN CVRSORIO.] Qua limitum curſus dirigitur.

ITEM VARIATIO FLVMINVM.] In excerptis Arcerianis reperitur incerti auctoris fragmentum, cui titulus: Incipit fluminis variatio. vid. pag. 295.

TVSCIAE FLORENTIAE.] Vide Frontinum lib. de Colon. in prouincia Tuſcia.

264 EX IPSO METALLO SAXVM.] Saxum naturale, natum in ipſo ſolo, erutum & effoſſum ex ipſius ſoli fodinis. nam & lapidum metalla dicuntur. Vlpianus l. XIII. §. Inde eſt. D. de vſufr. Venas quoq. lapicidinarum & hujuſmodi metallorum inquirere poterit. Plinius lib. XXXIII. cap. 6. Vbicunque vna inuenta vena eſt, non procul inuenitur alia. hoc quidem & in omni fere materia. vnde metalla Graeci videntur dixiſſe. Sic in epigrammate de Peſcennij Nigri ſtatua ex nigro marmore, quod epigramma Latinum fecit Aelius Spartianus:

Nigrum nomen habet, Nigrum formauimus ipſi:
Vt conſentiret forma metalle tibi.

Heſychius: μέταλλος, λίθος. Harpocration: Γεωφάνιον, χωρίον ἐν ᾧ γῆς μέταλλον. Papinius in Balneo Etruſci

Sola nitet flauis Nomadum deciſa metallis
Purpura.

Quae heic metalla, idem in Surrentino Pollij, Saxa nuncupat.

Heic Nomadum lucent flauentia ſaxa.

Idem de via Domitiana:

Et totis Ligurum nitens metallis.

265 ARRVNTI VELTYMNO.] Forte, Arruntio Euthyco.

DATO

DATOS SIBI homines malo dolo violabunt.] Imo, Datos ſibi terminos.

DAMNABITVR A DIIS.] Numa Pompilius ſtatuit, eum qui terminum exaraſſet, & ipſum, & boues ſacros eſſe.

DOMINIO mutabuntur in deterius.] Incident in dominum atrocem & ſaeuum. non fient tamen magis ſerui; quando in ſeruorum condicione nulla eſt differentia, neq. recipit ſeruitus τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον.

CONSCIENTIA DOMINICA.] Conſcio domino.

FRVCTVS caniculis interient.] Caniculis, ἀστροβολίαις. Theophraſtus lib. v. de cauſis Plant. inter morbos plantarum & fructuum recenſet ἀστροβολίαν, ſiue ἀστροβολησίαν. Heſychius: ἀστροβολήτους, τοὺς ὑπὸ τοῦ κυνὸς βεβλημένους. Aratus, vbi de canicula: φύλλα καὶ ψεύσονται, &c. Auienus:

---- quantas labor imminet agris.
Marcebunt ſata cuncta, diu namque indiga ſucci
Si qua jacent, cedent valido penetrata calori,
Ac decoctorum languebunt germina florum.

Caniculas autē dicit Gromaticus, quia duplex canicula, major & minor. Sic Aratus dixit, κυνὸς μεγάλοιο καὶ ὕδρω. προὸς δ' ὑπὸ διδυμοπόλων, vt notat Theon, τοῦ μικροῦ κυνός, ὃς καλεῖται προκύων.

VIRIDES TERMINI.] Iſidorus XIX. Orig. Viridis ſilex, vehementer & ipſe igni reſiſtens. 266

PALVMBACII.] A colore, vt apud Iſidorum, lapides columbini.

BENEFICIVM NOSTRVM.] Hoc eſt, librum beneficiorum. Hygen. p. 210. 267

ARCELLAM.] Vetus inſcriptio, pag. MXXXI. APCVLAM. TIBVRTINAM. DD.

CIRCA BOTONTINOS.] Tumores terrae, Frontin. lib. de Col. Sic pag. 272. botontini terrae. Fauſtus & Valer. pag. 312. monticellos plantauimus de terra, quos botontinos appellauimus. Iidem botontones & bodones, vt notaui s.

MEMORIAM.] Μνημεῖον, memoriale, monumentum. Sic pag. 180. Super ipſam arcam memoriae conſtitutae. Vetus inſcriptio: CONIVGI. KARISSIMAE. AETERNITATIS. MEMORIAM. POSVIT. Alia. CONSVBRINO. BENEMERENTI. MEMORIAM. POSVIT.

271 SACTIOR id eſt juſtior. Legendum: Sanctius, id eſt, juſtius, vt pag. 280. quod ſanctius videtur.

MARITIMVS limes freq. ſolet rec. ſtudiri, &c. Enucleabit fortaſſe, qui ſic leget: Maritimus limes frequentius ſolet recte ſtatui, quod interpretatur, non extorquet. Deinde: Eſt gammatus in ſua conſuetudine, ſecundum quam ordinauimus & expoſuimus. frequentius corrumpit, extorquet & ſaltum dat, qui eſt conſtitutus ita.

GALLICVS progamma junſat.] Legendum: Gammatus jugum facit & ſaltum dat. Innocentius: p. 234. Limes gammatus currit, hoc eſt tortuoſus. Idem, p. 238. gammatum limitem, hoc eſt, tortuoſum interpretamur.

CONTRA vrbis Babylonis Ro.] Legendum videtur: Circa vrbem Bab. Romae maritimi limites, &c. Vid. pag. 313.

BABYLONIS ROMAE.] Babylonem dixit D.

Petrus, I. 5. Romam innuens. quod Euſebius II. 14. τροπικώτερον eſſe notat. eamq. fuiſſe Apoſtoli mentem, obſeruat D. Hieronymus in Catal. Scrip. Ecl. vt nomine Babylonis Romam ſignificaret figurate, ſiue, vt ipſe ait, figuraliter, εἰκονικῶς. idque etiam notauit doctiſſimus C. Baronius. Et tamen eſt qui aliter ſentiat: diceres, ſtudio tantum diſſentiendi. Nam & apud D. Ioannem, Apoc. XVII. Babylonem Romanae vrbis figuram portare ait Tertullianus, aduerſ. Iud. cap. 9. Eademque figura Hieronymus lib. de locis Heb. Capitolium interpretatur arcem Babylonis.

SVCCVMBVS.] Eadem forma ſuccumbum iſti dicunt, qua Vitruuius, incumbam.

SI ALIQVID FICTVM.] Auctor incer. p. 311. 272
Terminus ſi venas mixtas habuerit, ficto aciem dicitur.

EPICTETICVM.] Epitheticum.

BIFVRCIVM Samartia vocatur.] pag. 310. Terminus ſi bifurcus fuerit, ſamardacus dicitur. In antiquis inſcriptionib. reperiuntur loca terminata vel potius clauſa verubus & furcis. Verubus, vt p. 61. HAEC. AREA, INTRA. HANC. DEFINITIONEM. CIPPORVM. CLAVSA. VERVBVS. hoc eſt, ſtipitibus inſtar ſubularum praeacutis. Furcis, vt pag. 711. HYPANPELVS. HVIC. CEDAT. IN. RIGOREM. MACERIAE. ET. FVRCARVM.

EX SVPERIS prohibeo te ſacramentum dare.] Haec de ſuo loco turbata ſunt. Nimirum, cohaerebant ijs quae ſunt praecedente pagina: Contra

vrbis Babylonis Romae, &c. Sunt autem nihili, vt item illa quae occurrent, pag. 313. jubeo te juſiurandum praeſtare. Et, ſi quis in re nullius pretij conjecturae locus, opinor vtrobique prolata fuiſſe ab homine ſimpliciſſimo, cui religio fuit audire illa verba: Vrbem Babylonis Romae; atque heic ſcriptum fuiſſe, Proh! jubeo.

273 ASION.] Scribendum: A SION.

DE LAPIDE VIVO.] Id eſt, de lapide minime caeſo.

274 LIMITEM torrem hoc eſt torum.] Fragmentum eſt, quod alicunde excidit. Sic autem legebatur: Limitem ſecundum ſui nominis auctoritatem tortuoſum ſine dubio inuenies. vide p. 233. & 278.

LAPIDES NATIVOS.] Natos in ipſo ſolo. vide ſup. p. 102. lapides enchoros.

278 SVI nominis auctorem.] Legendum: ſecundum ſui nominis auctoritatem. ſupra, 233.

280 FORIS LIMITES.] Mox dicet, Foris agrum.

SANCTIVS.] Id eſt, juſtius. pag. 271.

285 LACVNAM quae int. aqua viua.] Varro, I. Si omnino aqua non eſt viua, ciſternae faciundae ſunt ſub tectis, & lacus ſub dio. Vlpianus, l. vn. D. de fonte. Ciſterna non habet perpetuam cauſam, nec viuam aquam. Idem paullo poſt. Denique conſtat interdictum ceſſare, ſi lacus, piſcina, puteus viuam aquam non habeat. Vide Cujacij cap. 3. Obſer. xi.

290 SICCA CASA EST.] In membranis Palatinis legitur: Super montem ſicca caſa eſt, aquam non habet, per collem jacet, ſicut Aemilianus fundus per colliculos diſcedentes.

Et flvmen inferivs.] In membranis 294
Palatinis ſequitur: Vallem tenet & ab qua exit, & per colles in aquam reuertitur. finis ejus interdum flumen habet. Et in alio codice. Ab aqua exit, per vallem vſque in aquam vadit per circuitum.

Incipit variatio flvminis.] Hoc frag. 295
reperi in duob. Memmij codicibus, & in eorum altero hunc titulum: INCIPIT FLVMINIS NARRATIO: deinde: Si in agri quadratura tibi diſtanti occurrerit flumen, quod neceſſe ſit vadari, &c. In altero vero, quem Fabricij Varani Camertium Epiſcopi fuiſſe apparet, diſertiſſime legitur: DE FLVMINVM VARATIONE. deinde ſequitur: Si in agri quadratura tibi dictanti occurrerit flumen, quod neceſſe ſit varari. Quae poſtrema lectio verior mihi videtur. In eodem codice, praecedentia illa: Signum pones perpenſum: Sic ſe habent: Signum ponis: deinde figes perpenſum ferramentum ad ſignum quod diuidet duas partes, quas diuiſiſti ex fixo ferramento & perpenſo, &c.

Item interpretatio vbi ſup.] Scribendum, Item 296
interpretatio Iſidori. De fin. agr. Vid. Orig. xv. c. 14.

Digitvs eſt pars minima.] Heron Geodaetes: 297
ἐλάχιστον δὲ τούτων ἐστὶ δάκτυλος, καὶ πάντα τὰ ἐλάττονα μόρια καλεῖται.

Vncia habet digitos tres.] Imo digitum vnum & tertiam partem digiti. Sic enim putat Frontinus pag. 35. & ratio ipſa poſtulat. Placet ingenioſiſſimi Bacheti conjectura, ex cõpendio notarum arithmeticarum natum errorem; ſcriptumque fuiſſe: Vncia

habet digitos II I. Quae nota ſignificat, $1\frac{1}{3}$. atque inde librarios imperitos confeciſſe III. quod etiam apud Hygen. non ſemel obſeruauit, vt monui s.

CLIM. quoque vndiq. verſus.] Legendum, Climata quoquo verſus pedes hab. Columella, v. I.

ARAPENNEM.] Oſcitanter hac tansſcribſit Iſidorus. Columella, v. Semijugerum arapennem Galli vocant. Gloſſarium vetus: Arpendia, πλέθρα. Formula venditionis: Magnifico fratri illi, ego ille. Conſtat me vendidiſſe, & ita vendidi infra terminum ſancti illius, in loco nuncupante illo, campum vel vineam juris mei, habentē aripennos tantos, &c.

298 BAETICAE ruſtici agnam vocant.] Hero: ἡ ἄκενα ἔχει πόδας φιλεταιρείους ι. Apud Varr. & Colum. legitur, acnua.

CANDETVM.] Sic legitur apud Columel. At Iſidor. centetum.

QVADRATORVM.] Colum. & Iſid. quod aratores.

299 IN AGRVM RED.] Non agrum. vel potius, inriguum, ἄνυδρον.

HVMIDVS.] Iſid. vuidus.

302 SILVANVM COLIT.] Vetus inſcriptio, p. MLXX. 8.

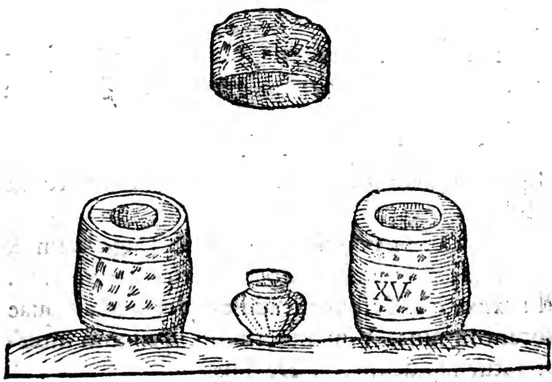
SIGNVM. SILVANI. MARMOREVM
HIGINVS. SER. VILLICVS. POSVIT. DEDICAVITQ.
ITEM. SILVANVM. ANTICVM
VEXATVM. DE. SVO. REFECIT.

Gloſſae: Siluanus, Πὰν, Θεὸς, ὑλαῖος.

304 FINES ſepulcrarios ſiue cinerarios.] Sic in agrorum nomenclatura: Ager cineribus deputatus. & in vetere inſcriptione Romae, via Salaria.

P. LICINI. ET. AEL. AMYNTAE. CINERIBVS. HIC. LOCVS. SACER. EST. Item in alia: HI. HORTI. ITA. VTEI. OPT. MAXIMIQ. SVNT. CINERIBVS. SERVIANT. MEIS.

CACABOS AVT ORCAS.] Vetuſtiores dixerunt vrnas & ollas cinerum, alij amphoras, vaſcella, cupas, & cineraria. Vetus inſcriptio: IN. HAC. CVPA. MATER. ET. FILIVS. POSITI. SVNT. Item. DEPOSITVS. P. XII. IN. VASCELLO. ET. MASSA. Item. MASSAM. CVM. CINERARIO. TI. CLAVDIO. VERECVNDO. PATRONO. ET. SIBI. Hujuſmodi autem ollas & cupas, ſiue vaſcula cineraria condebant & obruebant maſſa lapidea, quae, niſi fallor, etiam obruendarium vocabatur. Vetus inſcriptio Romae: OLLARVM. N. XII. AB. IMO. IN. SVMMO. CVM. OBRENDARIO. Ollam cinerum & obruendarium eſſe opinor monumenta haec lapidea nuper eruta in Aeduis:

ANTICA ET POSTICA.] Poſticam lineam in agris diuidundis Seruius Sulpitius conſtituit ab exoriente ad occaſum ſpectantem. Feſtus. Idem: Ea coeli pars quae ſole illuſtratur ad meridiem, antica vtiq. nominatur; quae ad ſeptentrionem eſt, poſtica: rurſumque diuiduntur in duas partes, orientem atque occidentem.

306 SI ENIM cardinum numeri.] in editione Turnebi pluſcula heic deſiderabantur, quae suppleuimus ex codice Memmiano.

311. LAPIS FLVVIALIS.] Palladius, I. 10. Calcem quoque ex albo ſaxo duro vel Tiburtino aut columbino fluuiali coquemus. Iſid. Orig. lib. xix. Lapis fluuialis & fluuiatilis ſilex. Item, Arenacius lapis; concretus maris arenis. qui & bibulus dicitur.

VLLAGERIS.] F. vligineus. Frontinus, Alij ſunt termini ſilicei, alij albi. An legendum ſiligineus? Plin. xviii. 8. Siliginem proprie dixerim tritici delicias: candor eſt, &c.

SI PERALBVS fuerit, Gallienſis nunc.] Sic apud Columellam lib. 11. c. 9. genus ordei galaticum nonnulli vocant, ponderis & candoris eximij.

ASPRATILIS.] Iſid. Cochleatus, cochleis lapilliſque & arena concretus, aſperrimus & interdum fiſtuloſus.

ASPRATILIS qui velut ſignino.] Signinum ex harena aſperrima parari docet Vitruu. lib. viii. c. vlt. Plin. xxxv. c. 2. Teſtis tuſis addita calce fieri ait quae vocant ſignina. Vlpianus, riuum ſigninum interpretatur lapideum, l. I. De riuis.

SVBV-

SVBVLIS IMPOLITVS.] Fragmenta Arcer. Nam ſi ſuperior pars tantum dolata eſt, & inferior ſubulis impolita derelicta, cippus nominandus eſt; monumentalis eſt, non terminatus. Lapicidarij marculi acies altera ſecuris inſtar dolat & polit, altera pungit, vt ſubula.

STELLAM conſec. & ipſi.] Legendum videtur: Stellam conſecrauimus: & ipſa ſtella junior nom. De ſtella juniore, pag. 163.

STELLAM CONSECRAVIMVS.] Signo in effigiem ſtellae decuſſato, diducto atque diuiſo. P. Seruilius augur lamellam aeream adſimilem ſtellae locis inauguratis infigebat. Vide Feſt. & quem ex Hygino locum notaui ad pag. 163.

SI EXTRA quatuor lapides fuerint.] Vitalis & Arcadius: Si plus quatuor lapidibus fuerint inuenti, 312
epidicticales vocantur, &c. p. 257.

PER GALLIAS.] Conſimilia quaedam, ex ijſdemque auctoribus habes ſup. pag. 267.

SI TERMINI DESINT.] Haec in fragmentis 314
Arcerianis, inter alia quae Simplicio tribuuntur.

AVGENTER.] Codex Arc. augentur.

SACRIF. ABVTI.] Sacrif. amburi.

IN IPSIS FINIT. DEFIG. MAL.] Codex Arc. 315.
& ipſo fine defigunt.

TERMINVS SI VNG. EQ.] Haec deerant in 316
editione Turnebi: ſuppleuimus ex membranis Pal.

MIXTA PIPERATIA.] Iſidorus Orig. XIX. Piperinus lapis, ſubalbidus cum punctis nigris, durus atque fortiſſimus.

321. DE IVGERIB. METIVNDIS.]Columella lib.v.

PRAETER LATITVDINEM.] Boetius: ſine latitudine.

325. EX AEQVO IN S.P.I.] Boetius: q. aequaliter in ſuis protenditur punctis.

QVOD LONGITVDINEM.] Boetius: quod longitudine latitudineque cenſetur.

RECTVS VTERQ.] Leg. vt apud Boet. rectus eſt vt.

SVPER EAM quam inſiſtit.] Delendum gloſſema. Boetius: linea ſuper rectam lineam ſtans perpendicularis dicitur.

OBTVSVS.] Boetius: Subtuſus.

FIGVRA PLANA quae ſub vna lin.] Eodem recidunt Boetiana illa: Circulus eſt figura quaedam plana & circumducta, & ſub vna linea contenta, quae circumferentia vocatur.

AD CIRCVMFERENTIAM.] Boetius: in circumferentia.

326 QVAE SVB QVATVOR.] Poſt haec verba ſequitur apud Boetium: Finitima vero menſuralis eſt linea, quae aut pro aliqua obſeruationum, aut aliquo terminorum obſeruatur. Quae clauſula non ſane conuenienter inſerta eſt definitionibus iſtis, quas ab Euclide in Latinam linguam tranſcribere profitetur Boetius: eſt enim Frontini, vbi de locis extracluſis. pag. 56.

CLVDITVR.] Boetius: continetur.

327 DEFINITAM LINEAM.] Boetius: Definita recta linea in continuum rectumque producatur.

Κοιναὶ ἔννοιαι.] Haec reperiuntur etiam apud Martianum Capellam, ſub finem lib. VI.

SVPER datam rectam lin.] Haec ſchemata habes apud Boetium libro I. de Geom.

MENSVRA EST.] Opuſculi huius exemplar manuſcriptum in membranis habemus in Biblio- 329
theca Regis Chriſtianiſſ. vna cum Voluſij Maeciani Diſtributione Aſſis. In ijs vero nullus huic opuſculo praefigitur titulus.

VNCIA habens digitos III.] Scribe: digitum vnum & tertiam partem digiti. Vid. pag. 35.

MINISTERIALES IMPP. maiores in accipiendo, minores in dando menſuras hab.] Dicendum 330
eſt eos habuiſſe στάθμιον μικρὸν καὶ μέγα, vt eſt in cap. XX. Prou. Solom. Niſi mauis duplices menſuras intelligi, quaſi jure communi, quo jure, venditor agri pauperior fieri videtur, eo quod vendat. Ioannes Pediaſimus: ἐν ταῖς πράσεσιν ἐλάττονι ὀργυιᾷ ποιοῦμεν τὴν καταμέτρησιν, ὡς καὶ ἐν τοῖς νόμοις διείληπται, ἀεὶ τῆς τῶν πενεστέρων καταστοχαζόμενοι βοήθειαν. δοκεῖ γὰρ ὁ πωλῶν καθὸ πωλεῖ τοῦ ἀγοράζοντος εἶναι πενέστερος, εἰ καὶ μὴ ἀεὶ τοῦτο συμβαίνει. ἀλλὰ δὴ καὶ πρὸς τὸ μέρος τοῦ δημοσίου συγκρινόμενοι οἱ ἀπογραφικῶς παραλαμβάνοντες τὰ γήδια, μικρῷ εἰσὶ ταπεινότεροι. ὅτε μὲν οὖν παραλαμβάνουσιν ἐν τῇ ἀπογραφῇ, μείζονα δίκαιον εἶναι τὴν ὀργυιάν. ὅτε δὲ παραδιδόασι πιπράσκοντες, ἐλάττονα. Ea domum juſta venditio eſt, quae nec venditori damnum, neque emtori lucrum cenſeatur. Quin & Varro ſuum illum patremfamilias vendacem eſſe vult, non emacem.

PASSVS XXV.] In cod. Regio. CXXII. 331.

333. PEDES DCXXV.] Cod. R. ped. DCXXII.
L. DVAB. ET. DIE V. Q.] Codex Reg. ex L. duab. hebdomadib. & dieb. CCCLXV. Libra eſſe p. &c.

Sunt quaedam in hiſce obſeruationibus perperam excuſa, quaedam etiam omiſſa; quae ſic emendari & ſuppleri velim.

Pag. x. Vlpianus, l. I. De cenſib. Tyrum in Syria Phoenice patriam ſuam, &c.

Pag. xi. Quod his in mare deduceretur. Aggenus Vrbicus: Coloniae in remotiora loca & longe ad mare poſitae videbantur. Hygenus: Saepe enim propter portũ colonia ad mare ponitur. Virgil. &c.

Pag. xvi. Γεωργ.

Pag. xvii. Per hereditates opinionis hujus. Legendum: Per hereditates aut emptiones. Horat. lib. II. epiſt. vlt.

Sed vocat vſque ſuum, quà populus adſita certis
Limitibus vicina refugit jurgia, tanquam
Sit propriũ cuiquam, puncto quod mobilis horae
Nunc prece, nunc pretio, nunc vi, nunc ſorte ſuprema
Permutat dominos, & cedit in altera jura.

Pag. cviii. Hiſtonium.

Pag. ciii. Legem poſuerunt menſores.] His fragmentis quaſi ruderibus oppreſſa jacet lex vetus, digniſſima quae à nobis, &c.

Pag. ciiii. Vnde incertum eſt, an Interamnam

aliquis interpretari voluerit, flumineam, vel flaminiam: an vero, &c.

Pag. c v. Saxorum autem metalla dici.

Pag. c v i i. Corroſiones, vt alicubi legitur; vel potius, Cauas, ſcrophiones. Nam inter argumenta finalia cenſentur etiam haud ſemel, cauae. Vide Gloſſ. agr.

Pag. c i x. Subruncini.

Pag. c x. Haec groma, menſura militum.

Pag. c x v i i i. Sciotherum ponemus.] Vitruuius lib. I. c. 6. Aeneus gnomon indagator vmbrae, qui Graece σκιοθήρας dicitur. Plin. &c.

Pag c x x. Hygenus ipſe, pag. 103. Multis locis conditores vniuerſum locum coemerunt. Cicero, de lege Agr. Quod tenebant quibus adimi iure non poterat, coemerunt. Siculus, &c.

Pag. c x x i i i. Ex vrna educta fuerant.

Pag. c x x x i i i i. Plinthides, Vitruuius lib. III. c. 2.

Pag. c x x x v. Vnde fit vt exiſtimem, omnia fere quae hoc volumine continentur fragmenta eſſe turbide excerpta, &c.

Pag. c x l i i. Ammian. Marcel. lib. x x v i i. & Iornand. lib. de Regn. ſucceſſ.

FINEM imponebant typographi, quum accepi litteras ab amiciſſimo clariſſimoque viro Claudio Gaſpare Bacheto Sebuſiano, ex quibus animaduerti non pauca quae in Iulij Frontini libello de expoſitione Formarum mendo-

ſiſſima jacent, emendari ac reſtitui poſſe, in hunc modum:

IN PEDE PORRECTO.] In pede porrecto ſe-
335 mipedes II. pal. IIII. vnc. XII. dig. XVI. In conſtrato ſemip. IIII. pal. XVI. vnc. CXLIIII. dig. CCLVI. In pede quadrato ſemip. VIII. pal. LXXII. vnc. ∞DCCXXVIII. dig. ĪĪĪĪXCVI. Cubitus habet &c.

MILLIARIVM HAHET PAS. M. PED. V.] Ped. V. M.

CVBITVS PEDEM S.] Cubitus pedem I. S. id eſt,
336 pedem vnum & ſemis.

PASSVS HABET P. S.] Paſſus habet p. V.

PES PROSTRATVS, &c.] Pes conſtratus ſic obſeruatur: Longitudinem per latitudinem metiemur, & fient pedes conſtrati. Pes quadratus ſic obſeruatur: Longitudinem per latitudinem metiemur, deinde totum per craſſitudinem, & ſic efficiemus pedes quadratos ſeu ſolidos. &c.

CAPIT amphora trimodia.] Capit amphoram trimodiam vnam.

CENTVRIA agri jugera CC. mod. DC.] Modios CD. Vid. Varr. lib. I. de re ruſt. c. 10.

IN CIRCVITV PED. VIIIDC.] Ped. VĪĪĪĪDC. id eſt, 9600.

337 RIGOR eſt quidquid &c.] Rigor eſt quicquid inter duo ſigna, vel in medio lineae rectum perſpicitur. Flexus, qui ſecundum locorum naturam curuantur, &c.

RECTAE lineae ſunt.] Rectae lineae aequidiſtantes ſunt, &c.

RECTVS angulus eſt ἀϑύγραμμος.] Rectus angulus & ἀϑύγραμμος, id eſt, ex rectis lineis comprehenſus, eſt qui Latine normalis appellatur. 338.

CVIVS SEDE ſi ſubtendens.] A cuius ſede ſi ſubtendens linea perpendiculari fuerit injuncta, efficit triangulum recto angulo.

PARES ALTEROS.] Pares alternos. 339

QVAS IN circumferentia cludet.] Quos intra circumferentiam cludet.

IDEO QVOD ORDINATA, &c.] Hebes & acutus, ideo quod ordinata dimenſione recta linea intra ſemicirculum, inferiores facit angulos majores, & quos intra circumferentiam cludit, minores.

QVOTIES ex vno duorum punct. &c.] Quoties ex vno duorum punctorum aequali diaſtemate duo pares, &c.

RECTARVM linearum & circumfer.] Rectarum linearum & circumferẽtium forma ſine angulo, vel cum vnico angulo non datur. Duorum laterum, &c. 341

ALIA ERVNT TRILAT. &c.] Aliae erunt trilaterae, aliae quadrilaterae, aliae ſingulis adiectis, &c.

TRILATERARVM form. & ex rect. lin. comp. ſp. ſunt quatuor, &c.] Trilaterarum formarum & ex rectis lineis comprehenſarum ſpecies ſunt tres. Vna quae rectum angulum continet, & efficit triangulum recto angulo, quem Graeci orthogonion appellant. Altera quae angulum hebetem comprehendit, & efficit triangulum obtuſo angulo, quem Graeci amblygonion vocant. Tertia quae acutis angulis continetur & efficit triangulum, quem

Graeci oxygonion nominant. Quadrilatera forma eſt, quae quatuor rectis lineis continetur, cujus ſpecies ſunt quatuor. Vna quae rectis angulis continetur, & aequilatera eſt, quam quadratum nominamus. Altera quae rectis quidem angulis continetur, ſed non eſt aequilatera, & vocatur altera parte longior. Tertia, quae quidem aequilatera eſt, ſed rectos non continet angulos, & dicitur Rhombus. Quarta, quae nec aequilatera, nec rectangula eſt, ſed tantum aduerſa latera & appoſitos angulos aequales habet, & appellatur Rhomboides.

AEQVALI junctorum diaſtemate.] Aequali punctorum diaſtemate.

L. D. O. M.

NICOLAI RIGALTII

GLOSSAE AGRIMENSORIAE.

NON vanam eſſe quae his auctoribus euol-uendis & lectitandis opera ponitur, vir, vt genere, ſic doctrina judicioque praecellens Marcus Velſerus elegantiſſimis illis Rerum Auguſt. Vindelicarum cõmentarijs comprobauit: qui libri cum eruditorum omnium manibus terantur, quam multa ſint in hiſce ſcriptoribus praeclara, etiam me indicente, ſatis oſtendunt. Adeo non pigeat aut ſuppudeat hanc tantulam agrimenſoribus impendiſſe diligentiam. Quin & poſteros etiam adhortamur, vt, quà libris emendatioribus, quà otio ingenioque feliciore pollebunt, confragoſa haec ſenticeta colere non dedignentur, olim inter praecipuas prudentiae ciuilis enthecas, ſiue dotes, numeranda. Adeoque non offendor aemulis, vt eos vltro prouocem, &, quo lubentius ambire velint, vſurpata quaedam agrimenſoribus iſtis ſecretiore ſenſu vocabula, qualia Graeci gloſſas & gloſſemata nuncupare ſolebant, varijs exemplis quam potui appoſitiſſime collatis, aperire tentauerim. Quae res quam non minimi momenti cẽſeri debeat, intelligent qui vſum nouerint Gloſſarum, quas ad Iulianum Anteceſſorem eximij viri Antonius Auguſtinus & Franciſcus Pithoeus, & ad veteres Iuris auctores Briſſonius, confecêre.

In absolvto. Sine lege & finitione. Front. in abſoluto eſt relictus. Idem: in ſoluto eſt dimiſſus. Idem: ceterum in abſoluto remanſit. Idem. ceterum vero in ſolutum eſt. Aggenus: in ſoluto loca remanſerunt. Front. in abſoluto tenebatur. Idem: in abſoluto eſt remiſſum circa montes. Idem: In abſoluto reſedit. Idem: in abſoluto termini ſiti ſunt. 100. 101. 86. 87. 96. 125. 125, 99.

Abvti. Igne conſumere. Auctor incertus: terminos ſacrificales ponunt, vbi illos ſacrificij oportunitas ſuadet poni: hoc eſt, loci commoditas, in quo ſacrificium abuti commode poſſint. 314.

Acceptae. Agri portiones viritim aſſignatae, aut quae ſortito vnicuique obtigerunt. Sic. Flac. quiſque ſuum ſecundum acceptas habere debebit. Idem: Manipulus ſingulas acceptas accipiet, aliqui gradus ſingulas & dimidias. Idem: Saepe etiam vnius eiuſdemq. hominis duo domini acceptam ſibi defendunt. Hygenus: accipiet aliquid ſiluae ad implendum acceptae modum. Idem: acceptas terminabimus. Idem. Ad partitionem acceptarum menſura appareat. 20.26.70.188.205.

Acceptiones. Idem. 21.

Actvs. Menſurae actus: qua menſura acta ductaque eſt. Sic. Flaccus: Lapides de nouis actibus emenſi. Hygenus: Antiquae menſurae actus in diuerſum nouis limitibus inciditur. Idem: Poſt amplum actum emendare difficile eſt. Idem: menſurarum actus debet eſſe diſſimilis. Idem, agrorum diuiſiones inſcriptionib. continentur & limitum actibus. Idem: decumanum & cardinem agere. Sic Flac. Limites patere debent menſuris agendis. 17.24.171.206.52.186. Acta territoria. 92.

Acies terminorvm. Si terminus in tres acies conſtitutus fuerit, tres lineas auctoris oſtendit: ſi in quatuor acies, quadrifinium facit. 311. Caius. Terminus ſi vnam aciem reprobam habuerit, hoc eſt non aequalem aciem, ipſum quoque reprobum reputamus. Ibid.

Actvarivs Limes eſt, qui primus actus eſt, & ab eo quintus quiſque. Hygenus. Idem: actuarios limites diligentiſſime agemus. 162. 208.

Adpertinet. Innocentius: Medius fons ad ipſam adpertinet. 225. Idem: eidem fundo adpertinet. 238.

Aes. Aereae tabulae publicae, quae formas agrorum continebant, & ſingularum acceptarum modum declarabant. Siculus Flaccus: Formas in aere ſcalpſerunt. id eſt in aeris tabulis. Idem. Naſcuntur controuerſiae, & aes reſpicitur. Frontinus: Forma in tabula aeris deſcripta. Idem: Iugerationis modum habet collectum,

ſicut in aere eſt nominatum. Aggenus: In aeris ſcriptura modus comprehenſus eſt. Hygenus: Libris aeris inſcribemus. Idem: Libros aeris tabulario Caeſaris inferemus. Sic. Flac. Aes miſcellum. 19.26. 70.98.99.165.199.201.

AESTIMIVM. Aeſtimario. Hygenus: Poſſeſſiones pro aeſtimio vbertatis anguſtiores ſunt aſſignatae. Frontinus: Agri pro aeſtimio vbertatis & natura locorum aſſignati. Idem: pro aeſtimio vbertatis legem ſunt ſecuti. Idem. Loca pro aeſtimio vbertatis praeciſa. 162. 95. 98. 99. 111. 123.

A FERRO ASSIGNAVIMVS. 264. Terminus à ferro taxatus. 259. 260. Intactae à ferro. 320.

AGGESTVS petrarum. congeries. Frontinus: 107. Vide Congeſtiones.

ALVEA. Innoc. Tria aluea. 238. 232.

ALBARIVM. Innoc. Super albarium fluuij. 242.243. 245.239.231.

AMARVM ET INCERTVM SOLVM. Sic. Flaccus. Si quid amari & incerti ſoli eſt, id aſſignatione non datur. 20.

AMBIGVVM. indefinitum. Frontinus: In ambiguo videtur hic ager & velut indefinite remanſiſſe. Idem pro aeſtimio vbertatis legem ſunt ſecuti, vbi termini ambiguum nunquã receperant. 65. 99.

AMOVERE. Frontinus. Locus qui nullo jure à publico poterit amoueri. 55.

AMPHORAE. Sic. Flac. Vertices amphorarum defixos obſeruare pro terminis. 7. 8.

AMPHORA TRIMODIA. Quadrantal. Frontinus: Pes quadratus concauus capit amphoram trimodiam. Breuiator Feſti: Quadrantal vocabant antiqui, quam ex Graeco amphoram dicunt, quod vas pedis quadrati octo & quadraginta capit ſextarios. Auctor incertus, pag. 335. Vrnae duae amphoram complent, quae ſunt modia tria. Voluſius Maecianus: Quadrantal, quod nunc plerique Amphoram vocant, habet vrnas duas, modios tres. Priſcianus.

Pes longo ſpatio atque alto latoque notetur,
Angulus vt par ſit, quem claudit linea triplex,
Quatuor & quadris medium claudatur inane,
Amphora fit Cubus: quam ne violare liceret,
Sacrauere Ioui Tarpeio in monte Quirites.
Huius dimidium fert vrna, vt & ipſa Medimni
Amphora, térque capit Modiumi. Vid. Gell. cap. 20. lib. I.

ANGVLATILIS. Auctor incertus Terminus in fontem quatuor-angulatilem deſcendet. 310. Eadem forma Vitruuius lib. x. c. 13. dixit Fundulos ambulatiles.

ANTEMISSAE. Arbores antemiſſae dicuntur, quas non-

nulli inante poſſeſſionum ſuarum fines dimittere ſolent intactas, ex quibus neque frondem, neque lignum, neque cremium caedant, vt magnitudine ceteras antiſtent, & ſic obſeruationem finium praeſtent. 4. 9. 10. 12. 13. 54. 60.

ANTICA ET POSTICA. Auctor incertus: Secundum aruſpicium ſignum fecerunt in aede deorum ſuorum, vt ſcriberent antica & poſtica: Ager dextratus & citratus &c. 34.

APERTI LIMITES, qui ex lege latè patent, & peruij ſunt itineribus & menſuris agendis. Hygenus: Limitibus ſecundum ſuam legem latitudines dabimus, & aperiri in perpetuum cogemus. Idem: Auctores diuiſionum ſanxerunt, vt limites ijdem, decumani & cardines, aperti populo eſſent. 188. 217.

APPENDICES. Auctor incertus. P. limes huius litterae habet in longo ped. cccc. & appendices II. 270.

APPLICARE. Hygenus. Quaedam coloniae propter aquae commodum monti applicantur. 174.

AQVIVERGIA. Aquarum diuergia. Innocentius. Habet ſub ſe juncina & foras aquiuergia. Idem: Sub ſe cannicias & res paluſtres habet, & foris aquiuergia. 229. 240.

ARATER. Hygenus. Menſura territorij vſque fieri debet ſecundum legem D. Auguſti, Qua falx & arater ierit. Idem: Aſſignare agrum ſecundum legem D. Auguſti eatenus debebimus qua falx & arater ierit. 199. 203. 212.

ARBORES. Arbores antemiſſae, omiſſae, intactae. Arbores ſignatae, inſcriptae, notatae, notatae per totas. Arbores naturales, peregrinae, qualeſcumq. 4. 8. 9. 10. 68. 166. & paſſim.

ARCATVRAE. Caſſiodorus Variar. iii. 52. Arcaturis conſtructis alijſque ſignis euidentibus conſtat eſſe definitum.

ANNONARIA TVSCIA. Vide Suburbicaria.

AQVA VIVA. Aqua perennis. 247. Innoc. duas aquas viuas. 233. Idem: Duas aquas ſiue duos alueos. 232. Idem. multas aquas viuas habens. 240.

AQVILONALIS PARS. 247. 249.

ARCAE. Signa finalia per poſſeſſionum extremitates conſtituta, ſiue conſtructa. Frontinus: Arcae finales, grumi, arbores antemiſſae, &c. Idem. Arca conſtituta in quadrifinio. Idem: Per arcas inſtructas & monumenta finitur. Idem. Varijs locis per inſtructuras, arcas, riuorum vel fluminum curſus fines ſeruantur. Idem: centuriae quadratae exſpectant terminos lapideos & arcas vel ſerias quae tegulis conſtruuntur. Innocentius: contra occidentalem partem arca teſtacia conſtituta. Idem: à ſeptentrione arca conſtituta marmorea. Frontinus: Limitum deliniatio eſt per rationē arcarum.

Innocentius: Arca examine, hoc eſt legibus conſtituta. Idem: Arca conſtituta examine. 101. 103. 105. 116. 234. 249. 320. ARCELLA. Vitalis. Inuenies arcellam in trifinio poſitam. Frontinus: Aſculanus ager terminis Claudianis in modum arcellae eſt demetitus. 101. 267.

ARAE. Aggenus. Videmus plerumque fluminibus, nec non aris lapideis claudi territorium. Hygenus: extremitatem terminis lapideis obligabimus & aris inſcriptis conditoris nomine. Idem: certis tamen locis aras lapideas ponere debebimus, quarum inſcriptio fiuem coloniae demonſtret. 61. 196. 197.

ARCIFINALIS AGER. Flaccus: Arcendo vicinos hanc appellationem finxit quiſque. 3. 4.

ARCIFINIVS. Frontinus: Ager arcifinius, ſicut ait Varro, ab arcendis hoſtibus eſt appellatus. Idem: ager arcifinius nulla menſura continetur. Aggenus. Hic & occupatorius dicitur, eo quod in tempore occupatus eſt à victore populo. &c. Arcifinalis & occupatorij appellationes confundi innuit quoque Siculus Flaccus. Hygenus: Relictis primae aſſignationis terminis, more arcifinio poſſidetur. 51. 52. 59. 171.

ARTIFEX. agrimenſor. Frontinus: Naturam loci ſecuti artifices agros cenſuerunt. Aggenus: Regammante vero via vel limite, dum à ſe vtrique diſceſſerunt, deſit via finem praeſtare; erit controuerſia: ſed inſpectio artificis eam finiet. Idem: Totum hoc judicandi officium artificem egregium exigit. 79. 81. 95.

ARTIFICIVM agrimenſurae. 228. Artificio ſignorum loca requirantur. 145. Artificioſe terminare. 259.

ARVVM PRIMVM. ARVVM SECVNDVM. hoc eſt, Aruum primarium, Aruum ſecundarium. vel, vt loquitur Palladius lib. I. cap. 13. primi & ſecundi meriti. Hygenus: Certa pretia agris conſtituta ſunt, vt in Pannonia arui primi, arui ſecundi, prati, ſiluae vulgaris, paſcuae. 206.

A SION. ab oriente. Auctor incertus: Sequeris curſum eius à Sion, hoc eſt ab oriente. 273.

ASPRATILIS terminus, velut ſigninum coagulatus. 237. 311. 316. Aſpratilis petra. 233.

ATTINAE. Lapides ſeſe mutuo attinentes in ſpecie maceriarum congeſti. Sic. Flac. 4. 8. Palladius, VI. Si lapidoſus ager fuerit, per macerias ſaxorum attina collectas & purgari poterit & inde muniri.

AVCTORES DIVISIONIS. Sic. Flaccus: Auctores diuiſionis aſſignationiſque leges quaſdam colonis deſcribunt. Idem: Auctor diuiſionis aſſignationiſq. quoſdam ciues colonis dedit. Idem. Auctores diuiſionis reliquerunt aliquid agri eis quibus abſtulerunt.

22. 25. 29. AVCTORES. Caius & Theodoſius: Si termini vno colore poſiti ſint, reuerti ad auctorum ſublimitatem jubemus, & quod juſſerint obſeruetur. Nec enim verecundum ſit, frequenter ad auctorum doctrinam reuerti. Frontinus: Signa ſecundum auctorum doctrinam. Idem: Sed & alia ſigna quae in libris auctorum leguntur. Innocentius: Limites requirendi ſecundum conſtitutionem quam conſtituerint auctores. Idem: ſicut auctores expoſuerunt. Idem: ſicut auctores conſtituerunt. 259.104.103.227.231.238.

AVCTORITAS caſae terminalis. Innoc. Caſa per Z nomen habens, fines paruos habet, ſecundum auctoritatem nominis ſui. 233. hoc eſt, ſecundum ſignificationem quam illi dederunt auctores.

AVGVSTEI termini. Latinus & Myrſontius. In locis montanis terminos poſuimus rotūdos, quos Auguſteos vocamus pro hac ratione, quod Auguſtus eos recenſuit; & vbi fuerunt, lapides alios conſtituit. Frontinus: lege Auguſtia ſunt cenſiti & termini Auguſtei ibidē nuncupantur. Eademq. forma Auguſtei foſſati. 104. 105. 221. 261.

AVSPICALITER. loco auſpicato. Hygenus: Poſita auſpicaliter groma ipſo forte conditore praeſente. 163.

BENEFICIVM. liber beneficiorum Caeſaris. Arcadius Auguſtus: Qui Beneficium noſtrum legerit, hoc obſeruet, vt haec ſigna vel termini CCL. inter ſe pedes habeant. Hygenus: Si qua beneficio conceſſa aut aſſignata coloniae fuerint, in libro Beneficiorum adſcribemus. Dolabella: Quaeris ſi in libro Beneficiorum regionis illius beneficium alicui Auguſtus dederit. 201. 267. 389.

BIFVRCVS. BIFVRCIVS. i. bifurcatus. Bifurcus terminus. Vngula pecoris bifurca. 272. 310. 316.

BILAMNAE. Vitalis Conſtituimus in bilamnis oliuaſtellum, & in ipſis bilamnis foſſatum fecimus. 267.

BOTONES & BOTONTINI. tumores aggeſta terra excitati. Fauſtus & Valerius: monticellos plantauimus de terra, quos botontinos appellauimus. Auctor incertus: Botontones finales inuenies. 272. 267. 274. 288. 312. 230. 243.

BRANCA lupi, vrſi. 315. 316.

CAESALIS. Auctor incertus: Lapis Tiburtinus caeſalis dicitur. 311.

CAESVRA. Caius & Theodoſius: Terminos ſua caeſura ſuffulcimus. 260.

CAESVRA arborum. Aggenus: Silua cujus ſit aetatis, & ſi par caeſurae aetas. 69.

CALVMNIA. Lis improba: Sic. Flaccus: Nec ei tantum intra cuius fines motus eſt, terminus, calumniam introducit, ſed vltro citroque confundi fines neceſſe eſt. Aggenus: poſſeſſor vicini

agri calumnioſe ſibi velit fines ad riuum vſque defendere. Suetonius in Aug. 32. Tabulas veterum aerarij debitorum, vel praecipuam calumniandi materiam, exuiſſit. 7. 79.

CAMPVS EXTENSVS. Innocent. 230. 233. 236.

CAMPICELLVS. Innoc. 226.

CAMPANEA LOCA. 246. CAMPANIAE. 247. Gloſſae veteres: Campania, πεδίας.

CAMPESTRIA 228. 231 232 Auctor incertus: Campeſtria loca, vbi agri in planitia ſunt conſtituti. 157.

CAMBIANDO Siculus Flac. emendo vendendoque aut cambiando mutandoque ſimilia finitionum genera inueniri poſſunt. 16. Columella, 11. c. 2.

CANABVLA & CANABVLAE. Frontinus: Eorum delimitatio eſt per rationem arcarum, riparum, canabularum vel nouercarum, quod tegulis conſtituitur. Idem. Termini vero Tiburtini & Auguſtei, canabulae vel nouercae, muri, maceriae putei. Idem: Finitur arcarum, riparum, canabularum, ſiue nouercarum, muris macerijs, ſcorofionib. 128. 181. & paſſim.

CANCELLATIO. Limitatio, centuriatio, typus, forma. Siculus Flaccus: Et quamuis vna res ſit, forma; alij dicunt perticam, alij centuriationem, alij metationem, alij limitationem, alij cancellationem. Frontinus: Ager Seſtertianus aſſignatus in cancellatione limitibus maritimis.

CANDETVM. Galli candetum appellant in areis vrbanis ſpatium centum pedum. 298.

CANICVLAE, περγχώων ϗ κύων. Fructus caniculis interient. 265.

CANNICIAE & CANNVCIAE cannae. juncina. res paluſtres. Innoc. 229. camerae canniciae, Palladio, I. 13.

CAPITVLVM. compagina litterarum. Innoc. Capitulum ad notas juris reuertatur. 225. Capitulum perticae. 340.

CAPVT LIMITIS. Vt caput aquae. Vitalis: In caput limitis terminũ inuenies. Idem: Termini in capitibus centuriarum. Auctor incertus: in capitibus centuriarum non ſunt lapides ſcripti. 312. 257. 268. 307.

CAPITANEAE LITTERAE. Auctor incertus: Quas litteras ſingulas in terminis inuenies quae capitaneae ſunt, non fundorum, ſed rationis terminum oſtendunt. 277.

CARBONES ſub terminis. 6. CARBVNCVLI. 105. 109. 128.

CARDO MAXIMVS. Siculus Flac. Decumano & cardini maximis maximus latitudinis modus praeſcribi debet. Idem: Cardines maritimi & montani ob regionum poſitionem & naturam. 17. 23. 161. 162. 336. 337.

Casae, litterae terminales; quibus ſcilicet agrimenſores auctoritatem, hoc eſt ſignificationem dederunt ſecundum artificium agrimenſurae & ſecundum notas juris agrimenſorij. 224. & ſeqq. Caſales menſurae. 229. Caſalia multa fundum continent, cõſtituunt. 239. 230. Aggenus: alueum ſuis circumdare terminis, quae caſalia nominantur. 77. Caſas in littore ponere, dixit Tribunianus Inſtit. De rer. diuiſ. & qual. Limiti proximo caſales impingent. 233. Caſalis alio caſali conjungit. 229. In ipſa caſa eſt caſalis ipſe. 234.

Cavae. Frontinus. Certis locis vias, cauas, itinera, coronas &c. Idem: Quicquid viarum riparum, cauarum, &c. 113. 124. Et lib. II. Strateg. cap. 2. Hannibal apud Numiſtronem contra Marcellum pugnaturus cauas & praeruptas vias objecit.

Cavsa finalis. Auctor incertus: Cauſam dirigunt finalem. Idem: vt intelligas quae ſigna aut quales cauſae finem faciant. 179.

Cavtiones. capita ipſa teſtamentorum, quibus ſcilicet aliquid teſtator cauit. Frontinus: Locis religioſis ſecundum cautiones modus eſt reſtituendus. Item, cautiones, συνθήματα. Aggenus: Si neutrius poſſeſſio modum cautione comprehenſum impleat, magna erit rei confuſio. 57. 71.

Censitio. Frontinus: Poſſidenti aſſignata Imp. Veſpaſiani cenſitione & juſſu. 319.

Censvs. Aggenus: Cenſum pro ſuo modulo ſuſceperunt. 63.

Centvriae. Siculus Flaccus: Centurijs vocabulum datum eſt ex eo, quod centenis hominibus ducentena jugera dederunt, & ex hoc facto centuria juſtè appellata eſt. Idem. Centuriae non per omnes regiones ducenta jugera obtinent. centvriae qvadratae: Hygenus: Centuriae nunc appellantur plinthi, id eſt laterculi. eaſdem in quinquagenis jugeribus quadratas cluſerunt limitib. Siculus Flaccus: Actus vinginti quinque per decimanos & actus ſedecim per cardines jugera ducentena quidem includunt, centurias quadratas non exprimunt. 18. 23. 59. 90. 190. 191. 213. 298.

Centvria. menſura per extremitatem comprehenſa. Aggen. 59. Hygenus. Agri ex hoſte capiti diuiſi ſunt per centurias vt aſſignarentur militibus. 213. Agri in centurijs aſſignati. Per centurias & limites demetiti, partiti. 102. 104. 131. Frontinus: Conſtituerunt centurias contra curſum orientalem. 91. Centvriae vacvae, quae in aſſignationem non ceciderunt. Sic. Flac. 27.

Centvriaes lapides. 252. 305.

Centvriare. Hygenus: Agrum limitibus includemus, hoc eſt, centuriabimus. 203.

Centvriatio. Siculus Flac. Quamuis vna res ſit forma, alij dicunt perticam, alij centuriationem, alij metationem &c. Hygenus: Hi au-

Hi autem quibus aſſignati ſunt agri, deducebantur intra centuriationem. xix. ccxv. *Ager centuriatus* ex alieno territorio. Hyg. 115.

Cera prima. prima tabula. Hygenus, Has conternationes ſublata ſorte quidam tabulas appellauerunt, quoniam codicibus excipiebantur,& à prima cera,primam tabulam appellauerunt. 199.

Cinerarij fines, Sepulturarij. ccciv.

Cingulum. corona. territorium. Cingulum Florentinum. ager Florentinus. cxvii.

Circa fines. quod in agro ad tutelam aut demonſtrationem finium factum eſt, id circa fines eſſe videtur. xii.

Circumactus aratri. quinque aut ſex pedum latitudo, qua ſcilicet aratrum eat. lxviii.

Circumcalcati lapides term. adjectis quibuſdam ſaxorum fragminibus, quo firmius ſtarent. 6. Caius & Theodoſ. Alios regularum fragminibus circumcalcauimus,alios autem ſua caeſura ſuffulcimus. cclx. Columel. lib. II. c. 2. Supercalcatis cupreſſinis.

Citratum dextratum, & Citratum ſiniſtratum. cccv. Citrata pars. cccvi. Citrata regio. clxvi.

Clauſula inſcriptionis. ccxix.

Cluſares anguli. centuriae diligenter concluſae, quae ſingulos angulos habent cluſares. cxc. cxci. Hygenus: Exteriores anguli centurias cludunt. Idem: Omnium centuriarum inſcriptiones ſingulis angulis cluduntur. cxcii. cxciii. Idem: Voluerunt limites inſcriptionibus cludi. Idem. Portio quadrata cluſaris. clxvi. clxvii. Frontinus: Quod aſſignationi ſupereſt, linea cludatur, & ſubſecetur. lii.

Collectus pluuialis aquae: quum aqua ex pluuia collecta riuum fecit. lvi. lxxxi. vide, Collectaculum.

Collectio petrarum. congeria, congeries, aggeſtus, congeſtio. cix. cxi.

Collectus jugerationis modus. Collecta territoria. xcii. xcix. cxi. Agri menſura in trigono collecta. cxvii.

Collectaculum. Auctor incertus: Collectaculum de carbonibus. Alius auctor. Collectaculum vallium; id eſt, riuus. cclxxiv. cclxxx. Collectacula aquae. ccxxxvi.

Conlimitare. Termini conlimitare dicuntur, qui mutuo reſpectu limitem oſtendunt. Auctor incertus: Termini ſi in quadrifinio conſtant, in fronte conlimitare debent. cclvi.

Collis. Aggenus: Rigor ſi plus de xxx. ped. patuerit, jam collis eſt. lxvii. Collis Rigor, hoc eſt, jugum. cclxxviii.

Collicellus. ccliii. cclxxix.

Collina. Collina extenſa. Per collinam via excurrit. ccxxviii.

Collinum, Columel. I I. c. ii.

Coloniae. Hygenus: Ab noua culturae agrorum dedicatione coloniae appellauerunt.

Colonica lex. Omnes limites ſecundum legem colonicam itineri publico ſeruire debent. lvii. lxiii. cclxiii. *Colonico more.* Hygenus. Multi menſuram agri arcifinij more colonico decumanis & cardinibus diuiſerunt. ccvi.

Commalliolare. in aere incidere. Hygenus: Quicunque modus limitem excedit commalliolari debebit. cciii.

Commentarius. Forma, cancellatio, centuriatio, typus, liber aeris. Aes. Tabularium Caeſ. xix. xxv. ccxv. Trajanus Plinio: Et vt ſcias dediſſe me jus trium liberorum Suetonio Tranquillo ea conditione qua aſſueui, referri in commentarios meos juſſi.

Communes arbores. Aggenus: Communes arbores mediae notantur, & ad vtrumque pertinent. lxix.

Communia, compaſcua. paſcua pertinentia ad fundos in commune. poſſeſſoribus data in commune nomine compaſcuorum. communalia. pro indiuiſo. liv. lxxii. cxlvi. cc.

Compagina litterarum caſalium. ccxlv. ccliii.

Compaginantes agri, limites. 47. Innoc. Contra duas paginas fundorum. ccxxvii.

Compactiles fines. Innoc. Fines grandes atque compactiles. Idem. Fines compactiles habens & cultas. culturae ſcilicet, ſiue agri culti minor & ſtrictior modus aſſignabatur. ccxxxv. ccxlix.

Compaſcua. vide Communia.

Computum. computatio limitum & litterarum caſalium. ccxlii, ccxlv. ccliii. Liberi fundi computatio obſeruetur. ccxxix,

Comportionales termini, & proportionales, quos veterani vel conſortes poſuerunt in particulis & portionibus ſuis. xlvii. xcii. cclxi

Compraecidere. Hygenus: Hae duae lineae altera alteram compraecident. clxxxvi.

Conciliabulum. Frontinus & Aggenus; prius fuere conciliabula, & poſtea ſunt in municipij jus relata. 55. 77. vid. L. Mamil.

Conceſſi fundi. Hygenus. Conceſſi ſunt fundi, quibus eſt indultum, cum poſſidere vnicuique plus quam edictum continebat, non liceret. Siculus Flaccus: Quorundam dignitas, aut gratia, aut amicitia victorem ducem mouit, vt eis concederet agros ſuos. 19. 194

Conditio. Hygenus. Oppidum aliquod, quod non in ſua conditione remaneat, id eſt in ipſo jure, quo ante fuit. ccxvi. *Conditiones* agrorum, regionum, viarum, foſſarum, finium, &c. xxii, & paſſim. Siculus Flac. ad occupatoriorũ cõditionem reciderunt. 17. 18. Liber conditionum Italiae agrorum. cvii. Loca publica diuerſis con-

V

ditionibus conſtringuntur. lxxvi.

Conditores coloniarum. Auctores diuiſionis & aſſignationis. lv. clxii. Conditorum arbitrium, voluntas, nomina. paſſim.

Confinium. Sic. Flac. Quique alij in confinio domini erant. 7. Confinales, confines.

Confragoſa loca. 51.

Confuſi fines.

Congeriae, congeries. Frontinus: Finitur teſtimonio arcarum, riparum, ſepulturarum, congeriarum. Vitalis: Alijs locis congerias lapidum fecimus. Mago: Congerias petrarum, quas ſcorofiones vocamus. Sic. Flac. Alij congeries lapidum pro terminis obſeruant. iiii. cix. cclxvii. cclxiv.

Congeſtiones lapidum. xiii. congeſtiones petrarum. ciiii.

Conſcientia dominica. Conſcio domino. cclxv.

Conſecrare. Caius. Stellam conſecrauimus. hoc eſt, terminum decuſſatum conſtituimus. cccxi. Auctor incertus: Antiquitus nobis ſic conuenit menſura, vt in ipſa memoria conſecraretur arca finalis. cclxxx. Alius auctor incer. Lapides natiuos cum aliquo ſigno conſtituimus, & multa conſecratione ſignauimus. Frontinus: Marſus municipium conſecratione veteri manet. Idem: Laurum-Lauiniae, lege & conſecratione veteri manet. lxxxvi. cvi. cclxxiv.

Conſortes dicuntur in agri vniuerſitate participes. Tiberius Caeſ. Eſt & aliud quod proximis * aedibus vnuſquiſque miles vel conſors condidit in portionibus ſuis. xlvii. *Conſortales lineae.* xcii.

Conſtitutio vitium. lxvi.

Conſtituere finem. cclv. & paſſim.

Conſtringere. Fauſtus & Valerius, Murum de lapide fecimus conſtringere ex calce & arena. cccxiii.

Conternatio, vt combinatio. *Conternari.* Hygenus. cxcix.

Contrarij agri. Sic. Flaccus. Particulae eorum qui contrarios trans riuum habent agros.

Conuallia. Conualles. ccxxxv. cclxxviii.

Conuenientes. Siculus Flac. ex conuenienti ad conuenientem rectus finis obſeruari debet. Hygenus: Si permiſſum fuerit, vt inter conuenientes conternentur, conternati ſortiri debebunt. Aggenus: In confinio, vbi trium vel quatuor poſſeſſionum terminatio conuenit. v. lxxviii. cxcix.

Conuenientia. Siculus: Omnes ex conuenientia terminos ponebant. Idem: terminos autem conuenientia poſſeſſorum confirmabat. Theodoſius & Valentin. Si agrimenſor conuenientiam trium centuriarum ibidem eſſe ſignauerit. vii. xlviii.

Conuallia loca, conualles. Auctor incertus: Demonſtrat aquam

viuam & conuallia loca ſignificat. cclxxiii.

Coronae. Loca circumpoſita, quibus ſcilicet oppida circumducta ſunt. Frontinus: Naturam loci ſecuti artifices agros ceſuerunt, id eſt, fecerunt gammatos vel ſcamnatos, riparum & coronatum naturam, & juga collium ſunt emenſi. Idem. Riparum & coronarum naturam ſaxis ſignantes. xcvi. cxv.

Corpus agri. Frontinus & Aggenus: Rigores & ripae quae intra corpus agri naſcuntur. lxviii. cxiii.

Corrigia iugalis. Vt ſuram, & pedem, ſic & corrigiam montis dixerunt agrimenſores. Innocent. Montem in medio vſque in jugalem corrigiam permittit. ccxxvi.

Cortis & *Curtis.* Innocent. Aqua in corte. Aqua in curtem. cclxii. ccxlix. ccliii.

Corrumpit. cclxxi. Vide, Rumpitur.

Coxae. Verſurae. Siculus: Termini in omnibus angulis coxiſque poſiti. v. vii. xvi.

Cromaticus, lapis fluuialis. cccxi.

Cubitus. verſura, flexus. Actor incertus: Pentagonum, quod interpretatur cubitos quinque. cclxxi. Plinius, III. 13. Colonia Ancon appoſita promontorio Cumero in ipſo flectentis ſe orae cubito.

Culinae. Aggenus. Sunt in ſuburbanis loca publica inopum deſtinata funeribus, quae loca culinas appellant. 76.

Cultellare. agrum eminentiorem ad planitiem redigere, & quaſi cultello decidere. lvii. cccl. cultellare ad perpendiculum. clxxxvii.

Cultellatus lapis. ccxxiii.

Cultura. Culturae. Agri culti. cultus. In lib. de Colon. ſaepe occurrit, Pro parte cultus. & vbi cultura eſt. Siculus: Similitudines culturarum comparemus. Ibidem: Similes conuenienteſque culturae, culturae facies. Culturarum ſimilitudines. Culturae diſcrimen. xxv. liiii. Iter ad culturas. lxviii.

Cuneati fines. Auctor incertus: Conſtricti menſuris frequenter ſibi duo fines cuneati occurrunt. cclxi. vide Scrofiones.

Curſus. Frontinus. limitum curſus in vtroque laterum territorij concurrentes. Aggenus: Videmus modum per terminos territoriales & limitum curſus. lxi. xciii. Concurrentes agrorum curſus. Viae curſus finitimus. xlviii. Fluminum interuenientium curſus. lx. Limitum recturarumve curſus. lxviii. curſus limitum atque ſignorum. cclxiii. Limes qui currit pergens vſque ad maximum decumanum. ccli. Riuorum & fluminum curſus. ciii. In modum currentis lineae parietem ſtruximus. cclxi. Percurrente rigore. ibidem. Vna factura limites current. cclxxi.

Curſorius terminus. Frontinus: in campis ſtatuerunt terminos quadratos curſorios. cxxviii. Auctor incertus. Sub ſe habet fontanam, quae interpretabitur terminus curſorius. ccliii. Idem termini curſorij in effigiem tubuli. cccxx. Vitalis: Tubulum inueneris in modum curſorij. cclviii. Vitalis: à termino curſorio qui de quadrifinio egreditur. cclvii. Caius & Theod. Alios terminos quadros curſorios poſuimus. clx. Curſoriae ſpatulae. cclxi. Decurſorij termini Innoc. ccxxvii. Incurſorius terminus. cclii.

Curſorium. Quà limitum terminorum curſus incedit. Fauſtus & Valerius: litterae in curſorijs terminorum ſunt, qui in trifinio aut quadrifinio ſub terra, ſicuti ſe ſequuntur, inueniuntur. cclxviii. Mago & Vegoia: Aquarum putei aliquotiens in curſorio à terminis monſtrantur. cclxiii. Caius & Theodoſ. Termini in quadrifinio & in curſorio poſiti.

De intus. ccxliii.

De latus ſe. Innocent. De latus ſe in montem. ccxxiv, ccxxv, ccxxvi, ccxxviii, De latus ſe. ccxxx, ccxxxvii, De latus ſe, hoc eſt, ab Aquilone. ccxxx, De latus caſa. ccxxx, ccxxxiv, De latus fluminia. ccxliii, De latus monte. ccxliii, De meridiano latus. ccliii.

De ſubſe. *De ſuperſe*, ccxxviii, *De ſub riuo latus riuum*. ccxxx,

De trans alueum mittit. ccxxvi,

De ſecus ccxxviii,

De terminis monticellos circumdedimus. cclxvii,

Damnatus lapis. ccxxiii, Frontinus: Ne eas ripas ſequendas ſperares quae intra corpus agri naſcuntur, & vnaquaeque in ſuo latere decidunt, lex limitum eas praedamnauit. cxiii, Vide legem Tib. Caes. xlvii,

Decanummi cclxxii,

Deciſus terminus. Auctor incertus: Terminum de lapide deciſum viuo inuenies. cclxxiii, cclxxvii, Latus terminatum vſque ad lapillum deciſum conſidera, quia diametrum, hoc eſt menſuratum eſt. ccliv, In ipſo lapide deciſa eſt. cclii,

Decidere. Frontinus: ripae quae intra corpus agri naſcuntur, vnaquaeque in ſuo latere decidunt. cxiii, lxxxvii, Vide Term. pleurici

Deciſio Frontinus: Ne id ſequaris quod aliqua pars pacis deciſioniſve cauſa inter ſe cenſuerunt lxxxxv cxxiv,

Declarare Declarari dicuntur fines confuſi, quum ad veram limitum ſignorumque finalium auctoritatem per agrimenſores redintegrantur.

Decumanus. Siculus: Cum ergo omnes limites à menſura de-

mum actuum Decimani dicti ſint, vnum vocabulum illis erat Decimanum nuncupabant matutini & veſpertini & meridiani & ſeptentrionis. Alij vero ob regionum poſitionem & naturam appellauerunt maritimos & montanos. 17. Sic enim legendum videtur: & certe Siculi interpretatio verior illa quam adfert Hygenus: Duos limites inquit, conſtituerunt, vnum qui ab oriente in occidentem dirigeret: hunc appellauerunt duodecimanum, quod terram in duas diuidat partes: poſtea decimanum appellauerunt; Decumanus maximus, primus. clx. clxi. clxii. clxviii. Decumanus tertius. cliv.

Decus, Decuſſes. Auctor incertus: Terminus ſi decum X habuerit, quadrifinium exponet. clxxii. Item. Limes currit per lapidem decuſſatum, qui lapis eſt natiuus & ipſe decus quadrifinium facit. ccl. Innocent. Habet decus & plumbum & quaternarios & calcem ccxxxvi. Siculus Fl. In quibuſdam regionibus ijſdem lapidibus limitibuſque manentibus poſt aſſignationes poſteriores decuſſes facti ſunt. 30. Idem: Petras etiam decuſſatus inuenimus. 6. lapis decuſſatus. ccxxiii.

Dedicatio Hygenus: Ab agrorum noua dedicatione culturae Colonias appellauerunt. clxx.

Deductae Vrbes. clxx.

Defendere. Siculus: Naſcuntur ſaepe controuerſiae & aes reſpicitur, id eſt quas quiſque acceptas defendat. 26. Aggenus: Collis exigit vt ſuperior poſſeſſor in planum vſque deſcendat, & ſibi defendat omnem deuexum locum, hoc eſt ſibi aſſerat. 67. Frontinus: In controuerſia de Modo agitur de antiquorum nominum propria defenſione liv.

Delimitare. vt Conlimitare. Frontinus: In longitudinem delimitatum, per ſtrigas, appellatur. 51. Idem: Decumanorum & Cardinum delimitatio per rationem arcarum, vel riparum &c. cxxviii.

Denormata linea. cclix.

Deſcendere. Deſcendens limes. ccxlvi. Area deſcendens per duas valles ccxxix. Deſcendens vſque in arcam quadrifinalem. ccliii. De monte deſcendit riuus. ccxxxix.

Dextra decimanum. 26. & paſſim.

Dextrata & ſiniſtrata pars: eſſe in dextrato: eſſe in ſiniſtrato: cccv. cccvi. ccvii. Dextrata & vltrata regio. clxvi. vide Citrata.

Directura. cclii.

Diuergia. Siculus: Territoria, alia fluminibus finiuntur, alia ſummis montium ac diuergijs aquarum. xxviii. Aggenus: diuergijs aquae. lx. lxxv. cclxv. Frontinus: Finitur ripis per deuexa collium, arboribus, diuergijs aquarum. ciii. vide, Aquiuergia.

Diuerſum. diſſimile. Siculus Flac. Modum pro modo ſecundum

bonitatem taxabant, & in locum eius quod in diuerſo erat majorem partem accipiebant. xx. Frontinus: Loca diuerſis arboribus veſtita. cxxviii.

Diuiſionis auctor, conditor, auctor aſſignationis diuiſioniſq. 76. & paſſim. Siculus: Diuiduntur agri ſine aſſignatione, aſſignantur ſine diuiſione. xviii. xxv.

Diſconuenit, in controuerſiam cadit. Frontinus: Si diſconuenit, ad jus ordinarium pertinebit. 57. Hygenus: Ex huiuſmodi cauſis tam frequenter diſconuenit. Idem: Limitum ordinatio altera alteri diſconuenit. clxxvii. Auctor incertus: Ad ordinem diſconuenientem attendas. ccciii.

Diſpectae lapides. cclxxvii.

Documenta. Signa, argumenta finalia. Aggenus: Finis multis documentis ſeruabitur; terminis & arboribus notatis & foſſis & vijs, &c. lxviii. Frontin. Finitima documenta. ciii.

Dolatilis. Auctor incertus: Scutanei ſunt, hoc eſt, dolatiles. cclxxvii. Sic aſpratilis, tornatilis, angulatilis.

Effigies. Species. Siculus: Congeries lapidum in effigie maceriarum. 8. Idem p. 4. dixerat, In ſpecie maceriarum congerunt lapides. In effigie columnae. cccxviii. In effigie tubuli in tetragonon. ibid. Termini curſorij in effigiem tubuli. cccxx.

Exarare arbores finales. lxvi.

Embadia forma. ccliv.

Emeritum. Hygenus. Erat tunc praemium terra, & pro emerito habebatur. clxx. Idem: ſolent culti agri ad pretium emeritorum aeſtimari. cxcviii.

Epetecticalis terminus, forte, quia ſit ἐπιδεικτικὸς, & recturam aliorum terminorum oſtendat & commonſtret. Vitalis & Arcad. Terminus epetecticalis ſiue in finitione agri, ſiue praefecturae, extenditur in ped. cccc. & ped. DCCCC. In quadrifinio vero ſi plus quatuor lapidibus fuerint inuenti, epetecticales vocantur. Nam terterminus iſte maximus appellatur. ccxxxvii. cccxii. Vitalis & Arcad. Per ſubrectiora loca vſque in aquam viuam vbi eſt terminus epetecticalis ſubſeciuorum. Auctor incertus: Lapides natiuos, quod eſt, ex ſolo ipſo, centuriales in epitecticum adſignauimus, & in ipſo lapide decisa eſt. cclii. Item. Terminus ſi aliquid fictum habuerit ſuper ſe acrum, aut plumbum aut ſtannum epicteticum, hoc eſt, maſſatium fabricatum, quod eſt inter cenſa centuriae. 272.

Epilogonius terminus. qui ratione potius & animo concipitur, quam per euidentia ſigna. Vitalis & Arcad. Terminus à ferro taxatus ſi fuerit, & ſubditum nihil habuerit, epilogonius nuncupatur. cclix.

Epipedonici termini, medij, ἐν ἐπιπέδῳ. Frontinus: Sunt & medij termini, qui dicuntur epipedonici. xcii. cxviii.

Examen. ad quod exigebatur ceterorum terminorum fides. Innocentius: Arca examine, quod eſt legibus conſtituta. ccxxviii. Idem. In monte arcam conſtitutam habet examine. ccxxix. Auctor incertus: Non per omnes vias finis dinoſcitur, ſed requiri oportet in arcae examine qualis dicta. ccxlvii. Idem. Hæc ſigna ſuperius nominata in fundo ſupraſcripto quaerito in examine arcae,&c. ccli.

Exitus. Hygenus:

Excepta, quae aut ſibi reſeruauit auctor diuiſionis & aſſignationis, aut alij conceſſit. 21.

Excepti fundi. Hygenus: Excepti ſunt fundi benemeritorum, vt in totum priuati juris eſſent, nec coloniae vllam munificentiam haberent, ſed eſſent in ſolo populi Romani. cxciv.

Excipere terras, aquas. Siculus Fl. De ſuperioribus viciniſque agris defluentes aquas excipiunt, ne inferiores terrae laborent. 12. Idem: Subſtructionibus terras, ne dilabantur, excipiunt 13. Idem: terrarum excipiendarum cauſa. 14.

Excogimus. Innocen. Excogimus finem habere. ccxxvii. Excogimus obſeruare. Ibidem: Terminos excogimus requirēdos. ccxxxii.

Exſpectare, Spectare. Innocent. Exſpectant terminos lapideos. Idem: Exſpectant recturas. Idem: Fines curtiores quod exſpectant orientales ccxxxvi.

Exſolute. Abſolute, indubitanter. Auctor incertus: Ipſe finem exſolute facit. ccxlviii. Idem: ſine dubio exſolute finem facit. ccxlix.

Extorquet. Auctor incertus Maritimus limes frequentius ſolet recte ſtatui, quod interpretatur, non extorquet. Idem. Gammatus limes frequentius corrumpit, extorquet, & ſaltum dat. Idem paulo poſt: Iugum facit. Siculus: Flexus qui de limite detorquentur. 23.

Extra quattuor. cccxii.

Extraclusus ager. Frontinus: Ager extracluſus eſt, qui intra finitimam lineam & centurias interjacet: ideoque extracluſus, quia vltra limites finitima linea cluditur. lii. lxxvii. cxcvi.

Extremitates. Frontinus: Extremitas eſt quouſque vnicuique poſſidendi ius conceſſum eſt: aut quouſque quiſque ſuum ſeruat. 37. Ager per extremitates menſura comprehenſus dicitur, cuius modus vniuerſus ciuitati eſt aſſignatus. Solum per vniuerſitatem populis definitum. Frontinus. 51. Aggen. 59. Siculus Flaccus: Vnius agri extremitas poteſt multis finiri generibus, cum ex vno latere finiatur terminis, ex alio arboribus, ex alio ſupercilio, ex alio riuo, quaeque alia obſeruabilia in finibus ſunt. 16. Hygenus Extremitas menſuraliter obligata. clxxvi. Idem: Primum aſſignare agrum circa extre-

mitatem

mitatem oportet, vt à poſſeſſoribus velut terminis fines obtineantur: ex eo interiores perticae partes. cxcix. cc.

Facies. Siculus: Quidam tranſverſas & obliquas macerias ripis ſubſtructionibus factas volunt videri finales. quod ex ipſa facie aliquando intelligitur. 13. Idem: Plura territoria confuſa vnam faciem limitationis accipiunt. 29. Idem: Poteſt quidem fieri, vt ſimiles conuenienteſq. culturae etſi vna facies, plures tamen domini. 25.

Facilitas agri. vt contrà, loci difficultas. Hygenus. Multi agri facilitatem ſecuti, vbi plurimum erant aſſignaturi, ibi decumanum maximum & cardinem maximum conſtituerunt. Idem. Haec vicina vrbibus rupium altitudo limites accipere propter loci difficultatem non potuit.

Factura. forma ipſa limitum & terminorum. Auctor incertus: Omnes limites maritimi aut Gallici vna factura current. cclxxi. Idem: L, ſi in termino inueneris, ſuae normae factura deſignat limitem gammatum. Idem: Termini factura tornatiles, hoc eſt, rotundi. cclxxiii. Idem: Lapilli factura tornatiles, ſiue alia factura breuiores, hoc eſt, minores. cclxxvii.

Familia. Frontinus: Veſpaſianus aſſignauit militibus ſuis & familiae. 92. Familia D. Auguſti condidit. 85. Familia Marij obſidebat. 85. 118. Militibus & ipſi familiae in jugeribus aſſignatus. 85. Coloniae vel familiae Imp. Veſpaſiani juſſu acceperunt. 121. Interciſiuis menſuris colonis & familiae eſt adjudicatus. 87. 125.

Familiariter. per familias. Frontinus: Agros in montibus Romani acceperunt familiariter. 102. Recentiores Graeci eodem ſenſu dixere, φαμιλικῶς.

Fides terminorum. Siculus: Secundum conſuetudinem regionum & terminorum fidem conſtent fines. 5. 8. Idem: Illa tantum fides videatur, quae aeris tabulis manifeſtata eſt. 19. Tiberius Caeſ. Sunt etiam monumenta in itineribus conſtituta, quae fidem publicam tenent. 48. Frontinus: Iuxta fidem poſſeſſionis 116. Latinus & Myrſont. In multis agris diuerſorum ſignorum fides quaerenda eſt. 261.

Finis. Fines. Siculus: Finem voluntario proferre. 19. Idem: Pluribus municipijs fines dati. 28. Idem: Vicini arceantur confundere fines: Idem: diſcerni poſſint fines. Idem: Lege data fines obſeruare. Valentin. & Theodoſ. Finem congruum limes praeſtiterit. 45. *Finis* ſolidus, qui ſtat in ſolida margine. Siculus: Si duo poſſeſſores extremis finibus vias habent cum fodiunt, finem ſolidum relinquunt. 17. Fines interculti. 9. Fines aſpratiles. 235. Fines curtae. 252. Fines in longum habet & ſpatioſos. 232. 224. 227. 236. Fines rotundi & culti. 240. 243. Fines proximiores. 234. Fines

proximi. 233. Fines egregij. 244. Fines ſtrictiores. 232. Fines fortiores. 236. 232. 233. Fines fortes. 227. *F*ines longi & grandes. 248. *F*ines parui. 234. *F*ines anguſti. 247. *F*ines extenſi. 234. *F*ines ampliores, curtiores. 247. *F*ines tortae. 241. *F*ines mediocres. 246. *F*ines graciles. 233. *F*ines quadrati. 242. *F*ines quadrae. 273. *F*ines grandes atque compactiles. 235. *F*inis jugalis. 236. *F*inem montanum habens. 238. *F*ines majores & graciliores. 228. *F*inis modicus proximior. 229. *F*ines bonos habet. 235. *F*ines latiores, in longitia breuiores. 230. *F*ines habens multos. ibid. *F*ines anguſtiores. 225. *F*ines quammaxime longiores. 227. *F*ines ſepulturarij ſiue cinerarij. 304. *F*ines templares. 302. *F*inis montanus. 238.

Ad fines. Hygenus. Ex altero latere, qua foras erit ad fines. 197. Siculus: Riuus finem facit. 14. Innocent. Aqua quae in finem conſtat & finem facit. 237. 249. Frontinus: Muri, maceriae, ſepulcra finem faciunt. 103. 105. 109. alibi, Finem praeſtant. Premit finem eius. 226. Fines ante ſe ſubiacentes hoc eſt, ab oriente. 235,

Finales foſſae. 280. Finale ſtagnum, Finalis riuus 285. &c. Finalem cauſam per ipſum direximus. 280. Signa quae inueniuntur per ſepulcra finali cauſa diriguntur. 285. Finalis querimonia. Finalis controuerſia. Finale iurgium. 44. 45.

Finitima linea. Frontinus: Finitima linea aut menſuralis eſt, aut aliqua obſeruatione, aut terminorum ordine ſeruatur. 56. 63.

Finitima argumenta. Aggenus: Finitimorum argumentorum demonſtratione caret. 83. *F*initima documenta. 68. 103. *F*initima ſigna. 101. *F*initimae notae. 197. *F*initimi muri. 110.

Finitio. Siculus. Viae priuatae ad finitiones agrorum non pertinent. 11. 4. 15. 26. *F*rontinus: Ea lege & finitione eſt. 110.

Flexus. *F*rontinus: *F*lexus, qui ſecundum locorum naturam curuantur, vt in agris arcifinijs ſolet. 37. Idem: *F*lexus quibus arcifinij agri continentur. 53.

Fluminea. *F*lumen. Innocen. Subtus fluminea tranſiens & ſub fluminea poſita vinea. 230. 237. & paſſim.

Flumicellus. Innoc. 233.

Fluminum modus. Hygenus: 217. *F*lumen torrens. Aggen. 73. *F*luminum variatio. 263. 295.

Focus. familia. Siculus: Saepe vni foco territoria complurium acceptarum attribuuntur. 26. Sic tributa quaedam per focos indicta; & apud Zonaram, *καπνικοῦ ἐπίθεσις.*

Fontana. fons. Innocentius: Snb ſe habet fontanam, quae interpretatur terminus curſorius. 239. 243. 252 *F*ontanea pars. 246.

Foris agrum. Auctor incertus: Conſtitutus ſit fluuius, qui foris agrum non vagatur. 280

Forma, pertica, centuriatio, metatio, limitatio, aes. Gloſſae vet. Forma, τύπος. Hygenus: Si qua compaſcua aut ſiluae fundis conceſſae fuerint, quo iure data ſint formis inferemus, id eſt libris aeris, aereis tabulis. 4. 19. 200. 201. & paſſim. Siculus: Agrorum qui ex vicinis populis ſumpti ſunt, propriae factae ſunt formae, id eſt, ſuis limitibus quaeque regio diuiſa eſt. 24. Aggenus: Formae antiquae fundorum. 70.

Formatus. Aggenus. Terminus aliter formatus, aut aliter poſitus quam ceteri. 66.

Foſſatus. Latinus & Myrſontius: Conſtituimus foſſatos quos Auguſteos appellamus. 261. Innocentius: Foſſatum, qui riuus interpretatur.

Foſſarum poſitio. Siculus: intelligi poteſt ex ipſarum foſſarum poſitione, vtrum ptopriae an finales ſint. 12. Foſſas obturare. vid. L. Mamil. Fauſtus & Valerius: Ex opere foſſas fecimus mitti in alto. 313.

Foſſula. 254. *Fragmina tegularum, ſaxorum*. 7. 260.

Fundare terminis. Appoſitis terminis poſſeſſiones ſingulas conſtituere & ſtabilire. Aggenus: Agri vectigalis menſuram apertis rigoribus comprehendere oportet, & ad ſingula terminis fundare.

Gallienſis. *Senogallienſis*. cxxix. cccxi.

Gamma. Siculus: Arbores in verſuris quae notatae ſunt, aut decuſſes inueniuntur aut gammae; vt manifeſtum ſit verſuras ſuis ſignis obſeruari debere. 6. 9. Gamma de petra ſicca conſtructa, 223. Termini ſi trauſuerſi poſiti fuerint, gammam faciunt. 315. In gamma iacet. 289. Xenophon lib. VII. Cyri paed. στήσαντες τὴν ἑαυτῶν φάλαγγα, ἐπικαμπτὸν εἰς κύκλωσιν, ὅπως ὥσπερ γάμμα ἐκπεράσθει τὴν ἑαυτῶν τάξιν ποιήσαντες.

Gammati termini. 262. Auctor incertus: L. ſi in termino inueneris, ſuae normae factura deſignat limitem gammatum. 278. Innocentius: Limes gammatus currit, hoc eſt, tortuoſus. 234.

Gemelli termini. 223.

Geometricae artis Philoſophia. 285.

Germana herba. natiua, nata in ipſo ſolo. Auctor incertus: Qnadra poſſeſſio ſuper ſe colligit aquam, & habet velut herbam germanum. 292.

Glareae fluminales. 274.

Gnomonice. 179. *Gnomon*. 187.

Gregales lapides. 98.

Groma. Hygenus: Poſita auſpicaliter groma. 167. Idem: In caſtris groma ponitur in tetrantem. 173. 295. *Grumi*. 320.

Hebes. Auctor incertus: Rigores hebetes ſunt appellati, quia ſine lapidibus ſunt. ccciii.

Hemiſydiores termini. ccxxxvi. cclvii. *Hermulae*. cxxviii.

Hereditaria loca. Frontinus : Multa loca hereditaria accepit eorum populus. c. ciiii. Idem. Multa loca hereditario jure accepit po. cxxviii. Alexander III. P. M. lib. III. Decret. Coll.I. tit. XI. Illas terras quae de ſiluis exſtirpatis ſunt arabiles factae, eis hereditario jure ſub annuo cenſu poteris concedere tenendas.

Hetruriae terra. cclxv.

Hora tertia, Hora ſexta. Hygenus: Optimum eſt vmbram horae ſextae deprehendere, & ab ea limitem inchoare, vt ſint ſemper meridiano ordinati. Innocentius: A ſexta hora aquam viuam habet. ccxxxi. ccxxxii. Auctor incertus : Ex tertia hora ipſum ſtagnum finale conſtituimus. ccxxxlviii. Sic & ſexta pars. Duodecima pars.

Hoſtia immaculata caeſa. Siculus : 6. Hor. Agna feſtis caeſa Terminalibus. *Humoroſa loca.*

Iactare fructum. arbores in confinio poſitae, quarum fructus in vicini fundum procidunt, jactare fructum dicuntur. Frontinus: Quoties inclinatae in alterutrum fructum jactauerint, inter adfines mouent diſputationem. 57.

Ignifer. Latinus & Myrſontius : Termini Tiburtini, ſilicei, tophinei, igniferi. &c. Auctor incertns : Lapis ſi mixtam venam habuerit, ignifer nomen habet.

Impingere. Intercidere. Auctor incertus: Circa vrbem Babylonis Romae maritimi limites fient & Gallicus impinget. cclxxi. Innocentius: Limites maritimenſes Gallicum intercidunt. Idem: Limitem orientalem concidet. ccxxxvii. ccvli. ccxliv. Auctor incertus: Rigor qui impingit in fluuio. ccxcv. Idem. Rigor impactus in fluuium. ccxcvi.

Immolitum. vt Demolitum. cap. IIII. Legis Mamiliae: Ne quis eos limites decumanoſve obſeptos, néve quid in eis immolitum, néve quid ibi poſitum habeto. Vetus S C. apud Frontinum, lib. de Aquaed. Ne quis eo loco poſt hanc legem rogatam quid opponit, molit, óbſepit, figit, &c.

Incedere dicuntur limites quà diriguntur & pergunt. Siculus Fl. In aliquibus regionibus ita fines inter poſſeſſores ordinati ſunt, vt rigores durent per longum tractum, incedenteſque in vijs aut riuis aut ſubſtructionibus definient. Idem: In quo incederint genere fines obſeruabuntur, &c. 15. Aggenus: Ex quolibet alio finis loco incipientis termini rectura dirigitur, & per inceſſum definitionis loca quaedam alteri fundo adquirit. 80

Inciſura. Auctor incertus. Terminus ſi inciſuram habuerit, &c. cclxxii.

Incurſorius terminus. Vide, Curſorius.

Indigentia ſterilitas lapidum peregrinorum. Mago & Vegoia: Aliquibus locis propter ſterilitatem aut indigentiam, eo quod non inuenimus lapides peregrinos, quos poneremus, ex ipſo metallo ſaxum à ferro aſſignauimus. cclxiv.

Pro Indiuiſo. Compaſcua, Communia. 54.

Ex induſtria. data opera. Siculus: Quidam curant inuehere qualeſcunque peregrinos lapides, vt manifeſtum ſit ex induſtria terminos finales poſitos. v. cclxii.

Inſcripti lapides omnibus centuriarum angulis defixi. Siculus, 19. Aggenus. Voluerunt limites inſcriptionibus cludi. 166. Cluſaris angulus ab inſcriptione vacat. 191.

Inſtrumenta publica. Aes, Formae, tabularia ciuitatum. Siculus: Inuenimus ſaepe in publicis inſtrumentis ſignificanter deſcripta territoria. xxviii. Aggenus: Secundum inſtrumentum fines reſtituuntur. 56.

Inſtructurae, parietum aut arcatum. Latin. & Myrſont. Deficientibus foſſatis Augusteis terminos poſuimus, aut certe inſtructuram fecimus. cclxi. Mago & Vegoia: Saepe imbrices in finem poſuimus, ſaepe inſtructuras fecimus. cclxiii. Ibidem. Structurae parietum in modum lineae. Ibidem: In modum currentis lineae parietem ſtruximus. Frontinus: Interjectislocis per arcas inſtructas numenta finitur. ciii.

Intercisiui limites. Frontinus: Proportionales termini intercisiuos limites ſeruant, quos veterani pro obſeruatione partium ſtatutos cuſtodiunt. xciii. Idem: Ager in jugeribus & limitibus intercisiuis eſt aſſignatus. 106.

Interſtitio limitaris. ccvii. Hygenus: Interſtitione limitari menſura per ſtrigas & ſcamna agemus. ccvii.

Interuerſura. Hygenns: Quibuſdam interuerſuris lapides politos quadratos inſcriptos & lineatos defigere in eam partem, qua res exiget, oportebit. cxvii. clxxxvii. ccvi. Vide, Coxae.

Inuerecunde. lvii. lxxiv.

Itinerarij termini. Auctor incertus. Sunt termini quibus fides non eſt adhibenda. iſti dicuntur itinerarij. omnes limites itineri publico ſeruire debent, &c. 158.

Iuncina. res paluſtres. ccxl. ccxliii.

Iuga montium, ex eo nomen accipiunt, quod continuatione ipſa jungantur. Aggen. 60.

Iugeratio. aſſignatio facta in jugeribus. Iugerationis modus. 47. Frontinus: Menſurae actae ſunt, & jugerationis mobus collectus eſt. iii. ccxl. cccxix.

Iure ordinario. ex lege, per interdictum. Frontinus: De poſ-

ſeſſione controuerſia eſt, de qua ad interdictum, hoc eſt, iure ordinario litigatur. lxiv. Aggenus: Rem magis eſſe iuris, quam noſtri operis. lxix. Idem: Hoc argumentum prudentiae eſt, quam profeſſionis. Idem: Quoties de totius fundi ſtatu per interdictum, hoc eſt iure ordinario litigatur. hoc non eſt diſciplnae noſtrae iudicium, ſed apud praeſidem prouinciae agitur, & ex lege reſtituitur poſſeſſio cui poterit adtinere. lxxii. Idem: Solet proprietas quarundam poſſeſſionum ad perſonas pertinere, quae iure magis ordinario, quam menſuris explicantur. cxlvi.

Iure ordinario poßidetur. Frontinus. cxxix.

Labemouebitur. cclxi.

Laborare. Siculus. De ſuperioribus viciniſque agris defluentes aquas excipiunt, ne inferiores terrae laborent. xii.

Laciniae. Aſſignationes in lacinijs apud Frontinum paſſim. Apud eundem: Cetera in lacinijs praeciſa poſt demortuos milites.

Lacuna. Auctor incertus: Stagnum finale aliquoties dreximus & lacunam, quae interpretabitur aqua viua, vnde ipſum ſtagnum exiet. cclxxxv.

Lacus finalis. ccliv.

Lagenares vel orculares termini, à lagena vel orcula. cclviii.

Laminae. Latinus & Myrſont. Sunt & alij Neroniani, Veſpaſiani & Traiani Imperatorum laminae & quadrati in diuerſis numeris conſtituti. cclxii. cccxvii. Vide Dalamnae.

Lanciola. Forte laciniola. ccxc.

Lapillus. Innocentius: De arca vſque ad lapillum, hoc eſt terminum. ccliv. Auctor incertus. Lapilli factura tornatiles, ſiue alia factura breuiores, hoc eſt minores, & in fine poſiti. cclxxvii.

Lapis natiuus. ccl. cclxxiv. Naturalis. ccliv. Caius & Theodoſius: Lapides naturales cecidimus & in finem conſtituimus. cclix. Viuus. Auctor incertus: Terminum de lapide deciſum viuo inuenies. cclxxiii. Lapis velut ſigninum coagulatus. cccxi.

Lapides praeſignes. Siculus: Territoria finiuntur lapidibus politis praeſignibus, qui a priuatorum terminorum forma differunt. xxviii. Frontinus. Limites recti lapidibus compactis curſum demonſtrant. xcvi. Lapis non dolatus in curſorio poſitus. ccxxiii. cccxi. Lapis fluuialis, cromaticus. Lapis Tiburtinus, caeſalis. Lapis albus, ſiligineus. Lapis peralbus, Gallienſis. Lapis ignifer. Aſpratilis. Politus, Impolitus, cccxi. Lapides in chores. natiui, naturales. nati in ipſo ſolo. cii. Lapides ſine inſcriptione, quos ideo quia nulla ſignificatione apparent, Mutos appellant. Hygenus, clxvi.

Lapides ex ſaxo ſilice aut molari. cclxii.

Laterculi. Hygenus: Sunt plinthides, laterculi quadrati, vti

centuriae per ſena millia pedum limitibus incluſi, habentes ſinguli laterculi iugera num. ICCL. Auctor incertus: Laterculos quadrangulos pro terminis inuenies. cclxxiv. Vide Laminae. Siculus. Denis quibuſque actibus laterculi quinquagena iugera incluſerunt. iii. Idem: Quaeſtorij agri limitibus inſtitutis, laterculis quinquagenûm iugerum effectis venierunt. 17. Mago & Vegoia: Ager quaeſtorius, quem actis limitibus quibuſque denis laterculis quinquagena iugera incluſerunt. cclxiii. Frontinus. Curium Sabinorum ager per Quaeſtores eſt venundatus, & quibuſque denis laterculis per quinquagena iugera incluſus eſt. cii.

Lati fundi. Siculus: Lati fundi per continuationem ſeruantur centurijs. 21. Idem. Cum pulſi ſunt populi, poteſtatique locupletiorum fuiſſent lati fundi. 25.

Latitia finium. ccxlviii. ccxlix. cccxiii. Vide, Longitia.

Lex agris limitandis. xcii. cxvii. Siculus: Reſpiciuntur leges ciuibus datae, id eſt, colonijs municipijſque & praefecturis. xxviii. Idem: Quamuis excederent fines lege datos. xxix. Frontinus: Ea lege eſt. Eadem lege ſeruatur, &c. xciii. xcv. & paſſim. Lex & conſecratio vetus cxxiv. Lex dicta templo. apud Plin. epiſt. lviii. lib. X.

Lex agraria. id eſt lex agris limitandis. xcii. xcv. cxxviii.

Lectiones. cclxxx. cccx. Vide, Libri.

Libri, Frontinus: Sed & alia ſigna, quae in libris auctorum leguntur. ciii. Idem: Finitur vijs & ſignis quibus in libris deſcripſimus. cx. Idem. Sed & alijs ſignis quibus ſuperius in libris docuimus. cxi. Idem: Sed & aggeſtum petrarum, vt eſt in libro Regionum. Idem: Sed & alijs ſignis, quae in libro Conditionum Italiae agrorum leguntur. cvii. Hygenus: Subſeciuorum omnium librum facere debebimus, &c. cci.

Ligna finitima. Arbores in finibus obſeruabiles, dactyli, amygdalae, mala cotonea, &c. cclxvi.

Lignaria via. Aggenus. 79.

Limes eſt quodcunq. in agro opera manuum factum eſt ad obſeruationem finium. Frontinus, 60. Hygenus: Limites appellauerunt à limitibus, quod per eos agrorum itinera ſeruantur. clxii. Limites ordinatos mittere. clxiv. Limitum ordinatio altera alteri diſconuenit. clxxvii. Limites meridiano ordinati: clxxxiii. Limitem includere. xlv. Limes actus. xix. Limites late patentes. ccxi. Limites aperti. ccxvii. clxxxvii. Limites ſtruere per centurias: xvv. Limites inſtituere. 17. 18. Limites maximi, Decumani & cardines, qui majorem modum agri recipiunt. 48. 67. Limes maximus. i. primus, 168. Loca limitum regulis obligata, 64. Limitum nomina varia. xxxi. Limites normales maritimique. xcix.

Limes ſextaneus. ccxxviii. ccl.

Limitatio, forma, pertica, aes. 19. 25. Limitationis pedatura. 101. Siculus: Plura territoria vnam faciem limitationis accipiunt. 29.

Lineae. Frontinus: Linea finitima, aut meſuralis eſt, aut aliqua obſeruatione, aut terminorum ordine ſeruatur. lvi. Arcadius: Termini & lineae partium orientalium. cclxv. Rigorum aut linearum curſus. cclxi. In modum currrentis lineae parietem ſtruximus. ibid. Frontin. Extracluſa, quae vltra limites & vltra finitimam lineam ſunt. lvi. Linea normalis, finitima. Linea prolixior. ccxxviii. lii. Lineae rationales. lxii. Lineae conſortales, quas veterani inter ſeſe cuſtodiunt terminis comportionalibus ſiue proportionalibus. xcii. Hygenus: Linearij limites à quibuſdam menſurae tantum diſterminandae cauſa ſunt conſtituti. clxii. Linearij rigores. ccvii. Rigorum aut linearum curſus. cclxi. Lineati lapides. ccvi.

Litterae ſingulares in terminis ſe inuicem oſtendentes. ccxx. cclxviii.

Loci rumor. Auctor incertus: Secundum loci rumorem, quod interpretatur, ſecundum loci obſeruationem. cclxxxv.

Loci natura. clxxii. clxxv. cclxii. Locus ſubrectus. ccxlvii.

Locorum difficultas. clxxxix. Loca inſignia. cxcv. Loca macriora. ccxxiv. Loca ſaxuoſa. cclxiv. deuia & confragoſa. 79. Loca montuoſa, ſaxuoſa. cccxvii. cccxviii. Loca vmoroſà. ccxxiv. Loca campeſtria. cclxii. Loca hereditaria accepit po. cvii. cviii.

Longitia. vt latitia, planitia. ccxxxvi. ccxlviii. ccxlix.

Lunatus ager. cccxxii.

Maceriae. Siculus: Si non expetent terrae quarum ſuſtinendarum cauſa videatur maceria eſſe facta, poterit finalis videri. Sed in planis locis ſi ſaxuoſus ſit ager, repurgatur, & ex congeſtione maceriae fiunt. xiii. Latinus & Myrſontius: Termini, congeries vel maceriae, foueae, arbores, &c. cclxi. Maceria finalis. ccxxii. Auctor incertus: congerias maceriae, id eſt vbi ſaxa collecta ab vtriſque limites dederunt. cccxx. Siculus: In ſpecie maceriarum congerunt lapides & attinas appellant. 4. Vide, Attinae.

Macra loca. ccxl. ccxliii.

Magiſtri pagorum pagos luſtare ſoliti ſunt. xxix. Latinus & Myrſontius: Itinera per magiſtros pagorum muniuntur. cclxii.

Magiſtri Geometriae. xlviii. Artifices diſciplinae ſeu philoſophiae geometricae. clxxxv.

Magiſterium, artificium. Aggenus: Magiſterium ſuum ſi vult menſor oſtendere, modum conceſſum fano illi demonſtret. lxxviii. vide, Artifex.

Manufactum. Quae manu fiunt, diſtinguntur ab iȷs quae naturâ ipſa

ipſâ exiſtunt. Siculus. 7. Idem· Videndum an vepres ſatae manu ſint. xii. Idem: Maceriae quae manu inſtruuntur. xiv. Aggen. Foſſae manufactae. 59. Latinus & Myrſontius: Limitem opere manus factum conſtituimus. cclxi. Mago & Vegoia: In locis ſuburbanis, vbi limitem opere manuum hominum ordinauimus, terminos non neceſſe habuimus ponere. cclxiv. Auctor incertus: Trans riuum inuenies ſignum de terra manibus factum. ccli. Silua manu ſata, Varr. lib. III. de re ruſt. cap. 5.

Mandata. Aggenus Vrbicus: Nihil magis in mandatis etiam legati prouinciarum accipere ſolent, quam vt haec loca quae ſacra ſunt, cuſtodiantur. cliv.

Mappa. cclxx. cclxxiii. Mappa Albenſium. cccxix.

Margo. Siculus: In finibus ſolidam marginem relinquant, quò diſcerni poſſint fines. xvi. Aggenus: Finis ſeruabitur inter arua marginib. quibuſdam, tanquam puluinis. 68. Margines terrae. 279.

Maritimenſes, Maritimi & montani limites, ſiue maritimi & Gallici. Siculus Flacc. Italia ab Alpibus in mare porrigitur. 2. Plin. vbi de Gallia Narbon. Alpium ſaluberrimis Romano imperio jugis, &c. Vide, Decumanus.

Maſſatium fabricatum. cxxicli. Maſſae ferri, Maſſae aereae. clix.

Materias deiciunt. Siculus. 9. Calend. ruſt. Menſe Dec. Materias deicient.

Matutinum & veſpertinum. Vidè, Decumani.

Maximus terminus, epidicticalis, praeſidens. 48. 67. 168. 257. 260.

Maximus limes. Mago & Vegoia. Limes orientalis vſque in occidentem rumpi non poteſt, qui maximus appellatur, maxime quia centurias claudit. cclxiv.

Melum cotoneum. ccxxxvi.

Memoria, tumulus ſiue titulus. Vitalis: In alijs locis congeries lapidum fecimus, in alijs memoriam in finem conſtituimus. cclxvii. Auctor incertus: Arca aliquoties circa ſepulcrum ponitur, & ſuper ipſam arcam memoriae conſtituuntur. cclxxx. Memoria in arca. ccxxx. Super arcam memoria. ccxxxix. Memoriae ſanctorum. D. Auguſt. Epiſt. 137.

Menſor. agrimenſor. Frontinus: Si per ordinationem finis ipſius agitur, exigit menſoris interuentum. lvii. Aggenus: Menſoris prouidentiae iniungitur. lxxx. clvi. Dolabella: Menſores docti. ccci. Aggenus: Difficilimus locus hic eſt, quod menſori iudicandum eſt, ſed nec minus ille exactus, quod eſt aduocatio praeſtanda. clvi.

Menſura. Siculus: Ab linea menſurali per limitem omnis modus in menſuram centuriae cadit. xxiii. Hygenus: Menſura ſiniſtra, hoc eſt, inuerſa. clxxvi. Menſuris agendis perui limites. Siculus,

xxiii. & paſſim. *Menſuratio iugeri.* cclxxi.

Menſuraliter. Hyg. In forma menſuraliter comprehendimus. cc:

Metalla, materiae ligneae vel ſaxorum. cxxviii.

Metae. Spathulae. Frontin. Spathulae vel metae aſſignatae. 128.

Micidiores. Innocentius: terminos micidiores, hoc eſt, minores inuenies. ccxxxvi. Vide Hemiſydiores.

Milliarium, paſſus mille, pedes V. M. xxxv. ccxcviii. Milliarij termini. cclvi.

Minutatim. Siculus, vbi de alluuione: Alicuius terras minutatim ex alia parte abſtrahat, & alij contrario relinquat. xv. Tribunianus dixit, Paulatim. Theoph. κτ' μικρόν.

Miſcellum aes.

Miſcitatum, mixtum. Auctor incertus: collectaculum de carbonibus in calce miſcitatis.

Mittere. Lex Tib. Caeſ. Iuxta perennem rationem vnam lineam mittunt. Hygenus: Ne proximarum coloniarum limitibus ordinatos limites mitterent. clxiv. Innocentius: Limes eius in longum ſit ped. cccL. & hoc in alio caſali impinget, partiens milliarium in ſiniſtra, cui mittito caſalibus accepta menſuris; ad ſingulos ſit ped. iiii. ccxxix. ccxlii. Idem: Mittimus ſecundum fundi litterariam normam. ccxxv. ccxxvi. Ibidem: Montem in medio vſque in jugalem corrigiam permittit. Idem: Si ſuper ſe montes fuerint, permiſſa linea rectis collibus oportet quaeri, &c. ccxxviii. Idem. Fines ſpatioſos mittit ad alueum, aquam viuam vſque in trifinium conſtitutam. ccxxxi. Idem: Caſa per O, mittit caſales quos dimiſimus, &c. ccxliii. Idem: Sub ſe mittet triuium, qui curret ſubtus. Ibidem. Aquam viuam vſque in aliam aquam viuam mittit. ccxliv.

Modus. Siculus: Modus agri. ii. iv. xix. xx. xxi. Hygenus: Modum centurijs ſecundum agri amplitudinem dederunt. clxiv. Idem: Agro limitato acceptorum comparationem faciemus ad modum acceptarum. clxxviii. Modus jugerationis. xcv. cxx. Modus belli, hoc eſt, ſtipendiorum conficiendorum. Hygenus: Ferunt quidam indictum poſtea modum belli. clxx. Modus repromiſſionis, hoc eſt, modus agri cautione emptionis ac venditionis comprehenſus. Frontinus. liiii. Modus vbertatis. ccvi. Modus latitudinis. xxiii. Modus fluminum. Modus limitnm. xxii. Modus flumini adſcriptus. lxxiii. Modus minor in poſſeſſione majorem modum ſequitur. xxvi. Modus vnus compluribus perſonis. xx. Reliquum quicquid erit, ex centuria eius eorúmve erit, quorum nomina ſine modo inueniuntur. xxi.

Modulus. Aggenus: Cenſum pro ſuo modulo ſuſceperunt. 63. Horat. Metiri ſe quemque ſuo modulo ac pede verum eſt.

Modius. Innocentius: Modius,qui riuus interpretatur. 249.252.

Moeſilea. Mauſolea. 56. 78.

Montanioſus locus. ccxlvi. Montuoſus, ccxlvii.

Monticellus. ccl. cclix. Monticelli de terra. cclxvii. Fauſtus & Valerius, Monticellos plantauimus de terra, quos botontinos appellauimus. cccxii. ccxxxvii. Arca in monticello conſtituta. 228.

Montes Romani. Siculus. 3. Frontinus: Agros Romani acceperunt familiariter, qui montes Romani appellantur. cii. ciii. Idem, Cultorum agrorum ſiluae abſunt in montibus. 54. Idem, Loca publica in montibus. 56. Idem, Reliqua in montibus cenſuerunt. ciiii. cvi. Idem, Reliqua in montibus, ſeu ipſius Reipub. cenſuerunt. cxxviii. cviii. Idem, Montes poſſidentur nomine Romano. cxxvii.

Montium vertices. Dolabella, Sicut verticem in capite humano natura praeſtitit, ſic & in montibus menſores docti inſtituerunt. ccci. Vt autem verticem,ſic & pedem,& crepidinem, & corrigiam, & ſuram, & jugum, & ſupercilium dixere.

Montana. ccxxxii. *Montuoſa loca*. cccxvii. cccxviii. cxcvii.

Monumentalis terminus, cippus. cccxi.

Monumenta publica. xxvii.

Mouere terminos, poſſeſſionem ſuam promouendo, alterius minuendo. cclxv. Mouere fines, commouere, Lex Mamil. cap.v. *Néve Commoueto*.i. néve loco moueto, propellito, Caliſtratus,l.2.D. de term. mo. Virg. ix. Aen. ——— Capitoli immobile ſaxum. Et apud pariatorem legis Moſaicae, titulus De terminia mota.

Mordet, attingit, conjungitur. cclxxxix. ccxciv.

Mortua ſigna. Latinus & Myrſont. In his locis nulla comportionalium ſigna inueniri poſſunt. ea ratione mortua nuncupantur. cclxi.

Multiplicat in ſe. cccxxi.

Muti lapides, ſine inſcriptione. 166.

Muro ducta colonia, munita, circumducta. paſſim.

Muri finitimi. cx.

Murtae. myrti. cclxii.

Muſileum. cclii.

Naturales petrae. natae in ipſo ſolo, in ipſo metallo. non peregrinae. Siculus, Petrae naturales notatae, aliúdve quid loco termini obſeruari videbitur. 8. Naturales arbores, Ibidem. Naturalis lapis. ccliv.

Natiui lapides, cclxiv. naturales.

Natura locorum. Siculus, xii. Prout natura locorum inuenit. 95. Naturam loci ſecuti ſunt artifices. Ibid. Naturae locorum

vicem limitum ſeruant. 97. Pro natura loci deſignatum eſt. 96.

Neceſſitas locorum. xii.

Nominatim. Hygenus: Sunt aliquibus nominatim redditae poſſeſſiones. ccxiv.

Normales limites. lxviii. cii. Aggenus: Normalis linea, menſuralis dicitur. lxiv. *Normaliter.* Hygenus: Ex hac linea in rectum rectam lineam eijciemus, hoc eſt, normaliter. 177. 184. 185. 186.

Normatura. Innocentius, Quaere ſi ſemper normaturam ſuam conſequitur. ccxxv. Normatio. 338.

Notae juris. 225. & paſſim apud Innoc.

Nouercae. Hygenus lib. de Caſtram. Iniqua loca, quae à prioribus Nouercae appellantur, omni modo vitari debent. Mago & Vegoia. Canabulae vel nouercae, quod tegulis conſtruitur. cclxiii. & paſſim. Vide, Canabula.

Noxia res. 50. Vide, Alluuionum vitia. *Nymphea.* 109.

obſepti limites. vide Legem Mamil. Vetus S C. apud Front. lib. de Aquaed. Ne quid opponit, molit, obſepit, figit, &c.

obſeruatio loci. cclxxxv. Obſeruetur riuus finalis. cclxxx. Hygenus: Per ſingulas prouincias priuatas limitum obſeruationes dirigere. ccvi. Ibidem: Ager arcifinius quadam terminatione in perpetuum ſeruetur. Idem Hygenus: Hi agri leges accipiunt ab his qui veteranos deducunt, & ita propriam obſeruationem eorum lex data praeſtat in his agris. ccxiv. Frontinus: Ager arcifinius finitur ſecundum antiquam obſeruationem fluminibus, foſſis, &c. 51. Obſeruabilia in finibus. Siculus, 16. Aggenus: Finitima linea aliqua obſeruatione, aut terminorum ordine ſeruatur. 77. Frontinus: Limites pro obſeruatione partium ſtatutos cuſtodiunt. 93.

obtineri, occupari. Frontinus. Pomerium à priuatis operibus obtineri non oportebit. 55. Idem: Quoties loca quae R P. data aſſignata fuerant, ab alijs obtinebuntur. 56. Aggenus: Dicuntur & ea Relicta loca, quae vis aquae obtinuit. 77.

obligare. Siculus: Quidam poſſeſſionum ſuarum priuatim formas fecerunt, quae nec ipſos vicinis, nec ſibi vicinos obligant, quoniam res eſt voluntaria. 4. Hygenus: Cardinum fines terminis obligabuntur. Idem: extremitas menſuraliter obligata eſt. clxxvi. Idem, Extremitatem terminis lapideis obligabimus. cxcvi. Ibidem, Optimum erit extremitatem ad ferramentũ rectis angulis obligare. Auctor incertus: Singulos fundos ex notis juris obligauimus. 285.

occidaneus ventus. ccxxxiii.

occupatorij agri. Arcifinij. iii. lxii. Hygenus: Vetuſtas longi temporis plerunque paene ſimilem reddidit occupatoriorum agrorum conditionem. ccxiii. Siculus: Paene jam itaque fit, vt

in occupatoriorum conditionem rceidant. 17. 18. Frontinus: Quiſq. prout agrum occupauit, tenet. lxxxiv. xcix. cxvi. cccxix. Idem: Ager militibus ex occupatione cenſitus. lxxxvi. cxi. cxxiv. Idem: In ſoluto ex occupatione à militibus tenetur. lxxxix. cxxvi. Idem: Ex occupatione veterani tenuerunt in ſortem. cxxii. lxxxiii. Idem: Prout quis occupauit poſteriore tempore cenſita ſunt, & ei poſſidenti aſſignata. xcii. cxi.

oliuaſtellum. ccxlviii.

opera caeſa. cclxxix. Fauſtus & Valerius. In alios fines nihil poſuimus, ſed ex opere foſſas fecimus mitti in alto. cccxiii.

opus. Agrimenſura. Aggenus. Conſtabit rem magis eſſe iuris, quam noſtri operis. 69. Hygenus: quintarium ad ſingula cludere, ne quis error operi fiat. Idem: Multi perpetuos limites egerunt, & in illa operis perſeueratione peccauerunt. 186. 187. Frontinus: Lex Caeſariana operata eſt in abſoluto. 99 115. Termini qui in opus erunt. 118. Hoc opus omne arbitratu &c. Ibid. Vide Factura.

orcae. cclxxiv. Dolabella, Cineres aut cacabos inuenies, aut orcas fractas. ccciv. Caius & Theod. Lagenas & orculas in finibus poſuimus. cclx. Auctor incertus: In collicello circa viam orculam inuenies in quadrifinio conſtitutam. ccliii. Vitalis & Arcad. Termini lagenares vel orculares, à lagena vel orcula. cclviii.

ordo. Aggenus, Ordo veteris adſignationis non praetermittatur. cxlv. Frontinus: Finitima linea ordine terminorum ſeruatur. 77. Ordines finitionum. ccliv. Hygenus: Typum totius perticae ordinare, cci. Idem. Litterae interuallo ordinatae. 185. Idem. Linea meridiano ordinata. 186. Idem, Vmbrae meridiano axi ordinatae. 182. Idem, Proximarum coloniarum limitibus ordinati limites. 164. Caius & Theodoſ. Termini ad modum agri ſine rigore ſunt ordinati. 259. ordinationes limitum. 77. 177. 186. ordinatio decumani. 189. Columella, v. 3. Per ſenos pedes vitibus locum ordinare.

ordinario jure. 55. Vide, jure ordinario.

ordo coloniae. Hygenus, Quod ordini coloniae datum fuerit, adſcribemus in forma. cxcv.

Pactum, Pactio, Pax. Frontinus: In locis quibuſdam riui finales & cauae, quae ex pactione ſunt deſignatae. 95. 115. Ibid. Pacti deciſioniſve cauſa. Conuentionis cauſa. 97. Pacis deciſioniſve cauſa. 124.

Pagorum magiſtri. 11. 29. Vide Magiſtri pag.

Paganorum ſacra. Siculus. Praeterea & regiones ſolent etiam diuerſa ſacra facere. itaq. videndum erit qualiter pagi ſacra faciant. 30. 285. 316. 231. 236. 232. 239.

Paganorum ſerrae. ccxliii.

Paginae fundorum. Innocentius: Excogimus finem habere

contra duas paginas fundorum. ccxxvii. Vide Compaginantes agri.

Pali. Siculus: In quibuſdam regionibus palos pro terminis poſuimus, alij iliceos, alij oleagineos, alij vero iunipereos. 4. Idem, Pali lignei pro terminis diſpoſiti. 8. Caius & Theodoſ. Stellam iuniorem ſuper picatos palos conſecrauimus. cclix. Mago & Vegoia. Palos iliceos picatos pro terminis ſub terra defiximus. cclxiii. cclxxiv. Caius: Omnes palos de ilice picatos poſuimus, cccxi.

Pali Sacrificales. Frontinus: Pali lignei ilicei ſacrificales. ci. Idem. Sed & ſacrificales pali affixi ſunt. cv. cvii. Latinus & Myrſont. Palos ſacrificales defiximus. cclxi. cxxix.

Palumbacij termini. cclxvi.

Parietes de calce fabricati. cclxxiv.

Particulae. Siculus: Comperimus quoſdam poſſeſſores non continuas habere terras, ſed particulas quaſdam in diuerſis locis. Idem: Complures vicinales viae ſunt, vt vnuſquiſque poſſit ad particulas ſuas jure peruenire. xvi.

Particulatim datae proprietates. Aggenus. 71.

In paſcuis relicta. Aggenus: Sunt & loca publica quae in paſcuis ſunt relicta quibuſcunque ad vrbem venientibus peregrinis. 76. In paſcuis, vt In montibus. Vide, Montes Romani.

Pedatura. ποδισμός. Spatium certum pedum numero finitum. Vitalis & Arcad. Termini pedatura extenditur in pedes, &c. cclvii. cclxvi. cclxxix. cclii. Frontinus: Numero pedaturae limites conſtituti. xcv. cxv. Idem: Limitatio pedaturae. ci. Innoc. Pedatura pergens per limites. cclii. Pro modo jugerationis pedaturae numerus eſt aſſignatus. xciv.

Perdolatae à ferro. Auctor incertus: Petrae ſi duae aut tres vel quatuor taxatae non perdolatae à ferro. cclv. Hoc eſt, petrae marculi ſubula punctae, non marculi deplanis leuigatae aut politae.

Peregrinae regiones. Siculus Flaccus: & ſi regio quandam virgulam non habeat, quae tutelam vineis aut hortis praeſtet, adferuntur ex peregrinis regionibus & ſeruntur. xii.

Peregrinae arbores, exterae. cclxiv. Latinus & Myrſont. Diuerſa arborum genera quae in ea regione quam metiuimus inueniuntur peregrina. cclxi. Frontinus: Arbores antemiſſae vel peregrinae & putei finem faciunt. ciii. Latinus: Arbor peregrina, quae in eo loco ex ſtudio in fine poſita eſt. cccx. cclxiv.

Peregrini lapides. Siculus: Quidam curant inuehere qualeſcunq. peregrinos lapides, vt manifeſtum ſit ex induſtria terminos finales poſitos. 5.

Peregrina vrbs. 52. Peregrina ciuitas Nicomedenſium, in epiſt. Trajani ad Plin. Solum peregrinae ciuitatis, inquit, capax non eſt

dedicationis quae fit noſtro jure.

Perennitas. Lex Tib. Caeſ. Monumentum ad itinera publica propter teſtimonium perennitatis conſtitutum. 47. Mago & Vegoia: Sunt monumenta quae propter perennitatem itinerum conſtituta ſunt. cclxii. Lex Tib. Alia intra agros ſunt ſita, quae partes militum ſeruant, & iuxta perennem rationem vnam lineam mittunt. 47. Diſcretiones linearum perennes. 48. Perennis aqua. 247.

Periti artis. 45. Aggenus: Menſoris peritia finiendum. 47.

Permittere. Auctor incertus: Vallis ſi fluuijs permittunt. 280. Permiſſa linea rectis collibus. 228. Vide, Mittere.

Perpetui limites. Hygenus: Multi perpetuos limites egerunt. 187. Idem: Limitibus ſecundum ſuam legem latitudines dabimus, & aperiri in perpetuum cogemus. plurimum enim agentibus praeſtat acti limitis perpetua rectura. 188.

Perſonae. domini. 25. Perſonae publicae, coloniae. Aggen. 72. Perſona coloniae.. 152.

Pertica. Forma, limitatio, metatio. Siculus: Diuiſi complurium municipiorum agri, & in vna limitatione comprehenſi, factáq; eſt pertica omnis, id eſt omne territorium coloniae ejus, in qua coloni deducti ſunt. 19. 24. 25. 28. 29. Frontinus: Solum autem quodcunque coloniae eſt aſſignatum, id vniuerſum pertica appellatur. 57. Aggenus: Quatuor perticae regiones. 173. Idem: Pertica quatuor regionibus aequaliter diuiſa. 175. Idem: Totius perticae typus linteis deſcriptus ſecundũ ſuas terminationes. 201. Frontinus: Extremae perticae aſſignatio. 55. Fauſtus & Valerius: Vbi pertica noſtra definiuit. 267.

Petrae natiuae naturales. Petrae natiuae ſignatae. 318. Siculus: Petras naturales quae in finibus incedunt, ſaepe notatas inuenimus. 16. Frontin. Petrae naturales ſignatae. 105. Latinus: Terminus, ſiue petra naturalis ſi brancam lupi habuerit factam. 315.

Petrae notatae. Siculus: Petras occurrentes in finibus notatas inuenimus. 5. 6. Aggenus: Petras notatas, quae in finibus ſunt pro terminis habebitis. 68. Auctor incertus: Petrae aſſignatae inueniuntur. cccxx. Petrae taxatae, non perdolatae à ferro. cclv.

Petra ſicca. 223. non conſtricta calce & arena. 313.

Pes Monetalis, Druſianus, Ptolemaicus. 219.

Philoſophia Geometricae artis. 285.

Picati pali. Forte, Spicati. Vide, Pali.

Piperatia. Latinus: Terminus ſi aſpratilis fuerit, & mixta piperatia loca habuerit &c. cccxvi.

Plana dorſa. Vitalis: Planis dorſis quam maxime terminos poſuimus & multas centurias aſſignauimus. cclxvii.

Planitia. Vaſis, Aggen. clxxxv. Auctor incertus: Per planitiam limes excurrit. cclxxviii. Planitia dinoſcitur. ccli.

Planuria. Vitalis, Per planuria deſcendit. cclxvii.

Platuna. cclv.

Plinthi, *Plinthides*, laterculi. ccxiii. ccxix. Vitruuius lib. III. c. 2. Vide, Laterculi.

Podiſmus. cclxx. Frontinus: Termini ſpiſſiores, ſine menſura vel numero podiſmati. cxvii.

Politi lapides, dolati marculorum ſecuribus. cxc. ccvi. Politi termini. cclxxvii. vide, Subulis impolitus.

Portio cluſaris. clxvi.

Poſſeſſiones. Agri late patentes publici priuatique. 4. 299. Aggenus: Cum ergo poſſeſſor inuenerit terminum in poſſeſſione ſua aliter formatum &c. 66. Hygenus: poſſeſſiones pro aeſtimio vbertatis anguſtiores ſunt aſſignatae. 162. Mago & Vegoia: Aquarum ductus per medias poſſeſſiones diriguntur. 263. Auctor incertus. Vnum quodque ſignum ſecundum ſtatum poſſeſſionis ſuae, quam cludit, extenditur. 255.

Poſtulatio. Hygenus: Decumani vlterioris ſecundum numerum ſuum poſtulationem inſcripſerunt. 166. Idem: Hanc conſtituendorum limitum rationem ſeruare debemus, ſi huic poſtulationi & locorum natura ſuffragabitur. 174. Idem: Conditionem regionis excutiemus, & ſecundum ſuam poſtulationem aſſignabimus. 203. Poſtulationum podiſmi. 338.

Poteſtas limitum. Frontinus: Ne id aliquando ſequamini, quod major poteſtas limitum recturarúmve non confirmat. 97.

Pratus. 237.

Praeciſurae. Front. Corfinius ager in praeciſuris aſſignatus 109. Idem. Alia loca pro aeſtimio vbertatis praeciſa ſunt. 111. 81. 116.

Praefecturae. Siculus: Praefectura illa dicitur, cujus territorio ager ſumptus finit perticam illam, tanquam coloniam illam, vbi ciuis deductus fuerit. 24. 25. Frontinus: Quicquid perticae, ſiue vniuerſitati applicitum eſt, ex alterius ciuitatis fine, praefectura appellatur. 57. Aggenus: Aſſignata in alienis finibus loca, quae ſolemus praefecturas appellare. 72. 77.

Praeſcriptio V. ped. 45. Siculus. Ad praeſcripta lege latitudinis datae incipiant menſurae oportet. xxiii.

Praeſidens terminus. cclx. D. Auguſt. Epiſt. 510.

Principalis fundus. Auctor incer. Aquã viuam in finẽ cõſtituimus; ſed infra ſecundum principalẽ ſuum aqua viua eſſe cognoſcitur. 251.

Iuſſi profeſſi. Siculus. Quibus agri centuriae reddantur, Iuſſi profeſſi ſunt quantum modum quoque loco poſſiderent. 21. Idem. Quibus

Quibus redditi ſunt agri, juſſi profeſſi ſunt, quantum, quoque loco poſſiderent. 25. Hygenus: Aſſignatum per profeſſiones veterum poſſeſſionum. 171. Falſae profeſſiones. 206. Frontinus: Pro aeſtimio vbertatis profeſſionem acceperunt. 98.

Profeſſiones magiſtrorum geometriae. &, ne ſine profeſſione judicent. 49. Vide, Menſor.

Propriae foſſae. quas in ſolo ſuo quis facit, ad excipiendas aquas, non ad obſeruationem finium. Siculus: Intelligi poteſt aliquando ex ipſarum foſſarum poſitione, vtrum propriae, an finales ſint. Idem. Qui proprias faciunt ad excipiendas aquas, aliquid ſoli ſui extra foſſam ſolent relinquere. 12. Idem: Si enim proprias quis faciat in terris ſuis ad ſuſtinendos ſeruandoſque agros ſuos. &c. xiii.

Propriae ſiluae. Siculus: Quorundam etiam vicinorum aliquas ſiluas quaſi publicas, imo proprias quaſi vicinorũ eſſe cõperimus. 16.

Prorſi limites. Hygenus. Prorſos & tranſuerſos limites appellauerunt à liminibus. 162. Qui ſpectabant in orientem, prorſos; qui ad meridianum, tranſuerſos appellauerunt. 300.

Publica. Aggenus: Multis modis loca publica dici poſſunt, ſed dum diuerſis conditionibus conſtringuntur, non poſſunt niſi ſua ſuis locis incidere. 77.

Pulueratica. quod agrimenſori datur pro honorario. 48.

Pumices. Per pumices ex induſtria finales lineae diriguntur. 262.

Putei. Puteales aquae. Lacus, lacunae, vbi aqua viua & perennis quidem eſt, verum ita ſummerſa, vt defluere extra terram non poſſit. Vlp. l. 1. De aqua cottid. Frontinus: Putei finem faciunt. ciii. cv.

Quadratum anguli. ccix. *Quadri termini.* cclx.

Quammaxime. Fines toti quammaxime ſubjacent. ccxxiv. Quammaxime ſignificat. ccxxv. ccxxvi. Quammaxime largiores. ccxxvii. Quammaxime proximum. ccxxv. Quammaxime paruos fines. ccxxiv. Quammaxime fines fortiores. ccxxxii. Fines quammaxime extenſos. ccxlix.

Quatuorangulatilis. cccx.

Quadrifinium. liii. *Quadrifinalis.* ccxxx.

Quamplurime. cclxxxv.

Quini pedes. ix. *Quinquepedales termini.* ccxxi.

Quintarij limites. Hygenus: Quintus eſt, qui quinto loco numeratur: quintarius qui quinque cẽturias cludit. &c. 168. Idem: Statuerunt decumanos & cardines maximos patentiores ceteris: quintarios autem & ſubruncinos minus patentes. 217. Idem: Inſcriptiones velut in quintarijs ponere. 208. Idem: Decumanum autem & cardinem optimi menſores agere debebunt, & quintarium ad ſingula cludere, ne quis error operi fiat, quod poſt amplum actum ſine

rubore emendare difficile eſt. 183.

Ratio. ordo limitum ſecundum artis menſoriae poſtulationem auctoritatemque. Hygenus: ſi loci natura permittit, rationem ſeruare debemus: ſin autem, proximum rationi. clxxv. Auctor incertus: Contenti fuerunt terminos per ſummum iugum diſponere, nullam ſecuti rationem. cccxiv. Idem: Multi non tantum ſacrificij ſequuntur conſuetudinem, ſed etiam rationem. cccxv. Auctor incertus: Quas litteras in terminis inuenies, quae capitaneae ſunt, non fundorum, ſed rationis terminum oſtendunt. cclxxvii. Aggenus: Redintegrato ſuis fundo limitibus, per maximorum limitum rationem. 67. Apud Frontinum ſaepe occurrit, Finitur per rationem, arcarum, riparum, canabularum &c. Aliquando etiam, Finitur teſtimonio arcarum, riparum &c. Item, per palos ligneos iliceos ſacrificalis ratio limitum ſeruatur. Item, Terminorum ratio diſtat a ſe &c. ci. cii. Item, Inſcriptio ſi ratione ponatur. clxvii. Vide, Cauſa finalis. Hygenus: Recturae longitudo rationalis limes appellatur. clxii.

Recorrigo. clxvii.

Rectura. Hygenus: Plurimum agentibus praeſtat acti limitis perpetua rectura. ex hoc diuerti niſi per negligentiam non poteſt. clxxxviii. Idem: Agrum arcifinium ad menſuram ſic redigere debemus, vt & recturis & quadam terminatione in perpetuum ſeruetur. cvi. In lege Tib. Caeſ. Rationem agrorum per recturas obſeruare. cxlvii. Aggenus: Sciamus pleniſſime non poſſe formam cuiuſlibet agri ſine limitum rectura ſubſiſtere. lxii. Idem: Incipientis termini recturam dirigit. lxxx. Frontinus: Colonia Arretium lege Auguſtea cenſita limitibus Gracchanis, qui recturas maritimas & montanas exſpectant. xliv. cxvi. Idem: Limites contra orientalem recturam dirigebantur. 95. Idem Limitibus normalibus recturae concurrunt. ciii. Idem: Per recturas foſſae interiectae. 97. Idem: Contra orientem per recturas deducebantur 115.

Rectus finis. Siculus: Ex conuenienti ad conuenientem rectus finis obſeruari debet. 5.

Reddita & commutata. Siculus, 20. Hyg. ccxiv.

Regammans via, vel limes. Regammante via vel limite, dum a ſe vtrique diſceſſerint, deſinit via finem praeſtare. 79. Latinus & Myrſont. Vicem limitum exſpectant, regammantibus lineis vel percurrente rigore. cclxi.

Regelationes. Aggenus. lxxiii. cxlix.

Regiones. Siculus: Regiones dicimus, intra quarum fines jus ducendi coercendique eſt libera poteſtas. 1. Idem. Propriae factae ſunt formae, id eſt ſuis limitibus quaeque regio diuiſa eſt. 24. Intra

perticam, in eam regionem comprehenſa. ccxv.

Regio. pars agri. Regio dextrata, ſiniſtrata; vltrata, ſiniſtrata. clxvi.

Regulis limitum obligari. Agg. lxiv.

Relicta loca & extracluſa, quae adſignata non ſunt. Frontinus, lvi. Agg. lxxvii. cliii.

Religionis reuerentia. lxxvi.

Religioſa loca. 56. 77. 78. Aggenus: locorum ſacrorum ſecundum legem P. R. magna religio & cuſtodia haberi debet. 154.

Relocatum coloniae. ccxv.

Remenſurari. cclxii.

Renormatus. Frontinus: Ager iuſſu Caeſaris Auguſti limitibus nominis ſui eſt renormatus. 84. 122.

Reprobus terminus: terminus reproba acie, hoc eſt, non aequali. cclvii. cccxi.

Reſpublica coloniarum. Siculus. Aliquando ſubſeciua reipublicae coloniarum conceſſerunt. 27. Aggenus: Quidam & ſubſeciua colonis conceſſerunt. ideoque ſemper hoc genus cõtrouerſiae a rebus publicis exercetur. cxlvii.

In re praeſenti. Inſpectione artificis, oculiſque ſuis ſubiectis locis. 60. 308. & paſſim. Res oculorum eſt.

Rigor. ἀϑυωεία. Frontinus: Quicquid in agro menſori operis cauſa ad finem rectum fuerit, rigor appellatur: quicquid ad horum imitationem in forma ſcribitur, linea appellatur. Idem. Rigor eſt quicquid inter duo ſigna, vel in medio lineae rectum perſpicitur. 37. Idem: Rigores ordinati certo itineris ſpatio. 34. Siculus: Petras occurrẽtes in finibus notatas inuenimus, & quaſdam, ſi perſeueret rigor, notas habentes: in verſuris vero gammas, ſed ſpectantes ſuos rigores. 6. Idem: In aliquibus regionibus ita fines inter poſſeſſores ordinati ſunt, vt rigores durent per longum tractum. 15. Aggenus: Riparum & rigorum curſus ſeruabitur. 67. Dolabella: Rigores hebetes ſunt appellati, quia ſine lapidibus ſunt. 103. 303.

Ripam tueri. Riparum tuendarum neceſſitas. 15. 73. Ripae ruina. 313.

Riui torrentes. 15. Riuus naturalis.

Riuifinis tractus. 15.

Riuorum. Innocentius: Tria riuora in monte poſita. 241. Tria riuora diſcindit. ccxliii. Duo riuora current. ccxlv. Quatuor riuora. ccxliv.

Robur. Roborei, Robuſti termini. Hygenus. Non ſolum quod ad publicos limites pertineret, iniunxit, verum etiam inter acceptas ne roborei deceſſent termini, cauit. 166. 221.

Rumor loci. Auctor incertus: Secundum loci rumorem, quod interpretatur, ſecundum loci obſeruationem. 185.

Rumpitur. Corrumpit, extorquet. Mago & Vegoia: Limes orientalis vſque in occidentem rumpi non poteſt, qui maximus appellatur. 264. 271.

Sacella. lxxv.

Sacerdotum agri. Siculus Flaccus: Collegia ſacerdotum, item quos Virgines habent agros, & territoria quaedam etiam determinata, &c. 27. Hygenus: Virginum quoque Veſtalium & ſacerdotum quidem agri vectalibus redditi ſunt & locati. 214. Aggenus: Vnuſquiſque poſſeſſor donabat certum modum ſacro illi ex agro ſuo, &c. Sed & ſi quid ſpatioſius cedebatur, ſacerdotibus templi illius proficiebat. 78.

Sacra paganorum. 231. 232. 239. 320. Siculus: Regiones ſolent etiam diuerſa ſacra facere. ita videndum erit qualiter pagi ſacra faciant. 30. Auctor incertus: Multi non tantum ſacrificij ſequuntur conſuetudinem, ſed etiam rationem. 315. Siculus: Quaedam aliquibus ſacris dicata. 27. Lex Tib. Caeſ. Cum ager diuiſus militi traderetur, * vt extremis ac compaginantibus agris limitibúſve ſuis monumenta ſepulcráve ſacrarentur. 47. Aggenus: Vnuſquiſque poſſeſſor donabat certum modum ſacro illi ex agro ſuo. 78. Vide, Paganorum ſacra.

Sacrum terminis facere. Siculus. 6.

Sacra loca. Vide, Religioſa.

Sacra ſepulcra. 47.

Sacrificij oportunitas.
Sacrificium abuti.
Sacrificales termini. Auctor incertus. Plurimis deinde locis terminos ſacrificales non in fine ponunt, ſed vbi illos ſacrificij potius oportunitas ſuadet poni, hoc eſt loci commoditas, in quo ſacrificium abuti commode poſſint. 314. Vide, Pali ſacrificales.

Sagraba, quam appellant alluuionem. 310. N. L. Vide, Scringis.

Saltus, vigintiquinq. centuriae. Siculus, 23. Frontinus: Cetera in ſaltibus ſunt aſſignata. 111. Vide, In montibus.

Saltum dat. Gammatus limes frequentius corrumpit, extorquet, & ſaltum dat. 271.

Samartia. Samardacus. Terminum nomine bifurcium Samartia vocatur. 272. Terminus ſi bifurcius fuerit, Samardacus dicitur, trifinium facit. 310. N. L.

Sanctuarium Caeſ. 19.

Extra ſanctuarium, id eſt, profanum. 78.

Sanctior, id eſt, iuſtior. 271. 280.

Sarcoſaga. 274.

Sardiatas. 320. N. L.

Saxuoſa loca, Saxoſa. 5. Saxuoſus ager. 13. 64. Saxetum, Cic. de lege Agr. Quod ſolum tam exile & macrum eſt, quod aratro perſtringi non poſſit ? aut quod eſt tam aſperum ſaxetum, in quo agricolarum cultus non elaboret ? Vide, Macra loca.

Scamna. Frontinus: Quicquid ſecundum hanc conditionem in longitudinem eſt delimitatum, per ſtrigas appellatur: quicquid per altitudinem, per ſcamna. 51. 60. 61. Hygenus: Quod in latitudinem longius fuerit, Scamnum appellatur: quod in longitudinem, ſtriga. 207. 208. 204. Ager per centurias & ſcamna aſſignatus. 108. Scamnatus, Strigatus ager. 60.

Sciotheron. Hygenus. Scribemus primum circulum in terra loco plano, & in puncto ejus ſciotheron ponemus, cujus vmbra & intra circulum aliquando intret. 184. Vitruuius, lib. I. c. 6. Collocetur aeneus gnomon indagator vmbrae, qui Graece σκιαθήρας dicitur.

Scorpiones. Siculus: Congeries lapidum pro terminis obſeruant, & Scorpiones appellant. 4. Idem: Congeries lapidum aceruatim congeſtae, quos Scorpiones appellant. 8. Mago & Vegoia: Congerias petrarum, quas ſcorofiones vocamus. 264. 101. 105. Scorofiones, moles petrarum 317. Legendum puto, Scorpiones, ab eo quod Graeci dicunt σκορπίζειν, quia ex congerie & congeſtione diſperſorum lapidum fiunt hujuſmodi moles.

Scrophiones vbi duo fines cuneati ſe jungunt 157 222. 261 230.

Scringis & allabinibus. 310 Video veſtigia vocabulorum: Drungis & vexillationibus: quae tamen agrimēſorijs iſtis parum conueniant. Haec magis appoſita, videantur: Strigis & cardinib. Niſi ſubjungeretur illud, Centurijs, exiſtimarē legendum: Sagrabis & alluuionib. Nam hac eadem pag. legimus: Sagraba, quam appellant alluuionem.

Scriptura. Aggenus: De loco ſic agitur; quae res hanc habet quaeſtionem, vt nec ad formam, nec ad vllum ſcripturae reuertatur exemplum. 69. Idem: Per monumentum illius, ad locum illum, vnde primum cepit ſcriptura eſſe. 75. Dolabella: Quaeris lapides plures centuriales, quorum ſcripturam cum inſpicere ceperis, nota tibi quomodo ſcriptura currat 305 Quae verba explicant illa Innocentij, Quaere ſi ſemper normaturam ſuam conſequitur, ſic vt per ſigna iſtius litterae inueniantur. ita capitulum ad notas juris reuertatur, &c 225. Vide, Capitulum, Capitaneae litterae, & Notae juris.

Scutanei termini, dolatiles. 177.

Scutellatus terminus. 221.

Sepultura finalis. 220.

Sepulcra in extremis finibus. 5. Latinus & Myſone Aliquibus

locis monumenta ſepulcraue veteranorum conſtituimus. 261 Sepulcra finalia aut monumenta. 47 48 273.

Seria. 223.

Serra recta. rigor, rectura. Vitalis & Arcadius: à ſextaneo ſi vis ſequi limitem, rectam ſerram ſequeris ped. CL. &c. 259. Quae auctiora ſunt p. 267. *Serrae cauae.* 232.

Seſcontrarium. Hygenus. 181. Septentrionali deinde ſeſcontrarium auſtralem appellant. In codice Palatino legitur, ſe contrarium. quod verius mihi videtur. Se contrarium, vt, De latus ſe, apud Innocent. Itaq. ſic emendandus Hygenus in his locis: Ab hoc enim exemplo ſe contrariae partis quae videtur iiſdem horis illuminari, vmbra deſcribitur. Item: A media terra quicquid eſt in oriente, vltra curſum ſolis eſſe, quam regionem quidam ſe contrariae partis appellant. 182.

A Sextaneo, à ſexta hora. 227. 231. 232. 259. 267. Sextaneus limes. 264. 246. Sextanea pars. Auctor incertus: A ſextanea parte termini inueniuntur & ad occidentem per ped. CCCCL. excurrunt 255. Item: De ſextanea parte limitem proximum veniet. 253. Item, Poſt ſe, hoc eſt à ſextanea parte. 234. Contra ſextaneam partem. 248.

Siccandorum agrorum cauſa. Siculus, 12. Idem: Intuendum vtrum foſſae ex neceſſitate loci agros ſiccent, an finem praeſtent 14.

Signum, cuius pars nulla eſt. Frontinus: omnis menſurarum obſeruatio & oritur & deſinit in ſigno. 36. Idem: Lineae fines, ſigna ordinata. 37.

Signa terminalia 6. 53. 104. Arcadius: Cum ſignis & ſigillis conſtituimus terminos. 265. ,13. Siculus, Signa defodiunt pro terminis, 1. foſſas ducunt finales. 17. Latinus & Myrſontius: In his locis nulla comportionalium ſigna inueniri poſſunt. ea ratione, ſicut ſcripſimus, mortua nuncupantur. 161. Siculus, Quaeſtoriorum agrorum paene iam obliterata ſunt ſigna. 17. Innocentius. Inuenies ſignum de terra manibus factum. 251.

Significantia, Signorum ratione. Siculus: Videndum eſt qua ſignificantia quaeque regio dignoſci poſſit. 26. Idem. Significanter deſcripta territoria, vocabulis aliquorum locorum comprehenſis. 28. Idem: Pagi ſaepe ſignificanter finiuntur. id eſt, per variorum locorum ſigna finem accipiunt. 29. Aggenus. 75.

Signatae petrae. 318. *Signatum.* 311. *Signinum.* 311.

Sollemnitatis dies 78. Auguſtinus, Epiſt. 211. Paganorum ſacrilega ſolennitas agitata eſt, &c.

Solidum, quadrati pedes 36.

Solidus finis. Siculus: Si duo poſſeſſores extremis finibus centurias habent, cum fodiunt finem ſolidum relinquunt. Idem: In fi-

nibus ſolidam marginem relinquant, quo diſcerni poſſint fines. 16. 17. Ouid. iv. Faſt. Foſſa fit ad ſolidum.

Solum po. Romani. Hygenus: Ne coloniae vllam munificentiam deberent, ſed eſſent in ſolo populi Romani. 194. Aggenus: Iuriſperiti negant illud ſolum, quod populi Rom. eſſe cœpit, vllo modo vſucapi à quoquam mortalium poſſe. & eſt veriſimile. 149.

Solum. Frontinus: Sunt aliae limitum conditiones, quae ad ſolum non pertinent, hoc eſt, ad artem noſtram. 57. Idem. Sola mobile habent ſpacium & incertam iugerum enunciationem. Idem. Dum haec proxima conſumtio alterius ſola metiatur. 338. 339.

Soluti agri. 4.

In ſoluto loca remanſerunt. Aggen. 64. Vide, In abſoluto.

Sorte diuidi, Nomina in ſortibus inſcripta. Sortes tollere. In ſortem mittere. Sortem ducere. Quotocumque loco ſors exeat. Hygen. cxcviii. cxcix. ccxii. ccxiii.

Sors, agri modulus. cccxxxvii.

Spathulae. metae. termini in acumen ſubrecti. Frontin. ccxxviii. Spathulae curſoriae. ciii. civ. Vide, Curſorij termini.

Spectare: Lex Tib. Caeſ. Eorum ſepulcrorum ſequenda eſt conſtitutio; quae extremis finibus concurrentes plures curſus agrorum ſpectant. 48. Vide, Exſpectare.

Spiſſiores term. cxiii. cxvii. id eſt ſine menſura. cccxviii.

Status controuerſiarum. lxxix. cxlv. cxlvi. & ſeq.

Status poſſeſſionis, modus agri. Auctor incertus: Vnumquodque ſignum ſecundum ſtatum poſſeſſionis ſuae, quam claudit, ita extenditur. cclv.

Stella junior. Decuſſem conduplicatum diductumque menſores appellauere ſtellam; Iuniorem vero, quaſi ab ipſis menſoribus conditam, adeoque poſt ceteras ſtellas natam. Caius & Theod. Stellam juniorem ſuper picatos palos conſecrauimus. cclix. Idem. Et ſignatim vt inueniantur pali ipſi ſtellam conſecrauimus, & ipſa ſtella junior nomine vocatur. cccxi.

Stipites oleaginei affixi. xcviii.

Stricta ad pectus caſa. cclxxxix. ccxc. ccxci.

Steriles & confragoſae terrae. ccxc.

Strigae. Frontinus: Quicquid ſecundum hanc conditionem in longitudinem eſt delimitatum, per ſtrigas appellatur. 51. Aggenus: Strigatus ager eſt, qui à ſeptentrione in longitudinem in meridianum decurrit. 60. Vide, Scamna.

Structurae parietum in modum lineae. cclxi.

Subcuneus. cclix. cclxvii. cccxii.

Subcumbus. cclxxi. cccix.

Subruncini limites. Hygenus: Reliqui medij limites linearij appellantur, in Italia ſubruncini. clxii. Idem, Subruncini minus erroris habent periculum. clxxxvii. Idem, Statuerunt decumanos & cardines maximos patentiores ceteris; quintarios autem & ſubruncinos, minus petentes. ccxvii.

Subſeciua. Vacuae centuriae. Siculus xxvii. Idem: Quod minus fuerit, quam cẽturiae modus eſſe debet, Subſeciuum vocatur. Idem, Subſeciuorum genera ſunt duo: vnum eſt, quod à ſubſecante linea menſura quadratum excedet. alterum eſt, quod ſubſecantis aſſignatione lineae etiam in medijs centurijs relinquitur. 20. Frontinus: Subſeciuum eſt quod à ſubſecante linea nomen accepit. Subſeciuorum genera ſunt duo; vnum quo in extremis aſſignatorum finium centuriam explere non potuit, &c. 52. Haec autem emendari facile poſſunt ex Aggeno, pag. 147. Subſeciuorum, inquit, genera ſunt duo, vnum quod extremis aſſignatorum agrorum finibus centuriam non explet, &c. Idem Aggen. 55. 59. 64. 76. 215. Auctor incertus: Subſeciui agri, quos in pertica diviſos recuſant, quaſi ſteriles aut paluſtres. Item: Subſeciua quae in diuiſura agri non efficiunt centuriam. 300.

ſubſequi terras. Siculus, vbi de Alluuione: Aequum videatur injuriam paſſos ſubſequi terras vſque ad alueum fluminis. xxii.

ſubſtructiones. Siculus: Subſtructionibus terras ne dilabantur excipiunt. xiii. ccxxii.

ſubtiliſſimi termini. cclxxiii.

ſubulis impolitus. taxatus marculo ſubulone: Auctor incertus: Terminus ſi ſuperius politus fuerit, & inferius ſubulis impolitus, monumentalis eſt. cccxi. Vide, Politi lapides, &, Perdolatae petrae.

ſuburbana loca. cclx.

ſuburbicaria Tuſcia. Vide Vrbicaria.

ſucitarijs. Caſa in ſuis ſucitarijs. ccliii. Caſa in ſuis ſociteri. 245. Caſa in ſuis ceteris conſtituta. ccxxxii. N. L.

ſumma montium. 28. 53. 75. Intima montis. 75.

ſupercilia finem praeſtant. Siculus, 4. 5. Idem, Supercilia ſi finem facient, intuendum erit in quantum ſpatium deuexitas ſupercilij extendatur, ne mons ſupercilium ſit: Intra paucos enim pedes ſupercilia vocabula accipiunt. 8. Frontinus: Locorum natura, quam ſupercilium appellant. liii

ſuperior, inferior poſſeſſor. 8.

ſura montis. Vide Montium vertices.

Ad ſuſtinendos agros. id eſt, ad terras excipiẽdas ne dilabantur. 13.

Tabula. Auctor incertus: Habet tabula vna quadratas perticas LXXII. 321. 322.

Tabula. Hygenus: Has conternationes ſublata ſorte quidam tabulas appellauerunt, quoniam codicibus excipiebantur. &c. 199.

Tabularium Caeſaris. 201. Tabularia ciuitatum. 154.

Taliatura. ſciſſura. Mons ſciſſus, id eſt, taliatus. 272.

Taxare. Siculus Flaccus: Si vtriſque poſſeſſoribus conueniat, vt finales arbores deijciant, aut vt pretio taxent. 9. Idem: Modum pro modo ſecundum bonitatem taxabant. xx. Aggenus: Sed nec vendentes ex acceptis ſuis, aut ementes adijcienteſque ad acceptas ſuas certum modum taxauerunt. 70.

Taxatus a ferro, aſſignatus a ferro. Terminus a ferro taxatus. 259. cclx. cclxvii. Petrae ſi duae aut très vel quatuor taxatae non perdolatae a ferro. cclv.

Tempeſtas fluuium concitauit. lxxiii. Tempeſtatis violentia abreptum. Ibid.

Tenor. rectura. Frontinus: Riuorum & viarum tenor finitimus. 101. 129. Latinus: Termini autem omnes nec vno modo nec vno tenore ſunt conſtituti. cccx.

Termes, Termen. Vitalis & Arcadius 257. Terminus dici non poteſt, eo quod plus iii. ped. habeat. ideoque Termes dici debet. Sic fortean legendum potius quam vt in Notis monebam. In codice Palatino ſaepe legitur, Terminibus: & apud Pariatorem legis Moſaicae, Terminia mota.

Terras excipiunt, ſubſtructionibus, ne dilabantur. 13.

Terra ſolida. 6. Ouid. Foſſa fit in ſolido.

Terrae ſteriles & confragoſae. 291. Terrae nigriores. 247. 248.

Terram agere aratro. ccciv.

Territorium. Siculus Flaccus: Territis fugatiſque ciuibus territoria dixerunt. iii. Idem. Bellis geſtis victores populi terras omnes ex quibus victos eiecerunt publice atque vniuerſaliter territorium dixerunt. iv. xxv. xxvii. Frontinus: Territorium eſt quicquid hoſtis terrendi cauſſa conſtitutum eſt. lv. Territorij jus, Ibid. & lxxiv. cli. ccxvi. ccxvii.

Territorium. pertica. Siculus Flaccus: Diuiſi complurium municipiorum agri, & in vna limitatione comprehenſi ſunt, factaque eſt pertica omnis, id eſt omne territorium, coloniae eius, in qua coloni deducti ſunt. xxviii. xxix.

Territoriales termini. Aggen. 61. Siculus Flaccus: Inuenimus ſaepe in publicis inſtrumentis ſignificanter deſcripta territoria. xxviii. Territoria determinata. xxvii. Territorio aſſignatum: Datum in tutelam territorio adſcribemus. Hygen. 194. 195.

Terminorum formae variae. ccxxi, cclvii. cclviii. Terminus formatus: Aggenus: Terminus aliter formatus, aut aliter poſitus,

quam ceteri qui in ea poſſeſſione ſunt. 66. Terminus incipiens: Idem: Non a trifinio aut quadrifinio, ſed ex quolibet alio finis loco incipientis termini recturam dirigit. lxxx. Terminus, hoc eſt petra aſpratilis ccxxxiii. Termini qui recipiunt menſuram parallelogrammam xcviii. Terminus craſſus Auguſtalis. cxvii. Termini podiſmati. xcvi. Numeris vncialibus termini conſtituti. cxvi. Termini Decurſorij. ccxxvii. Termini in terram vorati. cccxx. Terminus finalis. Siculus Flac. Vt manifeſtum ſit ex induſtria terminos finales poſitos. 5. Niſi tamen abundet dictio, Terminos. Termini comportionales, Agg. 67. Vide Comportionales. Termini pleurici qui rationem obſeruationis oſtendunt, quam recturam limitum. 99. 119. Termini territoriales. 91. Termini deiecti, exarati 50. Termini ordinati, Frontin. liii. Terminorum ordo. lvi. Terminorum poſitio. liii. Terminorum fides. cvii. Termini ab exordio conſtituti. xcviii. Terminis fundare. ccvi. Vegoia: Iupiter ſciens hominum auaritiam vel terrenam cupidinem terminis omnia ſcita eſſe voluit. cclxv. Arcadius A. Terminos in foſſa ex calce & arena conſtruximus. 266. Vide Siculum, pag. 6. Terminum rariorem oſtendens. 227. 252. Termini maiores, menſales, baſes, tetrametra. cclv. Termini ſemiſſales in pede quadrato. ciii. cxvi. cxxviii. Termini ſaxiales. cxvii. Termini lapidei ex ſaxo ſilice aut molari. xciii xciv. Termini normales. cxv. Terminus pſilogrammus. xciv. Termini lapidei longi. cxv. Termini Auguſtei, id eſt rotundi in effigiem columnae. cccxx. Terminales arbores. xlvi.

Terminatio. Hygenus: Libros aeris & typum totius perticae linteis deſcriptum ſecundum ſuas terminationes. cci. cii.

Terminate finem conſtituimus. ccli.

Teſtae terminis ſubditae, Sicul. 6. Teſtacius terminus. cclx. Terminus coctus teſtacius. cccxi. Arca conſtituta teſtacia. ccxlx. Fauſtus & Valerius: Monticellos plantauimus de terra, quos botontinos appellauimus, & intra ipſos, carbonem cinerem & teſtam tuſam cooperuimus. cccxii.

Teſtimonium. fides, indicium, argumentum, documentum. Apud Frontinum & alios ſaepe occurrit: Finitur teſtimonio arcarum. cix. &c. Teſtimonijs diuidi. cccxx. cxxviii. Aggenus: Vtitur teſtimonijs & quibuſcumque poteſt argumentis. cliii. Teſtimonia agraria diuidentia in montibus. cccxix.

• *Tetartemorion.* Τεταρτημόριον. Hygen. clxxxii.

Tetrans. Hygenus: In caſtris groma ponitur in tetrantem. 173.

Tetrans, Groma. Ferramentum geometricum. Auctor incertus: In quam partem verteris tetrantem pones. ccxcv.

Tetrantes. Hygenus. Tetrantum lapides inſcripſerunt. clxvi.

Idem: Tetrantum veterum lapides adhuc parent. clxxi. Idem: In medijs tetrantibus lapides defigemus. 189. Termini habentes longum tetrantem. cxvii.

Tituli. Inſcripti lapides. Aggenus. Videmus igitur modo per terminos territoriales & limitum curſus & titulos, id eſt inſcriptis lapidibus, plerumque fluminibus, &c. lxi. In antiquis inſcript. TITVLVM SIVE TVMVLVM P. Titulus inſcriptionibus indutus. cccxx.

Toſinei termini. cclxi cclxvii.

Togati Aug. cclx. Togati Auguſtales, vt Togati Praetorianae & Vrbicariae praefecturae.

Tornatiles. Auctor incertus: Termini factura tornatiles, hoc eſt rotundi ſubtiliſſimi. cclxxiii.

Torrens violentior. Hyg. ccxvii. Vid. Tempeſtas.

Tortuoſus limes, gammatus. ccxxxiv. cclxxviii.

Tranſcendi non poteſt iter publicum. Agg. lxiii.

Tranſcendentia. lxxx.

Tranſit & retranſit. ccli.

Tranſmittere. Siculus: Quidam riui vltro citroque tranſmittunt poſſeſſores. 15. Idem. Portas domini villarum faciunt, januaſq. imponunt, & ſeruos huic negotio ad tranſmittendum populum applicant. xxiii.

Tranſpertuſus terminus. cclxxii. cccix.

Trapezius terminus. ccxxi.

Trapeziae, menſulae. cclv. Vide Propoſitionem V. Mechanici illius quem ſub Heronis Geodaetae nomine edidit Latine Franciſcus Barocius.

Tributarius ager, & *Tributarium* ſolum per vniuerſitatem populis definitum. Front. li. lxii.

Tubulus in modũ curſorij riuum ſignificat. 258. Vide, Curſorium.

Tumores terrae. Frontinus: Finitur per terminos & terrarum tumores. cix. cxi. Vide, Botontini & Monticelli.

Tutela. Siculus Fl. Si regio quandam virgulam non habeat, quae tutelam vineis aut hortis praeſtet. xii. Idem: Subſtructiones ad tutelam terrarum. xiii. Frontinus: Certo itineris ſpatio duo rigores ordinati, quibus in tutelam comeandi ingens vallorum adſurgeret moles. xiv. Tutela rei vrbanae. Aggen. 74. Hygenus: Datum in tutelam territorio. cxcv.

Tutelatus ager. Aſſignatus in tutelam rei vrbanae. Aggenus: 74.

Typus. Forma. aes. limitatio, &c. Siculus Flac. 19. Hygenus: Typus totius perticae linteis deſcriptus. 201. 312. Vide Forma. Aes.

Vacantes & *Vacuae* centuriae, quae in aſſignationem non ceci-

derunt. Siculus Fl. xxv. propter aſperitatem ſcilicet, aut ſterilitatem. ccix. clxxii.

Vallis ſubrectior. ccxlvii.

Varatio. Variatio fluminis. cclxii. ccxcv. Mago & Vegoia: Sunt & alij pontes in vicinalibus & priuatis vijs, quorum aluei varantur. cclxiii.

Vectigales agri. Hygenus: Agri vectigales multas habent conſtitutiones. xxvi. ccxiii. ccxiv. Vectigalibus ſubiecti xxviii.

Velamina. lapidum terminalium ſtemmata, infulae. Siculus Flac. Vnguento velaminibuſque & coronis eos coronabant. 6.

Ventus occidaneus. In ventum qui occidaneus imputatur. ccxxxiii.

Verſurae, coxae. cubiti. 5. In verſuris quae arbores notatae ſunt, aut decuſſes inueniuntur aut gammae, vt manifeſtum ſit verſuras ſuis ſignis obſeruari debere. 9.

Vertices lapidum terminalium inſcripti. clxv. clxvi. clxvii.

Vertices agrorum. Dolabella. Sicut verticem in capite humano natura praeſtitit, ſic & in montibus menſores docti inſtituerunt. hi ſunt vertices agrorum, qui in montibus lapides naturales ſunt. 301.

Vetuſtas longi temporis. Hyg. ccxiii. Florus lib. iii. c. xiii. Relictas ſibi à maioribus ſedes aetate, quaſi iure hereditario poſſidebant.

V. P. R. Veteribus poſſeſſoribus redditi agri. ccxiv.

Viae, finitimae. 4. Viae conſularis. clxxiii. Via regalis. Siculus Fl. Sunt viae publicae regales, quae publice muniuntur, & auctorum nomina obtinent. 10. 11. Niſi potius heic aliquis interpretandi gratia adſcripſerit, Regales. ſic apud Hygenum, via publica militaris. clxii. cccxx. Latinus & Myrſontius: Monumenta finalia militari viae non coniunguntur. cclxi. Sic in lege Tib. Caeſ. Monumentum quod ad itinera publica propter teſtimonium perennitatis eſt conſtitutum, quod rationem finium non recipit. xlvii. cclxii. Viae vicinales. Siculus: Vicinales viae quae de publicis diuertuntur in agros &c. 11. 16. 69. Aggenus: Plerumque via dum cum limite currit, etiam ſi vicinalis eſt, aut lignaria, aut priuata, finem praeſtat. lxxix. cclxiii.

Vice temporum. Per certa temporum ſpatia. Mago & Vegoia Aquarum ductus per medias poſſeſſiones diriguntur, quae à poſſeſſoribus ipſis vice temporum repurgantur. cclxiii.

Vicinus. Frontinus: Cultorum agrorum ſiluae abſunt in montibus, vltra quartum aut quintum forte vicinum. 54. Idem: Ager, qui à fundo ſuo tertio vel quarto vicino ſitus eſt. c. civ. cviii.

Vinea. 12. Hypampelus, Inſcript. ant. Γῆ ὑπάμπελος, Heroni & Pediaſimo.

Viritim. Siculus. Diuiduntur agri limitibus inſtitutis per centu-

rias: aſſignantur viritim nominibus. 18. 25.

Vis aquae. Aggenus: Dicuntur & ea relicta loca, quae vis aquae obtinuit. lxxvii. Vis tempeſtatum. Vis fluminis.

Vitia alluuionum. l. quum ſcilicet agrum paulatim fluuius non agrum reddit, & facit ἔνυδρον. ccxcix.

Vitrea fracta. 6. cclxxii.

Viua aqua. Vide, Aqua. Vlp. l. xi. Quod vi aut cl. Portio agri videtur aqua viua.

Vllageris. cccxi. Vliginoſus ager. ccxcix.

Vltra primum cardinem. cxci. Vide, Citra card.

Vmbilicus. tetrantis meditullium. Hygenus: ab vno vmbilico in quatuor partes omnis centuriarum ordo componitur. cxcii. Vmbilicus ſolis.

Vmbrarum momenta. Hygen. clxxix. Idem: Vmbra & intra circulum aliquando intret. 184. Ibidem: Vmbrae intrantis & exeuntis.

Vnguenta, quibus vncti lapides terminales. 6. Vnctum Vertier ad lapidem. Lucret. Lapis ex oliui vnguine ſordidatus, Arnob. Lapis vnguine delibutus, Apul.

Vniuerſitas. Pertica. Solum vniuerſum coloniae aſſignatum. Front. 54. 57. Cuius modus vniuerſus ciuitati eſt aſſignatus. Aggen. 61. Vniuerſa poſitio terminorum. cxxviii.

Vocabula villarum, locorum. Demonſtrationes: Montium ſcilicet iuga ſupercilia, Aquarum diuergia, Riuorum & fluminum curſus, muri maceriae, ſcroſiones, &c. 26. Hygenus: Reliqua pars aſperis rupibus continetur, terminata in extremitate more arcifinio per demonſtrationes & locorum vocabula. 173. Vide Significantia.

Voluntario. ex induſtria, data opera. Siculus: Quicquid poſſeſſores inſtituerunt, curandum erit, vt fide aeſtimetur, ne quis voluntario finem proferat. Vide, Inuerecunde, Calumnioſe.

Vorati in terram termini. clvii. cccxx.

Vrbanum ſolum. lv. lxxiv.

Vrbicaria Tuſcia. cclx. Alij ſuburbicariam vocant. Ac proprie quidem ſuburbicaria dicatur Tuſcia & ceterae per Italiam annonariae regiones, quae ſub Vrbe, ſiue, quod de agro Campano ait Tullius, ſub ſigno clauſtriſque reipublicae & domi eſſe videbantur: cum cetera illa extra Italiam magnifica populi Romani vectigalia perleui ſaepe momento fortunae inclinatione temporis penderent. Quid enim Aſiae portus, quid Syriae rura, quid omnia tranſmarina vectigalia iuuabãt, tenuiſſima ſuſpicione praedonum aut hoſtium iniecta?

Vſu capitur. Aggenus: Iter ad culturas, vel circumactus aratri vſu capi non poteſt. Iter enim, qua ad culturas peruenitur, non capitur vſu; ſcilicet id quod in vſu biennio fuit. 68. Idem: fere vſu-

capiuntur loca quae biennio poſſeſſa fuerint. lxix.

Vtilitates pub. Siculus Flac. Ductus aquarum, qui vtilitatibus publicis ſeruierint. xxii.

Vulgaris ſilua, paſcua. ccvi.

IXI, mille. 346. Vnde formatae ſunt hae notae, quib. plerumq. nunc vtimur, ∞. & M. Nec dubito quin eadem illa figura dimidiata, in hunc videlicet modum, I) quinquaginta ſignificauerit, & paullatim abierit in D.

Ī, mille. 218. 219 316.

Atque hae fere ſunt Gloſſae, quibus Agrimenſores vtuntur: ex quarum inter ſe commiſſione non pauca emendatur, quaedam etiam obſeruata retractantur. In legis autem Agrariae Seruilianae pag. 2. induci placet, AVSPICII DEDVCENDARVM COLONIARVM CAVSA. Item paullo poſt: APPARITORES. Et ima pagina ſequenti, poſt illa verba: ET IN QVAE PRAETEREA LOCA VIDEBITVR, adijci velim, SI EA ARARI AVT COLI POSSINT. In fragmentis Siculi Flacci, pag. 2. malim legere: Ergo aſſignationes in centurijs. pag. 2. Vicinales autem viae quae de publicis, &c. pag. 51. 52. Si qua loca ante a poſ. pot. ob. Hyg. pag. 63. per ea loca, quae antiquitus a poſſeſſore potuerunt obtineri. Apud Aggenum, pag. 149. emendandum, Alpium niues. pag. 310. Termini autem omnes. In Obſeru. pag. 100. leg. Rudium. Et pag. 150. ἔνυδρον.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

IHS